

LISTY

filologické a paedagogické.

Vydávají se
nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři
J. KVÍČALA, J. GEBAUER.

ROČNÍK JEDENÁCTÝ.

V PRAZE.
Tiskem dra. Edvarda Grégra.
1884.

STANFORD LIBRARY
MAY 19 1966
STACKS

P9
L5
v.11

Obsah ročníku jedenáctého.

Pojednání.

	Strana
Nová čtení k textu Valeria Maxima a jeho epitomatorů. Podává Robert Novák	1—8
Textové návrhy k porušeným místům Liviovým. Podává Rob. Novák	8—12
Poznamenání ke kritice textu Kurtia Rufa. Napsal Robert Novák	12—21, 206—212
Textové návrhy ke třem porušeným místům Statiovy Achilleidy. Napsal Robert Novák	21—22
Obsazení stolice rhetoriky v Athenách veřejnými professory v 2. st. po Kr. Napsal Karel Cumpfe	22—26
Byl-li spisovatelům římským vyplácen honorář od kněhkupců? Napsal K. Cumpfe	26—32
O Lobkovickém rukopise Platonových dialogů a rukopisech s ním příbuzných Napsal Josef Král	32—39
Podoby některé básní Kollárových s Petrarkou a Dantem. Napsal dr. Em. Kovář	39—47
Jazykozpyt a pravěk národů indoevropských. Náčrtek podlé O. Schradera napsal dr. Em. Kovář	48—56
Aoristy sloves II. třídy ve staré češtině. Napsal M. Opatrný	56—60
Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských (k Alexandreidě). Podávají A. Havlík a J. Gebauer	60—63
Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesům třídy V. Podává J. Gebauer	63—111
Klasobraní po rukopisích. Podává J. Gebauer	111—128
O vyučování němčině na gymnasiích českých. Naps. dr. K. Veselík	128—132
Slovo o výkladu lyrických básní na vyšším gymnasiu. Napsal Karel Thir	133—142
Klasobraní po poli školství gymnasiijního hledíc po přednosti ke starým jazykům. Podává Fr. Krsek 143—149, 308—318,	468—471
Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu. Sepsal Ant. Matzenauer	161—194, 321—352
K textu Scriptorum historiae Augustae. Napsal Rob. Novák .	194—206
Příspěvky ke kritice textu Velleja Paterkula. Podává Rob. Novák	212—217
Miscellanea critica. Napsal Rob. Novák	217—220
Napodobil-li Florus Lukana? Napsal K. Cumpfe	220—224
Kritické a exegetické příspěvky k Propertiovi. Napsal K. Cumpfe	224—229

O některých zajímavých stránkách vlastních jmen osobních u Homera. Podává Fr. Grešl	229—236
Rozbor verše a mluvy v Iliadě a Odyssei. Napsal J. Zahradník	237—246
Svědectví o stáří nosovek e, a. Napsal J. Gebauer	247—248
Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesům třídy II. Podává J. Gebauer	248—276
Výklady o rodokmenu jazykův indoevropských. Napsal Em. Kovář	276—283
Klasobraní po rukopisích.	
XVIII. O staročeském „Životě Krista Pána“ a nově poznáném jeho zlomku. Podává J. Truhlář	283—292
XIX. Básně připsané při kronice Pulkavové v rkp. Lobkovickém z 1. pol. XV. Podává J. Gebauer	292—302
XX. Básně připsané při kronice Pulkavové v rkp. Litoměřickém napsaném 1466. Podává J. Gebauer	302—308
Kritické příspěvky k Euripidovi. Napsal Josef Král	353—361
Zpráva o přednáškách proslouvených ve schůzi odboru filologického při sjezdu profesorů středních škol v Chrudimi. Napsal Karel Neudörfl	361—375
Jazykozpyt a předhistorické užívání kovů. Podlé O. Schradera napsal dr. Em. Kovář	375—390
Nejnovější publikace památek staroslověnského písemnictví. Napsal J. Polívka	390—412
Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských (k rukop. Hradeckému, vyd. Ad. Patera 1881). Podává M. Opatrný	412—435
Drobnosti grammatické. Napsal J. Gebauer	435—437
Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesům třídy III. Podává J. Gebauer	437—468

Úvahy a zprávy.

Č. Ibl: Učebné knihy francouzské pro české školy vydané r. 1883	149—151
Č. Ibl: Grammatika francouzská. I. Hláskosloví. II. Tvarosloví. III. Skladba. IV. O dělidlech. (Nauka o řeči vázané). Pro vyšší třídy středních škol sepsal Hubert Fiala. V Brně 1883	151—158
Č. Ibl: Francouzská čítanka. Sepsal Dr. Anselm Ricard, slovníčkem a poznámkami opatřil Fr. Šubrt. V Praze u Neugebaura 1883	158—160
V. E. Mourek: Slavonic Literature. By W. R. Morfill, M. A. London 1883, ve sbírce The Dawn of European Literature (VIII a 264 str. 8 ^o)	318—320
Ferd. Jokl: Přehled dějin literatury české. Napsal Jaroslav Vlček. Sešit I. V Brně 1885. Stran 76 8 ^o	471—474
J. Gebauer: Archiv für slavische Philologie	474—480

Nová čtení k textu Valeria Maxima a jeho epitomatorů. *)

Podává Robert Novák.

Nep. p. 16, 19 ed. H.: 'Bacchanalium mysteria fuere Romae. Sed cum temporibus nocturnis viri ac feminae pariter essent furentque, multo colentium sanguine peregrina sacra abolita sunt.' Po *sanguine* má *C* (codex Berolinensis n. 48) *fe et*, v čemž asi něco porušeno. Eberhard myslí, že čísti dlužno *fera et*, já navrhuji *foeda haec*.

Val. Max. 1, 6, ext. 1: 'Eodem (sc. Xerxe) montem Athon vix tandem transgresso, priusquam Athenas deleret, Lacedaemonis invadendae consilium agitanti admirabile inter cenam prodigium incidit. Infusum namque paterae eius vinum in sanguinem nec semel sed iterum et tertio conversum est. Qua de re consulti magi monuerunt, ut se ab incepto proposito abstineret. Et si quod vestigium in vaecordi pectore sensus fuisset, <abstiniisset>, ante a Leonida et a CCC eius Spartanis abunde monitus.' Poslední slova jsou nejistá; jak jsem je uvedl, píše je Halm, a to *abstiniisset* po svém, ostatní po Torreniově návrhu. *B* má: 'fuisset ante de Leonida et a caesare Spartanis abunde monitum.' Že po *fuisset* jest uznati mezeru *abstiniisset* neb podobného slova (Foertsch doplňuje *fecisset*), zdá se mi nepochybným. Velmi nepravděpodobným jest nejnovější návrh Wenského (Jahns Jahrb. 1883, 637), jenž neuznává mezeru čte: ante de Leonidae crederes pertinacia monitum. Méně přesvědčivosti má další změna Torreniova '*a CCC eius*' místo rkp. *caesare*. Vice přibližíme se rukopisu čtouce: 'ante a Leonida, ut caueret a Spartanis, abunde monitus'.

Ibd.: 'Claudatur hoc exemplo talium ostentorum domestica relatio, ne, si ulterius Romana adprehendero, e caelesti templo ad privatas domos non consentaneos usus transtulisse

*) Srvn. Listy filol. a paed. X 391—395.

Listy filologické a paedagogické, 1884.

videar.' Mnoho namáhali se vydavatelé, aby opravili vadné toto čtení vulgaty, ač původní čtení naléztí nebylo tu právě z míry obtížno. Halm referuje v Jahnových letopisech sv. 109 (1874) str. 407 o Madvigově návrhu pro místo toto podané praví: 'Madvig bemerket mit Recht: Neque quid sit *usus* (plur. num.) *transferre* neque quid *usus non consentaneos transferre* intelligo. Aber wenn er selbst schreibt: *Non consentaneo usu transtulisse videar* (sc. ostenta), so muss Ref. gestehen, dass ihm dieser Gedanke ebenso unklar ist wie der in der Vulgata. Lipsius hat wol richtig erkannt, dass ein Begriff wie visus (visum) erwartet wird; Ref. vermuthet non consentaneo usu <oculos> transtulisse videar.' Takového doplnění není zde třeba; dlužno změnití jen transtulisse v transiluisse a čísti: 'ne — e caelesti templo ad privatas domos non *consentaneo usu transtuluisse* videar.' O pravosti tohoto čtení nepochybuji.

2, 6, 4: 'Eiusdem urbis et sanctissimum consilium Aereios pagus quid quisque Atheniensium ageret aut quonam quaestu sustentaretur diligentissime inquirere solebat.' Nevhodné při tomto čtení *et* většina vydavatelů z textu vyloučila, Halm pak navrhuje za ně *vel*. Než zcela na místě jest toto *et*, ukončíme-li tečkou větu po slově pagus. Učiníme-li tak, vložití jest před 'quid' 'qui', jež tu snadno vypadlo. Srvn. 2, 7, 10: 'Nec minus Pisone acriter Q. Metellus. Qui, cum apud Contrebiam res gereretur . . .'. Místo *qui* jest i *is* na snadě; předcházít pagus.

3, 2, 6: 'Idem Scipio Aemilianus, cum in Hispania sub Lucullo duce militaret atque Intercatia, praevalidum oppidum, circumsederetur, primus moenia eius conscendit. Neque erat in eo exercitu quisquam aut nobilitate aut animi indole aut futuris actis, cuius magis salutis parci et consuli deberet.' Slova *aut futuris actis* jsou tu zajisté podivná a to tím více, že předchází animi indole, jež téměř totéž znamená. Zdá se mi velice pravděpodobným, že jest čísti: ' . . . aut animi indole, ad futuros actus cuius . . .'. Korrupce vznikla asi tím, že *ad* přešlo v *aut*.

Ibd. 2, 16: 'Felicio progenie sua superior Cato, a quo Porciae familiae principia manarunt. Qui cum ab hoste in acie vehementer † parvulo peteretur, vagina gladius eius elapsus decidit. Quem subiectum proeliantium globo atque undique hostilibus pedibus circumdatum postquam abesse sibi animadvertit, adeo constanti animo in suam potestatem redegit, ut illum non periculo oppressus rapere, sed metu vacuus sumere videretur.' Návrhy na zhojení toho místa podané nedostačují; navrhováno: parmula, sparulo, vehementi ictu, praevalido, vehementi tragula a j. Já mám parvulo za neporušené, ale po něm myslím že vypadlo buď *intervallo* neb ex *intervallo* neb *interiecto intervallo*. Nebezpečství Kato-

novo bylo tím větší, že nepřítel jej stihající již zcela na blízku byl. Srvn. 8, 4, 1: *parvulo deinde tempore interiecto — domum rediit*; Liv. 23, 40, 9: *castra castris modico intervallo sunt obiecta*; 44, 5, 5; 6, 1, 1; 33, 1, 2 a j.

Ibd. 3, ext. 4: 'Talis patientiae aemulus Anaxarchus, cum a tyranno Cypriorum Nicocreonte torqueretur nec ulla vi inhiberi posset. quo minus eum amarissimorum maledictorum verberibus invicem ipse torqueret, ad ultimum amputationem linguae minitanti . . . protinus dentibus abscisam . . . linguam in os eius . . . expuit.' Anekdotu tu zakončuje Valerius slovy: 'Paene tamen occidit (lingua Anaxarchi) gloriosius quam vixit, quia tam forti fine inlustrem professionis actum comprobavit Anaxarchique non vitam modo † deseruit sed mortem reddidit clariorem.' Obtíž tu působí *deseruit*, jež se sem nijak nehodí a tudy právem za porušené se pokládá. Shledávám v něm *ceteram*, jež by poskytovalo smyslu nemálo vhodného. Činem oním stal se nejen ostatek života Anaxarchova slavnějším, nýbrž i smrt jeho. Stranu singularu *ceteram* srvn. 3, 5, ext. 6: *qui inlustres viri in cultu ceteroque vitae ritu aliqua ex parte novando sibi indulserint. Sed* smyslem *sed et po non — modo* položené známo.

Par. p. 156, 32 H.: 'Metellus Numidicus cum animadverteret quo tenderet Saturnini trib. pl. conatus, solus in exilium † eius leges profugit.' Nejprve žádáme tu participia, na němž by záviselo eius leges, dále zdá se nám zde profugit výrazem příliš silným o vyhnanství dobrovolném; očekávali bychom za ně prostě *iit*, jak jest také u Valeria: 'cum enim animadverteret quo tenderent Saturnini tribuni pl. funesti conatus . . . , in exilium . . . ire maluit.' Snad bylo původní čtení: *solus in exilium, eius leges perosus, iit.*

Val. Max. 4, 6, ext. 3: 'Minyae, quorum origo ex inclyto sociorum Iasonis numero Lemniorum in insula concepta per aliquot saeculorum vices stabili in sede manserat, a Pelasgis expulsi armis, alienae opis indigentes excelsa Taygetorum montium iuga supplices occupaverunt.' Čtení *a Pelasgis — armis* jest nemálo pochybné, ježto jednak rukopis Bernský má *Pelasgicis*, jednak armis zbytečné jest; neb byli-li Minyovci vypuzeni od Pelasgů, jest na jevě, že zbraní byli vypuzeni. Proto navrhoval Foertsch *piratis*, Halm *sedibus* neb *agris*; než žádný z návrhů těch, jak samo sebou zřejmo, neuspokojuje. Nepsal-li Valerius '*a Pelasgicis expulsi turmis*'? *Turma* smyslem *caetera* (dav, zástup vůbec) vyskytuje se již u Horatia; srvn. Carm. saec. 38; Carm. 3, 4, 43 jakož i poznamenání LMüllera v německém komentáři k oběma místům.

5, 1: 'Liberalitati quas aptiores comites quam humanitatem et clementiam dederim, quoniam idem genus laudis expetunt? Quarum prima inopia, proxima occupatione, tertia ancipiti fortuna praestatur.' *Occupatione* jest tu, jak dobře pozoroval Heller, slabým výrazem; humanitas nemívá místa, když kdo jest jen zaměstnán, nýbrž když kdo prací příliš jest zahrnut. Není proto bezpodstatné mínění, že tu text porušen. Nejjednodušším prostředkem zhojiti vadu jmenovanou po mém mínění jest vložití po proxima 'summa', jež snadno tu vypuštěno býti mohlo.

V následující části jest měněno rukopisné 'expletissimum rerum' v 'expletis, si modo verum.' Myslím, že v korruptele té obsaženo býti může před verum ještě *est*.

Ibd. 1, ext. 3: 'Aeque mitis animus Pyrrhi regis. Audierat quosdam in convivio Tarentinorum parum honoratum de se sermonem habuisse: accersitos qui ei interfuerant percontabatur, an ea, quae ad aures ipsius pervenerant, dixissent.' Ježto *B* má *habitum* místo habuisse, jest uvedené čtení velice podezřelé; neb není právě pravděpodobno, že by bylo habuisse v habitum přešlo, zvláště když předchází quosdam. I proneseno proto několik domněnek. Navrhováno na př. quondam (Lipsius), quosdam (Freinsheim), apud quosdam a j., i ponecháváno při tom habitum. Já připadl na domněnku, není-li přemístěno dotčené quosdam a nebylo-li původně po accersitos položeno. Vedla mne k domněnce té epitoma Paridova, v níž čteme: 'Pyrrhus cum audisset in convivio a Tarentinis se laceratum, accersitos eorum quosdam, qui interfuerant convivio, an ita se res haberet, interrogavit.' Domněnce té také smysl nasvědčuje. Neb chtěl-li Pyrrhus vyzvědět, jak vskutku věc ona se měla, neměl potřebí k sobě celé shromáždění ono obesylati; dostačilo, když jen některých účastníků jeho se otázal, jak vlastně věc se měla. Čtu tedy: 'audierat in convivio — sermonem habitum: accersitos quosdam qui ei interfuerant percontabatur . . .'

Ibd. 3, 4: 'Sed ut ad alium consentaneum huic ingrati animi actum transgrediar, M. Cicero C. Popilium Laenatem, Picenae regionis, rogatu M. Caeli non minore cura quam eloquentia defendit eumque causa admodum dubia fluctuantem salvum ad penates suos remisit. Hic Popilius postea nec re nec verbo a Cicerone laesus ultro M. Antonium rogavit, ut ad illum proscripsum persequendum et iugulandum mitteretur, inpetratisque detestabilis ministerii partibus gaudio exultans Caietam cucurrit et virum, mitto quod amplissimae dignatis, certe salubritatis studio praestantis officii privatim sibi venerandum iugulum praebere iussit.' Čím vadna jsou slova *salubritatis studio praestantis officii*, nebudeme tu vykládati, ježto věc již vyložena od Madviga v *Advers. lat.* II p. 231. Uvádíme prostě domněnku o místě tom

svou: *'certe salubritate (B: salubritati) tanti praestiti officii privatim sibi venerandum.'*

Ibd. 3, ext. 3. 'Huius tamen (sc. Thesei) summoti ab Atheniensibus Scyros exule minor insula ossa mortui cepit.' Právem shledává Cornelissen nevkusným srovnání ostrova Skyru s Theseem; nepochybují s ním, že tu čtení v pořádku není. Cornelissen navrhuje: Scyros exilis et inops insula, než to poněkud vzdáleno od podání rukopisného. Bližším by snad bylo: 'Scyros *exigua minor* (zcela nepatrný) insula . . .'

Ibd. 7, ext. 1: 'Seleuci regis filius Antiochus, novercae Stratonices infinito amore correptus, memor quam inprobis facibus arderet, inpium pectoris vulnus pia dissimulatione contegebat. — Iacebat ipse in lectulo moribundo similis, lamentabantur necessarii etc. Sed hanc tristitiae nubem Leptinis mathematici vel ut quidam tradunt Erasistrati medici providentia discussit. Iuxta enim Antiochum sedens, ut eum ad introitum Stratonices rubore perfundi et spiritu increbrescere eaque egrediente pallescere et † exercitatiozem anhelitum subinde recuperare animadvertit, curiosiore observatione ad ipsam veritatem penetravit.' *Exercitatiozem* nemůže být pravé, jak dávno poznáno, ale rovněž tak se nehodí, co za ně vymyšleno a i v text před Halmovým vydáním přijato bylo, totiž *excitatiozem*. Neb jak dobře upozornil Halm, očekáváme tu právě opak toho *excitatiozem*. Halm proto navrhl (Emendationes Valerianae p. 27) *sedatiozem*, ale nepřijal čtení toho v text svého vydání, asi proto, že dalekým zdálo se podání rukopisného.

Já navrhuji čtení: 'eaque egrediente pallescere et tardiozem anhelitum subinde recuperare' i ospravedlňuji návrh ten taktó. Ježto rukopis *B* nemá pallescere, jež tu jedině vhodno a epitomou Paridovou zaručeno jest, nýbrž *pallere*, možno, že psáno kdysi bylo *pallere*, z čehož oprava *escere* vznikla omylem asi za *et* a tu sloučena s *tardiozem* v *esceretardiozem* způsobila zachované *exercitatiozem*. *Tardiozem* hodí se sem smyslem velice.

6, 1, 6: 'Dicerem censorium virum nimis atrocem extitisse, nisi P. Atilium Philiscum in pueritia corpore quaestum a domino facere coactum tam severum postea patrem cernerem. Filiam enim suam, quod ipsa stupri se crimine coinquinaverat, interemit.' *Ipsa* jest domněnka Halmova místo čtení *B: ita*. 'Pater enim puellae a domino ad stuprum *coactus* esse narratur' (p. 27 u. m.). Než důvod ten není dostatečný; neb *ipsa* při *crimine* jest zbytečné. O crimen stupri nemohlo by být řeči, kdyby byla bývala *coacta*. Spíše se mi podobá, že v *quodita*, jež psáno mohlo být též *quot ita* (QUOT ITA), není obsaženo jiné než QUONIÃ = QUONIAM.

7, 3, 4: 'Q. Fabius Labeo, arbiter ab senatu finium constituendorum inter Nolanos ac Neapolitanos datus, cum in rem praesentem venisset, utrosque separatim monuit, ut omissa cupiditate regredi † modo controversia quam progredi mallerent.' Místo *modo* navrženo více čtení, ale žádná nedochází obecného souhlasu. Myslím, že po regredi vypadlo *omni* a že čísti jest *omni modo*. Srvn. 3, 3, ext. 7: cumque comprehensus *omni modo* cruciaretur; Liv. 33, 38, 11 *omni modo* frequentare a j.

9, 1, 4: 'Tunc Crassus „uter igitur luxuriosior est, egone, qui decem columnas centum milibus nummum emi, an tu, qui decem arbuscularum umbram triciens sestertii summa compensas?“ Sermonem oblitum Pyrrhi, inmemorem Annibalis iamque transmarinorum stipendiorum abundantia oscitantem et quanto tamen sequentium saeculorum aedificiis et nemoribus angustiozem † quam introduxerunt atque inchoatam a se lautitiam posteris relinquere quam a maioribus acceptam retinere maluerunt.' Místo to za neobyčejně nesnadné jest vyhlásováno i četnými návrhy, jako *vitam* (Foertsch, Emend. Val. I 27), *rem quam introduxerunt. Atqui* (týž II 38), *angustum ritum* (vel *habitum*) *introduxerunt qui inchoatam* (Perizonius), *angustam normam introduxerant! atqui* (Halm), hojeno a nezhojeno. Myslím, že jednodušším prostředkem lze je opravití, že totiž potřebí zdvojití jen *quam* a čísti: 'et quanto tamen insequentium saeculorum aedificiis et nemoribus angustiozem! Quamquam introduxerunt . . .' *Angustiozem* bylo by vyložiti smyslem angustiores res continentem a při introduxerunt za předmět vzíti z následujícího členu lautitiam. Nepopírám sice, že obé jest poněkud tvrdé, ale myslím, že u tohoto spisovatele jest to možné.

Ibd. 2, ext. 6: 'Ochus autem, qui postea Darius appellatus est, sanctissimo Persis iure iurando obstrictus, ne quem ex coniuratione, quae septem magos cum eo oppresserat, aut veneno aut ferro aut ulla vi aut inopia alimentorum necaret, crudeliorum mortis rationem excogitavit, qua † honestos sibi non perrupto vinculo religionis tolleret.' Místo porušeného *honestos* navrženo *onerosos, odiosos, infestos, invisos, suspectos, molestos*, ale výrazy ty buď smyslem jsou nevhodny neb palaeograficky nepravděpodobny. Snad psal Valerius: 'qua honeste eos sibi non perrupto . . .' (způsob, jímž by se ctí, nezruše přísahy . . .). Srvn. Vell. Pat. 2, 46, 1: consulum qui neque petitus *honeste* ab iis neque probabiliter gestus est.

Ibd. 4, 2: 'Verum aliquanto maiores vires in Q. Cassio exhibuit, qui in Hispania Silius et Calpurnius, occidendi sui gratia cum pugionibus deprehensos, quinquages sestertium ab illo, ab hoc sexages pactus dimisit. Atqui dubites, si alterum

tantum daretur, iugulum quoque suum aequo animo illis fuisse praebiturum?' *Atqui* nemá zde místa; věta jím uvedená není v žádné protivě s předchozí. Proto navrhuje Halm *ecquid dubites*, jež smyslem jest lepší, ale podání rukopisného daleké. *B* má první rukou * * *qu* * *, druhou *atquin*, *Vat.*: *an*. Po mém mínění jest čísti: *an quid* dubites (zda bys jak pochyboval)...?

Nepot. p. 488, 14 n. H. Epitomator praví tu mezi jiným k Viktorovi, pro něž epitomu skládá, toto: 'Et cum integra fere in occulto sint, praeter nos duo profecto nemo epitomata cognoscat. Hoc tutius abutor otio tibi que pareo. Heu, censor, † piueteres cave hic aliud quam brevitatem requiras quam solem poposcisti.' Co korruptela *piueteres* v sobě skrývá, záhadno dosud. Ani návrh Maiův *de cetero*, ani Halmův *pie, ceterum*, ani nejnovější Eberhardův (*Hermes* 8, 91) *heus, censor, praeterea cave* a GBeckrův (*JJ.* 115, 339) *heu censor pie praeceteris* nezdá se vystihovati čtení původního. Já domnívám se, že původně tu psáno: 'Eis, censor, ubi uteris, cave...'

Ibd. p. 492, 26 n.: 'L. Paulo consuli sorte evenit provincia Macedonia adversus Persem regem. Reversus domum invenit parvam filiam flentem. Quaerenti causas illa respondit: Mi pater, † Macedonis est mortuus. Hoc nomine catellus fuerat. Ille in triumphi spem omen accepit.' V *Macedonis* shledává Eberhard *Macedo noster*, já *Macedo n<ob>is*.

Ibd. p. 503, 11 n.: 'Adulscntes ad convivium rogati quae-rebant de convivis, ne forte ob reverentiam senum habituri locos non essent.' *Ob reverentiam senum* nemůže býti neporušeno, jak s dostatek jiní, zejména Eberhard, vyložili. Tž učeneč předkládá návrh *ne ob praesentiam suam senum*; já navrhuji: 'ne forte sero venientium senum...'. Srvn. *Val. Max.* 2, 1, 9: invitati ad cenam diligenter quae-rebant, quinam ei convivio essent interfuturi, ne seniorum adventum discubito praecurrerent; podobně *epit. Paridova* p. 61, 31 n. H.

Ibd. p. 504, 11 n.: 'Cum P. Decius comitia in vulgi potestate posuisset, censor Fabius forensem turbam in quattuor ordines descripsit urbanasque tribus appellavit.' Čtení *forensem turbam* jest velmi odvážná domněnka, ježto rkp. má *foresequentes*, pocházející od *AMAie*. Navrženo proto Halmem *forensem faecem*, Eberhardem *forense genus*. Než *Nepotianus* psal asi *forensem gentem*; *gentem* položeno tu smyslem *lid* či *turba*, jež *Valerius* zde má.

Ibd. p. 507, 18 n.: 'Apud eosdem Spartanos pueri vestiti cocco flagris tenuissimis caedebantur.' *Vestiti* jest konjektura

Halmova místo rukopisného *et mitti*. Je-li zde pojem *odēn* na místě, o čemž nechci rozhodovati, bylo by zajisté více na snadě psáti *amicti*.

Ibd. 510, 27 n.: 'Apud Carthaginiensis imperator, si malo usus consilio fuisset in bello, quamvis victor cruci figebatur.' Místo *quamvis* má rkp. *quam*; možno proto i čtení *etiam*. Táž korrupčela ve *V* u Liv. 44, 25, 1.

Textové návrhy k porušeným místům Liviovým.

Podává Robert Novák.

1, 17, 1: 'Patrum interim animos certamen regni ac cupido versabat. Necdum ad singulos, quia nemo magnopere eminebat in novo populo, pervenerat: factionibus inter ordines certabatur.' Tak změněno dobře rukopisné podání *a singulis*; než ještě jedna obtíž tu zbývá. Při *pervenerat* za subjekt doplniti jest z předcházejícího *certamen*, což jest nemálo tvrdé, ježto *certamen* nahore není o sobě položeno, nýbrž ve spojení s *cupido*. Není nemožno, že pronomén označující vztah k *certamen* ve větě *pervenerat* vypadlo. Snad psal Livius: '. . . populo, <illud> pervenerat.'

Ibd. 21, 1: 'Ad haec consultanda procurandaque multitudine omni a vi et armis conversa et animi aliquid agendo occupati erant, et deorum assidua insidens cura, cum interesse rebus humanis caeleste numen videretur, ea pietate omnium pectora imbuerat, ut fides ac ius iurandum pro anxio legum ac poenarum metu civitatem regerent.' *Pro anxio* není jisté; jest to konjektura Madvigova, rkpp. mají nevhodné *proximo*. Nelze upříti, že čtení Madvigovo smyslem velice se hodí, rovněž jako druhá jeho domněnka *pro obnoxio*. Než může s otázkou býti, je-li to čtení pravé, nelze-li čtení ještě jednodušší naléztí. Předkládám na uváženou tento svůj návrh, jenž svou jednoduhostí zcela na snadě býti se mi vidí: *pro summo*. Slova ta v jedno psána jsouce *prosumo* snadno podala podnět ku vzniku *proxumo*. Nadto uvážiti, že střídání *s* s *x* jest v rukopisech zjevem zcela obyčejným. Tak má *V* v 45, 43, 8 *milex* místo *miles*, ibd. 37, 8 *rex* místo *reus* a j. v.

5, 44, 7: 'Si vobis in animo est tueri moenia vestra nec pati haec omnia Galliam fieri, prima vigilia capite arma frequentesque me sequimini ad caedem non ad pugnam.' *Galliam*

jest tím podezřelé, že nejstarší svědek této části, palimpsest Veronský, má čtení jiné, totiž *a Gallis*, jež asi stěží ze čtení rukopisů ostatních vzniklo. Nebylo-li původním čtením: 'nec pati haec omnia Galli fieri'? Ze čtení toho oboje podání bylo by lze vysvětliti. O *Galliam* bylo by možno předpokládati, že jest konjekturou kohosi, jemuž genitiv *Galli* nebyl dosti pohodlným, o *a Gallis*, že z předchozího *omnia* přibralo *Galli* písmě *a*, načež povstale tak *a Galli* podnět dalo k další změně *a Gallis*. Srvn. s naším místem 6, 40, 17: Si hodie bella sint, quale Etruscum fuit, cum Porsinna Ianiculum insedit, quale Gallicum modo, cum praeter Capitolium atque arcem omnia haec hostium erant.

9, 12, 1 n.: 'Samnitibus pro superba pace infestissimum cernentibus renatum bellum omnia, quae deinde evenerunt, non in animis solum, sed prope in oculis esse, et sero ac nequiquam laudare senis Pontii utraque consilia, inter quae se media lapsos victoriae possessionem pace incerta mutasse . . .'. Že vadně jest *media*, pozoroval Perizonius, jenž psal proto *medio*; Perizoniovo mínění schválil v této době Madvig, jenž vedle toho za možné pokládá '*media lapsos <via> victoriae*.' Než myslím, že právem proti oběma návrhům námitky činí MSeyffert (JJ. 1863, p. 74) píše: 'Neque quod Perizonio placuit *medio lapsos* neque quod Madvigius praefendum putat, *media lapsos via* ab orationis elegantia ac simplicitate magnopere mihi commendari videntur; quod lapsos se dicerent Samnites, nihil causae erat, cum rem certissimam re incerta mutasset.' Domnívám se, že Livius psal: 'inter quae se medi<um> amplexos' (= mezi nimiž střední si oblibivše . . .).

Ibd. 39, 10: 'Tunc vinci (Etruscorum) pertinacia coepta et averti manipuli quidam; et ut semel dedere terga, etiam certiore m capessere fugam. Ille primum dies . . . Etruscorum fregit opes'. Právem shledává Harant *certiorem* vadným. 'Nec Latine' dí 'dictum videtur *certiorem capessere fugam*, nec satis liquet quid incerti primum habere potuerit fuga eorum, qui terga dederant; quasi aliud sit terga dare, aliud fugere. Ad hoc universae pugnae fortunam indicari oportuit. Nam ex quorundam manipulorum fuga non sequitur profligatum esse proelium, nisi ea ceterorum fugam traxerit'. Na to pronásí Harant mínění, že jest čísti: 'etiam *ceteri item* capessere fugam.' Přisvědčuji mu v příčině *ceteri*, ale co se týče *item*, nikoliv. To jest matným a obtížným přídávkem po předchozím etiam. *Ceteri* dostačovalo by tu úplně a také snad co jiného nad to v rukopisném *certiorem* se netají. Ale aby pronominem ve větě ut semel dedere terga podmět vyčten byl, toho myslím že protiva *ceteri* žádá. Není-li proto čísti: 'et ut semel <ei> dedere terga'?

23, 17, 4: 'Poenus Acerras primum ad voluntariam deditonem conatus perlicere, postquam obstinatos [i n d e] videt, obsistere atque oppugnare parat.' *Inde* v závorky jako cizí přídavek položil Weissenborn, kteréž mínění ovšem možno. Neb *inde* mohlo z *videt* povstati. Ale druhá jest ještě možná domněnka, že totiž jest *inde* pravé, ale na nepravém místě položeno. Tak domnívá se HJMüller, jenž staví je za *videt*. Já bych položil je před *postquam* a to na základě četných podobných míst Liviových, jako na př. 10, 34, 1: Postamius Milioniam oppugnare adortus vi primo atque impetu, dein postquam ea parum procedebant, opere ac vineis demum iniunctis muro cepit; 23, 24, 4: Valerius Flaccus cercuros ad persequendam retrahendamque navem cum misisset, primo fugere regii conati; deinde ubi celeritate vinci senserunt, tradunt se Romanis; 24, 1, 6; 29, 2, 3; 35, 30, 2; 36, 43, 13; 38, 4, 7 a j. v.

Ibd. 16, 16: 'Ingens eo die res ac nescio an maxima illo bello gesta est; non vinci ab Hannibale vincentibus difficilius fuit quam postea vincere.' Že *vincentibus* jest tu nemožné, snášejí se nyní vydavatelé; ale co za ně psáti, v tom dosud neshoda. Velmi pravděpodobno jest, že v části *vinc* hledati jest *tunc*, neb *tunc* odpovídalo by pěkně následující *postea*. Zbývá otázka, co učiniti s částí další *entibus*. Myslím, že v tom porušení *nobis* a že čísti jest: 'Non vinci enim ab Hannibale *tunc nobis* difficilius fuit quam postea vincere.'

25, 8, 11: '... ut, quocumque noctis tempore sibilo didisset signum, porta aperiretur.' *P* má místo *sibilo* *sibiloco*. Je-li co v slabice *co* obsaženo a není-li, jak se ostatně zdá, cizím přídavkem, mohlo by tuším na *co* (<*mposito*>) pomýšleno býti (sykotem ujednaným, umluveným). Tak *componere* u Livia položeno často.

30, 11, 9: 'Deinde ut pedes Romanus repentino per turmas suas viam dantes intercurso stabilem aciem fecit absterruitque effuse invehentem sese hostem, primo barbari segnius permittere equos, dein stare ac prope turbati novo genere pugnae.' Tak čte Weissenborn ve Weidmannském vydání z r. 1878, než nezatajuje pochybnosti v poznamenání k tomu místu o čtení tom. Ježto má *P*: *propere turbati*, jiné pak rukopisy: *propere turbare* neb *prope turbare*, myslím, že původním čtením bylo: ac prope torpere turbati novo genere pugnae. Srvn. 28, 29, 11: adeo torpentibus metu qui aderant ut ne gemitus quidem exaudiretur.

42, 5, 10: 'Per eundem Appium eodemque modo compositae in Perrhaebia res.' Po *compositae* myslím, že *et* vypadlo. Srvn. 6, 19, 4; 10, 23, 9; 9, 13, 5 a j.

Ibd. 47, 3 vypravují poslanci římské o Perseovi: 'Adeo enim apparatibus belli fuisse instructum, ipsis nulla parata re, ut omnia opportuna loca praeoccupari ante ab eo potuerint quam exercitus in Graeciam traiceretur. Spatio autem indutiarum sumpto venturum illum nihilo paratiorem, Romanos omnibus instructiores rebus coepturos bellum.' Po *sumpto* má *V haecum*. Otázka, co v tom vězí. Podány četné návrhy, ale žádný neuspokojuje: srvn. posouzení jich v Madvigových Emendacích str.² 649. Můj návrh jest: 'spatio autem indutiarum sumpto in aciem venturum illum nihilo paratiorem'. Srvn. 29, 29, 9: 'is concitatis popularibus, apud quos invidia regum magnae auctoritatis erat, castris palam positus descendere regem in aciem ac dimicare de regno coegit.' Při dřívějších návrzích předpokládáno po příkladě Madvigově, že *aecum*, jež podává rukopis, jest neporušeno a jinde že jest co vadného. Návrhem naším nabývá, tuším, místo podoby aspoň snesitelné, ne-li právě.

44, 22, 2 (v řeči L. Aemilia, prve než šel do Makedonie): 'Animadvertisse videor, Quirites, maiorem mihi sortito Macedoniam provinciam gratulationem factam quam cum aut consul essem consalutatus aut quo die magistratum inissem.' Tak dříve se četlo místo rukopisného *quam cum aut compulsus consulatus* a místo *inissent*. Než proti čtení tomu vystoupil Madvig ve svých Emendacích (str.² 689), právě: 'Neque plusquamperfectum neque coniunctivus rationem habet; nam certum tempus rei factae indicatur, et gratulatio fit tum, cum quis consul consalutatur et quo die aliquis magistratum inii'. Tak Madvig a druzí vydavatelé s ním souhlasili, píšíce jako on: *cum aut consul sum consalutatus — consalutum inii*. Než nedovedli vysvětliti, jak *inii* v *inissent* mohlo přejíti. Sám Madvig dodává: 'Etsi mirum est id (sc. *inii*) in *inissent* mutari potuisse. Originem mendi aperiet haec scriptura: *factam, quam cum — inii, esse*. Ale *esse* na tomto místě jest zajisté obtížné a nepravděpodobné, právě tak jako *ipsum*, jež Vahlen navrhoval.

Než myslím, že k dřívějšímu čtení jest se vrátiti. Námitky Madvigovy byly by ovšem platny, kdyby znělo místo: Maior mihi, Quirites, sortito Macedoniam provinciam gratulatio facta est quam cum aut consul essem consalutatus aut quo die magistratum inissem t. j. kdyby tu byla přímá řeč. Ale celá uvedená myšlénka jest závislá na výrazě *animadvertisse videor*. Což pak přirozenějšího než konjunktiv a plusquamperfektum ve větách zpomenutých?

45, 40, 5: 'Alterum tantum pediti daturum fuisse credunt, et pro rata aliis, si aut non refragati honori eius fuissent aut benigne, hac ipsa summa pronuntiata, acclamassent.' Místo *refragati* má *V suffragi*. *Refragati* jest tu ovšem smyslem velice

vhodno, než nevěřím, že by bylo kdy *refragati* v *suffragi* přešlo, i souhlasím s Harantem, jenž myslí, že jiné bylo čtení původní. Případl jsem na tento návrh: 'si aut non <adversati in> suffragio honori eius fuissent.' Srvn. 34, 1, 4: turba hominum faventium adversantiumque legi complebantur; 6, 40, 3; 7, 41, 6 a § 8; 30, 27, 11 a j.

Poznámání ke kritice textu Kurtia Rufa.

Napsal Robert Novák.

3, 3, 4*): 'Castra Alexandri magno ignis fulgore concludere ei visa sunt et paulo post Alexander adduci ad ipsum in eo vestis habitu quo ipse fuisset, equo deinde per Babylona vectus subito cum ipso equo oculis esse subductus. Ad haec vates varia interpretatione curam distrinxerant: alii laetum id regi somnium esse dicebant, quod Alexandrum deposita regia veste in Persico et vulgari habitu perductum esse vidisset, quidam non: augurabantur quippe industria Macedonum castra visa fulgorem Alexandro portendere: quem regnum Asiae occupaturum esse haud ambigere, quoniam in eodem habitu Dareus fuisset, cum appellatus est rex.' Slova *quem regnum* — *ambigere* jsou v rkpp. těžce porušena i zavdala proto podnět k četným domněnkám a obšírným výkladům; srvn. je v komentáři Voglově na str. 216. Žádný však z podaných návrhů není po našem mínění lepší než čtení Frobenovo, jež svrchu uvedeno.

Než toto nejen nemálo odchylyje se od podání rukopisného, jež jest: '*quodue regnum Asiae occupare habuisset haud ambiguae rei quoniam*', nýbrž nepodává ani smyslu zcela vhodného. Nezdá se mi — a toho nepovšimli si dosud vykladatelé — pravděpodobným, že by byli věstcové s takovou jistotou prohlásili, že Alexander království Dareova se zmocní. Ti zajisté dle čtení Frobenova praví králi, že hledce ke snu jeho a ni nepochybují, že Alexander pánem Asie se stane. Myslím, že byl tu původně výraz, jímž šetrněji i mírněji v té věci se pronesli onino Peršané, že ve větě hlavní byl výraz bázně, na němž závisla byla vedlejší věta obsahující slova *quodue regnum Asiae occupare*. Domněnku tu podporuje překrásně uvedené čtení rukopisné; neb z toho nabýváme způsobem zcela jednoduchým čtení žádaného: '*qui ne regnum Asiae occuparet*.' Rukopisy mají sice *quod* místo *qui*, ale toto *quod* povstalo assimilací *qui* k *regnum*, zjevem v rukopisech zcela všedním. Jak zněla hlavní věta následující, nesnadno říci. Toliko smysl její označuji: 'toho

*) Text uvádím dle kritického vydání *Hedickeova* (v Berlíně, u Weidmannů 1867).

že jest najisto králi se obávati' i pronáším domněnku: 'hoc esse haud ambigue regi <timendum>, quoniam . . .', z čehož slova 'haud ambigue regi' mám za velmi pravděpodobná.

Ibd. 10, 8: 'Cum adierat Graecos, admonebat ab his gentibus inlata Graeciae bella Darei prius, deinde Xerxis insolentia, aquam ipsos terramque poscentium, ut neque fontium haustum nec solitos cibos relinquerent deditis. Ab his templa ruinis et ignibus esse deleta, urbes eorum expugnatas, foedera divini humanique iuris violata referebat.' *Deditis. Ab his* jest konjektura Zumptova, rukopisy mají *dedita eis*. Na čtení tom nepřestáváje navrhol v novější době Jeep (Jahns Jahrb. 1873, str. 130): '*deditae. Bis*', než návrh ten nezasluhuje přednosti, ježto zde neradi postrádáme původce onoho pustošení, označeného při prvém návrhu slovy *ab his*. Je-li co měniti v návrhu Zumptově, myslím, že by to bylo *his*, jež by mohlo nahrazeno býti *eis*<*dem*>. Slabika *dem* mohla snadno vypadnouti před *templa*. Místo by znělo: *deditis. Ab eis*<*dem*> *templa*.. (od nich též . . .).

Ibd. 11, 15: 'Equi pariter equitesque Persarum serie lamnarum [ob id genus] graves, agmen, quod celeritate maxime constat, aegre moliebantur.' Hedicke vylučuje, jak vidíme, z textu slova *ob id genus*; že neprávem, netřeba dokládati, neb není příčiny na 'jevě, proč byl by je kdo sem vložil. Lépe proto činili ti, kdo porušení některých slov v nich shledávali, jako Foss, jenž navrhol *serie laminarum* <*obtecti et*> *ob id graves genus certaminis*, neb Vogel, jenž čte *serie lamnarum graves, id genus certaminis*. Já připadl na domněnku, neobsahovala-li slova *ob id genus* parenthetickou větu vysvětlující výraz *serie lamnarum* tohoto smyslu: 'serie lamnarum — loricae genus <est> — graves . . .' Takové věty vložené jsou u tohoto spisovatele časty; srvn. 4, 9, 10: *inde octoginta fere stadia progressus ad alterum amnem — Boumelo nomen est — castra posuit*; 8, 14, 28; 7, 3, 4 a j. m. Vložená ona věta mohla též zníti: *loricae est (= ē) genus*. Co do myšlenky srvn. Liv. 35, 48, 3. Druhá domněnka má jest: 'serie lamnarum graves agmen *ad id genus* <*certaminis*>, quod . . .'

Ibd. § 23: 'Tunc vero inpotentis fortunae species conspici potuit, cum ii, qui Dareo tabernaculum exornaverant, omni luxu et opulencia instructum, eadem illa Alexandro quasi veteri domino reservabant.' Jedna třída rukopisů označená u Hedicke písmenem *C* má po *qui* ještě *cum*, jež nedosti vhodně zaměnil Foss v *tamen*. Je-li co v tomto *cum* skryto a není-li dittogrammem předchozího *cum* — pozoruhodno, že výtečný Parisinus tohoto *cum* nemá —, mohlo by se spíše mysliti na: *qui cum* <*cura*> *Dareo* . . .; cf. 3, 12, 13: *postero die cum cura sepultis militibus*.

Ibd. 13, 20: 'Ceterum tantae fortunae proditorem superi ultores celeriter debita poena persecuti sunt.' *Superi ultores* jest konjektura Gronowova a to nejistá, rkpp. mají *sepulturae*. Jiní jinak čtou: Foss *ceterum <di> tantae fortunae proditorem, seri ultores, celeriter*, Vogel *proditorem di seri saepe*. Předkládám tento návrh, jak myslím, jednodušší: 'ceterum tantae fortunae proditorem dei ultra morem celeriter debita poena persecuti sunt' (zrádce bohové nad obyčej svůj rychle — trestem stihli). Srvn. 4, 13, 34, kde *ultimam* porušeno, jak se podobá, z *ultra modum*.

4, 1, 3: 'Onchas deinde (Dareus) pervenit, ubi excepere eum Graecorum quattuor milia: non segnius tamen ad Euphraten contendit, id demum credens fore ipsius, quod celeritate praecipere potuisset.' Čtení *non segnius tamen* jest domněnkou Jeepovou i proto toliko v text přijímanou, že není návrhu lepšího. Rukopis má: *iam regius tum*, což Vogel pokládá až na *regius*, jež mění v *regis*, za neporušené, ale za neúplné, navrhuje *iam regis <unica spes>*. *Tum*. Jednoduchá, ale smyslem naprosto nevhodná jest zajisté konjektura Schüsslerova (Progr. Ilfeldský 1874): *iam rectius tum*

Já shledávaje v písmenech *ia* slova *iam* dittografií předchozího *milia*, myslím, že v *mre* porušeno 'inde' (*m = in*) a v zbývajícím *giustum 'citissime'*, i čtu: '... quattuor milia; inde citissime ad Euphraten contendit.' Tomuto *citissime* přepěkně nasvědčuje následující 'id demum credens fore ipsius, quod celeritate praecipere potuisset.' V příčině *cito* srvn. 10, 6, 6: *quarum sorte completa cito repeterent eum suae stirpi*.

Ibd. § 30 nn.: 'Potitus ergo Pelusii Memphim copias promovit: ad cuius famam Aegyptii, vana gens et novandis quam gerendis aptior rebus, ex suis quique vicis urbibusque [h o c i p s u m] concurrunt ad delenda praesidia Persarum. Qui territi tamen spem retinendi Aegyptum non omiserunt: sed eos Amyntas proelio superatos in urbem compellit castrisque positos victores ad populandos agros: velut in medio positus bonis hostium cuncta agebantur.' *Hoc ipsum* vylučuje opět Hedicke z textu, nevěda si s ním jiné rady. Jiní čtou ad hoc oppidum (Foss, huc [ipsum] (Grunauer, Vogel) a p. Mysle, že by při slovech castrisque positus velmi vhod označeno bylo místo, kde tábor ten rozbit byl, připadl jsem na domněnku, nebylo-li tu co podobného slovům hoc ipsum, značícího místo ono, a nedostala-li se slova hoc ipsum za urbibusque omylem, byvše na okraji rukopisu napsána. Domnívám se, že jest psáti: *castrisque ad ipsam positus*; srvn. Liv. 23, 18, 5: *castris ante ipsa moenia positus*; Curt. 8, 10, 7 a j. Všimnouti si jest, že po obakráte jest před slovy, o něž se jedná, slovo *s que*

končící. Jednotlivá slova jsou přestavena v rukopisech tohoto autora i jinde. Srvn. Voglova komentáře II p. 266 pozn.

Dále podobá se pravdě, že sloveso určité po *agros* vypadlo. Doplňují *discurrunt* (Vogel), *eduxit* (Foss); já navrhuji *mittit*.

Posléze nejisto jest *bonis*, neb rkpp. mají buď *dis* neb *edis* neb *odis*. Navrhováno *fundis*, *pruedis* a j. Snad psal Kurtius *donis* neb *a dis donis*; srvn. 7, 10, 14; 4, 7, 13.

Dle toho zní celé místo: 'ex suis quique vicis *urbibusque concurrunt* — — sed eos Amyntas proelio superatos in urbem compellit castrisque *ad ipsam* positis victores ad populandos *agros* (*mittit*): velut in medio positis (*a dis*) *donis*, hostium cuncta agebantur.'

Ibd. 11, 11: 'Tandem Parmenio antea suasisse ait, ut captivos apud Damascum redimentibus redderet; ingentem pecuniam potuisse redigi ex his, qui multi *vincti* virorum fortium occuparent manus.' *Multi* již Jeepem shledáno za vadné i nahrazeno genetivem *multorum*, letos pak totéž mínění, nevědá asi o mínění Jeepově, pronáší CFKinch (*Quaestiones Curtianae criticae*, Hauniae 1883) str. 39 pravě: 'Quoniam non tam de multitudine eorum qui captivi erant agitur quam quot Macedones in custodiendis iis occupati fuerint, et quoniam coniuncta verba *multi vincti* aliquid duri et ad structuram insoliti habent, scribendum videtur *multorum*.' Toto *multorum* bylo by ovšem zcela na místě, kdyby tu *vincti* nebylo. Takto však zdá se věta naše smysl mítí, že zajatci teprve tehdy, kdy spoutáni jsou, zaměstnávají mnoho mužů statečných, jindy však nikoli, což smyslu se přičí. Očekáváme proto, i když *multi* v *multorum* změníme, ještě slůvko *et* (= *i*) před *vincti*. Tím stává se navržené *multorum* nemálo pochybným. Mé mínění jest, že místo *multi* čísti jest pouze *vel*: 'qui *vel vincti* virorum fortium occuparent manus.' *Vel* psáno jsouc jako často *ul* přibrálo z následujícího *uicti* písmě *u* i způsobilo tak nejprve *ulti*, jež změněno za příčinou smyslu v *multi*.

5, 4, 15: 'Ceterum si forte Ariobarzanes cognovisset per callium anfractus intrare et ad occupandum iter suum partem copiarum temptasset opponere, Craterus eum inlato terrore retineret, ad propius periculum conversurum agmen: sin autem ipse hostem fefellisset et saltum occupasset, cum trepidantium barbarorum tumultum exaudisset, persequens tam regem id ipsum iter quo pridie pulsus fuerant ne dubitarent ingredi.' Tak změnil Jeep čtení rukopisné *peraequentium*, jež nedává smyslu. Vedle tohoto návrhu možný by byl i tento: 'exaudisset, *<ad> persequendum* regem . . .'. Srvn. 7, 5, 19: iamque ad *persequendum* Bessum statuerat progredi . . . Žádného však povšimnutí nezaslужuje po mém soudu nejnovější domněnka Kinchova *prospicientium*.

6, 9, 26 'Facile adparebat motos esse tam miserabili habitu non sine invidia paulo ante conspecti. Ducem equitatus pridie viderant, sciebant regis interfuisse convivio: repente reum quidem, sed iam damnatum, immo vinctum intuebantur.' Nesnadné místo, o němž mnoho napsáno a jež přes to nezhojeno. Znova jedná o něm a to velmi rozumně Kinch na str. 56 m. u., jenž hledě k tomu, že *P immo* vynechává, stanoví za původní čtení: 'repente reum quidem sed ut (cod. *et*) iam damnatum, vinctum intuebantur.' Než tím není ještě místo v pořádku; *quidem* po *reum* jest mi nesnesitelné, očekávám tu výraz důrazný, beze všeho omezení, jež rozhodně na závalu by bylo živosti líčení na tomto místě. Nejjednodušší prostředek zbýti se takového omezovacího *quidem* byla by transposice jeho za *sed* a přeměna *sed* v *et*: 'repente reum et quidem ut iam damnatum vinctum intuebantur.' Ale ani tak se mi místo nelíbí. *Reum* jest výraz tu slabý, kde jde o vyznačení veliké změny osudu Filotova; očekávali bychom, aby řekl spisovatel, ne že byl Filotas tehdy *reus* vůbec, nýbrž *reus capitis*, vinník v takové věci, kde šlo o jeho život. Nepsal-li proto Kurtius: 'repente reum capitis et ut iam damnatum vinctum intuebantur'? Srvn. 6, 10, 30: solent *rei capitis* adhibere vobis parentes; 7, 2, 6: effecisti, ut *reus capitis* accusatoris uterer verbis.

Ibd. 9, 36: 'Tum rex: Ecquid videtis a deo sermonis patrii Philotan taedere? Solus quippe fastidit eum discere.' Čtení to jest nepravděpodobné; má *P: teneri* a *ideo*; ostatní rkpp. ovšem *adeo*, ale právě toto *adeo* jest tu úplně zbytečné, ne-li dokonce vadné. Povšimnutí proto zasluhuje Kinchův návrh '*odio — teneri*.' My bychom pouze *taedio* raději četli než *odio*, jež lépe se hodí k následujícímu *fastidit* a rukopisnému *adeo* zajisté bližší jest.

Ibd. 11, 38: 'Omnes ergo a Nicomacho nominati more patrio dato signo saxi obruti sunt. Magno non salutis, sed etiam invidiae periculo liberatus erat Alexander, quippe Parmenio et Philotas, principes amicorum, nisi palam sontes, sine indignatione totius exercitus non potuissent damnari. Itaque anceps quaestio fuit: dum infitatus est facinus, crudeliter torqueri videbatur, post confessionem autem neque Philotas amicorum misericordiam meruit' Místo to náleží k nejtěžším místům Kurtiovým; mnoho o něm jednáno a nic tím nevyřízeno. Tím více se těšíme, že doufáme svými návrhy, ne-li místo úplně zhojiti, tož aspoň jiné na pravou cestu v příčině stanovení čtení původního přívěsti. *P* má: *post confessionem etiam Philotas*; *C*: *post confessionem etiam neque Philotas*.

Především k tomu zření jest mfti, že subjekt Philotas tu na nepravém místě jest; očekávámeť jej již ve větě předchozí tor-

queri videbatur. Dále vadné jest po etiam *neque*, místo něhož — ale na jiném místě, totiž před *meruit* — bychom žádali *non*. Konečně nenáleží stupňovací částice k *Philotas* nýbrž k *amicorum*. Dokud totiž tento zapíral, bylo mínění obecné, že krutě jest týrán; když pak se přiznal, ani přátelé ho nelitovali.

Z toho vysvítá, že slovo *Philotas* aneb dle *C* slova *neque Philotas* ve větě, kde je mají rkpp., nemají místa. Po vyloučení jich zůstává: 'post confessionem etiam amicorum misericordiam meruit', než to odporuje smyslu; žádali bychom opaku. Nejjednodušším by arci bylo uznati mezeru *non* před *meruit*; neb *etiam non* u Kurtia jakož vůbec u spisovatelů pozdějších se vyskytuje. Než tu obávám se, bylo-li by merere zde vhodným o tom, kdo jakou věc již měl a potom jí pozbyl. Kloním se k domněnce, že jest *meruit* porušeno a že v něm tají se výraz značící 'ztratiti', 'pozbyti'. Nejvíce na snadě jest hledati v něm *perdidit*. Co se dalšího týče, kladu rukopisné *Philotas* před *dum infitatus*, kde ho nezbytně potřebí. Tak však tvrdě by se myšlénka ona k předchozí připojovala; za lepším spojením přejeme si každým způsobem částice *nam* neb *enim*. Srvn. podobné místo 8, 14, 7: *anceps id malum utrisque erat: nam et Macedonum pedites primo impetu obterebantur cet.* A tuto částici shledávám v *neque*, jež jedna třída rukopisů zachovala, méně je v *namque* (= *nāque*).

Tím nabývá celé místo této bezúhonné podoby: 'itaque anceps quaestio fuit: namque Philotas, dum infitatus est facinus, crudeliter torqueri videbatur, post confessionem etiam amicorum misericordiam perdidit.'

Jestě slovo o hořejším 'magno non salutis sed etiam invidiae periculo liberatus erat Alexander.' Zdá se mi, že slova *salutis* a *invidiae* zaměnila místa; neb *salus* jest důležitější než *invidia* a proto čekáme je po *sed etiam*. Myslím, že jest psáti: *magno non invidiae sed etiam salutis periculo*; srvn. Cic. in Cat. 2, 3: *non modo invidiae meae verum etiam vitae periculo*. Podobná transposice v rukopisech 6, 7, 1; 6, 10, 14.

7, 2, 37: 'Ita et agentium gratias et querentium litterae exceptae sunt. Et equites forte taedium laboris per litteras erant questi.' Místo *equites* mají rkpp. *qui*, jež oním způsobem změnil Jeep. Můj návrh jest: *Et forte equites tantum labores — erant questi*. Tak jest místo ihned nejen jasnější, nýbrž i vznik korrupce více na snadě.

Ibd. 6, 27: 'Incolae novae urbi dati captivi, quos reddito pretio dominis liberavit, quorum posteris nunc quoque non apud eos tam longa aetate propter memoriam Alexandri exoleverunt.' Dvojí věc jest ve slovech *non apud eos* závadna, předně postavení *non*, jež proto Vogel klade před *exoleverunt*, a za druhé *apud*

eos, jež nemá na blízku, k čemu by se vztahovalo. Vogel vykládá: ‘*apud eos*: gemeint ist die grosse Masse der Ureinwohner,’ než výklad ten není na snadě a nad to bychom očekávali místo *apud inter*. Mé mínění jest, že dlužno čísti ‘*quorum posteri nunc quoque in oppido eo — <non> exoleverunt.*’ Námitka, že nevhodno *oppido*, když předchází o témž městě *urbs*, nebyla by platna; srvn. 8, 10, 6: ‘*Itaque ut principio terrorem incuteret genti nondum arma Macedonum expertae, praecipit, ne cui parceretur, munimentis urbis quam obsidebat incensis. Ceterum dum obequitat moenibus, sagitta ictus cepit tamen oppidum et omnibus incolis eius trucidatis etiam in tecta saevitum est.*’

Ibd. 7, 9: ‘*Inter haec rex, dum fibris pecudum explorantur eventus latentium rerum, propius ipsum considerare [deinde] amicos iubet, ne contentione vocis cicatricem infirmam adhuc rumperet. Hephaestio, Craterus et Erigyus erant cum custodibus in tabernaculum admissi. ‘Discrimen’ inquit ‘me occupavit . . .’ Deinde po considerare nemá místa; proto dobře Hedickem v závorky položeno. Ale může otázka býti, nenáleží-li jinam. Myslím, že jest je položiti po admissi i psáti: ‘. . . admissi. Deinde „Discrimen“ inquit.’ Neb bez něho přikře připojena řeč Alexandrova k předchozímu. Srvn. 10, 6, 13; Liv. 23, 11, 2 a j.*

Ibd. § 24 n.: *Erigyus arcana mea et secreta te prodente cognovit, quem certum, mehercule, habeo extorum interprete uti metu suo. Tibi autem qui sapias quam potest denuntio, ipsi mihi indices, quid extis cognoveris, ne possis infitiari dixisse, quae dixeris.* O zhojení místa toho velmi mnozí již se pokoušeli, ale všichni marně; srvn. Voglův komentář, str. 261., kde různé návrhy posouzeny. Kladu zde prostě svůj návrh: ‘*Tibi autem serius quam qui potest denuntio*’ (tobě však vážně, jak jen možno, oznamuji). *PF* má: *qui saepius quam*, *BLV* pak: *saepius quam potest*. Podobá se, že v archetypu *qui* původně bylo vynecháno, potom pak doplněno, ale na nepravém místě.

8, 10, 25: ‘*XXXV stadium murus urbem complectitur, cuius inferiora saxo, superiora crudo latere sunt structa. Lateri vinculum lapides sunt, quos interposuere, ut duriori materiae fragilis incumberet, simulque terra humore diluta. Ne tamen universa consideret, impositae erant trabes validae, quibus injecta tabulata muros et tegebant et pervios fecerant.*’ Zevrubně jedná o tomto místě Kinch na str. 84 n. u. m. i přichází, a to správně po našem mínění, k tomu závěru, že spojití jest slova *simulque* — *diluta* s následujícím a psáti: ‘*simulque terrā umore dilutā, ne tamen universa consideret, impositae cet.*’ Než jedna pochybnost zbývá, pochybnost týkající podmětu *consideret*. Kinch jako jiní doplňuje *materia* za podmět. Než proti tomu praví

dobře Vogel: 'Es erscheint nicht statthaft, mit Bezug auf den ganzen Bau *materia* aus dem Vorhergehenden zu entnehmen, da dort ja doch von 2 Arten der *materia* die Rede ist, zu Ende des Satzes ausserdem auch noch die *terra humore diluta* erwähnt wird.' Vogel doplňuje proto po *consideret* slovo *moles*. Doplnění takového třeba tu není, ale podobný podmět hledati jest v rukopisném *tamen*, jež při interpunkci Kinchem navržené místa nemůže míti. Kurtius patrně psal: 'simulque, terra umore diluta ne moenia universa considerent, inpositae . . .'. Rukopisné moenia vzniklo asi z moen. Pozoruhodno též, že *P* nemá tu *ne* nýbrž *non*.

Ibd. 10, 19: 'Hinc ad regionem quae Daedala vocatur perventum est. Deseruerant incolae sedes et in avios silvestresque montes confugerant. Ergo Acadina transit, aequae uasta et destituta incolentium fuga.' Ježto o jakém pálení krajiny Daedala zvané nebylo před tím zmínky, jest *aequae uasta* nemálo povážlivé. Není-li čísti *aequae uasta*? Srvn. 9, 10, 8: desertam vastamque regionem late tenent; 10, 5, 7; in vasta solitudine; Liv. 23, 30, 5 a j.

Ibd. 8, 8: 'Obsequio mitigantur imperia: ubi vero reverentia excessit animis et summa imis confundimus, vi opus est, ut vim repellamus.' *Confundimus = nos, Macedones, confundimus* ist sicher unholdbar neben *repellamus = ego repellam*' (Vogel p. 265). Vogel přijímá proto konjekturu Grunaurovu *confundi videmus*; než nelze neviděti, že *videmus* nemálo tu mdlé a tím nevhodné. Snad jest čísti: 'et summa imis *confundi mos <fit>*, vi . . .'

10, 1, 40: 'Idem enim paulo ante Lyncestem Alexandrum delatum a duobus indicibus damnare non sustinuerat, humiliores quoque reos contra suam voluntatem, quia ceteris videbantur insonites, passus absolvi: hostibus victis regna reddiderat: ad ultimum vitae tamen ab semet ipso degeneravit, ut invictus quondam adversus libidinem animi arbitrio scorti aliis regna daret, aliis adimeret vitam.' *Vitae tamen* jest čtení nemálo odvážné, neb rkpp. mají *traiectum*. Bližší podání rukopisnému by bylo čtení: 'ad ultimum uitae tractum ab semetipso . . .'. Val. Max. 8, 13, ext. 2 quid isto tractu aetatis aut longius aut beatius; Vell. 2, 9, 1: eodem tractu temporum nituerunt oratores; Lucr. 1, 1004: fulmina perpetuo aevi labentia tractu a j. Nad to postrádáme neradi v této větě částice značící 'tou měrou'; snad proto stanoviti jest mezeru *sic* po *semetipso*.

Neméně odvážné jest čtení v c. 2, 3. Hedicke tu píše: 'Quod consilium cum clam agitat, litterae redduntur Harpalum intrasse

quidem Athenas, pecunia conciliasse sibi principum animos: mox concilio plebis habito iussum urbe excedere ad Graecos milites pervenisse, quibus in Cretam traiectis a quodam Thimbrone interemptum per insidias.' Neboť místo *in Cretam traiectis* mají rukopisy *interceptum trucidatum* a místo Thimbrone *auctore*. V poslední době jedná o místě tom Kinch p. 96 m. u. i necháváje ostatní při starém, mění jen Thimbrone v *amicorum* na základě Diodor. Sic. XVII 108 *ὑπὸ Θίμβρωνος ἐνὸς τῶν φίλων ἐδολοφονήθη*. Než tím věc není spravena, zbývá odvážné čtení *in Cretam traiectis*. Mé mínění jest, že dlužno čísti: 'ad Graecos milites pervenisse, quibus *interceptum trucidatum*. [At quidam auctor est interemptum per insidias].' Myslím totiž, že jen až po *trucidatum* sáhají slova Kurtiova; co pak v závorku položeno, že jest marginalní poznámkou některého opisovatele, jež se v text dostala. Podobný emblem pozorován v 10, 10, 11: 'traditum magis quam creditum refert' a 7, 5, 27. Auctore povstalo z *auctor est* následkem zkratky *est* = *ē*, tedy z *auctor ē*. Srvn. 6, 4, 18, kde v *P* psáno *colorē* místo *color est*.

Ibd. 5, 4: 'Propiusque adire iussis amicis — nam et vox deficere iam coeperat — detractum anulum digito (Alexander) Perdiccae tradidit, adiectis mandatis, ut corpus suum ad Hannonem ferri iuberent: quaerentibusque, cui relinqueret regnum, respondit ei qui esset optimus; ceterum providere iam se, ob id certamen magnos funebres ludos parari sibi.' Divím se, že čtení *providere iam se* všeho smyslu prázdne nedotčeno ve vydáních se ponechává a na opravu jeho že se nepomýšlí. Nadto není ani rukopisy stvrzeno: mají tyto ne *providere*, nýbrž *providere*. Kurtius psal: 'ceterum providens iam ob id certamen magnos funebres ludos parari sibi <iubet> (neb jen: parari iubet)'. Alexander předvídáje zápas o trůn, jakmile zemře, rozkázal, aby hry pohřební k počtě jeho ihned chystány byly, myslé, že by jinak, právě pro zápas onen, zřízeny nebyly. V příčině *providere* srvn. 10, 8, 6: atque ille seditione provisus . . . . interrogare eum coepit; 7, 7, 5 a j.

Ibd. 7, 4: 'Tum Pithon plenus lacrimarum orditur dicere, nunc vel maxime miserabilem esse Alexandrum, qui tam bonorum civium militumque fractu et praesentia fraudatus esset. Nomen enim memoriamque regis sui tantum intuentes ad cetera caligare eos. Haud ambigue iuvenem, cui regnum destinabatur, in petiit, sed probra quae obiecerat magis ipsi odium quam Arrhidaeo contemptum attulerunt.' *Inpetiit sed* jest konjektura Jeepova, rkpp. mají: *inpense*. Právem vyslovil se Madvig proti vložení archaického *inpeterere* v text Kurtiův na základě konjektury. Nato pokusili se někteří o zhojení místa toho jinými návrhy, ale marně. Mně přišlo tu na mysl *incessere*, jehož častěji podobným smyslem

Livius, vzor, jak známo, našeho Kurtia, užívá; srvn. na př. 34, 23, 4: *apparebat incessi Aetolos*; 38, 54, 7: *Cn. Manlium inimicum incessens*. Je-li domněnka ta správná, bylo by pak čísti buď: 'haud ambigue iuvenem, cui regnum destinabatur-*incessens*, probra cet.' neb: '... destinabatur, *in cesse*, <bat, sed> probra ....'

Textové návrhy ke třem porušeným místům Statiovy Achilleidy.

Napsal Robert Novák.

I 71 a násl. Thetis prosí Neptuna, aby zahladil Parida plavícího se s Helenou z Řecka do vlasti, praví:

*Has saltem (non semideos nostrumque reportant
Thesea), si quis adhuc undis honor, obrue puppes,
Haut permitte fretum! Da pellere luctus
Nec tibi de tantis placeat me *fluctibus unam
Litus et Iliaci scopulos habitare sepulcri.*

Verš *nec tibi de tantis placeat me fluctibus unam* jest dosud nezhojen. Porušení shledáváno po většině jen ve slovech *fluctibus unam*. Tak navrhoval OMüller *fletibus udam*, Schrader *tractibus unum*, Baehrens *neptibus unam*, z kterýchž návrhů žádného neschvaluje — a to právem — nejnovější vydavatel Achilleidy Kohlmann píše místo to, jak nahoře uvedeno, po znění *P*.

Já mám za pravděpodobné, že *unam* jest neporušeno, ale *tantis* že je zkaženo a sice z výrazu v protivě jsoucího s *unam*, totiž *tot dis*. V příčině *fluctibus* jest dvojí možnost: buď jest za ně čísti in *luctibus* neb in *fletibus*. Proti *luctibus* by svědčilo, že slovo to v předcházejícím řádku se vyskytá; než tu povážiti, že básník tento takového opakování se nikterak neštítí, dále, že čtení da *pellere luctus* není úplně bezpečné, ježto tu varianta jest: da *tollere fluctus*. Varianta ta není čtením úplně špatným, uvážíme-li, že v odpovědi Neptunové v. 92 vyskytují se slova *dabo tollere fluctus*, jež mohou za odpověď k našemu místu pokládána býti. Po našem návrhu mělo by místo podobu tuto:

*Nec tibi de tot dis placeat me in luctibus unam
Litus et Iliaci scopulos habitare sepulcri.*

Básník líče, jak Thetis odívá Achilla na ostrově Skyru v šat ženský, praví mezi jiným **I 326**:

. . . . . *tum colla rigentia mollit*
Submittitque graves umeros et fortia laxat
Brachia et inpejos certo domat ordine crines,
Ac sua dilecta cervice monilia transfert.

Dilecta při cervice zdá se přidavkem zcela zbytečným, ne-li nemístným. Schrader shledal také z příčiny té *dilecta* tu závadným a chtěl psáti místo něho *detecta* cervice. Než změny takové netřeba. Nelze neviděti, že, jak *dilecta* jest u cervice přidavkem zbytečným, tak u *monilia* bylo by epithetem velice vhodným. Thetis by dávala Achillovi z lásky i ten nákrčník, jehož sama velice si vážila. A smyslu toho došel by verš prostým přestavením slov *sua dilecta*, to jest čtením:

Ac dilectā suā cervice monilia transfert.

Odcházejíc Thetis z ostrova Skyru oslovuje jej I 392 takto:

Insula, ne solum Danaas admitte carinas,
Ne, precor! Hic thiasis tantum et nihil utile bellis,
*Hoc famam narrare *doce; dumque arma parantur
Dorica et alternum Mavors interfuit orbem,
(Cedo equidem) sit virgo pii Lycomedis Achilles.

Vv. 393 a násl. jsou dosud nezhojeny; než myslím, že změnou nepřilíš odvážnou možno jest je opravit. Míním čtení:

. . . . . *Hunc thiasos tantum et nihil utile bellis,*
Hunc lanam tractare doce . . . . .

Čtení 'lanam tractare' navrženo již Withofem.

Obsazení stolice rhetoriky v Athenách veřejnými professory v 2. st. po Kr.

Napsal Karel Cumpfe.

Císař Markus Aurelius vyměřil dle vypravování Lukianova (Eun. 3) a Filostratova (Vit. soph. II, 2) filosofům známých čtyř škol v Athenách stálý plat 10000 drachem ročně; bylo-li v každé škole ustanoveno po dvou professorech, jak někteří soudili z toho, že Lukian v dalším líčení mluví o dvou peripatetických, nelze rozhodnouti.

Avšak Aurelius nepřestal na této milosti, nýbrž chtěje školy athenské dle možnosti zvelebiti, vykázal professoru sofistiky (rhetoriky), která v době té k novému povznesla se rozkvětu, týž plat;

měl pak veřejný professor oboru toho titul „σοφιστής“ a stoliice sama zvána „θρόνος“. Vedlé veřejných učitelů jak sofistiky tak filosofie, již opatření byli stálými platy, učili mnozí v soukromí; jejich příjmem jediným byl honorář posluchačů.

Prvním od císaře placeným učitelem rhetoriky byl Theodotos, o němž poznamenává Filostratos (II, 2, 1)*): *προϋστη δὲ καὶ τῆς Ἀθηναίων νεότητος πρῶτος ἐπὶ ταῖς ἐκ βασιλείως μυριάδας*. Slovo „πρῶτος“ jest nám spojití s následujícími: *ἐπὶ ταῖς . . .*; chce totiž Filostrat vyznačiti, že Theodotos první dostával císařský plat 10000 drachem, a ne že měl první stolicí sofistiky v Athenách. Neboť na jiném místě (I, 23, 1) dočítáme se o Lollianovi: *Λολλιανὸς δὲ ὁ Ἐφέσιος προϋστη μὲν τοῦ Ἀθηνησι θρόνου πρῶτος*. Theodotos byl pak žák Lolliana, jenž tedy dříve veřejnou stolicí rhetoriky v Athenách zaujímal.

Jest otázka, byl-li Lollian placeným učitelem a od koho byl ustanoven. Na obě otázky marně bychom hledali určité odpovědi jak u Filostrata tak v jiných pramenech. Ale zdá se z celé souvislosti vycházeti na jevo, že Lollianovi vykázan byl určitý plat; neboť jinak nelze rozuměti, proč by Filostratos zřejmě poznamenával: *προϋστη . . . πρῶτος*, ježto učitelů rhetoriky nebyl nikdy nedostatek. A tu bezpochyby pravdivé jest mínění Zumptova (Über den Bestand der philosoph. Schulen in Athen u. die Succession der Scholarchen, Berlin 1843 str. 24), že Lollianovi dostalo se placené katedry rhetoriky nařízením Antonina Pia, jenž rhetorům a filosofům ve všech provinciích udělil různé výsady a určité služné, když byl Vespasianus počátek učinil, obdařiv dle Suetonia (Vesp. k. 18) rhetory řecké a latinské, ovšem jen v Římě, ročním platem „annua centena.“ Vypravuje aspoň životopisec Antoninův Kapitolinus v k. 11: *Rhetoribus et philosophis per omnes provincias et honores et salaria detulit; platy ty vyplácela však nejspíše města z vlastních prostředků, a jen kde tyto nestačily, vypomáhala pokladna císařská, jak dokazuje Zumpt na str. 21 v pozn. 3. Naproti tomu připisuje C. L. Kayser (P. Hordionius Lollianus geschildert nach einer noch nicht herausgegebenen athenischen Inschrift, Heidelberg 1841 str. 8) ustanovení Lolliana veřejným professorem Hadrianovi, o němž jest známo, že jsa přítelem sofistů, vynikající mistry v umění tom přízní i dary zahrnoval; ježto však Kayser žádného důvodu pro mínění své uvéstí nemůže, zdá se svrchu uvedená kombinace Zumptova býti pravděpodobnější.*

Srovnáme-li obě místa Filostratova, jež týkají se Lolliana a Theodota, naskytá se dvojí možnost vzájemnou souvislost jejich vyložiti. Buď stala se stoliice Lollianova, již původně nejspíše

*) Filostrata cituji dle vydání C. L. Kaysera: *Flavii Philostrati opera*. Lipsiae in aedibus B. G. Teubneri 1871. Kde neuvádí se jméno spisů, jsou to vždy jeho „*Βίοι σοφιστῶν*.“

město platilo, za Aurelia státní, když kázal císař vypláceti služné Theodotovi ze státní pokladny, aneb zřízena byla ustanovením císařským druhá stolice rhetoriky, tak že vyučovali od té doby dva veřejní profesoři předmětu tomu.

A tu potvrzuje Filostratos a z doby pozdější Eunapios, že byly v Athenách dvě stolice rhetoriky. Dí pak první (II, 20, 1): *Ὁ δὲ Ἀπολλώνιος ὁ Ἀθηναῖος . . . ἐπαίδευσεν Ἀθήνησι καθ' Ἡρακλείδην τε καὶ τὸν ὑμῶννυμον τοῦ πολιτικοῦ θρόνου προεστῶς ἐπὶ ταλάντῳ*; srovnáme-li s místem tím II, 19, 1: *Ἀπολλώνιος δὲ ὁ Ναυκρατίτης Ἡρακλείδην μὲν ἐναντία ἐπαίδευσε τὸν Ἀθήνησι θρόνον κατειληφότεν . . .* a II, 26, 2: *Ἐκπεσῶν δὲ τοῦ θρόνου τοῦ Ἀθήνησι (totiž Herakleides) ξυστάντων ἐπ' αὐτόν . . .*, vidíme, že byli současně profesoři Apollonios Athenský a Herakleides v Athenách. Eunapios pak (Vitae soph. p. 11 ed. Boissonade) dosvědčuje: *κατὰ τούτους ἦσαν τοὺς χρόνους καὶ τῶν ἑρτορικῶν οἱ ἐπ' Ἀθήνησι προεστῶτες Παῦλός τε καὶ Ἀνδρόμαχος ἐκ Συρίας*.

Ukázavše, že v Athenách byli dva zástupcové sofistiky, nevyčerpali jsme ještě řady dalších otázek, k nimž bezpečně odpovéděti není možno; odtud vysvětlíme si rozdíly se miněti jednotlivých badatelů o věci té.

Z toho, co svrchu řečeno, zdá se vycházeti na jevo, že stolice jedna zůstala městskou, druhá pak císařskou; avšak není vyloučena možnost, že Aurelius obmyslil obě platem ze státní pokladny, a to tím spíše, protože nelze dokázati bezpečně, že ona starší stolice, již měl Lollianos, v skutku z městských důchodů placena byla. Filostratos nepodává nám v příčině té určitého objasnění; mluví všude o jedné stolici athenské *κατ' ἐξοχὴν*, nazývá je buď *ὁ Ἀθήνησι θρόνος* (I, 23, 1; II, 11, 1; II, 30, 1; II, 33, 2; II, 10, 2 ř. 18; II, 12, 2; II, 13, 1; II, 19, 1) nebo *ὁ θρόνος ὁ Ἀθήνησι* (II, 26, 2; II, 10, 2 ř. 2); někdy užívá plného názvu *ὁ τῶν σοφιστῶν θρόνος* (II, 10, 4), *ὁ Ἀθήνησι τῶν σοφιστῶν θρόνος* (II, 27, 4); ale II, 20, 1 čteme zvláštní název: *Ὁ δὲ Ἀπολλώνιος ὁ Ἀθηναῖος . . . ἐπαίδευσε . . . τοῦ πολιτικοῦ θρόνου προεστῶς ἐπὶ ταλάντῳ*. Zumpt soudí na str. 25, že *πολιτικός θρόνος* znamená starší stolici městskou naproti „*θρόνος βασιλικός*“, vykládaje odtud, že plat profesora městského byl menší. Než hypothesis ta není zcela bezpečná. Vždyť může názvem „*πολιτικός θρόνος*“ rozuměti se kathedra, jejíž majitel výhradně přednášel rhetoriku vztahující se k praktickému, veřejnému jednání, především k soudům; tak soudil již Ahrens (de Athenarum statu politico et literario p. 71) domnívaje se nad to, že i Theodotos zůstal „*θρόνος πολιτικός*“, ježto dí o něm Filostratos (II, 2, 1): *ἐπέκρινε τοῖς νέοις ἀγωνιστῆν τῶν πολιτικῶν προσειπῶν λόγων* a tamtéž: *καὶ γὰρ δὴ καὶ τῶν ἀγοραίων εἰς οὗτος*. Ahrensovi přisvědčuje Kayser na str. 10 spisku již jmenovaného.

Než tžž Theodotos vynikal i ve vlastním oboru sofistů; neboť byl dle slov téhož Filostrata „*ῥητορικῆς ὄφελος*“ a „*τὴν δὲ ἰδέαν τῶν λόγων ἀποχωρῶν καὶ τοῖς δικανικοῖς καὶ τοῖς ὑπερσοφιστεύουσιν*“; též Apollonios svrchu zpromenutý byl „*ἰκανὸς τὰ δικανικά καὶ τὰ ἀμφὶ μελέτην οὐ μεμπτός*.“

Jest nám vůbec míti na paměti, že každý sofista znalý byl i praktické výmluvnosti, již hlavně při soudech potřebí bylo, i epideiktické deklamace, která v dobách těch výše byla ceněna, zvláště vynikal-li řečník obratností mluvíti s patra o jakémkoli předměte formou uhlazenou a bezvadnou. Filostratos, líče ve svých životopisech nejvíce tuto skvělou, oslňující činnost sofistů, mluví přirozenou měrou méně o jejich tichém působení, o vyučování řečem veřejným, jakkoli neopomíjí při vynikajících zástupcích podotknouti, že v obou oborech prosluli. Vyučování ono bylo průpravou k veřejnému vystoupení, a mnozí sofisté jím se ani nezabývali; proto podotýká Filostratos o Lollianovi (I, 23, 2) výslovně: *μισθοῦς δὲ γενναίους ἐπράττετο τὰς συνουσίας οὐ μελετηρᾶς μόνον, ἀλλὰ καὶ διδασκαλικὰς παρέχων*. Že majitel „*θρόνου πολιτικοῦ*“ především pěstoval praktické řečnictví soudní, sohditi možno z toho, že Apollonios byl „*διαπρεπῆς καὶ τὰ πολιτικά*“ a „*ἰκανὸς τὰ δικανικά*.“

Jako zajímavý doklad toho, že učitelé soudní a praktické rhetoriky vůbec byli méně váženi i placeni než vlastní sofisté okouzlující posluchače deklamací, uvádím místo z Filostratova životopisu Apollonia Tyanského VI, 36, 25: *Ἔστι γάρ τι ἐν ἀπάσαις πόλεσιν ἔθνος ἀνθρώπων, ὃ σὺ οὐπω μὲν γιννώσκεις, καλοῦσι δὲ αὐτὸ διδασκάλους· τούτοις ἀπὸ τῆς οὐσίας μικρὰ δούς ἀσφαλῶς κεκτήσῃ τὰ πλείω, ῥητορικὴν γάρ σε παιδεύουσι τὴν τῶν ἀγοραίων . . .*

A jestliže v skutku „*θρόνος πολιτικός*“ tak vyložiti dlužno, pak pochopíme, že dotace stolice této byla menší, aniž třeba svrchu zpromenutého výkladu Zumptova. Mimo to uvážiti třeba, že Apollonios spadá již v dobu panování Severova; a tu jest možno, že od Kommoda plat professorů byl ztenčen, jakož později služné z císařské pokladny vůbec bylo zastaveno a obcím vše ponecháno.

Méně vhodným jest návrh Ahrensův na str. 72, s nímž i Kayser ve spisku již vytčeném souhlasí. Míni totiž Ahrens, že rozuměti třeba oněmi „*μύριαι*“ ne 10000 drachem, nýbrž denarů, jež prý v době té tak na ceně klesly, že 10000 denarů činilo prý téměř tolik jako starý talent. Než vhodně poznamenal Zumpt, že zároveň s klesáním ceny denarů klesala i cena drachem, ale talent že vždy rovnal se 6000 drachmám. Proto nutno slovem „*μύριαι*“ rozuměti drachmy; vždyť Filostratos, kdekoliv mluví o penězích, počítá dle talentů, min a drachem; vytýkaje pak cenu v drachmách vynechává obyčejně „*δραχμαί*“, když jméno to snadno se doplní ze souvislosti (srov. I, 25 k. 4 a 7; II, 1, 3),

avšak vynechává je taktéž, byť nebylo zřejmo ze souvislosti, že jsou to drachmy (II, 23, 2); jindy přidává „*δραχμαί*“ (II, 21, 3; II, 21, 1). Konečně sluší podotknouti, že Lukianos, mluvě o platu filosofů, užil taktéž pouhého slova „*μύριαι*“; srv. Eun. 3: *ἀλλὰ μύρια κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν, ἐφ' ὅτῳ συνείναι τοῖς νέοις.*

Byl-li spisovatelům římským vyplácen honorář od knihkupců?

Napsal K. Cumpfe.

Ku konci republiky a na počátku císařské vlády vzrůstal se literární život v Římě měrou velmi utěšenou, ježto působilo mnoho závažných okolností k tomu, že záliba v literatuře vnikala ve vrstvy stále širší. S rostoucím ruchem literárním a šířícím se kruhem čtenářstva nastala zároveň tak velká potřeba knih jako v žádné době starší. Proto jsou zprávy o činnosti spisovatelů a knihkupců z časů těch dosti četné, tak že máme celkem jasný obraz o všem, co knihkupectví se týká. Než jedna věc nezdá se posud býti vyřízenou; míním totiž otázku, byl-li vyplácen spisovatelům od knihkupců honorář; a o otázce té hodlám stručně promluvit i ja té naděje, že se mi podaří objasniti ji ve stránce nejdne.

Předkem třeba podotknouti, že není výslovného a určitého svědectví, jehož lze bezpečně se dovolávati; proto zakládají se různá mínění jednotlivých badatelů buď na různém výkladě některých míst aneb na povšechných úvahách více méně pravděpodobných.

Cicero píše svému nakladateli Attikovi (ad Att. XIII, 12, 2 vydání Klotzova): „*Ligarianam*“ praeclare vendidisti. Posthac quidquid scripsero, tibi praeconium deferam, a jinde (ad Att. XIII, 22, 3): *Scripta nostra nusquam malo esse quam apud te, sed ea tum foras dari, cum utriusque nostrum videtur.* Z míst těchto soudí Th. Birt (Das antike Buchwesen in seinem Verhältnis zur Literatur, Berlin 1882) na str. 353, že Cicero měl bezpochyby z vydávání spisů svých i hmotný prospěch ve způsobě určitého procenta, ježto prý ta okolnost, že Attikus řeč „*pro Ligario*“ výborně prodal, jest mu pohnutkou, aby své spisy u něho vydával. Než výsledek, jakého dochází Birt, není zcela jistý. Možno ovšem „*vendidisti*“ na místě prvním rozuměti ve smyslu vlastním, neboť jest známo o Attikovi, že vedl skutečný obchod s knihami, aniž mu to od vrstevníků za zlé pokládáno — tak kázal Cicero zaplatiti mu jakousi knihu Serapionovu, kterou mu poslal (ad Att. II, 4, 1) — avšak Cicero klade zajisté váhu na

to, že hojným rozšířením oné řeči, vydané péčí Attikovou, i sláva spisovatelova v brzku daleko se rozhlásí, nemysle nikterak na hmotný užitek. Attikus měl totiž dobrou pověst jako svědomitý knihkupec, a obchodní spojení jeho bylo velmi rozsáhlé; proto pochopíme, že Cicero baže po slávě literární, díla svá jemu svěřoval k uveřejnění. Ve stránce té jsou zajímavá slova ad Att. II, 1, 2: Tu, si tibi placuerit liber, curabis, ut et Athenis sit et in ceteris oppidis Graeciae. Videtur enim posse aliquid nostris rebus lucis adferre. Týž účel mají zajisté i slova svrchu uvedená: Scripta nostra . . . , při nichž mimo to dlužno dbáti spojitosti, v níž se nalézají. Cicero vytýkáje v předcházejícím listě (ad Att. XIII, 21, 4) příteli svému, že Balbus opsal si od něho pátou knihu „de finibus“, napomíná ho, aby ostatních čtyř knih ještě neuveřejňoval, neboť nebyla prý posud provedena oprava, a pak neslušelo se, aby Brutus, jemuž měl býti věnován spis ten, poznal jej dříve prostřednictvím Balbovým. Podobně domnívá se o Caerellii, že opisuje si dílo „de finibus“ dle exemplarů Attikových (ad Att. XIII, 21, 5), kteráž domněnka v skutku se potvrzuje (ad Att. XIII, 22, 3). A vzhledem k tomu ujišťuje Cicero Attika, že nejraději chce u něho vydávati své spisy, ale zároveň žádá ho, aby jen tenkrát byly vydávány, kdy to oběma vhodným býti se uvidí. Z celé souvislosti jest patrné, že ve slovech těch nejeví se péče o hmotný prospěch, jak soudí Birt.

Ostatné není vyloučena možnost sloveso „vendere“ vyložiti ve smyslu přeneseném: „rozhlásiti, doporučiti,“ a jest s podivením, že Birt možnosti té ani slovem se nedotýká. Doklady podobného užívání sloves „vendere, venditare“ nejsou neobyčejné (srov. ad Att. VII, 2, 1; Iuv. VII, 135; Horat. Epist. II, I, 75); a srovnáme-li ad Att. XIII, 19, 2: „Ligarianam,“ ut video, praeclare auctoritas tua commendavit, zdá se, že lépe jest i ono místo vyložiti obrazně.

Zřejmo tedy, že není podstatné příčiny, proč bychom přidali se k mínění Birtovu; mimo námitky již svrchu uvedené jest pozoruhodno též místo, kde těší Cicero Attika, jenž utrpěl škodu, když spis „Academica priora“, byv nahrazen novým vydáním „Academica posteriora“, ceny pozbyl. Píše pak Cicero příteli svému (ad Att. XIII, 1): Tu illam iacturam ferēs aequo animo, quod illa, quae habes de Academicis, frustra descripta sunt. Multo tamen haec erunt splendidiora, breviora, meliora. O vlastním podílu svém nemluví, taktéž ne o škodě, která by mu byla vzešla, kdyby byl uhrazoval útraty vydání zároveň s Attikem, jak soudí Birt na str. 353 a 284 vykládaje tak ad Att. XIII, 25, 3: Sed tamen ego non despero probatum iri Varroni et id, quoniam impensam fecimus in macrocolla, facile patior teneri. Před tím totiž projevuje Cicero přání, aby „Academica“ zůstala věnována Varronovi, třeba že by snad nebyl mu po chuti úkol, jaký mu v rozpravě té přidělen byl. Přece však doufá, že spis jeho Varrovi bude se líbiti, a ježto náklad na papír již učinili, byl by

Cicero rád, aby Attikus při tom setrval. Avšak jest pochybno, zdali slova „*quoniam impensam fecimus*“ vykládati nutno v ten smysl, jakoby útraty vydání uhrážovali Attikus a Cicero společně. Odporuje domněnce té místo před tím uvedené, kde by zajisté byl Cicero chtěl potěšiti Attika promluvil i o vlastní ztrátě, která ho potkala, a mimo to možno vyložiti slova ta způsobem jiným. Cicero měl jako každý spisovatel výlohu, ať již *αὐτόγραφον* jeho nalézalo se na pergameni nebo na papíru; nad to dával svůj prvopis opsati jednou neb dvakráte; a tyto opisy byly věnovací exemplary Varronovy neb Brutovy a zároveň příruční exemplar Ciceronův (srov. ad Att. XIII, 22, 3; XIII, 23, 2; XIII, 21, 5). Na podobné výlohy spisovatelovy naráží i Martialis II, 1, 4 (Schneid.), vypočítáváje mezi přednostmi krátké knihy na prvním místě: *brevior quod mihi charta perit*, a Iuv. VII, 101 lituje dějepisce: *Omni-bus et crescit multā damnosa (scil. pagina) papyro*.

Ze všeho toho vychází na jevo, že mínění Birtovo, jemuž ani sám valně nedůvěruje, není příliš pravděpodobno; za to však pokládá na str. 354 s jinými badateli za jisté, že Martialovi dostalo se v nějaké formě zaplacení od knihkupece. Téhož mínění jest Becker: Gallus 2 díl, str. 452; Schmidt: *Geschichte der Denk- u. Glaubensfreiheit in den ersten Jahrh. der Kaiserzeit* str. 138; Schmitz: *de bibliopolis Romanorum*; Teuffel: *Röm. Lit.*³ str. 728 a jiní.

Hlavní váha kladena byla na 108 epigramm knihy XI:

Quamvis tam longo possis satur esse libello,
Lector, adhuc a me disticha pauca petis.
Sed Lupus usuram puerique diaria poscunt.
Lector, salve. Taces dissimulasque? Vale.

Ve verši posledním kolísají rukopisy mezi *salve* a *solve*.

Dle Beckrova výkladu uzavírá básník knihu proto, že potřebuje peněz, jež mu knihkupec výplatí za nový závitěk básní. Avšak, nehledíme-li ani k tomu, že interpretací tou podkládá se oněm slovům smysl, jakého v nich není, nastává obtíž se slovy: *Taces dissimulasque?* Proto výklad Beckrův nezdá se správným rovněž jako Schmidtův, jenž podržev čtení *solve* na str. 138 takto interpretuje: „Der Leser möge also gefälligst Zahlung leisten d. h. das Publikum das Buch tüchtig kaufen.“ Neboť z toho, jestliže obecenstvo hojně kupovalo spisy jeho, neměl básník žádného prospěchu; proto jest mu co do stránky peněžní lhostejno, zdali od mnohých neb od málo jest čten; srov. XI, 3, 5:

Dicitur et nostros cantare Britannia versus.
Quid prodest? Nescit sacculus ista meus.

Zcela jinak rozumí Birt na str. 154 tomuto epigrammu. Čta ve v. 4 *solve* dí as toto: Básník již ukončil, ale na poslední stránce závitku zbývá něco místa. Čtenář jakožto kupec žádá

ještě několik distich, aby poslední stránka byla vyplněna. Tu prý básník žertovně připomíná čtenáři jeho povinnost, že má zaplatiti úroky a vydati dílce otrokům; dlužníkem tedy jest prý čtenář a nikoliv sám básník. Birt přiveden byl k výkladu tomu především otázkou: *Quid taces dissimulasque?* kteráž, jak tvrdí, nemá jinak smyslu, a mimo to zdálo se mu *salve* vedlé *vale* skoro zbytečné (srov. str. 155 poz. 1). Jest však s podivním, že ani slovem se nezmiňuje o výkladu, který podal H. Göll ve článku: *Über den Buchhandel bei den Griechen und Römern (Kulturbilder aus Hellas u. Rom, 3 sv. str. 111 a násl.)* a ve spracování Beckrova *Galla* z r. 1881 sv. 2 str. 452 a násl. Výklad Göllův se čtením „*salve*“ ve 4. verši jest dle soudu našeho zcela přiměřený, což pokusíme se ve stručnosti odůvodniti.

Konec epigrammu není dle Gölla leč „*eine bettelhafte Appellation an die Gutmüthigkeit des Lesers; dieser macht keine Miene die Börse zu ziehen und der Dichter verschwindet mit dem Lebewohl.*“ Jako Statius a jiní básníci žil i *Martialis* v hlavním městě z darů, jimiž odměňovali boháči a velmoži římsí básně k počtě jejich složené. Dary ty nebyly však hojné a značné, tak že básník dle vlastního vyznání zůstal stále chudým, zpomínaje oněch dob, kdy vznešení příznivci krásné literatury jako *Maecenas* a jiní zhavili štědrostí v skutku královskou vynikající básníky starostí o chléb vezdejší. Proto neostýchá se *Martialis* zřejmě uváděti na paměť čtenářům svým vůbec a vznešeným příznivcům zvláště, že básník potřebuje peněz (srov. I, 107; V, 16; VIII, 56); proto žebra o togu, plášť atd. (srov. VI, 82; VII, 36; IX, 49; X, 73) a bez obalu prohlašuje, že básnické jeho nadání jest k službám tomu, kdo zaplatí (V, 36). A smyslu podobného jest i epigramm, o němž mluvíme; básník připomíná čtenáři, jenž žádá ještě několik veršů, že potřebuje peněz, a oslovuje jej komickým pathosem: *Lector salve!* Když pak oslovený mlčí a staví se, jakoby nerozuměl (*taces dissimulasque?*), zmizí dávaje mu s bohem (*Vale*). Že „*salve*“ a „*vale*“ nikterak nejsou si na závadu, jest samozřejmo, a že zakončení epigrammu jest takto daleko vtipnější než dle výkladu Birtova, není pochybnosti, zvláště když uvážíme, že *Martialis* byl opravdu dluhy stížen (srov. XI, 76; VI, 20; IX, 102; XII, 25; VII, 92, 3).

Dále pak nasvědčují jiná místa zcela podobná tomu, že básník dotýká se tu svých povinností a nikoli čtenářových, dovolávaje se jeho pomoci. Göll uvedl na místě svrchu dotčeném V, 16 a V, 25. V prvním epigrammu oslovuje *Martialis* čtenáře v. 2: *lector amice, podotýká, že jen k vůli němu píše básně žertovné, kteréž jsou sice v oblibě, ale ničeho nevynášejí (v. 10: Et tantum gratis pagina nostra placet); než s pouhou pochvalou nebyli prý ani staří básníci spokojeni, i ukončuje: Belle, inquis, dixti: iuvat et laudabimus usque. Dissimulas? facies me, puto, causicum. Zvláště zajímavý jest však epigramm V, 36: Laudatus nostro quidam,*

Faustine, libello dissimulat, quasi nil debeat: imposuit a VII, 92, kde básník vypočítává své potřeby vždy připojuje:

Audis et nescis, Baccara, quid sit opus.*)

Konečně podotýkám, že by nebylo nemožno čísti místo *salve* „*solve*“; tu by žádost Martialova ku čtenáři byla zcela zřejmá, kdežto slovem „*salve*“ jenom jemně se ho dotýká. Že by také zjevné prošení nebylo u Martiala neobyčejným, poznali jsme z příkladů již dříve uvedených; když pak čtenář mlčí, jakoby nerozuměl, komu neb co má platiti, zmizí se žertovným pozdravem.

Z celého výkladu vychází na jevo, že nelze uváděti epigramm tento za důvod, že honorař Martialovi od knihkupce vyplácen byl; též jiná místa, k nimž zhusta ukazováno, toho nedokazují. Vybízi-li Martialis (IV, 72) jakéhosi Quinta žádajícího jeho básně, aby si je koupil, a nechce-li půjčiti I, 117 Luperkovi svých básní, odkazuje jej na knihkupce, jest to zcela pochopitelné, ježto není jisto, že obdržel volné exemplary, jak soudí Schmidt str. 143 z některých epigrammů, a byl by musil je poříditi svým nákladem.**) Též X, 74 a XI, 24 nepotvrzují mínění Birtova, že Martial dostával honorař za autograf, který mu knihkupec odkoupil, a že tudíž mohl pro každou knihu hledati knihkupce, jenž by mu rukopis co nejdráže zaplatil; odtud prý vysvětluje se, proč střídal nakladatele. Než příčina toho může býti též jiná. Knihkupci neustávali totiž lichotnými domluvami naléhati na auktora, o jehož dílech věděli, že jsouce oblíbena přinesou jim hojný výtěžek, jak dovidáme se z Plinia (Epist. I, 2, 6) a zejména z listu, jímž svěřuje Quintilianus Tryfonovi vydání díla svého „*Institutiones Oratoriae*“; o nějakém honoraři není však nikde ani zmínky.

Jako doklad, že nevydané rukopisy byly kupovány, uvádí Birt (str. 355 pozn. 1) Pompilia Andronika, jenž dle Suetonia

*) Zajímavá jest shoda výroků těch s Iuv. VII, 30 a násl.: *didicit iam dives avarus tantum admirari, tantum laudare disertos*; srov. Iuv. VII, 59 a násl.; v. 69; 94 a Mart. I, 107, 3; V. 16, 11; VIII, 56, 5. Byliť oba básníci přátelé, jak vysvítá z Martiala (VII, 24; 91; XII, 18).

**) Při té příležitosti není od místa vyložiti v. 13:

*Illinc me pete, nec roges Atrectum —
Hoc nomen dominus gerit tabernae —
De primo dabit alterove nido.*

Nec roges je čtení lepších rukopisů, které podržel též Schneidewin. Vykládá se pak obyčejně: A neptej se na cestě po jméně knihkupce, neb sám ti je oznámím; než dobře poznamenává Flach (M. Val. Martialis Epigrammaton librum primum recensuit etc. 1881), že výklad ten není přiměřen verši následujícímu; proto činěny různé konjektury, které uvádí Flach v poznamenání kritickém. Než nejlépe snad vyložiti *nec roges* ve smyslu: a nemusil bys prositi Atrekta — to jméno má pán krámku — nýbrž hned ti dá Martiala, ovšem za pět denarů; slova ta tvořila by vhodnou protivu k prosbám, jakými básníka obtěžoval, jsouce zároveň ironická: Atrektus vyplní tvou žádost bez prošení, ale za pět denarů.

(de gramm. 8) prodal své dílo „elenchi annalium“ za 16.000 sestercův, avšak již Géraud (Essai sur les livres dans l'antiquité etc. Paris 1840 str. 194) ukazuje k tomu, že prodal dílo to dle Suetonia „cuidam“; že pak nebyl to knihkupec, zřejmě ze zprávy téhož Suetonia. Dílo to bylo by prý zůstalo neznámo, kdyby je byl grammatik Orbilius nebyl vydal pod jménem auktorovým. Vždyť byli lidé, kteří dychtíce po slávě literární, kupovali díla jiného a jimi se honosili (Mart. I, 66; II, 20); jiní započítávali si ten či onen spis za příčinou potřeby ku svým studiím, často dosti draho si jej vypůjčující (Gellius XVIII, 5, 11 [Hertz]). Svědomití knihkupci snažili se ovšem získati prvopisy aneb správné starší rukopisy; k tomu snad vztahuje se místo Senekovo de benef. VII, 6: In omnibus istis, quae modo retuli, uterque eiusdem rei dominus est. Quomodo? quia alter rei dominus est, alter usus. Libros dicimus esse Ciceronis: eosdem Dorus librarius suos vocat, et utrumque verum est: alter illos tamquam auctor sibi, alter tamquam emptor asserit, ac recte utriusque dicuntur esse.

Než nebyl to honorář v moderním smyslu slova, neb odměnu za taký rukopis obdržel každý jeho majitel a nejen od knihkupce, ale od každého, kdo chtěl opis si poříditi. Mimo to možno vyložit místo Senekovo též v ten smysl, že Dorus skoupil zásoby starších vydání od knihkupců a sám je prodával; než ať tak či onak je vyložíme, není nikterak toho důkazem, že spisovatelé brali honorář od knihkupce. Seneka vykládá prostě, že Dorus knihy Ciceronovy skoupil, a že jako kúpec jest po právu jejich majitelem; i srovnati lze ve příčině té podobná místa Martialova. Uvádím pouze I, 29, 4, kde vybízí básník plagiatora Fidentina:

Si dici tua vis, en, eme, ne mea sint (scil. carmina).

II, 20: Carmina Paulus emit, recitat sua carmina Paulus.

Nam quod emas, possis iure vocare tuum.

VI, 12: Iurat capillos esse, quos emit, suos

Fabulla: numquid, Paule, peierat?

Okolnosti jiné nasvědčující tomu, že nebyl honorář vyplácen, uvádí Géraud na str. 194—200 spisu svrchu uvedeného poukazuje především k tomu, že nebylo zákona, který by chránil majetku literárního, a že by Juvenalis v VII satíře a Martialis jakož i jiní básníci zajisté nebyli opominuli stěžovati si na lakotu knihkupců; i dochází souhlasu Göllova na místě svrchu uvedeném a Friedländrova (Darstellungen aus der röm. Sitteng.⁵ III, str. 381); proti honoráři vyslovili se i Bernhardy: Grundriss d. röm. Lit.⁵ pozn. 46 a Marquardt: Röm. Privatalterth. II, str. 407.

Zvláště nesmíme zapomenouti, že ani auktor ani knihkupec nepožadovali právní ochrany vzhledem literárního majetku; proto mohl poslati Cicero Hirtiova Antikatona k Attikovi žádati ho, aby jej v jeho zájmu rozšířil (ad Att. XII, 40, 1; XII, 44, 1),

a ještě okolo 400 po Kr. prodávali knihkupci římská s hojným výtěžkem spis Sulpicia Severa, jež Paulinus z Aquitanie do Říma přinesl (Sulpicius Sev. dial. I, 16). Knihkupec hleděl, aby prvním nákladem co nejvíce vyzískal; neboť líbil-li se spis, nedali si jeho soudruzi ujíti příležitosti k výtěžku; mimo to škodily jim velice soukromě pořizené opisy. Bylo-li jakési „collegium librarium“, kde dalo se ujednání o nových knihách a vedla jakási kontrola, nevíme, a jest to pouhou domněnkou Birtovou (str. 359). Konečně nelze uváděti za analogii, že divadelní hry od pořadatelů neb herců byly kupovány, tak že, uvážíme-li všechny okolnosti objektivně ze stránky poměrů antických, zdá se v skutku, že údělem spisovatelů, nehledíme-li k odměně, již dostávali od velmožů a císařů římských, byla sláva, kdežto zisku dostalo se knihkupačům, jak trefně podotýká Horatius (Ars poet. v. 343 a násl.):

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando pariterque monendo.
Hic meret aera liber Sosiis; hic et mare transit
Et longum noto scriptori prorogat aevum.

O Lobkovickém rukopise Platonových dialogů a rukopisech s ním příbuzných.

Napsal Josef Král.

Jediný tento rukopis rozmluv Platonových, jež v Čechách máme, oceněn jest sice již od několika vydavatelů, v nejnovější pak době poněkud důkladněji od Schanze (Über den Platocodex der Markusbibliothek in Venedig append. class. 4 Nr. 1, str. 62 a 100); nicméně, chystaje vydání textové některých rozmluv Platonových, domníval jsem se, že není naprosto nevýhodno prohlédnouti aspoň některé části tohoto rukopisu znova. Vedly mne k tomu tyto důvody: doufal jsem jednak, že bližším ohledáním některých míst nabyti lze lepšího a spolehlivějšího úsudku o poměru jeho k rukopisům příbuzným, jednak nepokládal jsem za nemožné, že rukopis Lobkovický v částech těch, jichž čtení dosud neznáma byla, opsán jest z jiného pramene než v částech již srovnaných. Známo jest, že nejeden rukopis Platonův podává text nestejný a to často i v témž dialogu, ač psán jest rukou touž, poněvadž písař užíval různých předloh nestejně ceny. To aspoň zjištěno o rukopise Σ (Schanz n. m. u. str. 90); také rukopis Γ následuje ve Faidonu, jak se zdá, dvou pramenů, Benátského rukopisu t a Pařížského g (Schanz, Philol. 35 str. 662). Výsledek mého ohledání rukopisu Lobkovického arci nebyl valně příznivý

a nevedl v podstatě k výsledkům zcela novým. Ale přece neváhám tuto o něm šíře promluvití jednak proto, že v naší literatuře dosud nikde obšírněji o rukopise tomto pojednáno nebylo, jednak i proto, že některá mínění Schanzova o poměru rukopisu toho k jiným lze buď opravití buď lépe odůvodnití.

Rukopis tento (nazýváme jej prostě L) popsán jest od Schneidera ve vydání Politeie (I, str. XV); srov. i Schanzovu praef. k Euthydemovi (vydání z r. 1872) str. VIII. Jest velikého formátu o 645 listech; jednotlivé stránky rozděleny jsou na dvě kolunmy; v každé z nich jest 35 řádek. Obsahuje Albinův prologos, seznam (πίναξ) dialogů Platonových v něm se nalézajících; pak následují tyto dialogy: Euthyfron, Apologie, Kriton, Faidon, Kratylos, Theaitetos, Sofistes, Politikos, Parmenides, Filebos, Symposium, Faidros, Alkibiades I., Charmides, Protagoras, Gorgias, Menon, Hippias I. a II., Ion, Euthydemos, Lysis, Laches, Theages, Erastai, Hipparchos, Menexenos, Kleitofon, Politeia, Timaios, Timaios Lokros; tedy všechny dialogy prvntch osmi tetralogií Thrasyllových mimo Alkibiada II. a Kritia a to v pořádku Thrasyllově, arci v tetralogii IV, V, VI, VII poněkud zmateném. Poslední tetralogie a dialogy, jež Thrasyllos pokládal za podvržené, scházejí. Celý rukopis psán jest touž rukou, písmem velmi uhledným a čitelným, od str. však 905. (od konce Menexena) poněkud rychleji a nepěkněji. O bedlivosti opisu svědčí, že v rukopise po sporu jest korektur. Scholia, shodující se více méně se scholiemi jiných rukopisů, přepisována velmi nestejně; v některých rozmluvách jest jich hojně, jinde po sporu. Zvlášt na počátku třetí knihy Politeie přestávají a vracení se opětne až na konci Timafia Lokra. Rukopis opravován, ale celkem na málo místech, rukou, jak se zdá, jinou, jež hlavně měnila přízvučky a interpunkci; opravy ty znatelný jsou zrzavým nyní inkoustem, lišícím se značně od černého inkoustu písma původního. Na začátku Kritona nad několika slovy napsán rukou jinou interkalární překlad latinský a to nad slovy *τί τῆνικαθε ἀφιξαι* (quid huc advenisti), nad slovem *δεσμοτηρίου* (carceris) a *συνήθης* (familiaris). Schneider soudí, že rukopis není mladší 14 století; dle písma mohl by, tuším, pocházeti i ze století 13. neb 12. — Rukopis ten, jakož známo, koupil pan Bohuslav Hasištejský z Lobkovic za 1000 kusů milánských dukátů. *)

Rukopisu tohoto užil Lindau k Timaiu; srovnal jej k jeho potřebám Dobrovský, jehož kollace dosud v knihovně Roudnické se nachází, jsouc přiložena k rukopisu. Celý jej srovnal Schneider (srv. praef. k vydání jeho Politeie na m. u.) r. 1823 a 1824. Kollace jeho není však, pokud vím, nikde uveřejněna celá. Mimo

*) Stručná zmínka o tomto rukopise jest také v pojednání o bibliotece Lobkovické od J. J. Dvořáka, uveřejněném v „Serapeu“ r. 1843, na str. 1 a násl.

čtení rukopisu toho obsažená ve vydání jeho Politeie známa jest jen kollace Symposia (ve vydání Rettigově) a Faidona (ve vydání Heindorfově). Také Backhuysen van der Brinck zabíral se rukopisem tím r. 1845. Sám srovnal jsem důkladněji Apologii a Kritona a nahlédl na některá význačná místa dialogů v první části jeho obsažených. Známe tedy rukopis ve třech různých částech a na základě této známosti jeho lze, tuším, o ceně i o postavení jeho mezi ostatními rukopisy Platonových rozmluv pronésti platný soud; nepochybuji, že by bližší prozkoumání ostatních částí nevedlo k lepším výsledkům, než k jakým dospěl Schanz na základě variant uvedených Schneiderem i já ohledáním dialogů jiných.*)

Schanz na místě uvedeném soudí, že rukopis Lobkovický opsán jest z Vídeňského 1., sám pak že byl předlohou Vatikánskému rukopisu r. V Apologii a Euthyfronu prý z r posel opět Flor. g, v Apologii pak Vind. 6 (Φ Bekkerův). Že rukopisy Φ r i g tvoří jednu rodinu aspoň v Apologii, tvrdí právem i Wohlrab (praef. ke kom. vydání Apol. str. 36). Že pak k nim připočísti jest i L, vyplývá netoliko z kollací již uveřejněných, nýbrž i ze srovnání Apologie a Kritona, již jsem si pořídil sám. Majít tyto rukopisy tato čtení společná, odchylující se většinou od čtení ostatních rukopisů první třídy aneb i ostatních všech.**)

Apol. 17 B (89, 14 Bekker) οὔτοι μὲν οὖν] γοῦν 1 L r Φ g jako rukopis D.

17 C (90, 10) καὶ ἐν ἀγορᾷ ἐπὶ τῶν τραπεζῶν 1 L, nespís i r Φ, s druhou třídou rukopisů (totéž čtení mají na př. i B a Vind. 3); ostatní rukopisy první třídy přidávají po ἀγορᾷ καί.

17 D (90, 16) ξυνεργινώσκετε] ξυνεπιγινώσκετε 1 L r Φ g jako Π².

18 C (91, 17) ἀκούσαντες] ἀκούοντες 1 L r jako druhá třída rukopisů.

18 C (92, 1) ἀλογώτατον] ἔστιν přidávají 1 L r Φ g jako Π².

19 C (93, 11) τὰ αὐτὰ ταῦτα] τὰ αὐτὰ 1 L r Φ g.

22 C (100, 1) ἐν ὀλίγῳ τούτῳ] τούτῳ 1 L r Φ.

22 D (100, 11) οὐδὲν] μηδὲν L r Φ g.

23 A (101, 14) προσκεχρηῆσθαι δὲ] καὶ 1 L r Φ g.

23 D (102, 12) Σωκράτης τις ἔστι] ἔστι τις L r Φ g.

24 E (105, 5) πρώτος 1, ale od druhé ruky opraveno ve πρώτον, L πρώτων s var. πρώτον, tak i r.

*) Sluší tuto vzpomenouti s díky nevšední laskavosti p. archiváře Roudnického Dvořáka, jenž prohlédnutí rukopisu toho učinil možným, a přátelské ochoty koll. Vladimíra Koblisky, jenž dodatečně na tři místa se podíval.

**) Rukopisy označovány po způsobě Bekkerové a Stallbaumové. Co v následujícím výčtu stojí před závorkou, pokládá se za čtení správné. Π¹ Π² a p. značí prvou neb druhou ruku dotýčených rukopisů.

25 A (105, 19) οὕτω σοι] οὕτως σοι Lrg jako $\mathfrak{B}$, rukopis druhé třídy.

25 C (106, 10) σαυτοῦ] ἑαυτοῦ 1 Lrg.

25 C (106, 15) ἑαυτῶν] αὐτῶν 1 Lr Φ .

26 B (107, 19) δῆλον ἤδη ἐστίν] ἤδη δῆλόν ἐστιν 1 Lr Φ .

26 C (108, 11) οὐσπερ γε] γε οὐσπερ 1 Lr Φ g.

26 E (109, 12) τὴν γραφὴν ταύτην] ταύτην vgnechávají 1 Lr Φ g.

27 A (110, 1) μέμνησθέ μοι] μεμνήσθαί μοι 1 Lr Φ g; μεμνησθαι má i T¹.

28 D (113, 11) βέλτιστον] βέλτιον Lr Φ g jako S.

30 A (116, 7) καὶ ξένῃ καὶ ἀστῶ] καὶ ἀστῶ καὶ ξένῳ 1 Lr Φ g.

30 B (116, 18) ταῦτ' ἄν] ταῦτα 1 Lr Φ g jako B a jiné rukopisy druhé třídy.

30 D (117, 18) ὥς τις] ὅστις 1 Lr Φ .

30 D (117, 19) μή τι] μή 1 Lr Φ g jako $\mathfrak{B}$.

ἐξαμαρτητε] ἐξαμαρτήση τις 1 L Φ g; ἐξαμαρτήση τις r, jenž pomínil tedy varianty.

31 C (119, 4) παρασχόμενοι] παρεχόμενοι 1 Lr Φ jako Z, rukopis druhé třídy.

32 A (120, 13) ἅμα καὶ ἀπολοίμην] ἀλλὰ καὶ ἅμ' ἂν ἀπολοίμην Lr Φ g jako D a Π^2 .

33 D (123, 21) ἐνταυθοῖ vgnechávají Lr Φ g.

33 E (124, 4) οὗτοι vgnechávají Lr Φ g.

34 D (126, 2) τί δῆ] δῆ vgnechávají 1 Lr Φ g.

Krit. 48 C (155, 3) τελοῦντες] πράττοντες 1 L Φ , ale na kraji var. τελοῦντες.

Z míst těch vysvítá nade vši pochybnost úzká příbuznost rukopisu Lobkovického s rukopisy jmenovanými. V několika případech ve výčtu svrchu uvedeném jeden nebo druhý rukopis schází, ne snad proto, že by najisto měl čtení jiné, nýbrž proto, že čtení jeho zřejmě se neoznačuje a při nespolehlivosti apparatusu i Bekkerova i Stallbaumova těžko pronáseti jistý soud na základě jejich mlčení. Pravděpodobno jest, že ani na většině těchto míst rukopisy se asi nerozcházejí. Zároveň zřejmo, že jakkoliv náležejí vesměs k první třídě Platonových rukopisů, stojí uprostřed mezi nejlepšími rukopisy první třídy (2l $\mathfrak{X}$ II a j.) a rukopisy třídy druhé, ježto souhlasí na některých místech s rukopisy třídy druhé anebo s druhou rukou nejlepších rukopisů (na př. s Π^2).

Nejlepší z nich jest Vind. 1., ostatní Lr Φ g odchylují se na více místech od dobrého textu než Vind. 1.

Srov. mimo místa ze Symposia, Politeie a Timaina uvedená Schanzem (n. m. u. str. 100) tato:

Apol. 18 A (90, 18) καὶ δῆ καὶ νῦν 1 L, νῦν om. r Φ g.

- 18 D (92, 7) ἐλέγξει L, ἐξελέγξει r g.
 19 D (94, 5) ἐκ τούτων 1 Φ L, ἐκ τούτου r.
 21 A (97, 4) θορυβεῖτε 1 L, θορυβῆτε r.
 22 E (101, 3) λυσιτελοῖ 1, λυσιτελεῖ L r jako Π².
 23 A (101, 11) ἐν τῷ χρησμῷ τούτῳ L; om. τούτῳ r Φ g
 (patrné přehlednutím; následujet po τούτῳ — τούτο).
 25 A (105, 12) τί δὲ L, δαί r g Φ.
 25 A (105, 13) ᾧ μέλιτε L, ᾧ βέλτιστε r; ᾧ βέλτιστε g.
 25 C (106, 9) ἀποφαίνεις σαφῶς 1 Φ; ἀποφαίνη σαφῶς
 L, ἀποφαίνης σαφῶς r.
 26 E (109, 7) νομίζω 1, νομίζων L r g jako D a marg. S;
 čísti jest νομίζειν; Ψ má touž chybu co 1.
 28 B (112, 14) σμικρὸν L, μικρὸν r g.
 29 A (114, 2) λίποιμι 1 L, λείποιμι r.
 29 D (115, 13) παύσωμαι 1, παύσομαι L r.
 29 E (115, 19) ὡς πλείστα] ὡς om. L r g Φ.
 30 A (116, 7) ὅσῳ μου 1, μοι L r.
 31 A (118, 13) ῥαδίως ἂν ἀποκτείναιτε] ἀποκτείνετε 1
 (novofeckým čtením), ἀποκτείνητε L r.
 32 A (120, 11) δῆ μου 1 L Φ g, δῆ μοι r.
 37 C (131, 9) τιμήσαιτε] τιμήσετε L, τιμήσητε Φ r.
 38 C (133, 8) δῆ L, om. r Φ g.
 34 C (125, 5) ἀμναμνησθεῖς ἑαυτοῦ L; om. r Φ g.
 37 B (130, 20) τιμήσεσθαι L; τιμήσας Φ r g.

Patrně, že L jest nejbližší Víd. 1; Φ r g pak horší než L, podávající text zkaženější. Z těchto tří zdá se mi býti nejlepší Φ, následuje v Apologii na dvou místech Víd. 1; srov. 19 D (94, 5) a 25 C (106, 9), nejhorší g jsa ještě zkaženější než r (srov. 25 A [105, 13]). Co do porušenosti jest tedy pořadí těchto rukopisů toto: 1 L Φ r g. Rukopisy ty, majíce mnoho společného, pošly patrně z téhož archetypu, jen že dle řady právě naznačené od něho se uchýlily; nejméně 1, nejvíce g. Z toho můžeme souditi, že mezi archetypem této skupiny rukopisů a Víd. 1. leží méně členů, než mezi archetypem a každým z rukopisů následujících t. j. že rukopisy stojící na začátku řady jsou přímější opisy jeho než rukopisy zadnější. Schanz tvrdí, že descendance rukopisů jest tato: L že opsán přímo z Víd. 1., r z L, Φ a g aspoň v Apologii z r. Pro tvrzení své, že Lobkovický rukopis opsán jest z Vídeňského prvního uvádí Schanz (n. m. u. str. 62) dva dů-
 vody: Pol. 1, 331 A γηροτρόφος 1, γηροτρόφον L, 328 A ἔσται
 πρὸς ἡμέραν] πρὸς ἡμέραν ἔσται oba rukopisy, ale v 1 se zna-
 meními transposice, jichž si písař rukopisu L prý nevsíml. Důvody
 tyto nepostačily by ani k dokázání příbuznosti, neřku-li vzájemné
 závislosti obou kodiků. Nechceme-li souditi ukvapeně, můžeme na
 základě čtení svrhu uvedených jen tvrditi, že L jest nejbližší

příbuzný Vídeňského 1.; možno, že jest i opsán z něho, ale důkazů podstatných Schanz nepodal.

Ale tofo tvrzení Schanzovo jím nedosti dokázané nabývá veliké pravděpodobnosti, ne-li jistoty, srovnáme-li tato tři místa obou rukopisů: Lach. 194 A, Euthyd. 295 B a 295 C. V Lach. 194 A (283, 9 Bekker) tvoří slovo *ἀνδρία* v rukopise Vídeňském 1. počátek řádky a jest celé vybledlé (Schanz na m. u. str. 61). Schází však docela v L i v r, patrně proto, že je písař přečísti nemohl. V Euthydemu jest fol. 464 rukopisu Vídeňského po délce uřiznuto, čímž z počátku jedna, později i dvě písmena na počátku neb na konci řádků za své vzala. V Euth. p. 295 B (439, 16) ve slovech *οὐκ αἰσχύνει, ἔφη, ὦ Σώκρατες* z *ἔφη* ve Vind. 1. zbylo pouze *ἔ*. Písař rukopisu L doplnil slovo to neúplně špatně v *ἐμέ*, kteréž čtení má i r; p. 295 C (440, 2) ve Vídeňském rukopise za *ἐξαρκεῖ σοι* jest jen *ἐξαρκεῖ σ*; v L i v r jest *ἐξαρκεῖς*. — V Apologii p. 24

E (105, 5) má Vind. 1. čtení *πρῶτος*, ale druhou rukou opravené v *πρῶτον*. L i r mají obojí čtení *πρῶτος* první rukou napsáno patrně již dle předlohy.

Pro kritiku tedy arci rukopis Lobkovický nemá žádné ceny, ježto lepší a spolehlivější opis jeho archetypu máme v rukopise Vídeňském 1., jeho předloze.

I druhé tvrzení své, že Vat. r jest opisem rukopisu Lobkovického, Schanz sám opřel důvody chabými (na m. u. str. 100), jež dokazují také pouze blízkou příbuznost obou rukopisů. Jediný důvod zaslужuje povšimnutí. V Pol. 7, 540 C ve slovech *παγκάλους, ἔφη, τοὺς ἄρχοντας, ὦ Σώκρατες, ὥσπερ ἀνδριαντοποιὸς ἀπειράσσει* má za slova *ἀνδριαντοποιὸς* A D K q a Flor. β' *ὡς περιττοποιὸς*, L (a ©) mezeru, ježto písař slovo nesrozumitelné raději vynechal.

V r čteme na místo mezery slova *ἀνδριάντας οἶμαι*, jež prý písař rukopisu r vzal z poznámky marginalní rukopisu Lobkovického, chtěje jimi doplniti nedostatek smyslu. Poznámka ta zní: *τὸ λείπον ἀνδριάντας οἶμαι εἶναι ἐθέλει*. Ale důvod ten oslabí se, povážíme-li, že i rukopis Ξ, jenž v té části prý pochází z Flor. c (Schanz na m. u. str. 97 a násl.), má čtení *ἀνδριάντας τοποιὸς*, které vzniklo asi týmž omylem. A nemohla táž poznámka býti i v jiném rukopise příbuzném s L, ale nyní ztraceném? Naproti tomu lze uvéstí řadu míst z Apologie, která svědčí zřejmě proti Schanzovi. Vat. r poskytuje na nich zkaženějšího textu než L, ale v také způsobě, že pokažení z povahy rukopisu L nevyložíme. Srov.

17 A (89, 2) *ἐγὼ δ' οὖν* L, *ἐγὼ r¹, ἐγὼγ' r²* (tu mohl ovšem r² pravé čtení vymazati a nahraditi jiným).

18 D (92, 7) *ἐλέγξει* L, *ἐξελέγξει* r, ač v L psáno slovo to zcela jasné.

19 D (94, 5) *ἐκ τούτων* L (zcela jasně), *ἐκ τούτου* r.

21 A (96, 20) *ἐταῖρός τε* | *ἐταῖρος* (bez *τε*) L, *ἐταῖρός τε* r, jako většina jiných rukopisů. Patrně *τε* našel písař rukopisu r v předloze, ale předlohou tou nemohl být L.

21 A (97, 4) *θορυβεῖτε* L, *θορυβῆτε* r.

25 A (105, 12) *δέ* L, *δαί* r.

25 A (105, 13) *μέλιτε* L, *βέλτιστε* r.

29 A (114, 2) *λείποιμι* L, *λείποιμι* r.

32 A (120, 11) *δῆ μου* L, *μοι* r.

37 C (131, 9) *τιμήσετε* L, *τιμήσητε* r.

37 B (130, 20) *τιμήσεσθαι* L zcela jasně, *τιμήσας* r. Proč r psal *τιμήσας*, ač v rukopise L psáno zcela jasně *τιμήσεσθαι*, jest nepochopitelné, leda by se byl spletl blízkým *δείσας*. Ale myslím spíše, že příklad tento, jako příklad p. 21 A, dosvědčuje, že r pochází z nějakého jiného rukopisu opsaného z rukopisu Lobkovického a dle jiného rukopisu opraveného (jak svědčí přidané *τε* za *ἐταῖρος* v p. 21 A, které L nemá), jež však neznáme. Že totiž r jest závislý na rukopise Lobkovickém, o tom svědčí místa z Lacheta a Euthydemu výše uvedená, která obsahují chyby písařem rukopisu Lobkovického způsobené a od písaře Vat. r přejaté. Ale přímým opisem z L není Vat. r. Neboť chyba *τιμήσας* mohla povstati jen nečitelným psaním infinitivu *τιμήσεσθαι* a špatným doplněním koncovky od písaře; z Lobkovického rukopisu však chyby té nevyložíme.

O ceně rukopisu r pro kritiku platí z týchž důvodů totéž, co o ceně rukopisu Lobkovického. Všecky tři rukopisy (1 L r) pošly ze společného archetypu, ale ne přímým opisem, nýbrž skrze členy nám nyní ztracené.

Ovšem kolik členů mezi L a r předpokládati jest, těžko jest určití.

Rukopis g horší jest než r a úzce s ním spojen; má chyby, jež jen rukopisu r jsou vlastní (srov. srovnání míst výše uvedené, hlavně p. 18 D), a nad to ještě chyby jiné (srov. p. 25 A). Ale i tu nelze souditi na určito, že jest přímým opisem rukopisu r; svědčí proti tomu na př. p. 32 A (120, 11), kde r má *δῆ μοι*, g však *δῆ μου* jako 1 L Φ. Spíše jest pravdě podobno, že g jest jiným a to horším opisem též předlohy, z které posel i r.

Podobně tuším souditi jest, aspoň co se týče Apologie, i o rukopisu Φ. Pro kritiku, nehleďme-li k rukopisu Φ, jež snad v některých dialozích následuje jiných pramenů, z celé té skupiny postačí pouze Vind. 1., jakožto nejvěrnější opis archetypu; co L r g a v Apologii Φ jiného mají, jsou chyby písařovy, kteréž v kritickém apparatusu uváděti bylo by marnou obtíž. Lepšího čtení neposkytují, pokud vím, samy nikde; čtení lepší, známá nám i z rukopisů jiných, kterých sem tam poskytují (míst těch jest velmi po sporu), povstala as tím, že písař opsal korektury

své předlohy nám ztracené, jež učiněny byly dle rukopisů jiných. Tak na př. v 17 A za *χοῆν* má správné *χοῆ Φ* i r (tak jako *Α C 5* *ἄ^{cor} B^{cor}*), p. 21 A *Φ* vynechává slova podezřelá *ἐταῖρος τε* buď omylem, buď dle jiných rukopisů (nemá jich na př. Vind. 3¹); p. 33 E L *Φ* r mají správný tvar *θεοφορίδου* místo *θεοφορίδου*, což má *ἄ* i 1. Tu těžko rozhodnouti, je-li to úmyslná oprava, či náhodné zlepšení chybou písaře.

Podoby některé básní Kollárových s Petrarkou a Dantem.

Napsal Dr. Em. Kovář.

Podoby tyto jsou dílem známy. Kollár zevnější formou a milostnými znělkami v prvních třech zpěvích Slávy Dcery, kde velebí Mínu, lká jsa od ní vzdálen a béduje konečně nad její smrti, shoduje se s Petrarkou, s nímž i Mílka má společného; v Danteovi opět nalezl vzor, když ve dvou posledních zpěvích popisoval nebe, očistec a peklo. Velmi důležitá shoda mezi těmito dvěma básníky jest ta, že Dante v pekle a očistci dává trpícím duším snašeti muka, jež odpovídají proviněním, a že totéž činí Kollár, který to i zřejmě praví slovy:

„Tak svou platnost onen zákon mívá
i zde při té zběři zločinné;
čím kdo hřeší, tím i trestán bývá.“

(Slávy Dcera V. zpěv, 54. znělka).

I rozdíly, jimiž se oba tito básníci liší, jsou známy, z nichž nejdůležitější jest ten, že Dante má jen jedno nebe všem národům společné, jeden očistec, jedno peklo, Kollár pak pro každý národ zvláštní tři říše zemřelých rozeznává, ze kterých slovanské jako nejpřednější popisuje.

Ale i v jednotlivostech shoduje se často Kollár se jmenovanými básníky italskými.

Danteova porovnání :

„Come d' autunno si levano le foglie
l'una appresso dell' altra; infinche il ramo
rende alla terra tute le sue spoglie,
similemente il mal seme d' Adamo,
gittansi di quel lito ad una ad una.“

(Inferno, Canto III. 112—117.)

užil Kollár, aby naznačil množství duší, jež se do nebe slovanského ubírá:

„proto, jako ze stromův když v lese
listí na zem padá v jeseni,
duchů slavských množství sem se nese.“

(Slávy Dcera IV. 3.)

Jako Dante jest povzbuzován Cacciagnidou :

„Tutta tua vision fa manifesta!“

(Paradiso, Canto XVII. 128.)

tak i Sláva povzbuzuje Mínu :

„A co uziš, přátelům svým maluj.“

(Slávy Dcera IV. 6.)

Kollárova místa, jako jsou :

„Ústa hlučným hlasem zpívají :
Hallelujah, svatý, svatý, svatý“

(Slávy Dcera IV. 8.)

anebo

„Jedny „Sláva na výsostech“ pějí,
z jiných úst zas slova velebné
„Gospodine pomiluj ny“ znějí

(Slávy Dcera IV. 9.)

připominají nám stejná místa v Danteovi, jako na příklad jsou :

„Salve Regina in sul verde e in su' fiori
quivi seder cantando anime vidi“

(Purgatorio C. VII. v. 82—83.)

nebo

„Gloria in excelsis, tutti, Deo
dicean . . . . .“

(Purgat. C. XX. v. 136.)

aneb

„Summae Deus clementiae, nel seno
al grande ardore allore udi' cantando“

(Purgat. C. XXV. v. 121.)

a jiných ještě více.

Peklo Kollárovo opevněno jest; podobně u Dantea má hradby pevné město Dite, od kteréhož počíná se peklo hluboké (l'inferno basso). Nad vchodem do pekla mají oba básníci nápisy mysteriosní, a známé jest Danteovo „Per me si va nella città dolente . . .“ (Infer. C. III. v. 1—9.), jako Kollárův nápis počínající slovy :

„Tuto Hanba s nášlapníky svými
otroky a sluhy trůnuje,
tu pláč, bolest, hrůza věkuje . . .“

(Slávy Dcera V. 25.)

Muka v pekle jsou rozličného druhu. V jedné znělce vypravuje Kollár, jak Mína nalezla mnoho rostlin mrzkých, a praví pak :

„Nevědoucí zmačkám patou mnohé,
než aj, cedíce krev křičely:
Ouveh, ouveh, ach my přebohé“

(Slávy Dcera V. 98.)

a v následující znělce mluví ještě o nich pravě:

„Na těch travách nečisté a vilné
šelmy pásly se a hovada . . .“

(Slávy Dcera V. 94.)

Tyto dvě znělky upomínají nás na XIII. zpěv Danteova pekla,
z něhož vyjímám následující verše:

„Non frondi verdi, ma di color fosco,
non rami schietti, ma nodosi e involti,
non pomi v'eran, ma stecchi con tosc“

(verš 4—7.)

„Allor porsi la mano un počo avante
e colsi un ramuscel da un gran pruno:
e il tronco suo gridò: Perchè mi schiante?
Da che fatto fui poi disangue bruno,
ricominciò a gridar: Perchè mi scerpi?“

(v. 31—35.)

„Arpie pascendo poi delle sue foglie
fanno dolore ed al dolor finestra“

(v. 101—102.).

Ještě častěji než pěvce Božské Komédie připomínají nám
mnohá místa ve Slávy Dceři Petrarku. Oba básníci shodují se
v úsudku, že pravá láska se slovy nejeví, i praví Kollár:

„Jen ta jiným vítězství své hlásá,
jejíž matka bývá fífenství,
vášeň aneb podzimková krása“ —

připomenuv již dříve:

„tu má pravá láska povahu,
nechlubí se, když dvě duše zajme.“

(Slávy Dcera I. 32.)

Podobně píše Petrarka:

„E veggi' or ben che caritate accesa
lega la lingua altrui, gli spirti invola.
Chi può dir, com'egli arde, è'n picciol foco.“

(In vita di Laura 118.)

Oba shodují se i v tom, že kdyby chtěli lásku svou hlásati,
nedostačují k tomu. Dokladem jest nám místo Kollárovo:

„K peánům si křidel žádala
tužba, ústa hasly začat chtějíce:
Plností se vnitřek puknout míní,

ano citům cestu mezera
ode srdce ke rtům přikrou činí.“
„Jeden předmět hodný Homéra
srdce vzývá, slovo, tuším, stíní —“

(Slávy Dcera I. 42.)

a Petrarkovo :

„L'ingegno che sua forza estima
nell' operazion tutto s'agghiaccia.
Più volte già per dir le labra apersi,
poi rimase la voce in mezzo 'l petto.
Ma qual suon poria mai salir tant' alto?
Più volte incominciavi di scriver versi,
ma la penna e la mano e l'intelletto
rimaser vinti nel primier assalto.“

(In vita di Laura 16.)

Milenky obou básníků vynikají tak, že Mína jest mezi děvami
to, co je slunce jitra spanilému, a Laura jest „tra le donne un
Sole.“ Básníci všech věků opěvovali by je, kdyby je viděli. V tom
smyslu píše Petrarka :

„Se Virgilio ed Omero avessin visto
quel sole, il qual veggi' io congli occhi miei,
tutte lor forze in dar fama a costei
avrian posto e l'un stil con l'altro misto.
Di che sarebbe Enea turbato e tristo,
Achille, Ulysse e gli altri semidei
e quel che resse anni cinquanta sei
si bene il mondo e quel ch'ancise Egisto.“

(In vita di Laura 134.)

Podobně píše náš Kollár :

„By se Homér a ten, jehož Muzy
řecké mládky pěly, navrátil,
i ten, který barvy potratil
při Kampaspě, Apelles a druzi;
onen básník, který zpěvem hrůzy,
jimiž Dido mřela, ošatil,
až tam k tomu, jehož zachvátíl
pohled Laury a hnal do Vokluzy;
i náš Záboj a ten, který hýbal
varytem svým hrady královské,
neb kde koho Apol jesté líbal:
Všickni by se spolek učiníce
dílo toto bohů mistrovské
slavit jali jiných nechajíce.“

(Slávy Dcera I. 93.)

Oběma básníkům činí Mílek nástrahy krásou jejich milenek,
i stěžuje si Petrarka :

„Non pur quell' una bella ignuda mano
 che con grave mio danno si riveste
 ma l' altra e le duo braccia accorte e preste
 son a stringer il cor timido e piano.
 Lacci Amor mille e nessun tende in vano
 fra quelle vaghe nove forme oneste,
 ch' adornan si l' alt' abito celeste
 ch' aggiunger nol può stil nè 'ngegno umano.
 Gli occhi sereni e le stellanti ciglia,
 la bella bocca angelica, di perle
 piena e di rose e di dolci parole
 che fanno altrui tremar di maraviglia
 e la fronte e le chiomè ch'a vederle
 di state a mezzo dì vincono il sole.“

(In vita di Laura 148.)

Podobně stěžuje si Kollár:

„Nejen ona růžokvětá líčka,
 rtové k polibení spiknutí,
 i vaz pyšný, hrdlo labutí,
 šťastná zlatých vlásků po něm hříčka,
 čelo slunné, klidný oblouk víčka,
 oči přísných vábné kynutí,
 lkavý osměch, tajná vzdychnutí,
 i slov nemá sladkých polovička:
 vše mé srdce k bojům badá chybným,
 tisíc zloboh Mílek spojuje
 nástrah klamem navnazených slibným.“

(Slávy Dcera I. 84.)

Dívky přísné jsou ku svým opěvovatelům.

„mi vedete straziare a mille morti.
 nè lagrima però discese ancora
 de be' vostr' occhi ma disdegno ed ira“

(In vita di Laura 29.)

volá Petrarka k Lauře, a Kollár nařiká:

„Darmo hledám hnouti slzičkou“

(Slávy Dcera I. 54.)

Velmi podobná jsou si místa:

„Tak teď prostě a tak jemně stojí,
 ach, tak krotce a tak vznešeně,
 plná ohně a tak studeně,
 smělá je a tak se předce bojí.
 Tak mře žalem, tak se k smíchu strojí,
 jasným okem tak zří zmateně,
 tak chce mnoho, touží skroušeně,
 tak nic nechce při vši tužbě svojí.“

(Slávy Dcera I. 119.)

a Petrarkovo:

„Qui tutta umile e qui la vidi altera:
or aspra, or piana, or dispietata, or pia,
or vestirsi onestate, or leggiadria
or mansueta, or disdegnosa e fera.
Qui cantò dolcemente e qui s'assise,
qui si rivolse e qui ratenne il passe,
qui co' begli occhi mi trafisse il core,
qui disse una parola e qui sorrise.“

(In vita di Laura 76.)

Oba podobají se často plavcům za děsné bouře plujícím,

„Passa la nave mia colma d'obblio
per aspro mare a mezza notte il verno
infra Scilla e Cariddi . . . .“

(In vita di Laura 137.)

praví Petrarka, a Kollár:-

„Brzo skryla den můj bouře šedá,
na půl cestě stojím bez dechu,
jako plavec kolem peلهu
Charybdy a kruté Scylly bředa.“

(Slávy dcera II. 3.)

Kollár vydal se na cestu po slovanských krajinách ve průvodu Mílkově, jež popisuje jako hošíka s toulečkem a střelkami, kučeravého, jemuž

„Krásnopéřá obou na lopatkách
třepetaly sem tam křídélka“
a jenž jest tak mocný, že čeho
„tkla se luku jeho výstřelka,
padlo síle hned neb čárům jeho.“

(Slávy Dcera II. 10.)

Podobný popis Mílka máme z péra Petrarkova:

„con arco in mano e con saette a fianchi,
contra le qua' non val elme nè scudo,
sopra gli omeri avea sol due grand' ali
di color mille e tutto altro ignudo

(Trionfo d' Amore Cap. I.)

V žalu nejmá je ani krása jara a Petrarka vzdychá:

„primavera per me pur non è mai.“

(In vita di Laura 8.)

i Kollár:

„jen mne nejmou jara ani léta.“

(Slávy Dcera II. 27.)

Žel jejich nic nezhojí, tak hlásá Kollár ve znělce:

„Ani oudol Tater těchto tichá
Kolem hradbou chlumů věččená,
chlumů, jejichž hlava zelená
v oblaků se a hvězd cesty míchá;
ani Pison, jehož v Eufkrat spíchá
voda ze žil zlatých prýštěná,
ani štáva v léčné vašená
dílne, kde sám Vulkán oheň dmýchá:
nic mne před mou nemůž skrýti strastí.
nic mým nedá prsům ochlady,
není v světě pro mé rány mastí.“

(Slávy Dcera III. 10.)

Podobnou znělku má již Petrarka:

Nè per sereno ciel ir vaghe stelle,
nè per tranquillo mar legni spalmati,
nè per campagne gavalieri armati,
nè per bei boschi allegre fere e snelle,
nè d' aspettato frosche novelle,
nè dir d' amore in stili alti ed ornati,
nè tra chiare fontane e verdi prati,
dolce cantare oneste donne e belle,
nè altro serà mai ch' al cor m'aggiunga.“

(In morte di Laura 44.)

Hořké slze jsou často jedinou potěchou obou nešťastných básníků, když odloučení jsou od milenek svých; žert i rozkoš se jim protiví a závistivě hledí k onomu kraji, jenž hostí jejich blaho.

„Lagrimar sempre è 'l mio sommo diletto,
il rider doglia, il cibo assenzio e toscio
la notte afanno . . . .“

pěje Petrarka a končí povzdechem:

„Verdi rive, fiorite ombrose piagge,
voi possedete ed io piango il mio bene!“

(In vita di Laura 171.)

Podobně zpívá Kollár:

„Jenom pláč mi bol můj hojí strastný,
těchou přátel roste břemeno,
sen mne nezná, jídlo sobě hnuším.
O ty kraji! o ty břehu šťastný!
Vám to v blízkou míti souzeno,
co já v dále oplakávat musím.“

(Slávy Dcera III. 36.)

Kollár často v zoufalství bloudí po lesích a běduje:

„Já jsem snad, jen abych úpěl stvořen“

Slávy Dcera III. 47.)

a podobně činil Petrarka volaje :

„di lagrime vivo a pianger nato“

(In vita di Laura 86.)

V blouznění svém mají oba básníci krásné jitro za milenkou svou; i píše Kollár :

„Jak se jitro oknem tímto vkrádá
bleskem hry snů ranních pokaze,
tys o milý, krásný obraze,
prvů předmět, jenž mi v oči padá!
tu hned starou srdce tužbou strádá,
v oné opět vezím povaze,
kde svár, pokoj, slast a nesnáze
v dobu jednu srdce jedno bádá:
Ona tě to! vzdychám šeptem lkavým“

(Slávy Dcera III. 50.)

a podobně Petrarka :

Quand io veggio dal ciel scender l' Aurora
con la fronte di rose e co' erin d'oro
amor m' assale; ond' io mi discoloro
e dico sospirando: ivi è Laura ora.“

(In morte di Laura 23.)

Oba se těší, že čas bol jejich jednou snad přece utiší; tak Kollár :

„Snad čas i mé strasti léky chystá,
snad se i mně někdy zlatolístá
palma časem někdy zotaví“

(Slávy dcera III. 84.)

a Petrarka :

„Non fia ch'almen non giunga al mio dolore
alcun soccorso di tardi sospiri“

(In vita di Laura 9.)

Nicméně láska jejich bude trvati věčně, neboť slibuje Petrarka :

„Ponmi ove 'l Sol occide i fieri e l'erba,
o dove vince lui 'l ghiaccio e la neve,
ponmi ov' è 'l caro suo temprato e leve,
ed ov'è chi cel rende o chi cel serba;
ponm' in umil fortuna od in superba,
al dolce aere sereno, al fosco e grave,
ponmi alla notte, al di lungo ed al breve,
alla matura etate od all' acerba;
ponm' in cielo, od in terra, od in abisso,
in alto poggio, in valle ima e pallustre,
libero spirto od a' suoi membri afisso,
ponmi con fama oscura o con illustre:

Sarò, qual fui! vivrò com'io son visso
continuando il mio sospir trilustre.“

(In vita di Laura 96.)

Týmž způsobem slibuje Kollár:

„Tam, kde Zemla v tísní ledu stoná,
kde sup téká z lesa do lesa,
tam, kde smutný žehy donesa
Chamsin hlce lidi, květy, slona;
kde býk hvězdný a štir cestu koná,
tam, kde chaos končí nebesa,
kde drak černý točí koleasa,
na něž rozpjal kosti Ixiona;
nikomu mil, od sta jiných bažen,
v chudobě, či kmentem lesknoucí,
k trůnu neb co otrok k jarmu tažen:
Tentýž budu! vlastním jedem hyna,
v ohni chladný, v mrazu horoucí,
cítě, mysle, mluvě nic než Mína.“

(Slávy dcera III. 79.)

Vybraná zde paralelní místa ukazují shodu tak nápadnou, že souditi musíme, že Kollár měl hojně reminiscence a že oba básníky italské, Dantea i Petrarku, důkladně přečetl. Na Petrarku upomíná nás i periodická forma mnohých znělek, kde z pravidla tři neb pouze jeden poslední verš závětím, vše ostatní předvětím bývá; Petrarka mívá z pravidla jen poslední verš závětím. Tu pak můžeme se i k víře nakloniti, že též jiná, méně podobná místa jsou takovými reminiscencemi, na př.:

„zvítězivi v přemožení samém“

(Slávy dcera II. 111.)

a „vinta vince con sua beninanza“

(Dante: Paradiso, XX. 99.)

„tělo jinde, jinde bydlí duše“

(Slávy Dcera III. 86.)

a Petrarkovo:

Tallor m'assale in mezzo a' tristi pianti
un dubbio, come posson queste membra
dallo spirito lor viver lontane“

(In vita di Laura 11.)

a jiných více.

Jazykozpyt a pravěk národů indoevropských.

Náčrtek podlé O. Schradera napsal Dr. Em. Kovář.

Otto Schrader ve spise „Sprachvergleichung und Urgeschichte“ (1883) probrav dosavadní práce a výsledky dosavadního zkoumání v lingvistické palaeontologii stopuje názvy kovů a pověsti staré i báje jich se týkající, čímž přichází k zajímavým výsledkům; na příklad ukazuje, že nejstarší pomůcky kovářské byly z kamene, což vysvětluje z příbuznosti názvů kamene a těchto pomůcek v našich jazycích, jako řec. *ἀκμων* kovářská, *κάμινος* kamna proti sansk. *açmanta* kamna, *açman* kamen, kladivo, kovářská a stbul. *kaměny*. Hlavně však výsledky své shrnul ve čtvrtém oddíle spisu, kde líčí kulturní stav předků našich národů v době předhistorické sebrav veškerá jistá data o té věci. Podáme obraz jím vylíčený.

Národové slovanští, germanští, romanští, Řekové, Armeni, Eranci a Indové jsou jednoho kmene, povstali totiž z národa jediného, z národa, jenž žil za dob, z nichž nezachovalo se ničeho od něho památek. Jaké byly dějiny jeho, jaký vývoj, nevíme a jen s tíží dovedeme poznati některé stránky jeho jazyka z doby krátce před tím, než rozdělil se ve více národů. Jak se národ ten nazýval, nevíme i nazýváme jazyky, jež z něho povstaly, z pravidla indoevropskými.

Doba, kdy žil, jest ovšem dávno minulá, leč tenkrát měl již jistý stupeň vzdělanosti, jak souditi lze z dat, jež poskytuje nám jazykozpyt.

Národ ten, dříve ještě než z něho se vyvinulo nynější množství národů indoevropských, překročil již onen stupeň kultury, v němž žijí nyní obyvatelé amerických prairií neb australských lesů. Jej zájmal hlavně chov dobytka a stádo bylo bohatstvím jeho, což vysvětluje ze souvislosti slov, znamenajících dobytek a peníze: lat. *pecus* dobytek, *pecunia* jmění, peníze, got. *faihu* a anglosas. *feoh* dobytek, jmění, peníze; bylo cílem jeho boje (srov. sansk. *gavišti* znamená snažení po kravách — zápas).

Již tenkrát kvetl chov dobytka, jak patrně z toho, že názvy jeho jsou v různých jazycích indoevropských téhož původu, tak sansk. *paçu*, zend. *pasu*, lat. *pecus*, sprus. *peku*, got. *faihu*, stněm. *fihu*, což vše souvisí s kořenem *paç*, jehož význam je chytiti, upevniti. Rozeznávali tedy dávní předkové naši zvířata domácí od volných divokých. Chov dobytka a pastevství bylo hlavním zaměstnáním a sami majetníci asi pásli svá stáda; bylo to tedy i zaměstnání čestné, čímž vysvětlíme si, že v sansk. *gopā*, značící pastýře krav, dosáhlo významu krále. O téže věci nás poučuje ještě Homer svým *ποιμῆν λαῶν*.

Z domácích zvířat znali krávu, ovci a kozu, jak vysvítá ze společných názvů, jednak i z nejstarších zpráv, kde všude se tato tři zvířata jako domácí připomínají. K nim druží se věrný průvodčí a bdělý hlídač stád pes. Koně znali sice, ale nebyl pradávným našim předkům ještě zvířetem domácím, ježto významy pro užívání koně rozdílny jsou v jazycích indoevropských a užívání samo tedy pozdějšího data, což se i ve staré literatuře dosvědčuje. Osla poznali teprve později jednotliví národové indoevropští, nejspíše od Semitů. Ještě později poznali mezka, kočku a drůbež.

Jak ze společných názvů řec. *ὄσ*, stněm. sů, zend. hũ, stbul. svi-nija, sansk. sũ-kara vysvítá, znám byl vepř již v dobách nejstarších, leč ochocení jeho jest nejspíše z doby pozdější a společno národům indoevropským v Evropě žijícím, kteří mají proň nový, společný název; řec. *πόρκος*, lat. porcus, umbr. porka, irs. orc, stněm farah, stbul. prase, lit. paršas.

Dále znali naši pradávni předkové též býka, jak se však zdá ze shody názvů v našich jazycích a semitských (na př. srovnaj lat. taurus, sansk. sthũra se sem. tauru), poznali jej nejprve u Semitů, což bylo důkazem pradávných, ještě předhistorických jejich styků.

Rolnictvím nezaměstnával se ovšem příliš národ pastevský a kočovný, jehož potomci ještě v historických dobách hledali sídla stálejší. Srovnáme-li slova rolnictví se týkající v jazycích indoevropských, pozorujeme, že sice znali předkové našich národů některé polní plody, ale ne mnoho; více znali jich později ti, kteří v Evropě se usadili. U těchto zvláště shodu některých slov významem pro rolnictví důležitých uvéstí sluší:

řec. *ἀρόω*, lat. arare, irs. airim, stbul. orati, lit. arti;

řec. *ἀροτρον*, arm. arōr, lat. aratrum, irs. arathar, stnord. ardr, stbul. oralo, lit. arklas;

lat. sero, got. saian, stbul. sėti, lit. sėti;

lat. semen, stněm. samo, stbul. sēme, stprus. semen;

řec. *ἀροπη*, stbul. srъpъ;

řec. *μύλη*, lat. molere, irs. melim, got. malan, stbul. melja, mlėti, lit. malti.

Shoda slov těch ukazuje nám, že národové indoevropští v Evropě oddali se záhy rolnictví, že tu záhy počala se vzdělávati půda, byt i velice primitivně.

Z plodin hlavně ječmen, pšenice, len, z ovoce některé divoké druhy byly známy.

Dále vystupují všichni národové indoevropští na jeviště dějin jako maso požívající. V Indii ovšem ustoupilo požívání masa stravě rostlinné následkem ponebí. V dobách předhistorických zajisté jedli předkové všech těchto národů maso, jehož název jest též v rozdílných jazycích indoevropských, jako sansk. kravya, kravis, řec. *κρέας*, lat. caro, stněm. hrēo, kteréž názvy jsou v souvislosti s názvy krve stbul. krъвъ, stirs. cru, lat. cruor, což

dokazuje, že měli naši předkové na mysli maso krvavé. Jiné společné názvy pro maso jsou: sansk. *māmsa*, arm. *mis*, stprus. *mensa*, stbul. *męso*, got. *mimz*, lit. *mięsa*, což snad proti prvému značilo maso připravené.

Počátky umění kuchařského byly totiž do jista známy, sansk. pač *pēci*, zend. pač *pāliti* obětné zvíře, řec. *πέσσω* za *πεκ-ιω*, lat. *coquo*, stbul. *peka*, lit. *kepu* shodou svou jsou toho důkazem, že pečení nejspíše na rožni bylo původní; vaření ve vodě jsouc původu mladšího nebylo známo ještě ani Řekům za dob Homero-vých. Požívání syrového masa uchovalo se u potomků dlouho a zvláště u Germanů, kde je nalézáme ještě v pozdních dobách historických.

Maso poskytovala národu pastýřskému ovšem hlavně stáda a v nejstarších literárních památkách národů indoevropských zřídka nalézáme připomenutí o honbě, o pojídání zvěřiny. Pojídání drůbeže a ryb bylo neznámo, ano není pro ně společných názvů a u Homera ještě nazývání jsou rybolovy někteří národové barbarští. Mimo maso i plody divokých stromů byly za potravu, zvláště se tak dá souditi o žaludech, jejichž název je stejný v rozličných jazycích: lat. *glans*, řec. *βάλανος*, arm. *kalin*, stbul. *želądź*; pojídání žaludů připomíná se ještě v dobách historických. Dále i obilí, jež žali srpem (srov. řec. *ἀρπη* a stbul. *srępъ*), primitivně semleté (srov. řec. *μύλη*, lat. *molere*, stbul. *mlęti* atd.) neb rozlučené (srov. řec. *πίσσω*, lat. *pinso* a *pistor* pekař) potravu poskytovalo.

Soli aneb koření neznali. Pro sůl není společného názvu v jazycích indoevropských a starým Indům dle Rgvedy i starým Erancům jest vůbec neznáma; v jazycích evropských však máme název společný řec. *ἅλς*, lat. *sal*, got. *salt*, stbul. *solъ*, což ukazuje, že užívání soli počalo přece v dobách předhistorických za doby, kdy národové indoevropští v Evropě žijící úzeji souviseli. S evropskými názvy soli souvisí dle zdání sansk. *sara*, ale slovo toto objevuje se, jak O. Böhlingk v *Jenaer Litteraturzeitung* 1875 Nr. 643 prohlásil, poprvé až ve dvanáctém století*) po Kr. ve slovníku Hemačandrově a není asi původní.

Žízeň hasili praotcové naši zajisté mlékem, z něhož uměli též sýr a másla upravovati. Že znali sýr a máslo, dokazují slova sansk. *sāra*, řec. *ὄρος*, lat. *serum*, stbul. *syръ*, lit. *suris* a *aņjana*, lat. *unguentum masъ*, stněm. *ancho*, ancō, alem. *anke* máslo, dále sansk. *sarpis* rozpuštěné máslo, řec. *ἐλαφος* máslo, germ. *salbe*, jichž shoda tvaru i významu musí pocházeti z doby, kdy spolu národové tito žili jediný národ tvořice; a tento národ tedy uměl sýr i máslo vyráběti.

*) Z toho ovšem nenásleduje, že by slova toho dříve nebylo bývalo; souhlas sskrtského *sar-* s evropským *sal-* je zajisté důležit, a sskr. *-r* proti evropskému *-l* svědčí trvám spíše o původu společném ze *sar-*, než o přejetí slova evropského do sskr. Gb.

Leč mléko nestačilo předkům našim k uhašení žízně a proto hledali si i nápoje jiného. Nápojem tím byla medovina. Srovnáme-li sansk. madhu sladkost, sladký nápoj a pokrm, medovina, později též med, zend. madhu sladký nápoj, řec. μέθυ víno (srov. μέθη opojení), stněm. metu medovina, stbul. medъ med, víno, lit. midus medovina a medus med, stirs. mid medovina, pozorujeme, že slova téhož kořene značí sladký nápoj, med a nápoj opojující, i soudíme, že v době starší, kdy tvořily národy tyto národ jediný, žilo slovo, z něhož tato dochovaná vzešla, jež mělo význam, z něhož se vzpomenuté významy vyvinouti mohly. Se slovem znám byl i předmět, sladký, opojný nápoj, jehož hlavní součástíkou byl med. (Srv. ještě řec. μέθυ a μέλι, got. milith, stirs. mil, lat. mel).

Později, ale ještě v době předhistorické, kdy Slované a Germané úzeji spolu souviseli, počalo se u těchto národů vyráběti pivo, čehož nejen společné názvy piva lit. alus pivo, stnord. öl, anglosas. ealu pivo, stprus. alu medovina, stbul. olъ, ale zvláště společné názvy kvasnic u obou kmenů stbul. droždije, stprus. dragios, stnord. dregg (gen. dreggjjar), jsou důkazem.

Víno nebylo známo, ale záhy poznali je na jihu Evropy a v krajinách Pontu a Kaspického moře. V severu Evropy přijal se s předmětem i název.

Velmi zajímavé výsledky podává jazykozpyt ku poznání rodinných poměrů.

Rodina, kde láska víže k sobě manžele, pojí je k dětem a tyto k rodičům, celou rodinu pak k delším příbuzným, není společností prvotnou, neboť těmito ušlechtilými poměry nepočíná se vývoj lidstva, ale jest konečným výsledkem.

U předků našich národů byl poměr rodinný. Důkazem toho jest, že měli názvy pro nejbližší příbuzné, jako tchána, snachy, což dosvědčuje souvislost sansk. čvačura, řec. ἔκνυρος, lat. socer, a sansk. snušā, řec. νύος, lat. nurus, naše snacha. Dalším důkazem rodinného života je společný název pro ženění: lit. vedu, stbul. vedā, zend. tvar upavādhayēta ať se zasnoubí, s nimiž souvisí sansk. vadhu mladá choť a řec. ἔδνα za ἔφδνα dary pro nevěstu. Vedlejší význam lit. vedu a stbul. vedā je vésti, což upomíná na obyčej vésti slavnostně nevěstu do domu ženichova podlé obyčejů asi, jež stejny jsou u Indoeranců a evropských Indoevropánů; obřad ten připomínají též vazby řec. γυναικᾶ ἄγεσθαι a lat. uxorem ducere.

Před svatbou, zdá se, byla koupě nevěsty; tak alespoň lze se domnívati ze zvyku neb upomínek na zvyk ten u národů indoevropských za nejstarších dob historických. V obyčejí za nevěstu dary dávatí se shodují velmi mnozí. Též vyskytuje se u starých Indů a Řeků uloupení nevěsty.

Že z počátku vládla polygamie, dá se souditi jednak z přirozeného běhu věcí, jednak z té okolnosti, že se jí vzpomíná v indických vedách, u Peršanů z dob Herodotových a u Germanů;

ale že se již monogamie vyvíjela, snad již tehdy jedna z manželek byla první a hlavní, tomu svědčí shoda sansk. patní a řec. *πότνια* paní proti sansk. pati a řec. *πόσις* pán.

Pro poznání vývoje rodiny důležito jest stopovati původní význam jejich členů; jestliže původní význam dcery jest „dojící“, souvisí přechod významu dojící ve význam dcery se skutečným vývojem poměrů, čili dcera asi dříve vykonávala službu děvečky dojící stáda otce svého, než se úplně uvědomil poměr mezi ní a rodiči.

Sotva bude mít pravdu M. Müller, jenž se domnívá, že původní tento význam ukazuje zvláštní útlocit a humor otce dceru volajícího.

Syn znamenalo původně zrozenec, filius kojeneček, byl tedy rodičům jejich „narozený“, což postačilo, by v něm viděli budoucího dědice a majitele rodinného jmění; jeho poměr k rodině uvědomil se dříve než dceřin. *)

Mezi příbuznými, kromě dítek s rodiči, sňatek asi povolen byl, soudíme-li podlé obyčejů, jež zachovaly se až do historických dob.

Moc a právo i jmění otcovské po smrti otcově dědil syn, ženy byly vždy podřízeny, čehož doklady též se zachovaly ještě v dobách historických.

Že naopak znali již tehdy společnost větší než rodinu, domníváme se z toho, že všichni národové indoevropští mají názvy pro rozličné stupně společnosti nad rodinou, v nichž se na mnoze shodují; dále i shoda slov: sansk. věca dům, řec. *οίκος* dům, lat. vicus obydlí, vesnice, got. veihs místo, stbul. v̄sz ves, pozemek, pak stbul. pl̄k̄t, lit. pulkas, stněm. folk, ačkoli významem odchylných, přece tomu svědčí. Leč nevyvinulo se tehdy ještě ve společnosti dělení práce. Potřebu rozličných řemeslníků tehdy necitili a byla jejich názorům cizí. Čehokoli rodina potřebovala, v rodině se i vyrobilo hlavně od žen a dětí. Ovšem že výroba oděvu, nástrojů a rozličná umění, byť vše v primitivních počátcích, přece již jistý stupeň vzdělanosti značí.

K odívání sloužila kůže (srov. řec. *πέλλα* lat. pellis, got. fill, lit. plėvė). Staří Indoevropané uměli též plésti z lýcí, z větviček a podobných věcí, kteréž činnosti důkazem jsou slova lat. plecto řec. *πλέκα*, stbul. pleta, got. flihtu a sansk. parç i pračna pletivo, koš.

Též první nit se tehdy přísti počala, což vysvítá ze shody slov sansk. tarku a řec. *ἀτρακτος* vřetenno, dále řec. *νέω*, lat. neo, stněm. nāan přísti. Důležitým momentem jest i ta okolnost, že pěstování lnu bylo již dávno v předhistorické době.

Počátky umění tkáti, jež podobno jest pletení, již tehdy nalezáme. Stav pro tkaní byl ovšem jednoduchý, ale že stav jakýsi

*) Jiný výklad názvů syna a dcery jest od Benfeye: sūnu = mas, duhitr = femina. Gb.

předkové naši měli, ukazuje shoda slov velmi starých značících dvě důležité části stavu: řec. *στήμων*, lat. stamen osnova (srov. ze sansk. sthavi tkadlec, řec. *ίστός* vratidlo, lit. staklis stav) a řec. *πῆνος*, lat. pannus, nit ku vetkání, s got. fana, stbul. poňava.

Jsouce národem pastýřským využítkovali staří Indoevropané ovšem všeho, čeho jim skýtala stáda. Proto počali brzy i ovčí vlny užívatí (srov. sansk. *ūrṇā*, řec. *είφος*, lat. vellus, got. vulla, lit. vilna) z prvu k děláni plsti (řec. *πίλος*, lat. pilleus, stněm. filz, stbul. pl̄st̄s̄) a později snad i ku tkani.

Při oděvu jest bádání po původním tvaru a způsobu velmi obtížno, ježto se dle rozličných bydlišť a ponebí rychle měnil a tu často se tvořila nová slova. Některé názvy jsou však přece stáří velikého, jako pro obuv: řec. *ύλλα*, lat. solea, got. sulja nebo řec. *καρπίς*, lat. carpis-culum, lit. kurbė, stbul. čřevij.

Oděvem byl snad plášť okolo těla, oděv podobný velice kůži zvířat, jak se u Germanů pod jménem sagum zachoval do historických dob. U Řeků *χιτών*, u Římanů tunica jsou původu feničského; u těchto stačila původně toga.

Šití známo bylo poněkud i starým Indoevropanům (srov. sansk. *siv*, řec. *κασ-σύω*, lat. suo, got. siuja, stbul. šijə, lit. siuvu); ale málo se asi pěstovalo.

Charakteristická známka primitivního stanoviska, že užívá se téhož oděvu pro muže a ženy, zachovala se až do dob historických u našich národů, u Germanů ještě za Tacita.

Starobylost umění hrnčířského dokazují společné názvy nádob: sansk. kumbha hrnec a řec. *κύβος*, sansk. *gōlā* džbán a řecké *γαυλός*, lat. testa a zend. tašta, pak i mythy a pověsti.

Naskytuje se otázka, jaké bylo přístřeší našich praotců v oněch prastarých dobách. Že obydlí jakési měli, vysvítá ze společného názvu sansk. *dama*, řec. *δόμος*, lat. domus, stbulh. dom̄, dále sansk. *dvāra*, řec. *θύρα*, lat. fores, stbul. dv̄r̄, pak sansk. *āta*, zend. *aīthya*, lat. antae, konečně řec. *στέγος*, lat. tectum, lit. stogas, stnord. thak. Nebyly to ovšem domy kamenné, jež i v Evropě poznali dosti pozdě stykem s Feničany. Soudíme-li dle stanů nomadů, byly to asi chýše, jichž základní tvar byl kruh, v jehož středu nalezal se krb.

Střecha byla asi z kůry nebo slámy (srov. culmen střecha a culmus stéblo). Ještě Atharvavéda zná pouze dřevěné domy v Indii a Avesta připomíná podzemní byty na Eranu.

Srovnáme-li dále slova řec. *χόρτος* místo k tančení, lat. hortus zahrada, got. *gards* dům, stirs. *gord* osení, lit. *gardas* ohrada pro ovce, stbul. *grad̄* zeď, město, hrad, pak řec. *κῆπος* zahrada, stněm. hof dvůr, znamenáme, že alespoň u evropských Indoevropanů záhy bylo místo ohrazené blízko domu určené jednak ku společné zábavě, jednak ku pěstování plodin v domácnosti stále potřebných. Z nynějších řemesel nalezáme v oně prastaré

době na příklad počátky kolářství. Vůz byl pasteveckému a kočovnému lidu velmi potřebný a záhy ho bylo užíváno; odtud vysvětlujeme si hojnost společných názvů, jako jsou: sansk. *vāhana*, řec. *ὄχος*, lat. vehi - culum, stněm. wagan, stirs. fen, stbul. vozъ, lit. vežimas; dále sansk. a zend. ratha, lat. rota, lit. ratas, stirs. roth, stněm. rad; pak sansk. čakra, řec. *κύκλος*, anglosas. hveohli, sansk. akša, řec. *ἄξων*, lat. axis, stněm. ahsa, stbul. osъ, lit. ašis; sansk. yuga, řec. *ζυγόν*, lat. iugum, stněm. joh, stbul. jъgo, lit. jungas.

Těž loďky se záhy stavěly (srov. sansk. *nāu*, stpers. *nāvi*, řec. *ναῦς*, lat. navis a zend. adj. *nāvaya*) nejspíše z velikých kmenů vyhloubených (srov. sansk. *dāru* loďka s řec. *δόρυ*), jež veslem se poháněly (srov. sansk. *aritra* veslo s řec. *ἔρεμός*, lat. remus, stirs. ram).

Pátrajíce po vědomostech praotců našich, pozorujeme, že v číslkách shodují se jazyky indoevropské až do sta a shodu tu jistě si přinesli národové ze společné domoviny; tedy i praotcové těchto národů uměli aspoň do sta počítati a vyvinula se u nich i soustava dekadická. Čas rozdělovali dle měsíce a rozeznávali dvoje roční počasí, zimní a letní (srv. jednak řec. *χειμών*, lat. hiems, stbul. zima, zend. zima a sansk. *himā*, jednak řec. *ἔαρ*, lat. ver, a stněm. sumar se zend. *hama*, sansk. *samā* půlletí). V téže šedé dávnověkosti známy byly počátky umění lékařského. Bylit zajisté již naši předkové stížení mnohými neduhy, znali ránu (srov. sansk. *vāta*, řec. *οὐράω*, stirs. futhu, stněm. wunde), trpěli vrhnutím (srov. sansk. *vam*, řec. *ἐμέω*, lat. vomo, stnord. voma, lit. vemti), kašlem (srov. sansk. *kās*, lit. kosiu, stbul. kašль, stněm. huosto) a mnohým jiným. Léčení nemocí má v latině a zendštině název téhož kořene: lat. *medeor*, *medicus*, zend. *vi-mādhahn* léčení. Starobylá jest též shoda slov: irs. *liaig*, got. *lēkeis* a ukazuje k dávným počátkům lékařského umění.

Nemoci měly se za působení zloduchů a léčení dělo se byli-nami jedovatými, jak soudíme srovnávajíce zend. *višcithra* jedovatý lék s *viša*, lat. virus jed, dále řec. *ιατρός* lékař s *ίός* jed, pak irs. *luib* křoví s got. *lubjaleisei* učení o jedu, čarodějství a stnord. *lyf* lék; mimo to i zařikáním, jež dlouho se zachovalo u národů indoevropských.

Jaké byly náboženské názory onoho pradávného národa?

Charakteristikou názorů jejich bylo, že neměli účinky sil přírodních za mechanické řídicí se určitými zákony, nýbrž za projevy bytosti buď se nalezající ve zjevu neb s ním totožné. Byla to ovšem dětská doba národa a dnes sotva pochopíme hloubku dojmů, jež příroda způsobila v mysli i srdci jejich, jejich strach, když noční temno, jež dává zlým duchům moc nad člověkem, počalo zahalovati zemi, ten jásot, jímž pozdravovali první paprsek jitra, a tu hrůzu, s níž naslouchali rachotům hromu.

Všecka jména bohů indoevropských, o nichž s jistotou víme, že žila již v ústech praotců, jsou názvy mocí přírodních a musíme si v době oné svazek mezi zjevem a ctěnou v něm bytostí mysliti jako velmi úzký, čehož důkazem jsou nejstarší bohové jednotlivých národů indoevropských, na nichž všech jest patrný původ z přírody a jejich zjevů.

Především bylo ctěno jasné nebe, jehož název jest jménem národního mocného boha u Indů (dyāus), u Řeků (*Ζεύς*), u Římanů (Iu-piter) a u Germanů (Tio, Zio) a název ten souvisí s kořenem *dīv* lesknouti se.

U Indů dyāus znamenalo nebe a boha jeho zároveň, u Řeků *Ζεύς* byl však již bohem světového pořádku, leč původ jeho jest patrný: při dělení vlády nad veškerenstvem obdržel *Ζεύς* nebesa, atributy jeho jsou dalekohledíci, mračna shromažďující, černými mraky zahalený a podobné. U Římanů ještě Horatius mohl pěti sub Iove frigido pod studeným nebem. U Germanů stal se Tiu, Zio bohem války, což souvisí s povahou a osudy národa germanského.

Již v původní vlasti měl bůh nebes mnohé atributy. Slul zahalující, v sansk. varuṇa (koř. var zahalovati), což je rovno tvarem řec. *ὀφρανώς*. U Řeků stal se atribut *ὀφρανώς* názvem nebes zemi halících, u Indů zase názvem boha (Varuṇa), jež původní dyāus vytlačil i jest pak indický Varuṇa řecký *Ζεύς*. Nebe bylo i milostivým dárcem (bhaga) a atribut tento stal se názvem boha vůbec u Eranců a Slovanů.

Mezitím co rozličné zjevy přírody zanikají, klene se nebe věčně nad zemí a proto z kamene pevného se býti zdála tato klenba našim praotcům, jak shoda slov zend. asman nebe, řec. *Ἄσμαν* otec Uranův, se sansk. aṣman, stbul. kamen ukazuje. Den ohlašuje stkvoucí Jitřena (sansk. Uśas, zend. uśanh, řec. *ἠώς*, lat. Aurora, lit. aušra od koř. us hořeti) a sotva že pozlatila okrášek, již za ní vystupuje slunce, jak krásné dí Rgveda: Bohyni paprsků Uśas stopuje Sūrya, jako děvůsky šlěpěje jinoch. Sūrya jest lat. sol i srov. řec. *Σειριος*, stnord. Söl, dcera Mandilföriova.

Někdy místo jasného nebe přichází zamračené, temné. Posel nebes, prudký, rychlý vítr (srov. Saramā poslice Indrova a sarayu vítr s řec. *ἘQUEΛΑΣ* a něm sturm) ohlašuje bouřku, jež též jest bohem (srov. sansk. parjanya bůh deště a hromu, lit. Perkunas a slov. Perun).

Na sklonku dne klesá slunce do vln mořských; v božství moře vtřilo se též, čehož stopy jsou v sansk. trita, zend. thrita, řec. *Τρίτων*, jež srovnati sluší s irs. triath moře.

I měsíc, osvětlovatel noci, se ctíl. Oheň vůbec požíval úcty, zvláště oheň domácího krbu, Indové mají Agnis (srov. lat. ignis, lit. ugnis, stbul. ogn) a Římané Vestu (srov. řec. *ἑστία*).

Zjevů přírodních jest mnoho a množství bylo i bohů, leč jako ony počátek svůj na nebi mají, tak tito za syny boha nebes

se měli. Dyāus byl tedy otcem a odtud názvy: Dyāus pitā, Ζεύς πατήρ, Iu-piter, matkou byla země, již obklopující nebe oplodilo. Bohové byli syny nebes, název sansk. dēva, lat. deus, lit. diēvas, stnord. tívaz, souvisí též s kořenem div lesknouti se jako dyāus. Poměry lidské vůbec se přenášely mezi bohy a představa těchto jednak jako mužů, jednak jako žen byla pramenem bohatých bájí a mythův, jež ovšem měnily se u jednotlivých národů indoevropských.

V život po smrti věřilo se a národové indoevropští znají vládce říše duchů. U Řeků a Indů jest báje o psích, kteří hlídají vchod do podsvětí a jména těchto se shodují (sansk. çabala, řec. κέφβερος).

U Indů jsou psi majetkem Saramy, poslice Indrovy, v řečtině je střídným tvarem svým Saramě Hermes, jenž jest průvodčím duší.

O uctívání bohů nevíme ničeho jistého. Nejspíše, jako v indickém starověku, tak i v pravěku otec rodiny byl i soudcem i knězem jejím.

Který kraj byl pravlastí našich národů, nedá se s určitostí říci a všeliká zkoumání o tom nedošla dosud k jistotě.

Podobně nevíme o předhistorických stycích s jinými národy, o dějinách a bojích nejstarších praotců. Mnohé zbraně jednotlivých národů indoevropských dokazují názvy svými, že počátek jejich jest z doby, kdy kovy byly ještě neznámy. Tak eranské asti šíp souvisí s lat. os, řec. ὀστέον kost, podlé čehož poznáváme látku, z níž šíp původně byl pracován. Řecké σάκος štít jest téhož původu, jako sansk. tvač kůže, a z této byly robeny první štíty; ἰτέα štít pletený srovnává se s ἰτέα vrba; δόρυ původně dřevo, pak kopí znamená (srov. s naším dřevcem), ἀλγή σπice kopí je střídným slovem za stprus. aysmis a lit. jėsmas rožeň. Staronord. hamarr, stsas. hamur, anglosas. hamor, stněm. hamar kladivo jest etymologicky příbuzno slovanskému kamen, litevské kugis kladivo slov. kyj, lat. martellus, slov. mlat.

Tu a jinde udržely se názvy starých zbraní nekovových i tehdy, kdy z kovu zbraně se robily, v jedněch jazycích pro zbraně nekovové, v jiných však pro z kovu zrobené, na něž se přenesly.

Mimo to nedá se dokázati, že kovy byly známy v našem pravěku a žádný název nejstarších zbraní indoevropských národů není etymologicky příbuzný s názvem některého kovu.

Aoristy sloves II. třídy ve staré češtině.

Napsal M. Opatrný.

Ve stsl. slovesa II. tř. tvořila aorist buď s příznakem *na* (dvig-na-hъ) nebo bez příznaku (dvig-o-hъ). S ní shodují se jiné slov. jazyky, v nichž se prosté časy posud zachovaly, jako srb.,

obě luž. a bulharština (V. Miklosich Vergl. Gramm. III² na příslušných místech).

Rovněž o stčestíně bylo obecné mínění, že v ní oboje tvary, aor. *stesknuch* a *steščech*, byly možny a běžny. Než jakou měrou který z těch dvou tvarů se vyskytal, zvláště pokud aoristy tvořené od kmenů příznakem *nu* rozšířených byly v obyčeji, o tom stčeské mluvnické nemají dost určité zprávy.*)

Ohledáme-li však material sem hledící, jímž stč. památky jsou nad míru bohaty, se zevrubností téměř statistickou, a pozorujeme-li, kterak se aoristy *stesknuch* a *steščech* mají k jiným tvarům na kmenu infinit. založeným, seznáme, že posavadní mínění o těchto aoristech bylo z části mylné, a že stčestína měla zde především proti stsl. své zvláštnosti, hodné povšimnutí.

Známo jest, že příznak sloves II. třídy jest vlastní kmenu praesentnímu a že se jenom obdobou rozšířil i na tvary od inf. kmene odvozené. Tyto širší kmény ve slovanštině znenáhla se množí; ale vývoj jich v jednotlivých slov. jazycích jest nestejný, v jednom ranněji a větší měrou vystupují, v druhém později nebo pouze při určitých slovesech. Ku př. již v nejstarších památkách stsl. nalézáme dvojité tvary: aor. *dvigna-hъ* (II. třídy) a *dvigo-hъ* (I. třídy), part. *dvigna-vъ* a *dvigъ*, *dvigna-lъ* a *dvig-lъ* . . ., kdežto stčestína, jak uvidíme, má po většině kmény prosté (I. tř.). V každé však slov. řeči příznak pronikl rovnoměrně ve všech tvarech, které se na inf. kmenu zakládají, právě tak v participiích minulých jako v aoristech. Proto jest dlužno i při výkladu stč. aor. *stesknuch* a *steščech* k tomu přihlídati, pokud se příznak *-nu* v inf. tvarech v úbec rozšířil.

Výsledky vyšetřování mého jsou tyto:

A) Ve stčestíně příznakové *-nu* se rozšířilo a z pravidla zůstává v aoristech i minulých participiích sloves:

a) jichž kořen prvotně již byl otevřený: *mi-nú-ti*, *vi-nú-ti*;

b) která před přízn. *-nu* zbyla souhlásky kořen zavírající, čímž kořen buď

α) stal se otevřeným: *to-nú-ti*, koř. *top*; nebo

β) i dále zůstal zavřený: *hr-nú-ti*, *u-s-nú-ti*, koř. stsl. *srp*.

V těchto případech ostatní slov. jazyky většinou se srovnávají se stčestínou. Toliko při slovesech pod b) uvedených jmenovitě stsl. má druhdy aoristy od kmenů prostých, čímž význačně od

*) Tak praví P. J. Šafařík v Počát. stč. mluv. na str. 87: *Mnohá z těchto sloves (t. j. u kterých se k původní slabice přivěšuje nu) odvrhující n před u přestupují do první třídy druhého rozdílu (jako jsou: vezu, pasu . . .), zvláště v minulém času: protržech od protrhu, místo protrhu, ponučech od ponuku místo ponuknu atd.* — Totéž učí F. B. Květ (stč. mluv. 1. vyd. 93, 3. vyd. 70) a J. Jireček (Nákres ml. stč. 43).

stč. se rozeznává, jako: 3. sing. usъpe, 3 pl. usъpošę, stč. usnu, usnuchu, místo *uspe, *uspechu.

Z četných příkladů stč. možná jest podati jen některé zajímavější:

ad a) (Alexander) otpoczynu, až poně šest neděl mynu AlxV. 22^b, — Swynu plášč Hrad. 6^b. — i manu rukávem majně Kat. 649, t. manu, inf. manúti, stsl. maŋati, koř. ma. — (Arberkér) po svém pánu jako vzplanu. Bit. u Krešč. 116 (Pram. děj. čes. III 240). Srov. AlxM. 1^b každý by rád pryč wyplanull. —

ad b) α) (těch lidí) tu stonu v hlubokém břězě AlxV. 19^b; jež v tom piesce stonuchu ib. 23^a Stsl. 3 sing. istope, 3 pl. utopa, is-, istopu, utopošę *) — Těch let země velmi zhynu AlxV. 3^a; zhinuchu boj vzemše AlxH. 4^a; zahynu Hrad. 26^a. Srov. u pohynuty ŽWittb. 9. 16 t. u pohynutí. Stslov. 1 sing. pogybъ, 3. sing. izgybe, 1 pl. pogybomъ, 3 pl. pogybъ, pogybu; srb. giboh, po —. — Pokynu jieĳ rukú k sobě Kat. 1011, kynu NR. 33, 776, pokynu AlxB. 3^a. — Nemeškaje po nich lunu. Bit. u Krešč. 132, t. lunu, inf. lunúti, rus. lunutъ; koř. lup. — zapomanuch AlxV. 10^a, upomanu it. 16^a, rozpomanu it. 9^a; stsl. -mę-nę-hъ.

β) ufnuch RKral. (Róż. 10); zefnuchu Kat. 679, ufnu it. 705. Stsl. usъpe, part. usъpъ, subst. verb. usъpenije. — ztyrnu AlxB. 2^b — Shrrnu sę Hrad. 4^b — nevnuch sę ŽWitt. 118. 51; hnu AlxB. 1^b; hnuchu sę DalJ. X. 78. Part. zehnuw nohy AlxB. 3^b; všicci sę pohnuly ŽWitt. 52. 4; ať budú nepohnuty it. Moys. 16. — Vyprnu sę jim všem z očí Podk. 229.

Jediný toliko příklad archaického tvoření aor. bez příznaku *-nu* ve stč. nalézá se v AlxŠ. 1^a:

an (t. lid) by rád utekl . . . .

sotně fye hbe nohy vleka —

t. j. hbe sę 3 sing. aor. slovesa hnúti sę, koř. gъb, stsl. gъbe sę jako usъpe, izgybe. — Smysl jest: lid sotva se hnul, nohy vleka. Jinak pravidelně bývá aor. hnuch (sę).

B) Avšak od sloves, jichž kořen před *-nu* zůstává neporušen, jako: pad-nú-ti, stesk-nú-ti . . . tvoří se part. minulé a aoristy z pravidla bez příznaku *-nu*, čímž liší se stčest. od stslow. Ve stčestíně nebylo aor. zdvihnuh, stesknuch . . . , právě tak jako nebylo part. zdvihnuv, zdvihnul, stesknuv, stesknul atd. Výjimky z tohoto pravidla, jež se ve stč. naskýtají, jsou nepatrné a potřebují výkladu. Doklady na aor. a part. min. bez *-nu* jsou ve stč. památkách nescetné. Na př. aor.: 1 sing. štefk sobě AlxB. 10^a, przytah ŽWitt. 118. 131 (attraxi); — 3. sing. klecze Kat. 953, krzycze Pass. 297, mrcze Kat. 3029, wnycze it. 939, poftyze it.

*) Fr. Miklosich Verg. Gr. III.² 73—75, 112, odkud vyňaty jsou i násled. všechny doklady stslow.

2926, wytyeze AlxV. 17^b, netaze — až Pass. 321, busse it. 298, wzedffe Mar. 45, zdeffe Pass. 598, 298, przifte Kat. 1526 (srv. Listy fil. IX. 306), ztefchze sobě AlxBM. 1^b. Podk. 218 Trist. 819, DalC. 9 atd., utište Kar. 62 (inf. utisknutí); — 3 du. lečesta se Troj. (Výb. II. 153); — 3 pl. shledu se Kat. 3012, zahrzazu AlxV. 23^a, pokleku Hrad. 68^b, wytahu AlxB. 4^a, potahu AlxV. 7^a, roztyzezechu ML. 40^b, odtyezzechu AnsUn. 1., uzafu se Pass. 322, Kat. 3087, Hrad. 25^b, 145^a, užasechu se Kar. 39 — a mnoho jiných. O partic. min. jest známo, že nemají *-nu*; srov. abych newwazl ŽWitt. 68. 15, zfechly it. 101. 4 (21. 16, 128. 6), wytírhl AlexB. 2^b, neutírhl sem ŽWitt. Moys. 1, prziemykl (jsem) it. 38. 3 (silni), prziemykly it. 106. 29, aby neochudl ŠtV. 55, oddechli it. 54; — wzdrziehly — nabyehfy, stahfy — rozprzahfy Kat. 2348—49, 2350—51, ohlec(h)fy it. 2143; — nadzdwyzen ŽWitt. 71. 16, popilzene it. 144. 14; — subst. verb.: u potcezenie ŽWitt. 120. 3, ot popilzenye it. 114. 8 a j. více.

Odchyly od tohoto pravidla, pokud se týká aoristu, znamenával jsem si bedlivě, nalezl jsem jich však jen několik a vytknu je zde všechny.

1. (Chrudoš) mahnu rukú RZel. 103. t. j. machnu, inf. machnúti.

2. roznosi se radost kolkol Prahy, rozletnu se radost po všiej zemi. (RKral. Old. 60.)

3. A jakž veče jim: „Jáz jsem!“ — otjídú zase í padnuchu na zemi. Čten. zim. č. (v Rozb. stč. lit. 1845 str. 35).

4. vypadnuchu na nju mezi dřěvy. RKral. (Jar. 34).

5. (kmet) potaknuy gmu ve všiej řeči AlxBM. 3^b t. j. potaknu j'mu, inf. potaknúti. Původ slovesa potaknúti, tuším, příliš živě v povědomí jazykovém se cítil, tak že cit jazykový nedopouštěl, aby podléhalo změnám bez *-nu* nezbytným: *potačech, *potače . . .

6. Tehdy oni ponuknuchu Nikodemovi, aby mluvil. — Čten. Nikod. (vyd. V. Hanka r. 1860) str. 238.

7. Tand. (St. sklád., díl opozd. str. 2): „jejie kóů obvěšen bieše vešken okolo zlatými zvonci velikými i s menšími: a když ponuknu k chodbě koně, tehdy se ti zvonci zazvonie.“ Hanka, jak viděti z přepisu, za podmět bral „panna“ a ponuknu za 3. os. aor. = ponukla, pobídla. Ale nehledě ani k tomu, že děj v min. opětovaný ve stč. pravidelně vyjadřuje se imperfektem, i sám aorist (ponuknu) vzhledem k následujícímu praes. *zazvonie se* jest nevhodný; proto bych četl buď praes. ponukne (t. panna), nebo ponuknú (t. lidé).*) Buď jak buď tento doklad není jistý.

*) Podobně sluší čísti v Kat. 3040: Pak netahnu zítra vstáti, až ten ciesař jě se ptáti — t. j. netáhnú (t. lidé); smysl jest: sotva lidé ráno vstanou atd. Erben četl *netáhnú* s podmětem ciesař.

8. Zalkny sě duchém infremuit spiritu ve Čtení zimn. času (Rozbor. stč. lit. 39), kdež zalkny jest omylem*) místo zalknu.

9. i mknuchu se prudko ve chlumeck vzhóru RKral. (Jar. 153). Na prosté mknúti sě má Jungmann ve Slov. jediný ještě doklad ze Zlob. exc.: „kamkoli se mknú“. Jinak byly v obyčejí jen předlož. složeniny a slov. 3. tř. mčieti sě. (Tehdy sje zástup židovský z města pomczie Hrad. 80^b t. j. pomčě sě inf. pomčěti sě it. 10^a; przymczie sje [t. člunek] k němu — t. j. přimčěti sě, inf. přimčěti sě — atd.).

10. a jejie prsi pznuchu od kosti ostrými kostny Kat. 3017 — t. j. dle výkladu prof. J. Gebauera (v Listech fil. IX 321): pronznuchu, inf. pronznúti, stsl. pro-nz-nati. Než jiná složenina téhož slovesa, venznúti, i v particip. min. příznak -nu podržuje a tím se jsoucnost aor. pronznuchu místo jednod. *pronzu (stsl. pronzja) neb slož. *pronzechu dostatečně vyjasňuje: ŽKlem. 9. 16: wenznuty sú národové; ŽKap. tamtéž; ŽKlem. 37. 3: střěly tvé wenznuty sú u mě (srv. právě citov. článek prof. J. Gebauera).

11. A když již večer omrknuchu (t. bratří) na té chrastině a ustavše i sedechu. Živ. sv. otc. 178^a (ruk. čís. kn. 17 C 28). Ruk. 17 C 17 (na l. 59^b) má zde nedopsáno: omrknu m. omrknuchu. Bez -nu aorist mají ruk. 17 D 36 a 17 C 16 omrzechu (l. 51^a). — Na jiných místech i v ruk. 17 C 28 jsou tvary bezpříznaké; 169a. A když na cestě večer omrče (t. mnich), jde do starého chrámu. [Ruk. 17 D 36: omrče 46^b, 17 C 18: omrče 55^a a nad tím nadepsáno omrkl]. — Partic.: já sem ženka velmi ustalá na této neznámé půšči omrkla 90^b. [Ostatní ruk. též tak].

Počet těchto aoristů s přízn. -nu bude snad rozmnožen ještě jinými, až více rukopisných památek se prozkoumá, ale proti neštětným aor. bez příznaku zůstanou vždy výjimkami, které však z povahy štěstiny samé mnohdy se vysvětlí.

Príspevky ke kritice a výkladu textů staročeských (k Alexandreidě).

AlxH. (t. j. Alexandreidy, zlomku Jindřichohradeckého) sloupec 5. verš 15

a wzedmi let dyetye mladeale

AlxV. (t. j. Alexandr., zl. svato-Vítsk.) v. 1898

A wfedmy let dyetye mlade male

*) Že je to omyl, vysvítá jednak z textu latinského, infremuit spiritu Evang. Joan. 11, 33, jednak z dokladu tamtéž následujícího: Ježíš zalknu sě v sobě samém fremens in semet ipso Joan. 11, 38. Tvar „zalkny“ pokládán byl za part. praes. act., a taktéž wstany, jež se čte v ČE. 27 a 41; neprávem. Gb.

mají oba rkp. tutěž chybu opisovačskou: co zde je vytištěno *kursivně*, je v AlxH. přetrženo a v AlxV. podrženo, k tomu připsána náležitá oprava, aby bylo „malé“ místo chybného „mladé.“ Nedá se mysliti, že by zde byla zavládla pouhá náhoda, a proto musíme uznati, že oba rukopisy jsou spolu v nějakém spojení užším. K tomu poukazují i tyto verše AlxH. 9, 25 :

wnuf to wla(*dný s*)lednyk koly
nyekde w lez(*ě neb up*)olu —

AlxV. 2315 :

Jakzto wnadny flednyk koly
Nyekde w leffe neb vpolju.

I zde mají oba rkpisy tutěž chybu (proti rýmu: koli — u polu, koli — u polju) společnou. Přes tuto nápadnou shodu nesmíme však považovati AlxV. za volnější snad recenzi z H vzniklou, neb AlxV. jest ve mnohé věci správnější, než AlxH. Příkladem toho jest v uvedeném právě verši slovo „wnadný“ m. chybného „wladny (sledník)“; ale zvláště jasně vysvítá to srovnáním těchto veršů: AlxH. 8, 3 sl.:

a kdys te wieczy pokona
obraty zie do zidona
k mieztu gemus tyrus diechu
ty gho protywnie wzriechu.

Dle tohoto spojení bylo by tedy město Tyrus v zemi Sidoně; ale v AlxV. čte se 2001 sl.:

A kdysz toho pokona
Obraty fye do fydonu
Czoz w tey wlafty byeffe lydy
Wfyeczky pod fwu mocz przypudy
Ottad prycz obraty wogye
Nechtye kdy gmyety pokogye
K myeftu gemuz tyrus dyechu
Ty gvey protywnye przygechu.

Jest tedy v AlxH. mezera mezi 8, 4 a 8, 5, do které dlužno položiti to, co se čte v AlxV. 2003—2006. Zlomek AlxV., jsa bez této mezery, nemohl vzniknouti z recense AlxH., která tuto mezeru má. Ješto pak AlxH. a AlxV. mají i chyby společné (mladé m. malé, polu a polju m. poli v rýmu na koli), tedy mají oba zlomky svůj původ ve starším textu jednom, který sám již měl chyby opisovačské a byl tedy opisem.

Zevrubným srovnáním zlomkův AlxH. a AlxV. dá se ještě leccos vysvětliti. Poukáží zde jen k jednomu ještě místu, které se chybě čte ve vydáních z r. 1845 a z r. 1881.

Verš AlxV. 1975 „Gemuz polly byefyfta“ transkribuje se ve Výboru I. (1845), 1130 :

Zlý oprávce toho miesta,
„jemuž posly besě(dě)sta“ (?),

a ve vyd. z r. 1881:

zlý oprávce toho města
jemuž posly b(e)sě(die)sta.

Není pochybnosti, že zde *y* ve slově *posly* položeno za *u*, a že vynecháno *z*, takže má tu býti čteno „*po službě sě sta*“, nikoli „*posly besědiesta*“; dosvědčuje to paralelní text AlxH. 7, 1:

nali ius purgrabie z miesta
gemuŧo pozluzbye zie zta.

A. Havlík.

AlxV. 362 a AlxB. sloupec 7, v. 21.

Jde zde o slovo *snad*.

V AlxV. 362 čte Hanka a píše:

nesnad bych mohl (vylíčiti) Star. Sklád. 2. 108.

Tak má také Výbor I (1845), 1101.

Naproti tomu vydavatelé 1881 zvolili čtení nové: v textě původním mají

Nefna*d bych mohl . . . .,

a v textě transkribovaném

nesnázť, bych mohl atd.

Čtení Hankovo a Výborové je správné, čtení ve vyd. 1881 je chybné. Rukopis, jak ve fotografii nalézám, má zřejmé Nefnad. Při litéře *d* slova toho jest črta nadbytečná nahoře na pravé straně (nikoliv na levé). Vydavatelé 1881 berou tuto črtu za *z* a kladou ji na stranu levou. Neprávem, neboť črta ona nepatří k *d* slova Nefnad, nýbrž patří k litéře *y* slova *wezrzyew* řádku předcházejícího. Litera *y* v rukopise tomto vůbec tak bývá psána, že čára její dolů jdoucí hluboko se protahuje a pak mimo to často na pravo se zahýbá. Tím způsobem vniklo její prodloužení v případě našem až tam, kde v řádku následujícím písaři bylo napsati literu *d* slova Nefnad.

V AlxB. (č. j. zl. Budějov.) 7, 21 čte Koubek (ČČMus. 1841, 88):

znad by . . . ., transkrib.: snad by . . .

Výbor I. 167 má též tak.

Ve vydání 1881 čte se za to:

znad by . . ., transkrib.: sná(zť) by . . .,

opět neprávem. V rukopise, jak ukazuje fotografie, litera jakási podobná k *z* jest, ale nepatří do slova „znad“, ani do verše 7,

21, nýbrž jest vepsána v řádku následujícím, jenž obsahuje nápis dílu dalšího „Incipit distinctio sexta“, a jest patrně zamazána. Jaký účel při této literě byl a jaký úmysl při jejím mazání, na tom zde nezáleží; šlo mi jen o to, že tu má býti čteno *snad*.

J. Gebauer.

Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesům třídy V.

Podává J. Gebauer.

Třída tato obsahuje slovesa, jejichžto kmeny infinitivní základní utvořeny jsou příponou kmenotvornou *-a*: *děla-ti*. Kmen praesentní dílem z téhož kmene infinitivního, dílem jinak se tvoří, a podle toho roztrídil Miklosich tato slovesa dále ve čtyři odělení menší, jež krátce se označují čtyřmi vzory:

1. kmen infinitivní *děla-*, kmen praesentní *děla-je-* (resp. *děla-jo-*);

2. km. inf. *tesa-*, km. praes. *teše-*;

3. km. inf. *bera-*, km. praes. *bere-*;

4. km. inf. *laja-*, km. praes. *laje-*.

Vzor 1. *dělati*, *dělaju*.

Ke vzoru tomuto patří slovesa, která podržují kmenotvorné *-a* (nebo jeho přehlasovanou střídnicí *-ě*) také ve tvarech praesentních: *děla-ti děla-ju*, *sázě-ti sázě-ju*. Slovesa ta jsou kmene dílem tvrdého, dílem měkkého. Ve staré bulharštině a jinde ve slovanštině stačí pro oboje vzor jeden: *saždati saždaję sažda-ješi* atd. časuje se veskrze tak jako *dělati dělaję dělaješi* atd., ve tvarech obojích těchto sloves není rozdílu formálního; také v češtině byla tu kdysi stejnost, bylo *sázaju* jako *dělaju* atd., ale časem nastalo přehlasování *a—ě*, a nastalo zužování *ie—í*; ze *sázěš*, které bylo formálně stejno se tvrdým *dělaš*, stalo se změnami dotčenými *sázieš* a *sázíš*. Paradigmata mají ukazovati všelikou rozdílnost ve flexi, a proto uznávám za dobré, slovanský vzor V. 1. rozdělití pro češtinu ve dva vzory paralelní, 1^a *dělati* a 1^b *sázěti*.

1^a vzor kmenů tvrdých: *dělati dělaju*.

Kmen infinitivní *děla-*; kmen praesentní *dělajo-*, *dělaje-* staž. *děla-*.

Souhláska před příponou *-a* je tvrdá.

Praesens sg. 1. *dělaju* přehlas. *dělaji*, pak i novotvar *dělám* (podle osoby 2. a j.: k *dáš* bylo *dám*, k *dělaš* utvořeno

podlé toho *dělám*): na vaše dary netbayu ale otplaty od Jezukrista czakayu Pass. 455; netoliko nezadayu, ale juž . . na to nic netbayu . . a juž světské chvály nehledayu . . před ničtmž nebiehayu 467; na život ti odpoviedaju i o dceřit ničs netbau DalH. 39; jáz nic svěckého nezadagy Pass. 457 (v Pass. je častěji -ji než -ju); schowagi se ŽW. 1724; dawagi jej v ohřeb Rožmb. 262; ovocě na tomto stromě nenalezagi Krist. 72^b; hledagy Hrad. 36^b; hledam tamt.; vzjedu a porubaam Pror. 27^b. Sing. 2. *děldš*, zachowawaalf Štít. ř. 168^a, karaalf tamt. 137^a a j. Sing. 3. *děld*; s kvantitou označenou: že se wzywá Pil. a, jenž tbá Jid. 119, jenž zehnaa Pass. 23, když se dokonaa Pror. 17^b, jenžo vfaa Pror. 66^a, ktož pofluchaa Štít. ř. 9^b, kto se kochaa tamt. 66^a, wolaa prorok tamt. 232^b atd.; s příponou osobní -t: roztekat fa liquet Greg.; archaistické tvary nestažené -aje: z bláta wzdwihae chudého ŽKlem. Ann. 8; přide druhý (žalovaný) ptajě jeho (konšela, aby mu byl obhájcem), a když jeho doptage, bude řeci: rač slyšěti, pane . . Hrad. 128^a; poczynage fie o trogiech stawiech Štít. Sázav. 28^a, poczynage fie o osmeru blahoslavenství tamt. 223^b. Dual *děldata*: když dva fedata Štít. uč. 8^b; když spolu jsta, oplze vzhledáta na se Štít. V. 23. Plur. 1. *dělámny*, masti nehledamy Mast. 338; 2. *děláte*, jižo hledaate hospodina Pror. 38^b; 3. *dělajú*, -jí: z chlapów šlechtici biuau a šlechtici syny chlapy gmieau DalH. 41, jižo vřaggy v rytě modly Pror. 31^b, ti ješto rozřtyeraggy siet Pror. 14^a; dial. *dělaj*.

Imperativ *dělaj*, přehlas. *dělej*: du. 2. netbayta a se nelekayta Kat. 142, onamo dojiti zadayte HomOp. 154^a. Z -aj- bývá j vynecháno: daz věděti Rožmb. 68; ktož se chce zpoviedati, rozpomnaz a rozgymaz v svém srdci . . Confessio XV. stol. (Arch. f. slav. Philol. 2. 716). Z přehlasovaného -ej vyvinulo se v nářečích mor. -é a -ý: nesmeké synečku Suš. 223, enom se mně milá dobře chový, svůj zelený vinek nepromrhý Suš. 376.

Imperfektum zřídka *dělajiech*, *dělajieše* . . častěji *dělách* *děláše* . . : sg. 1. v něhožto uffagiech ŽKlem. 40, 10; czekagiech jeho tamt. 54, 9; když biech s nimi já chowagiech těch ve jměnu tvém ĆE. 39; dichah anhelabam Greg.; sg. 3. (Kateřina) netbagieše Kat. 10; srdce jiej v těle hragieše Kat. 60; on tu fedaffe v radě Kat. 174; izpouedafe fatebatur Greg.; matka na podlahách lehaffe Pass. 324; uolafe clamavit EJ.; du.: drozdík s slavíkem zpievásta Pís. Výb. 2. 642; plur. 3. chowagiechu svědčestvie jeho ŽKlem. 98, 7; Němci nic netbagiechu Hrad. 26^a; lidé se na ň ptagiechu Krist. 44^a; židové hledagiechu ho ĆE. 36; zgreuahu ze a calefaciebant se EJ, uolahu clamabant EJ; ty (róžě) czrnachu se Kat. 132 (kontext má impf.); té (dcerky) v klášteřě chowachu a klášteřu Svini (rkp. swym) Brod rzyekachu DalC. 42; s koncovkou -t: izbiuachut superabant Greg.

Aorist *dělach*; sg. 2. když tvój mlazši bieše tvěmu nepřieteli uřal ucho, ty jej uzdravi svým dotčením, a tomu, ješto

brániše tebe, przykaza, aby izádného z tvých nepřátel neurážal Štít. ř. 164^a.

Supinum *dělat*: bůh zove dyelat, praczowat do své vinnice Štít. ř. 106^a, kázal jim dyelat do své vinnice tamt. (pojem pohybu není tu vyjádřen výslovně, ale jest obsažen ve výrazech: zove do..., kázal do...); který j'to dělník, jesto j' nejprve uveden dyelat tamt. 110^a; šel daru dávat Cis. Mus. Rozbor 187; šli do školy zpiewat tamt.; běda vám, jižto vstáváte ráno tulat se po opití Alb. 29^b; přijide žena naczierat vody ČE. Rozb. 709; přišli sú naczyerat a nenalezli sú vody Pror. 63^a; (MMagdaleny) je k hrobu šla hospodina hledat Alb. 34^b; cizozemec nepřišel hledat dobra tvého DalC. 68; mládec vyšel na město ptat ŠtítV. 42; poďte obydwat Krist. 110^b.

Part. praes. *dělaja*, *-júc-*, přehlas. *dělajě*, *-jic-*: zgreusaia zę EJ.; tkagye se Mast. 411: dial. čekaja Suš. 483, přesypaja Suš. 684, klepaja na okno Šemb. 35; flychayuci Pass. 341, chzaka-yucze AlxH. 1^b, hledaginci ŽKlem. 5^a, dawaginec poličky Hrad. 86^a, czakagijcz Štít. ř. 25^a, vfagijcz 77^b, klekagijcz 165^a a j.; se skloněním složeným: hledaguczie těšiš Hrad. 34^a; śirdcze hla-dayuczich hospodina ŽWittb. 104, 3: všech ſtihagiucich ŽKlem. 3^b atp.

Part. -n: wolaan Štít. ř. 144^a.

Některá slovesa jednotlivá.

cpáti patří do třídy této, jak svědčí doklady: každý hriech svůj na jiného czpa Hug. 332; kto ohyzdu na tě czpa Otc. 262^a, když czpate Otc. 9^a, jesto czpagy krmi na krmi Štít. Opat. 34, ŠtítV. 133, do sebe cpajíce Kom. Lab. 10, 7 a 18, 18 atp. Naproti tomu ujímá se nč. *cpu cpeš* atd. Přecházení od koncovek *-ám*, *-áš* atd. (V. 1^a) ke koncovkám *-u*, *-eš* atd. vyskytá se v češtině při slovesích, jejichž kmen má v koncovce souhlásku retnou, velmi často, a sice bývá to přechod do třídy V. 2, jakož někdy viděti jest podlé přehlásky v 1. os. sg. *-i*; proto i nč. *cpu cpeš* kladu do V. 2.

hotovati má vedlé třídy VI. tvary také v této: jemu prfihowagiu se myšlenie ŽKlem. Ann. 3.

-cháti v. nechati.

jhráti, *hráti*, stb. igrati: co dobudeš to vše proyrhas Hrad. 126^b, srdečko ve mně hrá Suš. 233, lvové s ním ghragyechu ML. 52^a, srdce jiej v těle hragiefe Kat. 61, král s svými panici na mieč hra (sor.) Apoll. 134^a; part. hral. Přechází do třídy V. 4: hraju, hraješ, impt. hraj, pt. hrál.

klamati, stč. *klamaju*, klamagycz jím Štít. uč. 38^b, (liška) mniesie oklamagicz čbána Hrad. 130^a; nč. též *klamau klamesš*.

křikati: vždy na mne krzykas Mast. 92, (židé) na ű krzikali Hrad. 52^a, tož na tebe křikali Lab. 18, 13, hejtman na nás křikal Pref. 62.

lámati má tvary praesentní dvoje, podlé této třídy a podlé V. 2. Praes. *lámaju lámás*: všěcky rohy zlamayu confringam ŽWittb. 74, 11; ludi zlamaff confringes ŽW. 17, 39; zlama cedry libanské tamt. 28, 5; mnú smrt silně lama Hod. 86^b; *lámi lámeš*: lámi lučište sg. 1. Br. Jg., lidi zlameš ŽPod. 55, 8; zlame ŽPod. 28, 5; vlny mnoho lodí zlamy Mill. 101^b; kamenie, jenž lamy ze skály tamt. 71^a; kdež kámen lámi Vel. Jg.; lámu, lámou Us. Imper. *lámaj* a *lam*: zlamaymy okovy jich ŽWittb. 2, 3; o to hlavy nelam Přísl. Part. praes. *lámajúc*:- hlas zlamayuczi cedry ŽWittb. 28, 5, zlamagyczy ŽPod. tamt.

metati a *mietati* viz ve V. 2.

nechati podlé srbsk. hajati curare (Vuk), stb. chajati chaja curare (Mikl. Lex. podlé stsrbsk.) mělo by býti ve tř. V. 4; avšak ve tvarech českých nejví se nijaká bezpečná známka třídy oné, tvary ty hlásí se vesměs do V. 1^a. Praesens *nechaju nechám nechás*: nechaiu postpono Greg. Impt. *nechaj* přehl. *nechej*: nechai ieie EJ., juž nechay sluhy své ŽWittb. Sim. 29, mého nechay DalC. 27, ponechay ať vynu mrvu z oka tvého Krist. 41^b, o tom nechaymy pravenie Trist. 117; nechej mě na živě Suš. 138. Vedlé toho jest i impt. skrácený *nech nechme nechte*: nech ho Kom., nechme lidí Vel., nechte dítek Proch. Jg., a tak i Us. Imperativ tento s příslušnou větou podřízenou býval kladen ve smyslu hortativním, na př. nechay ať jde k rádeci svému Kat. 48 = eat (doslovně: sine, ut eat), nechay ať se hořem vsteče Hrad. 125^b. V tomto spojení větném však věta formálně podřízená (ať atd.) pro obsah svůj, jenž tu byl věcí hlavní, vynikala a z podřízenosti vystupovala, a zároveň věta formálně řídící (*nechaj*) obsahem však méně důležitá klesala a sklesla ve význam pouze modalní; z věty pak takto skleslé stírá se význam její víc a více, stává se pouhé adverbium, jež podléhá mnohým změnám hláskoslovným. Tak vznikly z *nechaj* (s připojením někdy spojky *ať*, která následovala, pak enklit. *ž* a *ť*) výrazy adverbialní: *nechaj*, *nechajž*, *nechajt*, *nechajžt*, *nechý-* (položeno *-ý* za náležité *-aj*, jako v *prýj* místo *praj*, poněvadž téhož času se říkalo také suchý vedlé suchaj), *nechaž*, *nechat*, *nechažt*, *nechž*, *necht*, *nechžt*, *neš* (neš vzniklo z *nechžt* vynecháním *ch* a spodobou; nikoli z *necht* změnou *cht* v *št*). Sbírkou příkladů novějších podává Jungm. Slov. p. sl. nechám; zde několik dokladů starsích: nechajt i učinie ŠtítV. 194, nechayt vyjdú egredientur Pror. Jer. 15, 1, nechayzt zbožie zhyne NRada 1424, nechýž pomyslí Lomn. nechýžt zanechá Ješín Jg., nechat sadím Hrad. 125^a, nechat bych umřela Hrad. 40^b, nechat miluje MI. 78^b, nechažt rozmlouvají Pam. 3. 141, necht což chtie činie Štít. uč. 108^b, nechzt jest i vinen Štít. uč. 93^a, nechzt mě had i uštné Fant. 5^a.

obědvati, *obědvaju* . . ., vedlé *obědovati oběduju* třídy VI, stb. obědovati oběduja. Usus novočeský má tvary oboje; z češtiny staré mám doklady jen z V. 1.: chtiece obiedwati Hrad. 136^b;

kážem sobě dáti větru posniedati, potom obědvati Pts. veselé chudiny; podte obyedwat Krist. 110^b; aby obyedwaly Štít. nč. 125^b; když lidé obyedwaly ML. 77^a; aby obědval u něho Br. 133^b.

plavati, plavaju, stb. *plavati, plavaja*. Sloveso toto mate se s novotvarem *plovati*, utvořeným podlé praesentu *plovu ploveš* a místo *plúti: plúti plovu* jest *fluere, plavati plavaju* jest *natare*. Ale tvary i významy se tu matou: říká se *plavu ploveš* místo *plavám*, ryby *prziplawu* Mand. 60^a, (ryby) *preč plawu* tamt.; a bře se *plavati* za *fluere*, ta *voda plawe* do *rudného moře* Mand. 77^b (omylem m. *plove?*), a *plovati* za *natare*, Us.

spáti ve tvarech infinitivních patří do třídy V, a bývá vřazováno zejména do V. 1; tvary jeho praesentní jsou podlé třídy III. 2, o kteréž jindy chci pojednati.

znáti stb. znati znaja bývá kladeno do třídy I. 7, v. Miklosich II. 421 a III¹ 123, Listy filol. 1883, 445 a 454. Ale jsou známky některé, podlé nichž by mělo býti ve třídě V. 1. Zejména ta okolnost, že *zna-* není kořenem (srov. lit. žinoti scire, žina f. scientia, ř. *γ-γν-ώ-σκω*); pak ruský přízvuk, který u sloves kořených (třídy I.) bývá na slabice flexivní, zde pak jest na *prvé, znáju*.

1^b vzor kmenů měkkých *sázěti, sázěju*.

Kmen infinitivní *sáza-*; kmen praesentní *sázějo-, sázěje-* staž. *sázie-*.

Sem patří slovesa, jejichžto kmen má před třídní příponou (-a) souhlásku měkkou, na př. *krájěti km. krája-*, a podobně *porážěti, přinášěti, kráčěti, púsčěti, hromážďěti* t. j. *hromážďěti*, *poháněti* t. j. *-něti, sázěti* t. j. *-žěti, vyplácěti, večerěti, stříletí* m. *-lěti, vyráběti, potápěti, vyprávěti* atp. Proti nim jsou kmeny tvrdé ve vzoru 1^a. Příčina, proč je potřebí rozštěpiti slovanský vzor V. 1. v češtině ve dvě 1^a a 1^b, vyložena jest nahoře při 1^a. Před přehlasováním byly tvary 1^a a 1^b stejny také v češtině, *dělaju sázaju, děláš sázáš, dělali sázali* atd. Ale přehláskou a-ě vzaly tvary 1^b změnu a to přehláskou větším dílem zpátečnou; časem pak ještě analogie přičiní na obou stranách tvary nové.

Časování těchto sloves ukázáno jest v Listech filol. 1878, 55 sl.; zde následují některé přídavky.

Praesens sg. 1. *sázěju, sázěji*; podlé os. 2. *sázies* 3. *sázie* a podlé *viem, vieš, vie* atd. přidělán i pro os. 1. tvar nový *sázie*m: v tvoji ruce porucijem mú duši Štít. ř. 164^b; zouž. *sázím*. Sing. 2. *sázies* 3. *sázie* atd. až 2. pl. *sáziete* vznikly ze *sázáš, sázá* atd., nikoli ze *sázěje-* (jak udáno v Listech těchto l. c. 55); stažení je zde starší, než přehláska, *sázaje-* přešlo dříve v *sázá-*, a toto teprve přehláskou v *sázie-*. Slabika vzniklá stažením jest ovšem dlouhá; délka má zde příčinu etymologickou i fysiologickou, jest dosvědčena novočeskou dlouhou střídnicí *-í-*, a jest dosvědčena též hojně i starou formou psanou: obrazuje se poprslek

t. j. obrázie Štít. ř. 9^a, člověk kracizije tamt. 15^a, diabel osídla leeczije tamt. 19^b, člověk neobmyflee súdu božieho tamt. 68^a, zamyflee sobě aby své práce zbyl Pass. 368 a j., srov. Listy filol. 1879, 224. Plur. 3. má velmi starožitný doklad uclanaiut ze devitant Greg. t. j. *ukláňajút sě*, bez přehlásky a s koncovkou *-t*; pozdější *sázějí*, *sázějí* je pravidlem; vedlé toho jest také dial. *sázěj* Ús., a *sází*: zedníci staví, chlapci hází doudleb. Kotsm. 26, zvoníci vyzvání domažl. Šemb. 15; starší toho doklad čte se v zápiskách slezského města Kozlé (Arch. Český II): zahrady vynáší m. -ejl.

Imperativ *sázěj*; dial. hajé hajé Suš. 610. Přehláska je zde mnohem starší, než ve kmenech tvrdých dělaj- dělej.

Imperfektum *sáziech*; zouženo *-ich*, potok vychazyffe Alxp. 98.

Aorist *sázěch*. Přehláska začala se zde trvám ve 2. a 3. os. jedn., *sáza* — *sázě*, a odtud vnikla do tvarův ostatních; v EJ čte se uece dixit a vedlé toho zhazahu zę.

Infinitiv *sázěti*; doklad starožitný obecati polliceri Greg. V ŽKlem. 104, 15 čte se doticity, nerodte doticity mazaných mých, a doklad ten uveden v List. fil. 1878, 56 jako *dotýceti*; neprávem, neboť podlé pravopisu ŽKlem. slabika *-ca-* byla by napsána *cza*, a mimo to svědčí texty příbuzné, že se tu má čísti *dotýkati*, ŽPod. *dotykaty*, ŽKap. *dotikati*. Dial. bude-li večerät Suš. 200.

Supinum *sázat*: vejdu k němu weczerat Alb. 28^a, (starosta) vyšel zabyyat mudrców Pror. Dan. 2, 14; s přehláskou analogickou: (Zuzana) chodila do sadu procházet sě ŠtítV. 61.

Part. praes. *sázějě*, *sázějúc-*; staré doklady nepřehlasované: rozmillaia t. j. rozmýšlaja pertractans, rofuzaiia t. j. rozsúzaja decernendo, medlaucego commorantem Greg., ozuzaiie ze se exeminans tamt. s hláskou *-ae* přechodnou od starého *-a* ku přehlásce *-ě*.

Part. *-l*, sing. *sázal* sázala sázalo, du. sázala sázěle sázěle, plur. *sázěli* sázaly sázala, velmi pravidelně.

Part. *-s*: *sázav* — *sázěvši*.

Part. pass. *sázán* — *sázěni*; obyeczanyh hlaholem Hod. 22^b, 23^b, v téj rozkoši obieczaney ApŠ. 16.

Přehláska v part. *sázal* sázěli, *sázav* sázěvše, *sázán* sázěni v době staré velmi jest pravidelná; ale od stol. XV. pravidelnost se ruší a ve stol. XVI. usazují se v češtině spisovné a obecné tvary uniformované s *e*: *sázel* sázeli, *sázev* sázěvše, *sázén* sázěni. V dialektech naproti tomu ovládají tvary s *a*: *sázal* sázali.

V oboru tvarův praesentních pozdější nářečí mají některé novotvary vzniklé analogií podlé V. 2: aor. hážu, haž (podlé kázati kážu kaž), slc. hážem, sážem.

Některá slovesa jednotlivá.

biezėti po-bízeti atp. Ježíš počě svých apostołów nabiezieti Hrad. 76^a.

bijėti. Praes. *bijěju bijieš*: jenž sám zabigie Hrad. 98^b, an jiej (švec ženě) przibigie tamt. 124^a. Impt. *bijěj*: nezabigiey jich ŽKlem. 58, 12; nezabigiey bratrcě svého Hrad. 98^a; zabigieyte ŽWittb. 61, 4; druh družcě nezabigieyte Hrad. 119^a. Impf. *bijiech*, když zabigieffe jě ŽWittb. 77, 34. Inf. *bijěti*: wybigiety Pass. 7, smiech pobogyety DalC. 10. Sup. *bijat*: jenžto vyšel zabyyat mudrców Pror. Dan. 2, 14. Part. *bíjal bijěli*: pobigal si Iud ŽKlem. 45, 3; (Jonata) pobijjal své nepřátely Štít. řeči 90^a; ty zbyyal oběť Pror. Jer. 33, 18; zabyyal si Pror. Jer. Lament. 3, 43; kradl sem i prziebigal, žehl sem svú rukú, wybígal Hrad. 109^a; byste mne nezabigieeli Pass. 406; ješto jsú tě zabogyely Modl. 10^a; proč tě zabogyely Modl. 132^a. Dial. že stě mne bijali Suš. 119. Part. *bíjan bijěni*, subst. *bijěnie*: byl ten kzelsaft často pobigan Mart. 26^b, rucě a nozě byly probyganye m. probjěně ML. 123^b, zabogyenye veliké Pror. 24^b.

búzėti. Praes. *búzěju búzieš*, co nás wzbuzije k rytieřství t. j. vzbúzie Štít. ř. 125^b. Part. *búžal búžěli*: kto by nás wzbuzal Štít. ř. 125^b, s tolik jest wzbuzal lidi k chvále boha Štít. ř. 82^a.

činěti. Praes. *činěju činieš*: netolik se dopustilého nekajem, ale i více przyczynyemy Štít. ř. 232^b. Part. *činějě*: z jehož (Bonaventurových) sem jedněch knížek tyto vybral některé jeho řeči ujímaje a některde przyczynyege Štít. uč. 99^b.

dárěti. Praes. *dárěju dárěš*: záře, jenž podarzye slunečnú náději Pis. XIV stol. Pf. 2.

dieleti. Part. *dialal dieleli*: co svýma rukama vydělal, toho ješče chudým udielal Hrad. 9^a; tiem se krmil a odieval a chudým šcedřě udielal tamt. 16^b.

háněti. Praes. *háněju hánieš*: Hektor sem i tam mezi vojsky řeckými séka i tepa hanie Troj. 123^a. Part. *hánějě*: Hektor haniege mezi nimi přemnoho jich s světa provodi Troj. 121^b; Achyles mezi nimi vztekle haniege Troj. 127^a; Hektor po vojskách haniege a tiekage Troj. 128^a.

házěti. Praes. *házěju házieš*: často se nahazye Štít. uč. 7^b; paniem se przihazie Pass. 338. Part. *házal házěli* przyhazalo Pass. 25; by se hazieli Pass. 363. Dial. podlé vzoru V. 2. *házu hášěš*: zahážu Suš. 290, hážěš prstenečkem tamt.; háže milá věncem tamt. 305; 3. pl. hážú tamt. 474, impt. neház tamt. 162; házat hážu podlé kázat kážu atp. Slc. hážem vzniklo touž analogií.

hromážděti (iterativum ke *hromazditi* tř. IV): ti jižto fhromazdyety budú Pror. Isa. 62, 9; part. *hromáždal hromážděli*: ač by kto jiné fhromazdal šlechtnosti Štít. ř. 147^b.

hrzěti. Praes. *hrzěju hrzieš*: ktož pohrzye tú libostí tělesnú Štít. uč. 124^b; hrzies u potřebách despicias ŽKap. 9, 1 (12); hrzies ŽKlem. tamt.; ponžženého nepohrriez non despicias ŽKap.

50, 19. Impt. *hrzěj*: nepohrziey ŽKlem. 50, 19; nepohrzyey Modl. 38^a; ani pohrziey mnú ŽKlem. 26, 9; nehrzeyg izádného Otc. 231^b. Inf. *hrzěti*: žádný by jí (zemí) neměl wzhrzieti Mill. 110^b; můžeš jím rád newhrzaty (sic, rým: jmieti) Růž. 3. Part. *hrzał* *hrzěli*: vévoda (Kůřimský) jeho (Václavovým) zástupem wzhrzal jest Pulk. L. 45, vévoda wzhrzal jím jest Pulk. 45 a PulkR. 20^b, lidé světem pohrzeli Hug. 400; místo *hrzał* bývá *hrzěl*: whriziel (sic) sprevit ŽKap. 77, 59; ani wzhrziesel modlitby despexit tamt. 21, 25, newzhrziesel gich prosbu non sprevit ŽKlem. 101, 18. Srov. *kršěti* (strany -r-).

cházěti. Praes. *cházěju cházies*: nebezpečnostvie przychazije Štít. ř. 19^b, jízto se obchaziegy Pass. 457. Impt. *cházěj*: nelchaziey s tohoto hradu Pass. 27. Aor. *cházěch*, nepřehlas. zhazahu ze EJ. Inf. *cházěti*: obchaziety Pass. 276, v dóm jeho wchazijety Štít. ř. 80^a (odchylny ve kvantitě). Part. *cházěje*: obchaziegie Pass. 64. Part. *cházal cházěli*: (Kristus) k apostolóm przychazal Kat. 112, do zahrady wchazal Krist. 94^a, aby z cesty newychazal Štít. uč. 124^b, aby z miery newychazal Štít. uč. 91^a, ona wchazala Pass. 606, radost na srdce člověčie prychazala Štít. uč. 18^a, tělo wchazalo Spor. 364, aby se měsčené lchaziegy Pass. 46, kak sú se obchazieli Pass. 318, aby prychazala pokušenje Štít. ř. 125. Dial. slunečko zachádí Suš. 333 k inf. zacháděti m. zacházeti, jako jest prováděti vedle provázeti.

jičěti v. žičěti.

kácěti. Praes. *kácěju*: an (bohatec) se tamo sěmo kaczye Hrad. 143^a.

kážěti. Praes. *kážěju kážies*: prziokazyete Modl. 21^b. Impt. *kážěj*: neprziokazyey Pass. 321. Inf. *kážěti*: prziokaziety Pass. 27^b. Part. *kážal kážěli*: aby neprziokazal Pass. 345, 466, tomu sem przykazal Alb. 96^a, nic neprziokazalo Alb. 7, Dal. 2; neprziokazieli Pass. 524.

klaněti a *kláněti*. Praes. *klaněju klanies*, pl. 3. uclanaiut ze devitant Greg. Part. *klaněje*: klaniege se jeho tělu NR. 64. Part. *klaňal klaněli*: abych se klanal tvým bohóm Jiř. Kap. 4, newzklanal ŽKlem. 100, 7.

klécěti: mrcha (kůň, nově okovaný) počne kleczyeti Hrad. 132^a. Praes. *klécěju klécies*: (kůň zastalý) klecie Hug. 414; často manželky jich na cti klécejí Tkadl. 2. 83. Part. *klécal klécěli*: ten plášť nebyl žádné panně ani paní v hod, jedno té která . . podlé cti neklécála, a každé té, ješto jest na cti klécála, ten plášť ne v hod byl Tkadl. 1. 14.

končěti: fkonczyety Pass. 170. Praes. *končěju končies*: jakž t brzo já fkonczyeyu Pass. 316, konczyeyu hladem ŽWittb. Deut. 24. Aor. *končěch*: ciesař fkonczye Pass. 433; (Ježíš) svú modlitbu fkonczye Hrad. 80^a. Part. *končal končěli*: zzconchzal jest Ap. Š. 66, sv. Dominik fkonczal Pass. 417, Natalia fkonczala tamt. 482, jiní svatí fkonczyeli Pass. 480. Part. *končav končěvši*: dokonchzaw

tu mšju ApŠ. 28, dokonchzaw to hna přeč AlxBM., fkonczaw svú modlitbu Hrad. 80^a, fkoncziewffy Pass. 106, 203.

krácěti. Aor. *krácěch*: bieše hrozna jeho (bohatecova) práce, života j'mu se ukraczye Hrad. 143^a.

kráčěti. Praes. *kráčěju kráčieš*: ktož kracziye Šttf. ř. 15^a. Part. *kráčal, kráčěli*: aby krokem kraczal Šttf. ř. 114^a.

krájěti. Praes. *krájěju krájieš*: ten plášč kragies matcě Hrad. 113^b. Impf. *krájiech*: krajčí plášč své ženy kragiesse tamt.

kršěti. Impf. *kršěiech*: sv. Jan kršcieffe Mat. 36. Pokládati tento tvar za impf. ke křtiti IV. tř. sotva lze. Ve třídě V. 1^a pak jest to iterativum a náleží mu kmenová samohláska zdloužená, tedy *kršěti*, bylo-li ve staré češtině *r*; totéž platí o *hržěti*, *smřcěti*, *trpěti*, *tvřěti*.

kúšěti. Praes. *kúšěju kúšieš*: pokušfeyu Pass. 417, pokušfemy tamt. 321, pokušfete t. 321. Impt. *kúšěj*: pokušfey Pass. 50. Part. *kúšal kúšěli*: by bratřie pokušfal Pass. 416, prve než okušal tamt. 453, ohněm s' pokušfal ŽWittb. 16, 3, často toho pokušfeli Pass. 468, pokušfely mne otci vaši ŽWittb. 94, 9.

lécěti. Praes. *lécěju lécieš*: diabel ofijdla leeczije Šttf. ř. 19^b, neprietel leeczije osidla tamt. 20^b, závistivý lécie, zda by ten padl, komu závidí ŠttfV. 120, vy (diablové) lecete pekelné muky t. j. lécete m. léciate Hod. 87^b (slabika *-če-*, *lécete*, byla by psána v rkp. tomto cze; za ie pak bývá tu často jen e), (diablové) leczegy osidla Šttf. uč. 107^b, lovci léceji tenata RZvíř. (jelen). Part. *lécějě*: tisknúc prostnějšie od jich pravdy a leczegyc jim chytré řeči Šttf. uč. 79^b, ptáčníka lécejiho na ptáky Aesop. Jg. Part. *lécál léčěli*: ze lsti ješto jsú neprietelé leczely Šttf. uč. 89^a. Ve stbulh. jest lecati illaqueare lečą podlé vzoru V. 2, a tak bylo i stč. *léču* vedlé *lécěju*: kto osidlo jiným lechze AlxH. 2^b (spřežka chz znamená hlásku *č*, a téže žádá i rým: peče, uteče). Změtením obojího vzniklo praes. *lécim lícím* m. -cím: lícím na ptáky Us., 3 pl. léceji RZvíř. Jg.; k *lícím* přidělán i inf. *líciti* na ptáky Us.; vlivem pak těchto novotvarů zastírá se i význam vlastní (lécěti, líknouti) a vstupuje na jeho místo význam formare, simulare.

lúčěti: židě pochopichu kamenie chtiec na ň luczety Krist. 79^b.

mácěti omakávati. Praes. *mácěju mácieš*: (řezník) bravery maczie Hrad. 135^a, (řezník) dobytčátko zmaczye tamt., kdež jej (kámen) omaczieš Ras. Jg., (lékař) nedomáci se lbi Sal. Jg. Part. *mácějě*: lékař maczege na tiemě Sal. Jg., lékař maczege na to nedomáci se lbi Sal. Jg. Part. *mácál macěli*: byla v tom údolí tak husta tma, že sú ji rukama maczeli Alxp. 109.

mářěti. Praes. *mářěju mářieš*: jenž vmarzie hladem družcě Hrad. 98^a.

miesěti: kto chtěl víno mijšfeti (s vodou) Pref. 6.

míjěti: lodie budú mygieti pertransibunt ŽWittb. 103, 26 Praes. *míjěju míjies*: v obrazě mygie člověk pertransit ŽWittb. 38, 7, ten (vrah) sě s Kainem nemigye Hrad. 98^b. Part. *míjějš*: věci mygygyczye Modl. 47^b.

mízěti, *mizěti* stb. mizati nutare praes. mizaja. V ně. znamená *zmizeti* evanescere, začez v době staré jest *zmisati*; dokladů starých pro *mizěti* jest po řídku: dým jenž před větrem zmyzye Alb. 78^a, črt ihned zmyze Mart. 58^a, zmizal diabel Adam 200^a. Později vyskytuje se jen *mizěti*, kdežto *misati* úplně se vytratilo. Viz o tom doleji, v V. 2.

mnázěti: zvykli sme práva a volnosti rozmnazatt List. slez. XVI. stol. Pf. 13. dial.

múčěti. Praes. *múčěju múcieš*: co sě smuczysf Hod. 88^a; ande ju (paní) neznámost smuczysf AlxV. 1893; žluč vzmúci mysf ŠtítV. 155. Impt. *múčěj*: nic sě tiem nsmuczysf Štít. uč. 4^b. Part. *múcal múčěli*: proší tebe, aby sebe nsmuczala ML. 1^b.

mýcěti (vedlé mýkati): sem i tam se myceti Reš. Jg., sem i tam se mýcím oberro tamt.; šaty si umýceti Us. (Jg. sub zmíci). Ve třídě V. 2 praes. *mýču*: an sě po kófe myczye Pass. 415, čerti se v pekle mýčí sem a tam Lucid. (sr. Jg.).

mýšěti. Praes. *mýšěju mýšlěš*: zamysflee sobě, aby své práce zbyl Pass. 368; člověk neobmysflee súdu božieho Štít. ř. 68^a; dial. co si ty vymýšláš Suš. 499. Part. *mýšlal mýšleli*: ež sem neobmysfllal Štít. uč. 150^b, ež sem nerozmysfllal tamt. 151^b, ktož by sě rozmysfllal Štít. ř. 226^a, by pryemysflely co bude potom Štít. uč. 152^a; odchylkou: by se domysfllal AlxB. 8, 16, bych co zamysfllal tamt. 8, 17.

nášěti. Praes. *nášěju nášies*: všeccko skrze pokoru fnafleme Alxp. 101, andělé wznaflygy Pass. 452. Part. *nášějš*: sě roznaflygie Pass. 298. Part. *nášal nášěli*: aby nikte nepronašal Pass. 405, duch boží wznafal sě Štít. ř. 214^a, 214^b, (lidem) pilně prikazujě, aby nepronašly Pass. 314.

návěti. Part. *nával návěli*: obnauala bi ora repararet Greg.

núčěti: počěchu mudrcě ponucziety Pass. 80, snadno k tomu ponuczety AlxV. 422. Praes. *núčěju núčies*: ponuciegi Pass. 416 sg. 1. Part. *núčějě*: ponucziegie Pass. 557, boží strach (timor dei) jest máťe ponuczgygyczye ke všěm dobrým dielóm Alb. 12. Part. *núcal núčěli*: aby všěch kamenovati ponuczal Pass. 58, (sv. Marta) svú sestru k službě ponuczala Pass. 378, aby ho s křížě ponuczly ML. 117^a, aby ho s křížě ponucyli Krist. 100^b.

obúzěti v. -úzěti.

páleti: zapalety sú sě neuměli erubescere Pror. Jer. 8, 11; naproti tomu: pro své záviny sě zapalaty Štít. ř. 232^a, zapáliní = hanba Jg. (XV. stol.).

píjěti. Part. *píjal píjěli*: napigal sě vody Hrad. 5^a, by se neopigal Hrad. 134^a; Machomet sě opygel Mand. 98^a.

pójčěti, *pojičěti* a *požičěti* v. *žičěti*.

právěti: (židé mohou školy) vetché oprawyety Štít. uč. 87^a. Praes. *právěju práviěš*: proč prziprawies Hrad. 41^b. Impt. *právěj*: oprawyey svú přěslici Mast. 384. Part. *právál právěli*: ktož by byl poslán do vinnice, aby dělal to což jest potřebie vínu, kdyby pak nechaje vína oprawal plěšky, nebyl by bez viny Štít. uč. 95^b; kak by rostlo obilé, kdyby buoh jeho dobrým počesím neoprawal tamt. 32^b; aby (ty) znamenal a jiným také rozprawal Hrad. 71^a; oni tak rozprawyely ML. 121^b; odchylkou: aby oprawyel sediště Štít. uč. 88^a. Part. *práván právěni*: nižšie skrze vyššie má zpo-riezeno a prawano býti Štít. uč. 67^a.

přieti. Ve stbulh. jest prijati prijajā z pravidla ve třídě V. 1, z řídka vyskýtá se přějā; Miklosich III¹ 148 a Lex. V češtině jest *přieti přěju* ve třídě V. 4.

púšěti: odpufftyety svým dlužníkom Štít. uč. 34^b. Praes. *púšěju púšěiěš*: odpufczyegy všem těm, ješto mi co zlého činili Modl. 6^b; jáť tobě odpufftyem Štít. uč. 34^b; odpufczyey Modl. 8^a; böh některé věci przepufftije (dopouští) Štít. ř. 9^b; krčmář prziepufczye smilstvo Hrad. 114^a; jakož vy odpufftyete Štít. uč. 34^b; někteří odpufftyegy Štít. uč. 34^b. — Impt. *púšěj*: nedopufczyey Pass. 570, nedopufczyey sebe viny ML. 42^b, neprzyepufczyey Modl. 123^b (3), ty jemu neodpufftyey Štít. uč. 34^b. Part. *púšějě*: pufczyegycz Pass. 9, jeden druhému odpufftyegycz Štít. uč. 34^b, napřinajúce a pufczyeyucze lučišče mittentes arcum ŽWittb. 77, 9. Part. *púščal, púščeli*: (lazebník) by pufczal rozhlédajě Hrad. 135^b, (böh) jim pokrm na zemi spufczal Krist. 20^a, až se jest dopufftyal toho Štít. ř. 221^a, by buoh na lidi przepufftyal které ztráty Štít. uč. 19^a, aby muže k sobě neprzipufftyala Štít. uč. 39^b, nepufczeli Pass 585, upuffteli tamt. 143; odchylkou: jenž s' tak dlúho odpufczyel Modl. 26^a. Part. *púščán púščeni*: stříebro prziepufczano probatam ŽWittb. 11, 7; zapověděł, aby ižádná (křestanka) k nim (uvězněným) nebyla pufczana Pass. 480.

púžeti. Praes. *púžěju púžieš*: jenž koho s dědinicě spuzie (shání, vyhání) Hrad. 116^b, žeť jemu kupcě zapuzye Hrad. 135^b. Imperf. *púžiech*: dva puziezsta deset tuficzow fugarent ŽWittb. Deut. 30, *pziešta* ŽGloss. tamt.; pokládati tento tvar za impf. k puditi tř. IV nelze. Part. *púžal púželi*: dva puzala deset tyuffiucz ŽKlem. Deut. 30.

rážeti. Impt. *rážěj*: viec se na tobě ovoce nevraziey Krist. 77^b. Part. *rážal ráželi*: nikda se věčši neurazal Pass. 281; lépe by bylo jemu by se byl nenarazal Hrad. 76^b, Alb. 52^b; lépe by mi se bylo stalo bych se byl nenarazal Štít. uč. 151^a; odchylkou: neb sme my Neščestie při tom byli, když (Adlička) se jest narazěla od své mateře Tkadl. 1. 14.

rážěti. Praes. *rážěju rážieš*: obrazzije se poprslek Štít. ř. 9^a t. j. obrážie. Part. *rážán ráženi*: plášč kríží wyrazany Pass. 399.

rúčěti. Praes. *rúčěju rúčieš*: bohu vás poruczjeyu Pass. 315, v tvoji rucě poruczijem má duši t. j. porúciem Štít. řeči 164^b,

(ktož) poruczye Alb. 18. Part. *rúčějě*: poruczegie Pass. 557, u modlitbu sě porucziegucze Hrad. 8^b. Part. *rúčal rúčěli*: Kristus poruczal Alb. 18^b, ež sě tak svéj bratřĩ poruczal Pass. 331.

rúšěti: nikdy jie (čistoty) neruffiety Hrad. 62^b. Praes. *rúšěju rúšěš*: pl. 3. ruffiegy svá čsná lože Hrad. 118^a. Impt. *rúšěj*: když jest buoh tak milost žriedil, neruffepte pořadu jeho Štit. uč. 26^b. Part. *rúšějě*: čelosti tvého děvojstva neruffegie Krist. 12^a.

sázěti. Part. *sázal sázěli*: aby (ponožka) jiné ptáčky ofazala Hrad. 99^a, prož svéj život pozzazal ApŠ. 141. Part. *sázán sázěni*: v téj (vinnici) by nafazano bylo šlechtností Štit. ř. 108^a, (sv. Pavel) v žaláf fazan Pass. 302. Slovenské *sádzem* utvoreno analogii podlé V. 2; v. *házěti*.

smrcěti. Part. *smrcějě*: (syny) zfmircieyucich ŽGloss. 78, 11, smirtieyucich ŽWittb. tamt. mortificatorum (od mortificator). Strany dlouhého ř, které by zde býti mělo, viz krščěti.

spárěti. Praes. *spárěju spárěš*: tiem i odplaty nám viera przysparzye Štit. uč. 27^b, sbožie ač sě přifšparzie divitiae si affluent ŽKlem. 61, 11. Part. *spárějě*: Achilles je sthá zabitých k zabitým přifšparege Troj. 108^a. Part. *spárál spárěli*: abyste rozkoši przysparzyely Pror. Isa. 66, 11.

stavěti. Praes. *stavěju stavěš*: všichni se stawyegy hrdě. Štit. uč. 58^a. Part. *stavějě*: stawyegicze ŽPod. 117, 22. Part. *stavál stavěli*: dial. vystavjali věžu Suš. 226.

střieleti: dial. strzelati aby nesměl List. slez. XVI stol. Pf. 14. Praes. *střieleju střieleš*: náhle utrzieleyu jej plur. 3. ŽWittb. 63, 6. Part. *střielal střieleli*: aby strzieleli ut sagittent ŽWittb. 10, 3; dial. když ze dvorka vyjždžali, ze sta ručnic vystřilali Suš. 83.

súžěti. Aor. *súžech*: Suziech ŽWittb. Hab. 16, ovšem omylem místo slyšech. Part. *súžal súžěli*: rofuzal bi deliberaret Greg.

táčěti. Part. *táčal táčěli*; odchylkou: tak tacžel sem se po moři až sem k té zemi připlul Troj. 225^a.

trácěti. Impt. *trácěj*: neztracieyta Pass. 100. Part. *trácál trácěli*: co j' dréve marnost vtracžala Štit. ř. 74^a, ježto j' smilstvo vtracžalo tamt. 74^a, by byl toho neztracžal člověk tamt. 220^a.

trpěti. Part. *trpěal trpěli*: svatého obtirpcziely exacerbaverunt ŽWittb. 77, 41; pokúšěli i otirpcziely jsú boha ŽWittb. 77, 56, odrpczely ŽPod. tamt. Strany dlouhého ř, které by zde býti mělo, viz krščěti.

tvrzěti. Part. *tvrzál tvrzěli*: komoň svá podkovú čest potvrzál AlxV. 1203, potwirzál AlxH. 1^a. Strany ř viz opět krščěti.

týčěti nemá dokladu; v. týkati V. 2.

-*úžěti*, *obúžěti*. Praes. *obúžěju obúžěš*: kto jeho obuzye zlodějem Rožmb. 227 (naříká), nepřátelé nás obauzejí Akta 1547 Jg. (osočují); impt. *obúžěj*: nepomlouvej a neobúzej jiných Pr.

Jg.; inf. *obúzěti*: utrhavými slovy obauzeti Cyr. Jg., obouzeti koho Us. Jg.; part. *obúzal obúzěli*: vězte že jest zle žaloval suseda křivě obuzal Hrad. 117^b, kteříž židy nepravými zprávami při dvoře králův obauzeli Plác. Jg. Sloveso toto jest iterativum k *obúdití* nařknouti osočiti obžalovati: že tiem vinen neb obuzen Rožmb. 132, (Kristus) je nevinně obuzen (rým: otsúzen) Hrad. 60^b. Ve třídě VI: *obuzovati*: obuzugyuczich mne calumniantibus ŽWittb. 118, 121, obuzuyuczy- ŽGloss. tamt., obuzuyucich ŽBrn. tamt., neobuzuyte mne ŽGloss. 118, 122, neobuzigte ŽKap. tamt. non calumnientur. V *obuditi* je složeno *ob-* s *uditi*: stb. *uditi* užďa udiši molestum esse Mikl. Lex. (podlé glag. serb.), srb. *nauditi* Böses zufügen Vuk, lit. *uditi* schelten Nesselm. Ve stb. významem *accusare calumniari* hlási se sem *obaditi* t. j. *ob-vaditi* iter. *obaždati*; oboje, české *ob-uditi* i stb. *ob-(v)aditi* jsou denominativa, a snad kmenové slabiky *ud-* a *vad-* z kořene téhož vznikly. Ve staré češtině jsou dále významem i zněním podobná slova: *obuza calumnia* (vykúpi mě ot obuzy Iudeké ŽWittb. 118, 134), *obuzntk calumniator* ŽWittb. 71, 4, *obuzný calumnians* ŽKap. 118, 121, *obuzstvie calumnia* (ot křivých obuzstwy ŽKap. 118, 134), *obuzstvo* (chceli se zpraviti obuffwa Rožmb. 227); původ jejich však jest jiný, rozdílný od *-ud*, jak svědčí tvrdé *obúza* (od *-ud* bylo by *obúzě*); srov. stb. *obazъ* ligamen, rus. *obuza onus debitum*, dělatъ komu obuzy utrhati komu.

váletí stb. *valjati volvere*: když budeš váletí těsto Hrad. 136^b. Praes. *váleju, válés*: padesát kolačiev z toho (těsta) nawales Hrad. 137^a, *angelic ienf v blati ze vale* Příp. Svatojir. Aor. *válech*: smych (sic) walechu námi ŽWittb. 79, 9. Part. nádobie se rozwalelo Otc. 186^a. (*Váletí* bellare jest ve tř. III. 1.).

várěti. Praes. *várěju, vářies*: co se swarzels se mnú Hod. 84^b.

vecěti, zřídka *věcěti*. Pro praes. mohlo by se uváděti *weczie* ait ŽWittb. Deut. 20; avšak v památce této bývá v textě českém čas jiný než v latinském. Aor. 1. sg. *vecěch* Star. Skl. 5. 154. Z pravidla vyskytá se sloveso toto jen v aor. 3. os. sg. *vecě* du. *vecěsta* pl. *vecěchu*: uece, otuece EJ., kněz *wieczie* DalH. 41, tehdy Boleslav *wieczie* (sic) DalH. 30, dcí *wecie* DalH. 42, kněz Oldřich *wecze* DalH. 40; *wecze* ApD. b, sv. D. 32, Jid. 109, Pil. d; *weczie* Hrad. 20^a; tu jemu jedna poselnice *wecye* Krist. 96^a; když böh *weczye*: Adame, co s' učinil? Adam *weczye*: Eva mě připravila! Eva *weczye*: had mě přelstil Alb. 91^a; to dva anděly *weciefta* Krist. 108^a, *wecyefsta* Pass. 384; *mistři weciechu* Pass. 310, *wecziechu* Hrad. 89^b, tehdy k němu *wecziechu* ML. 76^a, *weczechu* židové Ans. 3. Tvary tuto doložené, totiž 3. osoby aoristu, vyskytují se velmi často v době starší, za to však tvarův jiných se nedostává, a proto lze flexi jeho jen zlomkovitě doložiti. Z tvarů kdysi běžných dlouho a dílem dosud se dochovalo *vece*, ale ode dávna již nerozumí se jeho významu; brávát se dílem za praesens, dílem za plural: psi srozuměvše se i *wec*

Hád. 34^a, vlci opravivše se wece tamt., k nížto wece sestry jiné tamt. 41^b. Pozoru hodna je při tomto slovese i ta okolnost, že místo *věcě-* v obou slabikách bývá *e* za žádané *ě*, stb. věstati, a to i v textech starých a na *ě* přísných: pro *ě* ve slabice první znám jen dva příklady nahoře uvedené, ve slabice pak druhé bývá *e* velmi často. Mám za to, že i tato pokáza stránky hláskové souvisí se syntaktickým úpadkem tohoto slovesa; flexe slovesa *věcěti* známa byla z jazyka jen zlomkovité, tvary dochované neměly dosti opory ve tvarech jiných, stávaly se z nich víc a více ustrnuliny, při kterých pak i stránka hlásková rychleji a na mnoze jinak se mění, než ve vši třídě slov jejich příbuzných. — Sem náleží také *oběcěti* stb. oběstati polliceri. Aor. *oběcěch*: (švec) obieczye Hrad. 105^b, (židé) obiecziechu tamt. 74^b. Part. *oběcal oběcěli*: jakož jest tvooj syn obyeczal Hod. 24^a. Part. *oběcán oběcěni*: v téj rozkoši obieczaney Ap. Š. 16, obieczanym hlaholem Hod. 22^b, čistota má bohu obieczana ML. 42^b.

večeřěti: weczerzieti počěchu ML. 97^a a Krist. 89^a. Aor. *večeřěch*: prve než doweczerziechu ML. 97^a, odweczerziechu Pass. 365. Sup. *večeřat*: vejdu k němu weczerzat Alb. 28^a. Part. *večeřal večeřěli*: když bieše weczeral (sic) Pass. 389, Jan jest s tebú weczerzal Hrad. 55^b, abych s vámi weczerzal ML. 97^a a Krist. 89^a. Part. *večeřav večeřěvše*: s ním weczerzaw ML. 109^b a Krist. 95^a, král spal neweczerzaw Pror. Dan. 6, 18.

veličěti: (Šimon) počě sě fweliczieti pyšnú řeč mluvě Pass. 296. Praes. *veličěju veličieš*: jáť sě nfwelicziegy Pass. 299, ješto sě fweliczies tamt., swelijczije sě že j' snúbena synu božíemu Štít. ř. 48^b t. j. swelície, jazyk náš wzweyczie magnificat ŽWittb. 11, 5. Impt. *veličěj*: tiem sě nfwelicziegy Krist. 107^a. Part. *veličějě*: fwelicziegycz Pass. 104. Part. *veličal veličěli*: bych se fwelyczal Štít. ř. 154^b, jenžto se fweliczal Krist. 107^a, lid proti hospodinu fwelyczal sě jest Pror. 97^a; odchylkou: abych sě fwelicziel Pass. 486.

věšěti: wiešfiety Pass. 425. Part. *věšěje*: wyeffyegycz Pass. 482. Part. *věšan věšěni*: kvietím obwiešfan Pass. 87.

vijěti. Praes. *vijěju vijieš*; dial. proč se nerozvijáš Suš. 221; jedno pérko dovijá tamt. 21.

voněti stb. vonjati olere vonjaja. Praes. *voněju vonieš*: chriepě mají a newonyegy non odorabunt ŽPod. 113, 6 (14).

vracěti: počnu tě z svých úst wywraziegy Štít. ř. 193^a. Part. *vracal vracěli*: Kristus zpryewraczal jich (kupcův chrámových) stoly Štít. ř. 212^a, vizte by (vy) toho neobracyely tamt. 188^a, Ježíš měnníkové stoly zpryewraczal Krist. 76^b; dial. obrazy se obracaly Suš. 4. Part. *vracán vracěni*: obraczan Pass. 110.

žičěti. Praes. *žičěju žičieš*: ten ješto pozyczye foenerator Pror. Isa 14, 2; kak sě sbožným dušiem duch swyť pozicie Krist. 112^a. Part. *žičal žičěli*: nepozyczal sem non foeneravi Pror. Jer. 15, 9. Sloveso toto jest iterativum ku *požičiti* m. *požitčiti*,

jež zase z *požitk-* (požitek) utvořeno jest, *požitčěiti, srovnej Mikl. Gramm. 4. 488; na př. neslituji se ani pozycyvm concedam Pror. Jer. 13, 14, že pozyczy peníze svého Štit. uč. 96^a, když čas se k tomu (lovu) posichzi Pil. 6, což bůh dá a poziczij Krist. 71^b, pozicz nám času ŽKlem 140^b, že koně pozyczil Rožmb. 15, jest pozyczyl foeneravit Pror. Jer. 15, 9, jáz ł sem sbožie poziczene Hrad. 140^a atp. Z požičiti časem vynechávalo se i a vznikalo *póžčiti*; k tomu utvořené iterativum zachovalo se v mor. *požčat*, požčaj mně šátka hedbávneho Suš. 130. Z *póžčiti* pak stalo se dále známou změnou hláskovou (žč — jč: skupení sykavé jest neoblíbeno a ruší se všelijak, vedlé jiných i tímto způsobem, že sykavka prvá mění se v j) *pójčiti* nč. *pųjčiti*; na př. hospodin poyczyl concessit Otc. 16^b, (bůh) téhože divu poyczyl Prokopu svatému. Hrad. 7^a, (bůh) tobě poyczil za chvíli svého lidu jmieti píli NRada 390, Priamus nerad k tomu svoli což sú Eneas a Antenor pogczili Troj. 202^a atp. K tomuto hláskové obměněnému *pójčiti* utvořilo se též iterativum a to ovšem s *-jč-*, neboť vědomí, že *-jč-* je za *-žč-* a toto za *-žič-*, v jazyce nebylo; tedy iterativum *pójčěti*, na př. jenž se slituje a poyczye commodat ŽWittb. 111, 5, nádoba nemá poyczana býti Hug. 9. Vlivem hlásky *-j-* v *pójčiti* a *pójčěti* vzniklo pak i *pójčěti* vedlé *požičěti*: když pro lichvu lidé zli poyczyzgy Štit. uč. 142^b. Úhrnem tedy čtverý tvar téhož iterativa: *požičěti*, *póžčěti*, *pójčěti*, *pójčěti*.

Vzor 2. *tesati tešu*.

Sem patří slovesa, jejichžto kmen infinitivní jest utvořen příponou *-a*, kmen praesentní pak příponou *-je*: *tes-a-*, *tes-je-*, *tesě-*. Jest jich dosti mnoho a budou doleji skoro všecka uvedena.

Praesens *tešu*, *tešěš*; 2. os. sing. tefeli t. j. tiežeši interrogas EJ, s archaistickou koncovkou *-ši*; 3. sg. newztiezet non requirēt ŽWittb. 9, 13 (34), s archaistickou koncovkou *-t*; ve 3. pl. délka dosvědčena: všickni pysuv Pror. 92^b, pijšij a šelij listy mezi sebou Štit. ř. 95^b, (děti) špeczij Štit. uč. 108^b, ústa která lzý t. j. lží tamt. 61^b, ti najviec plapolý tamt. 67^a, bohové wiklij se Alxp. 22. Přehláska *u-i* se zrušuje: stč. *tešu*, *tešju*, *teši*, nč. opět *tešu*; tak i pl. 3. *tešou*. Toto zrušení provedeno na mnoze i v jazyce spisovném: dřimú, dřimou, nikdy již dřimí, dřímí.

Imperativ 2. sg. tefi zea interroga EJ, otiez větších interroga ŽWittb. Deut. 7, otijezz skota t. j. *otiež* Štit. ř. 246^a; 1. plur. špecziemy jej ŽWittb. 34, 25, placziem přěd hospodinem plorems tamt. 94^b 6 t. j. *špecěmy*, *placěm*; 2. plur. zebriete a vyvrzeni budte t. j. *žebřěte* ŽKlem 91^b, veselte se a rzechzete t. j. *řehcete* místo *řehčěte* Pror. 79^b, tlefczte rukama plaudite t. j. *tleščte* ŽWittb. 46, 2.

Tvary infinitivní, a s nimi z pravidla také imperfektum, shodují se se tvary V. 1^a.

Imperf. *tesách*: zehraachu na ň aby mléal Štit. ř. 114^b. Zvláštním dokladem jest *sopciech*: parný dým z nich (býkřív) lopticelie Troj. 26^b, totiž impf. se kmenem praesentním, *tesiech*.

Aorist *tesach* nemá nijakých zvláštností.

Infinitiv končí se vždy v *-ati*: *tesati*. Hláska *a* jest tu z pravidla příponou kmenotvornou: *tes-a-*. Jenom ve *kláti* (praes. *kolu*), ještě vzniklo z *kol-ti*, jest *a* kořenné; taktéž ve stb. *brati* m. *bor-ti* pugnare praes. *borja*, *prati* m. *por-ti* scindere praes. *porja*, sln. *plati* m. *pol-ti* wogen praes. *poljem*. Srov. Miklosich I³ 85. Jsou to tedy vlastně slovesa, jejichž kmeny infinitivní jenom na pohled zdají se býti ze třídy V, vlastně pak jsou ze třídy I, a to z I. 6: *klati* z *kol-ti* jako *mrěti* z *mer-ti*. Majíce pak tvary infinitivní ve třídě I, a naproti tomu tvary praesentní ve třídě V. 2, hlásí se tím do téhož druhu se slovesy *mlěti* (m. *mel-ti*, I. 6) a *žeti* (m. *žen-ti*, I. 5), která mají tvary praesentní též podlé V. 2: *melja*, *žnja*, stč. *meľu meľeš* part. *meľúc-*, *žňu žňeš* part. *žňúc-*.

Supinum *tesat*: šel pyfat Cis. Mus. Rozbor 188, šel orat Cis. Mus. Rozb. 187, tělo jehož mazat přišla Ilrad. 41^a, ona k rovu jde plakat Krist. 73^b, (apostolové) sů sě rozešli kázat Štit V. 184, (Abraham) sám přišel ku pohřebi plakat jie Tkadl. 2. 22.

Part. praes. *tešě tešúc-*: lzijcz na tě Štit. uč. 45^b, wzdyšijcz a stonijcz Štit. ř. 70^a, pleššijcz nohami tamt. 37^a, abychom trpěli newtrzijcz tamt. 148^b.

Part. *-n*: *tesdn*; kupaan Pass. 31, hřiech pfaan jest Pror. 65^b.

Slovesa jednotlivá, jež sem patří, dlužno roztríditi pro další výklady podlé souhlásky, jež jest před infinitivní příponou *-a*. Souhláska tato jest dílem retná, a infinitiv končí se tedy *-bati*, *-pati*, *-vati* a *-fati*, *-mati*; nebo plynná: *-rati*, *-lati*, *-nati*; nebo sykavá: *-zati* (při tom i několik odchylek sloves *-zati* *-zěti*), *-sati*, *-cati* (*-cěti*); nebo hrdelná: *-hati*, *-chati*, *-kati* (*-skati*); nebo zubná: *-dati* (*-zdati*), *-tati*. Podlé této známky rozdělují se slovesa třídy V. 2. v oddělení menší. O všech pak těchto odděleních jest připomenouti, že slovesa v jejich přecházejí odtud jinam, zejména do V. 1^a (s tvary praesentními; tvary infinitivní jsou v V. 1^a a V. 2 stejny), na př. stč. *řehcu* V. 2 a nč. *řehtám* V. 1; a naopak že během času velmi mnohá slovesa — zvláště kmeny se souhláskou retnou — odjinud přecházejí sem (s tvary dílem praesentními, dílem i infinitivními, někdy obojimi), na př. stč. *skú(b)sti* a nč. *skubati*, stč. *klamaju* nč. *klamu* atd.

Přistupuji k oddělení jednotlivým. Slovesa, která do kterého oddělení patří, uvozuji dílem podlé svých excerpt nebo podlé jazyka obecného, jak jej znám, dílem podlé Jungmannova Slovníku (pokud tu při slovese nesloženém jest uveden neb doložen tvar praesentní podlé vzoru V. 2) a podlé mluvnice Miklosichovy. Uvozují pak z pravidla slovesa všechna, která do

kterého oddělení patří a pro něž mám při ruce svědectví nebo doklad; jenom někde, kde sloves všech je příliš mnoho (zejména v oddělení -tati), přestávám na tom, že místo všech uvozují jen dostatečnou hojnost. Tvary, o které hlavně jde, jsou praesens, imperativ a part. praes. act.; tvary infinitivní (a s nimi imperfektum, s výjimkou nepatrnou) nemají žádné zvláštnosti, kterou by se lišily od vzoru obecného. Ve kvantitě slabiky kořenné panuje ne stejnost a mnohdy nejistota. —

Slovesa, která v koncovce kmenové mají souhlásku *retnou*:

a) *-bati*, praes. *-bu*; na př. *hýbati*, praes. *hýbu hýbeš*, imperat. *hýb(i)*, part. praes. *hýbě hýbuc-*, stb. *gybati, gyblja, gyblješi, gybli, gyblje gybljašt-*. Souhláska kmenové koncovky ve tvarech praesentních (mimo imperfektum, což bylo právě připomenuto všeobecně) je změkčena, *š* z *-bj-*; měkkost její byla zjevna a způsobovala přehlásku *u-i* a *a-ě*: sing. 1. *hýbu* — *hýbju* — *hýbi*, plur. 3. *hýbú* — *hýbiu* — *hýbí*, part. *hýba* — *hýbě, hýbuc— hýbiuc— hýbic-*; ale později měkkost zaniká a přehláska *u-i* v sing. 1. a plur. 3. se ruší: nč. *hýbu hýbeš hýbou*, je neměkké a přehláska zrušena. Sem patří nebo přecházejí slovesa:

dlabati, dlubati. Ve staré češtině bylo sloveso toto ve třídě I. 3, v. Listy filol. 1883, 121; podlé ní byl by inf. *dlbsti*, praes. *dlbu*, anebo *dlúbsti dlubu* (jako žltý — žlutý), praesens *dlbu dlubu* ovšem s tvrdým *-bu* (jako *peku*). Vedlé toho bylo i stupňované *dlabati* (m. *dolb-*) ve třídě V. Tvary třídy I. časem zanikají a nahrazují se novotvary ustrojenými podlé V. 2 *dlubati dlubu*, nebo vstupuje docela sloveso *dlabati* na místo zaniklého *dlbsti* (jako *sypati* vstoupilo na místo *súti*, *skýtati* m. *skýsti* a j.). Praes. *dlabi* obrazy, obrazník obraz *dlabe* Kom. Jg.

dobati, dubati, praes. *-bu* Us.

drbati. Praes. *drbu*: já se drbí Blázn. 131^b. Impt. *nedrb* Kom. Jg.

habati raffen: habu Koll. Jg.

hlúbati: Jg. udává praes. *hloubi*, bez dokladu a tudíž pochybno.

hrabati. Praes. *hrabu*: (sladovník) hrabe neusada Hrad. 133^b, ani kuře darmo nehrabe Přísl., (Řekové) se ke zdi hraby AlxV. 2048.

hřebati domlouvati: praes. úředníci nám nehřebau Kom. Jg.

hýbati. Praes. *hýbu*: čsož se hibe ŽWittb. Puer. 79, činieše meděné hady ani se jako živí hibi Pass. 293, drahé perly myslí hýbí Jel. Jg., ti sém i tam sebú hiby Hug. 277, vida je ani se nehaybj Háj. Jg.; *hýbám*: země se hyba Hug. 373, to mče neplyne ani se hiba Mand. 36^a, jež hybagy se Hod. 7^a, ti jenž sebú nehíbagi Hug. 279. Impt. *hýb* Puchm. Jg.; *hýbaj*: nehybay ŽWittb. 35, 12, nehýbey sebú Jel. Jg. Part. *hýbě*: (lidé mocní)

činie nepokoj veliký na světě hybijcz světem jako pólnoční vietr mořem Štít. ř. 142^a.

klobati, klubati, u Jg. též *klabati*, varianty utvořené ze *klvati*. Praes. klubu i klubám Jg.

kolébati, praes. mysl sem i tam se koleebe Jel. Jg.

sklubati, skubati. Praes. -*bu*: tu (vlnu) s nich skluby Mand. 64^b, ptáci nás (sovy) ošklubí RZvíř. (1814) 139. Part. -*bě*: Hester fkubycz je (vlasy) s sebe modlila se bohu Štít. ř. 205^b.

střebati. Praes. *střebu*: kdož nějakou (jichu) strzebe rkp. lék. Jg., psi na běhu z Nilu nestřebí Jel. Jg.

šklub-, škub- v. *sk-*.

škrabati, praes. *škrabu* Us. Jg.

zobati. Praes. *zobu*: jelikož ho (máku) zrn zzobete AlxV. 1068, žáci víšné zoby Pass. 70, jakžto ten mák Řeci zoby AlxV. 1080, ztvrdlé -*bu*: co semen ptáci vyzobu Troj. 54^a. Impt. *zob(i)*: zobte, vece, moji Řeci AlxV. 1062. —

β) *-pati*, praes. -*pu*; na př. *kapati*, praes. *kapu kapěš*, imperat. *kap(i)*, part. praes. *kapě, kapúc-*, stb. *kapati, kapljá kaplješi* atd. Soahláška koncovky kmenové ve tvarech vytčených je změkčena, *p* z -*pj-*; způsobovala přehlásku; měkkost časem zaniká; přehláška *u-i* se ruší; vše jako nahore při -*bati*, -*bu*, viz α). Sem patří nebo přecházejí slovesa:

capati v. *cupati*.

capati házetí slc., podlé Jg.

cpáti: patří do třídy V. 1^a, v. t.; ale přechází sem: nč. cpu, cpeš Us.

cupati: konský cupe dusot Jg.

čerpati: čerpu čerpeš Us. může býti z I. 3 (inf. črietí), stb. črpa črpeši, jako tepati (V.) a tepu tepeš (I. 3).

drápati: ruce drápí Kom. Jg., drápu Us.

dupati: dupu Us.

hňapati: hňápu Us. Jg.

houpati: houpu Us.

chňapati: chňapi Jg., bez dokladu.

chrápati, chropati, chrúpati: spící chrápe Kom. Jg., ktož chrúpe Bibl. Ben. Jg.; pt. *chrápě*: panoš ležieše a chrapye AlxV. 2442.

chřapati v. *křapati*.

kapati. Praes. *kapu*: rtové kapí myrrú Pís. Šalom. Jg. Part. *kapě kapúc-*: krópě kapuczie ŽWittb. 71, 6, krópě kapiucie ŽKlem. tamt.

klipati těžce se hýbati Jg.

klapati: klapi Jg. bez dokladu.

klepati: smrt kosu klepe Hod. 85^a; čáp klepe Ros. Jg.

kopati: kopu Us.

krapati: krape Us. Jg.

křapati: hrnec křape Us.

křápati, chřápati: křápu Us.

kúpati. Praes. *kúpu* stb. kaplja: koupu Us. Impt. *kup(i)*: kup se a drže se břehu Smil. Přísl. Výb. 1. 842. Part. *kúpě kúpúc-*: kupye se v nepřítelských vodách DalC. 50, mníš se kupye ve Vltavě tamt.

lapati: lapi Jg., bez dokladu.

lípati: lípu Us. (?)

lupati: lupi Jg., lupe Us.

lúpati: loupu Us.

pípati (o ptácích): pípi Jg., bez dokladu, pochybno.

rýpati: rejpe Us.

sápati: sápe se Us.

špáti špavě mluviti n. dýchati: sípu Us.

skřípati: skřípe Us.

súpati: súpi Jg. bez dokladu, súpu Us.

sypati. Praes. *sypu* stb. syplja syplješi: květ od samce (stromu palmového) fypj na famici Har. 2. 40; jámu pískem polypj tamt. 2. 236.

štiepati findere: štípi Jg. bez dokladu, dřevo se štípe Us.

ščipati. Praes. *ščipu*: já (holub) nosem štípi RZvíř. (1814) 154; nehty (pl. Instr.) štípeme Kom. Jg.; (hadi dítě) do smrti vsfczipi Mand. 20^b.

šlapati: šlapi Jg. bez dokladu, šlapu šlapeme Us.

šňupati: šnupu Us.

šoupati: šoupu Us. Jg.

tápati: tápi Jg., bez dokladu.

tepati: jenom na pohled sem patří. Praes. *tepu* (s tvrdým -pu) je ze třídy I. 3, a tam sloveso toto vlastně náleží, v. Listy filol. 1883, 123. Ale za inf. *tépsi ujal se inf. *tepati* podlé V. 2; s ním pak i některé jiné tvary do třídy V. přešly, a sloveso celé dostalo odtud podobu, jakoby patřilo do V. 2.

třepati: třepu Us. Jg. —

γ) *-vati, -fati*. Čeština stará nemá sloves tohoto tvaru ve třídě V. 2; časem však přece některé s některým tvarem odjinud se zde usadilo:

blafati: blafe Us. (?)

couvati, coufati z něm. zauen střhn. zúwen: coufe Us. (?)

klofati ze klobati, klvati: klofi Jg., bez dokladu, klofu Us.

kjvati: kejveš Lomn. Jg.

plovati je dílem v I. 7, dílem v V. 3, v. Listy filol. 1883, 451; analogií, která svádí zvláště kmeny se souhláskou retnou do V. 2, utvořilo se také part. *plově*: plovíc DalJ. 105 Lup., místo plovúc; pak i ploviec Troj. Jg.

zváti je v V. 3; touž analogií, o které právě byla řeč, utvořeno vedlé *zoví* 3. pl. také *zovi*: jedni druhé k sobě zowj Har. 2. 188, na ty smlauwy zuwj příbuzné Har. 2. 321. —

đ) -*mati*, praes. -*ńu*; na př. *dřiemati*, praes. *dřiemńu dřieměš*, imperat. *dřiemí*, part. *dřiemě, dřiemńuc-*, stb. *drēmati drēmļą drēmļeši* atd. Souhláska koncovky kmenové ve tvarech vytčených je změkčena, *ń* z -*mj-*; způsobovala přehlásku; měkkost časem zaniká; přehláska *u-i* se ruší; vše jako při -*bati, -đu*, viz *a*). Sem patří nebo sem přecházejí slovesa:

dřiemati. Praes. *dřiemńu*: já nedřimi Br. Jg.; newdrzyeme (sic) se ani spáti bude Hod. 13^a; zlí zesnú a dobří wdrzyemij Štít. ř. 231^a. Part. *dřiemě*: an drzyemye leze pod kola AlxV. 2445.

dýmati flare. Praes. *dýmńu*: dime duch jeho ŽKlem. 147, 18 Jg.

jemati stb. jematiprehendere jemļą. Part. *jemě*: Říměné ny zgemucze zvieží Hrad. 74^b. Impt. zgemayz lid bohatý Alb. 91^b podlé V. 1^a.

klamati stč. *klamaju* V. 1, nč. *klamńu*: povětrí klame Dobr. Jg., klame Lomn. Jg.; viz v V. 1^a.

łmati má již ve stč. tvary dvoje, podlé V. 1^a a V. 2; viz nahoře v V. 1^a.

šišmati: ušíšme Us. (Jg). —

Slovesa, která v koncovce kmenové mají souhlásku plynou:

e) -*rati*, praes. -*ńu*; na př. *žebřati*, praes. *žebřńu žebřěš*, impt. *žebři*, part. praes. *žebřě žebřńuc-*, stb. *orati, orją orješi, orńi, orję orjąšt-*. Souhláska koncovky kmenové ve tvarech vytčených je změkčena, *ř* (v době starší *ř* = stbulh. a praslovanské *ř*, v Listy filol. 1883, 109) z -*rj-*. Měkkost její způsobovala přehlásku *u-i* a *a-ě*: sing. 1. *žebřńu* — *žebřńu* — *žebři*, plur. 3. *žebřńu* — *žebřńu* — *žebři*, part. praes. *žebřńa* — *žebřě, žebřńuc* — *žebřńuc* — *žebřńuc*. Sem patří nebo přecházejí slovesa:

babřati piplati: co se s tím babřěš Bern. Jg.

bierati: skáče straka po potůčku sbíře zrnečka mor. Suš. 332; srov. doleji říekati — říče.

čechřati: Jg. čechři, bez dokladu, pochybno.

frřřati bručeti: impt. nefřři Koll. Jg.

kářati. Praes. *kářńu*: který káře Jg. (XVII stol.). Part. *kářě*: zůstal pak Jozafat na tom místě života právě andělského následuje a mnohem přísněji káře své tělo Barl. 2.25.

krákorati: kuře krákoře Ros. Jg., ženy krákoři jako slepice RZvíř. Jg.

mumřati = šemřati: co to tam šemře a mumře Zlob. Jg.

orati. Praes. *orńu*: ktož vorze (t. j. uoře) chtě bohat býti Štít. uč. 93^b, ten mnau vždy vůře RZvíř. (kůň), oře oráč Br. Jg., zemí našich neworzeme Alxp. 101, řekli jste, že země neorzete Alxp. 102, (zahradníci) orzij zahradu Štít. ř. 188^a. Impt. *orńi*; V. 1 orajte Suš. 517. Part. praes. *orě orńuc-*: lidé na družiej straně orzycz vlka okřikú Pass. 569, zahradníci orzijez branami drhnúc plevúc nepřestánú klidiec zahrady Štít. ř. 189^a. Imperf. *orách*: orasse muž veliký DalC. 5.

skuhрати. Jungman uvodí praes. *skuhři*, bez dokladu. V Greg. čte se zkrgru queror; zdá se, že je to slovo podobné ke *skuhрати*.
šémрати v. mumрати.

škamрати, *škebrати*, *škemрати*: škemřu Us. Jg.

šmátrати: šmátři Jg., bez dokladu, pochybno.

štarати: štáři Jg., bez dokladu, pochybno.

tytrати n. *títrати* susurrare, murmurare. Praes. *tytřu* (?): ač-li nebudú syti i wzytyczyu (sic) murmurabunt ŽWittb. 58, 16, trvám že místo *vztytřiu*. Imperf. *tytrách*: proti mně tytrachu nepřítelé moji susurrabant ŽWittb. 40, 8. Part. *tytral*: i tytraly v staniach svých murmuraverunt ŽWittb. 105, 25.

wrtrати reptati. Praes. *wrtřu*: když srdce newtrtze Alb. 11^b, (někdo) pozove z hrdosti a ztwrttze z skúposti, ež žel nákladu Štít. ř. 175^a. Part. praes. *wrtřě wtrřúc-*: počěchu lidé wrtrzyez mluviti Pass. 14, wrtrzyjcz na ně ež jsú tak skúpi Štít. ř. 63^b, abychom trpěli newtrtzyjcz Štít. ř. 148^b. Inf. wrtrati budú murmurabunt ŽKlem. 58, 16, někdy i pozvaný wrtrati bude Štít. ř. 175^a. Imperf. *wtrřách*: proti mně wrtrachu nepřítelé moji ŽKlem. 40, 8, Judáš zaviščěmi wrtraffe Krist. 69^a. Srov. doleji *wrtlati*.

žebрати. Praes. *žebřu*: a tak žebrzy všady dokad se domuov nevrátím Troj. 228^b, ty jmáš přieliš a druhý zebze Štít. uč. 140^a, zebzrem-li prosiec od hospodina světa Štít. ř. 116^a. Imperat. *žebři žebřěte*: zebzriete a vyvrženi budte mendicent ŽKlem. 108, 10, zebzriezce ŽWittb. tamt. (omylem m. žebřěte). Part. praes. *žebřě žebřúc-*: sv. Alexius před kostelními dveřmi zebzrie seděl Pass. 323, pojide cná žena zebzriacy Pass. 289, chleba zebzrieze Hug. 99, mnoho dobrých pánov biechu v Čechách a žebřice DalJ. 89. (rkp. Z.; žebřuce F).

žehрати: z čeho by mohl zehрати Štít. ř. 110^a. Praes. *žehřu*: ukáranie v svědomí, ješto zehrze z nepodobného Štít. ř. 110^a, sv. Pavel zehrze na ně Štít. uč. 120^b. Imperat. *žehři*: nezehrzy se se svými dětmi Štít. uč. 108^b. Part. praes. *žehřě žehřúc-*: Priamus s hněvem proti Anthenorovi a Eneášovi žehrze takto jim vece Troj. 193^a. Imperf. *žehrách*: ten, naňž zehraffe zástup, viceež viceež voláše Štít. ř. 115^a, zahraachu naň, aby mlčal tamt. 114^b. Part.: dělník, naňhožto pozebral pán Štít. ř. 110^a. —

ž) *-lati*, praes. *-lu*; na př. *plápolati*, praes. *plápolu plápoleš*, impt. *plápoli*, part. praes. *plápole plápolúc-*, stb. *glagolati*, *glagolja glagolješi*, *glagoti*, *glagolje glagoljašt-*. Souhláska koncovky kmenové ve tvarech vytčených je změkčena, *l* z *-lj-*; způsobovala přehlásku, jako při *-rati*, viz e); měkkost časem zaniká, přehláska *u-i* se ruší. Sem patří nebo sem přicházejí slovesa:

beblati, *bublati*: buble Ros. Mand. Jg.

cumlati: cumle Us.

cuplati: cuple Us.

dudlati: nedudli Koll. Jg.

dumlati: dumle Us.

huhlati. Praes. *huhlu*: co huhlefs Hod. 85^b, ani (hlasové) huhlí Pass. 92. *huhle huhlúc*:- hubené duše takú bolestí huhlycz volají Štít. uč. 154^a.

chrchlati: chrchle Us.

kašlati. Praes. *kašlu*, přehlas. *kašli*: někteří kašli Bylin. Jg.; přehláska zrušena: *kašlu* Us.

kláti. Praes. *kolu*, *kólu*: pravda v oči kole Přisl., král Laumedon onyl kuole onyl seče Troj. 33^a, na poli kdežto rytieři koly NRada 894. Part. praes. *kole kolúc*:- Jan z Michalovic kole po Rýnu do Pařížě jede DalC. 94. Infinitiv a tvary na něm založené jsou bez kmenotvorné přípony *-a*, ježto *kláti* vzniklo z **kolti*, o čemž viz nahoře při inf. V. 2. Aorist *klach*: (Mazeus) o jednoho kopie przyekla, v druhého nóż wekla AlxV. 116^b, jeden pohan prokla jeho bok Hrad. 92^a, Hektor jej zakla Troj 144^a, Hektor ho (Filotu) kopím zakla Troj 119^b, Thoas hna na Kassibila a jeho kopím pokla Troj. 118^b. Imperf. *klách*: na pole kdežto klachu TandZ. 180^b. Part. *klál*: (pohan bok) kopím proklal Krist. 103^b, kopie ješto jeho bok proklalo ML. 39^b, neb biechu kuoň pod ním zaklali Troj. 118^a. Part. *kláv*: Jan z Michalovic tu (na Rýně a v Paříži) ctné klaw do Čech přijede DalC. 94. Part. *klán*: král Laumedon zaklan spade s koně Troj. 33^b, bok proklany Krist. 110^a, jiezvy hřebky proklane Krist. 110^a. Sloveso toto zastaralo a bývá nahrazeno novotvarem *koliti*, *kolím*.

krchlati v. chrchlati.

kublati: pokuble se tändeln Ros. Jg.

mléti z I. 6. patří sem se tvary praesentními: *meľu* přehlas. *meli*, se ztrátou měkkosti a zrušením přehlásky nč. *melu* atd., viz Listy filol. 1883, 138.

mumlati: mumleme jako nedvědi Br. Jg.

pichlati. Part. *pichle*: nesnadné jest smolu pychlijcz nezlepiti se od nie Štít. ř. 222^b.

piplati: pipli Jg., bez dokladu.

plápolati. Praes. *plápolu plápoleš*: oheň wzplapole ŽKlem. Deut. 22, plapole milost ve mně Modl. 12^a, srdce mé plapole Modl. 13^a, jenž plapole móż pohasnúti Štít. uč. 68^b, jenž plapole milostí boží tamt. 99^a, (oheň) pluapole Štít. ř. 193^b, (vy) plapolete boží milostí Štít. uč. 68^a, ti najviac plapolý milostí Štít. uč. 67^a. Part. *plápole plápolúc*:- plapolycz milostí Štít. uč. 68^b; Serafin, jako by česky řekl plapolyczý milostí (plur. Nom.) Štít. uč. 67^b; s těmi anděly, boží milostí plapolyczymy tamt. 70^b.

sláti. Praes. sg. 1. *šlu* a *šelu*, přehlas. *-li*; nč. po zrušení přehlásky *šlu*; sg. 2. *šleš*, *šeles*, se ztrátou měkkosti *šleš*, atd. Part. praes. *šle slúc*-, *šele šelúc*- atd. Za *šel*- bývá *šél*-. Doklady viz v Listech filol. 1882, 117—118.

stláti. Praes. *steľu*: tu se nám ne v hod ftele Kat. 80, jede-li (kám) skrze město, vsady pošťely ulice koberci Mand. 69^b. Imperf.

stlách: lámající roždie s stromův ftlachu je po cestě Krist. 76^a.
Part. *stlal*: kak je ztlal svú věc z daleka Jid. 29.

sislati v. šišlati.

šeplati: šepli jazykem Reš. Jg.

šišlati: šišlu Us (?).

viklati. Praes. *viklu*: vikli se nevěda na čem se mám ustanoviti Jel. Jg., i bohové wiklij se pod jménem jeho (Dariovým) Alxp. 22, lidí viklí t se jako trest rkp. XV. stol. Rozbor 723. Imperf. *viklách*: vikláše se úmysl jeho Troj.

vrtlati murmurare: proti bohu vrtlati Štít. Opat. 414. Praes. *vrtlu*: nemúdfť vrtli na bůh Štít. Opat. 415 t. j. vrtlí. Part. *vrtlal*: Jidáš o tom mazání závišćemi vrtlal ML. 89^b, mužik jeden vrtlal na bůh Štít. Opat. 415, on jest vrtlal Otc. 39^a. Subst. verb. *vrtlánie*: vrtlánie Štít. Opat. 411, 412, 414. Srov. *vrtrati* pod ɛ). —

η) *-nati*, praes. *-ňu*; na př. *stonati*, praes. *stónu stóněš*, impt. *stoni*, part. praes. *stóně stoňúc-*; stb. *stenati*, *stenjə steneši*, *stěni*, *stenjə stenjəšt-*. Souhláska koncovky kmenové ve tvarech vytčených je změkčena, ň z *-nj-*; způsobuje přehlásku *u-i* a *a-ě*: praes. *stónu* — *stóni*, part. *stóna* — *stóně*; přehláska *u-i* se ruší, nč. *stůňu*, *stůňou*; vše jako při slovesích *-lati* pod ɟ). Sem patří slovesa:

kuknati skuhрати. Praes. *kukňu*: kukni že sem se škaredý narodil Pís. Jg., mnoho jich na své dobrodince kukňe Pís. Jg., pro nerovnost kukňete Jel. Jg.

stonati. Praes. *stónu*: tíže stůně než ho bolí Ros. Jg., ženy kteréž stoní Mel. Jg., stůňu Us. Impt. *ston(i)*: trp bolest a stoň Mel. Jg. Part. *stóně*: každý kůň (maje na sobě náklad kořisti) pojíde stonye Alx. V. 1846, ve slzách stonye vzdýchách Pass. 531, vzdyšće a stonijcz Štít. ř. 70^a, vši noc stonycz svých hřiechův plakali Pass. 625, knězie jeho stonyczze Pror. Jer. Lament. 1.

žieti z I. 5. patří sem ve stě. se tvary praesentními: *žňu žněš*, impt. *žni*, part. *žně žňúc-*; v jazyce novém jsou tvary tyto přidělány podlé I. 5: *žnu žneš*, *žna žnouc* atd. Viz Listy filol. 1883, 136. —

ð) *-zati*, praes. *-žu*; na př. *mazati*, praes. *mažu mažeš*, impt. *maž(i)*, part. praes. *mažě mažúc-*; stb. *mazati*, *mažq mažeši*, *maži*, *maže mažqšt-*. Souhláska koncovky kmenové ve tvarech vytčených je změkčena, z ze *-zj-*; způsobuje přehlásku *u-i* a *a-ě*: sing. 1. *mažu* — *mažju* — *maži*, plur. 3. *maži* — *mažju* — *maži*, part. praes. *maža* — *mažě*, *mažúc-* *mažiuc-* *mažic-*; přehláska *u-i* drží se v jazyce spisovném dílem dosud, ale býval tu vždy i tvar nepřehlasovaný a nč. jazyk obecný má *mažu mažou* bez přehlásky. Sem patří nebo sem přecházejí slovesa:

hemzati. Ve stbulh. *gəmszati gəmsžq* do třídy této. V češtině naproti tomu nalézají se tvary několikeré. Jungmann ve Slovníku uvádí s doklady většinou novějšími: *hemzati hemzám krabbeln*,

hemzeti hemzím hemzejí wimmeln, hemziti jucken, hemžeti wimmeln, hemžiti jucken. Některé tvary možno je svésti na stč. *hemzati* V. 2, na př. čtème-li *hemžic* za *hemzíc* RZvíř. Jg.; s tím srovnává se *hemzám*, jako česám s česu atp., červy se hemzají Kom. Jg. Dokladů starších není dostatek.

hrýzati. V češtině bylo *hrýzti hryzu* I. 2. Ale časem některá slovesa třídy I. vycházejí z obyčeje a nahrazují se tvarem příbuzným třídy V.; tak na př. za staré durativum *súti* položeno a do významu jeho vtištěno je iterativum *sypati*, tak dáno i *ský-tati* na místo *skýsti*, a tak i *hrýzati* na místo *hrýzti*. Srov. Listy filol. 1883, 119. Praes. *hrýžu* Us.

hrzati v. rzáti.

kázati. Praes. *kážu*: to vem kazyu DalC. 7, jáz vstáti kazyu Mast. 304, ukaziu ŽKlem. 37^b, ani slovo božie kazyu Pass. 407. Part. *kážě kážúc-*: slovo božie kazie umřel Pass. 411, pak jim kázal po všem světu jiti vieru kazucze Kat. 112. Impf. *kázách*: sv. Jan kazaffe Pass. 65.

klouzati: kloužu, kloužeme se Us. Těž *klouhati*.

lízati, lzáti. Praes. *lížu*: jenž krev liže Hug. 142, když někdo lijze rožeň Štit. ř. 11^b, zdvořilí pysků nelží Kom. Jg., jenž kropičky lyzy Alb. 80^b. Part. *lížě, ližúc-*, doklad odchylný a nejistý: liška lyzeczy se, hlediec z nice NRada (B) 1381. Inf.: prach noh tvých lzaty budú Pror. Jsa. 49, 23; nepřítelé jeho zemju lzati budú ŽKlem. 71, 9. Aorist *lzach*: psi lzachu vědy jeho Krist. 67^b. Part. *lzal*: v kterém místě lzali psi krev Naboth, i tvú lzáti budú Tkadl. 1. 26.

mazati. Praes. *mažu*: jáz tě mazyu Mast. 303, ať jini v též zlosti se nezmazí NRada 688. Impf. *mazách*: drahú masť marné mazaffe Pass. 334. Sup. *mazat*: tělo jehož mazat přišla Hrad. 41^a.

řezati. Praes. *řěžu*. Part. *řěžě*: vlasy vrzezycz Štit. nč. 44^a, obrzezijcz sé Štit. ř. 88^b. Imperf. *řězách*: Bedřich jim nosy rzyezasse DalC. 72.

rzáti, hrzati stb. rżati hinnire. Praes. *ržu*. Part. *rzal, hrzal*: nejeden tu komoň hyrzal AlxH. 1^a, nejeden tu komoň hrzal AlxV. 1202 (rým: potvrzal). Z toho chybně řal ve St. Skl. 2. 207, hržal ve Výboru 1, 1109, hýřal Výb. 1. 1073, a koňské ržání Čelak. Jg. a u spisovatelů novějších.

tázati. Kořenné -á- je ve střídě za stb. *ę*, težati težą, a přehlasuje se, když slabika následující je měkká; přehláska *ie* pak ouží se v *i*; v XVI stol. však analogií usazuje se na jeho místě zase *á*. Tedy praes. sing. 1. *tiežu tieži tiži* a nč. *tážu*, sg. 2. *tiežeš tížeš* nč. *tižěš* atd.: já vás také otiezy Krist. 78^a, tieži vás Pass. 368, tieži já tebe Kat. 100, o Barlámovi tebe se tjiži Barl. 2, 4, otíži se vás NZák. Br. 119^b, ať s tebou promluvim a tebe se vytijžy Hád. 4^b, měsce sé dotyezese AlxV. 985, potom se mne vtijžefs Alxp. 118, Pilat co sé stalo tyese Jid. 106, ne-

wztiezet non requieret ŽWittb. 9, 13 (34), ež mne vaše obec tyeze Kat. 146, otyezem jich Pass. 307, tyezete mne Pass. 288, což mne tiezete Kat. 102, jakž ho po prvé potieze Rožmb. 41, dréve než ho otyeze Alb. 33, jakož jeho (svědka) potom tyezy Štit. uč. 82^a, tohoť tebe kmetie tieži DalJ. 66 rkp. LZJff. Impt. *tieži, teží* nč. *taž*: tefi zea teh EJ, otiez větších ŽWittb. Deut. 7, otiezz skota a naučí tě Štit. ř. 246^a. Part. *tiežě tiežúc*: tyezye se a raduje se Pass. 303, tebe tiezuczy Hrad. 44^b, za tiem se potyezyucze AlxV. 2137, uzdy se dotyeze AlxV. 989, tři králi před Heroda jidú tiežic ŠtitV. 399; odchylkou: o bohu tiežiec ŠtitV. 6: za -*ic*, vzniklé přehláskou z -*úc*, bývá někdy psáno -*iec* atp., a tak má rkp. snad i v příkladě tomto; vyskytá se to jen v textech pozdějších a ovšem jen jako odchylka; základ svůj má odchylka tato v analogii, a to dílem pravopisecké, když písař *i* psal jako *ie*, aby tím naznačil délku, dílem grammatické, když podle správného *prosiēc* — *prosięc* tvořilo se také k *tiežic* ne-správné *tiežiec*. Tvary ostatní, inf. *tázati* aor. *tázach* pt. *tázal* atd., nemají dokladu potřebí. Rozdíl mezi kmenem *tieže-* a *táza-* zachovává se ve staré češtině velmi správně a přísně; doklad odchýlný, snad na př. praes. *tážu* nebo aor. *tiežach*, nenaskytl se mi ani jedinký. Časem však ruší se pravidlo staré a do tvarův kmene *tieže-* (zouž. *tíže-*) vkládá se *á* na místo *ie* (*í*), patrně vlivem tvarův se kmenem *táza-*. Blahoslav zaznamenal, že *tíži, otíži tebe* říká se v Čechách, ale na Moravě *táži, tážu*, Blah. 174. Jiný výklad jest, že byla slovesa dvě, *tázati* a *tiezati* atd.; ovšem výklad chybný.

vázati stb. *vězati*. Tvary slovesa tohoto a jejich proměny jsou tytéž, jaké byly právě vyloženy při slovese *tázati*. Tedy praes. sing. 1. *viežu vieži viži* a nč. zase *vážu* sg. 2. *viežeš vižeš* nč. *vážeš* atd. Na př. jej fwyezy vniž vól lení AlxV. 1008, jáť se vwiezi v dědinu NRada 726; cožkoli fwiezeff na zemi bude fwazano i v nebesiech, a cožkoli rozwiezeff na zemi, bude rozwazano i v nebesiech Krist. 60^a; sám se najviece fwyezes AlxV. 290, ve vše se wiezess in omnia te ingeris Boh. 338, (ptáčník) prziwieze ponožku Hrad. 98^b, dušě obwyeze se tělesnú věcí Alb. 10^b, rozum jenž vy wieze Kat. 146, kdy kto wyeze se v to, což bohu příslušie Alb. 14^b; swiežem nohy i ruce Trist. 182; cožkoli swížete na zemi, bude ř swázáno i na nebi, a cožkoli rozvížete na zemi, bude ř rozvázáno i na nebi NZák. Br. 44^b; Říměné v nasi se zemi uwiezy a ny zjemúce i s dětmi zwiezy Hrad. 74^b, kteří sami se swieží takovými sliby ŠtitV. 145. Impt. *věž*: ty jeho rozwiez Pass. 352, rozvěž swazky ŠtitV. 160, přiskočiec ve ň se uwiezte a jmúce jej dobře fwiezte Hrad. 78^b, wzwyezte DalC. 58, toho hrabí swěžte Trist. 212, odvěžtež je NZák. Br. 49^a, 148^b; *važ*: uvažme se v dědictví jeho NZák. Br. 51^a; odvaž Bibl. Vel. Jg. Part. *viežě viežúc*: mni se se mnú wiesie cěpy Jid. 102, Pilat káza Ježiuse přywiezicz k sošě metlami býti Hrad.

88^b, aby mužé neb ženy jma a fwiezie do Jeruzalema vedl Pass. 126, červenú obwyzejicz nití Štít. ř. 88^b.

Analogie přenesla sem také některá slovesa ze třídy V. 1^b: jako k *mazati*, *mazat* jest praes. *mažu*, tak i k *házetí* dial. *házat* přiděláno dial. praesens *hážu*, impt. *haž*: já ten chodníček kamením zahážu Suš. 361 a 290, na darmo děvečko hažeš prste-neckem Suš. 296, háže milá věncem Suš. 305, náš panáček děnajú kážen, živé obrázky hážú na zem Suš. 474; nahaž jim (slepičkám) pšeničky Suš. 162. Slc. hážem, sáždem. —

e) *-sati*, praes. *-šu*; na př. *tesati*, praes. *tešu tešeš*, impt. *teš(i)*, part. praes. *tešě tešíc-*; stb. *tesati*, *tešq tešeši*, *teši*, *tešq tešqšt-*. Souhláska koncovky kmenové ve tvarech vytčených je změkčena, š z *-sj-*; způsobuje přehlásku u—i a a—ě: praes. *tešu — tešju — teši*, part. *teša — tešě*; přehláska u—i se ruší, nč. *češu češou*; vše jako při slovesích *-zati* pod *ž*). Sem patří nebo sem přecházejí slovesa:

česati. Praes. *češu*: když se czeffeš Modl. 105^a, zda-li s bodlivého dřevie fky czeffij Krist. 42^a, t. j. *češi*, nč. *češou*. Impt. *češ*: czeste své ač i krastavo DalC. 4.

debsati n. *depsati*. Praes. *-šu*: (oni) nesličné debfy a tleštíce rukama Otc. 20^a. Part. *-šě*: depšice nohama strepentas Ben. Jud. 14, 9 Jg.

kasati. Praes. *kašu*: jiné kašeš a sama se plíháš Prov. Jg., dnes se kašem Puchm. Jg.

khusati. Praes. *klušu*: závist za pejchau kluše Rvač. Jg., vše do pekla kluše Prov. Jg., oslové pěkně kluffy Mill. 16^b.

knisati houpati se. Praes. *kníšu*: kalina nad vodou kníše Koll. Jg.

kolisati: Jg. kolíši, bez dokladu, pochybno.

křesati: křešu křešeš Us.

kúsati: koušu Us.

kysati: kyší rány mé Br. Jg.; kyšícíma očima Kom. Jg.

misati tabescere evanescere. Praes. *mišu*: O světe, když tě člověk najvíce drží, tehda uteka zmyšff Pass. 42, pohanská (moc) zmyšfe AlxH. 12, 30, radost zmyšfe Trist. 128, milost zmyšfe Štít. uč. 25^a, člověk vždy myšfe v náboženství Štít. uč. 119^b, člověk myšfe a mdlé tamt. 119^b, chuť pomíse Štít. Rozb. 145, takžt i to zmiše ŠtítV. 177 (vytištěno chybně zmise), vlny ač zmyšly Štít. uč. 71^b. *mišu* pokládáno za sigmatické futurum slovesa *mi-* minouti, Květ stč. mluvn.³ §. 131; neprávem. Imperf. *misách*: duše jich ve zlostech mišaffe ŽKlem. 89^b (ž. 106). Aor. *misach*: ten ptáček na zemi se svaliv i zmyša Pass. 314, (sv. Prokop) to řek i zmyša Pass. 317, tu diabel inhed zmyša Pass. 321. Inf. *misati*: mišfati mi kázal hněv můj tabescere me fecit zelus meus ŽKlem. 104^a (ž. 118), bude mdléti milost a myšfati k světským věcem Štít. ř. 179^b. Part. *misal*: diabel před jich očima zmyšfal Pass. 18, diabel zmyšfal tamt. 459, ten kocúr

zmífal Pass. 413, ta holubicě zmyřala tamt. 542, dietě zmířalo tamt. 360, brzo sú zmyřali subito defecerunt ŽKlem. 55^b (ž. 72), by milost vždy mířala Štít. ř. 179^b, mužie dali Jiříkovi požehnanie i zmířaly Jiřík. vid. 198^b, diablové zmířalij tamt. 201^a, tu ihned ta panna zmyřala tamt. 202^b a j. Sloveso toto časem zaniklo a nahrazeno slovesem *mizěti*; viz toto pod V. 1^b.

pásati cingere. Praes. *pásu*: ledvie své przepasfete Štít. ř. 152^a, skály opasfiiu sě radostiu ŽKlem. 64, 13, sě opasfiiu ŽWittb. tamt. Impt. *pasí*: pasfii sě mečem ŽWittb. 44, 4, opasfite ledvie vašě Pror. Jsa. 32, 12. Part. *pásě*: ledvie své przepasfycze Štít. ř. 150^a. Part. *pásal*: prfiepafal si mé ŽKlem. 16, 40 a j.

pisati v. psáti.

plesati n. *plésati*. Praes. *plésu*: která (žena) plešfe Štít. uč. 56^b, srdce mé pléše Br. Jg.; Apollon vzem húsle i hude velmi krásné a plefa (aor.) výborně, tak že všickni křiknú a řkác lépeji plešfe než královna Apoll. 146^a; řěky wzplefiiu ŽKlem. 97, 8, řěky wzplefi ŽKap. tamt.; před modlú plešfy a veseli jsú Mill. 110^a. Impt. *plés(i)*: všickni národové plešfe rukama ŽKlem. 46, 2, národové plešfe Hod. 8^b. Part. *plésě*: plešfijcz nohami Štít. ř. 37^a, dcery Sionské chodily plešfijcz tamt. 91^b, plésícicho lidu hluk Kom. Lab. 32, 4.

psáti a *pisati*. Praes. *pisu*: pijflij a šělí listy mezi sebú Štít. ř. 95^b, všickni mužie pyšfuv Pror. 92^b. Impt. *piš*; odchylkou *pisaj*: napířay Trist. 145. Part. *pišě*: pířařě pířífucieho ŽKlem. 33^a; odchylkou *pisajě*: náhle pířaynczieho ŽWittb. 44, 2, rychle pířagíczieho ŽKap. tamt, král patřieše na články ruky pyřagyczye Pror. Dan. 5, 5. Imperf. *pisách*: Ježíř prstem pířafě na zemi ĆEvang. 29. Aor. *pisach*: napířa Pilat Ans. 3, napyřa sám Pilat ML. 105^a. Part. *pisal*, *psal*: když jsem to wypyřal Alb. 101^a, toto sv. Kliment sám o sobě pířal Pass. 293, Mojžieř popířal Mat. 2. Part. *pisán*, *psán*: pířan(o) íest EJ, tak pířano jest Mat. 20, o tom mámy pířano Pass. 447, máme v knihách pířano Alb. 62^b, pířáno to buď ŽKlem. 8^b a j., a vedlé toho: hřiech judský pířaan jest rafjí Pror. 65^b, napsáni budu ŽKlem. 115^a.

tesati. Praes. *tesu*: tesař tefye Hod. 59^a. —

κ) *-cati*, *-cěti*, praes. *-ču*. V čeřtině jsou slovesa *-cěti* dvojiho původu: jedna vznikla z původního *-tjati* = stb. *-štati* = česk. *-cěti*, na př. u-trácěti vedlé trařiti, kácěti v. kočiti a j.; druhá mají své *-c-* naproti *k* kmenů jiných, na př. mácěti v. makati, lécěti v. naliknouti a j., stb. též *-cati*. Oboje patří do vzoru V. 1^b: *kácěju kácies* atd., a *lécěju lécies* atd., jakož tam bylo ukázáno; tvary podlé vzoru V. 2. vyskytují se jen při slovesích způsobu druhého, která totiž mají *-c-* z *-k-*, a i tu jen při slovesích některých a velmi zřídka. Zejména jsou to slovesa

lécěti, praes. *lécu* vedlé *lécěju*: kto osídlo jiným lechze AlXH. 2^b, viz nahore *lécěti* v V. 1^b; a

mýcěti, praes. *mýču* vedlé *mýcěju*: an sě po kóřě mycse Pass. 415, čerti se myčí sem a tam Lucid. (srov. Jg.); o praes. *mýču* těžko rozhodnouti, patří-li k inf. *mýcěti*, či k *mýkati*.

Ve stbulh. je sloves těchto více: klicati clamare kliča, kļęcати claudicare kleča, ļęcати illaqueare leča, nicati germinare niča, pro-ricati vaticinari -riča, obr-ticati a obr-tęcати circumfluere -tiča -tęča, vycati discere vyča; bývá tu vedlé praes. -ča také -caja. Miklosich Gramm. III.² 150—151 a Lex. —

λ) *-hati*, praes. *-žu*; na př. *lhāti*, praes. *lžu lžeš*, impt. *lži*, part. praes. *lžě lžúc-*; stb. *lagati*, *loža ložeši*, *loži*, *ložę ložęšt-*. Souhláska koncovky kmenové ve tvarech vytčených je podnebné *ž*, proti hrdelnému *h* (*g*) tvarů ostatních; způsobuje přehlásku *u-i* a *a-ě*: sing. 1. *lžu* — *lžju* — *lži*, plur. 3. *lžu* — *lžiu* — *lži*, part. praes. *lža* — *lžě*, *lžúc-* — *lžiuc-* — *lžic-*; přehláska *u-i* ruší se, nč. *lžu*, *lžou*. Sem patří slovesa:

lhāti. Praes. *lžu*, impt. *lži*, part. *lžě* byly právě vyloženy. Pro praes. a part. praes. vznikly však také tvary podlé třídy I. 4: *lhu*, *lhou*, *lha*, *lhouc-*. Výklad toho a doklady viz v Listech filol. 1879, 55 sl.

strúhati stb. strugati radere struža. Praes. *strúžu*: (štěpař) koru struže rkp. Jg. Impt. *struž*: struž svrchní koru rkp. Jg. Part. *strúžě*: všelikú ratolest ofstruzie počistí jie Krist. 91^a.

střihati jen zdánlivě sem patří. Ve staré češtině bylo durativum *střici*, *střihu* *střižeš* ve tř. I. 4; jeho infinitiv a některé jiné tvary vyhynuly a nahrazovaly se iterativem *střihati*; spojili se staré *střižeš*, *střiže* s inf. *střihati*, tedy ovšem zdá se, jako by to bylo sloveso vzoru V. 2. —

μ) *-chati*, praes. *-šu*; na př. *dýchati*, praes. *dýšu dýšeš*, impt. *dýš(i)*, part. praes. *dýšě dýšúc-*; stb. *dychati*, *dýšę dýšeši*, *dýši*, *dýšę dýšęšt-*. Samohláska koncovky kmenové ve tvarech vytčených jest podnebné *š*, proti hrdelnému *ch* tvarův ostatních; způsobuje přehlásku *u-i* a *a-ě*: praes. *dýšu* — *dýšju* — *dýši*, part. *dýša* — *dýšě*. Sem patří nebo sem přecházejí slovesa:

brýchati podlé Jg.: krev z něho bryše Rokyc.

dýchati. Praes. *dýšu*: vzdysyu, pláčju, vždy mě túha LAl. c, cožkoli dýše a živo jest Br. Jg., (matky) smútie se, wzdyfły Štít. uč. 58^a. Part. *dýšě*: sedí mdlý král wzdyfłie k bohu AlxBM. 7, 23, chudy stane srdcem wzdyfłie Hrad. 127^b, povědě srdcem wzdyfłie Hrad. 56^b, byla jako ze sna wzdyfłiuczi Jid. 160, bohu wzdyfłiuczi s pokorú LMar., wzdyfłijcz a stonic Štít. ř. 70^a. Imperf. *dýchách*: Soběslav ohněm dýcháše DalJ. 64. PF.

páchati. Praes. *pášu*: co pafes sám nad sobú Mast. 364, ach co pafes Hod. 82^a, že tak pafe Hrad. 142^b, cizoložstvie nepafeme Alxp. 101, hřich pášete Štelc. Jg., prietel veľikú žalost pafly Pass. 473, synové krále Priamovi mnoho (skutků hrdinských) pafly Troj. 131^a. Part. *pášě*: proč sem i tam tękáš tolik nešlechetností pafse Alxp. 93.

slúchati patří sem imperativem *posluš*: byl jeden král, ten slul Artuš, toho mile každý posluš Tand. (Star. Skl. 5. 1); je to patrně chybná licence k vůli rýmu. —

v) *-kati*, praes. *-ču*; na př. *plakati*, praes. *pláču pláčeš*, impt. *plač(i)*. part. praes. *pláčě pláčúć-*; stb. *plakati, plačę plačeši, plači, plačę plačęšt-*. Souhláska koncovky kmenové ve tvarech vytčených jest podnebné č, proti hrdelnému k tvarův ostatních; způsobuje přehlásku *u-i* a *a-ě*: praes. *pláču — pláčju — pláči*, part. *pláču — pláčě*; přehláska *u-i* v praes. se ruší, nč. *pláču, pláčou*; vše jako při *-hati* pod *λ*). Je-li koncovkou *-skati*, tedy *sk* mění se ve tvarech vytčených v *šč* a toto dále v *št*. Sem patří nebo sem přestupují slovesa:

hrkati: podlé Jg. praes. hrči, bez dokladu a tedy pochybno.
jiskati, ziskati. Praes. *zišču*: což jinde zyczy Pass. 417, jáť bohďa zysfti jeho sbožie Trist. 15, zyczes rychle Hrad. 125^a, za smrtelného muže neumierajícieho krále zyczes Kat. 168, užitek veliky zytiefs Troj. 139^b, na mně nic nezysftyes Hod. 86^a, kto změte (přisahu) ten ztratí při a druhý zysftie ODub. 22, zysftiely on to vítězství Trist. 18, něco zisťeme Br. Jg., v pokore duše vaše zisčete sobě rkp. 1410 Jg., kupci což zysfti Hug. 384, kupci nic nezysfti Hug. 385, Trojanští pole zysftii Troj. 135^a, Řekové zysftii pole Troj. 136^a. Part. *ziščě*: gdyž juž mni kto by byl zisfchzie AlxBM. 5, 26, nýnie kto milosti zysftye Hod. 82^b.

kdákati: slepice kdáci Ctib. Jg.

krákati: havran kráče ČUMus. Jg.; stb. *grakati* *crocitare* *gračę*.

kvákati. Praes. *kváču*: jako havran vezdy kwaczefs Hod. 82^a, žabičky kváci MM. Jg.

kvokati: Jg. kvoči, bez dokladu.

lákati: jehož diabel láče Kom. Jg.

lokati stb. *lokati* *lambere* *ločę*. Part. *ločě*: viděch dievku krev *loczuczie* DalHr. 8.

mýkati, stb. *mykati* sę *percurrere* *myčę*. Praes. *mýču*, an sę po kóřě *mycze* Pass. 415, může se počítati k inf. *mýkati* i k *mýčěti* V. 2.

plakati. Praes. *pláču*: *placziu*, vždy mě túha LAl. c, *placzyt* mnoho v Římě LAl. e. Impt. du. *plačvě*, *placzwyę* ž oba Modl. 16, plur. *pláčěm*, *placziem* před hospodinem ŽWittb. 94^b, 6. Part. *pláčě pláčúć-*: žena *plachzuczi* poběže Jid. 105, mne *placzucze* otešili Hrad. 39^b, nevěsta *placzycuz* vece LAl. h. Imperf. *plakách*: *děťátko* *plakaffe* Pass. 48.

pleskati. Praes. *plešču*: (ve Sporu duše s tělem praví tělo duši:) *trudně* *plefczes* Hod. 86^a.

pykati. Praes. *pyču*: toho *pyczyu* LAl. g, také zlého *pycze* Štít. ř. 192^b, sám *nevie* *právě-li* *pycze* *hřiechów* Štít. uč. 150^b, *najposledy* *pyczem* *těch* *závin* Štít. uč. 127^b, (někteří) *pycij* *že* *jsú* *hřesili* Štít. ř. 218^b, *ďablové* *pyči*, *že* Solf. 29. Impt. *pyč(i)*: *minulých* *věcí* *nepyč* Solf. Jg., *mé* *žalosti* *pyczte* LAl. h, *pyczte*

jeho Hrad. 53^b. Part. *pyčē*: pyczyucz na krále AlxV. 2332, žalostivě pyczyucz Pass. 326.

řiekati: co pláčeš naříčeš, mor. od Příbora, Suš. 378, Turek sobě naříče, mor. z Vidče, Suš. 145; srov. bírati: straka sbíře zrnečka Suš. 332, též z Vidče; že odříče se diabla ŠtítV. 184. Infinitiv *řiečēti* není znám, proto kladu praes. *řieče-* sem k inf. *řiekati*; vedlé toho jest ovšem i praesens podlé V. 1^a. Srov. *tiekati*.

skdkati: skáču Us., Řekové vykaczy na zemi Troj. 104^b.

stýskati v. *týskati*.

súkati. Praes. *súču*: uzře jednoho an provazce luczce Otc. 233^b, pročēz z sebe střeva súčeš Zrcadlo moudr. Rozbor 694. Part. *súčē*: (Maxenc) svých rukávón vzhuoru wfuczce i káza Kat. 136.

tiekati. Praes. *tieču*: (potok) sě s niu (řekú) ztzyechze Pil. a. Infinitiv *tiečēti* (stb. *st-tēcati* vedlé *stticati*, praes. obého *-čg*) není mi ve stěštině znám, ani jiný tvar, kterým by se na jisto předpokládal; proto kladu praes. *tieče* k inf. *tiekati*. Srov. *řiekati*.

tiskati. Stb. *tiskati* premere tištą jest ve třídě této; v češtině jest ve tř. V. 1^a, a vedlé toho je *tiščēti* III. 2.

tleskati. Praes. *tlešču*: řeky ztlelczy rukú plaudent ŽWittb. 97, 8. Impt. *tlešči*: tlefczte rukama plaudite ŽWittb. 46, 2. Part. *tleščē*: tleščíce zvonečky quatientes cymbala Glag. Jg.

týkati. Praes. *týču*: trého tu dotycze sv. Pavel Štít. ř. 190^b, královstvie (Judské) dotycze se arabské zemí Mand. 28^b, jakžkoli ty věci mne se najviece dotyczy, však se i vás všech dotykagi Troj. 56^a, což úřada dotycze ODub. 53. Imperf. *týkách*: díl jeho dotykaŕlye nebě Pror. Dan. 4, 8. Inf. *týkati*: neroďte dotykaty pomazancův mých ŽPod. 104, 15, dotikati ŽKap. tamt.; v ŽKlem. na témž místě psáno doticaty, což čísti jest dotýkati, nikoli dotýceti = *týčēti*: slyšené *ca* bylo by v ŽKlem. psáno *cza*, a kromě toho ŽPod. a ŽKap. svědčí pro *-ka-*.

týskati, *stýskati*. Praes. *stýšču*: já nic o tom nestyšti sobě NRada 1009, co mi tolik štyštyes Hod. 86^a, an sobě štyštie Adam 203^b, toť mi sě štyštye Hod. 82^b a 85^a, stýštete sobě Br. Jg., jini sobě štyšštij Hořek. 69^a. Impt.: nestyšť sobě mnoho Feifalik Leiche 681, častěji v V. 1: nestyšfayte sobě ML. 61^b a j. Part. *stýščē*: proroci k bohu voláchu sobě štyštyczce ML. 61^b a Krist. 7^a. —

§) *-dati*, praes. *-žu*; na př. *hlodati*, praes. *hložu hlozes*, impt. *hloz(i)*, part. praes. *hložē hložúc-*; stbulh. *stradati*, *straždą* *straždeši*, *straždi*, *straždę* *straždąšt-*. Souhláska koncovky kmenové ve tvarech vytčených jest *ž*, vzniklé z *-dj-*; způsobuje přehlásku *u-i* a *a-ě*: sing. 1. *hložu* — *hlozju* — *hlozi*, plur. 3. *hložú* — *hloziu* — *hlozi*, part. praes. *hloža* — *hložē*, *hložúc-* *hloziuc-* *hlozi-*. Je-li v inf. *-zdati*, tedy tvary vytčené měly

-zdj-, z čehož vzniklo *-zš-*, *-žž-*, *-žď-*; viz *hvizdati*. Sem patří slovesa:

hlodati: (závistiví) bloží jiných činy ŠtítV. 153, psu hlozícimu Prav. Živ. Jg., hlozíce (tak čísti dlužno místo hložiece Star. Sklád. 1. 136). Odchytkou do tř. I.: svědomí je hlode Apol. Jg.

hvizdati. Praes. *hvižďu* (změnou hláskovou místo *hvižžu*, *žžu*, *žđu*) *hvižďeš*: já hladem hvižďi RZvíř., později *hvižďím* Jg.; pod skalú hlava člověčie hwyzdje a pachtí sebú Mand. 87^a, ktož pohwyzde na rány jeho sibilabit Pror. Jer. 49, 17, káné vysoko se vznáší a hladem hvižďe RZvíř. (1814) 117.

Jg. má také *kydati*, *kyzi*, bez dokladu. Ve stbulh. je zde dále *stradati* pati stražďa, *zvdati* aedificare zšďa, *žędati* sitire žęžďa. Miklosich III¹ 150 a Lex. —

o) *-tati*, praes. *-cu*; na př. *reptati*, praes. *repcu repceš*, impt. *repci*, part. praes. *repcě repcúc-*; stbulh. *rspstati*, *rspstę* *rspstęši*, *rspstę*, *rspstę* *rspstęšt-*. Souhláska koncovky kmenové ve tvarech vytčených jest *c* (to jest *c měkké*, jaké bylo v češtině staré, *ć*; nikoli novočeské tvrdé *c*; v. Listy filol. 1883, 108), vzniklé z *-tj-*; způsobuje přehlásku *u-i* a *a-ě*: praes. *repcu* — *repcju* — *repci*, part. *repca* — *repceš*. V jazyce spisovném zanikají tvary tyto víc a více a nahrazují se tvary třídy V. 1^a, *reptám* za *repci* atd.; v jazyce obecném stalo se totéž, ale pozoruhodna jest v té věci vůbec moravština, zachovávši tvary V. 2: *šepcu*, *šepce*, *repce*, *tresce*, *řehce*, *láce* (látá = spravuje na př. šaty) Šemb. dial. 26. Sem patří mnohá denominativa, jež zakládají se na kmenu jmenném, utvořeném z nějaké onomatopoje příponou *-st-*; tedy s koncovkou *-stati*, z níž čeština mívá někdy *-tati*, někdy *-otati*, někdy oboje vedlé sebe. Jsou pak zde nebo sem přecházejí slovesa:

bebtati, *beptati*: bebce ČČMus. Jg.

blbotati sprudeln: voda blboce Koll. Jg.

blekotati, *blektati*: liška blekoce Kom. Jg., lid o tobě blekce Jel. Jg. ti lidé vyjí a blekcy Mand. 61^a.

bleptati, Jg. blepci, bez dokladu.

blískotati, Jg. blískoci s dokl. z Koll.

bobtati turgescere Hrad. 130^b.

brebtati, *breptati*: na prospěch brebczyz Štít. uč. 157^a.

buchotati: srdénko buchoce Suš. 228.

deptati, Jg. depci, bez dokladu.

dreptati stammeln, drepci ČČMus. Jg.

drkotati: drkoce zimú jako osyka slc. Jg., hrozí se, drkoce neb trne Kom. Jg.

glgotati v. kloktati.

hlřtati: Chamsin hlce lidi Koll. Sl. dc. 3, 79.

hrkotati: hrkoce mé srdce Suš. 347.

hroch- v. chroch-.

chechotati, chechtati: blázen se chechce Syr. Jg., děti nechť se chechczy Štít. uč. 108^b, spolu se chechczycz Štít. uč. 112^a.

chlemtati: pes chlemce Kom. Jg., žrout chlemce Kom. Jg.

chleptati, chloptati, chlopotati = chlemtati, Jg. chlepci a chlopci, bez dokladu.

chochotati, chochtati v. chech-.

chřestati: Jg. chřesci, bez dokladu a nesprávně; praesens znělo by chřěšču přehl. chřěšči, neboť z *-stj-* vzniká *-šč-* atd.

chrochtati: vepř chrochce Koll. Jg.

chtiati. Sloveso toto patří vlastně do třídy III. 2. Jeho praes. ind. *chcu* sg. 1. a *chtie* pl. 3. souhlasí se třídou onou. Místo sg. 2. *chtiši atd. je však *chceš* podlé V. 2, místo pl. 2. *chtišite* je *chcete* a *chcte* atd.; tvary tyto vznikly z bývalého imperativu (opt.) 2. sg. *chot-ja-s, kdež *s* je příponou osobní, *ja* (pův. *jā*) příponou kmene optativního, = stb. *chošti*; imperativ tento brán do funkce indikativu a zaval podnět k vytvoření tvarův podlé V. 2. Srov. Miklosich III² 91. Toto sloveso má ještě z jiných příčin tvary rozmanité; širší o tom výklad patří však do rozpravy o slovesích třídy III. 2.

klekotati, klektati: čáp klekce Papr., čáp klekoce Kom. Jg.; ženy klekci Ros. Jg.; impt. (v ústech) pivo klekcij rkp. Jg.; part. *repćic* a *klekćic* Jg., přílejí oleje ústavně klekce kopístkou Ras. Jg. Srov. *klok-*.

klepotati klappern: Jg. klepoci, bez dokladu.

klevetati: pl. 3. klevecí Jg.

klochťati v. *klok-*.

klokotati, kloktati: (kotel) vra klokce ŠtítV. 193; tekúc voda přes kamení klokoce Smiř. Jg., tetřívěk klochce Dobr. Jg.

klopotati: ač se srdce nemodlí, nadarmo jazyk klopoce Hád. Jg.; kam se táhne, kam klopoce Hád. Jg.; part. musichu utiekati k stanóm svým klopoce Troj. Jg.

koktati: Jg. kokci, bez dokladu.

křehotati, křehtati: hříšník zuby svými wzkrzchce fremet ŽWittb. 111, 10 wzkrzchce na ň zuby svými ŽWittb. 36, 12; žaby křehocí Kom. Jg.

krochtati: Jg. krochci, bez dokladu.

lapotati bleptati: Jg. lapoci, bez dokladu.

lehtati, lechtati v. *lektati*.

lektati: nejprvé ho podrbají a lekcí Vel. Jg., abyšfte uši lektali Hug. 4.

leptati: Praes. *lepcu*: jakož oheň slámu lepcze, takež tělo duši lepcze Alb. 74^a; (zvěř) jedním (řadem zubův) maso lepcze ŠtítV. 154; meč mój lepcze maso devorabit ŽWittb. Deut. 42; potom vy oheň pekelný lepcze Hrad. 25^a; flepczu je ptáci devorabunt ŽPod. Deut. 24. Impt. *lepci lepcěte*: Slepćziemy jej ŽWittb. 24, 25, ŽBrn. tamt. Part. *leptal*: fleptala jě země ŽWittb. Moys. 12.

létati. Praes. *lécu*: orel nade vše ptáky lece Pass. 67, sv. Pavel uzřě ano sě Šimon vznášěj lece Pass. 298, vše což lece, plavá neb chodí Kat. 106, orel najvš léce ŠtítV. 150, chriestel mdle léce tamt. 150, holuběnka líce Suš. 279, již (kteří) všady leeziu AlxBM. 2^a, nad ptáky ješto leeczy v povětří Štít. ř. 219^b, jiskry jako leczy v plameni Štít. uč. 154^a, když ptáci léci ŠtítV. 155. Part. *lécě*: jako mušky leci Pass. 524, andělé léci Star. Skl. 3. 114; chybnou odchylkou do V. 1^b: motýl sem i tam leceje Tkadl. 1. 53.

lopotati: vždy se lopoceš Hád. Jg.

metati. Praes. *mecu*, *měcu*: vicher (pěnu) rozmece Alb. 78^a, ty mece v horúcie peklo Alb. 52^a, vlna již mece bře tohoto světa Štít. uč. 71^b, hospodin své losy meecze Štít. ř. 236^a, moře mece sě i sém i tam ŠtítV. 145, nedvěd hlavú mece ŠtítV 153, vietr mece jím sem i tam Trist. 37, my jeho dary před svině meczemy Alb. 24^b, již sém hi tam sobú mecziu AlxBM. 2^a, ryby meczy sě na ň (na ostrov) Mand. 60^a, kúkol v oheň mecy Krist. 49^b, mnú vlny meci Pass. 162. Impt. *mec(i)*: psóm rozmezc tělo Trist. 180, aniž mece perel před svině NZák. Br. 18^a. Part. *mecě meciúc* : pro bolest sě sém tam meczye Hrad. 142^a, Jezus rukama meczye ptáčkóm heš! heš! vecé ML. 50^b, meczicze blátem a kamením ML. 104^a, mezcycze kamenie Troj. 215^a, kotvy do moře vmeczycze Troj. 88^a, ohněm na ň meci Pass. 510, meciće o ně los NZák. Br. 68^b, meciće Kom. Jg. Imperf. *metáčh*: až sě koráb metaffe Pass. 338.

mietati má ve stb. tvary jen ve tř. V. 1 (podlé Mikl. Lex.), v češtině staré mimo to i ve tř. V. 2: já tvú moc zamyczi Pass. 506 (význam imperfektivní, zamítám), hospodin zamycze rady kniežecké reprobát ŽPod. 32, 10; part.: ješto jdú k biedniciem zamyczucze slovo božie Hrad. 118^a (zamítajice), přemieciće v srdci svém Pass. 552 (přemítajic). Vedlé toho: zamietas radu Hrad. 108^a, hospodin zamieta rady ŽKlem. 32, 10.

motati: Jg. moci, s dokladem nespolehlivým, co se mi na mysl moce Puchm.

pleskati: darmo plekczefs Hod. 86^a (praví tělo duši, ana mu domlouvá); utvořeno ze kmene plesket- pleskot-; příbuzné *pleskati* v. nahoře.

řehotati, *řehati*, *řechtati*: straka řehoce Kom. jan. 160, koni rzyehczy AlxV. 1530; impt.: *řehci*: rzyeczy (tak v rkp. omylem) hinni Pror. Jsa. 10, 30; veselte sě a rzehczete Pror. Jer. 31, 7; part. každý rzehtal jest hinniebat Pror. Jer. 5, 8.

reptati: proč repceš ŠtítV 73; jedni na druhé repci Jel. Jg.; part. pokorně strpěti nerepci ŠtítV. 225.

skřehati stb. skręgtati frendere. Praes. *skřehcu*: meči v odění fkrzyehczy AlxV. 1531. Part. *skřehcé*: sípě a zuby fkrziechze Otc 126^b. Impf. nemocný zuby fkrziehtaffe Hrad. 11^a. Part. -l: fkrzehtaly sú na ně zuby svými frenduerant ŽWittb.

34, 16 a ŽBrn. tamt. skršehtali Žklem. tamt., skržehtali ŽKap. tamt. Srov. pláč a skršeht zubóm Štít. ř. 73^b.

sopťati. Praes. *sopcu*: plamenie z nie (Etny) fopczy Mand. 20^b, z jichžto (býkův) úst fopczy plamen Troj. 24^a. Imperf. *sopťdch*: když soptasse Troj. 26^a; *sopćiech*: parný dým z nich (býkův) fopćieffe Troj. 26^b.

šćebetati: materi ješto tě šćebetati naučila Tkadl. 2^b; kto by šćebetal qui ganniret Pror. Jsa. 10, 14; čejky šćebecí Aesop. Jg., ženy šćebecí RZvíř. Jg.

šćektati: part. zimú se třesa a šćekce Podk. Vyb. 1. 951.

šeptati. Praes. *šepcu*: diabel za ucho fepczy Hrad. 25^a, když jako pošepmo šepczy Štít. ř. 177^a, (děti) šepczy Štít. uč. 108^b, zda-li o něm to šepčí ŠtítV. 111. Part. *šepćě*: lehky šepczycz Štít. uč. 10^a. Impf. *šeptdch*: anděl šeptasse Pass. 222.

třepetati: (duše) v hřieše stoge trzepece (sic) Hod. 88^b.

tresťati, *trestati*. Praes. *tresťcu*: já kohož miluji tresťczy Štít. ř. 176^b, ty tresťczes Alb. 24^b, jenž tresťczy vlasti ŽWittb. 93, 10, když tresťceme Reš. Jg., nás tresťcete a mrskáte Vel. Jg., když se nepravosti netresťčí Vel. Jg. Imp. *tresťci*: tresťci zvířata corripe ŽKlem. 67, 31, tresťczy mě ŽWittb. 37, 2, ne tresťczyz mě (sic) ŽWittb. 6, 2, tresťci tresťci žebra i kosti Suš. 200, tresťczyzete mě Pror. Jsa. 1, 18, poďte a tresťcete mne Ctib. Jg. Part. *tresťćě*: (žena) krotí je tresťczycz Štít. uč. 58^b, ze zlého tresťćíc a kárajíc ŠtítV. 108. Part. *tresťktal*: trzeťktal si člověka ŽWittb. 38, 12, bych je tresťktal Štít. uč. 77^b, aby tresťktal tamt. 69^b. Hláska *k*, tresťktati, je zde po právu; v *trestati* jest vynechána; v praes. *tresťcu* atp. dlužno předpokládati *tresťcu* a *tresťktati*, poněvadž k *trestati* bylo by praes. třešťu.

trosťkotati: rohy hřiešných zťrosťkoci ŠtítV. 159.

vřtati: Jg. vřci, neprávem.

Vzor 3. bráti, beru.

Kmen infinitivní *bera-*; kmen praesentní *bero-*, *bere-*.

Slovesa, která sem patří, jsou doleji uvedena skoro všechna. Mezi nimi jsou některá dvojtvará: jsou to kmeny na *-u*, kteréž u před následující souhláskou (tedy ve tvarech infinitivních) zůstává, na př. plúti aor. pluch part. plul, řúti řuch řul atd., před následující samohláskou však (tedy ve tvarech praesentních; imperfektum tvořeno jest podle infinitivu, jen několik příkladů jest imperfekta založeného na kmeni praesentním) mění se v *ov*, *ev*, na př. ploveme plovúce, řeveme řevúce. Slovesa tato patří tedy dílem do třídy I. 7, pokud totiž mají *-u* (přehlas *-i*), a dílem do třídy V. 3, pokud mají *-ov* (*ev*). Ale časem přidělávají se na obou stranách novotvary: ku praesentnímu kmenu *plove-* přidělávají se také tvary infinitivní *plovati*, *ploval* atd., a ke kmeni infinitivnímu *plu-* přidělávají se tvary praesentní *pluju*, *pluj*, *plujúc-* atd. Výsledkem toho je pak sloveso dvojtvaré, sloveso,

kteřé tvary své i podlé třídy I. 7, i podlé V. 3 tvoří: praes. *pluju a plovu*, part. *pluje a plova, plul a ploval*, inf. *plouti a plovati* atd. Viz Listy filol. 1883, 447 sl.

Praesens *beru, zovu*. Kmenové *r* bývá změkčeno před *-e*: *běreš běře* atd., v. doklady položené doleji při slovesích *běre-*, *dráti*, *práti*, *žráti*. Slabika kořená dluží se ve slovesích *běre-*, *děre-*, *pěre-* (?), *žěre-*, *řeve-*, *zové-*; jím vzniklé *ě*, *ó* mění se v *í*, *uo*, *ú*: *žře*, *zuove*, *zúve*; zdloužení to nebývá v sg. 1. a pl. 3, a vyskytají se vedlé forem zdloužených i nedloužených, nč. *bereme* Us. a *běreme* v jaz. spisovném. Ve 3. pl. koncovka dlouhá do-
svědčena doklady starými: *zazenuv Pror. 7^b*, *wzberuv 24^b*, *jižo zzeruv 50^b* atd. Za *zovu*, *řevu* atd. jsou novotvary *zvu zveš . . .*, *řvu řveš . . .*, utvořené analogií podlé kmene infinitivního.

Imperativ *beř(i) beře zov(i) zovte*: *berziz se k svému domu Hrad. 112^a*, *berzte se ote mne Krist. 42^a*; *neotzowy mne ŽWittb. 101, 25*, *pozow muže svého Krist. 52^b*, *pozowte Krist. 81^b*, nč. *zvi zvete* analogií podlé tvarů infinitivních.

Imperfektum *brách* podlé kmene infinitivního: *ty řeči matka božie na mysl braffe Krist. 26^a*, (*Maria*) *u hrobu zdale Hrad. 30^b*, *Durink svého času zdasse DalC. 98 a j.*; *zřídka* podlé kmene praesentního: *beřiech, řeviech, zoviech, ždiech*, doklady v. doleji.

Aorist *brach, svach*: *když Maria slyše své jmě, že jie tako pozva ve jmě, počí inhed vlásci sladkost Hrad. 87^a*, *pozva sobě jiné bratřie Hrad. 21^b*, *každý se tam bra Kat. 66*, *Sebrachu se všěchna řišě Hrad. 12^b*.

Infinitiv *bráti, zváti*. *Když je dvouslabičný, je slabika první dlouhá: braaty Štit. 233^b*, *draaty tamt. 136^b*.

Supinum *brat*: *poďte zrat, všeliké zvěři lesové! Pror. Jsa. 56, 9*; *žena byla prat ušla Aesop. Jg.*; *nepřišel sem pozvat spravedlných ale hrěsných PassB. 146*.

Participia *bera, zova*: *bera se k Iherusalemju ApŠ. 75*, nč. *zvouce*; — *bral, zval*: *pozwal hladu na zemi ŽWittb. 104, 16*; — *brán, zván* *pozwan sa Jid. 127*; — *brav zvav*: *pozwav svých apostolov Hrad. 74^a*, *se wzebrawffe Krist. 43^b*.

Slovesa jednotlivá.

blvati dial. mor. *bivati, blvu, blval* Jg.: *vedlé staršie bluti bluju I. 7*.

bráti. Praesens *bere-*: *když plášč bereff na se Modl. 106^a*, *smrt bere napořád Pam. 3, 17*, *kam se bereš Suš. 14*; *běre-*, *běre-*: *když se tam przyberzeff ML. 22^a*, *když se sberzem Štit. ř. 204^a*, *popel berzem na své hlavy Štit. ř. 205^a*, *rádi berzete cuzie Hrad. 16^b*. Impt. *beř(i)*: *berziz se k svému domu Hrad. 112^a*, *sberz ny congrega nos ŽWittb. 105, 47*, *vše sobě poberz Alb. 26^a*, *berzta to na své kmetstvo Rožmb. 142*, *sberzte jemu svaté ŽKlem. 49, 5*, *beř svůj kříž NZák. Br. 127^a*, *neberzte s sebau zlata tamt. 25^a*; nč. *ber* Us. Imperf. *brách*: *sv. Alexius*

almužnu braffe Pass. 324, matka božie na pamět braffe všěcka ta slova Pass. 552; podlé kmene praesentního *beriech*: když Kristus sě berzyefye i v duom matere své jdiese ML. 34^b, doklad vzácný. Inf. chcem-liž braaty sě k tomu povýšení Štít. ř. 233^b.

cpáti neprávem sem bývá kladen; viz je pod V. 1^a a V. 2.

dráti. Praes. *deru*, *deres* *děš* *dýřes*: dere Cis. Mnich. 97^a, Urban derze lýka Cis. 1444, Urban derzye lýka Cis. Mus., jeho královstvie ani se zruší ani zderze Kat. 30, co dnes ušiji, to sě zejtra zderze Hug. 392, zvíře jenž hlavu dýře Pam. 3, 112. loví deru jě (chudinu) Hrad. 106^b. Imperf. *drách*: dietě tvář starostinu draffe Pass. 270, ež sě sám rukama draffe Pass. 396. Part. *dera*: by nebesa rozdera i vstúpil k nám Kat. 108, Smil s své hlavy vlasy dera vecé DalC. 76, derucz lice Trist. 396, vlasy s hlavy derúce DalJ. 105 Z. Inf. draaty a hrýzti maso Štít. ř. 136^b. Sloveso toto bývá mateno se *dřieti dru* I. 6, viz Listy filol. 1883, 137.

hdáti, praes. *ženu*. Part. *hndn*, odchyl.: mečem prohnatého Suš. 117.

klvati je dílem v I. 7, dílem zde, v. Listy filol. 1883, 449.

kovati též; v. tamt. 450.

plovati, novotvar m. stč. *plúti*, též; v. tamt. 451.

plvati též; v. tamt. 451.

práti; praes. *péřes* Jg. bez dokladu, panna šlojier perže Apoll. 152^a, jakž střeva napereme Pass. 3. 115; impt. vezmi kyj, peř, mlat lotřka Pam. 3. 114; imperf. dievka rúcho prasse DalC. 41.

rváti je dílem v I. 7, dílem zde; viz Listy filol. 1883, 452.

řvati řu-, stb. rjutí revā rugire. Praesens V. 3. *řevu*, *řevěš řevěš řiveš*, nověji *řve-*: aj rzewu srdcem žádaje se obinúti smrti Štít. uć. 149^b; když v lese zařevu, všěcky je (zvířata) rozženu RZvřf. (lev); která kráva mnoho řeve, ta málo mléka dáva Smil. přísl.; náramně rzewe nebe hromobitím Troj. 212^b; hovado nemotorně zřeve Trist. 278; kto uslyšel osla, an rzijewe Blázn. 156^a; jako lev když rzyéwe Bibl. Ben., řive ib. Vel., Jungm.; lvové rzewu Modl. 76^a; šfenci rzewu Štít. Opat. 382; potóčkové rzewu Pass. 87; kola řevú Smil. přísl. 842; krásy neřewau Hořek. 18^b; když žalmy své rzewú v kostelích Blázn. 171^b; rzewú kričice Bibl. Ben., řevau kričice ib. Vel., Jungm. Imperfektum *řeviech* V. 3, řidčeji *řujiech* I. 7: zvířata hrozně řeviechu DalZ. 105, rzewyech ot stonánie srdce mého rugiebam ŽPod. 37, 9; velmi rzewiech ŽKlem. a ŽKap. tamt.; velmi rzugiech ŽWittb. tamt. Aorist *řuch* I. 7 i *řvach* V. 3: Vlasta wzryzu jako nedvědicé DalC. 15, Vlasta vzři DalVid. tamt., Vlasta zerva Dall., Vlasta zařva DalFf. tamt. Infinitiv *řvati* a novotvar *řiti* Jg., s významem rozlišeným: hospodin rzwaty bude Pror. Jer. 25, 20; kdež by měl skot řvati Smil. přísl. Part. praes. *řeva* V. 3, řidčeji *řujě* I. 7, později *řva*: jako lev rzewa ŽWittb. 21, 14 a ŽPod. tamt.,

jako lev rzewuci ŽKlem. tamt., lev rzewuczy ŽKap. tamt.; mláďata rzewucz ŽPod. 103, 21, ščeňata rzewucze ŽWitt. tamt., ščenci rzewucz ŽKap. tamt.; zvířata řevúce ploviechu DalJ. 105; jako divoký lev rzewa Kat. 176, lev počé rzewa sém i tam běhati Pass. 352, rzewa tamt. 532; hospodin rzyewa řvátí bude Pror. Jer. 25, 30; jako lev rziewa Otc. 5^a; lev rzewa obcházie Hug. 256; (nepřítel) chodí rzewa Hug. 258; krávy rzewuce Hug. 175; lev rzewuczy Troj. 96^b; lva rzewuczieho Troj. 33^a; když se vracovali rzewucze Adam. 200^b; král zařeva upadne Žid. ČČMus. 1827. 4. 92; jako lev řeva Vel. Jg.; lev řewaúcy Cisioj. z r. 1614 ČČMus. 1853, 430; — ščenci rziugiucz ŽKlem. 83^b; ot hlasu rzygyczych bojovnkův Pror. Jer. 8, 16; lev velmi říje počé ocasem v zemi bítí Pass. 535. Part. -l: řul a řval; zvět řula AlxB. 5, 26; Maxenc zarzyl jako ze vzteklého ducha Kat. 182; řval by vůl Přisl. XVI stol. ČČMus. 1829. 3, 58.

slovu inf. *slíti* je dílem v I. 7, dílem zde; viz Listy filol. 1883, 452.

snovati, snuju též; v. tamt. 453.

ssáti stb. *sšati* sugere *sšsa*. Praes. *ssu sšes*: ten mořské vody jako mléko sse ŠtitV. 219, sverepici s hřebětem ješto ješe ře Mand. 76^a, ješto ssú mořskou vodu ŠtitV. 219, (třpaslíci) fu pokrm Mand. 62^a, ti zemeni wyflu jéd ač budú užnuti Mand. 63^b; novotvar *ssaju*: prasátka ssají Kom. Jg. Part. *ssu*: vidúce dětátko prsi řlucze Pass. 86, ssúcieho s starým lactantem cum sene ŽKlem. Dent. 25. Part. *ssal ssál*: abyřte slaly Pror. Jsa. 66, 11.

štvdí praes. *štvu*; v polštíně vedlé szczwać jest i szczuć I. 7.

tkáti. Praes. *tku tčes*: (žena) zetcze plátna Hrad. 108^b, pavauk tče své síti RZvíř. (včela; ve vyd. nov. tká), ti ješto plétú a tkuv misterná diela Pror. 14^a, takoví tku sobě rúcho ze lnu Hug. 217, piedimužikové tku najušlechtilejšie tkanie Mand. 65^b; podlé V. 1: kde se tak dlúho tkaš Mast. 2^a, tú (pokorú) zatkař všem zlým ústa Štit. uč. 56^b. Inf. (Prkoš) Sasicův nerodil utkaty i dal (se jim) v zemi po vůli tkaty DalC. 44. Part. *tkal*: plátno ješto jest tkal Pror. Jsa. 25, 7, abyřte tkly (sic) plátno tamt. 30, 1; *tkán*: sukně tkana Hrad. 89^b.

zváti. Praes. *zovu, zoveš zovéš*: jmě božie wzowu ŽKlem. 115, 13, pozowu sluhy mého Pror. 116^a, já nikoho nepozowu Alxp. 8, pozowes mne a já se ozowu ŽKlem. 143^b, pozowes jeho Alb. 60^b, zůveš k snidání Pam. 3. 15, nazůveš jměno jeho Jan NZák. Br. 116^b, mistr té zowe Hrad. 32^b, hospodin pozowe Pass. 629, jimiž (listy) nás zowe Štit. uč. 6^a, pozowe jeden druhého aby potom i on jej odezwal Štit. ř. 204^b; ten host drahý takež nás odzowe Štit. ř. 205^a, někdo pozowe v hrdošti tamt. 175^a; jdi za ním kamž tebe pozowe Štit. uč. 47^b, člověk své přátely fzowe ML. 123^a, když koho zuowe na své hody Alxp. 54, kterým přijmím nazuowe své služebníky Blázn. 134^a, kterých zůve ku poslušenství Kom. Lab. 43, 4. Plur. 3. *zovú*, odchyl. *zoví* V. 2:

jedni druhé k sobě zowj Har. 2. 188, na ty smlauwy zuwj přibuzné Har. 2. 321. Impt. *zov(í)*: neotzowy mne ne revoces ŽWittb. 101, 25, pozow muže svého Krist. 52^b, przyzow svědky Pror. Jer. 32, 15, protož zowme toho milého přítelea modlitvú Štít. ř. 205^a, kteréžkoli naleznete pozowte na swatbu Krist. 81^b. Part. *zova zovúo-*. Imperf. *zoviech*: jej (Hynka z Dubé) Dětrichem Beránským zowyechu DalC. 93; *zvách*: zwafe Pass. 164. Part. *zwal*: nač mě jest pozwal Štít. ř. 175^a, on jej odezwal tamt. 204^b; *zván*: pozwany vrtrati bude Štít. ř. 175^a. Tvary praesentní mají *zov-*; novočesky *zvu zveš zvi, zvouc-*, analogií podlé tvarů infinitivních, jež jsou bez *o*, *zva-* proti praes. *zove-*.

ždáti stb. ždati, židá a ždā. Imperf. *ždiech* na základě kmene praesentního: Soběslav jeho ždieše DalJ. 68 P (rkp. Pelclův, XV. stol.); a *ždách* na základě kmene infinitivního: sv. Ludmila smrti dobrovolně zdasse DalC. 28, Durink svého času zdasse DalC. 78, (Maria) wefdy smrti zdale Hrad. 30^b. Part. *žda ždúo-*: vždy polepšení zdauce Kat. 20, (lidé) zduce jejie umučenie stáchu Kat. 162, na mé líce žřeci (m. zřieti) zdauce Kat. 44, zdauce Kat. 192; *ždajě* podlé V. 1^a: byl hotov před komňatú zdage Tandf. 162^a. Inf. *ždáti*: chceš-li na této cestě zdaty DalC. 12, bude svého časa zdaty ML. 56^a. Part. *ždal*: dozдалa bieše toho Kat. 50, by pozдалa Kat. 158, dávno (s') řdala Kat. 192.

žrdti. Praes. *žeru, žeres zéřeš žiřeš*: ktož ten kúsek sferze Hug. 31, (ohěň) sferze zemju ŽWittb. Deut. 22, poklínanie sferzeye zemí Pror. Jsa. 24, 6, myš malá i jiné věci žře RZvíř. (mys), žijře tamt. ve vyd. pozd., ty vábíš k sobě nevinné myši a žiřeš je Aesop. 1584, IV. 2, sferzem jej ŽKap. 34, 25, sferu je ptáci devorabunt ŽWittb. Deut. 24, gýjzto zzeruv Pror. Jsa. 50^b. Sup. *žrat*: podte zrat venite ad devorandum Pror. Jsa. 56, 9.

žvátí, stb. žvati ruminare, žvā a žuĵa. Praes. *žvu, žveš*: oni leccos tu žvau Cyr. Jg. Impt. *žvi*: ne mnoho mluv, in margine žvi Br. Jg. Inf. *žvátí*: nemóž-ti jie zwaty Mast. 180, nemocný nemóž krmě žvāti Sal. rkp. Jg. Part. *žval*: leda se žvalo Vel. Jg., *žván*: aby (rúcho) nebylo zezzwane Štít. ř. 203^b.

Vzor 4. *láti, laju*.

Kmen infinitivní *lá-*, stažen z *laja-*; kmen praesentní *lajo-*, *laje-*.

Volím za paradigma *láti* a uchyluji se tím od zvyklosti jiných; příčinou mi jest, že slovesa jako *dieti děju, hřieti hřeju* a p., majíce v sobě některé zvláštnosti, za vzorec hlavně se nehodí.

Slovesa, která sem patří nebo přecházejí, uvedena jsou doleji. Kmen jejich infinitivní, který se jeví, když odepne se koncovka infinitivu *-ti*, jest utvořena příponou *-ja*, *la-ja-*; když dále i tato přípona se odepne, zbývá kmen základní nebo kořen, *la*; z něho tvoří se kmen praesentní příponou *-jo* n. *-je*, *la-jo-* n. *la-je-*.

Kmen základní končí se vždy samohláskou. Se příponou *-ja* kmene infinitivního stahuje se a dává slabiku dlouhou: *lajati* — *láti*. Stahování toto je v češtině prastaré, pochodic z doby předhistorické. Ve slabice stažením vzniklé bývá přehláska: aor. *smiech*, part. *smál* — *smieli*. Zvláště důležitá je tu přehláska zpátečná, jež nastupuje, když samohláska má s obou stran sousedství měkké: *smál* — *smieli*, *přál* *přieli*. Přehláska tato pak během času dílem se ruší: nč. *přáli* místo stč. *přieli* a podle nepřehlasovaného *přál*; dílem přes míru náležitou se šíří: dial. *přál* zouženo ze *přiel* a toto podle *přieli* a místo *přál*. Zřídka děje se stahování kmene základního s příponou kmene praesentního, totiž jen při slovesích některých s *-a* (jako *tra-*, *tráti*) a jen se příponou *-je*, tedy v indik. praes. *tráš trá* atd. místo *traješ traje*; imperfektum *trách tráše* zdá se býti též staženo, ale je to spíše tvar založený na kmeni infinitivním. Kromě toho ve tvarech praesentních stažení místa nemá, a tím liší se třída tato V. 4 od podobných sloves třídy I. 7; na př. *dieti* I. 7 dicere praes. *děju dieš* impf. *diech* proti *dieti* V, 4. facere praes. *děju děješ* impf. *dějiech*, podobně *směju smieš* audeo proti *směju směješ* *sě rideo*, *lú lés* I. 7 proti *leju leješ* V. 4. Rozdíl tento zjevný ve stahování v I. 7 a v nestahování v V. 4, má trvám původní příčinu svou ve starém přízvuku: i *diete* dicitis i *dějete* facitis vzniklo z *dě-je-te*, ale v *dě-je-te diete* I. 7 byl přízvuk na slabice druhé, v *dě-je-te dějete* V. 4 na slabice první.

Některé tvary infinitivní předpokládají v češtině kmen bez přípony *-ja*. Na př. jest stč. *sěl*, *děl* (na př. kam se *děl*). Doklady těchto tvarů nalézají se v textech starých a přísných, při nichž nelze mysliti na pozdější analogii, která podle *slyšeli* utvořila také *slyšel* na místo *slyšal*; proto dlužno hledati jim výkladu jiného a ten trvám kmenem bez *-ja* správně se podává. Tedy *sěl* = *sě-lě* nikoli *sě-ja-lě* atp.

K ukázaní těch rozdílů je třeba, rozříditi tato slovesa podle samohlásky, kterou kmen základní se končí.

α) Slovesa, jejichžto kmen základní končí se samohláskou *-a*, na př. *la-*, *tra-*, inf. stb. *la-ja-ti*, *tra-ja-ti* č. *láti*, *tráti*.

Praes *laju laješ lajú* (nestaženo), *traju tráš* (staž.) *trajú*. Imperativ *laj traj* (nepřehlasován). Imperf. *lajiech trách*. Part. praes. *lajě trajě*, *-júc-*.

Tvary infinitivní zdá se, že veskrze zakládají se na kmenu infinitivním třídy V. 4 a jsou vesměs staženy. Tak zajisté inf. *láti tráti* = *lajati trajati*, a tak i participia *lál trál*, *láv tráv*, *lán* subst. verb. *lánie*; bezpochyby bylo dále i supinum *lát trát* z *lajatě trajatě*, ač nemohu ho doložiti; a tak byl bezpochyby i aor. *lách trách*. Přehláska, důležitá v odděleních následujících, zde místa neměla: *lál láli* (proti *přál přieli* v odděl. γ) atd. —

β) Slovesa, jejichž kmen základní končí se samohláskou -*ê*, na př. *sê-* inf. *sieti*, *grê-* inf. *hřieti*.

Tvary praesentní jsou veskrze nestaženy: praes. *sēju* *sějes sėjú*, *hřēju* *hřějes hřėjú*; imperativ *sěj* *hřěj*; imperf. *sě-jiech* *hřějiech*; part. praes. *sějě* *hřějě -júc-*.

Tvary infinitivní jsou dvojitě, ježto se zakládají 1. dílem na kmenu nerozšířeném -*ê* (bez -*ja*, podle třídy I. 7): *sěl-* = *sê-lъ*; 2. dílem na kmenu rozšířeném -*ê-ja* (podle třídy V. 4): *sál* = *sê-ja-lъ*. Tvary, jež zakládají se na kmenu -*ê-ja*, vždycky se stahují a mají z toho slabiku dlouhou -*á*-; samohláska tato se pak podle možnosti i zpátečně přehlasuje: *hřál* plur. *hřieli*; přehláska pak časem a vlivem analogickým dílem se ruší — nč. *hřáli* podle *hřál* —, dílem přes míru náležitou se rozšiřuje — dial. *hřál* podle *hřáli* zouženého ze *hřieli*. Dvojitost nahoře dotčená vyskytává se u téhož slovesa a ve tvaru témž, na př. jest *sěl* (= *sê-lъ*) vedlé *sál* (= *sēja-lъ*). Jinde, na př. ve *stbulh.*, je táž dvojitost, a je zjevna, poněvadž nenastalo stahování; na př. aor. *sěchъ* vedlé *sėjachъ* (*връгъ вьсѣ плѣвелъ* Cod. Marian. Mat. 13, 25 proti *вьсѣа* Codd. Assem., Ostrom, Nik.; v. Jagic, Codex Marianus 1883 str. 44). V češtině měl by se rozdíl jeviti dílem ve kvantitě (*sěl* I. 7 krátké, proti dlouhému *sál* V. 4), dílem ve kvalitě samohlásky (*sál* V. 4 proti *sěl* I. 7); ale nejeví se nám vždy dosti zřejmě ani dosti bezpečně, poněvadž v rukopistech a tiscích starých nebývá kvantita označována pravidelně, poněvadž dále tvar některý zahynul (aorist) a není tudíž v jazyce novém míry pro jeho kvantitu, a konečně poněvadž změnami pozdějšími porušila se bývalá pravidelnost strany kvantity i strany přehlásky. Proto nelze na př. rozhodnouti, vzniklo-li *sěl* (psáno *ŝl* Nudož. 66*) ze *sēja-lъ* (postupem *sál* *sieli*; *siel* místo *sál* podle *sieli*; *síl* zouž. ze *siel*), či ze *sělъ* (postupem *sěl*, z toho *siel* zdloužením fonetickým nebo analogií podle *sieli* *sál*, z toho pak zoužením *síl*); proto nelze rozhodnouti, je-li rukopisné *hrzyel* = *hřěl* či *hřiel*; a proto zůstávají ve výkladu následujícím tvarů těchto některé nejistoty.

Infinitiv *sieti* *hřieti* může se vykládati i podle I. 7 ze *sěti* grěti (zdloužením infinitivu dvouslabičného), i podle V. 4 ze *sėjati* grėjati (stažením a přehlasováním). Povšimnutí zasluhují tvary dial. *sejt*, *hřejt*.

Aorist *sěch* I. 7 nebo *siech* V. 4; v dokladech známých nejeví se zřejmě, který z těch tvarů jest kde míněn; obdoby jinოსlovanské dopouštějí obého, stb. *sěchъ* i *sėjachъ*; podobnější zdá se mi *sěch*.

Part. -*l*: *sěl sěli*, *sál*, *siel síl* podle dokladův a podle jazyka nového; *hřál hřieli* podle nč.; též *hřěl* nebo *hřiel* podle dokladův; *děl děli* podle nč. (kam se poděl Us.); *dál* podle nč. i stč., *dieli* stč., *díli*; atd.

Part. -s: *sěv sěvše, děv děvše* podlé nč.; *okřádu hřádu* podlé nč.; pro theoretické *hřádu hřievše* neznám dokladu starého; odchylky v. doleji při slovesích jednotlivých.

Part. -n a -t: *sěn, sět, sát* podlé dokladův; *děn diem dět* podlé nč. a dílem podlé dokladův; *hřát* podlé nč.; *ván vieni* podlé dokladův. —

γ) Slovesa, jejichž kmen základní končí se ve tvarech infinitivních samohláskou -i, ve tvarech praesentních samohláskou -ě, na př. *přieti* = *při-ja-ti*, *přeje* = *prě-je-tě*.

Tvary praesentní jsou veskrze nestáženy: praes. *přeju přejěš přejú*, impt. *přej*, impf. *přejiach*, part. praes. *přeje přejíc-*.

Tvary infinitivní — kromě slovesa *líti líti*, které jest i v I. 7 li-, i ve V. 4 lija- — všechny mají stažení a slabiku z toho dlouhou; samohláska téže slabiky, -a-, podlé okolností se přehlasuje: *přál* — *přieli*; přehláska pak dílem se ruší, nč. *přál* *přáli*, dílem přes míru náležitou se rozšiřuje, dial *přál za přiel*.

Inf. *přieti* nč. *přáti* dial. *přít*.

Aor. *priech*.

Part. *přál přieli*, nč. *přál přáli*, dial. *příl přáli*; — *přádu přievše*; — *přán přieni*. —

Slovesa jednotlivá:

báti stb. bajati fabulari. Praes. *baju bajes*: daremně nám básni bayell Štít. ř. 49^b, ještě tak mnoho bajes Tkadl. I. 69, ještě o nich bajes Pam. 3. 98; mnohé ženy ten obyčej jmajú, když se zapíu, tehdy bayu Mast. 6^a, jakož bají poetové Vel. Jg. Imperf. *bajiech*: když bagielsta a mezi sebu hledastta ČEvang. 46. Inf. *báti*: ani (máme) sobě báti prázdných řečí Hus. Jg., neroz chlubně báti Cato Star. Skl. 3. 192. Part. *bál*: (učedlníci) sá sobě báli na cestě Hus. Jg.

dáti stb. dajati dávati. Praes. *daju*: květ daye slávu Tiburcú Cís. Mnich. 97^a.

dieti. Z kořene *dě* má slovanština dvoje tvary slovesné: jedny ve třídě I. 7, stb. *děti děja* n. *dežda*, druhé v V. 4, stb. *dějati děja*. V češtině jsou v I. 7 z pravidla slovesa *dieti* dicere a *zdieti se videri*, praes. *děju diem dies* . . . pl. 3. *děju*, impt. *děj*, imperf. *diech*, aor. *děch*, part. *děl* atd.; v V. 4 pak jest sloveso *dieti* facere ponere (a jeho složeniny), praes. *děju děješ* . . ., impt. *děj*, imperf. *dějiech*, aor. *děch*, part. *dal dieli* a *děl děti* atd. Kromě toho přenáší se oboje *dieti* do vzorů jiných a vznikají novotvary (na př. *zdieti se* 3. sg. *zdí se*, podlé *bdieti* — *bdí* III. 2; *děje* 3. sg. dicit m. *die*; a j.); a jindy běže se *da-*, *dad-* na místě *dě-*. Ze všeho toho vyplývá rozmanitost tvarů, z nichž jiné při tom, jiné při jiném významu a složení více méně pravidlem nalézáme. K ukázaní té rozmanitosti je potřebí, probrati toto sloveso podlé rozličnosti složení a významu, a k tomu konci podána je následující sbírka příkladův, obsahujících tvary oboje a dosvědčujících, že nebylo mezi třídami I. 7 a V. 4 kolí-

sání libovolného, nýbrž že v té věci kromě řídkých výjimek vládla pravidelnost, podlé které jedna část těchto sloves (určená významem a složením) byla ve třídě I. 7, druhá v V. 4.

dieti dicere. Praesens sg. 1. *děju*; *diem* přiděleno k *dieš*, *die* atd., zouž. *dím*: když dijem někomu Štít. ř. 131^a; sg. 2. *dieš*, *diš*, sg. 3. *die*, *dí* atd.: porecadla nedefi EJ., ty dijesh Štít. ř. 143^a, vezmeš přísloví a díš Ben. Jg., dije sv. Augustin Štít. ř. 3^a, *die* vešken ľud ŽWittb. 105, 48 dicet, když *die* který dercé Hrad. 131^b, opět dijeme Štít. ř. 22^b, my nedijeme ež s' ty Samaritan tamt. 143^a, *diete* toho dne dicetis ŽWittb. Isa. 4, tak jemu dite dicetis Br. 148^b, a dite hospodári tamt. 153^b; plur. 3. *děju*: Mohan řeče dyeyü, Čiha pak dyeyü potoku Pil. a, dieyu dicent ŽWittb. 51, 8, kak ti dyeyu pravé jmé Mast. 5, dyeyu t mi Rubin tamt. 8, Prokop mi diegy Hrad. 6^b, téj vsi jmé Chotůň diegy tamt. 1^b, kako tobě dyeyu Pass. 383, jiežto (řece) Mozella dyeyu Pass. 330, když dyegygy k vám Pror. 6^b. dijegij lékaři Štít. ř. 98^b; odchylkou sg. 3. *děje*: pannu zbav vši roboty a sám buď robotník jejie, čiň to, což kolivěk děje Tand. 46; *ve sta děje*, v tisíce děje Bibl. Ben. a Br., Jg. Imperf. staž. *diech*: ač diech si dicebam ŽWittb. 72, 15; každý diese LAL. a; ta paní dieffe Hrad. 103^b; ten ješto dijesse pro-radci svému Štít. ř. 155^b; mysl jiež dyeffe Pass. 287; Ježíš dieffe Krist. 57^b; (pacholky) diešta DalZ. 56, jemužto (dvoru) diechu getzemany Hrad. 79^a, k městu jemuž Tyrus diechu AlxH. 8, 5, jemuž Přima dyechu DalC. 38 atd. Aorist *děch*: tú prosbú hnul se i die k nim Griz. 153^b, srov. dodieti, doděch.

dieti facere. Praesens *děju*, *děješ*: kam se děju Us., co tu děješ Rosa Jg.; (svódnicě) diege trh o hriešnej kúpi Hrad. 101^b, jakž se hi ješče dyege Pil. 6; poselství dějeme Br. Jg.; kam se ti peniezi dyeyü Jid. 138, archandělé poselstvie k nám dyegy od boha Štít. uč. 95^a, svódnicě hriešný trh diegi Hrad. 101^b, zvaní vezmú to orudí, z něhož pijí, a diegi je kam chtie Alxp. 54; odchylkou: *dí* se m. děje se Kom. Jg. Imperativ *děj*. Imperfektum *dějich*: což se dyegieffe Pass. 276, to se diegieffe Hrad. 21^b, jak se diegiefe Kat. 68, co se prostréd jistby dyegyeffe Mart. 5^a, ješto (věci) se diegiechu Krist. 72^a, vyhnal všeckny jízto trh dyegyechu ML. 90^b, zázraci se dějiechu Pass. 174 atd. Infinitiv *dieti*: já musím oteč mého dieti vóli Hrad. 72^a, kam je (penize Jidášem vráčené) chcemy diety tamt. 88^b, pláč dieti tamt. 30^a. Part. praes. *dějě*: služebníkům poselství dějícím Br. Jg. Participium *-l* jest rozmanité: *děl*, *ďál* *dieli*, a *dál* *dáli*. Na př. *děl*: kamo se diel milující Hrad. 37^a; kamo se jest potom dyel Kat. 112; kam se jest dyela má útěcha Krist. 102^a; kam ste svoj smysl dyely Štít. uč. 82^a; de s' te, milé, koně děl Suš. 610; *ďál* plur. *dieli*: to se dyalo Pass. 33, ďál Nudož. 66^a, ďál sem poselství Svéd. 170, to se ďálo na dvoře tamt. 173; by poselstvie dili Br. Jg.; bylo by se dijlo Melantr. Jg.; aby trhu v neděju

nedyely DalC. 32 (trh diety, srov. těmi t. ptáky miesto peněz trh dějí Mill. 78^b, jižto trh dějiechu ML. 90^b); *dál* plur. *dáli*: (posel) poselství své daal jest v tato slova Troj. 10^b; v téj cti, ještě j' jemu daala se Štít. ř. 147^b; aby se pravda dala ODub. 95; kak by se jemu čest dala Pass. 483; to se dalo Pass. 150; co se nad nimi dalo Hrad. 27^a; ještě se j'mu ve sně dalo AlxV. 768; to se nám nikdy nedalo Krist. 106^a; bohďaj bychom též s niu (s Marií) dali, chválili čiuš hospodina Hrad. 66^a; by (andělé) poselství k nám dály Štít. uč. 69^a; ty věci, ještě jsú se daaly Štít. ř. 39^b.

dodieti, aor. *doděch*: když tento hlas jie dodye, tato slova dopovědě, inhed atd. Kat. 192.

nadieti stb. naděti infligere. Praes. 3. sg.: ano crčie krvavě struhy, kdež se hlozie v hlavu nady, div že se leb nerozsadí . . , any krví shořaly vlasy Modl. 54^a, t. j. *nadí*, chybnou analogií podle III. 2; srov. zdiety se 3. sg. *zdí se* videtur.

nadieti se stb. nadějati se sperare. Praes. *naděju*, *-děješ*. Imperf. *nadějech*: nadygiech se sperabam ŽW. Ezech. 13; nadygyech se, by se nad ním slitovali ML. 102^a; (Herodes) se nadiegieffe Hrad. 85^b; když se jinoch nadiegieffe Hrad. 104^b; my se nadygiechom Krist. 109^a; jakož se nadygiejechu Štít. ř. 121^a; my se nadiechmy sperabamus Evang. rkp. Jg. jest buď odchyľka (staž.), nebo aorist. Part. praes. *nadějě*, *-úci*: Pilat nadygye se dosti učině židóm vece: aj toľ člověk ML. 103^a; nadiegiczi se tomu Kat. 26; nadiegicze se velikým daróm Mart. 12^b. Inf. *nadieti* a *nadāti*: kak se jest čemu nadyety Štít. uč. 7^a; nadíti aneb nadāti se Vel. Jg. Part. *-l*: *nadál* plur. *nadieli*; na př. nadnadal sem se supersperavi ŽKap. 118, 81; lepšího sem se nadala Hrad. 53^b; velmi sem se nadala, by atd. ML. 102^b; by se do nich které cti nadyely DalC. úv.; již jest bližše spasenie naše, nežli jsme se kdy nadijely Štít. ř. 66^a; nč. *nadál nadáli*.

odieti stb. oděti i odějati. Praes. *oděju*, *děješ*: odiegiu in-duam ŽKlem. 131; at odieyu se operiantur ŽWittb. 108, 29; več se oděješ Ctib., bůh je přioděje Br. Jg. Aor. *oděch*: Maria odye je (dietě) rúskami ML. 135^b. Part. *oděl* a *odiel*: jenž odiel ju Hrad. 99^b; kterýž té přiodil Br., odijel jsem té Ben., odíl jsem té Vel. přiodila s' je Br. Jg.; přiodíli ho pláštěm Kral. 68^a. Part. *oděn* a *odien*: odyen světlostí amictus lumine ŽWitt. 103, 2; odieny buďte operiantur tamt. 70, 13 (kvantita nejista); odín byl Jel. Jg.; odchyľkou i *odět*: psy přioděté Partl. Jg., bilym ruchem odzita Sus. 92.

podieti, praes. *poděju*, *-děješ*: kam se podygy, kde budu ML. 3^b; inf. *podieti*: kam cheľ (chceš) plecháčě podyety Růž. 2.; part. *poděl*: že s' se byl kams ot nás podiel Hrad. 72^a; kam ste múdrost' svú podieli tamt. 51^a; kam ste vieru i česť podieli Troj. 191^b; kam se to podělo Us.

přidieti se, part. *přidál*: przdalo se jest, že se veliké nepočesie vztrhne Mill. 101^a; i przdalo (sic) se jemu taká přihoda tamt. 15^a.

rozdieti, part. *rozděl*: (smrt) tělo jeho s duší rozděla Trist. 36.

sdieti v. zdieti.

udieti stb. udějati se fieri: part. *uděn*: koláči dobře udieny Hrad. 137^a. Se kmenem *da-*: praes. *udám*, kdež *t* se uda býti NRada 1465 B, když se jemu uda přijeti AlxV. 915 a j.; part. *uddl*: vdalo se tady jednomu pánu jěti Pass. 319, vdalo se mu do města jěti tamt. 330.

vdieti stb. vďdějati inicere, imperat. *vďěj*: wdyej meč v nožnicě Hrad. 81^b, ML. 100^a.

zdieti se videri. Praesens se kmenem *děje-*: mnozí blázni, slyšiece slovcě výborná, ještě se jim zdiegy dvorná, letie atd. Hrad. 99^a; — se kmenem *dad-*: nezda mi se Hrad. 100^b; Sdat mi se, ež Mart. 225; zdaa se, by Štít. ř. 50^a; (obrazové) zdadije se živi býti Lobk. 7^a; (obrazové) se zdadie jako by živi byli tamt. Výb. 2. 1117; kteříž se sobě uměli býti zdadí Blah. 124; těch (slov), jenž se jakaus ušlechtilost máti zdadí Blah. 232; kteřížto (obilení hrobové) ač se zdají zevnitř krásni Br. 55^b; jižto se zdagij zevna lidem krásni Krist. 83^b; — chybnou analogií podlé III 2 (jako bylo na př. bdieti 3. sg. bdi, tak utvořeno ke *zdieti* i 2. sg. *zdiš*, 3. *zdi* a j.): když jě (sluhy své) böh ráčil okrášliti, zdy mi se, tisíckrát více Alb. 78^b t. j. zdi se; (Kristus zjeví se MMagdaleně a ona nepoznává ho:) ni co kdy jiného myslí, jedno tebe jmá na myslí, a proto snad nedomní se . . i sdy se, že již z uma vyňata Hrad. 41^b; neb kakž mnoho viež bě ve zdi, však se jemu (Alexandrovi) nic to nezdy AlxH. 2^b; vida czafta věže ve zdi, však se mu to ničse nezdy AlxV. 163^b; jakož mi se zdij Trist. 272; zevnitř zdyte se spravedlivi paretis Mm. (Mat. 23, 28) Jg. Podobně sln. zdi se videtur Mikl. III³ 170. Imperf. *zdiech* a *zďach*: každému se nevěra zdyesse DalC. 44; zdyese se jemu AlxV. 157^a; poslóm se to zdiefe za veliký div Kat. 12; jisté mi se dvořák zdieše Podk. Jir. 41 (rkp. 1409); tak se zdaffe AlxH. 1, 38; každému se nevěra zdáše DalJ. 44 rkp. Z Ff; zdaffe se jiej nésti tiežek Hrad. 129^b; wedy se j'mu spšle zdaffe Hrad. 143^a; zdaffe se jim Kat. 14; hrozno se jim zdaffe Kat. 156; jisté mi se dvořák zdáše Podk. Jir. 41 (rkp. 1459). Aorist *zďech*: kadaž mi můj otčik pohynu, zde mi se v noční hodinu, mysléch atd. AlxV. 158^a t. j. zďe.

zdieti, *sdieti* facere. Praesens *zďěju zďěješ*: tot rád sdiogy Hrad. 131^b; kam-li pójdu neb co sdiogy tamt. 37^a; což sobě smutná sdiogy tamt. 40^a; v tom nezdiegi meškánie sg. 1. NRada 385; kdež mi se čest zdegye AlxV. 856; což jest mluvil, že mi se zdyegye AlxV, 912; tuť mnozí svú vůli zdiegi NRada 885; kdež se zda býti koli NRada 1465 v rkp. A jest, jak verš svědčí,

omylem místo „uda“: kdež se uda býti koli tamt. rkp. B. Impt. *zděj*: zdyey své chťenie NRada 588. Aorist *zděch*: Lučanóm sě tu zle zdye, Štyr Vlášlavovi hlavu stě DalC. 20; slyš, co ten zlý Duriuk zdye, dělátku bradaticiu hlavu stě DalC. 21; Gawin zdie k nim to poselstvie TandZ. 165^b; chcíec jej křivé osočítí, jakž i zdyechu Kat. 4. Inf. *zdieti*: co je nám sobě fdiety Mast. 240; co sobě zdiyti mám Hád. 4^a. Part. praes. *zdějě, -úci*: zdiege svú vůli NRada 1373. Part. -l: *zđěl*; co s' nám milý synu fdiel Hrad. 72^a; ty s' tak fdiel tamt. 45^a; proč s' to fdiela tamt. 31^a; aby (ty) z nás všecko zdiela TandZ. 169^a; ješto (tělo) nikdy hríechu nezdyelo Modl. 53^b; jakož zdyely byechu AlxV. 501; (hosté) tvú vůli zdieli NRada 536; že jsú k necti nic nezdieli TandZ. 166^b; ze kmene *da-*: aby ty jim zdal potřebu Hug. 394; anděl dal pozdravenie i zdal poselstvie Štt. ř. 245^b; jest-li kdo z nás zdal (rým: pověděl), jenž by (= co by) k jeho necti stálo TandZ. 166^a. Part. -s: zdaw poselstvie Hrad. 64^a.

vzdieti, part. *vzđěl*: aby (Jeremiáš) wzdyel na hrdlo řetěz Štt. ř. 206^a.

hríeti stb. grějati calefacere, též grěti grěja Mikl. Lex. Praes. *hrěju hrěješ*. Impt. *hrěj*. Imperf. *hrějích*: Petr sě hrziegieffe Hrad. 83^b, chudí na slunci sě hrziegiechu ML. 75^a. Aor. *hrěch*: tak sě nohy zahrziechu Pass. 23. Inf. *hríeti*: shřieti Pass. 131, ni j'ho (zlí dobrého) mohú v srdci shrziety Hrad. 51^b, ty se nemůžeš shrziety Štt. uč. 38^a, chtě sě hrzieti u téhož ohně Lobk. 118^a, zouž. *hríti*; dial. *hrít* v Čechách většinou. Part. *hrál*: part. mluví se v Čechách většinou, a tak žádáme i pro stě. podle stb. grějals; ale dokladů pro tento tvar z doby staré nemám; *hrěl*, *hriel*: shrzyel sě jest i řekl: shrzyel sem sě Pror. Jsa. 44, 16, neshrziel sem sě ML. 124^a, bych se zahřil Pam. 3. 148, rozhrzielo sě řirdcze concaluit ŽWittb. 38, 4, Shrzielo sě srdce mé ŽKap. tamt., tak sě nohy shrziely Pass. 517; plur. masc. *hrieli*: by sě shrzyely Pror. Jsa. 47, 14, kdež sú sě hrzieli Lobk. 117^b, ješto by miesta neshřieli ŠttV. 123, když sme se pohřjli Har. 2. 186, tak se hřili a potili Kom. Lab. 15, 3.

-chāti, nechati mělo by patřiti sem, podle stsrb. chajati curare chaja chajesi; ale v češtině přeložilo se do V. 1^a, v. t.

chvieti, chvěti klade se do I. 7, v. Miklosich Gramm. 2. 422 a Listy filol. 1883, 449, a hlásí se tam tvary některými, jako pt. *chvěl*, subst. verb. *chvěnie*. Jiné tvary ovšem i podle V. 4 vykládati se mohou a spíše sem patří, zejména tvary se kmenem praesentním *chvěje*- (nestaž.), a part. *chvíli se* (Jg.); srov. stb. chvějati se moveri Mikl. Lex.

jhrāti stb. igrati igraja ludere patří do V. 1^a (v. t.). Ně- které novotvary ustrojily se však podle V. 4: praes. *hrajú hraješ*, hraje se o tvou hlavu Ros. Jg., impt. *hraj* (nepřehlas.) part. *hrál*.

kāti se stb. kajati se poenitere. Praes. *kaju kajješ*: již-li sě kagefs Hug. 166, netolik sě nekagem, ale Štt. ř. 232^b; sg. 1.

nč. též *kám se* Jg. podlé V. 1^a. Impt. *koj*: kayte sé hřiechów Pass. 280; někdy s přehláskou podlé V. 1^a *kej*: kejme se toho Proch. Jg., protož se kejte. Pam. 3. 168. Aor. *kách*: tak se on svých hřiechów poka Hrad. 145^b, když se poká svého hřiecha DalJ. 76 z rkp. VLZ. Part. *kajě*: všech kaiucih Kunh. 146^b, svých sé vin pokayucze Hrad. 17^a, slzy kagjiczijch Štít. ř. 169^b. Inf. *káti*: budu sé kaaty hřiechów Štít. ř. 169^b, jehož by sé bylo kaaty tamt. 232^b, kaaty sé budu Pror. 67^a, se pocati Kunh. 150^a. Part. *kál*: kál sé poenituit eum ŽWittb. 105, 45, aby sé kaal Štít. uč. 19^b.

-křieti, okřieti, stb. krě-, krévati quiescere. Praes. *křěju křěješ*: zdať (paní) okrziege Pass. 338, v němž (radostném dni) všichni okrzyegy Pis. XIV stol. Pf. 2. Inf. *křieti*: abych mohl okřit Suš. 122, okřát Us. Part. *křál křieli*: okřála v tom mysl Jel. Jg., myslí naše okřály Vel. Jg. Part.: okrziew Troj. 179^a a okrzew Apoll. 130^a; královna okrzewií vece Apoll. 138^b; nč. okřáv. Aor. *křěch*: (král) potom okřě Trist. 403.

láti stb. lajati latrare. Praes. *laju laješ*: wzlayu tobě arguam te ŽWittb. 49, 21, vztreske mě i wzlage mi tamt. 140, 5, jenž treske newzlage tamt. 93, 10, ktož wzlage pro leccos Štít. uč. 23^a, nechať mi lage ML. 78^b, jenž otčíku lagy Hrad. 97^b, ševci svým ženám zle lagy Hrad. 124^a. Impt. *laj*: lay zvieřatóm increpa feras ŽWittb. 67, 31, nelay mi tamt. 37, 2. Imperf. *lajiech*: švec lagiefe Hrad. 124^a. Aor. *lách*: z toho jim králevna nela t. j. nelá Kat. 14. Inf. *láti*: neudatný nevie jedno láti DalJ. 28 (DalC.: lhaty). Part. *lajě*: každému lagie Hrad. 11^a, lafucze mi DalH. 41, lagycze mi DalC. 41, layuczy zahynú maledicentes ŽWittb. 36, 22. Part. *lál*: lal si pysným ŽKlem. 118, 21, wzlal si vlastem ŽWittb. 9, 6, ať by ti lidé nelali NRada 525.

léti, stb. lijati lěją fundere, kolísá se v češtině mezi V. 4 a I. 7. Praes. I. 7: sg. 1. *lu liu* přehlas. *lí*, novotvar *lém*, sg. 2. *lěš* atd.; vedlé toho V. 4: *leju leješ* atd. Inf. *léti* V. 4 a *liti* I. 7. Part. praes. I. 7: *lé, líc-*, *lic-* novotvar *lijic-*; V. 4: *lejic-*. Part. *lil* I. 7 a *lál léli* V. 4. Aorist *lich* I. 7. Doklady viz v Listech filol. 1880, 299 a srov. 1882, 101 sl.

pláti. Praes. *plaju pláš*, k tomu novotvary *plám* a *plajेश*: nebe plaa milostí boží Štít. ř. 214^a, teplo plaje Us. Jg. Imperf. *plách*: (plameny) všecko vůkol pláše Troj. Jg. Inf. *pláti*: počne horko plaaty Štít. ř. 108^b, milost bude jako plamenem plaaty Štít. ř. 193^b, plaaty milostí k bohu Štít. uč. 41. Part. *plajě*: mnohými ohni plagicziemi Troj. Jg.; *plál*: když plál milostí Štít. uč. 98^a, abychom plaaly milostí tamt. 31^a, milost plaala ve mně tamt. 31^b.

přieti stb. prijati, praes. prijają, řídčeji přěją Mikl. Lex. a Gramm. III.¹ 148. Praes. *přěju přěješ*: jáz przyegygu DalC. 49, já tobě przyegy Pass. 287, když mi przyege Boh. 343; dial. opavak. a přibor.: že mi ty přaješ Suš. 410, ona mu přaje 409,

to mi ho nepraje 160, přaje- místo přeje- vlivem tvarův jiných (inf.), jež mají -a-. Impt. *přej*: poprzyey nám radosti Modl. 2^b. Imperf. *přejiech*: těm sv. Prokop neprziegiešta Hrad. 25^b, (Pilat a Herodes) sobě neprziegiešta Hrad. 85^b. Aor. *přiech*: panic mu poprže lhóty TandZ. 177^a t. j. popré, za starší poprie. Inf. *přieti*: rači toho poprzyety AlxŠ., Němkyně méne bude prziethi DalH. 41, budete-! mi toho prziety Hrad. 52^b, tomu rač poprawy prziet NRada 1301; zouž. *přiti*: že mi toho přijti budau Hád. 2^a, toho mi dopřiti ráčil Pam. 3. 42, že by jim toho přiti neráčil Bř. 11, dopřít Us. dial.; se zrušenou přehláskou *přáti*, přát Us. spisovný i obecný. Part. *přál přieli*: ež mu neprzal Hrad. 77^b, otec popržal mi jie TandZ. 177^b, by byl doprzal ML. 26^a, by svému choti tak przala Kat. 132, z závisti jste j'mu neprzieli Hrad. 51^b, by jemu přieli DalJ. 35, by jemu toho dopřieli Trist. 197. Odchyłka záhy a častěji se vyskytující je *přiel*: aby jim toho priel Ans. Star. Skl. 3. 161, vítězství vám poprzyel Jupiter Alxp. 59, abych jim toho dopřel Koz. 393 a j. V jazyce novém vyrovnány jsou staré rozdíly (přál — přieli) tím způsobem, že buď oboje tvary mají přehlásku, buď v obojích je zrušena; toto vidí se většinou v Čechách: *přál přáli*, ono v nř. mor.: dyby mi pánbůh přil Suš., že ste dopřili Suš. 451. Part. *přejě*: doprziegie nám Hrad. 13^b; *přán přieni*; odchyl.: milosti od boha popriené Kar. 9.

sieti stb. sėjati a sėti serere seminare. Praes. *sēju sėjěš*: ten jenž siege Krist. 53^a, již siegu ve slzách ŽWittb. 125, 5, (zahradníci) fyegij Štít. ř. 188^b. Aor. *sěch* stb. *sěchъ* (Mikl. Lex.): přised nepřitel i nafie kúkole mezi pšenici ČEvang. 12. Inf. *sieti*: v jich myslí rač wfliety siemě věčného života Pass. 39, (Jason) měl zuby na pole wflieti Troj. 5^b, (monkou) komnětu pofieti Trist. 181. Part. *sěl sěli*, *siel* zouž. *síl, sál*: aby fyel nt serat Pror. Jsa. 28, 24, obfiety sú dědiny ŽKlem. 106, 37, fyely pole ŽWittb. tamt., ješto ste vy nefiely Krist. 53^a, ješto s' wfliel Pass. 596, Jazon rozfiel je (zuby býkův) na poli Troj. 27^a; fýl Nudožer. 66^a; jakož sál jest Kar. 43, nepřitel nasál koukole NZák. Br. 33^b, dobrého semene nenasál tamt., člověk vsál (zrno horčičné) na poli svém tamt.; slovo božie jenž sú sáli Kar. 48. Nč. *sel seli* Us., *síl sili* místo *síl*. Blahoslav zaznamenal, že nasál semene jest theologicum, nasl pak že jest moravské a ineptum Blah. 274. Part. *sát*: kterýž podlé cesty vsát jest NZák. Br. 33^a, což jest vsáto tamt., vsátý tamt.; *sět* stb. *sěts*: rolí nebude-li pofieta Štít. Opat. 25, když siemě jest wfieto tamt. 219, na obili fyetem Řád pz. 54; *sěň* stb. *sěňъ*: rač přijieti novo fyene plémě Pass. 596; nč. *set* a *sit*.

smieti sě stb. smijati sę ridere, praes. *směju sě*. Praes. *směju smějěš*: ani sě pořmiegiu sing. 1. ŽKlem. 16^a, wřmiegiu sě plur. 3. ŽKlem. 38^b, ty wfmygeš sě jim ŽWittb. 58, 9. Imperf. *smějiech*: panici sě mu smygyechu DalC. 60, hostě sě smějiechu DalJ. 79.

Aor. *smiech*: když to Aquila propovědě zasmiechu se všickni Pass. 291, (mužie) dievkám se wsmyechu DalC. 10, (Smil a kníže) svéj chudobě se nasmyesta DalC. 76. Inf. *smieti*: raději se chcú s českú sedlkú smiethi DalH. 41, počěchu se druh druhu smyety DalC. 5 dobří se budú smyety Kat. 114, jemu se budú smyety ŽWittb. 51, 8, také se nemohu smiety Krist. 75^a, také se nemohu zafmyeti ML. 89^a, Alexander poče se smijety Alxp. 80, Tristram se poče smiety Trist. 336; zouž. *smíti*: neb se smíti budete Hád. 107^b; se zrušenou přehláskou nč. *smíti*. Part. *smál smieli*: Lazař se nezafmal ML. 89^a a Krist. 75^a, aby slyše nepodobné zafmal se Štít. ř. 101^b, proč by se smieli Pass. 292, všicci smyely sú se ŽWittb. 21, 8; nejmladší se rozesmiala Suš. 554; nč. *smáli*. Part. *smáv smievše*: čáróm se posmaw Pass. 351, svéj hospodě se nasmyewssye DalC. 3, nafmiewfie DalHr. tamt.; odchylkou *smiev*: (Přemysl) ufmyew se počě tázati DalC. 76, tomu se zafmiew vecě Pass. 221, Theofilus zafmyew se vecě Pis. sv. Dor., vece Daniel zafmyew se Pror. Dan. 14, 6. Part. *smán*; subst. verb. *smienie*: nemámy smienie a utěšenie Hug. 171, ižádně zafmyenye ML. 89^a.

táti stb. tajati liquefieri dissolvi. Praes. *taju tajes*, part. *tál* atd.

tráti stbulh. trajati durare. Praes. *traju trás*: to až do dnešnieho dne tra Pass. 67, najdél traa rovné Štít. ř. 91^a, donidž traa svět tento Štít. 210^a, jeho postava tra do dnešnieho dne Krist. 54^a, tragy dnové perseverant ŽKap. 118, 91, práva traji do proměny panské OD. 495. Imperf. *trách*: ten hod traſſe osm dní Krist. 29^b. Part. *trajé*: v dobré viere tragicze Mand. 64^a. Inf. *tráti*: viera najdél traaty bude Štít. ř. 104^b, budeta-liž traaty oči moji tamt. 65^a, déle nelze jest tráty Štít. uč. 154^a. Part. *trál*: aby traala světská marnost Štít. ř. 107^b.

viati stb. vějati flare. Praes. *věju*: vietr wiege Štít. Opat. 48. Impt. *věj*. Inf. *viati*: budú wyety ventilabunt Pror. Jer. 51, 2, veliký vietr poče wijeti Alxp. 98, (tělesná žádost) bude vieti ŠtítV. 146, nepřátely vieti budem ventilabimus ŽKlem. 43, 6; zouž. *víti*: vítr počal víti Br. Jg.; s přehláskou zrušenou nč. *váti*. Part. *vějš*: vějícím povětřím Troj. Jg. Part.: když vietr wiel Mill. 84^b; váli větrové NZák. Br. 19^b; nč. *vál váli*. Part. *váv vievše*, proti tomu: wawſſe větrové toho domu obořiti sú nemohli Krist. 42^a. Part. *ván*: wano jest ventilatum est Pror. Jsa. 30, 24; subst. verb. *vienie*: podlé wijenije větru Ben. Skutk. 27, 40 Jg., šepťy víním zbuzené Čelak. Růže LXXVI.

vláti stb. vlajati fluctibus agitari. Praes. *vlaju vlajes*.

ziati stb. zijati hiare, praes. zijaja a zēja, pol. ziač. Praes. *zěju zějř*: pes zeje Us. Jg. Part. *zějř*: (volové) zejřci Jg. Inf. *ziati*, nč. *zāti* Šaf. Jg. Part. *zál*: zvěř zála ČČMus. Jg.

zráti stb. zrěti zrēja maturescere bývá počítáno mezi slovesa kořenná a kladeno proto do třídy I. 7, v. Miklosich Gramm. II.

421 a Listy filol. 1883, 454. Avšak příbuzné *zoriti* stč. *zořiti* maturum reddere ukazuje, že kořenem jest *zer*. Z kořene toho dalo by se zrėti part. zrěly maturus vyložiti způsobem dvojím: buď ze *zerti, buď snad i jako zyr-ě-ti. Věc není dosti jasná, ale tolik je trvám jisto, že kořenem není zrě. Podlé stb. zrėti rus. sb-zrěty pol. źręc a źręc žádáme stč. *zřieti praes. *zřěju, podlé I. 7 nebo i V. 4; tvaru takového neznám, a již ve stč. příkladech je kmen *zra-*: pak *zra* ovoce t. j. zrá Štít. Opat. 219 atp. Tvary pak tohoto českého kmene ovšem rozhodněji hlásí se sem do tř. V. 4, než do I. 7: *zrajū, zraš* n. *zraješ, zraj, zrad* podlé α) *traju trás trál, laju laješ laj lál*.

Klasobraní po rukopisích.

XVI*) „*Životy svatých Otcův*“. Pan kand. prof. M. Opatrný obráje se rukopisem 17. C. 28. knihovny veřejné Pražské (Otc.), jenž obsahuje staročeský překlad těchto Životův, nahlédl také do rukopisu 17. D. 36 téže knihovny (OtcB.; 208 listů, pap. 4°, z poč. stol. XV) a našel v něm některé vlastnosti velice pozoruhodné; mimo jiné i tu, že písař užíváje pravopisu Husova při tom velmi bedlivě šetří pravidla o staročeském *e* a *ě*, které jsem vyložil v těchto Listech 1878, 183—217, a píše tedy na př. sing. Instr. ohněm t. j. ohněm, ale sing. Gen. ohnie t. j. ohně atp., s výjimkami nepatrnými. Nadějeme se, že p. Opatrný podstoupí kritické vydání textu tohoto, z něhožto podáváme následující ukázkou, odchýlnou od originalu jen tím, že jest opatřena interpunkcí, znamenka skracovací jsou nahrazena literami a slova v rkp. mnohdy spojené psaná vytištěna jsou každé o sobě (na př. od něho rkp. odneho, az do smrti rkp. azdosmrti atp.; opis učinil p. K. Novák).

[47^b] Na puffti, geflto flwowe lychy, prawiechu swietij otcy ze byl gedem mnich oftaruzný. A ten bieflie fluha fwych hořpod A na kazde leto chodieffe f pufftie do Aleksandrze, tv kdezto bydlechu geho paní, A przinaffieffe gím gich wroczec, Jakozto magij obyczleg fluzebnicy przinofytí fwym hořpodam. A tí giftij hořpody geho magic bazn bozij w sobie wybiehntechu proti nemu a pozdrawugic geho A proſyece geho, aby za nie orodował przied hořpodinem. Tu ten gifty starzec wezma wody w medenicy nepomeffkagie k gich noham fye ſchylil a chtie vmywatí A fwu fluzbu fwym díedcom wkazati. Ale oní nechtiechu powolítí, aby gich nohy vmyl, a rzkuce: Neczín nam ſmutka w našem frdcy, otcze ſwaty! Tu on gím odpowiedie a rzka: Jaz fem fluha wals,

*) Viz Listy filol. 1883, 301.

A was gest wfsemohucy bvoň me hořpody vřtawil. A z toho bohu diekugi, ze řte mř odpuřtili bohu řluziti, řtworziteli nebfie y zemřie, w řwem domku. A protoz řem wam přřzineřl wroczec ř me naprawy. A ři giřtřj geho panř nechtiechu wzyetř od řeho wroczye. Tehdy ten řtarzec giř wecye: Nechteteli wzyetř wroczye, takt řem to rozgiednal, zet řye newracy na waffi puřřt, Ale zde giřa y budnt wam řluziti. Vřlyřřiewřře to od řeho y wzyechu wroczec, Aby řye ten řtarzec neřmvtřl, Ale aby řye wratřl do řwe peleřřie na puřřt a tam přřiebywal. Tu ty hořpody wezmvc wroczec od řtarce ynhed chudym rozřielichu. A pak bratrřie pocziechu geho tazati toho [48] toho*) řtarce a řzkuc: Powiez nam prořymy**) tebe procz ř taku řnaznořřtř řwym hořpodam wroczec dawals, acz neraři chtřie od tebe wzyetř? k tomu řtarzec odpowřie a řzka: Bratrřice mřla, iaz na wřřake leto platřm a mam platřtř iako řwym hořpodam, Abych w tom mřel prořpiech, coz řem ř bořřj pomocy giř dobřych řkutkwow pořřtem, modlitbamř y břenřm k wiecznemu řpařenřj me duřřie wczřnřl. A pakliby newzyelř ode mne wroczye, Snađ by me vřyle giř wziteczno bylo tiem mym hořpodam, Genz řu mř odpuřtili bohu řluziti na teto puřřtř.

Dwa bratřy wlařřnřie bieřřta oba mřnřchy a řpolu přřiebywaila. Tehdy giřma diabel zawřřitiwy gie řye zawřieđeti a chtřie gie rozlucitř. Gednu v weczer podle obyčřiegie bratr mlařřřj ořwřetřw řwřetlo y pořřtawř na řwřecny. Tehdy diabel řlořřny wczřnř, ze řwřetlo zhaře a řwřecen řye oborzi. Wřřaw bratr řtarřřj y gie řye bratra břtř. Tehdy bratr mlařřřj polozi řye k geho noham přřied bratřem řtarřřm ř weliku pokoru a tak řzka: Mily bratrře, ukog řye a ia t opřiet ořwřetřm. A proto ze gemu neodpowřie protřwneho řlowa, Inhed diabel ř hanbu giřch ođřtupř. A te nocy řřed y po-wřieđie kņiezietř diabelřkemu a řzka: Pro tichořř toho mřnřcha a pro geho pokoru, Genz nřcy pad přřied bratřem y poczie mřlořřti prořytř, y nemohl řem giřch přřiemocy. Tu pan bvoň wzřiew geho tichořř a pokoru y rozřieteti geř řwu mřlořřtř A ia diabel řlořřny trpřm muky proto, ze řem giřch nemohl rozlucitř řwoczno. A to wřřecko řlyřřieřře pop modl pohankych, genz tu přřiebywaila. Tu ten pop přřigie řkruffenie a bařř v mřlořřti bozie wznamenaw, ze geřř obluda a duřři zatopa modlitř řye modlam, Opuřřtiw wřřecko wřřaw y biezie k tiema řwatyma otcoma y rozpřawi giřma wřřecko, coz řlij diabli mezy řbulu mřluwiechu [48°] A kterak řu giřma řwřetlo byli wħařřli a chtřie ge řwřaditi, iakož geřř drziewe řzeczeno. pak potom přřigem ten pop nawczenie o nařřem řpařyteli geřzkryřtu y pokrřtř řye a mřnřchowy řiwot poczie weřřtř ř pomocy y ř chtřenřm bořřim, y wczřnř řye z řeho řlowutny mřnřch y tak tichy, ze řye gemu đwřiechu wřřicnř geho

*) sic.

**) my (1. os. plur.) měněno rukou pozdějšj v me; tak i v několika případech následujících, kde -y vytištěno jest kursivně.

tichoſtí. A tak on rzikaffe, ze tichy vymyl wſicku moc naſſich protíwnikvov tocziff diabluow priemaha. y take naſſ ſpafytel krytuſ ſwítiezył geſt nad díablem w tichoſtí a v pokorzíe A geho moc wſicku zetrziel. A to take prziczíní ten mních, geſto drziewe byl pop modl pohankych, prawíj, ze czaſto flychal czrty, ani mlwíe a rzkuc: kdyz ſme k hniewu wzbudíſí ſrdcey lidſka, A ktoz geſt ſtrpiel pokorníe a míru v druheho proſyl, ynhed tiem wſicku naſſi moc potupil, neb geſt gemu byla hotowa mlóſt bozie.

Swaty ſtarzec pemen opat prawieſſe bratrziſj a rzka: Geden nedawno mich*) byl w konſtatynopoli, Tiech czaſuow za teodozye cyeſarzie. Ten gíty bratr przebywaſſe v male chyſſe przed mieſtem bliž od hradu, na nemzto radi cyeſarzi z mieſta wygieduc przebywachu. Vflyſſaw to cyeſarz teodozyvs, Ze tu v peleſſi mních ſam o ſobie przebywaſſe a níkdy wen newychodíſj, Tehdy wſtaw y gíde na to mieſto, kdez ten mních przebywaſſe, A tiem panoſſiem ſwym, geſto za mím*) gdiechu, przíkaza, Aby nízadny neprziſtupal ku peleſſi Ale ſam gedíny cyeſarz ſled y polucez na peleſſ. Tu wſtaw mních y otewrze gemv. Ale bieſſe ſnal korvnu ſ hlawy, aby geho nepoznal. Apomodlitbte oba ſyedefſta. Tu ho poczie cyeſarz tazatí a rzka: powiez mí, ktere vtrpenie magíj ocy ſwíetíj y egipte? Odpowiedie mu mních a rzka: [49^a] Wſickíj proſye boha za lidke zdrawte. A poczie patrzíſí cyeſarz pilnie po peleſſi y nevzrzíe níe gíneho nez malo chleba w koſſiku a welmí twrdeho. y wecye: dag mí pozehaníe, otcze, a przígmewa pokrm. Tehdy ten mních na ruczeſt naklade toho chleba v wodu y ofoli, y poczieſta gíeſtí. Y da ſye gemu take wody napítí. Tu teodozyvs cyeſarz wecye: wieſſi, kto ſem ía? Wecye gemu mních: ne, newíem. Tv gemu wecye: ía t ſem teodozyvs cyeſarz, A pro nabozenſtwie ſem k tobie przífel. To mních vflyſſaw y pade przed ním krzízem. Tu gemu on wecye: Blazeníj gíte wy mníſſie, genz gíte bezpeční a gíte zproſténí ſwieckych wiectj A mate pokogny przebytek A níe gíneho nez o ſpaſeníj waſſich duſíj tbate A kterak byſſte mohli do kralewſtwie nebeſkeho przígíti. Ale ía t zagíſte tobie prawi, ze t ſem ſye w kralowſtwíj narodil. Awſſak trpím nedoſtatky A nemohu níkdy pokrma bezpečníe przígíetí. A wzem odpuſzczenie y gíde od neho. Tehdy te nocy ten mních poczie myſlíti A nechtie wiece na tom mieſtie bydlítí, rzka: Giz wſíchní lide y ſlehticy widiewſſe od cyeſarzie budu ſiem chodítí dary ſ ſebu noſyce, A ga bych to ſnad pak rad widiel, y bogím ſye, by zly diabel na tom mnté neprzíkazył, íakz bych rad dary przígímal. A proto bych ſnad ztratíl dar božíj pokory a tichoſtí. To wſſe rozmyſlíw te nocy ſwaty otec y gíde odtud a gíde do Egipta k ſwatym otcóm na puſt. nuze wizyz,

*) m. mnich.

**) m. ním.

kterakt tbawie swaty otec ostrziehal gest swe tichoſti a pokory, Aby w kralowſtwj nebekem wtecznie byl oſlawen za vſyle na tomto ſwieti, Geſto gest miel pro naſeho boha mileho pana Jezukryſta.

Pak opiet o tom ſwatem pemenu prawiechu ſwietj ſtarcy a rzku: Gednoho czaſu, kdyz bieſſe prziffel ſudcye te wlaſti, vſlyſaw o ſwatem [49^b] pemenu y poczye zadati chtie gei rad widieti. Y poſla ſwe poſly proſye, aby gei przygal. To vſlyſaw ſwaty pemen ſmuti ſye welmi y wecye: Jakz budu ke mnie wladky choditi, Tak y ginij wſſicni liide budu to wiediti A budu ke mnie choditi a wtocziſſe mieti, A tak mĭ priekazuje na mem przybycye. A tichoſt y pokoru, giſzto ſem z ſwe mladosti ſ vſylim drzal a giechz*) ſem chowal ſboziſ pomocj, Tu bych ſnad ſkrzye to ztratil, A ſnad bych w chlubu wpał tohto ſwiate. Tu tak dluho myſliw y vmyſli, kterak by toho ſudcye zbył a neprził geho. Tu ſye tiem ten ſudcye ſmuti, ze geho nechtiel przigieti, y wecye k ſwe czeledi a rzka: To geſt me prohrziſſente, neb ſem neduoſtogen widieti toho ſwateho mvzje. Awſlak wždy toho czĭna hledaſſe, kterak by mohl ſwateho otcye widieti. y vmyſli ſobie, ze kaza gieti ſeſtrziencye ſwateho pemena a wfađiti gei w zalarz, A zda by geg tudy przigal Aneb przigda y proſyl za ſeſtrziencye. y wecye ſwe czeledi: Wzkazte ſwatemu ſtarcy, Ze iakt ſyem brzo przigde, takt bude puſczen geho ſeſtrzienec z zalarzie. A vſlyſiewſi mati toho mladcye Y biezie na puſt k ſwemu bratru, a ſtawſi przede dwerzmi geho peleſſij y poczie ſ welikym placzem a ſ weliku zaloſtj geho proſytj, aby doſſel k tomu ſudcy a proſyl za gegieho ſyna ſudcye, aby gei puſtil. Tu ſwaty pemen y ſlowa gieſ neodpowiedie ani dwerzij otewrze, Az gei poczie kleti ſeſtra geho a rzku: O nemiloſtwcze wkrutny! zelezne ſrdce maſ, Ze tebe mvog zaloſtjwy placz nemvoz k ſlitowanj prziwelſi, meho ſynaczka gedineho, y ten mĭ wiezy w zalarzi ſmrti czekagie. Tehdy ſwaty pemen wzkaza gieg po tom mnichu, genz gemu poſluhowaſſe a rzka: Dĭ a rcy gieſ: „Pemen ſynow nerodil A protoz gemu nente lito ani ziel“. To vſlyſaw [50^a] ten ſudcye y wecye: piſſte k nemu liſty, at gedĭne ke mnie poſſie a iat ynhed geho ſeſtrziencye puſtim. Tu kdyz mu mnozy radiechu, aby to wczinił, Tehdy ſwaty pemen pſa liſty k tomu ſudcy a rzka: Slechetncze, racz ſye ſnaznie vptati geho wĭny. Wczinił li t geſt co takeho, pro niez geſt ſmrti zaſluzil, dai gei na ſmrt, At by na tomto ſwietie ſwe hrziechy ſhladil a zbył wteczne muky pekla horucyeho. A pakli geſt toho nezaſluzil, Ale cozt geſt podle prawa, to racz z neho wczinił podle ſprawednoſti.

Take bieſſe geden ſtarzec Agaton rzeczeny A mezy ſwatymi ſtarcy welmi ſlowutny, Tichy a welmi pokorny. Gednu bratrze przigidechu k nemu nawſtiewowat geho ſlyſſiec o nem, ze geſt

*) tak v rkp.

welmi tichy a pokorny. A chtiechu zkufyti toho, gestli pokornie tichy. Y wecyechu gemu: Otcze swaty, mnozy tye hanegij A prawiece, ze gly weliky pylnik A gnych sobie za nic newazif y ohyzdu mnohu na bratrzij prawis a mluwis, A prawiec na tie, ze sy smlnik weliky, aby sam nebludil, proto gine tiem hyzdif. k tomu ten starzec odpowidie: To wlecko, co ste wy-powiedieli, ia sye w tom znagi, ze sem winen, Aniz mohu swe nellchetnosti tagiti. A pad przednimi na zemí y poczie sye gim klanfeti a rzka: proffi was, mila bratrze, Abyste snaznie zamie hubencye welmi hrziefneho mnohymi hrziechy winneho boha pana iezukrysta profyli, at by mi me hrziechy raczil odpustiti. Opíet ti bratrze gemu wecyechu a rzkuc: Mnozy tie take winie a potwrzugic toho, by ty byl kacierz. A kdyz to swaty starzec vflyfie, tu gim wecy a tak rzka: Kakz kolí gsem gnymi mnohymi hrziechy winen, [50^b] Ale wflak negsem kacierz, Ofstrziez toho boh ode mne. Tu ti bratrze padechu wfficni przed nim na zemí a profyec gehu a rzkuc: Otcze swaty, powiez nam profymy tebe, procz s toliky hrziechy, iakoz smy tebe tazali, winen a znals na sye, kdyz smy tebe tazali, a nerozhntewalf sye, czimz smy tie winili, Ale gedneho flowa, genz smy tie kacierzem nazwali, nemohls flyfietí. k tomu gim starzec odpowidie: Ty hrziechy, grmifto ste mie winili, to sem trpiel pro pokoru, abyfste mie za hrziefnka mieli. Nebo tichoft a pokora prziblizge k fpaentj, A protoz nals fpaftel iezus kryftus, kdyz ho zide welmi wintechu A mnohymi winami gei hyzdiechu, To wlecko pokornie trpieste, aby nam ostawil prziklad, y krziwe fwiedky na n wstawichu, Genz mnoho krziwego na n mluwiechu. Az do smrti na krzizi trpiel pokornie. Atez prawij swaty petr apoftol a rzka: kryftus, to gest nals fpaftel trpiel za ny nam na prziklad, Abychom nasledowali gehu sledu. A protoz fluffie, abychom protiwentwie pokornie a duoftognie trpeli. Ale gestto ste mie kacierzem nazwali, Tut sem nemohl trpieti a bylo mi gest welmi protiwno, a to proto, neb kacierzstwo gest odluczeno od boha ziwego a sprawdiwego A fgednano gest f diably A nema y nizadneho, kto by za n*) boha profyl, aby gemu boh hrziechy odpustil, neb ge zahynvl fe wffiech stran. Ale obrati li sye na wieru krziefnianku, Hofpodin miloftiwy gest przigme a da gemu swu miloft A opiet bude fgednan ftworzitelem*) y f fpaftelem iezukrystem, Genz gest f wotcem y f duchem swatym w giednotie, Gemuz bud chwala na wieky wiekuow amen.

Starfi bratrze y wfficni mnifkowe, ti gestto przebywachu na te pufiti, gestto flwowe [51^a] Syche, wziechu radu y wecyechu wfficni, Aby swateho otcye zyaaka popem wczinili nad tiem kostelem, genz na te pufiti biefle wczineny, kdezto sye w czas y w oby-cziednu hodnu mnifie schazyechu. A zwiediew tu radu swaty otec

*) sic.

yzak y vteče do Egýpta y fkry fye w gednom krzowiczku a nechtie popowftwa przigieti. Tehdy drahně bratrziř za ním wyflachu, A by geř popadnvc przivedli ſwazana. A kdzg giz weczer omrczechu na te chrařtynie, vřtawře y fyedechu chtieće pokrmít febe y puřřichu ofliczka, genz gím ztrawicy neſyeffe, aby fye take popařl. A kdzg chodie po pařtwie ten ofliczek y przigide na to mieřto, kdez fye bieřte ten řwaty řtarzec řkryl. A kdzg by zyřra rano, pocziechu ofliczka hledati, y nalezechu řwateho zyaaka y pocziechu fye dšwítí welml zpolobeníř boziemu, A popařře geř y chtiechu geř řwazati a řwazana przíweřří. Tehdy řtarzec neda fye řwazati a řzka: Gizt fye nemohu odgieti, Nebot řnad geřt bozie wvole k tomu; aczt řem y nedvořtogen awřřakt giz przigmu to popowřtuo.

O dwu bratru . . . newlařtnich.*) Bieřta dwa bratry mniřy w giedne peleřři prziebywagice, Gichz tichořt mnozy chwalechu. Vřlyřlaw to geden řwaty řtarzec y chtieře toho giřt byří, geřřli to tak a gřuli prawie pokorníř y tak tiřříř. Y gyde giřch nawřřiewowat. A kdzg k ním przigide, przigieřřta geř ř weliku radořříř Apodle obyczgie pocziechu bohu modlitbu wzdawati. A po modlitbie ten řtarzec wyřřed z peleřřie y gide do zahradky, w niegřto zeliće bieřte. A vchopřw berlu y gie fye zelićy fzařieti. Y zbi to wře zeliće, az ho nřc neořta. Vřzřiewře ta giřta bratry newecyřřta y řlowa, [51^b] Aní fye řmutiřřta, Aní fye rozhniewařřta, a wřředře opiet do peleřřie y poczieřřta neřřpornie hodiní plniří. A kdzg by po modlitwie, pokloněwře fye gemu wecyřřta a řzkuće: Welíř li, pane, pvogdewat a vřřhnewat ten kerz zelićy, geřřtot geřř otal, A ten řwarzic Y pokrmím y febe, Anebt geřt giz hodina, abyřom pokrm przigieti. Tu ten řtarzec wecyřř**): Diekuęř z toho milemu řpařyteli řiezukryřtowi, Nebt wízy ducha řwateho przí was, A protozř prořři y napomínagi was, Abyřřta ořřřziehala te tichořti y pokory, Abyřřta byla powyřřena przed bozim obliczgiegem w nebeřřkem kralowřřtwíř.

Geden bieřte w klařřterzie řtarzec menowany, A ten poczie nemocen welml byří, A tak dluho pracowaře w te boleřři, Aníř gemu bratrzie moziechu co pomocy. To zwiďiewřři panna gędna řřlechetna o tom nemocnem řtarcy, Y poczie prořřiti opata, aby geř odpuřřil toho nemocneho bratra, Aby ona wezmvc gei do řweho domku potrzeby dobywala, A nagwięec proto, ze w mieřtie řpíeřř mozieře nalezřti potrzebu k geho neduhom. Tu opat przikařa bratrziř, aby gei doneřřli do gegieho domku toho bratra. A ona geř przigie ře wřříř radořříř A pro gmie bozie poczie gemu przířřuhowati, prowiećnvc odpłatu, gięez geřt czekala od gezuřkryřta. A kdzg za trzi leta vřřtawřie gemu przířřuhowaře, Tu pocziechu lide neczřřte domnienie mieti na řřdcy o tom řtarcy a řzkuc, by on gegie panenřřtwuo pohanel. To vřlyřřiew ten řtarzec

*) připsáno později.

**) méněno ve wece.

poczíe boha profyti a rzka: O hospodíne náš zaducey, Tobíet gest znamo wfšecko y wídíš, zet mam mnoho neduhvov y boleštíj A tak dluho teto*) fluzíe fve, [52^a] Geštot mí gest pro tve gmíe pošluhowala, Racz gíeí duoštogv odplatu datí, Jakozs raczíl flíbítí tíem wfšíem, gešto fu nemocnym a chudym y nedostatecznym pro tve meno fvu fluzbu vczíníl a vkazalí. A kdyz bíešfe blíz k geho skonczentíj, Sgídechu fye k nemu fwíetíj štarcy y bratrzie z kláštera. Y wecye k ním štarzec: Prošlym was, mlíj otcy fwíetíj y míla bratrzie, kdyžt vmru, abyšfe wezmuce hvol mv y wtekli w row mvog, A puští lí t ratolelí a owoce ponefe, Tehdy wíežte zet fem newínen tu pannv, geštot mí gest fluzíla pro gmíe božíe; A paklí neda z febe wíetwíe aní owocye, tehdyt fem gíj wínen. A kdyz fwaty štarzec sníjde A podle geho přízkažaníe wteknv geho hvol w row geho, A tu puští ratolelí y owoce da fwym czafem. A tomv fye wfšící podíwíchu a bohu chwalu wzdachu. A k tomu díwu mnozy líde přízšedšfe z gínych wlaštíj y wzdawachu chwalu bohu. A to drzewo my fmy wídíeš A take fmy z toho boha chwalílí, Genz oštržeha wfšíech tíech, kterzíz gemu fluzíe w šprawednoští a czíšty m frcem.

Gednoho czafu přízwedechú gednoho, Genz bíešfe bíšem pošyedeny, k fwatemu Apollony opatu. A kdyz trzí dní czekachu tí gešto bíchú přízweđlí, Aby ten štarzec fwaty modlítu wzdal k bohu a wpuđíl díabla z toho człowíeka, Tu gím štarzec odpowíedíe, Ze neníe dvoštogen toho, by mohł díably wyhonítí. A kdyz wštanfne tí, gešto geí**) bíchú přízweđlí počíežechú štaratí í welíkym placzem a prošyee fwateho štarcye, Awšlak vlyššíc gích prošbu. A kdyz we gmíe božíe nášeho špafytele Jezukryšta kaza bíešfu wen a rzka: Wygđí dušfe zly [52^b] A neczíšty z božíeho štworzeníe! Odpowíedíe gemu bíeš a rzka: Jáť kazašm mocy wafšeho íezukryšta wygdu. Ale powíez mí tuto rzícz, ***) geštoí we czteníj pšana: kterzíz fu kozlí a kterzíz owcye? Tu gemu štarzec odpowíedíe a rzka: kozlí fu hrzíššncý a ía fem gedem hrzíššník mezy nímí, genz fem mnohýmí hrzíššy wínen; Ale owcye boha znagíj a bvoš owcye, ktere fu geho. Tehdy zly duch zawoła welíkym hlašem a rzka: pro twu tíchošť owššem dele í tebu štatí nemohu! y wygíde z toho człowíeka, gehoz bíešfe pošyedł. To wíduce tí, gešto přízí tom bíchú, wzdachu chwalu panv bohu.

Take fwíetíj otcy prawíechú, Ze bíešfe na te puští, gešto flwowe fyché, gedem mních, A kdyz bíešfe přízšel nawššíewat †) bratrzíz tíech, gešto přízbywachú na tom míeštíe, genz flwowe cellía, kdežto mníšškové přízbywachú rvožno od febe každy oblašš

*) text zdá se zde porušen.

***) m. jé.

***) m. řěč.

†) m. navššéwovát.

w swe pelessi, A kdz w tu dobu nebieffe pelessie prazdne, w nfez by przybywal, geden z swatych otcvow miegieffe prazdnu pelessi. Ten mv gi da a rzka: W teto nynie pobud, az sobie gine do-budess. A kdz gehu nawstiewowachu mnozy bratrzie A zadagie flyseti od neho bozieho slowa o wiecznem spafentj, — Aneb mie-gieffe zwlastnij milost od boha, Aby mlvwil o wiecznem spafentj, — To vzziew ten starzec, genz mv bieffe pelessi dal, aby w nie przybywal, Tu gemu poczie zawidiet i a hniewy velikymi wecy: Ja tuto przybywam mnoho czalvov na tomtu miestie, Awffak ke mne nechodie bratrzie, nez welmi zrziedka sje nahodj; Ale k tomuto na wffaky den mnoho bratrzej chodj. Tu wecy k swemu mlazffiemu a rzka: Gdi k nemu [53^a] A rcy gemu, at de z me pelessie, nebot mi gie gest potrzeba. A kdz przigide ten bratr mlazffij, k nemuzto bieffe poslan, Y wecy k nemu a rzka: kazalt mi otazati tebe mvog opat, kak sje maff, Nebt' gest flyffal, by ty byl nenocen.

Tehdy gemu wzka a rzka: pros za mie boha otcze, welmit mie bolj zaludek. Wratw sje mlazffij vczenik y wecy swemu opatu a rzka: Twet milosti welmi profy, aby gemu dal za dwa neb za trzi dni przybyti, Zdat by mohl sobie gine pelessie do-byti. Opier po trzech dnech posla k nemu sweho mlazffiego a rzka: Gdz k nemu at sje berze wen z pelessie, A paklit bude dele odwlawciti, zet gei wyzenv a tepa gei holj. A dosfed k tomu gistemu bratru ten mlazffij y wecy gemu a rzka: Opat mi gest smvten pro twe neduzenie, A protot mie gest poslal k tobie a chtie zwidiet i, kterak sje maff. To ten bratr vflyffal wecy: z toho gemu diekugi, ze ma za mie tbu, Ale wffak skrzye mo-dlitbu mam sje lepe. A wratw sje vczenik ten mlazffij y wecy swemu opatowi: Gestet profy tebe, aby gehu nechal do nedieie, a ynhet wenv pvogde. Tu kdz by w nedieie a on negide z pe-lessie, Tehdy wzem zaworu veliku ten opat i veliku zlobu gide a chtie gei wyhnati a tepa gei z pelessie. A przifupiw mlazffij y wecy: kazeffli, otcze, at ia pvogdu naprzied k nemu at opa-trzim, fu li t kterzej bratrzie v neho, At by potom vzziecie tie snadt by porokowali. Tehdy ten vczenik gide naprzied do pelessie y wecy gemu: Mvoi opat gde k tobie a chtie tebe nawstiewiti, A ty spiefnie wygda wzdatz gemu dieku, Nebot pro veliku milost k tobie gde. Tu on wstaw y biezie proti nemu. A iak gei vzzie, Drziewe nez przigide blizko Y pade na zem gemu [53^b] sje klan-tegie a diekugie gemu a rzka: Odplatt bvoh, nagmileffij otcze, wiecznv odplatu w nebeskem ieruzalemie mezy nimi pro tu pelessi, gestot mi gie poprzal, Abych w nie bohu fluzil. A vflyffal to ten starzec przigie skruffenie A powrh hvol bieziev y gie sje gehu obgmati y cyelowati; A poczie gei zwati do swe pelessie, Aby i nim bohu diekugie y przigal i nim pokrm. Tu zawola starzec sweho mlazffiego y otaza gehu a rzka: Powiez mi, mvog synaczku, rzekl li s byl bratru o pelessi co, gestot sem byl przy-

kazal? Tehdy ten vzčenik wecye gemu: Zagifte mvog mlý pane, zet sem pro pokoru, gjz mam vřazati tobie iako swemu paqu y otcy, Niet sem nepowiedal gemu, kdyz f mie pošyelal k nemu, Ani sem co z toho gemu rzikal, cozs gemu wzkazowal. To vřlyřaw starzec ynhed ťye poklouf swemu vzčeniku a rzka: Po dneřnij deň bud ty mvog starořta a iat budu twuog vzčenik, Aneb řkrzye twu řkrownv a mlřořtiwu opatřnořt a řkrzye twe řkutky opatřne a dobrořtiwemu duři y tohoto bratra z hrziěřneho ofyďla nas hořpodin ieřuz kryřtus raczil zprořtiti. O kakt geřt byl prie řwateho vmyřla ten vzčenik, Genz v mlřořti bozie bieřle rozřfecen, Ze tak mlřowafe opata řweho A byl tiem welmi řmuten a bogie ťye, by geho otec duchowný řkrzye hniewřwu zawřřt nemiel řkody, Aby neztratil tiech dobrych řkutkuow, w niřhřto geřt vřlyřowal z řwe mladořti v utrpeřtý y na bozie řluzbie. A proto geřt dal gemu hořpodin řwu mlřořt, Aby v wicřzнем pokogf řpolu ťye wefelili.

Take otcy řwiřtýř prawiechu o vzčedlniku pawla opata, Gemuz to vzčeniku ian diechu. Neb on bieřle tak tichy y pokorný, ze [54^a] take kdyz gemu geho opat rozkazowaffe kteruz koli wic nefnadřnv, wřiwczemz gemu neodpowiedaffe Ani reptal w řobie iako nechtie včřinřti. Pak kdyz budieřle řkotřkeho hnogie potreřba w klařterzie, Tu geřt opat pořřaffe na gedno mřeřto odtowad ne-daleko, Aby tu hnogie řkocřkeho dobyl a przineřl gei do klařtera iakz moha nařřpiěřs. A tu na tom mřeřtie bieřle lwicye welmi zla.

Tehdy ten řwaty ian vzčenik řwateho pawla po rozkazantý gdieřle řweho opata; A kdyz giz chřtieřle gřti, y wecye swemu opatu a rzka: Otcze, od mnohých sem slyřal, ze geřt tu zla lwicye. Tehdy starzec iako řřpřlegie y wecye gemu: Pobiehnelit na tie. drziz gi a řwiezие gi przřwediz gi f řebu. A kdyz k weczeru przigide na to mřeřto, Tu wybieřřli lwicye y oda ťye na ř. Tu on popad gi y chřtieřle gi drziřti. Tehdy lwicye wyřřřřly ťye gemu z ruku y pobieze, A on take za nřj pobieze a rzka k nie: Mvog opat mřie geřt przikazal, Abych tie řwiezие y dowedl k nemu. Tehdy lwicye ynhed řta A on gi popad y wede f řebu do klařtera. Ale ze ťye bieřle przipozdil na cyeřtie, Y mřegieřle za ř peczi geho opat. A w tu dobu pogide ten vzčenik a weda lwicy řwazanu. Vřřziew to starzec y podřwi ťye a boh u wza chwalu. Pak ten vzčenik wecye: Tot sem otcze lwicy przřwedl, iakoz f mi kazal. Tu starzec chřtie řkrotřti myřl řweho vzčeniřka, aby ťye nechřlubil na řrdcy pro ten cřin y wecye gemu a rzka: Jakezs řam nemudry, Takezs nemudre zwiřze przřwedl. Nahle rozwiezие gi puřtiz gi, at bieřiz na řwe mřeřto.

Geden řwaty starzec pořřlal řweho vzčeniřka, aby wody na-řřřiel. A bieřle daleko wazna řtudřicye od gich peleřřie, y za-pomanu wzyřti prowazka, gimzto wodu tahniechu z řtudřicye. A kdyz by v řtudřicye, řmutř ťye welmi, Aneb bieřle daleko od peleřřie. [54^b] Y newiedieřle, co řobie včřinřti, ani wředieřle, kudy

gítí ku pelessí. Tehdy u welmí welike truchlostí gfa y da sye na modlitby a swelikym placzem a rzka: O hospodine! smilug sye nade mnv podle tweho welikeho mlofdrdenstwíe, Gens stworzil nebe y zemí y morze y wse, coz gest na swíetie, A genzs czínlí welike diwy: Smilug sye nade mnu pro sweho sluhu, genzt mie gest poflal. A wstaw í modlitwy y zawola welikym hlasem a rzka: O studnice, studnice! poflal mie gest mvog opat, abych gemu wody nabral. Tu ynهد woda wstúpí wzhevora z welike hlubíny. A iakz naplní lahwiwy wody, wzda bohú chwalu A woda sye zalýe wratí do studnícey na swe mífsto.

W klassterzie bíesse geden bratr, gemuzto gmíe bíesse Ewla-livs. A on bíesse welmí tichy y pokorny. A kdz co wczíniechu sskodneho obmesskaleífíe bratrzie Tu pak bratra Elalia ttem wším winna wczíniechu. A kdz gei trefktachu staršíj, tu on nie neza-przíesse, Ale ial sye gích profytí a rzka: Shrzíessíl sem a wczíníl sem newiedomíe. A gdz gei tak czafto ofoczowachu a podle rze-holly zakonne za dwa dní nebo za trzí kazachu sye gemu pofstítí, A on to wšefcko míle a pokorníe trpíesse. A toho neguce swíedomí bratrzie, ze on to trpíj pro pokoru, A sšedše sye staršíj bratrzie, špolu k vopatu y wecyechu: Znamenáí otcze, co zdíetíj gest. Dokud gest trpíetí obmesskanie y škody, gestto Elalivs czíníj? Gíz bezmal wšichní sudí y nadobie sye rozšychalo y rozwalelo škrzie gehó obmesskante. kterakz mv gest to trpíetí? Tehdy opat odpowíedie a rzka: Gestte malo przíenechagmy níekoliko czařwov, a pak uczínímy, iakz bude hodno. A rzek to y puřtí od sebe bratršíj. *) A wšed v peles y da sye na modlitby A boha profye, aby mv raczil zyewítí, co z toho bratra wczínítí ma. Tu gemu by zyeweno, [55^a] Co ma wczínítí. Y swola wšíckv bratršíj y wecye gim a rzka: wíece mí gest míla rohozka Ewlałyowa, nezli díelo wšíech bratršíj w klassterzie, gestto chodie repcyc, coz kólí díelagíj. A proto, aby hospodín zyewíl wam gehó zařluzeníe, y wecye: Przí-neřte mí wšíech bratršíj rohozky. A kdz przíneřechu, kaza obéh zaníetítí a wmetatí tam wšíecky. A iakz gie brzo wmetachu, tak ynهد řhorzích wšíecky kromíe Ewlałyowy, gíz su nalezli cyelu, ano gie níe neřkódíj. Vrzíewíše to bratrzie í poczích sye bati Y oddachu sye na modlitby a profyece boha, aby gim raczil odpuřtítí. Y poczích chwalítí tichořt a pokoru sweho bratra Ewla-łya. A pak od toho czařu poczích gei cřtítí iako otcye řwateho. Ale te cřtí nechtíesse trpíetí řwaty Ewlałyvs od níeh a rzka: E horze mníe nezczářtnemu! Ztratil sem mu pokoru í tichořt, Gízto sem í welíku robotu z me mladořtí í bozíj pomocy řzral. A wstaw wnocy y wtece na puřt, kdez by gehó nížadny neřnal. Y poczیه w řkale przíebywátí A nechtíe lídřke chluby na tomto swíetie

*) ménéno v -ie rukou pozdější.

**) ménéno ve wšíckv bratrzie.

míetí, Ale wieczneho oflawenie w nebefyech od gezukryta gefť zadal po lwem ſkoncezínj.

Take ſwateho Anaftazye ſlawny tichoſť y pokoru ſluſſie poznati, A geho pokory y tichoſti prziklady naſledowati. Nebot ten ſwaty anaftazyus miegieſſe kniehy zakona ſtareho y noweho, A ty ſtachu za patnadcte ſilinkwov. A kdyz k nemu przigide geden bratr nawſtiewowat geho A wzrziew v peleſi kniehy y ſlibichu ſye gemu, A wzem gie y gide prycz. Tu ſwaty anaftazyus, kdyz toho dne chtieſſe czyſti y gie ſye knieh hledati A nenalez gich y wrozvmie, ze gie ten bratr vkradl, Y nerodi zanim poſlati ani geho hledati, a to proto, aby ten bratr krziwie newierowal. Tu ten bratr gide do naiblizzieho mieſta chtie kniehy prodati, [55^b] Y procyeni gie gednomu, genz gie chtieſſe kupiti, ſilinkwov ſſetnadcte. Tehdy ten genz kniehy kupiti chtieſſe, wecye: Dai mi kniehy at mi gie ohledagij, ſtogie li t za defyet ſilinkwov. Tu on gem (sic) da kniehy, aby gie ohledal. Ynhed ten, genz kniehy chtieſſe kupiti, gide k ſwatemu anaftazy y gie ſye geho profyti a rzka: Mily otcze, racz tyto kniehy ohledati, ſtogie li t za defyet ſilinkwov; tolikot za nie weli ten, genzt gie prodawa. Tu gemu anaftazyus odpowiedie a rzka: kniehyt ſu dobre a ſtogiet za ty peniezye. A wratiw ſye ten, genz gie kpowaſſe, y wecye: Nat peniezye za kniehy, Nebot mi gefť rzekl anaftazyus opat, zet ſtogie za ty peniezye za defyet ſilinkwov. Tu on geho otaza a rzka: Rzekl li gefť co gineho anaftazyus? Odpowiedie gemu ten, genz kniehy kupowaſſe, a rzka: Wierz mi, zet gefť nic gineho nerzekl. Wlyſlaw to ten bratr y wecye: Giz ſem ſye rozmyſlił, Nechcyt giz prodati knieh. A ſſed k ſwatemu anaftazy y poczie geho profyti ſ welikym placzem, A zſiegie nemudreho wczinka ſweho, A profye, aby wzal kniehy ſwe zaſye. Ale ſwaty anaftazyus nechtie gich wzieti zaſye a rzka: Bratrze, oddawamt, mieg gie ſobie z me dobre wwole. Ale ten bratr gie ſye ſ placzem profyti, aby gie wzal zaſye a rzka: Newezmeſſli knieh zaſie, otcze, nebudet mieť odpoczintie yma duſſie, Ale wzdyt bude zieleť. Tu potom wzie kniehy ſwe zaſye. A ten tu ſ ſwaty anaftazym oſta az do ſweho ſkoncezienie.

Bieſſe geden puſtennik z ſwatyeh otcwov, gemuz Peor diechu, Gehoz ſwaty antonij prziwedł z mladoſti k mnichowemu ſtawu. Ale malo gefť ſ ſwaty antonim przybywal. Tu kdyz giz bieſſe v pieti mezydſyemtu letech, ſ powolenim ſwateho antonie gide na gine mieſto na puſt [56^a] A chtie ſam przybywati. Tu gemu ſwaty antonij wecye: Peor, gdi a bud na puſti kdez chceſ, A kdyzt by co bozim ziewentim bylo powiedieno, tehdy ke mnie przideſ. A kdyz Peor przigide na to mieſto, geſto gefť mezy nytryncyem mieſtem, geſto ſluow (sic) ſychye, Tu wczini ſtudnicy a w ſ wem ſrdcy magie (sic) a rzka: Kakuz koli wodu naleznv, na te budu doſti mieť. A to ſye ſta k geho powyſſenij, ze tak ſlanu y tak horzku wodu naleze; Ze kdyz kto nawſtiewowat geho prziz-

dieffe, mvfyl gest fobie wodu w lahwicyech nefti. A tu gest przybywal let trzidcyetf. Tu gemu welechu bratrze, aby odtud fltel pro horzku wodu. Tv on gim wecye: Jakz fye budem krytí vřyle y trpíenfe rozliczneho na tomto ťwíetfe, Tak nebudem vczafatf wíeczne rozkořfí w nebefyech. A to bratrze do neho prawiechu, Ze gedny wdolek a piet oliwowych íahodek mtegieffe za pokrm na wřlaky den, A toz chodie przed řwu peleřfíj. A toho take potwrzowachu mnozy ťwíetfíj otcy, Ze we trzidcyetfí letech, íakz byl od řweho otcye a od materze wyřfel, A kdyz řu zemříeli, newařřtíewil gich aní na nie kdy tazal. Ale wřlacz geho řeftra, kdyz bieffe owdowíela A mtegieffe dwa řyny mladencye, Y pořla gie, aby řli a naleřli řwateho peora. A tí kdyz biechu zchodíli mnoho klařteruow, ledwa gei naleřechu, Y wecyechv k nemu a rzkuce: My řmy díetí twe řeftry, Geřřtot welmí zada tie wídetí przed řwu řmrtí. Ale toho on nechtie vczíníť a prořby gich vřlyřyetí. Tehdy ta mladencye gideřta k řwatemu antoníj A prawíece gemu, pocz řta k řwemu vgy chodíla. Tu řwaty antoníj pořla po ř y wecye gemu: Procz řy ke mnfe w tom czafu níkdy neprzífel? Odpowíedie peor: Otcze řwaty, przíkazal řmí abyh drzewie neprzíchodíł, lecz by řmí hořpodín [56^a] Raczíł níeco zye-wítí; A tot řmí geřt níe nezyeweno, az do tohoto czafu. Tu gemu řwaty antoníj wecye: Gdí a dai řye wídetí řeftrze. Tu řwaty pogte ř řebu gednoho mnícha Y gíde, kdez geho řeftra bydleffe. Y řta v dwerzíf zamrřízíw oczí, aby nehledíel na řeftru. Tehdy řeftra wybíehří y pade k geho noham A pro welíku radořt az tu omdle. Tu gie řwaty peor wecye: Jat řem ted bratr twoog peor, patříz na mfe dokudz chcęř. A potom pak gíde na puřřt do řwe peleřfíe. A tot bieffe, zet nerodí na řeftru hledatí, Tog vczíníł proto, Aby, kdyz ktery mních chtíel by rodínu wídetí, Aby gemu nebyło odpuřřteno.

Take Jan opat, genz przybywaffe na tom mteřtfe, genz řlvowe kalamvs, Tu mtegieffe řeftru, A ta bieffe z řwe mladofć w klařterze a bohu řluzíeffe. A ta gei bieffe nawczíla, Aby geřřtenřtwie toho řwíeta ořtana y řtel do klařtera. A kdyz bieffe wřfel do klařtera, za cztyřzi mezydcyeta let newygíde z neho aní nawřřtíewí řeftry. Ale ona welmí zadaře, by gei mohla wídetí, A czafro k nemu řířty pfaře A prořyc, aby przed gegíj řmrtíj gie nawřřtíewil. Ale on poczie řye gíei omluwatí a nechtie z klařtera níkam gítí. Opřet ta řlechetna řluzebńcye bozie řířt pfaře k nemu a rzkuce: Kdyz ty ke mnfe nechceřř, Ale ía k tobie muřym, abyh tie ař gedńv opatřzila w ttech czalych. To vřlyřaw ten řwaty řtarzec y řmvtí řye tteń a poczie na řwem řrdcy rzeczy: Dopuřřtím łi meř řeftrze ke mnfe przígítí, Snad pak í gína ma rodína to zwięduc budu mfe nawřřtíewowatí. A proto wmyřlíw y gíde nawřřtíewowat řeftry, Pogem dwa mníchy ř řebu z klařtera. A kdyz przígíde [57^a] K wratom toho klařtera, w nemz geho řeftra bydleffe, y zawola a rzka: Pochwalte boha a řlyřte puřńíky.

Tehdy wygide geho sestra í gínv í gednv sluhu bozj Y otewrze dwerzie a nepozna bratra sweho. Ale on gí dobrze znasse, ale y slowa nepromluwí, Aby geho nepoznala po rzeczi. Ale ta mnířky, gestto bieřta í ním, wecyřta gieí: Profymyt, řlecheta matko, aby nam kazala dati wody pítí, uebot řmy řtali. A kdyz řye wody napichu, Wzdachu chwalu bohu diekugice, Y gidechu zařye boha chwalec do řweho klařtera. Tu opiet po nřekoliku dnech řift k němu pořla, aby k mře pziřel drziewe nezlit řkonczie, Aby modlitbu vcziníř w gegiem klařterzie. Tu on gie odepřa zařye y pořla řift po gednom mnířku z klařtera a tak gie rzka: Był řem bohu diekugie v tebe a y zadny mne nepoznal, A řyř k nam wyřla a dalas nam wody pítí, A ia wzem z twu ruku pil řem a bohu dieku vzdawagie y wratil řem řye do klařtera; Dořiz mřei, zeř mie widiela, A wřec z toho na mře nezalořł a pzoř za mře boha hořpodřna iezukryřta.

Geden take mních bieřte řel nawřtiewowat řeřtry, Aneb bieřte řlyřal, by byla nemocna. A ta gřta geho sestra bieřte menowana bozie řluzebnřcyce mezy wřiemí w klařterzie. Tehdy ta gřta nepowolí bratru, by geř widiela, Aby tu omluwu newřel do klařtera zenřkeho, Ale wzka za gemu a rzkuć, aby řel zařye a boha za nř pzořł, A wecy: aczt da hořpodřn, vřzřiwie řye nanom buducyem řwiete w kralowřtwj nebeřkem, Pziřed wobliczegem nareřeho boha mileho pana Jezukryřta amen.

[57^b] Sluřie take od řwateho Teodora o geho dobrych řkutcyech zwiedietí A pziřklady pziřietí. Swaty teodorus byl geř vczenik řwateho pachumřa, genz geř byl mnohych mnířkwow řta-rořta nad mnohymí klařtery, W tebays w tiech wlařtech. A kdyz geř mřel mnoho dobrych řkutkuow do řebe, A take prorokowale buducyie wiccy, Tehdy czařu gednoho, kdyz řwateho teodora sestra wlařnřie pziřgide do geho klařtera A chtiocy geho rada widietí. A kdyz gemu powiediechu, ze g geho sestra pziřřla, Ynhed pořla dwa mnřchy a kaza gima řtatí v wrat, abyřta geho řeřzrie powiedieła a rzkuće: Sestra, giz řy řlyřala, zet řem zřw, A take aby řye proto nemutiła, zes mne newidiela, Ale znamenai tohoto řwieta obludu a newřtawiczenřtwie a dai řye w řwaty pziřebytek, A řluz bohu, aby mohla pziřgiti do kralowřtwie nebeřkeho, Geřtot geř hotowo mřlucycym hořpodřna A tiem, kdoz geho pziřkazanie plnie. A to take mřei na pamřeti, Zet nenře gne nadiegie, Nez at by czlowřek bozie pziřkazanie plnil, Acz chce dogiti řlawneho a wieczneho a řlibeneho pziřebytku í nareřim řpařytelem í gezu kryřtem. To wřlyřiewřli sestra geho y poczie plakati í welikym řkruffenim. A po male chwřli wgide do klařtera, kdezto panny pziřebywachu. A ten bieřte nedaleko od gegieho bratra. A po newelikem czařu rozplodi řye w řwatem a w czřřtem wmyřle bohu řluziecy. A kdyz to wřlyřie gich matí, Y poczie pzořyti břkupa, aby řwe řifty pořal k řwatemv pachumřj, Aby pzořal obledati materzi ohledati (řic) Teodora gegieho řyna. Tehdy řwaty pachv-

mívs [58^a] zawola teodora a rzka: Synaczku, poslučaj, máti twa gest prziffila a chtiecy tie widieti, A proto gest pfał byfkup lify ke mnie. Gdiz az tie máti twa ohleda. Tu teodorus otaza swateho pachumia a rzka: Przikazvgeffli mí, abych sje dal wiedieti materzi? A pvogduli a dan sje gief widieti, strach mje gest, bych tady proti bohu wínen nebyl. A protoz muflí pro gínv bratrzi vczíniti, gím na prziklad. Aby potom gínj neczínili tehoz, nedam sje gief widieti. Vflyffiewffy to máti gehó, ze sje gief nechce dati widieti, Y nerodi sje wratíti k swemv sbozij. Y ofta w klastterzie f pannamí a rzruc: Ostanv tuto a tu meho synaczka vzzím, kdzto wygde na potrebieu klastterfku f gínymí mnichy, A zda bych mohla od něho něco vzíteczneho w swatem przebytcye polepffiti sje, Abych mohla dogiti do wieczneho odpocziwane, Gestó gest flibil hospodín wlfliem, któz geť mlugij. A mno*) diwow pau bvoh vказoval skrzye swateho pachvmia. Y biefy wyhonil bozím kazaním y gehó gmenem y mocy. A take mnohým neduzíwým, Y kohoz dna zlamala, y ze wffieh gíných nemocy gehó modlitbu iezuf kryftus vzdrowawal.

Swaty pachvmívs mnoho czafvov protiwlí sje a bogowal sez (sic) zlymí duchy Jakozto sprawedlny bozij fluha, Takez iako y swaty antonij. Kdz by gednu,**) gie sje fnaznie boha profyti, Aby gemu raczil dati bdieti bez fpanie za niekoľiko czafvov, Aby proti neprzatelom tocziffi diablom mohl obdrzietí wítezfftwie, Az by gie y priemohl. Jakoz gest w zaltarzi pfano a rzka: Nechcy sje obratíti az y zabýv diabli nafli protiwnicy. Y wflyfie hospodín gehó proffbu Y wecye, ze diabli nízadne mocy nemagij, Kdz kto ze wffie myfli a prawu wieru f bozij [58^b] pomocy protiwlí sje gím. Take to od swateho pachvmia prawiechu, Genz gest byl starofta mnohých klasttervov w tebaides w tiech wlaftach, A to take do něho rozprawiechu, ze czafto bratrzi prawieffe a rzka: Tak mí bvoh pomahai podle me prawdy, ze sem flychal zle duchy mlwiece o rozliczne lfti gich, gestó magij proti bozím flvham A nagwiece proti mnichom. Takto geden diabel mlwiefte a rzka: Jakz ia tomu vkrutnemu mnichu myfflenie posfli o rozlicznem zadaníj, Tak on sje ynhed wzchopij y odda sje na modlitby a profy bozie pomocy, A tu ia odtowad f hanbu pvogdu. Opíet druhy diabel wecye: A ia toho, gehoz chowam, kdz gemu w frdce posfli myfflenie, powolí mi a przígme a vczínij to. Czafto get hniewem podutecy a swarem a fwenoftij na modlitbach, na hodinach, drziemaním na zalmowych hodinach, a tomu mí sje neprótiwíj. A protoz míla bratrzie, oftrziebagte smyfla y vmyfla wafteho Wzywagice gmie hopodína (sic) nafteho iezu kryfta w chwale gehó, Jakoz swiedzíj swaty pawel apofftol a rzka: Modlte sje vftawníe a bedlíwí budte, A tak w skruffentj a v bazni

*) m. mnoho.

**) tu něco vynecháno.

bozie í bedlivýmí řrdey, Y neprziemohu wař neprzietele, by wam mohli wřkodiť. Opíet řwaty otec pachumíwv poczie bratrřij wczítí Aby mřeli na pamřeti řwate pířmo na řpařenie řwych duřij. A pak řye rozegdiechu kazdy do řwe peleřie, A dyelachu kazdy coz kto umiel, Rozpominagice řye co řu řye nawczili z řwateho pířma. A nemlwiwtechu rzieczy prazdne mezy řobu. Ale to coz řye břechu nawczili z řwateho pířma, coz geřt o bazni bozie bylo A gich duřii k wřlawenij a k wřwicentij.

Geden bieře řwaty řtarzec, Gemuz hořpodiń řkrzye řwateho ducha zyewowawe, Ze widiel to [59^a] Geřto giniř newidieli. Y prawieře řwatym ocom a rzka: Gednř mnoho bratrřij řředře řye y mlwiewechu z řwateho pířma mezy řebu. Tu geřt widiel andieli, auť řtogie a tiem řye wefeleece. Neb řye andiele kochagij w te rzieczy, coz lide o bozie mlwiewe. A kdyz gine prazdne rzieczy pocziechu mlwiewi, Swietij andiele rozhniewawře řye y gidechu otdud, A pak przigidechu řmrdutij weprzi a welmi necziřtij y kalechu řye przed nimí, A to břechu*) w twarzi weprzowe, A w gich prazdne rzieczy řye kochagice. To ten řwaty řtarzec wzřzew y gide do peleřie A przies cyelu noc gie řye plakati a kwieliti nařeho hubenřtwie. Tehdy řwietij ocy giechu řye napominati bratrřij a rzake: Bratrřie mila chowagte řye prazdne rzieczy Nebot tady duřie zahynvij A řkrzye to bobu y wřřiem řwatym mřzomy. Neb to řwate pířmo řwiedczij a rzka: řkrzye prazdnř rzieczy przigideř k hrziechom A řkrzye prazdnř rzieczy duřie w neduhy wpadne.

Za**) cyefarřiwie dworzie, gemuz diechu teodozywv, Bieře geden, gemvz diechu arfenyvw, mocny wladarz. Ten gla rozntecen ohněm bozie mlwořti Y opuřti wřřieku chwalu tohoto řwieta Y gide na puřřti, geřto řlwowe řeychye, Aby mezy řwatymí ocy byl ziw bezpecznie ode wřřeho nehodneho biehw, A take aby byl odluczen ode wřřie rozkoffi tieleřne. A wřřij myřlij drzal řye a řluzil nařřemu mřřemu bohu iezu kryřtu, iakoz geřt w řaltarzi přano: Przidřziel řem řye tebe hořpodińe a przigala mie twa mlwořt y twa řprawednořt. A take to o nem prawiewechu řwietij ocy: Jakozto gla řwieckym wladarzem [59^b] Tu geřt w drahem ruřřie chodil mimo wřřie gine, Takez potom na puřřti w chudobie prziebywagte nade wřřie mnřchy naghoriřye řtaty na řobie nořyere. Pak opat danyel o nem prawieře, Ze geřt řwaty Arfenyvw prawil bratrřij iako o ginem, Ale to, coz geřt řamomu dano widieli, Y wecye: Sedieře geden řwaty řtarzec w řřwe peleřii. Tehdy hlaf k nemu przigide a rzka: Wyndi wen a wkazit lidřka dieła. Wřřaw y gide wen. Tehdy geho wede y wřkaza gemu mvrzenina welmi czrneho, an řyeka drwa. A giz bieře welike brzieme nakladl, Y chtieře zdwiřnvti y nemoze. A opíet řřed poczie wiece řyekati Y przii-

*) tu wynecáno slovo, snad diabli.

**) místo Na.

kladati na to brziemie, gehoz drzewe nemohl zdvihnti. Pak gemu opiet vkaža gineho človieka, An stogij nad giezereu vody nabieragie, a nalewaffe w sudec, A f druhe strany wen tecziesfe dieru. Opiet gei wede a rzka: Pod za mnv a vkažit opiet gine. Y vvrzie iako chram nebo dvom veliky, A k tomu dwa lediec na konich A nefuce po velikem brziemeni. A ta chtiesfta oba pagednv do wrat, Ale pro ta brziemena nemozesfta, gesfto za sebu miegiesfta. A nechtiesfe geden druhemu priezhowieti, y wadiesfta fye. Y wylozi to widienie a rzka: Ti gesfto fu to drzewie nefli, to fu mnissie, gesfto nefu gho tocziff vtrpenie swate, Ale magij na srdcy pychu a chlipu nechtiesfe fye geden druhemu poniziti, A gesfto nechtie nasledovati tichosti A vponizenij cyefty nafseho boha iezu kryfta, genz on prawij a rzka: Patrziete mne, genzt sem ia tichy a pokorny, A naleznete pokog dusfiem swym. A protoz ty [60^a] oftanv f swu pychu swych srdcy Naprzied przed kralowtwim krale nebeskeho nafseho boha iezu kryfta, A nemocy budu wniti w nebefa. A ten gesfto fye kaffe drwa a prikkladaffe na tiezke brzieme, To gest ten czlowiek, genz gest obtiezen mnohymi hrziechy A gesfcze na tiezke hrozne brzieme prziczijnie hrziechuow wiece. A magie fye kati prwnich hrziechvow, Ale zamesskaw fye prwnich pokati y wiece prziczinie kv prwnim hrziechom. Ten pak, genz nacyeraffe wody z gezera, To gest ten czlowiek, Genz nitec dobrego czinij, Ale hrziechy ma ntektere przij sobie a gich neostane. A protoz ti dobrzij skutcy zahynv fe zlymi. A protoz czlowiek mufy, iakoz prawij faty*) pawel apofitol, Ze f baznij a f velikym strachem dobywati spafenie. To daniel opat prawiesfe o swatem arfenny, Ze kdyzto pletiesfe kofie z palmoweho listu, naliw wody w medenicy, aby palmy mokly, A kdyz fye woda zsmrdiesfe, Nedadiesfe wffie wyliti, ale k te smrdute gine kazaffe prziliti, aby wzdy smrdiela, Tu bratrzie giechu fye gebo tazati a rzka: Procz to nedaś, otcze swaty, wylewati smrdute wody a nechaff, az po wffie pelesfi smrdij? Odpowiedie gim swaty arfenyvs a rzka: Za to rozliczne a wonne korzenie, za mviskat, za hrzebiczky, za skorzicy, gesfto sem drzewe w swieckem biezye gfa pozitwal; J mvisi ia tento smrad trpieti, Abych w sudny den onoho pekelneho smradu byl zbawen, Abych f tiem bohatcem, genz na wffaky den giedaffe rozkoffne krmie A wzdy w drahyh ruffiech chodieffe, f nfm wtecznie nebyl odluzen na wteczne zatracenie. Opzet geden bratr wecye swatemv arfenny: Otcze swaty, ia na wffaky den cztu swate pismo a nikdy nezamesfkagie z zaltarzie z swateho cztenie [60^b] A k tomu z rozlicznych knieh pisma swateho od swatych flozenego, Avffluk neczigi skrwszenie na mem srdcy, Aneb nerozomiegie co cztu, A proto mam smvtek na swem srdcy. Odpowiedie gemu swaty arfenyvs a rzka: Synacaku, mufyfs pismo swate wzdy na pamiti (sic) mieti, Nebos flyffal, ze

*) m. svatý.

geft pemen opat powiediel y gínj otcy swietj, Ze czarodfegnicy tí, geftto hady zaklinagj, Nerozomiegj tiem flowom, coz mluwie, Ale hadowe wflyfšice rozomiegj teem (sic) flowom A pak mocy nemagj, by gím mohli wfškodití. Tekez*) y my wczínmy; aczkoli nerozomíemy pířmu swatemu, Ale diablit ynheď wflyfšice moc flow bozích vřafnwe sye y wteku od nas, A nemohuce flyřšietí flow ducha swateho, Genz fu mluwšli prorocy apořštole mocy y roz-necem ducha swateho.

J. Gebauer.

XVII. Hodiny svatě Máří (Hod.). Tímto jménem nazván bývá, podle prvního kusu jež obsahuje, rukopis knihovny veřejné v Praze, sign. 17. A. 8. Jest perg. a má nyní 88 listů 4°. Obsahuje: Hodiny svatě Mářie 1^a sl.; hodiny jiné 21^b sl.; kurs (kurs, cursus) ot božieho umučenie 28^a sl.; pašije podle evang. sv. Jana 35^b sl.; stáše matka žalostieci 56^a sl.; Kterak majš vseckerny skutky způsobeny býti 57^a sl.; (mezi 72^b a 73^a jest mežera); výklad páteře 73^a sl. (listu 80 jest horní polovice uříznutá); Spor duše s tělem 81^a až 88^b (konec schází). Jest to opis, psaný na poč. XV stol. rukou několikerou a nedosti pečlivě; chyb opisovačských jest velmi mnoho. Předlohou byl, aspoň dílem, text složený v době před přehláškou u—i, a činiteř rozdíl mezi jasným * (psaným rz) a temným * (psaným rf); svědečtvím tomu jsou rýmy klidí: súdř 88^a, rozklidte: rozsudte 88^b, wnyřřnye skutky a zewnyřřnie skutky 59^a, wnyřřnye a zewnyřřnye 62^b (častěji a vždy tak, srov. Listy filol. 1877, 239 sl. a 1879, 52). Psán byl kodex pro osobu ženskou, jakož wsvítá z některých oslovení, na př. znamenaj, aby toho lehce newazyla 58^a aj. Jazyk jest důležit ve mnohé příčině, zvlášť se stránky lexikální a se stránky tvarosloví a hláškovi historického. Na některé věci v něm ukázal již Čelakovský v Rozboru 1840, 146 sl. Zde též několik příkladů jiných. Pilat wrzeře se 45^a, kak jsou se wrzeřly 53^a, ti strážni velmi se wrzeřly 53^a, místo užěs-, užasnúti se, změnou ž v ř; srov. dial. mor. Jura se toho uřřsnul = ulekl Kulda 1. 64. — Sing. Ďat. Lok. fem. zněl stč. *těj, té;* z toho zoužením *tý, w ty* rotě AlxV. 161^b; v Hod. jest i *taj*, na *tay* cestě 44^b, rozšířením *y—aj*, jako *týn* — *tajn* atp.: a jest *tutěž* i *tie*, w *tye* prořbye 75^b, obdobou podle dobře m. dobřej: srov. k gednyei wdvě Pass. 344, na gednye straně ML. 116^b, w giednye jámě Mat. 15, *tye* dievcě Šarka diechu DalC. 13, *ciesar* *tye* řečti je se smieti DalC. 25. — Místo *v-svém* čte se v Hod. dwakráte wřewm: wřewm srdci Hod. 64^b a 65^b. V Knize Rožmberské psáno zase wřem: hospodář, když stawí hosti newřem domu 231, měščeně nejmají práwa stawiti pro dluh pána v jiné hospodě newřem domu 235, oběkrát místo *ne-v-svém* t. j. v cizím domě. Sotva to jsou

*) m. Takez.

čtyři chyby pisecké a spíše jest hledati příčinu těchto odchylek jinde. Správný tvar *v-svém* má skupinu souhlásek *vsu*; skupina ta jest obtížna a ruší se dílem přesmyknutím, dílem vynecháním druhého *v*. — Sing. Dat. Lok. fem. *měj*; z toho *mé*, a zoužením *mý*: to bylo my duši užitečno Hod. 76^b, já se twy milosti koji 87^a, v fwy kráse 44^a a j. Zouženina *i, ý* za starší *é* bývá tu často; na př. po maly chvíli 40^a, běda mně smutny matcé 55^a, w gednoftayny vierě 9^a atd. Jiné hláskové obměny, které se zde dříve vyskytují než v rkpisích jiných, jsou *ú—au*: všickni auczedlnyczy 26^a, tauzenye 61^a, otfauzenye 61^a, raucze 85^b, duše mavky zkusí 85^b, mau moc 42^a, nad hlavau 55^a pekelnú rukau 87^a, z rukau 55^a, ti wezmau utěšeníe 55^b a j.; *ý aj*: wayflye naywayflye adverb. 66^b, u payflye 63^a, má bayty 45^a, rozličně jeho trayznyechu 41^a, (diabel) vaši mysl rozptaylyl 40^b, na raynye 50^a, swatay Jakub 38^a, swaych jézev 50^b, zawrzenayma očima 71^b atd., a vedlé toho i wayducze místo *vejduce* 52^a, o čemž výklad v. Listy filol. 1874, 50.

J. Gebauer.

O vyučování němčině na gymnasiích českých.

Napsal K. Veselík.

Před dvěma roky zasedala ve Vídni v ministeriu kultu a vyučování zvláštní enketa, jednající o změnách učebné osnovy pro gymnasia dosud platné, ježto v poslední době se všech stran vždy důtklivěji o to se usiluje, aby osnova ta důkladně revisi byla podrobena. Kdo četl stručné zprávy o jednotlivých poradách enkety na veřejnost podané, zajisté povšimnul si, že ne posledním předmětem poradním byla také němčina na gymnasiích s jinou vyučovací řečí než německou. Ať důvody, z kterých předmět ten vzat na přetřes, nebyly vesměs podstatnými, tolik však přece důležitosti do sebe měly, že i sami zástupcové národa našeho na říšské radě z vlastního popudu o prostředcích se radili, kterými by bylo lze přizpůsobiti vyučování němčině k těm požadavkům, jakým vším právem gymnasiijní abiturient vyhověti má, aby totiž jazyk německý důkladně znal a schopností se prokázal, obratně ho užívati. Když se nám konečně dostalo university s vyučovací řečí českou, avšak spolu známého výnosu ministerialního ze dne 29. června 1881, kterým se určuje, jakou měrou má český kandidát při theoretických státních zkouškách dokonalou znalost jazyka německého dokázati, tu věru přišla již rozhodná doba vážné slovo ve věci té promluvití. Budeť se nyní žádati na našich českých gymnasiích se vsí důsledností, plynoucí z logiky hotových událostí,

by vypravovala abiturienty své na universitu s příslušnou znalostí jazyka německého, aby se snad jemu nemusili ještě přiučovati, poslouchajíce pak a studující některé přednášky na fakultě německé. Než byť i právě vytknutého nebylo zde ohledu, na gymnasiu jakož ústavu, který par excellence prostředkem jazykův, arci především klassických a jejich literatur vyšší všeobecné vzdělání poskytuje, může se snad žádati, aby se chovanci jeho průběhem osmi roků naučili rádně jazyku, který jest nám v Čechách a na Moravě žijícím po naší materštině nejbližším, ať pomůžeme o jiných, ne méně důležitých, však s dostatek známých příčinách, které k učení jazyku tomu nezbytně odkazují.

Všeobecný soud o dosavadních výsledcích vyučování němčině na gymnasiích našich lze shrnouti v ten rozum, že jsou velmi pochybné u porovnání s dlouhou dobou předmětu tomu věnovanou. Kde hledati příčinu toho? Jedni touží, že jest němčina předmětem nepovinným, tak že žáci buď z lehkomyšlnosti, buď z pohodlí předmětu tomu potřebné bedlivosti a pile nepřikládají; jiní zase, že jest onomu předmětu dosud skrovný poněkud počet týdnenních hodin vyměřen, tak že nelze látky učebné rádně se žáky probrati; jiní konečně všechnu vinu neúspěchu skládají na nedostatečnou osnovu vyučovací.

Stalo se zvykem nepovinné učení za hlavní překážku v lepším prospěchu v němčině vytýkati. Nemůže se ovšem popřítí, že by se u mnohých žáků horlivější snaha ujala, kdyby němčinu měli předmětem povinným, v němž neprospívajíce by právě tak zlými následky stihání byli, jako v ostatních předmětech učebných; avšak jediná spása odtud nekyne, jak se můžeme z obdobných případů poučiti. Ohledněme se po gymnasiích haličských, na kterých vesměs němčina jest předmětem povinným. Jak tam gymnasté v němčině prospívají? Polský časopis „Czas“ přinesl 2. dubna 1882 v příčině té článek obsírný, nadepsaný: „Proč se naše mládež na středních školách nenaučí dostatečně němčině?“ Patrně že takový hlas veřejný vyšel ze všeobecných stesků ve věci té. Ano haličtí posluchači universitní jak filosofové tak právníci jsou zákonně povinni poslouchati přednášky o literatuře německé, než proto přece jest znalost německého jazyka mezi mladými úředníky a učiteli haličskými nevalná. Také můžeme zde srovnati výsledky z vyučování jazyku francouzskému na školách reálných vůbec, který rovněž jest předmětem povinným. Mnoho, přemnoho ještě chybí, aby abiturienti těchto škol obstojnou jen obratností v užívání zmíněného jazyka vykázati se mohli. V obou případech mnohý snad ukáže k tomu, že ani v Haliči němčina ani francina u nás nejsou jazyky zemskými, čím učení žákům se znesnadňuje; avšak většině českých žáků jest asi němčina právě tak jazykem cizím, jako žákům reálných škol francina; naskytují se dosud případy, že žáci do gymnasia vstoupivší ani čísti neumějí německy. Než ovšem domnívati se můžeme, že by dle našich zkušeností vý-

sledky vyučovací ještě smutnějšími byly, kdyby se jazykům oněm nepovinně vyučovalo.

Na našich gymnasiích v Čechách vyučuje se němčině od prvé do čtvrté třídy čtyřikráte za týden (na Moravě jen v prvé a druhé třídě), v ostatních třídách třikráte, i není právě proč odkazovati ke skrovnému počtu hodin vyučovacích Horlivý učitel i s prostředními žáky za ten čas veškeru látku řádně proběře. Že však rozšířením doby vyučovací prospěti se může vyučování samému ne snad měrou zevnější jako spíše intensivnou, o tom, tuším, nebude žádného sporu; i nepovstala by snad žádná námitka ani se strany horlící proti přetěžování žáků na mnoze domnělému, kdyby se jen ve třídách vyšších po jedné hodině přidalo, tak že by se v celém gymnasiu po čtyřech hodinách týdenních němčině vyučovalo. (Na gymnasiích haličských vyučuje se v nižších třídách po pěti, ve vyšších po čtyřech hodinách týdenních).

Osnova učebná má konečně často za všechny hříchy pykati, jaké se prý páchají návodem jejím! Ovšem není naše osnova, týkající se vyučování němčině, jako vůbec žádná taková osnova, sdělaná pro větší počet žáků, hotovým idealem, není však v principu pochybenou a tím již vyniká značnou předností, kterou mimo to mnohé šťastné vytknuté jednotlivosti zvyšují. Když pak učitel, který přece není otrocky žádnou sebe stuhlejší regulativou vázán, zvláště kde o takový praktický výsledek běží, jako právě při němčině, buď z vlastní zkušenosti buď dle chápavosti žáků, neb aby jim učení snadnějším a příjemnějším učinil, v některých částech od předepsané osnovy se uchýlí, nikoho pak jistě nebude, kdo by mu to ve zlé vykládal, vida spolu výsledek příznivý. Na osnově nebude tudíž asi valné čeho měniti, zakládát se na zkušenosti mnoholeté, i třeba jen s horlivostí skutečně ji prováděti a nezanedbávati zvláště praktické její stránky. Nepravé soudí pak ti, kdo vykládají, že dlužno se bráti směrem toliko jedním buď vědeckým nebo praktickým, jako by nebylo lze na prospěch dokonalejší znalosti jazyka směry oba spojití. Neb nikdo nepozná důkladně jazyka, byť sebe obratněji jím mluvil, kdo si není jasné vědom povšechných zákonů jeho, jako nedovede v každém případě správně mysliti ten, byť sebe byl důmyslnějším, kdo si neosvojil zákonů logických.

Nepokládáme tedy stesk na osnovu učebnou za oprávněný; za to přiznáváme, že by se prohlášením jazyka německého za předmět povinný jakož i rozmnožením hodin vyučovacích prospěch v tomto předmětu na mnoze zlepšiti mohl. Na dovršení prospěchu jest však ještě více zaříditi. Především učitel sám musí již od první třídy co nejdůsledněji býti bedliv osnove učebné a jasné míti na vědomí účel své činnosti, aniž smí konejšiti horlivosti své domněnkou, že všechno úsilí jeho zůstane marným. Kdyby se ve všech třídách s přesnou důsledností vyučovalo, zvláště pak důkladného procvičení učiva dbalo, musily by výsledky daleko

býti příznivější, než jsou dosud. Ovšem učiti toliko, jak se slova ohýbají, a věty pro cvičení dané překládati z jednoho jazyka do druhého, i sebe vícekrát opakovati neprospěje ani žáku na stupni nejnižším; odříká to zcela mechanicky a dostane-li po druhé větu v jiném složení, třeba se slovy již známými, nesvede s ní ničeho. Proto také již pro první třídu osnova učebná (jak jest otištěna v roční zprávě c. k. akademického gymnasia v Praze r. 1882) zcela vhodně ukládá, aby se ústně dávaly otázky a odpovědi o větech přeložených. Čím více pak přibývá látky učebné, tím snadněji a rozmanitěji lze naznačeným způsobem věty měniti k užitku praktickému. Pro druhou třídu opět výslovně se žádá: osvojení látky cvičením, pak rozhojnění zásoby slovní, hledíc zvláště k mluvení pospolitému. Ještě na sklonku téže třídy žáci čtou souvislé články snadno pochopitelné (bájky a krátké povídky), které zajisté samy k tomu vybízejí, aby se z nich brala látka k případným rozhovorům. Od třídy třetí počínajíc žáci mají již vlastní čtánky. Tu prýští z jednotlivých článků vydatný zdroj praxí, z kterého čerpají a jež rozhojňovati přední má býti péčí učitelovou; neb hojná zásoba frází jest vedlé získané grammatické jistoty vlastním fondem, poskytujícím prostředky k volnému a samostatnému jazyka užívání. Ale nehoví se věru osnově vyučovací, když se z čtánky článek přečte, na to obsah jeho mnohdy dosti neurčitě k tomu po česku poví, sem a tam některé slovo neb i celý článek do češtiny přeloží a dále k jinému článku přejde. Není pak divu, když žáci, takto jsouc vedeni, na německá sice slova očima se dívají, ale duchem se namáhají, jak by po česku smyslu jich vystihnouti mohli. Takovým způsobem žáci cvičí se v obratnějším užívání spíše češtiny, než němčiny. Ve třídě čtvrté zavírá se jak nauka o slově tak o větě. Tím má býti žák s theoretickou znalostí jazyka úplně hotov, ve třídách vyšších má se pak hlavně toho dbáti, by žák v přesném duchu jazyka německého také myslil a správně se proslovoval. Časté memorování a přednášení zvláště článků prosaických, překlady z češtiny do němčiny a samostatné práce písemní pomáhají v tom zcela spolehlivě. Mimo to nastává třídám vyšším jiný ještě důležitý úkol, naváděti totiž k bedlivému čtení vhodných spisů německých, které žákům nahrazovati musí nezbytnou jinak německou konversací. Chuť ke čtení oživí se zajisté v nejvyšších dvou třídách, kde se žák rozhlédne po velkolepé spisovné dílně ducha německého a tak nabádán bude, by plody její z vlastního ohledání poznal. Jsu pak spolu hovory o literatuře, o obsahu a rázu jednotlivých spisů znamenitou látkou konverzační.

Než požadují-li všechny předměty gymnasijsní dokonalých učitelů, jest to snad němčina na místě prvním. Nebo kdo jinému úplnou samostatnost v užívání některého jazyka zjednati má, ten musí přece sám takovou dokonalostí vynikati. A ta jest asi veliká vada našich gymnasií, že se nesvěřuje vždycky vyučo-

vání němčině učitelům k tomu způsobilým, ba naopak někdy i takovým, kteří snad ani nikdy nepřemýšleli, jak by tomu předmětu vyučovali. Zde tedy bude rozhodné nápravy třeba. Učitel němčiny budiž filologicky vzdělaným a jazyka německého všestranně znalým, aby právě praktickou stránku vyučování obratně prováděti dovedl jak ve volné konverzací se žáky, tak při opravách písemných úkolův. Vyučování samo měj více ráz společného cvičení; i zkoušení „na známku“ budiž nahrazováno takovým cvičením. Cílou pozornost a svěží chuť ku předmětu podaří se v žácích tím buditi, budou-li sami poznávati, že každou hodinou pokročili a znenáhla způsobilosti nabývají knihám německým jakož i rozmlouvám v této řeči vedeným rozuměti ano i na nich podílu bráti.

Jinou ne menší překážkou v lepším prospěchu jsou přehlplně třídy našich gymnasií. Sebe lepší učitel není pak s to, nemoha všech žákův upoutati k napjaté pozornosti, pak častěji a důtklivěji s jednotlivými se zabýváti, jak toho přirozeným způsobem praktický cíl vyučování takého vymáhá, aby takových úspěchů se dodělal, jako by mohl, kdyby polovinu neb ještě méně žáků svěřených měl. V tom právě záleží úspěch konverzačních kruhů za vedení všelijakých maitrů různých jazyků, že počet členův účastných jest velmi omezený, neb v podobných kruzích, jako jsou nynější třídy našich gymnasií, nepochodil by ani nejslavnější maitre německý se slávou velikou. Něco podobného pozorujeme na ústavech, v kterých se žáci ve větším počtu v hudbě cvičí; není-li kdo zvláště nadaným, jistě z takového ústavu nezvyská dovednosti samostatné. K této vadě přihlízejíc, také ministerium nařídilo, aby na ústavech učitelských žáci pokud možno ve skupinách hudbě vyučováni byli. A ten by byl věru také spasitelný prostředek pro zdárnější výsledky v němčině, kdyby žáci v odděleních vyučováni býti mohli. Že by pak takové zařízení na celém gymnasiu s potížemi nemalými bylo spojeno, mohlo by se aspoň tou měrou provésti, by žáci posledních dvou ročníků, sedmého a osmého, při vyučování němčině ve skupiny rozděleni byli. Tam by se pak snadněji seznalo, jak dospěli žáci jednotliví v znalosti němčiny a dle toho řídil by se pak úkol učitelův, vědomosti jejich zdokonalovati. Vyučovací hodiny byly by stálým cvičením konverzačním, úlohy písemné docházely by důkladnějšího posouzení, četba soukromá dala by se snadněji kontrolovati aneb ústním anebo písemným výkladem atd. Duch zcela jiný rozhostil by se v takém užším kruhu: žáci, přehlížejíce snadno sami výkony svých druhů, v zápalu ušlechtilém hleděti by jeden druhého předstihovati; učitelé pak, stopujícímu utěšený pokrok svých žáků, přibývalo by snahy i horlivosti. Když by se v posledním ročníku slušný vzal ještě ohled k řečnickým cvičením a k vědecké terminologii německé, pak měli by již abiturienti gymnasií takovou znalost němčiny, jaké jim třeba jak pro vědu tak pro život.

Slovo o výkladu lyrických básní na vyšším gymnasiu.

Napsal Karel Thir.

Počínáme-li krátkou úvahu tuto všeobecným vytčením důležitosti četby básnické na školách vůbec, nechceme se přec pouštětí do obsírnějšího definování důležitosti momentu aesthetického ve všelikém vychovávání.

Že idea krásy jako prostředek vychovavací stejně jest důležitá jako idea dobra, věděli a cítili dobře Řekové, tito až příliš jemnocitní labužníci u stolu krásy, kteří nejtětlejší mládež svou nesytiti tak abstraktními pravdami a předpisy, nýbrž vodili ihned k prameni a pravzoru idealisované lidskosti v katechismu Homerově.

I naše mládež neměně přístupna jest všemu dobrému, v krásné-li se jí formě podává, to ví každý. kdo měl příležitost v některé z vyšších tříd výkladem básní se obíratí. I podepsanému, jenž již častěji v šesté třídě měl za úkol, vybrané lyrické básně „Slovesnosti“ žákům přístupny činiti, dostalo se té zkušenosti, že lze tím jakkoli rozržitou aneb umdlenou třídu ihned upoutati, a v napjaté pozornosti až do konce udržovati, avšak musí učitel svým živým přednesem, svojí vlastní zálibou, ano svým vlastním záplem beze vši nemístné ostýchavosti ukázati, že sám pocituje to, o čem chce, aby myslí žáků citily s ním. Pak stanou se hodiny tyto nejvděčnějšími a nejmilejšími. Jest to jakýsi duch inspirace, kterou cítí každý pro věc tu zaujatý, když mladé ony duše v průvodu básníka svého vodí tímto nebem idejí, touto říší krásy a krásou vede k dobru.

Není také hodin příhodnějších nad tyto, aby učitel praktické výsledky toho, čemu žáci v roztroušených hodinách po kouscích ze všeho se naučili, sbíral, snášel a oživoval v jakous jednotnou, ovšem stupni vzdělání přiměřenou filosofii života, aby vyučování dodával podoby, směru, cíle; aby celé vzdělávání žáků s jeho ideální stránky jaksi posvěcoval, aby žáky samy stavěl na povýšenější jakés stanovisko, odkud by celé své pomalé, a po krůpějích podávané vzdělávání přehlížeti, jeho směr a cíle poznávati mohli, zkrátka hodiny tyto mohly by se státi středem celého vyučování, a mostem vedoucím od vzdělávání k vychovávání.

Mládí samo jest poetické; mládež dospělejší velmi přístupna všemu ideálnímu, známa a oprávněna jest Hálkova apotheosá „duše mladé“; i u nejzatvrzelejšího žáka najde tudy učitel cestu k srdci jeho. Jak krásný to úřad býti tlumočnickem básníka, jež-li žákům srozumitelná činíme, sami spolupůsobiteli se stáváme onoho blahého požehnání, jakým poesie na myslí lidí působí. A s jakou úctou vzhlíží hoch k svému učiteli — hierofantu, jenž ho dovedně zavádí ve velebný chrám všehomíra, jenž pomocí svého básníka

rozlušťuje mu ony hieroglyfy všude po stěnách jeho psané, hieroglyfy, kterých tolik příroda i srdce k rozluštění podává, a na jichž správném aneb aspoň uspokojivém výkladu vnitřní klid a cena celého života záleží. A jaký pak výklad těchto záhad jest přiměřenější duši mladé, než výklad básnický? který pak jiný názor světa dovede chladnou bezohlednost zákonů přírodních tak zjemnit, žalost člověka tak idealisovati, radost tak ušlechťovati, pravou humanitou a soucitem k okolí tak ho nadchnouti, nad nutnost konečné smrti tak ho povznášeti, jako názor básnický? Dvojnásob platí to o duši hochu. Ovšem jest mu dosud bezstarostnost dětská dostatečnou hradbou, avšak dříve nebo později dolehne i naň život s celou svou bezohledností, a zdaž může aneb smí svědomitý učitel nechati ho bez předvídaného opatření pro tento nevyhnutelný případ? Buď pak i nepřipraven, najde dosti síly, aby si cestu klestil se stejnou bezohledností a ztratil vnitro své, anebo podlehne bez útechy. Ovšem i ideální názor světa dostane se dříve nebo později do tuhého konfliktu se skutečností, avšak boj tento jest utěšeným divadlem právě humanitě, vítězství onoho znamená pokrok člověčenstva, podlehnutí jest slavné a vybízející k následování, každá pak rána zasazená cítí se sice hluboko v duši, avšak není žravá a nezanechává po sobě v duši jed trpkosti a nepřátelství k lidstvu, neotravuje duši, nýbrž vydává jako strom poraněný sladkou šťavu k svému zacementí. Vždyť pak jest celá poesie výsledkem tohoto konfliktu ideální nálady se skutečností a není lepšího léku k mírnění surového boje všech proti všem, než vésti aspoň ta srdce, která jsou nám poručena a dosud přístupna pomocí ideálního názoru světa k čistější humanitě praktické.

Leč nic snad nezáleží tak na individualitě učitelově, nic snad nepraktikuje se různějšími methodami než toto vykládání básníků, jež tak snadno zvrhnouti se může také v pravý opak toho, čím býti má, v pramen dlouhé chvíle a trýzně žáků. Jakési jednoty a metody při tomto vykládání zdá mi se že by bylo nutné potřebí. Jaký pak jest nejbližší účel výkladu takového? Ten jemný, blahý pocit krásy, kterým básník na srdce nám účinkuje a srdcem na vůli, tento tak neurčitý pocit, jako jest vůně květiny, působící na smysly již poněkud cvičené a zostřené a ucházející tak snadno mladistvé roztržitosti a necvičenosti, tento pocit třeba jaksi zachytiti, přiměřenými prostředky seslíti a zostřiti, a tak i mládeži přístupným učiniti. Nesmí se to ovšem stávatí neobratně, neboť jinak, chytíce tohoto prehavého motýle rukou hrubou, stíráme krásný pel s křídel jeho, a to co v rukou nám zůstane, jest něco bezbarvého neb jednotvárného, co nás již netěší. Právě takové opatrnosti třeba u básně. Jediné trivialní, byť ještě ne neaesthetické slovo neb obrat výkladu jest s to, aby zničilo žáku celý dojem krásného místa na dlouhé časy, neboť při mocném účinku výkladu učitelova ozve se i později se slovem básníka i výklad

jeho, a struna tato zvučí po dlouhý čas, kazíc svojí resonancí dojem pěkného akordu.

Jak si tedy asi počínati, s čím počítí, jak postupovati a kde končiti při výkladu básně? Jaké míry šetřiti v tom, co se říci, co zamlčeti musí aspoň pro přítomnost? Skoro by se zdálo, že není možno tvořiti pevná pravidla. Jaká rozmanitost panuje v básních (mluvíme o lyrických) co do tendence, koloritu, nálady, hloubky a síly, celá to zahrada rozmanitých květů, jak již onen výběr ve „Slovesnosti“ nás přesvědčuje. V každé básni neb skupině básní hraje jiný ton nálady, a vykladatel musí v tom ohledu podobati se hudebníku, aby dominující akord tento ve svém výkladě jako ve variaci hudební provedl, v tom ohledu malíři, aby základní ton koloritu podržel. Že to není snadno, netřeba připomínati. Jsou to na př. básně prstonárodní, jichž celá dojmavost a takřka poetická oprávněnost spočívá v jisté náladě, jsou čirým takořka jen výrazem nálady bez velkého a hlubokého obsahu myšlenkového, jako ton jen neurčité představy vzbuzující; i obrazy jejich jsou neprovedené, splývající a přecházející v sebe. Na druhé straně máme v „Slovesnosti“ básně velmi umělecké, jako na př. „Nad jezerem“, kde vykladatel sám musí nejdříve prodělati celý myšlenkový process, jehož stopy jen v básni se nalézají, musí projíti celou řadou představ v duši básníkově se rojíících, splétajících, postupujících, aby vystihl pravý onen ton nálady, z něhož plynou pak slova, obsahující katastrofu, bod obratu celé básně:

Já cítím v chvíli té, můj život parný
jak letní den, a jak poušť jednotvárný
že mi až příliš drahý.

Z toho co právě řečeno snad již vysvítá, jak si asi myslíme základní část každého výkladu básnického; bude to tedy jakás úplná reprodukce tvořící se básně, obnovení celé oné řady představ, z nichž vznikla, vyplnění nutných v básni mezer a skoků představami vypuštěnými, amplifikování vysloveného, přibírání podobného z celé říše myšlének, otvírání dalekých oněch perspektiv, na které často jen slovo v básni poukazuje, postavení všeho na pravé místo, do náležitého světla, zkrátka bude to parafraze básně. Avšak řada představ, kterou zde stopujeme a logicky doplňujeme, obsahuje jen představy básnické, tedy idealisované a obrazem vyslovené, a parafraze ona dopustila by se veliké chyby, kdyby chtěla býti jenom prosou, kdyby bála se býti vzletnou, nadšenou a obraznou, zkrátka kdyby nebyla parafraza básnickou, stojící však úplně na myšlenkové a rozumové výši doby. Nám se aspoň nechce zdáti, že by tak zv. prstonárodní výklad nějaké klassicky dokonalé básně byl na místě. Mluvme k studujícícm řečí, jakou k nim mluví celý svět a celá literatura, ať učí se již pomalu rozuměti tomu, co z pokladu myšlenkových vymožeností internationalním

majetkem se stalo všem vzdělančům, přivykejme je slýchati a rozuměti všem těm terminům technickým, které v řeči vzdělaných stále se opakují. Vždyť by jinak vyhlášení jsouce za „dospělé“ nemilým překvapením na škole vyšší se přesvědčili, že se s nimi dosud mluvilo jako s dětmi, že se musí nyní do oborů myšlenkových docela nových vpravovati.

Parafrazi tedy básnickou považujeme za hlavní díl výkladu básně. Obyčejně se ovšem žádává od žáka tak zv. „postup myšlének“, což by se snad mohlo zdáti týmž, avšak víme všichni, jak hubená a odstrašující kostra i v případě správného vystižení základních myšlének básnickových tu na jevo vyjde, zbytek z onoho ohněstroje myšlének, který již nikoho nemůže rozehráti. Vždyť básně sama jest již nejstručnějším, harmonickým a technicky dokonalým výběrem představ, jak pak může býti výklad ještě kratším? Tak zv. „postup myšlének“ není tedy výkladem a nelze na něm přestat. Že naopak ona básnická parafraze, o které mluvíme, i celý výklad v sobě obsahuje, jest patrné. Neboť spořádá a doplní řady představ, ukáže z jaké nálady, z jaké situace vnitřní vycházely, provede je bez mezery až k cíli kam směřují, rozvede krátkost, amplifikuje stručnost, vysvětlí nejasné, upozorní na narážky a na podobnosti s jinými, otevře daleké výhledy do říše myšlenkové, ukáže jak dalekosáhlé řady představ odtud na všechny strany se rozbíhají a v básni jako v ohnisku se křížují, dokáže, že básně není obyčejně nahodilou hříčkou okamžitého rozmaru, nýbrž výronem a krystalisací celého kruhu myšlenkového u básníka, a poněvadž básníci jsou mluvčími své doby, že i básně úplně určitému kruhu idejí své doby náleží, v něm koření sice, avšak květem svým již v budoucnost neb minulost sáhá a konečně opouští nás výklad takový později někdy, než básník sám, jestliže třeba podati krátké resumé (ne však trivialní nějaké „fabula docet“). Vše to děje se s přiměřeným stupněm pathosu básnického a vzletem mluvou básnickou a vybranou, formálně dokonalou, která může se přidržeti i výrazů básně samé tam, kde představa nečiní obtíží.

Po takovéto parafrazi, která se týká obsahu, zbude druhá hlavní část výkladu, týkající se formální a technické dokonalosti básně, k čemuž přistoupí poznámky literární, historické a podobné.

Leč v okamžiku, kdy k tomu přistupujeme, abychom na nějakém příkladu srozumitelným učinili, jak si takový výklad básně myslíme, nalézáme se v podobném postavení, v jakém by se byl asi shledal Cicero, kdyby byl, nakresliv svého dokonalého řečníka, tak jak si ho představuje, chtěl potom i nějaký příklad jeho „dokonalé“ řeči uvést. Každý cítí asi svoji celou slabost nejlépe, když klade nohu na první stupeň onoho žebříku Jakubova, jehož jeden konec spočívá na této půdě nedostatečnosti a slabosti, druhý v nebi dokonalosti ztraceti se zdá, jehož však

nikdo ještě nedostoupil. A proto všecko naše ideální snažení zůstává jen snažením, avšak odniti je světu, znamenalo by avět ve starý chaos a pustotu obrátiti, neboť nejen člověk vědomě, i celá příroda spěje nevědomky, tajemnou mocí hnána, bez oddechu ku předu. Právě tento kruh myšlének vede nás ku příbuzné tendenci svou básni El. Krásnohorské: „*Nad proudem žiti*,“ a přistupujeme-li již k tomu, abychom ukázali, jak nejlépe si takový výklad myslíme, nebudeme snad u laskavého, duchem spřízněného čtenáře potřebovati omluvy, že jsme tak učinili, jako spíše poučení laskavého, jak bychom byli lépe učinili.

I. Především jiným jde čtení básně. Nejlépe učiní to učitel sám, neboť již ze čtení samého musí vycházeti na jevo úplné porozumění všemu, učitel musí dále náležitým stupňováním přízvuku a modulací hlasu upozorňovati na vše důležité, a tonem hlasu svého uhoditi na ton nálady v básni se ozývající; musí rytmus básně beze všeho skandování k platnosti přivést, tak aby tok jeho spolu s hudebností řeči nepřišel na zmar; zkrátka z mrtvé litery musí živé slovo učiniti. Jest pak jednou z předností našeho básníka (tak pro krátkost místo „básničky“, ostatně právem, neb co praví Horatius o „*mascula Sappho*“, platí i zde, hledíme-li jak k hloubce pozorování, tak k síle výrazu), že snoubí podivuhodně časomíru s přízvukem, v této pak básni, kde vyslovuje soud svůj o jedné z nejvyšších záhad lidského života (o oprávněnosti ideálního snažení) upomíná důstojný rytmus na velebný chod daktyloepitritů starověku. I umělá stavba strof, jejich dvojdílnost čtením nejlépe vynikne. Ježto však tendence básně, její hlavní myšlenka žákům hned patrna není, a ježto by nesprávně bylo, říci přibližně, že se jedná o přirovnání řeky s životem, bude nejlépe počítí hned s parafrásí, zde oddělenou podlé strof, z nichž každá celek o sobě činí.

1. Z dálky nedohledné do dálky rovněž zraku nedostižitelné běže se ku předu proud života: i první dětství i poslední budoucnost neproniknutelným mrakem člověku jsou obestřeny. Cesta ta není dobrovolně podniknuta, ani dle vůle od nás řízena, ani směr její další znám, bezvonně i proti vůli dáme se puditi mocí, proti které marné jest vše zpěčování a vzpírání, mocí osudu — cestou osudnou.

Poslušna bezděky zákona gravitačního vyhledává voda proudy vždy místa nejnižší, odchylujíc se takto od přímého směru, jako bloudíc, a přece vždy ku předu se pohybuje tak dlouho, až vody své s vodstvem okeanu spojí, v něm zmizí a zanikne.

Neurčitou, křivolakou a zdánlivě nemajíc cíle jiného než okamžitého jest i cesta života. Veden nejasným, ale silným zákonem sebezachování hledá člověk podmínky života nejprůměrnější, bloudí, opakuje a prodlužuje svoji cestu než jich nalézá, opouští nalezené pro lepší doufané, naráží stále na překážky, jež buď překonati nebo obejiti třeba, a tak trvá pracné jeho úsilí

až do té doby, kdy život s věčností se setká, do ní ústí. — Poněvadž mocná síla tíže nikdy neustává působiti, nemožno vlnám se zastaviti. Puzeny a hnány ku předu, zastavovány překážkami stále se pohybují vířice, pohrávajice, zmateně sem tam proudíce, kteréžto nekonečné kolotání podivně kontrastuje s nehnutostí pevných žulových břehů, jimiž proud řeky uzavřen a stěsnán. — Bez zastavení plyne čas života člověka, člověčenstva, okamžik tlačí okamžik, hodina hodinu, časy čas; leč každá minuta jest svědkem téhož vnitřního neklidu, toho rozmýšlení se, váhání, doufání a pochybování, toho odvažování se, pachtění, snažení a zoufání, toho kolotání a zmitání člověka, každý čas jest svědkem stejně neúporné, křížující se neb podporující, bouřlivé a zmatené pro nestranného diváka činnosti člověčenstva. A obojí mezi tím, i člověk i lidstvo týmž proudem ku předu strhováno. Avšak jen ve velmi úzkých hranicích víří a vře tato neklidná činnost člověka i lidstva, veškero proudění života marně odráží se od obou uprolomitelných břehů: hrází času a prostoru, jimiž veškero život sevřen.

2. Dokud rozkošná Vesna břehy řeky dítkami svými okrašluje, tak mnohý srdce potěšující kvítek docela blízko nad proudem hlavinku svou sklání a v prchavém a mýjivém zrcadle svém se sblíží; rychle však unáší s sebou řeka vlnky své, jen okamžik a z krásného obrázku nezbylo ničeho. I Vesna života okrášlila jeho cestu kvítím radosti, avšak zdá se nám, že ve vnitru našem kvítka tato kořínků zapustiti nemohou, že tak rychle jen vedlé cesty se mihnou, tak jsou prchavá a tak zachytiti se nedají, jako obraz kvítka ve vodě. Marné voláváme k okamžiku: „Tys krásný, postěj!“ — krásné divadlo již zmizelo. Jaký div, že to co v moci své nemáme, co uchytiti, zastaviti nemůžeme, co jen jako prchavý reflex duší se mihne jako pablesk z ráje, že to v následujícím okamžiku ztráty, kde jako z krásného sna probuzení dvojnásob nešťastnými se cítíme za pouhou šalbu považujeme, že s podivením sami sebe se tážeme, zda vskutku vše to, co zde radostného a krásného známo, jenom k našemu sklamáni zde jest, zda postačí již to, že něco radostným, blahým pocitem nás naplňuje, abychom již předkem za klamavé a lživé to vyhlásili? Věru, bolestný to vzdech z vnitřní básníkovy a melancholické resignace v tomto dilemmatě: Vy okamžikové pozemského blaha, jste proto klamem, jímž sami sebe šálíme, poněvadž tak krátké jest vaše trvání, že ani ujistiti se vaší jsooucností nám času nedopřáno, anebo poněvadž země tato, tento život docela neschopen jest vydávati podobné květy z ráje, takže domníváme-li se vás kde viděti, za lživé a padělané květy vás považovati musíme? A nejsou-li tak mnohé naše radosti vskutku květinami padělanými? Nemá tedy život náš nic vskutku krásného, blahého? Odpovědi jest strofa následující.

3. Nepodoben těmto jednotlivým, řídkým a tak problematickým kvítkům vznáší se ve velké výši nad proudem samým,

tak zdá se nám, — jako nějaká fata morgana celý rozkošný sad, připomínající nám svou srdcekojnou utěšeností, svým ovocem poznání ráj lidstva ztracený. Celé ráje, sídlo krásy a pravdy nejsou s tohoto světa, nýbrž jej jako nebe obklopující, a jako nebe i vzdálené, mní nebo doufá člověk viděti, schopen-li jest zrak jeho tak vysoko se povznésti. Melancholické zvěsty a stesky všech národů o ráji dávno ztraceném dostatečným jsou nám svědectvím, že jest přirozenou vlastností člověka, z hlubokého, pozemského údolí tohoto, „jež chladná mlha tísní,“ vyhlédati stále po nějaké jiné zemi, kde nalezneme vše to, co nám zde odepráno a odňato, kde záduchivá touha po kráse, která nehyne a neprchá, po radosti, za níž nenásleduje sklamaní, bude naplněna a slza všeliká setřena, kde bude ukojeno i žíznivé prahnutí po pravdě a veškera pochybnost odňata od nás. Všechna náboženství světa slibují nám tuto zemi, aneb lépe toto nebe, všichni básníci živi se již zde jeho krásou, všichni mudrci hledají tam pramen pravdy a všichni lidé vychodisko všeho dobra. Což divu, že mezi mudrci největší básník a z básníků nejhlubší filosof Plato dokonalou tuto říši zalidnil svými ideami, svými dokonalými pravzory všeho toho, co zde na světě v nedokonalé spůsobě se nalézá, že všecku krásu a dobro vezdejší nazýval jen odleskem věčného praobrazu krásy a pradobra říše oné ideální, že všemu proměnlivému na světě jen potud bytí skutečné připisoval, pokud účastno jest věčné oné jsoucnosti, která za proměnou všech věcí skrýváti se může.

Avšak v básníku, již jednou sklamaném, nové hned povstávají pochybnosti: není i to snad pouhým sněním, neplodným blouzněním citu, jenž nevěren stav se chladnému rozumu, bez vazby přísné logiky zvolna téká, vymýšleje něco, čeho vskutku není? Jsme skutečně oprávněni, ano jsme schopni až k takové vysoké představě ducha pozdvihnouti, aneb dostačí to, že mysl tak vysoko zalétá k důkazu, že to nejsou pouhé přeludy fantazie? Není-li snad jen krásný sen, nezbudovaný přispěním rozumu vypočítavého, nýbrž vybásněný jen srdcem, které tak rádo považuje za skutečné to, po čem touží, a v blažené chvíli tím, jako existujícím se kochá? Postačí-li snad za důkaz existence oné říše ideální, že básníci, tito věštcí a proroci člověčenstva (jak se totiž nazývají, poněvadž jim všechna srdce jsou otevřena, jichž hnutí soucinně tlumočí, poněvadž v myslí jejich ožívuje minulost, obraží se celá přítomnost a vytváří budoucnost), že tito takovými dary obdaření lidé ve chvíli jakéhos vytržení, nadšení, zápalu, svým duševním okem tak pronikají mlhou, kterou vše mimo tento hmotný svět člověku zakryto, že, ne-li jasně viděti, aspoň tušiti si troufají takovou blaženou říši krásy, pravdy, dobra, toto slíbené nám království boží, které ovšem není s tohoto světa?

Věru, nesmírně důležitá to otázka.

Cena celého života, blaho tolikerých pokolení, vnitřní klid millionů myslí, zdokonalování se lidstva a lidskosti záleží na jejím

rozluštění. Zbytečně namáhá se každý člověk znovu, hledě sebe zdokonaliti, jestliže kusé toto vezdejší zdokonalování předčasnou smrtí navždy pokaždé bývá znovu přerušováno, nadarmo vede mocný pud srdce vždy za něčím blahým a krásným, dostane-li se mu vždy jen nepravých květin pozemské krásy za odměnu, marně očekáváme nasycení dychtivé touhy po poznání všeho, což jest, jestliže jsme odkázáni na krátký čas trvání nejen lidstva, než i člověčenstva a jestliže stále jen skrovnými prostředky důmyslu lidského pracovati máme . . . Báseň nalézá se na výši katastrofy, s dychtivostí očekáváme z úst básníka jako povolaneého soudce výrok o ceně své vlastní existence a svého životního úkolu, o oprávněnosti ideálního snažení na světě vůbec, a odpovědi dostává se nám ihned.

4. Velebně zní slova básníkova, rozlušťujícího jménem svého věsteckého povolání tuto hádanku lidské existence: Cokoli tobě v době nadšení, kdy duch zbaven na okamžik pout hmoty v neutašených vlastnostech se objevuje, v hrdém pocitu nesmrtelnosti své a vznešené příbuznosti s duchem všehomíra křídla nad meze času a prostoru rozpíná, cokoli tobě v také době šeptá duch vyšší, božský, o tom, co nezměněno vedle světa proměnitelného existuje, to ohrad si pevnou zdí víry, tak aby ji doby lhostejnosti a pochybovačnosti povaliti nemohly. Pak bude nitro tvé schránkou této víry ve věčnou pravdu, dobro, krásu a tento posvátný oheň idealismu, jež jsi jako nový Prometheus sám s nebes nesl, ukáže ti v temnotách pochybností cestu jediné jistou a pravou, zařídí tvé jednání podle vzoru tvé vnitřní ceny a důstojnosti, takže budeš nepodoben těm, kteří nemajíce podobného světla vnitřního, bludičky svých nízkých a vezdejších cílů považují za vůdčí hvězdy své a majáky, ač jsou tyto jen s to, aby vedly v bařiny. — A znova napomíná: Nedomnívej se, že klamným jest to, co duch básníkův v době nadšení hranic věčnosti se dotýkaje odtud přináší jako věštbu nejvyšší, totiž zvěst a poselství nad něž nemá svět důležitějšího: k něčemu vyššímu jsme zrozeni! Jeť to zkazek z oněch krajů, kde neláká již zrádně strojený květ pozemské krásy, kde neklamou již sodomská jablka lidské moudrosti, kde však jediné pravý a krásný zároveň „květ pravdy se trpytí, výše nad proudem žiti.“

Tot by byla ona, kterou si myslíme, básnická parafrase. Poněvadž básník sám své dedukce činí, zbytečno by bylo o slovo více k výkladu přidávati. Poněvadž pak thema toto básníkům jest běžné, jest podobností mnoho. Dotkli jsme se Schillera a Herdera. Co však se ještě předchozího týče, nemyslíme, že by bylo možno a dovoleno, vše v souvislosti jedním dechem přednésti, spíše bude učiteli katechisujícími otázkami žáka k týmž výsledkům vésti, které pak na konci každého odstavce sebere a takto asi v souvislosti opsáním v jedno shrne.

II. Ve výkladu stránky formální a technické dokonalosti dovoleno jest zajisté býti stručnu. Vědouce, že mluva básníkova jedinou jest nepřetržitou řadou obrazů, metafor, nemůžeme přece za úlohu výkladu považovati, aby každý z nich pytevním nožíkem byl zkoumán a s mikrologickou důkladností do určitých přehrádek zařazován, nemůžeme nazývati aesthetickou analysí, dělati z organického celku disiecta membra. Takový mrtvý formalismus nesyťi obraznost mladistvou (které má přece čtení dobrých básníků podávati zdravou látku a odváděti od neplodného neb otravujícího snění), a nerozehřívá srdce. Že má obraz před sebou, ví hoch bez toho; co znamená, povědělo mu opsání jeho, a nyní snadno z větší neb menší vzdálenosti obrazu a významu jeho vyměří i smělost onoho, cttí co mají analogického, chápe snadno idealisující dílo básníkovo a jeho vynalezavost, díví se vysokému letu a smělým skokům okřídleného koně Mus a rád dává se spolu unášeti. Nekazme mu tedy dojem otázkou, který z druhů metafor jest ten neb onen obraz, zvláště jsme-li přesvědčeni, že ví, co metafora jest a snad i druhy její zná. Ovšem na zvláště smělé a snad pro toho neb onoho básníka charakteristické spůsoby představování upozorniti jest na místě, dále i na to, jaký společný ráz neb náladu některé celé skupiny básní mají, na př. ze 'Slovesnosti': V přírodě, Lesní kvítí; na vyšším stupni můžeme snad i říci, jakého směru v literatuře vládnoucího ten který básník se přidržuje a snad i trochu po analogiích v evropské literatuře, která na naši čím dále tím více bude účinkovati, se porozhlédnouti.

Co se básně naší týká, nebude třeba žákům mnoho poznamenávati. Dostačí říci, že spůsob představování básníkova, jeho obrazů není zde sice smělý a odvážný, avšak nám blízký, srozumitelný, případný a vždy básnický, prosaického obratu nenajdeš. Pouze poslední sloka povznáš se k větší smělosti obrazů; základní obraz o proudu žití vrací se a provádí se vtipně v první a na počátku druhých dvou sloh, i posledními slovy ještě k němu se básník vrací. Velmi pěkná jest metrická stránka, živé daktylo-trochejské rytmy spojují přednosti časomíry i přízvuku, zde, jako jinde, jeví se básník v ohledu rhytmickém mistrným. Schema jest následující:

```

— ˘ — ˘ — ˘ —
— ˘ — ˘ — ˘ —
— ˘ — ˘ — ˘ —
— ˘ — ˘ — ˘ —

— ˘ — ˘ — ˘ — ˘
— ˘ — ˘ — ˘ — ˘
— ˘ — ˘ — ˘ — ˘
— ˘ — ˘ — ˘ — ˘

```

Rhythmus tento jest tak hudebný, že skoro jako hotová již hudební věta uchu se ozývá. Vidíme též patrnou dvojdílnost sloh.

První část, kde první a třetí delší verš, opatřen hned harmonickou klausulí, hodí se pro větší rozmanitost za podklad pozorování zevnějšího, a tomu i věnován. V druhé polovici opakuje se delší verš třikráte a končí klausulí pádnější, tato část pro naléhavé důrazné opakování téhož rytmu hodí se spíše k reflexím, a k tomu jí také užito. Jen ve sloze poslední obě polovice slouží k napomenutí, avšak přece druhá činí to dojímavěji. Takto antičkým právě obyčejem podporuje forma obsah.

To bylo, co jsme o výkladu básní lyrických vůbec, a o této zvláště říci chtěli. Nalezli-li jsme u laskavého čtenáře souhlasu, bude nám to povzbuzením, i na jiných básních „Slovesnosti“ tento způsob školního výkladu provést.

Klasobraní po poli školství gymnasijsního hledíc po přednosti ke starým jazykům.

Podává Fr. Krsek.

Tři desetiletí minula již od doby té, kdy sepsána pro gymnasia a realné školy rakouské organizační osnova, dílo značné ceny didakticko-paedagogické, s nímž jednostranné učebné osnovy gymnasií německých srovnány jsou, méně dokonalými býti se objeví. Tyto zajisté pěstují ku všeobecnému vzdělání velikou převahou pouze jediný obor věd, totiž filologicko-historický, s nevolí jakousi odstrkující obor věd mathematicko-přírodopisných.*) A přec chce-li kdo všeobecně býti vzdělán, oba ty obory podkladem vzdělávání svého učiniti má. Touto zlatou střední cestou dala se rakouská organizační osnova, jak sama doznává slovy: „Der gegenwärtige Entwurf des Gymnasialunterrichtes hat zwischen diesen beiden einander entgegenstehenden Ansichten nicht eine unbestimmte Mitte zu halten, sondern eine feste Schätzung des bleibenden Werthes dieses Unterrichtes, als eines allgemeinen Mittels höherer Bildung zu finden, und darnach dann die dem Gegenstande zu widmende Zeit und die zu fordernden Leistungen zu bemessen gesucht.“

Třicet roků neslo se vyučování na školách středních směrem osnovou tou vytčeným a jejími předpisy se spravovalo. Staly-li se kde jaké změny, jednotlivostí, nikoli celku a zásad se týkaly. Během těch třiceti let že mnohých a dosti vzácných nabylo se zkušeností, že učitelé odborů všech ze své vlastní školské činnosti víc a více, kde co dobrého nebo méně dobrého, poznávali, nikoho nemůže býti tajno. Těch pak nabytých zkušeností ku

*) Všechny vědy, jichž ku všeobecnému vzdělání potřebí, vážný myslitel Herbart rozdělil ve dva veliké obory svrchu pojmenované.

změně a opravě předpisů posud platících kdekoli třeba užiti jest ne právem, anobř povinností.

Správnó tudíž a měrou nejvyšší chvalitebno, že svolána nedávno do Vídně enketa, jež by pilné o potřebných opravách vyučování gymnasiijního konala porady, co kde krívého napravujíc, co kde špatného vymytujíc, co dobrým shledáno na dále potvrzujíc, co lepším seznáno před jiné kladouc.*) Že po čase změn a oprav potřebí bude, moudře připouští sama organisační osnova řkouc: „Es kann nicht die Absicht sein, den Gymnasien eine Organisation zu geben, welche sie wie ein metallenes Kleid äusserlich umschliesst und in unveränderlichen Formen festhält, vielmehr muss sie in das Leben dieser Institute eindringen, mit ihnen wachsen und sich gestalten.“ A nevidím také nic přirozenějšího. Nenít a nemá býti škola se svými předměty učebnými zřízením v jedné formě strnulým, mrtvým, ale spíše živoucí jest ústrojí její. Má býti jako bujně v šíř rozkládající se štěpný strom, jehož ratolesti utěšeně pučí, zelenají se, kvetou, zdravé ovoce nesou. A spatřujeme-li, že tu a tam některá ratolest z přičiny kterékoli (mnohdy nesnadno viditelné) trpí, postonává, opožduje se, plody buď zakrsalé nebo vůbec nedozralé rodi: ihned tu jako zahradníci pečliví ku pomoci budme, choré ratolesti ohledávající, nákazy je zbavující, ku zdárnému vzrůstu, kde to ještě možno, je vedouce.

Tušenému tedy vzrůstu a šířícím se potřebám škol středních nehodlajíc již z předu ujmy činiti, hned r. 1849 osnova organisační slovy svrchu řečenými zřejmě vytýká, že nechce býti školám středním jakousi svěrací, povždy neproměnnou kazajkou. A chtěl-li by kdo přece v těchto dobách vše všudy dokonale do ní vtěsnávati nikde v ničem ani dosti málo nepovoluje, nerozumně by jednal, jako otec, jenž by syna v jinocha dospívajícího nutil, aby se oblekl a volně i pohodlně si vykračoval v kabátci, který mu jako chlapeč pořídil. — O nutnosti nějakých oprav v učebném plánu našich gymnasií, ať již v tom ať v onom předmětu, netřeba slovy se šířiti; o tom jest jeden téměř hlas. Jakého však způsobu a jakého dosahu měly by býti změny ty, mají-li se provésti v zásadách či jenom v jednotlivostech, o tom třeba úvahy i přemýšlení bedlivého.

Zásadné změny již to sotva budou, soudíc po všem tom, co se o té otázce do veřejnosti dostalo. Svolána totiž pouze enketa gymnasií se týkající, což značně leckohos překvapuje, pomyslí-li, kterak horlivě v dobách nedávných vsude rokováno bylo o jednotné škole střední, kterýchž porad a snah výsledkem ovšem ne dokonalým bylo zřizování realných gymnasií. O způsobu

---

*) To má býti účelem porad takových; jakou však měrou enketa úkolu tomu dostála, ukáže budoucnost, nebo ne všechno, co kdy z takové enkety vyšlo, objevilo se býti dobrým.

tedy, kterým by sloučiti se dalo vzdělávání mládeže obojím směrem, reálním i humaním, kterým by se z pojmu všeobecného vzdělání odstraniti dala ta neblahá, mnohé ostré spory zavinující dvojice, o tom, jak se podobá, nyní málo již se mluví a přemítá. A přece neměla by myšlénka ta, pokud arci já souditi mohu, jen tak zhola pouštěti se z oka a z myslí. Zdáť se mi, že otázka ta, když my požadavkem přítomnosti ji učiniti nechceme, aneb odvahy nemáme, nutně i přirozeně jednou z předních úloh státi se musí, již rozřeší budoucnost.

Že pak změny, jež enketa podstoupiti hodlá, ani bodů základných čistých gymnasií se nedoteknou, bylo již jinde dosti zřejmě vysloveno. Můžeme tedy čekati změny odnášející se k jednotlivým předmětům učby gymnasiijní, ku případnému učiva i cvičiva upravení, ku zdokonalení metody vyučovací, ku věcem správním atd.

Před časem nedávným podal jeden list pražský veřejnosti české úvodní článek, jehož nápis byl: „Oprava gymnasiálního vyučování,“ v němž o nynějších našich středních školách vůbec a o gymnasiích zvláště ne hrubě příznivý soud učiněn. I líčen stav a způsob těch škol barvami tou měrou temnými, jakoby těch ústavů zřízení veškero bralo se drahami křivými a jakoby organisační osnova venkoncem pochybena byla a na dále zhola nepřiměřena.

Tomu bohudík tak není! Bez nedostatků a vad, jež mnohdy jenom během času a ponenáhlu přede zrak náš vstupují, není snad vůbec žádného zřízení, a vtip i důmysl lidský jest právě k tomu povolán, aby napravoval a hládl, co křivého a kostrbatého. Osnova pak organisační pro střední školy rakouské není nikoli špatna a důmyslu prázdna, jak přesvědčí se ji pročítaje každý, jehož zrak i sluch otevřen a nepředpojat. A tak troufám si tvrditi, že by naše školy spravujice se dokonale osnovou svou (nehledíc k některým menším nedostatkům, jež teprve změnou stanoviska a délkou času skutečnými vadami se staly) na lepším stupni byly a prosty chyb, jež se jim zhusta vytýkají. Avšak i zde platí osudné: jinak v theorii, jinak v praxi; také zde shledáváme, že není vše, jak by býti mělo, a vina toho jest ne jedna. Proto však netřeba ještě prostě odsuzovati zřízení dobré,*) byt v něčem vadné, nýbrž slušno hledati závady i příčiny malého zdaru a shledané odstraňovati. A hledajíce překážky ty seznáme, že nejméně jich spočívá v osnově samé, nýbrž že veliká část těch nedostatků má jiné kořeny, jichž posud buď jsme neznali, buď z příčin kterýchkoli náležitě jsme si nevšímalí.

*) Gymnasia rakouská za dobu svého 30letého trvání osvědčila se skutečně jakožto zřízení velmi prospěšné, na základě zdravé myšlénky důmyslně sestrojené; úkolu svému národům ku zdaru vyhovovala vždy a vyhovují posud, a doufejme, že čím dále, tím více vyhovovati budou, až leccos v jednotlivostech ještě zlepšeno bude.

Bezodůvodna jest a o neznalosti poměrů svědčí výtky, že rakouská organizační osnova nejspíše jest opsána z německých učebních plánů.

Naše zajisté osnova, jak již svrchu řečeno, v základech samých daleko předstihuje osnovu německých gymnasií; dokladem toho budiž nám srovnání hodin určených latině u nás a v Německu. U nás na celém gymnasiu jest týdně 50 hodin, v Německu však jest jich 88. Čítáme-li školní rok jen na 40 téhodnů, věnuje se na německých gymnasiích o 1520 hodin jazyku latinskému více nežli na ústavěch rakouských. A to jest zajisté značný již rozdíl mezi oběma učebními plány! Rozdíl ten však není věcí náhody, nýbrž příčinou jeho jest věru bedlivá a zralá úvaha.

Než milerád přiznávám a připouštím, že ve zmíněném článku mnohé jest obsaženo zrnko zdravé pravdy, jež aby bylo v úrodnou a přístupnou půdu padlo, velice si přeji. Mám tu na mysli především tu okolnost, že skutečně v předmětech jednotlivých, na díle v učbě samé jsou patrné nedostatky a nepřiměřenosti. I bude na péči učitelův a ředitelův snaživých, by předmětům svým učice často a zrale o látce, o způsobu vyučování, o knihách učebních uvažovali a nastrádaných tak zkušeností k obecnému dobru užití neváhali. Takových pak zkušeností bude třeba po přednosti dbáti, nebo vycházejí bezprostředně ze sní školních, o jichž dobrý stav právě jde.*) Vycházejí-li však návrhy od osob a kruhů věcí i poměrů nehrubě znalých, že mnohdy velmi dobrodružně dopadnou, kdož by se divil? Tak ku př. řekne se: Necht se nařídí, by ve školách učitelé užívali nejlepší metody a necht se dají sepsati dobré knihy školní!

Toť arci pravda svatá a nevyvratná, že to jsou nejlepší prostředky ku povzbuzení a zvýšení rozvoje i prospěchu škol; a kdo by z toho měl větší radost, než-li učitel, vida, jak práce jeho zdárným ovocem jest odměňována? Ale což platno, když to přec jsou jenom pěkná slova, s nimiž se skutečnost mnohdy velmi dlouho nesrovnává. Potřebuji-li nového oděvu, obuvi nové, nábytku nového, dojdou si ke krejčímu, k obuvníkovi, ku truhláři a dám si potřebné zhotoviti. Ale hotové metody si nemohu nikde koupiti, zvláště ne nejlepší, protože té právě teprve hledáme, přestávajíce na tom, můžeme-li se jen zatím celkem dobré metody zmocniti, bychom neškodili více nežli prospívali. Nejlepší pak (ovšem relativně) metody jak dohledati se můžeme jinak než rozmanité způsoby vyučování vespolek srovnávajíce, jich na zkušenou užívajíce a pak výsledky a úspěchy řádně uvažujíce? Co vhodné, odtud

*) Nelze pochybovati, že by mužové zkušeni, v úřadě učitelském sešedivěli, ředitelé a učitelé na gymnasiích již decennia působící, kdyby v radu se sestoupili, s větším prospěchem o změnách a potřebných opravách pojednali nežli kdokoli jiný; těch by v enketní kommissi, pokud gymnasií se týče, mělo býti nejvíce.

i odonud vybrati třeba a v užitek obecný obracetí. To dříve státi se musí, nežli možno mluvíti o metodě nejlepší; bez takových pokusův a úvah jenom po subjektivním zdání nějakou těsnou uniformitu ve vyučování přivoditi bylo by veliké a nehrubé prospěšné ukvapení, jehož účiny dlouho by na sebe čekati nedaly. —

A podobné obtížeá jest věc s dobrými školními knihami. Máme arci již některé vhodné, s plíí i zkušeností velikou sepsané školní knihy, ale ani ty nejsou ještě ve všem všudy bezvadně dokonalé; než však budeme míti všechny, hezká trocha vody a času uplyne. Řekne se snadno: Sedni a napiš dobrou školní knihu! ale neplní se tak snadno. Pravidelně několik pokusů dříve státi se musí, nežli knihy dobré školám našim se dostane; a při pokusech těch může zvláště k tomu povoláné bohatá zkušenost i hluboké přemýšlení vésti má, aby nikoli kvapně a jako na zakázku, nýbrž rozvážně pracující na tom poli záslužném ač obtížném, slušných úspěchů docházeli. Úřady, jichž se týče, měly by šlechetně závodění toto všemožným způsobem podporovati a vzbuzovati; i chceme doufati, že tak učiní pomáhající věci dobré, čímž poněáhu vždy blíže cíle ocitovati se budeme. Ne-li všecko, tož aspoň mnoho dá se dokázati, ale obyčejně ne najednou a v jednom dni, nýbrž postupem času, nikoli nepřirozeně, nýbrž přirozeně a s rozumem. A nikde zajisté neměly by překotné převraty tak zhoubných a nenapravitelných následků jako ve zřízeních školských. „Omnia sponte fluant, absit violentia rebus.“ — Jakkoli tedy mnozí proniknutí jsou přesvědčením, že v organizaci gymnasií nějaké změny státi se musí, tož přec kde kdo s poměry dotýčnými dobře jest obeznámen, že základy škol těch hnouti netřeba, přízná každý.

Ale jiná jest tu okolnost, jež, zdá se mi, také povšimnutí zasluhuje, a na niž částečně také jinde již bylo ukázáno. Okolnost ta položena jest v poměru gymnasií k vysokému učení. Gymnasia naše mají vedlé slov organizační osnovy účel dvojí; §. 1. Zweck der Gymnasien ist: 1. eine höhere allgemeine Bildung unter wesentlicher Benützung der alten klassischen Sprachen und ihrer Literatur zu gewähren und 2) hiedurch zugleich für das Universitätsstudium vorzubereiten. Dle toho připravují gymnasia žáky své, by se mohli na odborná studia dáti, universitními posluchači se stanouce. Jakou měrou a s jakým úspěchem zde jednotlivé odbory svým povinností dostávají a v pravdě cenné a pro život i povolání budoucí platné vědomosti posluchačům svým zjednávají, o tom soud nepřipadá ani tomuto místu ani mně. Tolik však jisto jest, že ti, kdož učitel-skému stavu pro střední školy věnovati se hodlají, vhodné průpravy na universitě nedocházejí; vzdělají se jednostranně, pouze vědecky. Poněvadž pak známo vůbec, že třeba sebe lepší a širší vzdělání vědecké ze člověka ještě učitele nečiní, přirozeno ovšem, že z nás téměř každý, úřad svůj nastoupiv, nesnadnou měl práci,

teprve zde se zásadami paedagogickými a didaktickými mnohdy pracně a zdlouhavě se seznamuje. V této příčině se tedy universita o kandidaty učitelství na středních školách buď nestará, buď stará se nedostatečně, a přece není umění vychovatelské a učitelské tak snadno, by se beze všeho vsudy, mnohdy bez vůdce i rady*), v něm vyznal každý. Neuvodí nám zajisté nadarmo velebystrý znatel škol i povah lidských Jan Amos Komenský na mysl slova Řehoře Nazianského: *Τέχνη τεχνῶν, τὸν ἀνθρώπων ἄγειν, τὸ πολυτροπώτατον καὶ τὸ ποικιλώτατον τῶν ζώων.*

Po všem tom mělo by na vysokém učení postaráno býti o to, by kandidati učitelství, než svůj úřad nastoupí, aspoň se základními pravidly vychovatelství a učitelství seznámiti se mohli. Takové průpravy postrádá se velmi citelně skoro vsude, a obyčejně odnesou to žáci, jsouce předmětem buď více buď méně šťastných pokusů se strany učitele, jemuž ovšem to ve zlé nikterak nemůže býti vykládáno, neboť „nevědomost hříchu nečiní“.

Narižením nebo spíše tradicí, že každý posluchač filosofické fakulty povinen jest za některý ten semestr přednášky filosofické a paedagogické poslouchati, dobré věci ještě není pomozeno. Jest tu třeba pokynů vydatnějších a cvičení pokud možno praktických (těchto třeba jen v dosti malém rozsahu), aby se mysl nepřeplnila zase samou teorií a abstrakcí. Ovšem hotové metody ani z takového paedagogického semináře kandidati si nepřinesou. Ale pozná-li dějiny vychovatelství, rozmanité metody a jich výsledky, vstřípi-li si v paměť hotové již a osvědčené pravdy paedagogické, osvojí-li si první pravidla, jak žáky vychovávat, a předpisy, jichž, uče a vykládaje, šetřiti má, obeznámí-li se konečně se zákony psychologickými: dosti bude; vědomosti ty zajisté s prospěchem velikým ze příští své zkušenosti a práce zdokonalovati i rozšiřovati bude moci.

V poměru gymnasií k universitě však ještě jiná jest okolnost pozoruhodná, na niž často a mnoho pomýšleje, opět a opět shledávám, že se v popředí hovoru a porad dostane a dostati musí. Po rozumu a vůli organizační osnovy mají naše gymnasia poskytovat žákům svým průpravy ku vstoupení na vysoké učení, a kdyby ve skutečnosti všechno šlo po slovech osnovy, není pochybnosti, že by průprava ta byla dokonalá, a ne-li dokonalá, aspoň uspokojující. Ale snad již od let sedmdesátých neslycháme,

*) To arci předním úkolem ředitelův, a kde tito plní povinnosti své svědomitě a s náležitou znalostí zásad vychovatelských i učitelských, tam jakási trocha steskův a nesnází odpadá, ale jenom během času, kdežto při řádné přípravě dalo by se vše rychleji a úspěchy byly by vydatnější. Pak by také zkušební rok nabyl větší ještě důležitosti a stal by se skutečně pro kandidaty, kteří se již s theoretickou a pokud bylo lze, i s praktickou paedagogikou v základních rysech seznámili. Další prospěšnou přípravou, z níž by cestou přirozenou jda ve skutečnou praxi vším potřebným jsa ozbrojen a povolání svého nejsa neznalým sestupoval.

že by průprava ta vesměs byla uspokojující, naopak často na to se toužívá, že ve velmi mnohých případech ku pravému uspokojení mnoha se nedostává. A snadno předvídati, že stesky ty, půjde-li se týmž směrem dále, množiti se budou, že místo přirozeného přechodu mezi střední školou a universitou bude čím dále tím větší mezera. To ačkoli pocituje se a pocifováno bude na vysokém učení vůbec, přece zvláště neutěšené poměry může připravit na fakultě filosofické. Jinde aspoň zákonem postaráno, by veškery přednášky jaksi systematicky uspořádány byly, práce souměrně rozdělena a směr studia dle času naznačen; na této však fakultě skoro vše, bych tak řekl, pouhé náhodě necháno, nikde určitých pravidel, nikde bezpečného vodítka. Tak stává se často, že mnozí nedovedou se uchytiti na této nové dráze vzdělávání se, nemajice nijakých pokynův, aneb uchytí se sice, ale pozdě, dosti sem tam nejistě se natapavše, nebo vůbec uchytiti se nemohou, seznávajice sami teprve v této pozdní době svou vnitřní k tomu nestatečnost, na kterou jim již dříve třeba několikrát bylo ukazováno, na niž však vždy zase dobromyslně oko přimhouřeno. Pak slyšíme arci někdy (o kéž v budoucnosti neslyšíme toho často!), kterak tu a tam mluví se o chybení se cíle a o zkažené existenci; avšak není snad aspoň trochu úvahy hodno, čím, kde a jak tomu chybení se cíle a té zkáze existence přispíváno?*)

Nehledejme viny pouze na jedné straně, nýbrž pátrejme po nich i na druhé, a učínice tak seznáme ne s těží, že často nedokonalá průprava při přechodu z gymnasia na universitu a v příčině paedagogické (nehledíc k ničemu jinému) pravidelně nedokonalá průprava při přechodu z vysokého učení na střední školy jest ten *circulus vitiosus*, v němž jsme se ocitili, a z něhož co nejdříve abychom se vyprostili, pilně starati se třeba. Z toho všeho jde, že prováděti opravy a změny jenom v oboru gymnasií a neodhodlati se k nějaké, časovým poměrům přiměřené změně na universitě není šat vedlé nastalých potřeb a okolností nové a pohodlné hotoviti, než starý, těsný a leckde vetvý oděv záplatovati a skvrny tmavé na některou jen chvíli slabě zabělovati. A to že práce jest marná, na dlouho trvání nemající, dozná každý; chce-li se vůbec opravovati „in membris“, hlavy tuším také zapomenuto býti nesmí. Někaké tedy opravy bude též potřebl „in capite“, aby celé tělo bylo zdrávo náležitě.

Všechno to, čeho v předcházejících rádcích jsem dotekl, jest vlastně jenom úvodem řečeno; nepokládám se nikterak k tomu povoláním, bych o otázkách váhy a důležitosti takové rozhodovati chtěl.

V úmyslu mém však již z počátku něco jiného bylo, o čemž abych vedlé svědomí svého a zdání přímý úsudek vyslovil, pohnut se cítím; a tak chci učiniti nikomu k libosti a nikomu ku škodě.

*) Viz poznámku nejbliže příští.

Již zředu naznačil jsem, že změny, jichž od enketní komise čekati můžeme, nedoteknou se stězejí osnovy gymnasiijní, nýbrž spíše jednotlivých předmětů, jich učiva a učby atd. „Fortschritt und wahre Verbesserung im Rahmen des modernen Gymnasialwesens würde überall willkommen geheißen werden und ein Stillstand in diesem Gebiete würde unter allen Umständen einen Rückgang bedeuten. Aber zu einer Antastung principieller Punkte des jetzt feststehenden Unterrichtes wird kein besonnener Mann die Hand bieten dürfen“. Tento soud pronáší Ott. Lorenz a zajisté správně; přes to přece arci připouští, že hledíc k učebnému plánu, k rozdělení hodin, k účelu vyučování v různých odborech některé nedostatky opravití zbývá. — Enketní komisi také obíráti se má otázkou, která k vyučování jest na gymnasiích klassickým jazykům, aby výsledek těch studií byl vydatnější, intensivnější nežli dosud. A právě o této otázce několika črtami, třeba hned nikoli na prasto a široce propracovanými, mínění své přátelům klassických studií na uváženou dáti můj úmyslem. Mínění to, jehož arci nikomu vnučovati nemohu ani nechci, mnohým snad uzdá se býti nezralým aneb přemudrovaným. Nezralým býti může, protože školská má zkušenost čítá sotva některý rok; tu budiž mi dobrá má vůle výmlouvou i omlouvou. Pakli by však ve slovech svých třeba jedině zdravé zrnko bylo nalezeno, by marně nezašlo, nýbrž aby vzklíčilo nám k radosti a mládeži ku prospěchu, vřele si přeji.

(Pokračování).

Úvahy a zprávy.

Učebné knihy francouzské pro české školy vydané r. 1883. Slušná jest již řada učebnic francouzských, jež rodi u nás potřeba školní, zejména od posledního desetiletí, co zaveden byl přední z moderních jazyků světových mezi povinné předměty na realkách českých. Od starších knih Březanovského (Šrámka), Krejče, Gablera, Grellpoisa až po letošní grammatiku Fialovu, Učebnou knihu Herzerovu, Čítanku Ricard-Šubertovu, od podrobné Šrámkovy výslovnosti francouzské až po Vočadlovu fr. psané dějiny literatury fr., co tu vyšlo prací více méně samostatných, objemných a důležitých: Škodova volecenná kniha Cvičebná (posud vyd. 2.), sepsaná s částečným použitím výborných děl Ploetzových, vedlé velmi dobré, jakkoli stručné a pouze hláskosloví a tvarosloví obsahující mluvníčky, Rothovo dvojdílné První učení jazyku francouzskému na základě grammatik Ricardových (I. díl již ve 4. oprav. vydání), dvojdílná Čítanka Appeltova se záslužným slovníčkem, rovněž dvojdílný (č. fr. a fr. č.) kapsní

slovník *Fasterův*, ne sice dosti spolehlivý a jen ku hlavnímu významu jednotlivých slov, zřídka k úslovím a vazbám přihlížející, leč svou v literatuře naší posud osamělou, poměrnou úplností stále ještě nezbytný. Dále *Karlíkova* fr. č. *Konversační knížka*, hledící si ještě banálních a stereotypně fiktivních rozmluv se služebníkem, kočím, komornou a p. dle podobných zastaralých vzorů německých, ale pozoruhodná svou první částí, pojednávající francouzsky o české výslovnosti tak jako česky o francouzské a hodící se tím i Francouzům, kteří chtějí učit se česky, v kteréžto příčině u nás dosud mimo tento pokus nestalo se nic, ježto jsme dosud zvyklí starati se hlavně o to, abychom sami naučili se řečem cizím, málo však o to, aby též cizinci různých národů mohli se učití řeči naší bez prostřednictví německého. Nad knížku *Karlíkovu* vynikají *Školní rozmluvy Kosinovy*, sestavené příhodně dle dobrého vzoru *Schmitzova* i jiných, s připojeným nomenklatorem, pohříchu ne dosti správným. *Vzorný Ploetzův Vocabulaire systématique* nezůstal u nás sice nepovšimnut, ale z přebohaté studnice té čerpáno jenom po skrovnu a proto bez valného užitku; jsou to jmenovitě *Gallicismy Šubertovy*, ku kterým tuto máme zření. *Práce Hulakovského*, zabývající se některými partiiemi historické mluvnice francouzské, jest v literatuře naší jen nepatrným ohlasem epochálního díla *Diezova*. Konečně *Vočadlova* francouzsky psaná, stručná historie literatury francouzské, dle vzoru tuším *Ricardovy* podobné knihy příručné (*Manuel d'histoire de la littérature française*), v širší známost snad ani nevešla, právě tak jako starofrancouzské zvukosloví *Hulakovského*.

Nečetná pojednání z oboru filologie francouzské, roztroušená po různých programmech středních našich škol, ve stručném tomto přehledu nemají místa, poněvadž nešlo při něm o to, ukázati, jak pilně pracovalo se posud na tomto poli u nás vůbec, nýbrž především jen pokud se týče potřeby vyučovací a školní zvláště.

Přehlédnuvše takto poněkud učebné naše knihy jazyka francouzského do nedávna vyšlé, poohlédneme se již po nejnovějším jejich přírůstku. Tu máme nejprve dvojí nové vydání knih starších a sice 4. vyd. I. dílu *Rothova* (a *Riccardova*) Prvního učení jazyku francouzskému a 2. přepracované vydání I. dílu *Učebné knihy Herzerovy*. Obojí to vydání jest po jisté stránce velmi zajímavé: kdežto dílko *Rothovo* zůstává po deset již let při každém opětném vydání nezměněno (nepatrné opravy či spíše jen úpravy hlavně českého, málokde i franc. textu nepadají na váhu, zůstávají-li celý obsah ve svém rozvržení úplně netknut), jakkoli by bylo žádoucí, aby aspoň četné ty věty prosté všeho jádra a významu (jako: náš soused půjčil řezníku 64 tolarů fr. m.) zaměněny byly příklady obsažnějšími a duchu platnějšími —, učebnice *Herzerova* po dvou již létech vychází v prvním svém dile „zúplna přepracovaná“, jak připomíná sám spisovatel v předmluvě ke 2. vydání, podotýkaje, že „úlohy, v nichž se látky příliš nahromaděno býti

zdálo, rozděleny, a místem pro snadnější postup i přeměněny . . . Cvičení souvislá, jež dříve na konci umístěna byla“ (jakož jsou dosud v I. dílu knihy Rothovy) „zaměněna vhodnějšími a tak upravena, že hodí se nyní za opakování pravidel mluvnických před nimi probraných“.

Avšak posud nahromadění látky jest hlavní vadou i tohoto vydání, které zůstává se svými 80 úkoly začátečnickým i ve třetí třídě realné napařád příliš obtížným, kdežto methodicky velmi pěkně upravená kniha Rothova se svým stem úkolů hodila se sice výborně pro žáky, pokud začínali učiti se řeči francouzské hned první třídou, ale na třídu třetí zase jest až příliš prostoduchá. Jako bylo by přáti této víc obsažnosti, tak bylo by přáti onomu více jednoduchosti.*)

Co se týče druhého dílu obou knih, z nichžto Rothova dočkala se vloni vydání 2., jeví se v něm u obou auktorů nejvíce původnosti; vadí-li knize Rothové systematika přílišná, vadí opět Herzerově neurovnanost; v tom vhodném poměru, v jakém jsou k sobě oba díly latinské cvičebné knihy Novotného, není pohřchu ani dvojdílné První učení Rothovo, ani fr. Učebná kniha Herzerova nepodávající napřed toliko všechny nejnutnější základy toho, co později se jen přiměřeně rozšiřuje, tvaroslovně doplňuje a skladebně prohlubuje.

Č. Ibl.

Grammatika francouzská. I. Hláskosloví. II. Tvarosloví. III. Skladba. IV. O dělidlech. (Nauka o řeči vázané). Pro vyšší třídy středních škol sepsal Hubert Fiala. V Brně 1883.

Nová tato mluvnice francouzská, vyšlá počátkem t. r. na Moravě, jest prvním pokusem českým o úplné v tom oboru dílo theoretické. Příklady, zvláště ku skladbě hojněji připojené, nejsou tu ku cvičení, nýbrž pouze za doklad a ku vysvětlení látky grammatické. Můžeme o nich pověditi hned předem, že celkem ani výběr ani způsob podání jich není nejšťastnější; patrná tu i při jednotlivých slovech části I. a II. i při větách části III. a IV. buďto přílišná hledanost (na př. při apostrofu 5. 2. entr' égratigner, při dlouhém *i* 9. 1. dítě, při *k* a *w* 1. Kiev, willis), nebo látková, nemístný spěch ne-li nevytříbenou soudnost jevíci

*) Ostatně zůstala i v novém vydání nezměněna metoda páně spisovatelova, hledící ku překladu každého tvaru paradigmatického; jak choulostivá jest to věc, poznati lze tu opět zejména z konjunktivů a minulého kondicionalu: que je sois at jsem, que j' aie at mám, que je sois cherché at jsem hledán, que j' aie cherché at jsem vyhledal; que je fusse abych byl, que j' eusse abych měl atd., ale ve cvičeních o konj. nepodáno ani jediné věty, kde by se vyskytoval konj. přítomný za české at, nýbrž vždy za naše aby nebo že. Podobně u kond. min.: J'aurais été (až) bych byl býval, j'aurais eu (až) bych byl měl, ač takto (s až) sotva kdy lze překládati. Pouze kond. přít. podává se nyní ve správném překladě naproti nesmyslnému překladu ve vydání prvním.

nahodilost, již jest na př. ve skladbě příklad jako příklad, jakmile jen se hodí ku pravidlu, a jež málo dbá toho, aby byla věta obsažna, celistva, z nejlepších spisův a spisovatelův vzata. Doložiti bychom mohli tvrzení toto neřku-li z každé téměř stránky, ale z každého skorem odstavce skladby; dostačí uvésti tyto tři: La flotte, après cette exploration, revint à Cerne (§ 174, předl. après). En 1418, deux gentilshommes espagnols de la cour du roi Henri cherchant à doubler le cap Bojador avaient été entraînés en pleine mer et jetés vers un flot auquel ils donnèrent le nom de Puerto-Santo (§ 175, předl. en). Karine Boetroï ne se rappelle peut-être pas qu'elle a perdu son enfant, mais elle retrouvera les soins et la protection d'un fils (§ 97, sloveso výrokové!).

K tomu jest poznamenati, že věc, o niž právě jde, nebývá vyznačena tiskem v příkladech, někdy zbytečně rozsáhlých, takže čtoucí namahavé musí se tu píditi po tom, na čem především oko jeho utkvěti má. Vizme na př. větu z § 154 na doklad genitivu látky výrobní: Son corps, embanmé et revêtu de la robe blanche des Carmélites, avec une large croix de drap marron sur la poitrine, est renfermé dans deux cercueils.*)

Ba i nesprávné příklady se vyskytují, jako v § 150. 3: La meilleure leçon est celle de l'expérience (gen. přý celkový!) nebo v § 153. o genitivě srovnacím, kde uvádí se po správném: Le soleil avait fait plus de la moitié de son cours nesprávně: Il a moins de savoir que de vanité. Il avait plus de vin dans sa cave que les plus riches vigneronns du pays (méně vědění, více vína, což zajisté není jiný gen., nežli jaký se klade po peu a beaucoup, čili genitiv zvaný zde celkovým v § 150 e). Ostatně není tu ani pravidlo správně vysloveno, dí-li se pouze, že „genitiv srovnací klade se po komparativech a komparativních výrazech,“ k čemuž náleží dodati: po adverbialních komparativech (více méně) za naše než před číslovkami a číselnými výrazy: plus d'un více než, jeden, nejjeden, moins de trois méně než tři, plus de la moitié více než polovice, přes polovici.

Bylo by to tuším p. spisovateli vysvitlo samo, kdyby byl přičinil k příkladům zároveň správný překlad český, kterážto záslužná práce byla by jej snad uchránila mnohých příkladů nevhodných, jimiž byl by jinak učitel přiveden leckdy do rozpaků před žáky, maje na př. přeložiti rázem slovo précieux ve větě

*) Nebo ještě lépe z nesrozumitelné poznámky k § 150. 3: Christian ne savait lequel admirer le plus de l'audace du major ou de l'adresse et du courage du maigre petit cheval qu'il laissait aller à sa guise, čemuž by snad čtoucí u nich porozuměl z překladu (Kristian nevěděl, čemu obdivovati se více, [zdali] odvážnosti majorově či obratnosti a odvaze hubeného koníka, jemuž nechával vůli), kterého se mu bohužel nepodává, sotva však z té spousty genitivů francouzských, kteréž nejsou dle toho, aby mu objasnily matné pravidlo.

z § 108 (o shodě přídavného s několika podstatnými): C'est surtout en Allemagne qu'il faut chercher le drame et le roman précieux. Nebo: Vous savez le grand blond médaillé, celui qui a une si bonne moustache (§ 297. 2., příklad [opět málo příhodný] na adjektivní přívlastek s delším doplňkem po substantivě). Nebo z § 137 i) příklad na c'est à qui o závod: On avait tiré à qui ferait feu le premier.

Také jednotlivé příklady za sebou jdoucí měly být odděleny od sebe čárkou ležatou, zvláště tam, kde několik vět dohromady činí příklad jeden, aby čtenář věděl, kde začíná příklad nový.

Uvádím tu jen ony opět nepřliší pečlivě vybrané dva příklady na praesens historické v § 189. 2. c), kde po dvou větách o Melvilovi a Alžbětě následuje: Il l'entraîne, la bat à coups de poing, la foule aux pieds, mais tout à coup il l'a lâchée, takže zdá se, jakoby ještě tento il byl Melvil a tato la Alžběta.

Pomoženo a zároveň i jinak dobře poslouženo by tu bylo též, kdyby na konci každého příkladu citován byl stručně pramen, což zde naskrze jest pomínuto. Při pékném výběru dokladů z předních spisovatelů francouzských dostalo by se tak čtenáři slušného ponětí o klassické literatuře francouzské a dle libosti nebo možnosti (kdo by chtěl) mohl by každý nahlédnouti do autora i srovnati znění příkladu, zdali jest všude a ve všem správné, kterýžto stupeň spolehlivosti nutný každé nynější knize vědecké nebyl by na škodu ani školní knize těchto rozměrů. Vyskytují se tu skutečně v dokladech mimo patrné chyby tiskové, třeba v seznamu omylů neopravené (jako na př. les postes anglais, américains, espagnoles § 157 b) 1. věta, nebo a conscience... intéressés § 134 f), nebo.. nature plein de charmes str. 65 d) pozn., nebo vers a (spojka česká nemá tu být proložena) sur les unes heure § 112 a) i věci choulostivější jako les choses qui lui paraissaient le plus étrangères (§ 137 g) str. 65), nebo Bey de France, tu sors de tes murs (§ 96 A. pozn.), kdež bychom se rádi z kontextu přesvědčili, je-li skutečně zde věta rozkazovací, pro obzvláštní důraz podmět podržujet, či pouhý to způsob oznamovací. Také bychom pak věděli, který doklad vzat jest a jak správně ze spisovatelů francouzských, a který příklad podal spisovatel sám z obecného skladu řeči francouzské jej vybrav a přiřpsobiv.

Co se týče stránky theoretické, snažil se p. spisovatel podati co možná stručně úplný přehled látky grammatické od pravopisu a výslovnosti až po dělidla a řeč vázanou. Při tom však odbyty jsou trochu zběžně prvé dvě části, hláskosloví totiž a tvarosloví s připojenou naukou o tvoření slov, naproti skladbě, která patrně byla spisovateli hlavní pohnutkou celé knihy, jakožto věc, z posavadních knih našich nejméně známá. Ve hláskosloví, tuto velmi obtížnou partii mluvnice francouzské, kterou ostatně již důkladně

probral Šrámek (Březanovský), nebylo třeba tak obštrně se pouštět, když nemělo se jíti ve všem do nejmenších podrobností. O *j* na př. nezvidáme, že nikdy nepíše se před *i* a *y*; vysloviti dle § 39. 2. i s pozn. ortie, garantie a p. správně, nedovedl by as nikdo, rovněž monsieur dle § 37. 1 (kdež uvedeno nejspíše chybou tisku mezi výjimkami s hlasným *r* na konci pod č. 4., majíc státi pod č. 2. po slovech s nehlasným *r* uvedených pod č. 1.; podobně závažná chyba tisková vzadu neopravená, jest v § 28. 2. Pz. „Má-li se vysloviti *c* před *a*, *o*, *u* jako *k*, klade se pod ně (?) cédille“). Nejhůře pochodily tu nosovky (§ 24), které prý „ne-vyslovují se nosem, nýbrž tak, že se snažíme k samohlásce připojiti *n* hrdlem*“), aniž však pohneme jazykem neb ústy,“ což ponechávám na rozhodnutí fyziologům.

Ježto p. spisovatel při novém výkladu svém nedovolává se žádné auktority, nechceme po ní pátrati zatím, spěchajíce k jiným věcem. Na str. 7. praví se o *en*, že se vyslovuje jako *a*: 1. v -éen, -ien, -yen: Européen, tien, doyen; 2. ve formách od tenir a venir na -ien (s, t, nent!): tient, viens, ba uvádí se dokonce i nenosové viennent a o chybě tiskové tu přece nemůže býti řeči! Kdo by dle toho správně dovedl vysloviti tien nebo tiens, nevím.

O tvarosloví nebudeme se šířiti; část tu jakož i předešlou podává stručná mluvnice Škodova způsobem školám úplně vyhovujícím, a bylo by bývalo dobře, odkázati pouze k této knize. Jen tolik podotknu, že mělo předcházeti časování sloves pomocných (§ 75) před slovesy pravidelnými (§ 73 a 74), poněvadž složené tvary těchto bez oněch nemohou se obejít, pak že tu nemělo býti vše tak zuniformováno, čímž zejména § 74 obsahuje pravou mateninu:

Parfait: j'ai (je suis)	}	traité fini [sorti] e, (s) vendu reçu,
-------------------------	---	---

z čehož by se mohlo souditi, že tvar je suis traité atd. jest také perfektum, aneb že lze říci též je suis sorties.

Tak vloudila se chyba i do passé défini de l'ind. (§ 73, str. 25). kdež uvádí se koncovka 2. os. sg. takto:

parl-	fin-	vend-	aperç-
— a —	— i —	— i —	— u — t,

z čehož by vycházel nesprávný tvar parlat jako finit atd. Časování sloves zvratných dativných i akkusativných potřebovalo by plného vzoru a ne skrovné jen zmínky v § 76. 3.

U sloves nepravidelných abecedně sestavených (§ 78) jsou věci jako il fiert ve fier à bras, vas en, battre, ale détruire,

*) Pročež prý by měly slouiti vlastně hrdelnými.

prévoir, prévaloir neuvádějí se. U příslovci (§ 79) neděje se zmínka o tvarech adjektivních vite, soudain, droit, haut a pod., též příslovecná rčení s předložkou a podstatným bez členu jako: avec zele, sans doute, avec application, par jour a p. neuvádějí se.

U předložek nevyloženo, které jsou pravé a které nepravé ani v § 80 ani 165, ostatně nejsou tam ani správně podány; u pravých nalézáme též auprès (de), jusqu'à, quant (à), u nepravých neuvádí se předložka de, po nich vždy nutná, krom u poslední par suite de; kdyby se toto de mělo vztahovati ku všem, musilo by patrně náležeti i ku předchozímu par rapport à, nebo pod č. 2. uvedenému v závorce à travers, kteréž se pojí s akk. a ne jako au travers s gen. (o rozdíle mezi à travers a au travers nemluví se ani ve skladbě str. 77 sl.); pod pravými mělo se říci u près, že z pravidla se pojí s genitivem. U spojek (§ 81. 1) uvádí se též pourquoi místo c'est pourquoi.

Připojené zde v rozdílu druhém tvoření slov dle Filkovy mluvnice jest v našich grammatikách francouzských novum přese všecku stručnost velmi vítané. Na škodu nebylo by snad bývalo, kdyby v § 84 b) 2. aa) a bb) (str. 38) u přípony -ier bylo poznamenáno, že po hláskách ch, g, il mizí i v měkkém jich zvuku: le pêcheur (la pêche, naproti pommier — pomme), oranger (orange), conseiller (conseil). U adjektiv (§ 87. A. b) není zmínky o složených tvarech z adj. latinských a francouzských: austro-hongrois, gallo-romain a p.

Nauka o skladbě, tvoříc jádro celé knihy a činíc novotou svou hlavní zásluhu spisovatelovu, pracována jest nejvíce podlé Maetznera, z jehož obsáhlé syntaxe přijaty jsou někde i věci tak zbytečné jako připouštěcí spojka jaçoit que (§ 211), kdežto důležitějšímu způsobu důrazného vytčení jednotlivých částí věty nevěnován ani § jeden.

Celá skladba rozvržena jest přirozeně na dvě hlavní části: o větě jednoduché a složené. V první pojednává se nejprve o částech věty a jich shodě, pak o významě slov u větě, v druhé o spojování vět souřadném a podřadném a konečně o postavení slov ve větě, ač by měl býti probírán slovosled již u věty jednoduché, jak viděti též z nemístné poznámky o inverzi v § 95.

Při částech věty mluví se jen o podmětě, výroku a přívlastku, jakoby předmět a příslovecné určení nenáležely též do věty jednoduché tak jako přívlastek. V rozdílu 2. (o významě slov) pojímá se při slovese, kde mluví se o časech, též souslednost časů (§ 199—201), náležející teprve do věty složené, o nížto již předem arci nezbytně tuto musí býti řeč, dále konjunktiv vět vedlejších (§ 204—212); náměstky vztažné (§ 137) též nenáležely sem, nýbrž do věty složené.

Jednotlivým paragrafům vytykáti jest na mnoze nezřetelnost, neurčitost, neúplnost i nesprávnost. Na př. hned v § 91 a sl. mluví se o podmětu ce, o cela však nečiní se zmínky („to se

přihází často“ nelze na př. francouzsky jinak říci nežli „cela arrive souvent“). O il v § 92 a sl. nepraví se ani, že jest ná-
městkou neosobnou, věcnou, ani že lze jí užití za podmět gram-
matický při podmětu osobním pouze neurčitém (na rozdíl od
němčiny).

Slovně i věcně nesprávná jest poznámka ku § 94: „Ce (před
větou vztážnou) může se pro důraz opakovati,“ což zní,
jakoby ce mohlo se dáti před větou vztážnou dvakráte. Teprve pří-
klady: Tout ce que je puis assurer, c'est... a Ce qui nourrit...
c'est... objasňují, co p. spisovatel mnil. Avšak tu nejen může,
nýbrž musí státi ce před neutralní větou vztážnou podmět-
nou nebo předmět-
nou, jak mělo správně pravidlo zníti. Nelze říci:
Tout ce que je puis assurer, c'est..., nebo Qui nourrit... c'est...
(toto by mohlo nejvýše znamenati „kdo živí“, nikdy „co živí“).
Výjimky podává p. spisovatel sám v § 137. f) naproti § 136. d).
Podobně matně jest pravidlo o celui před qui v § 137. g).

V § 95. praví se sice, že podmět zdvojuje se náměstkami
osobními, ale kdy a jak, poznati lze teprve z příkladů.

V § 96. B. dí se příliš všeobecně, že podmět il (ono) vy-
nechává se často v řeči obecné, že děje se tak jen v krátkých
rčěních, jako n'importe, d'où vient a p. nepraví se.

Tak mohli bychom probrati většinu paragrafů, na př. hned
další § 97, kde praví se v poznámce beze všeho vysvětlení:
„Někdy bývá výrokem infinitiv“; kdy a jaký infinitiv, lze se do-
mysliti teprve z příkladů, které by velice potřebovaly překladu;
nebo pozdější § 209, kde uvádí se mezi spojkami příčinnými s konj.
nesprávně též comme a ainsi, naproti čemuž viz § 275 a 257.

Práce ta však byla by příliš obsírná, i myslíme, že ukázky
podané dostačí, aby z nich vysvitlo, že chvalitebný tento první
pokus potřebuje ještě pilné opravy, aby byl dokonalým a spole-
hlivým souborem mluvnické látky jazyka francouzského s ne-
ustálým zřetelem ku zvláštnostem češtiny zejména ve skladbě.

Přidavek o řeči vázané, v našich grammatikách francouzských
dosud málo známý, obsahuje stručně podstatu prosodie francouzské
dle Weiganda. Podaná v § 325 výslovnost skupenin samohláskových
jest dílem zbytečně podrobná, dílem nejasně nebo nesprávně stili-
sována na př. o ions a) i b). Co pověděno v § 327. o přízvuku,
jest nepatrným a nedosti jasným doplněním § 6. Nesprávně jest,
že „slabší přízvuk mají slabiky ženské (na e muet)“, poněvadž
dle toho mohlo by se souditi, že e nehlasné má sice přízvuk, ale
slabší nežli samohlásky hlasné, což zajisté p. spisovatel tvrditi
nechtěl, mně asi hlasnou slabiku v rýmu ženském (před ne-
hlasným e). Accent de la phrase zvaný dle § 6. 2. též accent
logique lépe snad bylo jmenovati česky přízvukem větným než
skladebným; že by však tento spadal jenom na poslední (v § 6. 2
přidati jest „hlasnou“) slabiku ve větě, není zcela pravda. Správ-

něji praví v té příčině K. Ploetz (Systematische Darstellung der französischen Aussprache, 10. vyd. str. 13): Von dem Silbenaccent ist verschieden der französische Wort- oder Satzaccent. Während nämlich die deutsche Aussprache auch beim zusammenhängenden Lesen die Trennung der Wörter deutlich markiert, spricht der Francose eine Reihe nebeneinander stehender und zusammengehöriger Wörter rasch hintereinander, fast wie ein Wort aus und betont ganz unwillkürlich, stärker als die andern Wörter, die letzte volltönende Silbe des letzten Wortes vor jeder beim Sprechen oder Lesen eintretenden Pause. In den Versen wird dieser Accent durch die Cäsur zu einem rhythmischen.“ Tedy nejen na konci věty, ale vůbec před každou přestávkou ve větě a ve verši vždy před caesurou, na čemž zakládá se též rytmus francouzských veršů a nutná v nich často inverse. Na př.: De mon pays ne me parlez-vous pas? Béranger les Hironnelles.

Co jest přízvuk řečnický, z pouhé zmínky o něm bez vysvětlení a příkladu nesnadno jest porozuměti. („Mimo tyto přízvuky jest někdy ve verši přízvuk řečnický (a. oratoire). Někdy splývá řečnický přízvuk s přízvukem skladebným“). Dle Ploetza spadá přízvuk řečnický na kmenovou slabiku, nebo takovou, na níž dle smyslu spočívá důraz (obyčejné) k vytknutí protivy (pročež dobře slouiti by mohl logickým). Před ním pak ustupuje i přízvuk slovný i větný, ač ovšem někdy splývá s tím i oním. Na př.

Ils ne nous ont pas vu l'un et l'autre élever,
Moi pour vous obéir et vous pour me braver.

(Racine, Britannicus A. III. sc. 7.)

Že není jen ve verši, nýbrž i v prose, rozumí se již z názvu jeho; známé přísloví: L'homme propose, Dieu dispose jest dostatečným dokladem.

U licencí básnických náleželo uvéstí při slovese (§ 333. d) die od dire; za to 3. os. při odsouvaném s neměla se uváděti, ježto tam s nikdy není v koncovce; mezi příklady pohřešují se zde zvláště časté *croi(s)*, *voi(s)* (k rýmu *moi* a *p*).

Zmiňujice se na konec také ještě o české formě pravidel, činíme tak proto, abychom i tu ve snaze o dobrou věc upozornili p. spisovatele na některé nesprávnosti, jako mnohočet (proč ne plural, mn. číslo?), časoslovo (verbum, sloveso) více m. několik (na př. při více podmětech § 104), zvláště pak na nejnovější nešvar, v němž si p. spisovatel zvláště libuje, klada přívlastkové přídavné ve tvar výrokový, což jest někde i příčinou nezřetelnosti, na př. § 123. Pz. „Země od hlavních měst pojmenovány jsou beze členu.“ Také jsou dosti četny chyby tiskové v seznamu

nevytčené a smysl místy silně rušící (na př. § 101. „O shodě při jednom předmětě“ místo podmětě). Pěkné úpravě není vytýkati leč nedosti zřetelné kolečkované ů.

Č. *Ibl.*

Francouzská čítanka. Sepsal Dr. Anselm Ricard slovníčkem a poznámkami opatřil Fr. Šubrt. V Praze u Neugebauera 1883.

Nejnovější tato práce v oboru školních knih jazyka francouzského určena jest dle předmluvy pro začátečníky, jimž u pěkném výběru podávají se tu v 7 oddílech zajímavé články hlavně z nejnovější literatury francouzské se slušným zřetelem i k písemnictví anglickému, německému a ruskému. Obsah jest mimo oddíly I. (Popisy), II. (Bajky) a poslední (Bázně) rázu ponejvíce anekdotického (skorem celý oddíl III., IV., V., dílem i VI.), ve kterémto způsobě zajisté velice se zamlouvá věku dětskému, k němuž zejména oddíl básnický obrací se veškerou svou lyrikou i svými bajkami.

Se stránky paedagogické chváliti jest zvláště popisy (I.), počínající se Bohem — tvůrcem — tvorstvem, a končící se patrioticky po výborném přehledu všech pěti dílů světa stručným obrázkem Rakouska; pak některé z anekdot a vypravování oddílu III. (č. 3., 4., 8., 13., 16., 24. 25., 28., 29, 31., 33.), dále skoro vesměs rozkošné črty ze života velkých mužů IV. kromě č. 7., 10., 14.), i mnohé dojemné vypravování ze života zvířat (V., kterýžto oddíl spíše měl býti nazván „památné činy zvířat“, k nimž jako v č. 2. a 4. potřebí jest víry veliké velmi), a konečně skvostná vypravování (články) dějepisná (VI.) od mládí Alexandrova až po vyhnanecké žití Napoleonovo.

Co se týče bajek, ty jsou po většině slabou stránkou celé jinak velmi pěkně sestavené knihy; u mnohých, jako č. 2., 8., 10., 11., 12., 13. a zvl. 7., jest mravné naučení tak hledané a nucené, že jest z něho viděti, jak namáhavě byla k němu sestrojena dotvrzující smyšlenka, ač smyšlenkou-li nazvati lze na př. hodiny Karla V. I co tu podáno prosou z Lafontaine a Floriana (č. 5., 1., 3., 16.), není právě nejpříhodněji vybráno kromě Lišáka mravokárce (č. 16.). Zdá se, jakoby byl p. sestavovatel čítanky v tomto oddíle zapomněl, že těm, pro něž vybíral články ostatní a zejména básně, nejlépe by svědčily staré sice, třeba nejznámější, jen když nevhodnější bajky aesopské.

Také ve III. oddíle jsou články i pokročilejšímu rozumu trochu záhadné, jako č. 2., 5., 6., 11., 14., 19., 20., 23., jež lépe bylo vynechati; již v 1. č. ptáme se, jak měla asi kněžna Despidova na šále svém připevněný veliký ten diamant, v ceně půl druhu millionu fr. který mohla Janinova pradelna dáti hošíkovi svému ku hraní, majíc jej za pouhý kus skla zvířecí láhvové zátky?

A ještě více překvapuje Websterova miska (č. 23. str. 44.) „composé d' un liquide verdâtre et enflammé comme un punch“; věru, těžko pochopiti a vysvětliti si v rukou chemikovy služby kouzelnou tu miskou, složenou z jakési zelenavé tekutiny. Kdyby se takové články byly úplně vypustily, zbývalo by zajisté ještě dosti tak poutavého a příhodného, že by čítanka tato byla pro začátečníky ještě dost a dost bohata.

Jak obsah, sestavený a upravený p. Ricardem, tak, a to měrou ještě větší, svědčí začátečníkům českým zejména to, co přičinil prof. Šubrt: české totiž poznámky pod franc. textem a na konci knihy slovníček francouzsko-český (bez jakéhož ostatně dosud nevyšla žádná naše čítanka francouzská ani na př. II. Appeltova není bez něho, ačkoli určena jest pro nejvyšší třídy realk, kde by se již mohlo a mělo zůstaviti žákům hledání ve větším slovníku, kdyby jen byl již nějaký důkladný a spolehlivý).

Co se týče poznámek, kterých ubývá postupem článků tak, že v posledním oddíle básnickém jich téměř již není, jest patrné účel jejich ten aby usnadnilo se začátečníkům co nejvíce porozumění textu francouzskému, za kteroužto příčinou opatřeny jsou i nadpisy článků překladem českým. Snaha ta jest zajisté paedagogicky a didakticky velmi chvalitebná, jenom se nám zdá trochu přílišnou; neboť nepodává-li se čtenáři od počátku až do konce v každé poznámce překlad některých slov již hotový, nelze domysleti se mezi, za nimiž by poznámky takové měly přestávati. Nalezá-li žák přeložená pod čarou slova z každé snad knihy elementární dosti známá, jako: stvořil, stvořiti, učinil, moudrost, klas, monka, umění, jezera, řeky, moře, zákony (teprve v č. 8, v 2. ne), říše (i dvakráte krátce za sebou), bude mu as divno, proč nemá hned z počátku přeloženo též au lever du jour, le feuillage, la puissance, a dit, n'a jamais regardé le ciel, à ses côtés, parfait, ne . . . que, l'oeuvre a p. Jest ovšem nesnadno věděti předem, co začátečník ještě dovede a co již ne; ale přisuzuje-li se mu dosti soudnosti, aby dovedla si vyhledati ze slovníčku lever du jour přeložil au l. d. j. při rozednění, může se mu také ponechati, aby vyhledaje si farine a p. přeložil pádem české vazbě přiměřeným, o infinitivech a nominativech jako stvořiti, klas a p. ani nemluvě. I myslíme, že dostačilo by úplně přeložiti v poznámce pouze neobyčejnější význam i slov třeba jinak známých jako à ses côtés (= po jeho stranách) vedlé něho, (což mohlo sice ve slovníčku také ještě býti uvedeno, ne však pod côtés nýbrž při côté strana, nebo rose, azur (VII. 7. str. 113) růžový, blankytný a p., hlavně pak že mělo se tu přihlížeti k úslovím a vazbám obtížnějším, jaké vyskytují se tu z pravidla bez překladu, jmenovitě v básních, na př. c'est différent, c'est autre chose (VII. 3), à t'en croire (VII. 18), de fleurs en fleurs, autant vaudrait, prendre garde à (VII. 34, kterážto poslední vazba ve významu nedbati, nevšímati si ani ve slovníčku není uvedena,

kdež pod prendre g. jest jenom míti se na pozoru, dáti pozor), l' âne se croit un grand talent, jouer de la flûte (VII. 35) a j.

Vůbec jeví se potřeba poznámek především tu, kde slovníček vysvětlení nepodává a podati nemůže, jakož u převratů básnických na př. qui de l' homme font la richesse (VII. 11.), Des grâces de ton corps ton chant détruit l'effet (VII. 33) a p.*)

V té stránce však zůstává se prvotně všecko čtenáři nebo snad učiteli jeho. Také slova cizí, latinská neb anglická, místy přicházející (IV. 15., 19.; III. 17., 21) bylo v poznámce vyložiti a vedlé překladu, podaného jen u Apage, Satanas! vade retro (IV. 18), naznačiti též výslovnost. K této mělo se zvláště přihlížeti, a všude, kdekoli jest něco zvláštního, mělo se poznamenati, u punch (str. 44), reporter (str. 38) a p. právě tak, jako stalo se u est a ouest (str. 6), zejména pak u jmen vlastních, jako Texas, Webster, Boieldieu a p. (Proč v VI. 11 psáno Brunn a ne Brno, nenahlížíme).

Po stránce formální uznati se musí, že šetřilo se tak pilně požadavků Brusu Matičného, jako pravopisu posledním (7.) vydáním slovníku Akademie francouzské ustáleného (zejm. při -ége místo nedávného -ége). S té stránky jest nová tato fr. čítanka dokonalá, majíc i obligatních chyb tiskových míru tak skrovnou, že s pochvalou sluší zmíniti se o tom. Také úprava jest velmi pěkná, tisk naskrze jasný, takže cena 80 kr. při obsahu tak bohatém a úpravě tak slušné jest opravdu nepatrná, což při školní knize, jakou nová tato čítanka, tušíme, má býti, není zajisté věcí poslední.

Pro jaké sice školy anebo které jich třídy čítanka ta jest určena, nepraví se na titule ani v předmluvě; ale z toho, že mluví se tuto o začátečnických, souditi lze, že sepsána byla asi pro nejvyšší třídy škol měšťanských a snad pro čtvrtou a částečně již i třetí třídu realek českých; že však hodí se lehkým svým slohem i našim školám dívčím, jest jisto. Ovšem jiná jest otázka, vytiskne-li tak brzo onde velmi dobrou první čítanku Appeltovu, zde pak dávno již zdomácnělou Gablerovu. Čestné místo vedlé prací těch náleží nové čítance Ricardově a Šubrtově bez odporu.

Č. Ibl.

*) I věcný výklad někde se pohřešuje, jakož u carré de douze (III. 13), kdež mělo se začátečnickům říci, že jest to $(12)^2 = 12 \times 12 = 144$.

Príspevky ke slovanskému jazykozpytu.

Sepsal Ant. Matzenauer.

1. Мѣк mūk, kořen stšlov. movere: мѣк-нѣти, -нѣ са transire акы свѣтъ мѣкннн мѣкнѣща са Greg.-Naz. мѣкнѣща са Op. 2. 2. 80. вѣ-мѣкнѣти са, -нѣ са insilire пакы са вѣ матерню оутробоу вѣмѣкнѣтъ Ех. при-мѣкнѣти, -нѣ admovere -кошѣ корабѣ Bell.-troj. 14. мѣуати, -уѣ jactare, прѣ-мѣкати, -уѣ dimovere „даме -уѣши прѣдѣла своѣго подроуга“ Deut. 19. 14. -Vost. прѣ-мѣкати, -уѣ id. bulh. pri-mūknu sù vb. pf. pri-mūknuvam sù vb. dur. adpropinquo, accedo, slov. maknuti, meknuti, -nem movere, promovere, maktati otřásati quaterere, quassare, iz-maknuti, od-maknuti, -meknuti amovere, od-meka amotio, o-meknuti se vestigio falli, labi, po-maknuti, -meknuti movere, promovere, pomikati id. po-mičen adj. mobilis, po-mičnica planetes, pre-maknuti, -meknuti loco movere, pre-meketati commovere, conquassare, pri-maknuti admovere, pri-mek, gen. -mka agnomen, pro-maknuti promovere, evehere (e. g. ad munus), pro-mak promotio, raz-maknuti dimovere, u-maknuti, u-mikati amovere, -se aufugere, za-maknuti, -meknuti retro movere, za-mikati anwandeln incessere, invadere, charv. srb. maknuti i maći (°мѣштн z mūk-ti) -knem 1. vb. trans. movere, 2. vb. intrans. se movere, moveri, — se id. iz-maknuti, -maći, -knem 1. vb. trans. amovere, remove; elicere, 2. vb. intr. praecurrere, aufugere, — se recedere, iz-mak sklon, skloněk na izmak, na izmaku (n. pr. zime) na sklonku (zimy) decedente (hieme), na-maknuti, na-maći 1. admovere, n. př. kapu (čapku) na oči; 2. injicere — konja dáti koni uzdu, 3. minutim comparare, namicati 1. infigere, 2. lente et minutim comparare, na-

micaljka (charv.) meretrix; od-maknuti, -maći 1. vb. trans. amovere, remove, 2. intr. procedere po-maknuti, -maći movere, promovere, pre-maknuti se, -maći se deficere, ausgehen, zu Ende gehen, pri-maknuti, -maći 1. ad-movere, 2. addere, adjicere, 3. incrementum capere, — se admoveri, pri-micati admovere, — se admoveri, pro-maknuti, -maći i pro-mći, -knem vb. intr. permeare, promicati, -čem 1. id. 2. promiće (cadere incipit) kiša, snijeg, de pluvia, nive, raz-maknuti, -maći, raz-micati dimovere, — se dimoveri, discedere, s-mak finis, interitus, smak svijeta, konec světa, s-micati se se condensare, uz-maknuti, uz-maći vb. intrans. recedere, také — se id. uz-mak receptus, fuga, uz-micati, -čem recedere, u-maknuti, u-maći effugere, u-micati id. rus. мчатъ, мчу celeriter promovere, properare, citato cursu ferri, -ся celeriter currere vel vehi, по-мчатъ-ся aufugere, по-мыкать, -аю, -мыкивать, -ваю huc illuc mittere, при-мыкуть, -ну vb. pf. при-мыкать vb. dur. admovere, -ся admoveri, adpropinquare, pol. do-mknąć, -nę vb. pf. do-mykać, -kam vb. dur. co do czego promovere usque ad, — się do czego adrepere, po-mknąć, po-mykać promovere, — się procedere, progredi, prze-mknąć się, -mykać się se subducere, elabi, przy-mknąć, -mykać admovere, — się adrepere, s-mykać się cursitare, huc illuc currere, u-mknąć, u-mykać 1. vb. trans. amovere, 2. u-mykać intrans. fugere, také u-mknąć, u-mykać się decedere, ze-mknąć vb. intrans. aufugere, z-mykać fugere, čes. mektavý adj. mobilis, mektavost mobilitas, volubilitas, mykati se, myceti se vagari, se celeriter movere, do-mknouti se, -mknouti se něčeho attingere, assequi, po-mknouti vb. pf. po-mykati, -mykovati vb. dur. movere, promovere, — se ire, procedere progredi „Tehdy sie zástup židovský z města pomče“ St. Skl. III. 39. při-mknouti, -mykati admovere „Tuž mu žena kvasnic přimče“ St. Skl. II. 141. — se accedere, adpropinquare „přimče sie k němu upříemo“ St. Skl. pro-mknouti, -mykati, -mykovati celeriter trajicere. movere per, — se elabi, se subducere, roze-mknouti, -mykati dimovere, s-mýknouti, s-mýkati něčím movere, trahere, s-myk (съ-мыкъ) 1. Ruck motus repentinus, 2. traha eine Schleife zum ziehen; 3. tribula Dreschmaschine (obs.) 4. tra-

gula, slk. s myk = čes. s myčec plectrum, s myček id. čes. u-mknouti, u-mykati 1. vb. trans. amovere, 2. vb. intrans. fugere, aufugere, evadere vy-mknouti, vy-mykati 1. vb. trans. promovere foras, emovere, vymknouti si kloub luxare; 2. vymknouti vb. intrans. aufugere, evadere, — se elabi, excidere, hluž. s-myknýć, s-mykać celeriter movere, promovere, so — labi, prolabi. Srov. lot. muk-t mūk-u, muk-u aufugere, evadere; skand. moka, švéd. maka movere; skr. makh (1. par.) ire, se movere, také makh (1. átm.) id.

2. **Мѣк** mūk, kořen stslav. trahere, demere, adimere, rapere, eripere: stslav. **вѣ-мѣвати**, -уж pertrahere, **из-мѣкнати**, -нж extrahere, — **кохъ саблю свою** Iez. 21. 5. - Vost. **из-мѣвати** -уж rapere, — **кордъ Io.-Clim. по-мѣкнати** rapere, — **мѣкновение** ereptio, e coniect., **по-мѣва** tendicula, rus. dial. по-мча, čes. ро-меč i ро-мче f. id. ро-мčiti illaqueare, pol. ро-mek, gen. -mku i ро-мык tendicula; stslav. **по-мѣвати**, -уж manum injicere, aggredi; **при-мѣка** laquens, bulh. при-мкі pl. id. **при-мѣвати**, -уж rapere, — **улаъ бысть и поставише на дворъ отъи** Frag.-bulg. saec. XIII. **про-мѣкнати** perfodere, vlastně protáhnouti (mečem), **про-мѣкнати сѧ** divulgari, vlastně protrahi, **раз-мѣкати**, -уж divellere, **съ-мѣкнати**, -нж rapere, — **коша съ стини** Per. 58. 39. **съ-мѣвати**, -уж id. **оу-мѣка** defectus, **оу-мѣвати** rapere, — **дѣкоу** Sbor.-Kir. 54. **оу-мѣкати**, -аж vb. dur. rapere, **оу-мѣкание** raptus, **оу-мѣука** raptus mulieris, **оу-мѣуникъ** raptor, bulh. iz-mùknù vb. pf., -mùknuvam vb. dur. extraho, ро-mùknù (Lex. II.), slov. iz-maknuti, -nem vb. pf. eripere, iz-mak detractio, deminutio, iz-mikati evellere, ot-mica raptus puellae, charv. srb. iz-maći -maknem i iz-maknuti, -nem eripere, extorquere, ot-mica raptus puellae, s-maći i s-maknuti, -nem 1. demere, 2. interficere, s-micati, -čem id. u-micati, -čem avellere, eripere, rus. **вѣ-мчать** celiter auferre, **вѣ-мыкать**, **вѣ-мкнуть** demere, (inaures), **за-мчать** abstrahere, auferre, **от-мыкать**, **ото-мкнуть** demere, adimere, **по-мчать** celeriter abripere, **раз-мыкать** huc illuc trahere; conculcare (de equis), **у-мчать**, **у-мыкать** abripere; pol. u-mknać, -nę vb. pf. u-mykać, -kam vb. dur. demere, adimere, auferre, furari, wy-mknać, -mykać furari, ze-mknać, z-mykać demere,

furari, slk. u-mknúť, u-mykať furari. Srov. lit. mauk-iu, -ti stringere, destringere; decipere, fraudare, injuriā afficere, lot. mauk-t, mau-cu stringere, detrahere, no-mauk-t detrahere, mūkēt, -eju aperire clave adulterinā; stněm. mūhh-an, mūhh-ōn grassari, praedari, sřněm. mūchen, mucken id. stněm. mūhhāri grassator, mūchēo m. latro, sřněm. mūch-aere grassator, latro.

Sem náležejí také, jak se zdá, stslov. за-мѣкнѣти, -мѣ claudere, prvotně asi: zatahnouti, srb. za-maknuti i za-maći, -knem vb. pf. n. pr. — uže volu na vrat funem collo bovis circumdare, — koga suspendere, rus. за-мыкѣть, -ѣю vb. dur. за-мыкѣть, -ну vb. pf. claudere, occludere, -ся claudi, pol. za-mykać, -kam vb. dur. za-mknąć, -nę vb. pf. čes. za-mykati, -kám, za-mknouti, -nu claudere, occludere „ani zámky zamekl“ Ms. pr. pr. 102. „Biřic jeho usta zamekl“ St. let. 18. také includere „A jeho tvrdě zamekše, dřvi zápečetili“ Ms. Pass. 211. 1. — se (čes.) se includere, claudi, hluž. zankać vb. dur. zanknyć, -nu vb. pf. claudere, so — claudi, se includere — na místě *za-mkać *za-mykać, za-mknyć; polab. zo-måknunt (zomakenunt J. P.) claudere, zo-måcen clausus (somatzen, somatzehn, S. zo-macēna J.); srb. za-mka laqueus; macula smyčka, slov. za-nka, za-njka (Jan.) laqueus, zanjka ansa (Lex.) na místě °за-мѣка; stslov. за-мѣкъ claustrum „теминца оутѣръждема замкы“ Men.-Leop. — rus. за-мѣкъ sera, за-мѣкъ arx, pol. za-mek, gen. -mku, čes. zá-mek, gen. -mku sera et arx, hluž. zank sera, claustrum na místě *za-mk — atd. Není však vyloučena možnost, že slova tato jsou s kořenem мѣк movere ve spojitosti.

Мѣмѣти, -мѣж vb. dur. stslov. balbutire, мѣмѣть Op. 2. 2. 460. момѣть Vost. bulh. mǔmrè murmuro, increpo, slov. memljati murmurare, pol. mamotać i momotać -oce balbutire, mamot i momot balbutiens, rus. мѣмѣть murmurare, balbutire; samohlásky kmenových slabik rus. i pol. odchylují se od pravidla. Srov. lot. memulis balbutiens; stněm. *mammalōn ve složeném leffs-mammalōt balbutit.

Мѣшелъ m. stslov. turpis quaestus, také мѣшелъ psáno, — съби-раеть наслаждениѣ Chrys.-lab.-rus. мѣшелъ lucrum, usura (ze stslov.) — stslov. мѣшело-нимѣъ adj. -нимѣъ m. subst. turpis

lucris cupidus, -искатель, -нищеть m. id. -нишество, -любие u. turpis quaestus studium, -привытъкъ m. turpis quaestus. Prvotný význam byl asi: podvod fraus; srov. rus. prov. об-мешелить-ся errare, об-мешулка error; dle těchto slov rus. zdá se мъшель býti správnějším psání spůsobem. Uvážití sluší také: mišelník (u Valachův moravských) ten, kdo zapůjčí bačovi ovce, bera od něho jistě užítky; rum. mišelié aerumna, miseria. Kořen stsl.ov. мѣх nebo мѣх; nejisto, kterému z obou tvarův by se měla dáti přednost; srov. lot. mūsēt, mōsēt perturbare, ludificari, circumvenire, dolo capere obelstiti; srov. také skr. muš (9. par.) furari, rapere; slova lot. i skr. poukazují zase k tomu, že by se мѣх mělo pokládati za starší, nežli мѣх; v. také Мѣх, kmen rus.

Мѣшница f. stsl.ov. culex или иравне и мѣшница соуше Bus. 684. — vlastně dim. stat. jména °мѣха; rus. мѣха dim. мѣшка thrips dřevotoč, červ, мошкарá collect. thripes; pol. mszyc a eruca, aphid Blattlaus, meszka mordella Erdflöh, čes. mšice aphid „i prsisi msicie“ Ms. Ps. 104. 31. „venit coenomyia“ Vulgata. — Sem náleží také, jak se zdá, pol. mchówka 1. acarus scabiei, 2. mchówka czerwona araneorum species, 3. acarus siro roztoč syrní, červ syrní; to slovo sotva souvisí s mech muscus. — Srov. skr. mašaka-s, m. culex; lit. maszalas „die Motte, die in das Licht fliegt“, Ness. ve pl. maszala i bestiolae molestae; lot. masalas Rossfliegen.

Мѣзг, kořen stsl.ov., мозг rus.: мѣзг-нуть, -ну vb. dur. corrumpi, macrescere, tabescere, se gâter, maigrir, dépérir, мѣзглый adj. rancidus, putridus; macer, tabescens, мѣзглость macor; rancor, мѣзгливъ tenui valetudine utens, мѣзгликъ homo macilentus; мѣзгунти debilitare, мѣзъмъ и -унтъ и етъкъ соушнть Ex.-Vost. 1. 156. — jak se zdá, strus. na místě *možčiti, *moždžiti, z *mozgiti; stsl.ov. tvar toho slovesa by byl °мѣждити na místě °мѣждити, jak souditi lze dle stsl.ov. мѣждикъ tabescens, из-мѣждити, -дж debilitare, из-мѣждение n. subst. vb. debilitas измождение тѣлеси Men.-Leop. из-мѣждити, -данъ vb. dur. putridum reddere; contabefacere; debilitari, -данъ родъ Dioptr. из-мѣждание 1. interitus, 2. actio contabefaciendi, из-мѣждаль adj. debilis сила ла Hom.-Mih. из-можд- Ephr.-Vost. — Srov. skand. mag-r, švéd. dán. mag-er macer, ags. mǣg-er, angl. meag-er id. holld. mag-er macer, sterilis, debilis, in-

nanis, nnēm. sřněm. mag-er, stněm. mag-ar macer, mag-arēn macrescere, macore, mag-arī, mag-erī, mag-rī macies, tenuitas, kořen mag. **Z** kořene slovan. by mohlo býti vsuvkou tak, jako ve дрождѣ faex, slov. droždže id. atd. kmen drozg místo drog; prostější tvary se nacházejí ve strus. dragios, pl. lit. dragė f. faex, skand. dregg fermentum, švéd. drägg, angl. dreg, pl. dreg-s faex.

Myjati vb. dur. stčes. mugire; jest, jak se podobá, ve spojitosti s lot. mau-t, mau-ju i mau-nu mugire, balare; kořen mu.

МЫТЬ f. rus. mutatio plumarum, tempus mutandi plumas pelichání-se, doba, ve které draví ptáci se pelichají, „коли соколъ въ мытѣхъ бываесть, въсоко птиць възвелесть, не дастъ гнѣзда своего въ обиду“. Igor VIII. 2. — Cizího původu: ags. mūtian mutare, stněm. mūȝōn, sřněm. mūȝen mutare, sich mūȝen mutare plumas, mūȝe f. plumarum mutatio, mūȝere m. pták (jmenovitě sokol), který se už jednou pelichal, tedy jeden rok přežil, skand. mūtari accipiter, falco, s nímž srov. slov. zastar. mitar „kragulj mitar“ nisus per annum aut ultra asservatus, Habd. (Lex. II. p. 387.); připomínám sobě, že jsem v jednom spise četl i rus. (zastar.) мытарь, co jméno sokola, kteréž by tedy ze skand. pocházelo; pramen však není poznamenán. Slova germ. pocházejí z lat. mutare; téhož původu jest také srb. mitariti se, o-mitariti se pennas mutare.

МѢХЪ, m. stslov. pellis, pera, uter, — **КОДЪ** Pent.-Mih. — **ВИНЕМЪ** místo **ВИНЬМЪ** ib. — **МЪСТА** Iob. 32. 19.-Proph. saccus; saccus ase o servando, Gram. 6. 10. — **КОЛОУИ** (vesica bovis?) Prol.-Vuk. **ОДРАТИ КОЗАНЦА МЪХОМЪ** Busl. 624. etiam follis, ut videtur; — **МѢХМЕНЪ** Sup. bulh. mēh uter, slov. mēh uter, culeus, follis, pellis, vesica, charv. mēh (pl. mēhovi i mēsi), dial. mih, srb. mijeh, dial. mih uter, follis (rozdýmací mēch) rus. мѣхъ id. ve pl. мѣхá také pelles kožišiny, pol. miech saccus, follis, ve pl. miechy také utriculus musicus, čes. mēch saccus, uter; culeus, Aqu. „rozdřel si miech moj, conscidisti saccum meum“. Ps. ms. 29. 12. kožený mēch uter „Kázal bych va v kožený mēch vložití. Dal. c. 70. Žádný nevlévá vína nového do mēchů (utres) vetchých“ Novotn. Mar. 2. 22. mēch rozdýmací, kovárský follis; také pellis, mēch = vydrová kůže, vlčí mēch Wolfsbalg, mēchy ve pl. také utriculus musicus (obs.);

hluž. měch saccus, follis, scrotum, dluž. mjech saccus, follis, polab. měch saccus, Schleich. (měch, J. P. mech, S. mitch, Pf.) — něc. *μελιων* pellis ovilla, jak se podobá, ze slovan. měšina nebo mešina. Srodná jsou: lit. *mafszas*, m. saccus, praesertim saccus frumentarius vel foenarius, lot. *mais's saccus*, stprus. *moasis* rozdýmací měch follis, Voc. — *oa tu* stojí na místě *ai tak*, jako v *moasis* 2. ječmen *hordeum*, Voc. vedle *mayse* (Grun.), lit. *měže* i pl. lot. *měži* pl. id. Zdá se, že i skand. *meiss cophinus*, stněm. *meisa* i *meissa* *cistella*, sřněm. *meise sarcinula* sem náležejí. Slova uvedená bývají sestavována se skr. *měša-s*, m. *hircus* (B.-gl.) — možná, že to slovo značilo také kozlí kůži; zend. *mašša* 1. m. *aries*. 2. f. *ovis*.

Slova odvozená i složená: *macharzyna* pol. vesica; *měchatý* adj. čes. *tumidus*, *turgidus*, *ventriosus*; *měchawa* hluž. 1. *tibia utricularis*, 2. *follis*, 3. *via impervia* Sackgasse; slov. *měhina* (мѣхина) *folliculus*, *gluma* (*grani miliarii*), *měchna* f. čes. 1. *Grastuch*, 2. *femina obesa*; *měchounka* (morav.) *grossularia*; hluž. *měchowka* *physalis alkekengi*, *měchowc* *folliculus* (botan.); rus. *мѣховщикъ* *pellio*, *venditor pellium*; pol. *miechunki* pl. *physalis alkekengi*, čes. *měchuňka* id. slov. charv. *měhur*, srb. *mjehur*, *mijur* na místě *mihur* vesica, slov. charv. *mihur* bulla; slk. *měchúr* vesica, *měchura* 1. id. 2. *panis similagineus*, *měchurina* = *měchura*, čes. *měchura*, vydutý koláč *placentae* genus, *tyrolaganum*, *cibus*, *qui fit ex pane et caseo*, Aqu. stslov. *мѣхуръ*, m. vesica, slov. *měhir*, *mehêr*, srb. *mjehir* id. čes. *měchýř*, m. 1. vesica, 2. zastar. *scrotum*, Aqu. 3. *rybí měchýř* vesica *natatoria*; *vyzý*, *vyzový měchýř* *ichthyocolla*; 4. *folliculus*; 5. *pustula*, *měchýřík* dim. *folliculus*; pol. *męcherz* vesica — s neústrojným *ę*; čes. *měchýřenka* 1. botan. *cysticapnos* 2. zool. *arethusa*; rus. *мѣходуй* m. *qui follem inflat*, pol. *miecho-dmuch* *calcator folium*, rus. *мѣхо-ноша* *bajulus* *nosič*, *nádenník*; polab. *měsejst* n. (*meéseist*, M.) saccus, na konci odpadlo *e* (°*мѣшшште*), slov. *mešina* *tibia utricularis*, charv. *měšina* *uter* vel *follis major*, srb. *mješina* *uter*; *мѣшкъ* stslov. dim. saccus, rus. *мѣшѣкъ* *мѣшѣкъ* 1. saccus minor, 2. *homo stupidus*, pol. *mieszek* 1. *sacculus*, 2. *follis minor*; *folliculus*, *gluma*, 3. *chelmonus* (*piscis*), čes. *míšek*, hluž. *měšk* dim. *sacculus*; polab. *měsãk*

(méesak, J. meesak, S.) scrotum; **мѣшкъ** adj. stslav. utris **надменне мѣшное** Vost. Busl. 620. slov. charv. měšnice f. pl. srb. mješnice, miješnice f. pl. tibia utricularis; **мѣшца** m. stslav. (dim.) pera, slov. měšec utriculus, sacculus, parva vesica, čes. měšec sacculus, marsupium, crumena: rus. мѣшечекъ sacculus, srb. meščić utriculus, parvus follis.

Мѣнно, n. stslav. dos věno с **мѣннѣмъ** *μετά προικός* Op. 2. 2. 27. — **смѣнна** f. dos акы **смѣнноу** *дахъ* Op. 2. 1. 117. **смѣнно**, n. debitum conjugale, concubitus, recte dos **длѣ же кѣ смѣнно** *προίκα ἐπίδος ἀντῆ* - Zlatostr. (Lex. II.). Srov. staroir. máini opes, dona pretiosa. Z. I. 37.

Мѣль m. stslav. 1. creta сѣтворнѣ съ жежемаго **мѣла**, 2. calx Ber. Ziz. rus. **мѣль** creta **мѣлѣть**, **мѣливать** cretā dealbare, **мѣловатый** cretam continens, cretosus, slov. melje, n. creta, mil, f. mergelartige Erde, Rib. (Lex. II.). Srov. lit. mēl-as gypsum, pa-mēlyti -lyju gypso inducere; melus cerussa.

2. **Мѣль** m. stslav. syrtis, e conject. slov. mēl, f. gen. -li arena fluviatilis, mēlina syrtis, charv. mel, m. i melo n. arena, rus. **мель** f. na místě ***мѣль** syrtis, **мелина** syrtis major, **мелѣть** arenosum fieri „s'ensabler“; auf eine Sandbank geraten; čes. mēl, m. (obs.) sabulum „na mielu i. na piescitem brieihu, sabulo“. Mamm. hluž. mjel (obs.) rudus. Srov. lot. smelis, smēlis arena fluviatilis „Wassersand im Felde“, smil-ts f. obyčejně ve pl. smil-tis arena, smel-tains arenosus, lit. smil-tis f. arena, smel-tis ager arenosus; s by mohlo býti předsuvkou; skand. mel-r acervus arenae, collis arenaceus, mōl arena crassior, glarea.

Мѣлкѣ adj. stslav. 1. parvus, 2. tenuis = non profundus mēlký, plýtký, nehluboký „**нстаклемѣ погуннѣ**, **спрѣтъ** **къ мѣлкѣмъ** **раздѣлѣемой** Int. 186. rus. **мѣлкій**, méně správně **мелкій**, parvus, subtilis, arctus těsný, úzký; corpore parvus; tenuis = non profundus; **мелко-водіе** vadum, **мѣлкость**, **мѣлкотá**, **мѣлизна**, obyčejně **мел-** psáno, parvitas, exiguitas, subtilitas; aqua non profunda, vadum; **мѣлочь**, **мелочь** f. la minutie, bagatelle, res parva, exigua; 2. parvi frutices, **мѣлочной**, **мелочной** adj. en détail, de détail podrobný (na př. prodej); parvus, exiguus; minutieux, vétilleux malicherný, — **нѣя лáвка** taberna krám, **мелузгá**, - **люзгá** collect. parvi pisces; **мелѣть**, **мелчѣть** minuere, **мелѣть** vadosum fieri — **мел-** na místě **мѣл-**

pol. miel, f. miela, mielizna, brevia, vadum, miał-ki fein gemahlen, klein gestossen, piasek miałki Flingsand; 2. seicht, miałkość 1. die Feinheit (z B. des Mehls), 2. die Leichtigkeit, miałczyzna brevia, vadum, čes. měl, f. 1. drobná, sypká země, rudus Gemüll; 2. ador (druh obilí) Weleš. 3. = měla (zastar.) brevia, vadum, e conject. „V tu dobu stachu na mèle dvě sté korábův dospěle“. St. skl. II. 178. forma nom. nejistá, může také býti měl, m. mělenec, častěji ve plur. mělence massa friata, contrita těsto drobené neb strouhané (na př. do polívky), měliti, z-měliti friare, comminuere, conterere „Kámen ten jest porazil obraz v jeho nohách železných a střeptných a zmielil jest jie“ Ms. Bel. 141. měl-ký adj. 1. minutus, subtilis; 2. tennis, non profundus „mělké moře“ Wq. 807. mělká mísa flache Schüssel, Wq. 745. mělkost Seichtigkeit, mělčeti vadosum fieri, mělčina brevia, vadum; 2. syrtis, což se zdá býti pozdějším významem; mělný sypký, kyprý laxus, solutus, subtilis, mělná země, Us. Sál máš ztlouci na prach mielný. Ras. rkp. 2. 12. — člověk mollis, mělněti laxum, subtilem, mollem fieri, mělniti, z-mělniti friare, comminuere, hluž. mělk farina crassior, možná, že chybně, dluž. mělk feines Kraftmehl, měłki adj. niłki hluž. (místo miłki) tennis, non profundus; mjelny adj. laxus, solutus, mollis, mjelnie laxum, mollem reddere. Kmen stslav. мѣл. Srovnáním zdají se býti lit. mail-us, m. res minuta, pyrgva, lot. mail-ens síť na malé ryby.

Мѣр, kmen stslav. humiliare, contumeliā afficere; objurgare, increpare; kořenem zdá se býti mir: съ-мѣрити, -рж vb. pf. stslav. humiliare, аще съ-мѣреною мыслію молниѣ съ Sborn. — съ se humiliare, humiliari иже съ-мѣрить Ostrom. себе съ-мирн Ор. 2. 1. 162. съ-мѣрение subst. vb. 1. humiliatio, 2. comitas, съ-мѣрениѣ adj. humilis, miser, vilis „кроткѣ ѣсмь и съ-решъ сръдцемъ“ Sim. II. 6. съ-мѣрена мѣдрость таπειно-φροσύνη pokora, také malomyslnost; vlastně jest to part. praet. pass. slovesa съ-мѣрити; съ-мѣрениѣ adj. humilis, съ-мѣреникъ subst. id. съ-мѣрѣство humilitas, съ-мѣрѣти -мж vb. dur. 1. humiliare болѣе мѣрноу съ-мѣрѣи главоу свою Sir. 4. 7.-Sborn. — 2. contumeliā afficere, съ-мѣрениѣ оунищѣть Antch. -мир-Per. 77. 39. — съ humiliari, съ-мѣрено-мѣдрѣ adj. таπειно-φρων pokorný, skroušený, malomyslný, съ-мѣрено-мѣдрѣ,

п. *ταπεινοφροσύνη*, *съ-мѣрjено-тѣлѣмъ* humile corpus habens (Lex. II.) slov. z-měrjati objurgare, increpare, contumeliā afficere, conviciari, na místě s-měrjati, z-měrjavec maledicus, conviciator, o-z-měrjati objurgare, increpare (*о-съ-мѣр-*), o-z-měr objurgatio, charv. s-méran, -rn-a, -o adj. demissus, submissus, modestus, srb. s-mjeraan adj. i smjeren id. charv. směrnо, srb. smjerno, smjerenо adv. demisse, charv. s-měrnost, srb. s-mjernost animus demissus; rus. с-мирить, -рю vb. pf. с-мирать, -аю vb. dur. deprimere, domare, vincere, superare, -ся se demittere, se humilem praebere, с-мирение humiliatio, depressio, animus demissus; domitus, coercitio, с-миренный depressus, demissus, modestus, domitus, submissus, с-миренникъ 1. id. 2. poenas luens; с-миренность, с-миренность animus demissus, modestia, смиренно-мудрие id. с-миритель qui deprimat, domitor, victor, с-мирительный deprimens, domans, — *домъ* ergastulum; pol. śmierzyć -rzę mitigare, moderari, sedare, cohibere; rum. smer-esk deprimere, humiliare. Sr. ags. bi-smer n. opprobrium, insultatio, bi-smerlie turpis, bi-smer-ian irridere, bi-smer-ung f. blasphemia, stněm. bi- i pi-smer-ōn irridere, ludibrio habere, conviciari, maledicere, -sma-r-ōn id. -smer irrisio, -sma-r-ida blasphemia; ve stněm. se ve kmenové slabice smer obyčejně píše ě, co obměna staršího i; jest ale pochybno, zdali e v uvede-ných tu slovech stněm. skutečně z i vzniklo

Мѣсто, n. stsl. *τόπος* locus; **въ мѣсто** loco mīsto, **на мѣстѣ** (někoho, něčeho) **въ рыбѣ мѣсто** Ostrom. **въ хлѣбѣ мѣсто**, **въ тебѣ мѣсто** Izvěst. 8. 76. — bulh. město locus, slov. město locus; urbs, charv. město, srb. mjesto, dial. mīsto 1. locus; 2. urbs (v Herceg.), 3. mjesto praep. loco mjesto mene mīsto mne; ubiti koga na mjesto, hned na mīstě, rus. мѣсто 1. locus, 2. area staveniště, mīsto stavebné, 3. munus, 4. fascis Ballen, 5. secundinae partus; это не у мѣста non convenit ad rem, pol. miasto 1. urbs, 2. praep. = zamiast loco, miejsce dim. locus, na mīstě miestce, stsl. мѣстце dim. locus, мѣсце Bor. — čes. město urbs, prvotně locus, vedlejší a pozdější tvar mīsto locus ze miesto „na dolejšími miestie“ Ras. rkp. „Mijesto, kde fky rostú.“ Aqu. 4. 7. — mīsto praep. = v mīsto, na mīsto, na mīstě loco, c. gen. hluž. město 1. locus, spatium, na swoje město an seinen Platz,

Ort 2. urbs, 3. město praep. sequ. gen. loco město žony, dluz. město = hluz., polab. městě (mésté P.) loc. sg. k nom. sg. *městū locus. — lit. městas urbs, lot. městs oppidum, stprus. mestan (acc. sg.) V o c. urbs pravděpodobno ze slovan. avšak stprus. ma ysta urbs (Grun.) mohlo by býti srodným se slovy slovan., ač není vyloučena možnost, že jest přetvořeno z pol. miasto. Možno stanoviti kořen *MIT mit habitare, versari, commorari, srodný s lot. mis-t na místě mit-t, 1. sg. praes. mītu, 1. sg. praet. mit-u habitare, morari, mit-eklis domicilium, koř. mit, got. mit-an s předlož. us-commorari, versari, degere, us-met n. sedes, domicilium, usus, consuetudo obcování s někým; zend. mith, kořen, habitare, od něhož ma êth-ana, n. mansio; skr. maḥ (1. par.) habitare; ze skr. viděti, že i uvedených kořenův stenceno z a; место tedy ze MIT-TO.

МѢТ, kmen rus. signare: мѣта scopus, meta, finis, prvotné: znak, znamení signum, мѣтить, мѣчу, мѣтишь vb. dur. notare, signare, — бѣлье 1. znamenati prádlo signare lintea, 2. petere aliquem mířiti na někoho, na něco — въ пѣту (na ptáka), мѣчение subst. vb. 1. notatio znamenání; 2. míření na něco; мѣтка, мѣточка dim. signum, nota, мѣткій adj. der das Ziel trifft; genau treffend, мѣткость die Fertigkeit, das Ziel zu treffen; richtiges Augenmass; по-мѣта notatio poznamenání, naznačení; praesentatum na podané žalobě nebo prosbě, по-мѣтка signum, nota, по-мѣтить vb. pf. по-мѣчать vb. dur. notare, signare; napsati praesentatum na žalobě nebo prosbě, по-мѣченный signatus; strus. при-мѣта signum, Trigl. при-мѣтъ animadversio, Ber. nynější rus. при-мѣта, dim. при-мѣтка signum, nota, при-мѣтить, -чу vb. pf. при-мѣчать, -чаю vb. dur. 1. notare; 2. animadvertere, observare, при-мѣтливый adj. attentus, при-мѣтливость attentio animi, при-мѣтный notabilis, manifestus, conspicuus, spectabilis, insignis, при-мѣчание subst. vb. notatio, animadversio, consideratio, при-мѣчатель observator, при-мѣчательный notabilis, memorabilis, — примѣръ (exemplum); 2. attentus, — человекъ (homo attentus). — Možná, že také rus. с-мѣта, dim. с-мѣтка computatio, с-мѣтить vb. pf. с-мѣчать vb. dur. computare, с-мѣчание n. subst. vb. computatio, с-мѣтливый bene computans, prudens, providus, с-мѣтливость prudentia, providentia, с-мѣтный adj. computationis, с-мѣтникъ

ratiocinator bonus; homo prudens, providus, cautus sem náležejí. Srov. holl. meet, f. nota, signum.

Mětití** (мѣтити**) ***měc u** čes. sloveso zastar. laedere, percutere, contundere — z dohadu*) — zachovalo se toliko part. pf. pass. **měcen** v následujícím místě **Mastičkáře**:

Ktož je boden nebo sěčen

Neb snad palicemi **měcen**. Výb. I. 68.

Srov. skr. mith (1. par. atm.) ferire, laedere, occidere, lit. maitinti nimis impellere, fatigare pecus, occidere, nu-maitinti occidere, lot. maitāt, -aju corrumpere, perdere, delere, saule majtajās sol deficit, maitatē-s sich schweren leiblichen Schaden verursachen (lit. lot. maita cadaver).

Мезинъ adj. stslov. minor, junior, **люды мезинни** Lavr. **мезиньць** filius natu minimus, také **мезиньць** Med. slov. mezinec digitus auricularis, **mazinec** Lex. **mézinec**, na místě **mézinec**, filius natu minimus, charv. mezinac, mezinac, srb. mezinac, mljezinac id. charv. srb. mezinica, srb. také mljezinica, filia postrema, rus. **мизинецъ** dim. **мизинчикъ** digitus auricularis, mrus. **мезъный** parvus, pol. mizynny palec digitus annularis (dle Jung. slovn.) čes. zastar. miezený parvus (z dohadu) ve spojení se stat. jménem prst „Miezený prst svoj“ extremum digiti sui, Ms. Ev. Vien. Luc. 16. 24. mezinec, miezenec (zastar.) digitus annularis. „Žila, jenž jest mezi ušníkem a miezencem na pravé ruce“ Sal. rkp. 3. 4. — Srodná jsou lit. **māzas** parvus, **maž** parum, nu-maižinti imminuere Bezz. lot. **mazs** parvus, **magj**, **maz** parum, **magjums** i **mazums** res parva, parvitas, exiguitas, parum, **mazatne**, **mazēne**, **mazinja** infantia, no **mazatnes**, no **mazēnes** ab infantia, **mazināt**, -u, -aju imminuere; strpus. **massais** adv. compar. minus, **ss** na místě **z**; stněm. **smāhi** adj. sřněm. **smāhe**, **smaehe** parvus, exiguus; vilis; contemptus, stněm. **smāhi**, sřněm. **smaehe** subst. f. parvitas, exiguitas, vilitas, contemptus, stněm. **smāh-ēn**, sřněm. **smāh-en** parvum, exiguum, vilem esse.

***Мяць**, m. pila: rus. **мяць**, dim. **мѣчикъ**, slov. **mečik**, **mečič** dim. čes. **míč**, m. id. starší tvar **mieč** „miej v sve ruce mieč z kudele neb z ruch učinieny“ Sal. rkp. 3. 21. — kořen

*) srov. však koř. **měk** a stb. **měčiti** mollire.

stslov. jest **ман** *maṅk*, od něhož také stslov. **мануаѣти**, rus. **мѣкнуть**, čes. měknouti, mollescere, stslov. **маунти** *mollire*, slov. mečiti *premere*, *mencati terere*, srb. *mecati*, *namecati tundendo emollire*, *mečiti depesere*, *subigere*, *o-mečiti elidere*, — se elidi, *contundi* a mnohá jiná pocházejí. Srodné s uvedenými tu slovesy slovan. jest lit. *mink-yti*, lot. *mīcīt* z **mīncīt* *depesere*; stejnokořenné jest také lit. *mink-sztas mollis*, *laxus*.

Мѣдо n. stslov. *testiculus*, **моудомь** pl. dat. **Исн. велико-моудъ** *magnos testiculos habens*, *Clim. 308.* **алов. mode**, n. gen. *-eta testiculus*, **môde** pl. f. **môdi** pl. m. **moda** pl. n. *testiculi*, **popova môda** *evonymus* (*Lex. II.*), **charv. srb. mudo** *testiculus*, **mudašče**, n. dim. id. **popova muda** pl. n. *srb. evonymus*, **pol. mąda** f. **čes. moud**, m. *testiculus*, plur. **moudy**, stč. **múd** „svrab na múdu“. **Gád. ms. slk. múdy** m. pl. *testes*, **čes. také moudě**, gen. *-ěte*, n. *testiculus*, **zastar. mudě**, n.-pl. **mudáta** *renes*, **mouđi** n. coll. *testiculi*, **popové mouđi**, **slk. kněžové múdy** 1. *fructus evonymi*, 2. *evonymus (europaeus)*, **hluž. mud** *testiculus*, **mudže** n. coll. *testiculi*, **polab. muṅda** pl. (*mungdah „Patermon“, S.*) i. e. *patrimonium moudy*. Sem náležejí: **srb. mudača**, jinak **jajara** (od **jaje**) *pruni genus*, **slov. modjád** *scrotum*, **hluž. mudak**, **čes. mudák** *magnos testiculos habens*, **charv. srb. mudat** adj. 1. *testiculatus*; 2. *bene testiculatus*, **čes. mudatý**, **hluž. mudaty** id. — **mudatec** i **mudatka** *čes. orchis*; **mudce**, n. dim. **čes. psi mudce** *orchidis species „Psie mudce, a jest osoba (species) jiná vstavače toho bylé.“* **Gád. rkp. mudíček**, **mouđíček**, **mudivláček** *parus pendulinus*, **mudky** pl. f. **čes. kurze lederne Bauernhosen**, **moudníček** *čes. 1. = mudíček*, 2. *ein an einem Zwiesel hangendes Nest*; **mudoň**, m. *morav. scrotum*, **mudonja** m. *srb. bene testiculatus*; **múdovec** *slk. mudovec* *hluž. scrotum arietis*; **čes. mudí-blak** na místě **mudí-vlak** (od **vlek-u**) *ein Stümper*, **mudí-blačiti** na místě **-vlačiti** *denom. pfuschen*, **pol. mędo-weszka** *morpio*, **bulh. iz-mùdè** vb. **pf. iz-mùdjuvam** vb. *dur. castro, eviro*. **Možná**, že také **pol. montwa** *evonymus* sem náleží a na místě ***mądwa** stojí, srov. svrchu uvedené slov. **popova môda**, **srb. popova muda** pl. **čes. popové mouđi** *evonymus*. Slova uvedená jsou, jak se domnívati volno, kořenem ve spojitosti se skr.

mand (1. átm. také mad psáno) v dial. véd. gaudere, causat. exhilarare; stuěm. mend-iu gaudeo, mendi gaudium, alacritas, mand-ag gaudens, alacer, mand-unga gaudium, sřněm. mende f. voluptas, menden gaudere, hilarescere; stsas. mend-ian gaudere; prvotný tvar kořene slov german. byl mand. Podobným způsobem souvisí nněm. Geile, sřněm. geil n. testiculus se sřněm. geil adj. laetus, hilaris, elatus, petulans, insolens, geil-en vb. laetificare; luxuriose vivere; geil-heit subst. lascivia; got. gailjan vb. laetificare.

Надрагы pl. stsl. *περισκέλις*, v. Драг, List. fil. r. VII. p. 47.

Нагайка rus. flagrum, flagellum krátký bič, pol. nahaj id. na jest, jak se podobá, předložka; slovo cizí, téhož původu, jako Hajka, kt. v.

Na-gudljiv adj. slov. náruživý leidenschaftlich, na-gudljivost Leidenschaftlichkeit, na-gudost motus animi vehemens, perturbatio animi; slova ta jsou, jak se zdá, ve spojitosti se stsl. гоудити na místě °гждити deridere, calumniari, blasphemare, по-гждити vituperare, blasphemare. — Kořen гжд- v. Гоудити. Srov. také lit. gend-ù, gès-ti perturbari „in Unordnung geraten“ Schleich. gramm. 239. častěji s předložkami, na př. pa-gendu corrupor, deterior fio, per gendu, -gesti sich ereifern; lot. gand-ēt corrupi.

На-халить-ся vb. rus. petulantem, protervum, procacem, impudentem esse, на-халка femina proterva, procaх, на-халъ homo protervus, impudens, на-хальный adj. protervus, impudens, на-хальничать = нахалить-ся, на-хальство protervitas, petulantia, impudentia, kmen хал, v на-хальный = на-хальный jest ѱ = j po a vsunuto. Srov. lit. szėlyti-s die Gesichtszüge mutwillig verzerren, den Narren spielen, pa-szėla Possen, Verzerrungen des Gesichts, kořen szėl ze szal.

Нахрапомъ adv. rus. violenter, per vim, vlastně jest to instr. sg. zaniklého subst. *на-храпъ vis, violentia; vyskytá se také на-храпокъ violenter, per vim, což jest vlastně acc. sg. stat. jména храпокъ s předložkou на; kmen jest хrap. možná, že původu skand. — srov. skand. hrapp-r violentus.

1. **Нákel**, gen. -kle, m. čes. scatebra, scaturigo, solum uliginosum; na jest předložka, kel (*къл) kořená slabika; základem bylo zaniklé stejnokořenné sloveso, jehož značení bylo asi: scatere, scaturire, fluere; téhož původu mohlo by také

srb. na-klja (°на-кѣа) ambages fluminis býti, jehož samohláska slabiky kořenné vypadla. Srov. skand. hell-a fundere, effundere, švéd. häll-a defundere odliti, hälla bort wegfiessen lassen.

2. **Nákel** čes. emporii portus mohlo by býti jiného původu, nežli 1. Nákel; na jest předlož., kel (°кѣа) kořen; srov. řec. κέλλ-ω moveo, κέλλειν ναῦν das Schiff ans Land oder in den Hafen treiben, bez ναῦν připlaviti se, přistati ku břehu „anfahen, anlanden“.

Nalune i nanule f. pl. srb. calcei grallati „eine Art Stelzschuhe“; z turc. nalin Stelzschuh, Schlittschuh.

Nana srb. herba quaedam; pochází asi z turc. nane máta mentha crispa.

Напáръе (dim. напáръице) n. rus. terebrae species „Vorbohrer“; ze švéd. nafvare terebra; skand. nafarr id.

На-перити, -ръ vb. pf. st. slov. confodere, infigere „на стръмнинъ маперенъ остра желъза“ Prol.-Mart. коло можни маперено (na-práno) rota cultris instructa, Prol.-Mart. гкозди (hřebíky) -рише нозъ кмоу. Men.-Vuk. можни -ремъ Men.-Leop. sloveso to jest ve spojitosti s на-пати, -перъ infigere, пати, перъ ferire, starší tvar пьрати: по-пьярмъ Ostrom. по-пьяр Supr. 389. Téhož původu jest také per ve složených: slov. šestoper, -pernica clava cum radiis palcát (o šesti hrotech), charv. srb. šestoper, -perac, -pernica „bat, mlát, buzdovan“ clavae species eine Keule mit 6 hervorragenden Bogen, rus. место-пéръ jaculi vel teli species; čes. šesti-perec = šestiperný palcát utvořeno v novější době dle srb. — Sem náleží také čes. o-peřiti = pobiti, obiti „lodí šesteronásob dskami opeřena“ Mill. 100^a, opeřenie ictus, plaga udeření, uhození, jak se domnívati lze,

Anděl uhodil hromem mezi ta kola a

... „tak jě silně zchvosta

oblakovým opeřením (psáno „operzenym“)

že tiem prudkým udeřením ...

dřízky od těch kuol v nebesa

třeštichu ...“

Kat. 2882—86.

v-peřiti intrudere, infigere, adigere (Gebauer, List. fil. IX. p. 320.); rus. в-перáть, -ю vb. pf. в-перáть, -áю vb. dur. dirigere, inferre beibringen; pak srb. na-per moles in fluvio jez, na-

perak násada, nástavek Ansatz, na-periti 1. — vodu ad-ducere aquam, 2. dirigere, obvertere (na př. zbraň, ručnici proti někomu), 3. erigere, 4. nastaviti adjungere.

На-прасънъ adj. stsl. a) subitus —сна смърть Bus. 292. на —сна subito, Op. 2. 2. 203. b) praesepe, severus, vehemens —сна доуша, ненапрасънъ longanimis ненапрасноу быти longanimem esse, на-прасно i напрасънъ adv. subito; slov. на-прасен i на-прасит adj. iracundus, praesepe, charv. srb. на-прасан, на-прасит adj. 1. id. напрасни čovjek, 2. subitus, repentinus, напрасна smrt, rus. на-прасный vanus, inanis, injustus, vehemens, subitus, repentinus, — трудъ inutilis labor, — сная обѣда immerita offensio, injuria, на-прасно adv. vane, ex vano, injuste, subito, stsl. на-прасливъ adj. iracundus, praesepe, rus. на-прасливый (ze stsl.) injustus, violentus, на-праслива injusta accusatio, stsl. на-прасливъ severus, на-прасливство iracundia, на-праслине 1. id. 2. multitudo, на-прасливство iracundia, на-прасно-доушнъ iracundus, оу-на-праслити, -нъ abripi; kořen прас pras; lit. по-праснас i нѹ-праснас vanus, inutilis, inanis, z rus. — rum. nè-prasnè iracundia, saevitia, dle Lex. II. také casus fortuitus, ze slovan. Za srodná možno pokládati: skand. brass procax svévolný, bujný, drzý, ags. bräs procacitas, bräsen procax, superbus, potens; б slov. german. stojí tu slovanskému p naproti tak, jako ve skand. bäl rokus, poet. ignis, žárovistě, oheň, ags. bael incendium, ignis funebris, rokus naproti stsl. палежь rokus, палити urere, koř. pal. Srov. také skr. prasabham adv. vi, violenter, jest-li pras kořenem.

Нарикла srb. (Dubr.) piscis quidam marinus; slovo temné, možná, že cizí; srov. řec. *νάρκλα, νάρκη* der Krampfroche.

Нарт, m. čes. 1. convexum pedis, 2. tarsus, 3. corium superius calcei, nártí, též nárytí der Rist, metacarpus „na bedru až do nartie“, Ras. na-ruť f. pomíst. = nárt 3. hluz. naré f. = čes. nárt. To slovo jest složeno z na i ret, kteréž tu tak, jako stsl. *рътъ* (kt. v.) zachovalo význam apex, pars edita, pars superior.

Нá-руživý adj. čes. vehemente affectu correptus „Pomsty ná-ruživá chtivost radě dospělě překážela“. Troj. 6. 1. náruživě adv. vehementer, cum affectu, náruživě se hněvati, D. exc. vehementer irasci, náruživost affectuum impetus, perturbatio

animi „Herkulesovi na voli dáno bylo, aby sobě vůdce cesty aneb rozum zdravý, aneb náruživosti myslí své obral.“ Záv. ded. Kořen jest ruh (rug), jak se podobá, z řřg. Slova uvedená mohou býti stejnokořenná se skr. rańg: 1. sg. praes. act. ráńgám i ráńgám i, 1. sg. praes. med. ráńgê i ráńgê — adhaerere, deditum, addictum esse, složeno s abhi (4. atm.) id. et studiosum esse; rágas, n. affectuum impetus, rāga-s, m. amor, cupido, studium, affectus, kořen těchto obou slov jest rańg, jehož ň vyraženo.

Нарўжу adv. rus. perspicue, aperte, palam, manifesto, **внѣсти нарўжу** manifestum fieri, palam fieri, **внѣсти нарўжу** manifestare, palam facere, publicare, vlastně jest to acc. sg. stat. jména рўжа s předlož. на; **нарўжь** adv. foris, aperte, palam, vlastně jest to loc. sg. stat. jména рўжа s předlož. на, jehož prvotné značení bylo asi jeviště theatrum, scena i jehož starší forma byla, jak se domnívám, °ржжа z °ржг-ж; sem náležejí на-рўжный adj. rus. (°на-ржжъ, -жжъ) externus, на-ржжя части тѣла externaе partes corporis, на-ржжя видъ species externa vnější tvárnost, на-ржжя видъ строенія vnější tvárnost budovy, на-ржжя укрѣпленія propugnacula exteriora vnější hradby, на-рўжно adv. extrinsecus, на-рўжность pars exterior, species externa; **снарўжи** adv. (°съ-на-ржж) extrinsecus, vlastně jest to gen. sg. stat. jména на-ружъ f. (°на-ржж) pars exterior s předlož. съ. Slova uvedená jsou, jak se podobá, ve spojitosti se skr. rańga-s, m. scena, circus, kořen rańg. Co prvotný tvar kořene slov rus. možno stanoviti: рагъ = rańg; společného původu jest také slov. regati hiare, patere klaffen, rega rima, fissura z regati. rēga; v. Раг.

Nasatice adv. srb. na př. „udario (udeřil) ga lopatom nasatice t. j. nije pljoštimize (secundum latitudinem), nego onako, kao što se udara nožem, kad se siječe“ (Vuk.) tedy udeřiti ostrou stranou, ostřím. Na jest předlož., kmen sat zdá se býti cizím; srov. turc. sath superficies.

На-слўдъ rus. nálední voda (která se v čas tání na ledě tvoří) Aufwasser; 2. část toho složeného slova značí „povrch“ i jest stejnokořenná se stsl. слўдъ locus praeruptus, dávněji snad také prominentia, a skand. slūt-a prominere; v. Слодъ.

Na-srtati, -srćem vb. dur. srb. — na koga, — srtnuti vb. pf. cum impetu impingere, cum impetu aggredi. v. Срѣт.

Настъ m. rus. crusta nivis, vlastně povrch sněhu — z над-тъ, *d* před *t* suffixu proměněno dle obecného pravidla *v s*; za stejnokmenná možno pokládati: stslav. съ-надъ f. superficies, съ-надънъ adj. qui in superficie est; slova ta jsou ve spojitosti s předlož. надъ super.

Nášlik čes. die Kette zum Halten der Deichsel řetězec, kterým dobytek oje svrchu drží; srov. něm. Nestel, sřněm. nestel, stněm. nestila, nestilo ligula, fibula úvazek, stužka; také ags. nostle, nosle fibula; sřlat. nastale, nostola cingulum, fibula, nastula, nastila vitta, fasciola; slovo čes. může pocházeti z některého z uvedených tu slov german. — jest ale také možno, že nášlik jest složeno z předlož. na i šlik, odvozeného od šle (pl.), pochvy u chomoutu koňského.

Naština srb. jejunitas z °маштинна; stslav. тѣштѣ vacuum.

Natipěrka charv. natupijerka srb. prunus armeniaca et prunum armeniacum; patrně cizí; to slovo zdá se býti složeným; srov. 2. část pěrka pijerka s turc. berku k prunum, jehož koncovka *u k* může býti odražena i zastoupena samohláskou *a*; nřec. βερύκοκον prunum armeniacum.

На-вранити, -връх vb. pf. stslav. invadere, на-вороп- Chron. I. 129, 30. jest forma rus. — на-вранъ direptio, praeda, captivi abductio, наврапи и наврасти, Vost rus. zastar. на-воропъ (Lex. II.), také nesložené воропъ impetus, aggressio, oppressio, пустиша на воропъ Karamz. II. 100. adnot. 167. пусти (t. vojsko) на воропъ ib. p. 98. nota 191. (dle Jung. slovn. pod Врарка), stslav. съ-вранъти са πείθεσθαι premi; jiného původu jest stslav. вранъти corroborari — kmen вран přesmyknutím hlásek z варр; pol. (Poznaň.) на-вроріс, -ріє na kogo irasci, prvotně asi aggredi, impetum facere, kmen wror z worр; kořen stslav. врѣп, jehož samohláska stála prvotně před *r*: врѣп-ж, врѣп-сти καλαμᾶσθαι spoliare „елника нмъ (цѣтвомъ) врѣпешн, толикоже оцѣлдажъ - Sborn. врѣпѣтъ въ Isai. 3. 12. saec. XIII. Vost. врѣпѣтъ saec. XIV.-Vost. slov. zastar. z-врѣпати = po sili vzeti (Lex. II.) Slova uvedená mohla by kořenem býti ve spojitosti s lit. warp-yti perforare, excavare warp-stis, warp-stê hostile, Bezz. též jaculum, venabulum, uvádí se co stejnoznačné s kasula; stprus. warpe (tvar nejistý) v něm. prov. zastar. warpen-wagen, Wagen, die zum Transport von Kriegsgeraet gestellt werden mussten; warpot-en vb.

Kriegswagen stellen (e conject. Ness.-Thes. ling. pruss. p. 201); got. *vairp-an* (praet. sg. *varp*, pl. *vurp-um*) jacěre, *ga-vairpan* dejicere, prosternere, kořen *varp*, skand. *verpa* (praet. sg. *varp.*) jacěre, *varp-a* jacěre, *jaculari*, *fundā petere*; *trudere*, *varp teli jactus*, *stas. werp-an* jacěre, *ags. veorp-an*, *verpan* jacěre, *jactare*, *projicere*; *Å-veorpan* pellere, *vyrpe jactus*, *ictus*, *vorpeness*, -e f. *destructio*, stněm. *werf-an* (1. sg. praet. *warf*) jacěre, *projicere*, *subjicere*, *emittere hastam*, *dispergere*, *pi-werfan* obruere, *obstruere*, *oppilare*, *opprimere* (*lapidibus*), *wurf jactus*, *ictus*, *impetus*, *weg-worf raptura* in via; srov. také řec. *ῥίπ-τω* *jacio*, *jacto*, *projicio*, *abjicio*, *ῥίπ-ή* *jactus*, *ictus*, *pulsus*, *impetus*, kořen *ῥίπ*, jak pravděpodobno, na místě *ῥίπ* z *ῥίρπ*, jehož *i*, jak se domnívati lze, z *a* stenčeno; prvotný tvar kořene slov tu srovnávaných byl *varp*.

Navštíviti, -vím vb. pf. *navštěvovati* vb. dur. čes. *invisere*, stěs. *navščeviti* id. „Navščevil svých apoštolov“ St. Skl. II. 69. *navščevenie* subst. vb. = *navštívění* *visendi cura*, *salutatio*, — *návštěva*, f. *návštěv*, m. id. *navštěvitel* *salutator*, *hospes*; *na* jest předlož. — *vyskýtá* se také *nesložené vščevuju visito* (Žal. Witemb.), *kmen vščev*, jehož *počát. v* jest *předsuvka*. *Mínění*, že by *navštíviti* bylo *přetvořeno* z *navistiti* *nelze* tedy *považovati* za *pravé*; *ovšem* ale *možno* *vščevuju* i *ostatní* s *ním* *spojitá* *slova* *pokládati* za *srodná*: s got. *skav-s* adj. s předlož. *us-* *spectans*, *respiciens*, *providus*, *us-skavjan* *sis* *vigilem esse*, *vigilare*, *vlastně* *prospicere*, *providere*, *kmen* *skav*, *ags. scav-ian*, *sceav-ian*, *scev-ian* *adspicere*, *intueri*, *stfris. skow-ja*, *stas. scaw-ōn*, *scaw-ojan*, *stněm. scaw-ōn*, *scow-ōn*, také *scauwōn*, *skouwōn*, *sřněm. schow-en*, *schouwen* *spectare*, *adspicere*, *conspicere*, *respicere*, *considerare*, *stněm. scaw-ida*, *scaw-itha* *spectatio*, *contemplatio* atd.

Мавъ m. gen. *ви mortuus* „мако и мавъ из гроба исходаши“ Io.-Dam. *из мавни въскресе* Op. 2. 2. 53. *ve* pl. *značí* také *podsvětí*: *мави* pl. acc. *εἰς ἄδου* *do podsvětí*, Gen. 37. 35. - Pent.-Mih. „*чрезъ мори въ мави зрѣти*“ *Vost. въ мавехъ ἐν τῷ ταρτάρῳ* Iob. 40, 50. - *cod. serb. маватъ mors*, Sup. (dle *Hattalova Zvukosl.* 58. — *v Lex. II. se nenachází*) *stěs. nav'*, gen. -vi *sepulcrum* „*Krok ide do navi*“ *Dal. „Tělo při*

pohřbu do navi se položilo“, Boček exc. z Ms. „Ustlav jiným v navi bydlo, i upadl sám v osidlo“. Alex. Výb. I. 1079. 25. — Od společného kořene pochází čes. u-naviti fatigare, ve stčes. značí to sloveso „perdere, interficere, necare“ „v tom boju riedký zbaven, by nebyl Hřeky unaven“ (= usmrčen) Alex. Výb. I. 163. - 36. i 37. „třetího mečem uhľavi (= třetímu uťal hlavu), čtvrtého mlatem unavi“ ibid. 1120. - 23. i 24. — také v Kat. 2973. nachází se unaviti ve značení „interficere, necare“, „unaví-li mie tvá zlost“. — Za srodná buďte považována: stprus. nowis Rumpf, to slovo stojí vo Voc., v němž jsou slova dle věci spořádána, před Lebin (vita); jest tedy pravděpodobno, že právě jeho značení bylo „mortuus“ — srov. co do rozličnosti významův stsl.ov. τροφικὸν membrum, corpus, truncus cadaver — lot. nāve f. smrt, mors, nāvēt, -eju, interficere, necare; coērcere, castigare, také no-nāvēt id. nāvetēs interficere se, nāvigs letifer, venenosus, nāvitēs omnes nervos intendere, se fatigare, interficere se, také iznāvitēs id. lit. nowyti, -yju cruciare, excruciare (Mik.-Mat.). U-naviti třeba uvažovati za causat. slovesa stsl.ov. оу-ны-ти, -ны-къ ignavum esse, segnescere, languere, strus. оу-ныти perire. — v. Ныти. — Got. podobně znějící slova: naus, subst. m. gen. sg. navis mortuus, them. navi, navis adj. id. ga-navistron vb. sepelire (od nezachovaného stat. jména *navistr hrob, odvozeného od kmene navi mrtvý tak, jako avistr ovile od *avi ovce) možno též pokládati za srodná s uvedenými slovy slovan. stprus. lot. i lit. — zvláště adj. navis mortuus hodí se překrásně ke stejnoznačnému stsl.ovi. naví. Bopp a jiní sestavují sice uvedená slova got. se skr. naš z nak (4. par.) perire, mori, causat. delere, extinguere, pak s lat. nex, gen. nec-is, nec-o i řec. νεκρός, νεκρός mrtvý — majíce za to, že got. kmen navi vznikl vyražením souhlásky h před v; avšak spojení hlásek hv (na místě kterého se často w píše) není v got. neobyčejné, vyskytá se na počátku slov i ve středosloví, na př. hvaitēis triticum pšenice (jemuž jest lit. kwētys sg. zrno pšeničné, ve pl. kwēczei pšenice příbuzné); hvas pron. interrog. quis, skr. lit. stprus. lot. kas, stsl.ov. къ ve složeném nom. sg. къ-то; ve středosloví: nehv i nehva adv. prope, nnēm. nahe, nehvjan sik blížiti se a j. nesnadno tedy pochopiti, proč by právě ve

kmenu *navi* mortuus, kdež by spojení hlásek *hv* nevadilo libozvučnosti více, než v ostatních tu uvedených got. slovech, bylo před *v* vypadlo *h*; dle toho jest pravděpodobno, že got. kmen *navi* a ostatní od něho odvozená slova got. nesouvisí s kořenem skr. *naš* z *nak*, i že ta got. slova jsou srodná se řečenými slovy slovan. lit. stprus. a lot. Také skand. *nār* (na místě *nav-r*?) *anima defuncti*, *spectrum* i ags. *nē cadaver* (asi na místě *nēv) ve složeném *nē-brerd mortuorum margo*, jak pravděpodobno, sem náležejí.

НА-ВЪТНІЕ n. stsl. *insidiae*, **НА-ВЪТОВАНИЕ** subst. vb. id. **НА-ВЪТОВАТИ**, **-ТОВАТИ** i **-ТОВАТИ** vb. dur. *insidiari* „**СКОМНИ НАВЪТЫ НАВЪТОКАМЪ**“ Chrys.-lab. **НА-ВЪТЪ** *insidiae*, — **ЛОВЕЦИХЪ** (lovících) Chrys.-lab. **НА-ВЪТЛИКЪ** *insidiosus*, **НА-ВЪТЪ** id. **НА-ВЪТЛИКЪ** *insidiator*. Slova uvedená nemají se kmenem **ВЪТ** *loqui*, *dicere* nic společného, než pocházejí od kořene **ВЪТ**: stsl. **ВЪТАТИ**, **-АТИ** *deversari*, *commorari*, *habitare*, *hospitare*, čes. *za-vítati* někam, k někomu *advenire*, *domum ingredi*; význam *commorari* mohl snadno přejíti ve značení *insidiari*; k témuž kořeni náležejí také pol. *po-wiat*, mrus. **ПО-ВЪТЬ** (= **УВЪДЪ**) *regio*, **ПО-ВЪТКА** *tectum*, *receptaculum kolna*, s nimiž jsou srodná: lit. *vētà locus*, *spatium*, **PA-WĒT-OTI**, **-OJU** *locum dare*, *zjednati místo*, *locare*, *collocare*, **PA-WĒTIS**, m. *Anbau*, *Erker*, *Laube*; lot. *vēta locus*, *spatium*, **VĒTĒT** i. q. **PA-WĒTOTI**. Zdali také stsl. **НА-ВЪТЪ** *excessus* sem náleží, jest za příčinou odchýlného významu pochybno.

НА-ЗОЛА rus. *procacitas*, *protervitas* dotřavé prošení neb žádání, dotřavost, rus. prov. **НА-ЗОЛА** *molestia*, *gravatio*, *indignatio*, *stomachus* „**ГРУСТЬ**, **ДОСАДА**, **ДОКУКА**.“ **Вольт.** p. 39. **НА-ЗОЙЛИВЫЙ** adj. *proсах*, *protervus*, *alios molestans* dotřavý, **НА-ЗОЙЛИВОСТЬ** *procacitas*, *protervitas* # *po o* jest vsuvka; kmen **ЗОЛ**, srov. lot. *galōt*, **-OJU** i *galotē-s vociferari*, *tumultuari*, *furere*, kořen gal.

НА-МЗМЪ f. stsl. *praeceptum*, z dohadu „**БЛЮДИ ОУБО СТАРЬУСКИ МЛЗМИ**.“ **Свят.** Slovo temné; **НА** jest předložka, **-МЗМЪ** by mohlo státi na místě ***МЗМЪ** od kořene **МГ**, jehož starší tvar **ag**; srov. skr. *ah* z *agh*, rad. verbi defect., *dicere*, tak že by prvotné značení stat. jména **МЛЗМЪ** bylo: *nápověď*. Se skr. *ah* považují se za srodná: ir. *ag-all sermo*, *ag-aill loqui*; lat. *ājō pravím* z *ag-io, tak jako *mājōr* větší z *mag-ior;

g kořenné zachovalo se v *a d-ag-ium*, *n. i ad-ag-io* f. přísloví, pořekadlo. Bopp sestavuje ve glossáru skr. s uvedeným skr. *ah* také got. *aik-an dicere, zachovalo se toliko složené *af-aikan* abdicere, negare, abnegare; ve kmenové slabice *aik* jest dle něho *i* stenčeno z *a* a pak vsunutím samohlásky *a* sesíleno. Srov. také řec. ἤχ-έω, dor. ἄχ-έω zníti, zvučeti, šuměti; trans. ozývati se, vyřící, vysloviti, ἤχος, dor. ἄχος, m. ἤχη, dor. ἄχά f. zvuk, hlas, hláska, hlahol, ἤχώ, dor. ἄχώ, f. 1. id. 2. ohlas, 3. pověst atd.

Ne stslov. part. neg. non, ne „възбраиши камоу не нти“ Lavr.-Op. 14. не въ време Krmč.-Mih. ne v čas, не по мнотъхъ дѣмехъ οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας Šiš. 1. Š.-gl. 87. po nemnohých dnech; bulh. slov. charv. srb. ne non, srb. ne diraj u to noli tangere, rus. не (vyslov: nje) non Я точно наслаждаюсь здѣшней тихой, уединенной жизнью, когда здоровъ и не имѣю сердечной тревоги. Karatz. не-во-время ne v čas, mrus. не = ne non, „вже не я буду, щобъ не приспѣвала ему.“ Mar. p. 20. pol. nie id. „nie od tego jestem“ nejsem od toho, čes. ne non „Ne z mutného oka, z ruky pilné naděje kvitne“, hluz. nje non „njewidziš, komu maš wěrić“, dluž. nje, polab. ne id. Ve složených slověch značí не ne to, со záporné lat. in-, něm. u n-, na př. stslov. не-богъ adj. infelix, miser, некое Pat.-Mih. místo a vedle некое (voc. sg. m.), некое Петре Leont. základem toho záporného adj. jest stat. jméno богъ ve značení: bohatství, štěstí, skr. bhága-s, m. bona fortuna, felicitas, beatitudo, slov. ne-bog adj. obs. ne-boga! = moje milá! ne-bore místo ne-bože voc. sg. m. můj milý! charv. srb. ne-bog, a, o miser, miserabilis, rus. dial. не-бога m. et f. miser, pol. nie-boga adj. f. misera, nie-borak na místě nie-božak homo miser, čes. nebohý miser, miserabilis, hluz. nje-boh, nje-bohi, dluž. nja-bogi defunctus; stslov. не-дѣла 1. dies solis, dominica, 2. hebdomas, bulh. ne-děle f. slov. charv. ne-dělja, srb. ne-djelja, dial. také ne-delja, ne-dilja id. rus. не-дѣля hebdomas, značení: dominica jest zastar., mrus. не-дѣля t. j. ne-dilja id. pol. nie-dziela, čes. ne-děle, hluz. njedzela dominica, ve pl. také hebdomas, dluž. nje-żela, polab. nē-dělja, nē-dilja to, со stslov. (ni-dělja J. P. ni-diglia Pf. D.); to jméno pochází od nedělati non laborare; lit. nè non, na př. àr tū

nóri? zda chceš? odpověď: nè — na místě ne-nóriu nechci — wisi tai sáké, tikt àsž (na místě až) nè, všichni to pravili, jen já ne; se slovesem se ne slučuje, na př. ne-wed (imper. 2. sg. obs. na místě *newedi) ne ducas, ne inducas; někdy však tato záporná částice stojí také od slovesa oddělena, n. př. nè daúg iszmókau non multum didici (Schleich. gramm. p. 325); starší tvar jest na, jenž se někdy vyskytá, na př. na-bágas = ne-sorъ vedle méně užívaného ne-bágas pauper, miser, na-kadu (Bezz.) nunquam, na-tarik (Bezz.) noli loqui; stprus. ne non, naskytuje se jen zřídka, na př. ne-ainessa „keines“ (ainessa odvozeno od ain-s unus, srodného se stsl. имъ id.), ne-prest (koncovka odražena) non intelligo (glossa ve SrP. II. 727. písemn. z r. 1331.), lot. nè non, ne — ne, ani — ani; ne skládá se co záporná částice s jmény i slovesy, na př. ne-būšana absentia, inopia nebytí, nedostatek (būšana bytí, bytnost, vlastnost), srov. stsl. не-бышьъ i не-быша non existens; kořen lot. bū: bu-t esse, olim etiam crescere, lit. bu: bu-ti, stsl. бы-ти esse, skr. bhû esse, existere; fieri, oriri; lot. ne-děna nešťastný den (děna = den), ne-dzivs neživ, ne-vesels aegrotus (vesels sanus, incolumis, srodné s несеъ stsl. hilaris, graciosus, čes. vesel, veselý) a jiná; starší tvar na se vyskytá v na-bags pauper, na-badziba paupertas, na-bagōt, -oju žebrati mendicare; lit. ne-dėlė dies solis, hebdomas, lot. ne-dela hebdomas, stprus. na-dele dies solis, Voc. pravděpodobno ze slovan. — got. ne (e dlouhé) ov, ovhl; μη non, ne, stněm. sřněm. stsas. ne non, ags. ne non, ne, „ne férde“ non ivit, Ps. 1. 1. lat. ne nicht „Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.“ V. Aen. VI. 95. řec. vη, záporná částice skládá se většm dlelem s adj., n. př. vη-κέρδής adj. bez zisku, bez užitku (vη + κέρδος zisk), vη-νεμος adj. bezvětrný (vη- + άνεμος vítr), vηνεμία bezvětrí, vη-ποινος adj. bez odměny, bez náhrady (vη + ποινή výkupné, také odplata, pokuta, náhrada); staroir. na, skr. na non. Prvotný tvar uvedených tu záporných částic byl tedy na. **Не-уадъскъ** adj. stsl. asi turpis, foedus, inhonestus „да-кэръ имътъ вси, яко съ шродникъ (stultus, rus. кородивый stultus, amens, demens) къ, се ко и смъртъ его неуадъска, Pat.-Mih. 162. не part. neg., kořen уад; čes. ne-čadský, nesprávně

často ne-čacký psáno, 1. immundus, impurus, foedus „Protí zlému, nečadskému troupu, jenž v těle a krvi vězí“ Reš. Syr. 174. „Nečadský člověk rouchem“. Scip. bezž. 2. = nedobry, „nečacký na nohy“, non validus, Com. — oppos. čadský; nesprávně čacký psáno, 1. pulcher, venustus, elegans, purus, mundus, „čacké děvče“ D. čadský Reš. 2. eximius, egregius, excellens. Odpustiti vinu, čadské mysli jest znamení, excellentis animi est, Com. jan. „Čadských a vysokých ctností“ Ob. pan. 8. — čadský také = udatný fortis, kořen čad z čand; společného původu jsou: slov. čed-en, -na, -no purus, mundus, nitidus, elegans, čednost puritas, munditia, elegantia, virtus, čediti, o-čediti purgare, mundare, ornare, o-čedek purgatio, ne-čeden immundus, ne-čednost impuritas, charv. čed-an, -na, -no, modestus, čednost modestia, ne-čedan immodestus, kořen čed z čed; jest pravděpodobno, že slova uvedená jsou ve spojitosti se skr. čand (1. par.) lucere, od něhož odvozeno čandá-s m. i čand-rá-s, m. luna měsíc co světlý; prvotný tvar kořene byl *kand; možno tedy také lat. cand-eo, -ēre 1. blesknouti se, bělati se, jasněti, jasně se lesknouti, 2. rozpáliti se, býti žízlavým, candens bílého lesku, lesknavě bílý, candens taurus; candentia bělost, bílý lesk, jasná záře, jasnost, — lunae; cand-idus běle se lesknoucí, lesknavě bílý; jasný, čistý; upřímný, poctivý, cand-or bílý lesk, bělost, bělost pleti, krása, jasnost, žár, fig. čistota, upřímnost, poctivost atd. pak řec. κἀνδ-αρος uhel, co lesknoucí se, sem potahovati.

Нефть f. rus. naphta, z turc. neft, nefte id. — řec. νάφθα horský olej snadně zápalný.

Не-настье n. rus. (*не-настиѣ) tempestas pluvia, не-настиѣмый, не-настиѣный pluvius, не-настиѣвость tempestas pluvia, tempestas nivalis. Kořen by mohl býti *над, nad ve značení aegenum esse, tak že by не-настье se bylo vyvinulo z *ne-nad-tije; srov. skr. nad (10. par. nádájami, K. V.) lucere, původní značení slova не-настье by dle toho bylo: nejasné počasí.

Нерасть f. stsllov. coitus, егда настиасть нерасть ем Pal. možná, že na místě *нарасть nebo -расть, ne tu není záporná částice — rovně tak, jako v некодь, kt. v. — slov. na-rast, f. coitus (alitur), na-rastiti vb. pf. coire, de volucris, srb. na-rast f. coitus galli, na-rastiti coire, de volucris, vyskytá se

také rastiti inire, -se coire, de volucibus; charv. ne-rist aper, Hung. — asi na místě *na-rěst, charv. srb. nerast m. aper, jak se podobá, na místě *na-rast, slov. nerostec asi místo *na-rastec, vedle toho narasec, nerosec, Prip. 198. neresec, Meg. merjas, merjasec, merěsec, kdež *m* stojí na místě *n*, po *s* vypadlo, jak se podobá, *t*, bulh. neres verres, asi na místě *ne-rest, *na-rest. Slova tato jsou pravděpodobno ve spojitosti s lot. rēst-s, m. i rēsta f. tempus, quo aves, lepores etc. appetunt coitum, zivju rēsta tempus coitus piscium, rēstāt nidulari, rēstotē-s coitum appetere, de avibus, leporibus, piscibus.

Неріта rus. rod mořských skořepin, hlemýžď mořský; z řec. lat. *νηρίτης* nerita hlemýžď mořský s pestrým poklopem; také fr. *nérite*, angl. *nerite* id.

Neštovice f. čes. 1. pustula, 2. variola, černá neštovice variola nigra, 3. meliceris vřed hnojem k medu podobný, bílá neštovice albida pustula, Wn. 175. palčivé neštovičky Friesel, pustulae Com.-jan. 316. vlastně purpura, „červené dětinské neštovice, papulae, boa, morbus puerilis, quo maculae exiles rubrae corpus obsident“, Wq. 899. červené neštovice na tváři vari, Wq. 327. dobrá neštovice na masitém místě, která brzo zraje a teče, furunculus, Wq. 899. neštovice fíková condyloma W. 174. — Neštovice staženo z nežitovice, v. *нежитовица* pod *нежитъ*.

Не-у-кљужій adj. rus. non aptus, non idoneus, imperitus (не-оу-кљуждїй) не-у-кљужестъ, f. imperitia, kořen *кљуд*; slova ta jsou stejnokořenná s čes. po-kliditi, stčes. po-kliuditi ordinare, disponere, v. *Kljud.

Nevati se, nevam se vb. dur. charv. haesitare, dubitare, sibi prospicere, recusare; zdá se, že jest původu cizího; srov. řec. *νηφω* a) sobrius sum, abstineo vīno, jejuno, tempero, b) sum mentis compos, prudens, cautus, providus.

Неводъ stslov. sagena veliká síť rybářská, *неводъ* f. id., odtud *неводнѣ* m. piscator, rus. *неводъ*, dim. *неводокъ*, pol. *nie wod* sagena, čes. *nevod* id. „Vytáhnu tě v nevodu mém in sagenā meā“ Rkp. Bel. 40. verriculum, „Rybář síť a nevodem (verriculo) v rybníku loví“ Com. jan. 427. *dluž. navod sagena*. Podobá se, že třeba rozdělit *не-водъ*; *не*, *не* zde není záporná předpona, než jest, jak možno domnívati se, z *α* stenčeno.

Uvážití sluší lot. vadus, vadus ein grosses Zugnetz, lit. wadėj as funda, verriculum Wate, s nimiž -вожъ možno pokládati za stejnokofenné; lit. newádas sagena pochází pravděpodobno ze slovan. Také něm. Wate funda, verriculum, sřném. wate id. et trugum, nizozem. wade; skand. vod, dán. vaad i vod sagena možno pokládati za srodná; něm. prov. newod, newot, niwad, niwcd, niewat, nieweit ein aus Linnen gefertigtes Zugnetz mit Wänden pochází však ze slovan. vlask. guada rete piscatorium, sagena z german.

Ne-vražiti, -žím vb. dur. čes. — na někoho infensum esse, inimicum esse alicui, odiisse aliquem, „Němci náramně na Římany nevrážili a v žádný mřr s nimi se dáti nemřnili.“ 2 Kron. Kram. vyd. 74. — to slovo jest odvozeno od **вржъ** stslow. inimicus, čes. vrah; ne tu nemůže býti částicí zápornou, tomu odporuje význam; avšak ne tu nemůže také na místě předložky na státi, neb pak by ne-vražiti = navražiti bylo vb. pf., nikoliv ale vb. dur., jakým skutečně jest; možná, že ne jest tu stejného původu se stslow. neoddělitelnou částicí **нжъ**, vyskytající se ve slovese **вжъ-нжъ-радити** spectare a j. v. **нжъ** part. insepar.

Нежитъ stslow. morbus quidam, хартия содержащая молитвоу нежита, Alex. — vysvětluje se slovy: божезнь особаго рода; charv. zastar. nežić na místě nežitj; Miša Pelegrinović (Stari pisci, VIII. 199.) píše svému příteli Sav. Mišetićovi: „Čuo sam (slyšel jsem) komu nežić udi (t. j. škodí), ta se nemoc tako zove, liek je koji velmi prudi (užitečný jest), uzet (vzat) s mjerom stvari ove, atd. — Dle toho žertovného poetického psaní třeba hledati sídlo té nemoci především ve hlavě, neb lék tam schvalovaný rozehřeje — dle jiného místa toho psaní — mozek příliš chladný: Koja ti će u svu mjeru svrucit mozak velmi hladan“; kromě toho třeba nazypati zvláštní prášek do uší; neb ta choroba bývá také příčinou hluchosti: „ako ti je taj nevolja uši gluhe učinila“. Dle jednoho básníka ze XVI. století jest nežić rheumatická s ohluchnutím uší spojená choroba hlavy, o níž on praví: „dohodi nam to zlo s mraka, s nočne šetnje i studeni.“ Parčić pak uvádí ve svém slovníku charv.-vlask., vydaném v Zadru r. 1874. na str. 389. slovo nežit s významem „risipola vesciculosa“ t. j. erysipelas nádcha, růže; rus. zastar. нежитъ nemoc, která dle Buslajevových

Исторические очерки русской словесности I. 115. má sídlo své ve hlavě lidské, vysrkává mozek, láme čelisti, vyráží zuby, skřivuje krk, způsobuje hluchotu atd. (v. Arch. V. p. 93 i 94) pol. nieżyt gravedo, rheuma „zimna reuma abo nieżyt“ (Lex. II.), dle Mrong. také mrus. нежить; čes. nežít ulcus „Zahnojený vřed, když se sebere, nežít slove,“ apostema. Com.-jan. „O nežítiech jedovatých“, Ras. rkp. 2. k. — tumor purulentus, plícní nežít vomica; nežít = otok horký, abscessus phlegmonodes. JA. Stejnokofenné jest stslav. нежитицица serpens, оузмеленъ (оузмелити vulnerare, laedere) бысть -цею и оумреть, Prol.-belg. 2. λοιμική pestis mor, také jiná nákažlivá, smrtelná nemoc, -цею оумреть e. cod. serb. Vost. урѣмам (červená) — νόσος λοιμική, Vost. přec. λοιμική febris petechialis; purpura Fleckfieber; sem náleží také čes. neštovice pustula, variola na místě správného *nežitovice; не, ne jest záporná částice, kořen jest ži z gi ve značení sanari, sanescere, sanum esse: hluž. žić, žiju sanari „rana žije“ vulnus sanescit „rana je zažila“ (zhojila se, zacelila se); lit. gy-ti gy-ju sanescere, sanari, lot. dzī-t, dzī-stu, dzi-ju id. lit. gaj-us adj. sanabilis; čes. hoj (obs.) medicamen, hojiti sanare, hluž. hojić id. z gojiti, pol. goić, goję id. Slova uvedená jsou ve spojitosti se skr. gáju-s m. medicamentum, kteréž bývá spojováno s kořenem gí (gájami 1. sg. praes. act.) vincere, tak že by všeobecné značení: „odolati, zvítěziti, přemoci“ bylo přešlo ve speciální značení: „odolati nemoci, přemoci neduh.“ Dle toho jest tedy etymologické značení slova ne-žit, stslav. не-жить: nezdravá neb i nezahojitelná část těla.

Ни stslav. part. neg. оуѣ non, раше· ни, господи оуѣ, кѣrie Gen. 42. 10. - Pent.-Mih. не quidem ani иасмь сѧ ни при-ближнѧз кмоу. Nom. 121. ни мало (ani málo) не можаше видѧти Vost. I. 192. ни— ни nec — nec. Sup. 44. 52. лште ли ни si vero non, Šiš. 109. или ни aut non, Supr. 188. — ve složených: ни-кѣто nemo (кѣто quis), ни-уѣ, ни-уѣто nihil (уѣ, уѣто quid); předložky oddělují ни od tázacích zájmen: ни оть когоже Proph. Chron. I. 180. 30. ни мадѣ кымѣже Sabb. 175. ни кѣ уѣто Int. ниже неже, ниже вѣра, ниже дѣла Dioptr.-lab. ни -сунѣ, уѣто ни ни вѣдси, Chron. I. 33. 21. bulh. ni ve složených: ni-kak nullo modo, ni-koj nemo, ni-što nihil, ni-tí, ni-to neque, slov. ni non (non est) ni — ni

nec — nec, ni-ti, ni-ti id. nī-kaj nihil, ni-kdo nemo, charv. srb. ni ne quidem, nec „nema ni (ani) jednoga“, „ni malo“ minime, haudquaquam, ni — ni nec — nec „nemogu ni jesti ni piti“, ni-ti — ni-ti id. ni-ko i ni-tko nemo, ni-šta nihil, (što i šta quid?), ni-po-što nullo modo, nequaquam, rus. ни — ни nec — nec, ни такъ ни сякъ ani tak ani onak, ни-кто nemo, ни-что (gen. -чего) nihil, pol. ni nec, ne quidem „On mu neodpowiedział ni na jedno słowo“, ni — ni nec — nec, ni-by quasi, tamquam „niby z drugim gada, a trzeciego słuca“, ni-c, na místě *ni-co, gen. -czego, ni-kt na místě *ni-kto nemo, ni-ż, na místě *ni-že, ni-že-li, ni-ż-li, a-ni-ż, na místě *a-ni-že, a-ni-že-li, quam než, nežli, a-ni ne quidem „on ani myśli o tym“, ani — ani nec — nec, čes. ni neque, nyní obyčejně a-ni „Ve sny nevěř, ni tbaj na ně.“ Cato. „Tu knězu (správněji: kniežu) všickni slúbichu: stara ni mlada živiti, Vršovice všecky zbiti.“ Dal. c. 56. ni — ni nec — nec „Ni nože, ni meče, ni jiné věci.“ Tkadl., ni-c nihil na místě ni-co (co quid z *уко*) gen. ni-čeho od zaniklého ni-če nihil „Sestra bratru to povědě: juž jáz nejsem niče tobě. Dal. c. 9. Za niče jmaju pro nihilo“ Ps. 89. 5. če quid se ještě vyskýtá v na-č, o-č, za-č, pro-č na místě: na-če, o-če atd. ni-kdo nemo z ni-kto *ни-къ-го*; a-ni neque, cum emph. a-ni-ž a-ni-ž, ani — ani neque — neque, hluz. ni ve složených: ni-c na místě *ni-co nihil, také ni-čo id. ni-chto nemo na místě ni-kto, a-ni neque, ne quidem, ani — ani nec — nec, polab. ni non, ni-c nihil, ni-kãtũ nemo, nicaņ nolo na místě *ni-chcaņ, *ni-chãcaņ. Srodná json: stprus. ni non (také ny psáno) Katech. ve složených slovech značí to, co lat. záporné částice ne-, in-, něm. un, někdy také ent- na př. ni-ains nullus, ni-ainã nulla (ain-s unus, stsl. *ни*), ni-druwien acc. sg. Unglaube, ni-swintina er entheiligt, ni-winãton acc. sg. innocens, vlastně neobviněný, lot. ni — ni, nei — nei neque — neque, lit. nei, nei-gi neque, ne quidem, nei — nei nec — nec „nei teip, nei szefp“ ani tak ani onak; ve složených vyskýtá se také záporná částice ně sesřlením zvuku z ni vzniklá: ně-kas nihil, ně-kadõs, ně-kãd nunquam, nullo modo; got. ni non, nec, neque, ne quidem, ni — ni neque — neque, stněm. ni non, stsas. stfria. ni;

lat. ni „quid ni?“ proč ne? ni-si jestli ne, ni fallor nemýlím-li se, ni-hilum, ni-hil nic, hilum prvotně nič, pak věc nepatrná, malé ceny; staroir. ní, ní non.

Nijet, m. srb. propositum úminek, záměr; z turc. nijet id.

Nístěj čes., starší tvar něstěj, niestěj, dle Jungm.-slovn. *m* — dle uvedených tam míst buď pokládáno za fem. — 1. os fornacis průchod do kamen, „když sie v niestěji vtočí, inhed v kamnách čbána zočí.“ St. skl. I. 212. — 2. focus, fornax „Vezmi strdi a horkého chleba hned z peci neb niestěje“ Rkp. bib. 147. nístěj sopky crater; také nístěň f. os fornacis, slov. mestěje f. pl. os fornacis místo nestěje, hluž. něš é focus, fornax, caminus, dluž. jě š é e pl. os fornacis místo *něš é e, kořen *нѣт* nět: stslav. *нѣ-нѣтити* accendere, *t* kořene proměněno před *t* (luž. é místo *t*) přípony v *s*. V Jung.-slovn. udán chybně kořen níst i to slovo sestaveno se řec. *ἑστία* focus, s nímž nemá nic společného.

Nišadur bulh. spiritus salis Ammoniaci, nišador srb. sal Ammoniacus; z turc. nišadir id. — arab. nušadir; původu orientál. jest také vlask. lisçiardo i. q. serb. počát. *n* tu proměněno v *l*.

Nišan srb. scopus, také likšan; rus. zastar. нишанъ sigillum; původu orientál.: pors. nišan nota, signum, meta, scopus, turc. nišan 1. id. 2. typus, nota, imago ráz, otisk. — Také nřec. *νισάνιον*, *νησάνιον* meta, scopus, z turc.

Nišarba slov. icterus, morbus regius žloutenice, také višverga id. ni a vi jsou předsuvky, šarba i šverga stojí na místě šarga, z maď. sarga flavus, sarga-kör i. q. slov. — čisté slov. žoltica, zlatenica.

Nišeste, gen. -eta n. srb. amyllum škrob; z turc. nešaste, nišaste id., odtud také nřec. *νισεστές* škrob; čiště srb. skrob, škrob.

Нива, třeba čísti njiva, a) ager *сѣмше много нивоу* Bus. 335. b) seges, messis *дце козрстетъ нива, вожи по земъ ю пожатн можете*; Bus. 717. *ниение* n. ager, *села и нивена и вьси*, Prol.-Mart. *сѣдовение и нивение* Prol.-belg. bulh. niva (-vů f.) ager žitné pole, slov. charv. srb. njiva ager, njivica dim., rus. *нива* ager, campus, pratum, „не поле кормятъ, нива“ prov. rus. dle Jungm.-slovn. pol. niwa ager, campus, novale, čes. niva ager, arvum, campus „quosdam agros, alias Nivy

nuncupatos* Stat. mil. Paproc. 331. l. 3. p. 193. „Blíž Prahy na jedné nivě oběsi sie (Durink) sám na živě.“ Dal. c. 21. — Možná, že slova uvedená jsou ve spojitosti se skr. niv (1. par.) magnum, crassum, corpulentum, turgidum esse, tak že by niva původně značilo „tučné, úrodné pole, ager opimus“; se skr. niv může také srb. njiv-ti, -im curare, alere býti ve spojitosti, tak že by prvotné značení bylo, činiti, aby někdo tyl; tučněl.

Njerk i jerk, jak se zdá, místo njerk hluz. ova piscium, njerkać emittere ova, de piscibus, na místě správnějšího njerkh, njerkhać? *kh* zastupuje v hluz. *ch*. Jest-li tomu tak, možno ta slova pokládati za stejnokořenná s lit. narszas ova piscium, ranarum, nersz-u, -ėti emittere ova, de piscibus, ranis.

Noga stslav. pes (dim. но́жка) отъкры могахъ سموу; се жема лежить могахъ سموу Ruth. 3. 4. 7. 8. - Vost. могахъ pl. loc. bez předložky, ногою na místě správného ногою (sg. instr.) repente, мозъ dual. slov. charv. noga pes, pod nogu charv. = niz brdo deorsum, srb. noga 1. pes „doći kome na noge“ sám přijíti k někomu, „ići nogu pred nogu“ pedetentim, krok za krokem, 2. certus numerus jistý počet (pomístn.) na př. když rozdělují daň, praví: „ovo selo (ta vesnice) ima dvije noge, ovo nogu i po (půl), rus. ногá (dim. но́жка, но́женька) pes слабѣи нога́ми male pedatus, деревянная ногá корыто ѣвсовскѣ, стропильныя но́ги Dachstuhlsäulen, со всѣхъ ногъ quam celerrime, съ ногъ сбѣить когó zbaviti sil, поставитъ когó на ноги pomoci někomu, цвѣтная но́жка petiolus floris; mrus. ногá t. j. nohá pes, dim. но́жка t. j. nižka, pol. noga (dim. nożka) pes „Ma chleb rogi, a nędza nogi“ asi tolik, jako: Dobré bydlo činí bujaým a nouze zbavuje smělosti, „Noga nogę wspiera“ (podporuje), „Weź (vezmi) nogi na batogi!“ curre cito! „To wielkie męstwo w nogi mu wpadlo“, o neudatném, nesmělém; „suchą uszedł nogą, er ist mit einem blauen Auge davon gekommen; noga kurza (bylina) portulaca, noha čes. pes (dim. nožka, nožice, nožička) nozě (obs.) dual. „buďte ruce i noze uvazany pevnie, ať by se krev vzuoru netahla“ Sal. rkp. 2. 1. „Cizí chléb mívá rohy, dokud nevstoupí černá kráva (nouze) na nohy“. Rým. „Dluh má nohy, pole oči, les uši, na ty tři věci pozor dáti sluší“. Rým. v nohy se

dáti, v nohy dáti, dáti do noh fugere. „Potepeme je, že jich neujde ani noha“ (ani jeden). Kon. nohy = sochy u pluhu; noha, míra čtyř dlaní, pes „čtyřdeci noh zvýší“. Har. kuř noha (bylina) portulaca, jinak: uatky boží dětel, medvědí (nedvědí) noha olus atrum, zaječí noha lagopus, trifolium arvense, lvová noha gnaphalium arenarium, jinak bělolíst, úplavník, úplavníček, louční len; husí nožka (nůžka) alchemilla vulgaris, jinak: stříbrník; nožice f. 1. pes, „nožice hřebími — probichu“ St. skl. II. 64., 2. = kleč u pluhu stiva, hluž. noha pes (dim. nůžka), dořha noha longum tempus, spatium temporis, dluž. noga pes, na nogoma loc. dual. = dat. dual, polab. nůga pes (nůgga J. P. nůcka Pf.), nůgun acc. sg. (nikung, J.) nůdzě nom. et acc. dual., nůgái pl. (nidgây J. místo nůdjáj). Srodné jest sprus. nage pes, Voc. (noye Beine, Grun.) nage-pristis digitus pedis, Voc. (pristis srodné se stsl. *нрѣстѣ*); stejnokořenné jest, jak se podobá, lit. náginé, náginé calceamenti genus, Sandale aus Bast oder Leder; wird an den Fuss gebunden; odtud něm. prov. nággen, nággen druh obuvi; za stejnokořenné možno také pokládati: lot. nagōt, -oju celeriter ire i možno stanoviti co kořen slovan. slov: *нор*, nog ire, se movere; v Lex. II. uveden také skr. kořen nág, Samav. 6., neudán ale jeho význam. — Slova odvozená: nogač (*норачъ*) slov. pedes, -itis, nogači i nogari pl. srb. fulcrum Schragen, pol. nogacz macropodia Spinnenkrabbe, čes. noháč longipes, hluž. noháč id. — pol. nogal, m. morav. nohál id. nogat, a, o slov. (*норачъ*), čes. nohatý longipes, nohatec laphita, Nomencl. ms. recte: lapitha, hluž. nohaty pedatus, longipes, polab. nůgoty pedatus, *нората* strus. numi genus, Bus. 399. 400. „*нората*, alte Münze, wovon vier eine Kuna (куна) machen“; nejisto, zdali sem náleží; *норатница* stsl. summa aedium pars; srov. svrchu uvedené rus. *стопильныя нѳги*; *ногачница* f. stsl. vestis genus „*гача и омошѣта и ногачница*“ (sic) Bus. 749. slov. nogavica tibiale, charv. srb. nogavica feminalium una pars, pol. nogavica Hose, Strumpfhose, kašub. tibiale, čes. nohavice, sg., i. q. serb. — ve plur. 1. feminalia, 2. obs. tibialia, hluž. nohajca na místě *nohawica tibiale; slov. nogavičar tibialium textor; *норáвка* rus. an den Fuss eines Huhns genähtes Band, pol. nogawka = nogawica; no-

žiny pl. f. čes. die von Riidsknochen abgezogene Haut; **ножьнѣ** adj. stslav. pedis, pedum, -на **болѣзнь** podagra, **прѣсти ножни** Sup. slov. nož-en, -na, -no to, co stslav. nožna cev tibia, rus. **ножныѣ**, pol. nożny, čes. nožný pedis „na nožném prstu.“ Brikc. Pr. M. — nožanj, gen. -žnja, m. srb. calceamentum quoddam. Slova složená: **ного-болѣзнь** adj. stslav. dolore pedum laborans, **ного-болѣзнь** n. pedum dolor, **ного-болѣзнь** srb. podagra, **ного-болѣзнь** adj. stslav. pedum doloris, — **меджгъ** Dial. **ного-болѣзнь**, n. stslav. pedum dolor; **ного-ступ**, m. srb. 1. semita, 2. transcensus in sepe „prijelaz preko plata“; čes. zastar. noho-zěda „regida“ (languor), Rozk. značení nejisté, zěda by mohlo státi na místě staršího *zěda, *gěda i býti stejnokořenné s lit. gend-ù, gès-ti corrumpti, depravari, tabescere, perturbari „in Unordnung geraten“, Schl. lot. gjins-tu (1. sg. praes.) z gjind-tu, gjind-u (1. sg. praet.) pessum dari, perire, gand-ēt corrumpti, depravari; čes. nohsled, m. pedisequus, -sleđa, f. pedisequa; bez-nóg, a, o adj. slov. (***без-ногъ**) rus. без-ногиѣ, pol. bez-nogi, čes. bez-nohý, hluž. bjez-nohaty pede vel pedibus carens; dolgo-nóg, a, o adj. slov. (***дълго-ногъ**) longipes, rus. долго-ногиѣ, pol. długo-nogi, čes. dlouho-nohý id. rus. долго-ножка culex komár (dlouhonohý); ob-nož čes. m. et f. Nebenschössling, žito má obnože. Us. „Drak mieješe osmnácte ocasuov a obnoží hadových.“ Bruncv. — palmes; propago; ob-nožka čes. Fusssocke, ob-nožka slk. melligo, was die Bienen an den Füßen in den Bienenstock tragen; hluž. wob-noha, wob-nožka Nebenschoss, Nebenzweig, — rěčna cornu fluvii, hórská — Bergausläufer, 2. wob-nožka = slk. obnožka, wob-nožnik hypnum Astmoos; ob-nožnja slov. concubina; od-noga pol. Nebenschössling; germen, surculus; cornu fluvii, sinus maris; od-noha, od-nož, f. i od-noží, n. čes. germen, palmes, surculus, propago, odnož obilí Nebenhalm; odnož talea, Zaluž. odnož = slk. obnožka melligo, odnož hory Gebirgsast, hluž. wot-noha surculus; stolo Nebenzweig; Gebirgsarm; panoha slk. 1. ramus, frons, -dis, surculus, 2. pes ligneus; **подъ-нога** stslav. basis **въ-гъхъ храмниныхъ** Pent.-Mih. hluž. pod-noha, dim. pod-nožka pars pedis inferior „Unterfuss“; slk. pod-noh Fussgestell, slov. pod-nogalo, pod-noga v-nica scabellum; stslav. **подъ-ножник** n. scabellum, — **стольно**

Men.-Mih. pedamentum mensae, — горы Sabb. 43. radices montis, ima montis, slov. pod-nožje, n. 1. scabellum; 2. vůbec všechno, co jest pod nohama, charv. srb. pod-nožje, n. basis, scabellum, rus. под-но́жие, n. scabellum; piédestal (Žukov.), — горы ima montis, pol. pod-nože, n. 1. = slov., 2. basis columnae, staturae „posag (statua) na wysokim podnożu“, 3. die Tritthölzer am Weberstuhl; čes. pod-noží, n. v. pod-nož; — stslav. под-ножь f. calceus, e conject. — genus dubium est — srb. pod-noži f. pl. v. pod-nožnici; čes. pod-nože, -nož f. basis; scabellum; suppedaneum, — stola statumen mensae; pod-nože f. i pod-noží, n. Nebenschössling, hluž. pod-nož, f. scabellum; pedamentum mensae; také pedál u varhanův; *подъ-ножьки stslav. scabellum? -жки, Alex. rus. под-но́жка Fusstritt an der Kutsche, под-но́жки pl. 1. Trittschemel am Weberstuhl, Weberschemel, 2. der Teppich, auf dem das Brautpaar bei der Trauung steht; čes. pod-nožka scabellum; der Tritthebel; der Tritt am Spinnrade; podnožky u stavu tkalcovského der Weberschemel: pol. pod-nožek, g. -žka m. (*подъ-ножькѣ) 1. scabellum, 2. der Auftritt an der Brustwehr; čes. pod-nožek der Tritt am Blasebalg in Glashütten, hluž. pod-nožk scabellum; подъ-ножькѣ adj. stslav. suppedaneus, slov. pod-nožen id. rus. под-но́жный кормъ Gras, das auf der Weide als Futter für das Vieh bleibt; pol. pod-nożny suppedaneus, podnożni ludzie antipodes, čes. pod-nožný, -žní suppedaneus, — stolička scabellum, hluž. pod-nožny adj. = čes. — stslav. подъ-ножьникѣ scabellum, srb. pod-nožnici m. pl. Weberschemel, čes. pod-nožník nadir, punctum pedum, hluž. pod-nožnik id. — slov. pod-nožnica scabellum; по-ножь f. stslav. tibiale, rus. поножи f. pl. ocrea Beinharnisch, pol. po-noż, „siđło (laquens), które się około guiazd ptaków stawia“; čes. zastar. po-nožka, lovět pták za nohu uvázaný, aby jiné vábil, avis venatica „Ptáčník za nožku přivieže v sietkách ponožku i vztrhá, by vzlétala, jiné ptáky osázala.“ St. Skl. I. 65. s-nože, n. slov. (*съ-ножиѣ) inferior pars lecti; три-ногъ m. stslav. tripus, slov. tri-nog 1. id. 2. carnifex, Meg., homo atrox, tyrannus, trinoh licitor (Lex. II.), což jest podivno; tri-nožen, -žn-a, -o adj. tripes, tri-nožki adj. atrox, crudelis, tri-noštvo atrocitas, crudelitas; pol. trzy-nog, m. trzy-nožek tripus, čes. tří-noh

id. tři-nohý adj. tripes, tři-nožka tripes sedile, W. tré-nožka místo *troje-nožka tripus (vas), Hus. tři-nožník tripus, hluž. tři-nohak id. troj-nog, a. o charv., na místě toho také tro-nog, adj. tripes, tro-nožje místo troj-nožje tripus, pol. troj-nog, m. id. troj-nogi adj. tripes; трь-ногъ, m. stsl. tripus, rus. тре-ногъ, треножникъ id. тре-ножный adj. tripes, čes. tr-nože, f. tr-nož f. také m. a) pedamentum mensae, b) subsellium. за-ножник n. stsl. sinus maris, за-ножник и пазоухы морскихъ Ex. -Vost. čes. zá-noží, n. metatarsus der Mittelfuss.

K textu Scriptorum historiae Augustae

Napsal Robert Novák.

Hadrian. 4: 'Secundo consul favore Plotinae factus totam praesumptionem adoptionis emeruit. Corrupisse eum Traiani libertos, curasse delicatos eosdemque sepelisse per ea tempora quibus in aula familiarior fuit opinio multa firmavit.' *Že sepelisse* porušeno, není pochybnosti; z navržených čtení (*depilasse* Madvig, Adv. crit. II 631, *ad se pellexisse* Hirschfeld, Wiener Studien 3, 115) nehodí se hrubě žádné. Bezpochyby bylo tu psáno: *eisdemque se polluisse*. Srvn. Comm. 11: pollutus stupris et humano sanguine; ibd. 1: ore quoque pollutus et constupratus fuit; Heliog. 6: inrupit pollutus ipse omni contagione morborum cum his qui se polluerant; Carin. 15: enormibus se vitiiis et ingenti foeditate maculavit.

Ibd. 20 (kde výklad o veliké paměti Hadrianově): 'dixit et veteranorum nomina quos aliquando dimiserat. Libros statim lectos et ignotos quidem plurimis memoriter reddidit.' Právem pochybuje H. Peter (JJ. 1884 p. 75) o pravosti *statim*; Hadrian zajisté neosvědčoval paměti větší tím, že knihy, jež právě přečetl, uměl opakovati. Čekáme tu význačnější adverbium. Navrhují *raptim* (spěšně). Srvn. Tac. 2: qui creare imperatorem raptim solebat.

Ibd. 22: 'Ad convivium venientes senatores stans except semperque aut pallio tectus discubuit aut toga submissa. Diligentia iudicis sumptus convivii constituit et ad anticum modum redegit.' *Že iudicis* tu nevhodné, cítili mnozí; neb co má pečlivost dobrého hospodáře se svědomitostí soudcovou činiti? Th. Mommsen méně předchozí *summissa* v *summa* psal *summa dili-*

gentia in dies, Petschenig (Beiträge zur Textkritik der Scriptorum historiae Augustae, Sitzgsber. der Wiener Akademie, hist. phil. Classe 1879, str. 391) — málo vhodné — *vindice sumptus*. Srovnávám se s Mommsenem, že by tu přídavek smyslu 'veliký' u *diligentia* vhodným byl, než přídavku toho nehledám v *submissa*, nýbrž v samém *iudices*, jež rukopisy místo *iudicis* podávají. Myslím, že jest čísti: *diligentia ingenti sumptus*... Korruptela vznikla asi přestavením slabik *ti* a *gē* v *ingenti*; s přibráno z následujícího *sumptus*.

Ael. Ver. 5: 'fuit hic vitae laetissimae eruditus in literis...' Před nedávnou dobou pochyboval Klein (Rh. Mus. 37 r. 1882, p. 275) o správnosti čtení 'vitae laetissimae', maje spojení to za nelatinské, i navrhoval 'vitae lautissimae.' Mnění to musíme odmítnouti, neb svědčí proti němu Maxim. iun. 2: vitae laetioris, vini parcissimus, cibi avidus etc.; srvn. též Tac. hist. 2, 2. Z neznalosti dikce těchto spisovatelů pohřchu mnoho v poslední době pronáší se zbytečných domněnek. Podobně v *Ver.* Imp. 2 et nimis *laetus* netřeba měniti *laetus* v *lautus*.

Ant. Pius 8: 'Sed Repentinus † famosa percussus est quod per concubinam principis ad praefecturam venisset.' *Famosa* mám za neporušené, než před ním myslím že vypadlo *fabula*. Srvn. *Ver.* imp. 10 a 11.

Anton. Phil. 13: 'Tunc autem Antonini leges sepeliendi sepulchrorumque asperimas sanxerunt, quandoquidem caverunt, ne quis ut vellet fabricaretur sepulchrum.' Tak psáno místo ve vydání Jordanově a Eyssenhardtově; *B* má: *ne quis velle ab-fabricaretur.* V *ab* jest asi porušeno *ubi* a dlužno čísti: *ne quis ubi vellet fabricaretur*.... Zlořády nedály se zajisté tím, jak nýbrž spíše *kde* hroby zřizovány byly.

Ver. Imp. 4: 'Lucius quidem Marco vicem reddens si suscipere obsecutus ut legatus proconsuli vel praeses imperatori.' Korruptela *si suscipere* dosud není emendována; návrhy jsou podány zcela nepravděpodobné. Snad jest v ní hledati *sic est ei fere*.

Avid. Cass. 8: 'Enumeravit deinde omnes principes qui occisi essent habuisse causas quibus mererentur occidi, nec quemquam facile bonum vel victum a tyranno vel occisum, dicens meruisse Neronem, debuisse Caligulam, Othonem et Vitellium nec imperare voluisse. Nam de Pertinace et Galba paria sentiebat, cum diceret in imperatore avaritiam esse acerbissimum malum.' Slova *de Pertinace* nemohou býti pravá, obsahující, načež Madvig upozornil, hrubý anachronismus. Myslím, že dlužno čísti: *de*

fortuna Galbae. V přičině *fortuna* srvn. Pescenn. 9: eadem fortuna illius fuit quae Pescennii.

Comm. 5: 'hac igitur lege vivens ipse cum trecentis concubinis, quas ex matronarum meretricumque dilectu ad formae speciem concivit, trecentisque aliis puberibus exoletis, quos aequae ex plebe ac nobilitate † nieptusque forma disceptatrice collegerat, in palatio per convivia et balneas bacchabatur.' Ve zkomolenině *nieptusque* shledávám *una cuiusque*.

Ibd. 20: 'Senatus adclamavit „quo auctore sepelierunt? paricida sepultus eruatur, trahatur.“ Cingius Severus dixit 'iniuste sepultus est. Qua pontifex dico, hoc collegium pontificum dicit. Quoniam laeta percensui, nunc convertar ad necessaria. Censeo quae is, qui non nisi ad perniciem civium et ad dedecus suum vixit, ob honorem suum decerni coegit abolenda.' *Laeta* nemůže býti pravě; neb není vhodnou protivou *necessaria*, zvláště když i tato *necessaria* stejnou měrou *laeta* byla, jak z následujícího patrně. K porušení ukazovati se zdá i podání rukopisné, neb *B* má: *laetum*, *P*: *laetam*. Po mém mínění jest čísti: quoniam *laetitia* percensui.

Sev. 7: 'fuitque ingressus Severi odiosus atque terribilis, cum milites inempta diriperent vastationem urbi minantes.' „Die sonderbare Wendung *inempta diripere*, welche den Gedanken involviret, als ob man auch gekaufte Gegenstände rauben könne, ist schwerlich richtig“ (Petschenig str. 376). Čtu *inventum* (nač připadli, plenili), s čímž, ač je-li má domněnka reperiebant místo rkp. recipiebant — Hedicke rapiebant — správná, mohlo by se srovnati místo Kurtiovo 5, 6, 4, kde rovněž o loupení řeč: et cum omnia, quae reperiebant, capere non possent, iam res non occupabantur sed aestimabantur.

Ibd. 11: 'Reliquum autem cadaver eius ante domum propriam exponi ac denudari iussit.' *Denudari* smyslem arci jest vhodné, ale předce pochybné tím, že rkp. mají *dividere*. Než-li pravým čtením *derideri*? Srvn. co následuje: 'Equum praeterea ipse residens supra cadaver Albinii egit expavescentemque admonuit et effrenatum ut audacter protereret.'

Ibd. 17: 'Nam et infinita multorum caede crudelior habitus et cum quidam ex hostibus eidem se suppliciter obtulisset dixissetque illi 'quid factururus esses' non mollitus tam prudente dicto interfici eum iussit'. Slova *quid factururus esses*, jak píše Jordan a Eysenhardt, nedávají úplného smyslu. Nadto pak mají obsahovati *dictum prudentissimum*. Rukopisy též se poněkud od čtení uvedeného odchylují; *P* a *B* má: optulissetque dixisset ille quod

facturus est; *Regius a Puteaneus Casaubon.*: illi quid facturus es. Uvažuje sám o místě tom připadl jsem na čtení: obtulisset dixissetque '*Feliciter quod facturus es*' non mollitus . . . Prosebník přeje v nouzi své *ad captandam benevolentiam* zdaru císaři k jeho záměru; doplniti jest totiž po feliciter *facias*; srvn. Pescenn. 2: ut inter lapidationes execrationesque omnium '*illi feliciter*' optaretur, 'illum principem superi' — populus adclamaret. Navrhuje feliciter za ille, činím tak, předpokládaje, že ille povstalo ze zkratky feliciter *felic* neb *fel*. Neb slovo to nezřídka v rkpp. zkráceno se vyskytá, nejčastěji v podobě *fl*.

Fescenn. 3: 'Haec si ulla vena paternae disciplinae viveret, fierent? Emenda igitur primum tribunos, deinde militem. Quem quam diu timueris, tam diu timebis.' O zhojení místa toho mnozí se pokoušeli, než všichni marně. Peter psal: tam diu *timeberis*, Mommsen: tam diu *<non> timebit*, Petschenig: quem quam diu *timuerit*, tam diu *tenebis*. A přece pravda tak na snadě byla! Jestliť zajistí čísti: *tumebit* (= bude zpupným).

Ibd.: 'Vini avidus, cibi parcus, rei Veneriae nisi ad creandos liberos prorsus ignarus. Denique etiam sacra quaedam in Gallia quae castissimis decernunt consensu publico celebranda suscepit.' Čtení *quae castissimis decernunt* jest nejisté; místo *quae* mají rukopisy *quase*, *decernunt* pak jest tu výraz nemálo podivný. Navrhují čtení: *quis* (ta forma místo *quibus* i jinde u těchto spisovatelů) castissimi *intersunt*. Srvn. Gallien. 11: vanitate illa, qua et civis adscribi desiderabat et *sacris* omnibus *interesse*.

Ibd. 10: 'Idem iussit ne zona milites ad bellum [item] aureos vel argenteos nummos portarent, sed publice commendarent recepturi post proelia quod dederant, addens liberis eorum et uxoribus heredibus certe reddendum cui venisset. ne ad hostes aliquid praedae perveniret, si quid forte adversi fortuna fecisset.' V *item* jest po mém mínění něco porušeno, nejspíše participium smyslu 'jdouce' neb 'jiti majíce'; ne-li '*itur*'? Nadto podezřelá jsou mi slova 'cui venisset,' za něž mají *PB* qui venisset. Neb postrádáme na místě tom nemálo myšlenky, že jen v tom případě jest jiným než pravým majetníkům věci svěřené vydati, když by tito v boji zahynuli. Tomu požadavku zadost by se stalo čtením *cum perissent*.

Ibd. o málo níže: 'Denique etiam si nemo fuit qui suis temporibus dux severior videretur, perniciem illi magis ista * * * quam mortuo, ubi et invidia et odium deposita erant, talia exempla valuerunt.' Tak píše místo to Jordan a Eysenhardt, uznávajice mezeru po ista. Jest to vůbec místo sporné, o němž četné náhledy proneseny. Sám dospěl jsem v příčině jeho k mínění tomuto:

'perniciem illi magis *in uita* quam *<gloriam>* mortuo, ubi et invidia et odium deposita erant, talia exempla attulerunt.' V příčině *attulerunt* srvn. Macr. 10: *occisus est etiam filius, cui hoc solum attulit imperium, ut interficeretur a milite.*

Clod. Alb. 2: 'Sane ut tibi insigne aliquod imperialis maiestatis addam, habebis utendi coccinei pallii facultatem, me praesente et ad me et cum mecum fueris habiturus et purpuram, sed sine auro, quia ita et proavus meus Verus, qui puer vita functus est, ab Hadriano qui eum adoptavit accepit.' Porušená jsou slova *ad me*; bezpochyby jest za ně psáti *ab<se>nte*, zvláště když excerpta Palatina mají *absque* místo *ad*. Neb toto absente bylo by nejpřirozenější protivou předchozího praesente. *Et* před cum lépe by scházelo; snad jest přemístěno a položiti se má před praesente, kde by velice vhod bylo. Dle toho mělo by místo tuto podobu: 'habebis utendi coccinei pallii facultatem me et praesente et absente, cum mecum fueris habiturus et purpuram.'

Ibd. 10: 'puto eum rebus castrensibus profuturum, certe obfuturum esse non satis novi.' *Non* jest asi přemístěno i bylo položeno původně po *certe*.

Ibd. 14: 'Has litteras cum Pertinax invenisset in Albinus odium publicavit. Quare Albinus occidendi Pertinacis Iuliano auctor fuit.' *Publicavit* bylo dříve čtením obecným, než příliš odvážným; neb *PB* mají: *publicasse tu id*. Snad v tom obsaženo: *publicare iussit*. Korruptela by se vysvětlovala tím, že bylo psáno *publicare iuit* a že oprava ta nevníkla v *iuuit*, nýbrž v *publicare*, kdežto vytvořila *publicasse*, načež *iuuit* přešlo lehkou změnou v *tu id*.

Ant. Carac. 2: 'dixit praeterea in castris fratrem sibi venenum parasse, matri eum inreverentem fuisse.' *Eum* jest tu zcela zbytečné a obtížné. Není-li je připsati na vrub nedbalosti spisovatelově, jest nejlépe je změnit v *autem*.

Ibd. o něco níže: 'Questus est de fratris insidiis involute et incondite ad illius accusationem, sui vero excusationem.' Právem podotknul nedávno Cornelissen (Mnemosyne 1883, 252), že veškeren smysl místa vyžaduje spíše opaku výrazu involute. Je-li je proto změnit, nejbližší by bylo synonymum slova incondite, totiž *inpolite*.

Macr. 8: 'Appellatus igitur imperator † susceptos contra Parthos profectus est magno apparatu.' Co by v zkaženém *susceptos* obsaženo bylo, dosud není jednoty. Po mém soudu hledati jest v něm adverbium značící *ihned*; blízké by bylo *subito*, jež

u těchto spisovatelů smyslem tím se vyskytá, srvn. Macr. 12: quod cum constitisset, duos boves mirae magnitudinis vivos subito aperiri iussit . . . Comm. 3: subito deportavit. Co do myšlenky srvn. Carus 9: statim adeptus imperium Sarmatas — contudit.

Ibd. 11: 'hos versus nescio qui † delatis iuxta eos qui Graeci erant propositi in foro posuit.' V *delatis* obsaženo asi *delicatus*; podobně Ant. Diad. 3 mají rkpp. delatior místo delicator.

Ibd. 13: 'in annonis tribuendis largissimus fuit, in auro parcissimus, in vernaculis [vel aulicis] tam impius . . .' Tak píše Jordan a Eyssenhardt, než že špatně, není nyní pochybnosti. Ukázal Madvig, že v rkpisném verandis není hledati vernaculis, než *verberandis*, pouze se zbývající *uel* nevěda si rady. Zdá se, že za ně psáno bylo *uero*. Čisti tedy by bylo: *in verberandis vero aulicis* . . .

Ant. Heliog. 10: 'Erat praeterea idem Zoticus qui hoc familiaritatis genere abutens omnia Heliogabali dicta et facta venderet fumis quam maxime divitias enormes sperans, cum aliis minaretur aliis polliceretur omnes falleret.' Místo *sperans* myslím, že psáno prvotně *parans*, jež smyslu místa více se hodí.

Ibd. 20: 'Exhibuit et Palatinis ingentes * * extis mullorum refertas et cerebellis phoenicopterum et perdicum ovis et cerebellis turdorum et capitibus psittacorum et fasianorum et pavonum.' Po *ingentes* stanoví Jordan a Eyssenhardt mezeru ve shodě se Salmasiem, jež doplňoval *lances*. Po mém soudu pojem podobný obsažen v slově *palatinis*, jež měním v *patinas*. Že dativu tu nezbytně potřebí není, ukazují mnohá podobná místa u těchto spisovatelů; čtenář doplní si snadno dativ *convivis*; srvn. hned o něco dále: *barbas sane mullorum tantas iubebat exhiberi*. V příčině výrazu *patina* srvn. Claud. 17: *patinam argenteam*; Prob. 4 *patinam argenteam librarum decem specellatam*; Hor. Sat. II 8, 41: *adfertur squillas inter murena natantis in patina porrecta*.

Alex. Sev. 10: 'Et cum diceret adclamatum est 'Alexander Auguste, di te servant. † si verecundiae tuae, prudentiae tuae, innocentiae tuae, castitati tuae.' Místo porušeného *si* navrhuji *di* a čtu: 'di te servant, *di* verecundiae tuae cet.' S tím srovnati by se mohlo Hor. Carm. IV 13, 1 nn.: *Audivere, Lyce, di mea vota, di audivere Lyce*.

Ibd. 19: 'Senatorem numquam sine omnium senatorum qui aderant consilio fecit, ita ut per sententias omnium † curaretur, testimonia dicerent summi viri.' Místo porušeného *cura-*

retur navrhoval Salmasius *gyraretur*, Jordan *iretur* neb *scrutaretur*. Spíše jest tu čísti *quaereretur*, srvn. 23: *de omnibus hominibus per fideles homines suos semper quae sivit*.

Ibd. 21: 'De promovendis etiam sibi adnotabat et perlegebat cuncta pittacia et sic faciebat diebus etiam pariter adnotatis et quis quo esset insinuante promotus.' *Sic faciebat* pokládá se nyní obecně za porušené (srvn. JJ. 1884 str. 79); než podané návrhy na opravu slov těch vzdalují se valně od stop rukopisných, jako na př. i nejnovější *su(b)scribebat*. Je-li vskutku co měniti v slovech rkpsných, myslím, že jest prostě psáti: *sig<na> faciebat* . . . *Signum* by tu bylo smyslem *nota* (znamení, poznámka). Srvn. Ant. Phil. 11: *calumniis intercessit adposita falsis delatoribus nota*. Trig. 14: *in circuitum omnem historiam contineret signis brevibus et minutulis*.

Ibd. 29: 'Dehinc, si hora permitteret, actibus publicis post multa operam dabat, idcirco quod et res bellicae et res civiles, ut superius dictum est, per amicos tractabantur.' O místě tom neobyčejně mnoho napsáno, ježto rkpp. mají post multam a hořejší post multa smyslem nevhodné jest. Jisto jest, že v slovech těch obsažen byl výraz 'skrovný', ježto jeho odůvodněním jest věta idcirco quod cet. Proto smyslem vyhovuje nejlépe Salmasiova domněnka 'non multam', než ta palaeograficky málo pravděpodobná. Po mém soudě v *post* obsaženo více než *non*, totiž *sed non* a korruptela povstala přestavením slov těch z *nō sed*. Je-li domněnka ta pravá, jest i *operam* uznati za přemístěno i celé místo takto čísti: *actibus publicis operam sed non multam dabat* . . . V příčině *sed* srvn. nahoře: *per amicos tractabantur, sed sanctos et fideles*; c. 29: *in quo et divos principes, sed optimos electos* . . .

Ibd. 33: 'Chlamydes hirtas Severi et tunicas asemas vel macrocheras, e purpura quae non magna, ad usum revocavit suum.' Opět místo velice sporné; rkpp.: *et purpureaq. non magna*, et purpureas non magnas. Navrhuji: vel macrocheras, *atqui non purpurea manica*. Srvn. Gallien. 16: *purpuream tunicam auratamque virilem eandemque manicatam habuit*; Aurel. 48: *donasse — tunicas albas manicatas*.

Ibd. 36: 'in foro transitorio ad stipitem illum ligari praecipit.' Ježto *B* má *illud legari*, navrhnul Jordan: *illum adligari*. Já čtu: *illum d<e>ligari* srovnáváje Aurel. 7: 'ad pedes militis deligaret' a Liv. 26, 16, 2: 'ad palum deligatus.'

Ibd. 53: 'Milites Romani, vestri socii, mei contubernales et commilitones amant, potant, lavant, Graecorum more † et quidem se instituunt.' Místo zkažené, o jehož opravu mnozí, ale

marně, se pokoušeli. Než změnou ne právě příliš násilnou toto čtení vhodné bylo by lze ze stop rukopisných vytvořiti: '...lavant, Graecorum morem (tak i *B*) antiquo substituunt.' Vedlé antiquo přiměřeno by bylo ovšem i *avito*.

Maxim. iun. 1: 'Cuius etiam poemata extant. Manserunt autem apud eam arrae regiae, quae tales, ut Iunius Cordus loquitur harum rerum *persecutor*, fuisse dicuntur.' *BP*: *persecutores*, což asi povstalo z '*persecutor, ei*.'

Gord. iun. 19: 'Vita sua hac tamen fortitudine a bonis numquam degeneravit semperque inter industrissimos fuit cives.' Místo značně porušené; čtení rukopisné jest: vita sua nec tamen fortitudinem bonis umquam. Pomina všechny výklady, jež o místě tom napsány, položím prostě čtení, jež sám za pravé pokládám: 'Nec tamen vita sua <a> fortitudine et bonit<ate> umquam degeneravit.' V příčině *bonitate* srvn. *Max. et Balb.* 7: tamen bonitate nimia sanctitate ac verecundia ingentem sibi amorem conciliaverat; *ibid.* 1: post Gordianos quorum alter bonitate virtute alter ac severitate clari habebantur...

Max. et Balb. 5: 'Operam grammatico, rhetori non multam dedit, si quidem semper virtuti et militari severitati studuit. Ac tandem militaris tribunus fuit et multos egit numeros.' *Tandem* jest tu nemálo podivné; položeno tu, jakoby byl po dlouhé teprve době Maximus tribunem se stal, kdežto při jeho horlivosti vojenské, o níž tu zmínka se děje, věc asi tak se neměla. K tomu přichází, že tandem jest jen domněnkou a sice Casaubonovou; rukopisy ukazují jinam; má *B*: *adtaen*, *P*: *acita**, z čehož *acita** zdá se původnějším než *adtaen*, neb *d* v *B* vysvětluje se snadno sloučením písmen *ci*. Z *acita* pak snadno vytvoří se čtení jedině zde vhodné *ac cito*. Srvn. *Prob.* 5: res gestae tuae faciunt ut et serius tradere maiores tibi exercitus videar et cito tamen tradam; *Ant. Phil.* 16 a j.

Ibid. níže: 'Post haec praefectus urbi prudentissimus ingeniosissimus et severissimus adprobatus est. Quare rei publicae salutis senatus ei homini quod non licebat novae familiae, imperium tamen detulit confessis omnibus eo tempore in senatu aptiorem non esse qui deberet principis nomen accipere.' Slova *rei publicae salutis* jsou nepravděpodobnou domněnkou Eyssenhardtovou; jiní jinak místu pomoci chtěli, než žádný z podaných návrhů nedochází obecného souhlasu. Rukopisy mají quare *veluti* senatus. Po mém mínění jest toto *veluti* pravé, ale dativ adjektivní smyslu *dignissimo* po něm vypadá.

Valer. 2: 'Veniam igitur eius honoris peto, cui vita inpar est, inpar est confidentia, cui tempora sic repugnant, ut censuram

hominum natura non quaerat.' Místo *quaerat* čtu, jak smyslu přiměřenější jest, *ferat*. Srvn. Gall. 3: constabat autem censuram parentis eum ferre non potuisse.

Gallien. 1: 'Nutante re publica, cum Odenatus iam orientis cepisset imperium et Gallienus conperta patris captivitate gauderet, vagabantur exercitus murmurabant duces, erat ingens omnibus maeror, quod imperator Romanus in Perside serviliter teneretur.' *Vagabantur* není jisté, neb *BP* má: *vocabantur* a nadto nezdá se podobným pravdě, že by byli tímto způsobem vojíni nevoli nad zajetím Valeriana na jevo dávali. Necht uváží vydavatelé, není-li spíše v porušeném *vocabantur* spatřovati *voc<ifer>abantur*, které se velmi často vyskytuje o výkřicích nevoli jevících a jež by pěkně srovnávalo se s následujícím *murmurabant*.

Ibd. 3: 'Turbata interim re publica totoque penitus orbe terrarum ubi Odenatus comperit Macrianum cum filio interemptum regnare Aureolum Gallienum remissius rem gerere, festinavit ad alterum filium Macriani cum exercitu.' *Rem gerere* píše se po návrhu Salmasiově, rkpp. mají *ingerere*. Obsaženo v tom nejspíše imperium gerere, porušené z *inp. gerere*; zkratka ta vyskytuje se i jinde v rkpp. těchto spisovatelů.

Ibd. 5: '... Gothi — occupatis Thraciis Macedoniam vastaverunt Thessalonicam obsederunt neque usquam spes mediocriter salutis ostentata est.' Čtení to, jehož původcem jest Salmasius, jest nemálo násilné, neb rukopisné podání jest neque usquam *quies* mediocriter *salutem ostentare est*. Dle toho opravití jest místo asi takto: 'neque usquam qui<r>es mediocriter salutem ostentare'; *est* (= *ē*) mohlo z konečného písmene slova *ostentare* vzejítí.

Trig. 15: (o Zenobii) 'quae multorum sententia fortior marito fuisse perhibetur, mulierum omnium nobilissima, orientalium feminarum ut et Cornelius Capitolinus adserit speciosissima.' Místo posledního slova má *B*: *saepedissima*, *P*: *saepedissimam*. Tomu bližším by bylo zajisté *sapientissima*.

Trig. 32: 'Longius mihi videor processisse, quam res postulat. Sed quid faciam? Scientia naturae facilitate verbosa est.' Co slovy *naturae facilitate* rozuměti dlužno, nesnadno poznati. Petschenig proto právem slova ta za porušená prohlásil i hleděl čtením *natura et facultate* je opraviti; než i to chová v sobě nemalou nejasnost. Vhodným by byl návrh *materiae facultate*; vědění jest mluvné, ježto se při něm hojnost látky snadno naskýtá. Srvn. Gallien. 20: ut siquis eloquens vellet facta principum reserare materiam non requireret.

Claud. 7: 'patres conscripti militantes audite, quod verum est.' Jsou to slova císaře Klaudia píšícího senatu o svém úspěchu válečném. *Militantes* jest najisto zkaženo i navrženo za ně *laetantes* (Casaubonus), *mirantes* (Obrecht), *gratanter* (Kellerbauer), *audite audite* (Mommsen) atd. Můj návrh jest: patres conscripti, *intimantem* audite quod verum est (oznamujícího slyšte co pravda jest). *Intimare* častěji vyskytuje se u těchto spisovatelů; srvn. Bonos. 15: *intimanda curavi*; Claud. 17: *intimasti Claudium — graviter irasci*.

Ibd. 10: 'Nam cum consuleret factus imperator quam diu imperaturus esset, sors talis emersit:

tu qui nunc patrias gubernas oras
et mundum regis arbiter deorum,
. . . in veteres tuis novellis.
regnabunt etenim tui minores
et reges facient suos minores.'

Kusý onen verš takto by vhodně opraven byl:

trades imperium tuis novellis.

Ibd. 18: 'Felicem te virtutibus tuis. Consulem te. Praefectum te. Vivas Valerie.' Místo *vivas* mají rkpp. *vicias*, za něž větším právem bychom psali *vigeas*.

Aurel. 1: 'Parui eis sane praeceptis, accepi libros Graecos.' Místo *parui eis sane* mají rkpp. *parrumpiane*, v čemž shledávám, hledě k počátku této kapitoly, '*parui Iunianis praeceptis*.'

Ibd. 4: 'Idem auctor est vitulum matri eius natum mirae magnitudinis candidum, sed purpurantibus maculis, ita ut haberet in latere uno 'ave' in alio coronam.' Místo *ave in alio* mají rkpp. *auetrinalio*. Shledávám v tom 'aue, in altero.'

Ibd. 7: 'alter alteri quasi ingenuo [quasi] servas obsequatur.' *Ingenuo* jest nejisté, *BP* má: quasi in nemo quasi servus. Rovněž smyslem není *ingenuo* úplně vhodné, neb otrok neposlouchá — a vzor poslušnosti má se tu označiti — oddané každého svobodníka, nýbrž jen toho, kdo pánem jeho jest. Proto raději bych psal 'quasi domino servus.'

Ibd. 11: 'Si esset alius Aureliane iucundissime qui Ulpii Criniti vicem posset implere, tecum de eius virtute ac sedulitate conferrem. Nunc tecum requirere potuissem. Suscipe bellum a parte Nicopolis, ne nobis aegritudo Criniti obsit.' Tak vydává místo to Jordan a Eyssenhardt, než netřeba dlouhého výkladu k seznání, že při této podobě jest místo kusé a porušené.

Za původní podobu jeho mám toto čtení: '... conferrem. Nunc tu, cum require<ns eum reperire non> potuissem, suscipe....'

Ibd. o něco níže: 'Consulatum cum eodem Ulpio Crinito in annum sequentem a die undecimo Kalendarum Iuniarum in locum Gallieni et Valeriani sperare te convenit sumptu publico. Levanda est enim paupertas eorum hominum, qui diu in re publica viventes pauperes sunt et nullorum magis.' Poslední slova nemají smyslu, jak dobře poznamenal nedávno Cornelissen. Myslím, že jest zde čísti: et nullorum magis<tratum>. Korruptela vznikla ze zkratky slova *magistratus*. S genetivem oním srvn. Maxim. 6: quid tantum laboras, cum eius loci iam sis, ut ducatum possis. accipere.

Ibd. 38: 'Aurelianus Augustus Ulpio patri. Quasi fatale quodam modo mihi sit, ut omnia, quaecumque gessero, omnes motus ingravescant, ita etiam seditio intramurana bellum mihi gravissimum peperit.' Čtení to dosti vzdaluje se od podání rukopisného; *B* má: *quidam mihi sit*, *P*: *quiddam insit*. Bližší jest: 'quasi *fatali ui datum* mihi sit....' Srvn. Prob. 6: patrem meum fatalis belli Persici necessitas tenuit; Car. 9: vim fati quandam esse, ut Romanus princeps — transire non possit.

Tac. 6; 'quae [malum] ratio est habere imperatorem qui famam curare non noverit'. Slovo 'malum' jest ve vydání Jordanově a Eyssenhardtově v závorky jako cizí přídavek položeno, dole pak poznámka od Eyssenhardta přičiněna 'malum *respondit aliquis in margine*.' Poznámka ta jest s podivením, neb *malum* tu původní; jesti to ono *malum*, jež častěji v otázkách s nevolí pronesených smyslem interjekce se vyskytá a asi našemu 'probůh' se rovná. Srvn. tento příklad z *Livia* 5, 54, 6: quod cum ita sit, quae, malum, ratio est expertos ista (tak já zde čtu), alia experiri?

Ibd.: 10: 'Cornelium Tacitum scriptorem historiae Augustae quod parentem suum eundem diceret, in omnibus bibliothecis conlocari iussit. Ne lectorum incuria deperiret, librum per annos singulos decies scribi publicitus in † euicosarchis iussit et in bybliotheis poni.' Čtení původní jest tu dosud hádankou, ač mnozí o ně se pokusili. Scaliger navrhoval *in aevicis archiis* neb *in civicis archiis*, Casaubonus *in cunctis archiis*, Obrecht *in demosiarchiis*. Můj návrh jest: 'Ne lectorum incuria deperiret, *libros* (tak i *B*) — scribi publicitus iussit et *inclusos arcis* in bybliotheis poni.' Srvn. Val. Max. 5 1. ext. 4: 'ossaque ei Pyrrhi aurea inclusa urna Epirum in patriam — portanda dedit.' Druhý návrh můj zní: publicitus iussit et *in sericis arcis* in bybliotheis poni. Jest nesnadno co určitěho tu říci.

Flor. 4: 'haec ego in aliorum vita de Probo credidi praelibanda ne dies hora momentum aliquid sibi vindicaret in me necessitate fatali ac Probo indicto deperirem. Nunc quiescam sane meo studio satis factum arbitrans [studio et cupiditati meae].' Tak psáno místo to ve vydání Jordanově a Eysenhardtově; než znělo-li tak původně, velice pochybno. Rukopisy ukazují jinak; *B* má: nunc quointesāmeo studio satis factum arbitrans studio et cupiditati me; *P*: nunc qm̄ interim meo studio satisfactum arbitrans studio et cupiditati meae. V slovech nunc qm̄ interim meo poznávám 'nunc quom̄ inseruerim ea', v následujícím pak studio prvou osobu přítomného času slovesa značícího 'ustávám' 'odpočívám'; které sloveso by to bylo, nesnadno mi říci. Ne-li consisto? Slova však studio et cupiditati meae není proč prohlašovati za interpolaci.

Tím nabývá celé místo této podoby: 'Nunc cum inseruerim ea, consisto satis factum arbitrans studio et cupiditati meae.'

Numer. 11: 'Nam et cum Olympio Nemesiano contendit, qui ἀλευτικά κωνηγετικά et ναυτικά scripsit quique omnibus coloniis inlustratus emicuit.' K tomu Petschenig str. 414: 'Ich halte das handschriftliche *coloniis* mit Casaubonus für verderbt. Denn was soll hier der Hinweis auf die Colonien? War Nemesianus blos in diesen berühmt? Casaubonus navrhoval proto coronis místo colonis, než to asi též nesprávné, neb jak může se o Nemesianovi říci, že byl všemi věnci oslaven! Já mám za pravděpodobné navržené coronis, ale vedlé toho *omnibus* za porušené. Ježto nadto *BP* mají *quinque*, nemám za nemožné čtení: scripsit *inque* <ag>*onibus coronis* inlustratus.' V příčině *agonibus* srvn. Alex. Sev. 35: *agoni* praesedit . . .

Ibd. o něco níže: 'Numeriano Caesari oratori temporibus suis potentissimo.' V poslední době navrhoval tu Cornelissen (Mnemosyne 1883, 259) *potissimo*; jak oprávněna jest tato konjektura, ukazuje Max. iun. 3: Messalam ex familia nobili oratorem potentissimum.

Učenec tento pronáší vůbec hojně konjunktur úplně zbytečných. Tak zbytečně navrhoval na u. m. Hadr. 7 non solum amicis sed etiam passim *aliis quamvis* (místo *aliquantis*) multa largitus est (srvn. Alex. Sev. 25: Alexandri habitu nummos plurimos figuravit, et quidem electros aliquantos, sed plurimos tamen aureos), Ael. Ver. 5: patere me per alias *explere* (místo *exercere*) cupiditates meas (srvn. Heliog. 9: sibi homines ad exercendas libidines — opponi), Max. 23: et Maximinum et filium eius in tentorio *sopitos* (místo *positos*) occiderunt (srvn. Trig. 3: filium — in Gallia positum; ibd. 12: Gallieno longe posito, Tac. 7: Tacitum — in Campania positum), Aurel. 1: ipse non nihilum ex eius *sanguine originem* (rkpp.: *ex eius*

origine sanguinem) duceret (srvn. Clod. Alb. 12: de Ceioniorum stemmate sanguinem duceret; Ant. Phil. 1: cuius familia in originem recurrens a Numa probatur sanguinem trahere; Claud. 11: ab ipso Dardano sanguinem dicerent trahere) a j. Proto při návrzích jeho opatrnosti nemalé nezbytně potřebí.

Poznamenání ke kritice textu Kurtia Rufa.

Podává Robert Novák.

3, 2, 15: 'Ac ne auri argentique studio teneri putes, adhuc illa disciplina paupertate magistra stetit. Fatigatis humus cubile est: cibus, quem occupati parant, satiat.' Ne neprávem viděla se slova *occupati parant* Voglovi (JJ. 1873 str. 314) podezřelými; neb jak mohli vojíní Makedonští, o nichž tu řeč, zahrnuti jsouce pracemi vojenskými pokrm si opatrovati? Vogel proto volí ve vydání svém čtení 'cibus quem occuparunt satiat,' vykládaje *quem occuparunt* řeckým *ὅν ἂν τύχασιν*. Já připadl na návrh, jenž se mi i méně násilným vidí i co do smyslu lepší jest; míním čtení: quem *occupant operati* (pokrm, na nějž případnou vykonavše práci). Netřeba dokládati, jak pěkně odpovídá toto operati předchozímu fatigati: vojínové přestávají na jídle ne na něž případnou vůbec, nýbrž na něž případnou teprve po denní práci.

Ibd. 6, 18: 'Iam primum nihil sine divina ope adgredi videbatur: nam cum praesto esset ubique fortuna, temeritas in gloriam cesserat.' Místo *fortuna* mají rukopisy *fortunae*, což náleželo čísti: '*fortuna, et*'; písmě *t* na zmar přišlo následujícím temeritas. Smysl jest zřejmý a zcela vhodný: ježto Alexander ve všem cokoli počínal šťasten byl, bylo mu k slávě nejen to, co z rozmyslu konal, nýbrž i to, co podnikl nerozvážlivě; srvn. 4, 9, 23.

Ibd. 9, 25: 'Ergo non mediocris omnium animo<scissit> formido — quippe itineri quam proelio aptiores erant — raptimque arma capiebant.' Shodují se s Jeepem a Voglem, že psáti jest místo rkpisného *animo* akkusativ *animos* a doplniti verbum, na němž by akkusativ ten byl závislým. Toliko jiné sloveso a jinde bych raději doplnil; pravděpodobnějším se mi totiž zdá psáti: omnium animos formido <occupavit> — quippe . . . .

Ibd. 13, 9: 'At illi qui sub oneribus erant omissis iis per metum capessunt fugam: armati quoque qui eos prosequerantur eodem metu arma iactare ac nota deverticula petere coeperunt.'

Praefectus quasi et ipse conterritus simulans cuncta pavore compleverat. Velice pochybuji, že by *simulans* bylo neporušeno; neb pro *simulare quasi* jen z komiků lze uvést příklady, žádný z Kurtia. Snad jest čísti za ono *simulans tumultuans* smyslem *trepidans*. Srvn. Vell. 2, 79, 5: *dum inter duces et supplicem tumultuatur.*

Ibd. 13, 11: *‘Quippe tot annorum incredibili et fidem excedente fortuna cumulata tunc alia stirpibus lacerata, alia in caenum demersa cernebantur: non sufficiebant praedantium manus praedae.’* Velmi mdle zdá se mi připojena býti věta *non sufficiebant*. Necht uváží kritikové, není-li před *non* stanoviti mezeru *adeo*. Srvn. 5, 13, 22: *vix credibile dictu, plures captivi, quam qui caperent, erant: adeo omnem sensum territis fortuna penitus excusserat;* 6, 3, 7: *fruges quoque maturitatem statuto tempore exspectant: adeo etiam illa sensus omnis expertia tamen sua lege mitescunt;* 9, 4, 7; 4, 4, 5.

4, 1, 22: *‘Tum rege eo (sc. Abdalonymo) salutato alter ex his, ‘Habitus’ inquit, ‘hic vestis, quem cernis in meis manibus, cum isto squalore permutandus tibi est. Ablue corpus inluvie aeternisque sordibus squalidum.’* V neporušenost *aeternisque* nevěří nyní již nikdo; srvn. Vogel I 222. Z podaných návrhů nejvíce zamlouvá se *taetrisque*. Než ani k tomu nemám mnoho důvěry; neb proč nepoloženo epitheton to již k inluvie? Myslím, že tu bylo adjektivum, jímž pojem *sordibus* se specialisuje. Na snadě jest mysliti na *terrenisque* (špína hlinou způsobená).

Ibd. 2, 13: *‘Sed cum fornacibus ferrum, quod excudi oportebat, inpositum esset, admotisque follibus ignem flatu accenderent, sanguinis rivi sub ipsis flammis extitisse dicuntur: idque omen in Macedonum metum verterunt Tyrii.’* *‘Metum* erscheint unverständlich, ein bestimmterer Ausdruck wie *caedem, exitium, interitum* nöthig’ (Vogel I 222). Vogel přijímá v text *interitum*; bližší jest *malum*.

Ibd. 7, 25: *‘Ac tum quidem regem propius adeuntem maximus natu e sacerdotibus filium appellat, hoc nomen illi parentem Iovem reddere adfirmans. Ille vero se accipere ait et adgnosceret humanae sortis oblitus. Consuluit deinde, an totius orbis imperium fati sibi destinaretur. Pater aequae in adulationem compositus terrarum omnium rectorem fore ostendit.’* Výraz *pater* tu úplně nemístný, jak jinými již vytčeno; jinak místo jest dosud záhadno. Vogel volí čtení *vatesque* místo *pater aequae*, jež nemálo jest násilné. Spíše se mi zdá, že v *pater* tají se *pariter* a že tu dvě různá čtení (*pariter, aequae*) v jedno jsou sloučena.

Ibd. § 28 n.: 'Sacrificio deinde facto dona et sacerdotibus et deo data sunt, permissumque amicis, ut ipsi quoque consulere Iovem. Nihil amplius quaesierunt, quam an auctor esset sibi divinis honoribus colendi suum regem. Hoc quoque acceptum fore Iovi vates respondent. Vera et salubri aestimatione fidem oraculi vana profecto responsa eludere potuissent, sed fortuna quos uni sibi credere coegit, magna ex parte avidos gloriae magis quam capaces facit.' Čtení *eludere* jest velmi pochybné, neb rkpp. mají *si uideri*. Navržena i jiná čtení, než stejně nepravděpodobná. Já shledávám v rkpsiném *si uideri* slova *sibi dari* a čtu místo celé takto: 'Vera et salubri aestimatione fidem <*pendens*> oraculi vana profecto responsa *sibi dari putavisset*; sed . . . .' V příčině *pendens* srvn. 4, 12, 21.

Ibd. 13, 4: 'Parmenio, peritissimus inter duces artium belli, furto, non proelio opus esse censebat: intempesta nocte opprimi posse hostes: discordis moribus, linguis, ad hoc somno et improviso periculo territos quando in nocturna trepidatione coituros?' *Somno* vykládají tu někteří zeugmatem, doplňující k němu z následujícího *territos* vhodné participium. Než dobře poznamenává Vogel: 'Hartes Zeugma; vielleicht ist *graves* ausgefallen.' Než snadnějším způsobem bylo by lze tu dociliti čtení snesitelného, změněním *et* v *ex* a položením ho před somno, tedy čtením: 'ad hoc *ex somno* improviso periculo *territos*.'

Ibd. 16, 14: 'Quidam occupatis proximis ravis deverterant longius, ut, quidquid occulti humoris usquam manaret, exciperent, nec ulla adeo avia et sicca lacuna erat, ut vestigantium sitim falleret.' Ježto rukopisy mají *castigantium* a spojení *sitim fallere* není tu nepedivné, podobá se, že jest ponechati *castigantium* a před ním uznati mezeru *acies*. Srvn. 7, 11, 21: sed ne falleretur *acies*, dubitare cogeat varietas caeli nunc internitente lucis fulgore, nunc condito.

5, 1, 19: 'Igitur hunc quidem benigne cum liberis excipit: ceterum quadrato agmine, quod ipse ducebat, velut in *aciem irent*, ingredi suos iubet.' O čtení *in aciem irent*, za něž má rkp. in *aciem* migrent, zbytečně nedávno pochyboval Kinch. 'In *aciem irent*', praví v *Quaestiones Curtianae* p. 42, 'ad modum dubiae velut Latinitatis est; nam Liv. XXVII 46, 11 et iam pridem 'exeundum in *aciem*' edebatur et nunc editur.' Přehlédlt patrně místo jiné, totiž Liv. 7, 32, 10: cum gloria belli ac virtute sua quemque fretos *ire in aciem* debere. Srvn. o úsloví tom více ve výkladu MMüllera, Götting. gel. Anz. 1883 p. 759.

Ibd. 4, 20: 'A dextra iter ad ipsum Ariobarzanen erat: hic Philotam et Coenon cum Amynta et Polyperconte, expeditam

habentes manum, relinquit, monitos, ut, quia et eques pediti iret mixtus et quam pinguissimum esset solum et pabuli fertile, sensim procederent; duces itineris erant de captivis dati.' Ježto *P* nemá *et quam* než jen *quā*, nepochybují s Kinchem, že psátí jest *qua*. Než v příčině *pinguissimum* nemohu zatajiti své pochybnosti. Neboť z které příčiny měla četa, o níž tu řeč, jen na těch místech povolnu jíti, kde bylo solum pinguissimum? Což nedostačilo jen *pingue* solum? Či jen solum pinguissimum jest pabuli fertile, *pingue* nikoli? Necht' uváží vydavatelé, není-li v *pinguissimum* porušeno *pingue visum* a není-li dle toho čísti: *qua pingue visum esset solum et pabuli fertile!*

Ibd. 6, 4: 'Itaque inter ipsos victores ferro dimicabatur: pro hoste erat, qui pretiosiores occupaverat praedam: et cum omnia quae rapiebant capere non possent, iam res non occupabantur sed aestimabantur.' Shodují se s Jeepem a Hedickem, již neuznávají *recipiebant*, jež rkpp. místo *rapiebant* tu podávají, za pravé. Než místo navrženého *rapiebant* raději četl bych *reperiebant* (= *rep'iebant*). Zkratka ta mohla snadno ke korrupce podnět zavdati.

Ibd. 9, 20 a násl.: 'Sed iam non verba punienda sunt: linguae temeritas pervenit ad gladios. Hos, si mihi creditis, Philotas in me acuit. Si ipsi admiseritis, quo me conferam, milites? Cui caput meum credam? Equitatu, optima exercitus parti, principibus nobilissimae iuventutis, unum praefeci: salutem, spem, victoriam meam fidei eius tutelaeque commisi.' V slovech *si ipsi admiseritis* zbytečně odchylují se vydavatelé příliš od nejlepšího podání rukopisného, jež jest *ipsi admisit*. Neb malou změnou čísti třeba: *Si id is admisit*.... (jestliže toho tento se dopustiti mohl, jemuž jsem taková dobrodini prokázal, co mám čekati od jiných?). Ovšem někteří (Jeep, Foss) namítali, že by taková věta podmiňovací tu nevhodná byla, ježto by jí Alexander pochybnost na jevo dával o vině Filotově, kdežto o ní přesvědčen byl (Foss: 'neque ille, quasi de Philotae scelere dubitet, *si admisit* potest dicere, quum admisisse eum maxima asseveratione affirmet'); než věta ona nemusí míti nutné smyslu: 'jestliže pravda jest, že toho on se dopustil', než možno pojeti, jako často, spojku *si* časově neb příčinně a rozuměti větě smyslem: 'když onen toho se dopustil...' Srvn. 6, 10, 35: *si (když, ježto) et cum indicamus, invisit et cum tacemus, suspecti sumus, quid facere nos oportet?*

7, 3, 8: 'Tuguria latere crudo struunt et quia sterilis est terra materia, in nudo etiam montis dorso, usque ad summum aedificiorum fastigium eodem laterculo utuntur.' Nemožnost čtení in nudo dokázal Madvig; vydavatelé následkem toho vypouštějí

in a plíší 'materia, nudo etiam.' Než pravé čtení bude asi: '*in udo* — montis dorso' t. j. země byla na dříví neplodná i na hřbetech horských, kde vláhy dosti bylo a kde proto více než kde jinde stromová lesní růstí mohlo.

Ibd. 6, 21: 'Ceterum pertinacia oppidanorum iram eius accendit. Itaque captam urbem diripi iussit.' Nepodobá se, že by byl tehdy Alexander město, o němž tu zmínka, jen vypleniti kázal, rozhořčen jsa proti němu tvrdošijným odporem jeho; byl by to trest při známé prechlivosti jeho příliš malý. Myslím, že jest čísti 'urbem *dirui* iussit.' Tomu nasvědčuje velice hned co následuje: 'deleta ea Memacenis haud iniuria infestus ad Meleagrū et Perdiccam redit.' Rovněž popuzen nepoddajností Memacenských dá město jejich hned nato, jak v § 23 se vypravuje, dobyt ho, zbořiti: 'acrius obsidioni institit naturalem celeritatem ira concitante. Cuniculo ergo suffossa moenia ingens nudavere spatium, per quod irupit, victorque urbem dirui iussit.'

Ibd. § 22: 'Namque cervix eius saxo ita icta est, ut oculis caligine offusa conlaberetur, ne mentis quidem compos: exercitus certe velut erepto [in] eo ingemuit.' V *in*, jež vydavatelé v závorky kladou, může porušeno býti *iam*.

Ibd. 7, 28: 'Rex iussit eum confidere felicitati suae: ut alias sibi aut gloriam concedere deos.' Místo velmi sporné; rkpp.: *iussum confitere ad alia sibi ad*. Kladu zde čtení, jaké já myslím, že původní jest: 'rex *iussum* confidere felicitati suae, ut alias *si di gloriam concederent, dimisit*.'

Ibd. 11, 15 a násl.: 'Diem inter metum laboremque consumpserunt. Per aspera nisis duriora restabant, et crescere altitudo petrae videbatur. Illa vero miserabilis erat facies, cum ii, quos instabilis gradus fefellerat, ex praecipiti devolverentur. Mox eadem in se patiēda alieni casus ostendebat exemplum.' Ježto *P* má *aspere nisis*, jest pravděpodobnější čtení *per aspera enisis*; srvn. § 17: *per has tamen difficultates enituntur* in verticem montis. Dále slova *in se* patiēda vzpírají se všelikému přirozenému a nestrojenému výkladu; divím se, že dávno již nepomýšleno na jich zhojení. Po mém soudu psal tu Kurtius: *mox eadem in te<gris>* patiēda . . . Srvn. 8, 11, 23: *multique tamquam adesset hostis, per lubrica saxa perque invias cotes praecipitati occiderant, plures aliqua membrorum parte mulcati ab integris deserti sunt*; 8, 11, 12: *multorum miserabilis fuit casus, quos ex praerupta rupe lapsos amnis praeterfluens hausit, triste spectaculum etiam non periclitantibus: cum vero alieno exitio, quid ipsis timendum foret, admonerentur, in metum misericordia versa non extinctos, sed semetipsos deflebant*.

8, 5, 7: 'nemo enim illorum (sc. Macedonum) quicquam ex patrio more labare sustinuit' *Labare* jest domněnka, rkpp. mají *libere*. Více pravděpodobnosti zdá se mi míti: *li<nq>uere*.

Ibd. 7, 4: 'Quota pars Macedonum saevitiae tuae superest? Quotus quidem non e vilissimo sanguine?' Podstatné jest, co Kinch proti *quotus* a proti *non e vilissimo* namítá; než žádá-li, by se psalo: *quotus quisque de nobilissimo sanguine*, nevím, nevzdaluje-li se příliš od podání rukopisného. Jednodušší a přeč úplně vyhovující změna by zajisté byla: *quota quidem nobilissimo e sanguine?*

Ibd. 9, 13: 'Nec, cur inverterit se natura, causa. Mare certe, quo adluitur, ne colore quidem abhorret a ceteris.' Že před *causa* neb po *causa* uznati jest mezeru slovesa, nepochybují s Voglem. Jen o to otázka, jak by nejvhodněji mezera ta se vyplnila. Vogel píše: *cur ibi se natura verterit <patet> causa*, Foss: *cur ibi se natura inverterit <patescit> causa*. Více pravděpodobnosti bude míti, tuším, čtení: *causa <apparet>*. *Mare . . .*

9, 9, 12: 'Sed in tumultu festinatio quoque tarda est. Hi contis navigia pellebant, hi dum remos aptari prohibebant, conederant: quidam enavigare properantes, sed non exspectatis, qui simul esse debebant, clauda et inhabilia navigia languide moliebantur, aliae navium inconsulte ruentes [non] receperant: pariterque et multitudo et paucitas festinantes morabatur.' S místem tím dosud nevědí si vydavatelé rady; tak těžce jest porušeno. Všeho smyslu prostá jsou slova 'aliae navium inconsulte ruentes non receperant.' Hedicke vynechává *non*, než tím světla místu nepřibývá. Mám za velmi pravděpodobné, že v *non* porušeno *noxam* a že čísti jest *noxam ceperant* (srvn. Col. 6, 2, 2; 12, 3, 7): lodi nerozvážlivě v před se řítíce úraz vzaly. Co v slabice *re* tkví, nesnadno arci říci; ale možno, že v tom zbytek slova obsažen značícího, čeho týkal se úraz ten; vhodný by byl na př. genetiv *re<morum>*. Ostatně srvn. 4, 13, 33: *his ita ordinatis praecipit, ut, si falcatos currus cum fremitu barbari emitterent, ipsi laxatis ordinibus impetum incurrentium silentio exciperent, haud dubius sine noxa transcursuros, si nemo se opponeret; 9, 4, 11: leviora (navigia) cum et ipsa nequirent regi, in ripam tamen innoxia expulsa sunt.*

Neméně závadná jsou slova 'hi contis navigia pellebant, hi, dum remos aptari prohibebant, conederant.' Zde se mi zdá, že značně slova jsou přestavena a mimo to neúplná; myslím, že původně asi takto vypadalo místo toto: 'hi <multi> conederant et dum remos aptari prohibebant, contis navigia pellebant.'

10, 5, 29: 'mortis, cuius metus ceteros exanimat, perpetua contemptio, gloriae laudisque ut iusto maior cupido, ita in iuvene et in tantis eius admittenda rebus.' *Eius* píše Hedicke dle domněnky Jeepovy, rkpp. mají *nec*. Obsaženo v tom asi *sane*; korrupčela vznikla bezpochyby přestavením slabik *ne* a *sa*. Daleko méně pravděpodobná jest zajisté domněnka Kinchova 'ita ut iuveni et in tantis nec evitanda rebus.'

Příspěvky ke kritice textu Velleja Paterkula.

Podává Robert Novák.

1, 13, 3: 'Neque enim quisquam hoc Scipione elegantius intervalla negotiorum otio dispunxit semperque aut belli aut pacis serviit artibus: semper inter arma ac studia versatus aut corpus periculis aut animum disciplinis exercuit.' Nepěkně přiřazuje se věta semperque — serviit k předchozí. Změna podmětu není tu zajisté bez tvrdosti, nad to místo *que* vhodnější by byla částice odvodňovací neb vysvětlující (nam, enim). Podobá se, že jest psáti *semper quippe* a takto interpungovati: '... dispunxit: semper quippe aut belli aut pacis serviit artibus, semper inter arma ac studia versatus — animum... exercuit.' Rozdělení to nemálo podporuje, jak vidno, *semper* po obakráte na počátku věty položené.

Ibd. 16, 3: 'Una neque multorum annorum spatio divisa aetas per divini spiritus viros Aeschylum Sophoclen Euripiden illustravit tragoediam.' Slovy *neque multorum annorum spatio divisa aetas* má se naznačiti věk krátký; smysl totiž jest, že jeden věk a to nedlouhý slavné ony tři tragiky zplodil. Pak však nezdá se mi výraz *divisa* tu místným. Myslím, že nepatrnou změnou za ně psáti jest *diffusa* (doba po prostoru mnohých let se táhnoucí t. j. dlouhá). Srvn. 2, 32, 5: quo maturius bellum tam late diffusum conficeret.

Ibd. 18, 1: 'Transit admiratio ab condicione temporum et ad urbium. Una urbs Attica pluribus auctoribus eloquentiae quam universa Graecia operibusque floruit, adeo ut corpora gentis illius separata sint in alias civitates, ingenia vero solis Atheniensium muris clausa existimes.' *Auctoribus* má ovšem Halm v textu vydání svého, odkazuje k Tac. Ann. 2, 83, kde spojení auctores eloquentiae se vyskytá; než na našem místě jest *auctoribus* palaeograficky nepravděpodobno, neb *AP* má: *annis*. Korrupčela

ta zavdala podnět k hojným domněnkám, jež sestaveny u Kritze na str. 79 n.; než žádná z nich není s dostatek vhodná.

Za nejbližší a smyslem vhodné mám *sane*; co se pak *operibusque* týče, jest dvojitá domněnka možná: buď jest tu *que* nepravé. vzniklé tehdy, kdy *sane* v *annis* přešlo, aneb před *operibus* či po *operibus* výraz podobný navrženému auctoribus vypadl. V příčině *sane* srvn. 2, 40, 4: *id ille non plus quam semel, et hoc sane nimium fuit, usurpare sustinuit*; ibd. 120, 5; ibd. 87, 1; ibd. 88, 2; 1, 9, 6.

2, 1, 4 a násl.: 'Haec urbs numquam plura quam decem milia propriae iuventutis armavit, sed vel ferocia ingenii vel incitua nostrorum ducum vel fortunae indulgentia cum alios duces, tum Pompeium magni nominis virum ad turpissima deduxit foedera (hic primus e Pompeis consul fuit), nec minus turpia ac detestabilia Mancinum Hostilium consulem. Sed Pompeium gratia impunitum habuit, Mancinum verecundia poenam non recusando perduxit huc, ut per fetialis nudus ac post tergum religatis manibus dederetur hostibus.' *Poenam non recusando* jest čtení nejisté; rkp. měl, jak se podobá. *quippe non recusando*, z čehož *quippe* uznal prvý Madvig vadným, jež spolu navrhl: *quicquam noxae recusandi*. Než Vellejus spíše psal: 'verecundia debi<tam> poenam recusandi' (neb: 'meri<tam> poenam recusandi'). Srvn. 2, 23, 2: *cuius facti merita eum poena intra biennium consecuta est*; ibd. 54, 1: *alteri superstiti meritas poenas luere suppliciiis*; Curt. 3, 13, 17: *debita poena temptare*.

Ibd. 16, 4: 'Caput imperii sui Corfinium legerant atque appellarant Italicam.' *A*: legerantq. appellarent, *M*: legerant quod (?) appellarent; možno proto, že jen *Italicam* přemístěno a že původně tu bylo: legerant *Italicamque* appellarant.

Ibd. 22, 5: 'Postea id quoque accessit, ut saevitiae causam avaritia praeberet et modus culpa ex pecuniae modo constitueretur et qui fuisset locuples, fieret is nocens.' Místo *is nocens*, jak Halm píše, má *AP*: *innocens*. Myslím, že dlužno psáti: fieret <id>em nocens (stával se též . . .); neb *is* zdá se mi tu mdlým a zbytečným.

Ibd. 26, 3: 'Non perdat nobilissimi facti gloriam Calpurnia, Bestiae filia, uxor Antistii, quae iugulato, ut praediximus, viro gladio se ipsa transfixit. Quantum huius gloriae famaeque accessit! Nunc virtute feminae propria patet.' Poslední slova píše Halm po domněnce Hauptově, než rukopis máje *virtute eminent patria latet* zjevně ukazuje jinam. Myslím, že i *eminere* i *latere* tu původně bylo, neb obě slova činí velmi pěknou protivu *vespolec*; za porušené mám toliko *patria*, v němž hledám protivu *virtus*

na př. *probra*, <op>*probria* neb podobné. Dle toho znělo místo asi: 'Nunc virtutes eminent, *probra* latent' neb, což jednodušší, 'nunc virtute eminente *probra* latent.'

Ibd. 30, 4: 'hoc consulatu Pompeius tribuniciam potestatem restituit, cuius Sulla imaginem sine re reliquerat.' Vedlé *sine re* možno, ježto má *AP*: *in iure*, též čtení *sine ui*, neb slabika *re* může býti dittografií z *reliquerat*. Srvn. Liv. 1, 17, 9: *hodie quoque in legibus magistratibusque rogandis usurpatur idem ius, vi adempta*.

Ibd. 36, 2: 'Quis enim ignorat diremptos gradibus aetatis floruisse hoc tempore Ciceronem, Hortensium — auctoresque carminum Varronem ac Lucretium neque ullo in suscepto carminis sui opere minorem Catullum?' Návrhy na zhojení místa toho — neb *AP* má: *in suspecti operis sui carmine* — podané jsou tak četné a neuspokojující, že Halm nazývá místo to *locus fere desperatus*. Než myslím, že změnou ne příliš velikou pomocí mu lze. Domnívám se totiž, že jest místo operis sui psáti temporis sui a čísti: *neque ullo temporis sui in suscepto carmine minorem* (aniž v obraném druhu básnickém menšího než který vrstevník jeho). Smysl tak jest zcela vhodný, korruptela pak rukopisná vysvětluje se tím, že opisovatelem temporis sui mylně postaveno za suscepto. Přestavením slov porušen i jinde text Vellejův.

Ibd. 47, 4: 'quo tempore P. Clodius a Milone candidato consulatus exemplo inutili, sed facto salutari rei publicae — iugulatus est.' Místo *inutili sed*, jež jest konjektura Ursinova, má *AP* inutiliter. Tomu bližší zajisté jest: 'inutili, *uer*<*um*>.'

Ibd. 49, 2: 'Alterius ducis causa melior videbatur, alterius erat firmior: hic omnia speciosa, illic valentia: Pompeium senatus auctoritas, Caesarem militum armavit fiducia. Consules senatusque causae nomine Pompeio summam imperii detulerunt.' *Causae nomine* není čtením spolehlivým, jak patrně z výkladu Gieseova; *AP* má: *causae non*, jež JFGronow v *causae nomine* změnil. Na snadě jest čtení: *causa inani*, jež i tím vhodné jest, že se tak důrazněji odsuzuje jednání senatu a konsulů v příčině Caesara na počátku války občanské.

Ibd. 62, 3: 'Quippe M. Brutus et C. Cassius, nunc metuentes arma Antonii, nunc ad augendam eius invidiam simulantes se metuere, testati edictis libenter se vel in perpetuo exilio victuros, dum rei publicae constaret concordia, nec ullam belli civilis praebituros materiam — profecti urbe atque Italia intento ac pari animo sine auctoritate publica provincias exercitusque occupa-

verant.' *Ac pari* jest vedlé *intento* přídavek trochu podivný, obsahující moment, jenž zvláště vytčen býti nemusil, a musil-li, byl by lépe spisovatel řekl *intento pariter animo*. Z příčin těch také nejedněm slova ona podezřelými se zdála i měněna různě; Burmann na př. navrhoval *ac parato*. Můj návrh jest: *intento haud paci animo* . . . Slova ta by pěknou protivu tvořila k tomu, co oba onino náčelníci republikánské strany předstírali jako příčinu svého odchodu z Itálie, že totiž vzdalují se odtud, aby mír nebyl rušen; v skutečnosti však do provincií se odebrali, by právě válku vznítili.

Ibd. 99, 3 (o odchodu Tiberiově na Rhodos): 'Quis fuerit eo tempore civitatis habitus, qui singulorum animi, quae digredientium a tanto viro omnium lacrimae, quam paene ei patria manum iniecerit, insto servemus operi.' *Digredientium a tanto viro* má ovšem vydání basilejské; než rkp. měl po svědectví *A digredientium et anto*, což čísti dlužno: *digredientium tanto t. j. digrediente tanto*. Čtení to jest také smyslem přirozenější, neboť vlastně Tiberius digrediebatur, ne jeho ctitelé. Čtení *digredientium* vzniklo mylnou assimilací slova toho k *omnium*, na to pak způsobem označeným opraveno.

Ibd. 106, 2: 'denique quod numquam antea spe conceptum, nedum opere temptatum erat . . .' Ježto měl původně rkp., jak se zdá z *A*, čtení porušené *ante alpes*, na snadě jest domněnka *ante uel spe*. 'Vel' v členu tomto bylo by velmi vhodné.

Ibd. 114, 4: 'hiems emolumentum patradi belli contulit, sed insequenti aestate omnis Pannonia reliquiis totius belli in Delmatia manentibus pacem petiit.' *Contulit* jest tu, jak dobře vytýká Cornelissen (*Mnemosyne* XI (1883) 418), zcela nevhodné a nesrozumitelné, z kteréž příčiny týž učenec navrhuje *corrupit*, srovnávaje 2, 52, 3; ibd. 57, 3. Smyslem ovšem jest toto *corrupit* pěkné, ale málo pravděpodobno palaeograficky. Vellejus psal asi *contudit*. Slova *contudit* a *contulit* často v rukopisech vespolek zaměněna.

Ibd. 116, 4: ' . . . et A. Licinius Nerva Silianus, P. Sillii filius, quem virum ne qui intellexit quidem abunde miratus est, † ne nihil non optimo civi simplicissimo duci † perisset praeferens, inmatura <morte> et fructu amplissimae principis amicitiae et consummatione evectae in altissimum paternumque fastigium imaginis defectus est.' Těžce porouchaného a přes četné návrhy nezhojeného místa toho myslím tato asi že byla podoba: 'quem virum ne qui intellexit quidem abunde miratus est, ne- <dum qui> nihil novi<t, viri> optimi, civis simpli-

cissimi, ducis peritissimi praeferens <indolem>, inmatura . . . .’ Stranu *ne-quidem* — *nedum* srvn. 2, 89, 1: quae magnificentia triumphorum eius, quae fuerit munerum, ne in operis quidem iusti materia, nedum huius tam recisi digne exprimi potest.

Ibd. 117, 3: ‘is cum exercitui qui erat in Germania praeeset, concepit esse homines, qui nihil praeter vocem membraque haberent hominum quique gladiis domari non poterant, posse iure mulceri.’ K tomu Sprenger (JJ. 1877, p. 48): ‘Das überlieferte ist sinnlos. Es ist *sese* statt *esse* und mulcere statt mulceri zu lesen.’ Shodují se s ním, že místo porušeno, ale místo esse raději bych četl *spem*, ponechaje mulceri. ‘Spem’ nasvědčuje velice *concepit*, jež nezřídka s tímto akkusativem spojeno se vyskytá.

Ibd. 118, 4: ‘Id Varo per virum eius gentis fidelem clarique nominis Segesten indicatur. Obstabant iam fata consilii omnemque animi eius aciem praestrinxerant.’ *Iam* není jisté, ježto rkp. měl *etiam*. Myslím, že v tom jest spatřovati *at iam* na nepravém místě položené; domnívám se totiž, že čísti dlužno: *At iam obstabant fata* . . . .

Ibd. 126, 4 (o Tiberiově vládě): ‘Restitutae urbes Asiae, vindicatae ab iniuriis magistratum provinciae, honor dignis paratissimus, poena in malos sera, sed aliqua.’ O pravosti *aliqua* pochybovali již mnozí, jako Lipsius, Bothe, Kraffert a j., neshledávajíce v něm dosti silnou protivu předchozího sera a dostačnou chválu Tiberia. *) Slabost tohoto *aliqua* ukazuje nám jasně druhé místo Vellejovo, totiž 2, 67, 2: ‘id tamen notandum est fuisse in proscriptos uxorum fidem summam, libertorum mediam, servorum aliquam, filiorum nullam.’ Co navrženo dosud místo *aliqua* na našem místě, jest vesměs nepravděpodobno. Myslím, že nechybím se pravdy, díím-li, že Vellejus tu psal *antiqua* (= *âtiqua*) t. j. trest přísný. Srvn. 2, 125, 4: Drusus . . . . *prisca antiquaque severitate usus*; ibd. 92, 2: *cum alia prisca severitate summaque constantia* . . . gessisset; ibd. 49, 3: *vir antiquus et gravis Pompei partes laudaret magis*. Že přísně Tiberius neřesti stíhal, proto chválí jej i druhý pochlebňík jeho, Valerius Maximus praef. 1, 10 ed. H.: *te, certissima salus patriae, Caesar, invoco, cuius caelesti providentia virtutes, de quibus dicturus sum, benignissime foveantur, vitia severissime vindicantur.*

*) Kraffert (JJ. 1877, 47) dí dobře: ‘*aliqua* involviert ein zu mäs-siges Lob, das unserem Schriftsteller, der gerade in dieser panegyrischen Stelle den Mund so voll nimmt, gewiss fern lag.’

Ještě slovo o 2, 88, 3: 'Aequetur praedictae iam Antistii Servilia Lepidi uxor, quae vivo igni devorato praematura morte immortalem nominis sui pensavit memoriam.' V poslední době pochyboval Sprenger (JJ. 1877, 47) o způsobu smrti, jehož se tu zpomíná („überhaupt aber wundert es mich, dass man an dieser höchst wunderbaren Todesart noch keinen Anstoss genommen hat“), i hotov byl psáti za vivo igni *viro anguis*. Než pochybnost ta jest na prosto lichá, zcela podobný případ vypravuje Val. Max. 4, 6, 5: 'Tuos quoque castissimos ignes, Porcia, M. Catonis filia, cuncta saecula debita admiratione prosequuntur. Quae cum apud Philippos victum et interemptum virum tuum Brutum cognosces, quia ferrum non dabatur, ardentes ore carbones haurire non dubitasti, muliebri spiritu virilem patris exitum imitata.'

Miscellanea critica.

Napsal Robert Novák.

Caes. bell. gall. 7, 35, 4: 'Reliquas copias cum omnibus impeditentis, ut consueverat, misit ita captis quibusdam cohortibus, uti numerus legionum constare videretur.' *Captis*, jak samo sebou zřejmo, jest tu nevhodno a patrně porušeno. Domnívám se, že Caesar psal 'ita <lo>catis quibusdam cohortibus.' Některé kohorty tak chytře byly umístěny a rozestaveny, že nepřítel nepozoroval, že zástup se ubírající neobsahuje celého množství vojska Caesarova. Srvn. 7, 36, 2: Vercingetorix intervallis separatim singularum civitatum copias collocaverat. Čtení navržené mám za vhodnější všech návrhů jiných, jako Vossova *detractis*, Drosihnova (JJ. 93, 178) *interceptis*, Vielhabrova *partitis* a j.

Sall. Iug. 53, 5: 'At Romani quamquam itinere atque opere castrorum et proelio fessi laetique erant, tamen quod Metellus amplius opinione morabatur, instructi intentique obviam procedunt.' *Laetique* nedává smyslu, ze kteréž příčiny vydavatelé místo měnili. Nejmenší pravděpodobnosti jest po mém mínění domněnka, že by výraz onen cizím přídavkem byl; neb není na jevě příčina interpolace. Jiná čtení jako *lentique* neb *lassique* zdají se mi obsahovati vedlé *fessi* mdlé neb zbytečné přídavky. Myslím, že Sallustius psal: fessi *plerique* erant . . . .

Val. Max. 1, 1, 19: 'suamque venerationem, quam apud colentes maximam semper habuerat, † dismultiplicavit.' Mnoho napsáno o této korrupce. Myslím, že tu dvě čtení v jedno sloučena 'duplicavit' a 'multiplicavit' a porušení že povstalo z dupli-

cavit. Obou slov těchto k vytčení pojmu 'rozhojniti' užívá často spisovatel tento, srvn. na př. 5, 1, 1: *duplicata erga nos benevolentia — reversus est*. Dvoje čtení sloučeno v jedno 5, 2, kde *B* má *subobicere* místo *subicere*.

Ibd. 1, 1 ext. 2: 'factum Masinissae animo quam Punico sanguini conveniens!' Čtení to nemůže býti pravé; neb pozitiv *conveniens* jest nesnesitelný: proto Halm navrhoval *convenientius*. Než ani to čtení není spolehlivé, neb prvou rukou psáno v *B* místo quam *qd.* Není-li čísti: 'factum Masinissae quam non Punico sanguini conveniens'? Porušení bylo by lze vysvětliti z ^{qu} *amnō*.

Ibd. 1, 8, 4: 'Fortunae etiam Muliebris simulacrum quod est Latina via ad quartum miliarium, eo tempore cum aede sua consecratum, quo Coriolanum ab excidio urbis maternae preces reppulerunt, non semel sed bis locutum constitit priscis his verbis: „rite me, matronae, dedistis riteque dedicastis.“' *Priscis* jest konjektura Halmova a sice nepravděpodobná, neb slova následující 'rite me, matronae, dedistis riteque dedicastis' neobsahují v sobě nic archaického; rukopis bernský má nad to *prius*. Nechť uváží kritikové, není-li čísti: '*verbis his*' a domnívati se, že verbis porušeno nejprve v *prius* — psáno jsouc *veruis* — a opraveno nadepsaným *verbis*, jež za *his* položeno. Ježto má dále místo *dedistis B uidistis*, nevím, není-li původním čtením *uouistis*, zvláště když *dedistis* vedlé *dedicastis* téměř tautologií se jeví, kdežto *vovistis* jiný moment — zaslíbení sochy — vhodně by vyznačovalo.

Ibd. 2, 7, 15: 'quo tempore tam iniusto, tam gravi propter inmane rei publicae damnum etiam tribunus militum adulandus erat.' Že *iniusto* porušeno, přesvědčení jsou všichni; ale z čeho vzniklo, otázka. Nejvhodnější by bylo *iniquo*, než jak vznik kruptely vysvětliti? Jest se domnívati, že *iniquo* nahrazeno libovolně od kohosi synonymem *iniusto*, či že kdysi *iniquo* pozbylo *q* a pak z domyslu místo *iniuo* psáno zachované *iniu<st>o*? Navržené jinými *luctuoso*, *maesto*, *angusto* málo má pravděpodobnosti.

Par. epit. Val. Max. p. 144, 28 n. H.: 'C. Marius post omnes triumphos [in] cantharo semper potavit, quod Liber pater superatis Indis hoc genere poculi usus esset.' *In* z textu vyloučil Halm, zcela nepravděpodobně; srvn. Iul. Cap. *Gallien.* 17: *bitit in aureis semper poculis aspernatus vitrum.*

Val. Max. 8, 8, 2: 'ut enim in rebus seriis Scaevolam, ita in lusibus hominem agebat.' Místo *in lusibus* má *B*: *in*

scēlus lusibus, druhou rukou: *in scēuis* lusibus. Je-li v tomto *scēlus* (*scēuis*) co obsaženo, jak míní Eberhard (ZfdGW 1866, 164) proti Vahlenovi (Rh. M. XI 592), jež za dittografií předchozího *Scaevolam* ono slovo prohlašuje, myslím, že by mohlo se čísti: *in <la>scivis* lusibus . . . . Neb Eberhardem navržené *serenis* lusibus má zajisté málo pravděpodobnosti; spojení to jest neobyčejné. V příčině *lascivus*, jež často proti *serius* se staví, srvn. Liv. 1, 5, 2; 37, 20, 5; 39, 15, 7; Curt. 8, 10, 15; 7, 10, 4; Quint. 8, 6, 73; Plin. ep. VII 4, 6.

Flor. 1, 4, 3: 'Tunc illa Romani nominis prodigia adque miracula, Horatius, Mucius, Cloelia, qui nisi in annalibus forent, hodie fabulae viderentur.' Po *illa* mají rkpp. ještě *in*. Velmi dobrá jest domněnka Freudemberga, jež v tom *in* shledává *tria* (= III). Vedlé té však jest možná ještě jedna, totiž čtení *inlustria*, neb slovo to velmi často zkráceno v rkpp. *inl*. S tímto illa *inlustria* Romani nominis prodigia srvn. 1. 11, 16: nihil hospitalius mari: hic illi nobiles portus Caieta, Misenus, tepentes fontibus Baiae; ibd.: maxime tamen nota et inlustris . . . . clades.

Ibd. 1, 6, 2: 'Caesi aput Cremeram trecenti, patricius exercitus: sic scelerato signata nomine quae proficiscentes in proelium porta dimisit.' Místo *sic* má *B*: *it*, *N*: *et*. Myslím, že jest čísti: *id<eo>*. Srvn. 1, 11, 3: nihil uberius solo: ideo Liberi Cererisque certamen dicitur.

Ibd.. 1, 17, 1 n.: 'Haec est secunda aetas populi Romani et quasi adulescentia qua maxime viruit et quodam flore virtutis exarsit ac ferbuit. Ita quae inerat quaedam adhuc ex pastribus feritas, quiddam [adhuc] spirabat indomitum.' Nezdá se mi, že by *ita quae*, jež Halm dle starších vydání místo rkpisného *itaque* v text klade, správné bylo; rozumí se samo sebou, že feritas indomitum spirat. Naproti tomu vše v nejlepším pořádku jest, čteme-li: . . . . ferbuit. *At quia* inerat quaedam . . . . Pak jest vzíti za subjekt věty quoddam spirabat indomitum z předchozího adulescentia populi Romani a smysl máme tento: To jest mládí národa římského, za něhož tento statečností se proslavil. Než poněvadž trvala jakási divost z původců jeho přejatá, jevílo na sobě ještě jakousi nezkrocenost.

Ibd. 1, 33, 16: 'non contentus libertatem suorum defendere, per quattuordecim annos omnia citra ultraque Hiberum et Tagum igni ferroque populatus, castra etiam praetorum et praesidia adgressus, Claudium Unimanum paene ad internicionem exercitus cecidit.' *Et praesidia* jest Halmova konjektura, které Halm sám valně nevěří. 'Nec tamen' dí praef. XI 'ita certa est emendatio a me proposita, cum *et* post *praetorum* etiam a *B* absit. Potest

enim *praesidium* (i. e. *praesidium*) etiam glossema voc. *praetorum* esse.' Ani druhé toto mínění Halmovo není hrubě pravděpodobno; slovo *praetor* zajisté není tak neznámý výraz, aby výkladu potřebno bylo.

Hledě k tomu, že spisovatel tento vypravuje věc neobyčejnou, národu římskému zvláště neblahou, rád užívá parenthesisých zvolání, soudil bych, že takového cos v *praesidium* porušeno, na př. pro (proh) di, pro deum fidei. Nejbliže rukopisného čtení bylo by: *castra etiam praetorum — prodigium! — adgressus . . . .*. Srvn. 1, 39, 4: *itaque non fusus modo ab his aut fugatus sed — simile prodigio — omnino totus interceptus exercitus quem duxerat Cato*; 1, 38, 7: *in loco quem Aquas Sextias vocant quo — fidei numinum — proelio oppressit*; 2, 8, 11: *servitia — pro nefas — et ergastula armantur a j. m.*

Napodobil-li Florus Lukana?

Napsal K. Cumpfe.

Již Meinert pronesl domněnku (*Jahrbücher der Literatur*, Wien 1824 sv. 28 str. 185 a násl.), že ve Florově spisku „*epitomae de Tito Livio etc.*“ jeví se zřejmé stopy Lukanovy básně „*Pharsalia*“, uváděje zároveň některá místa, v nichž shledával buď zřejmé napodobení aneb mimovolnou reminiscenci z Lukana. Meinerovi přisvědčil O. Jahn (*Iuli Flori epitomae de Tito Livio etc. Lipsiae 1852 str. 47*), odvolávaje se k nemnohým zvláště význačným příkladům.

Naproti tomu poznamenává G. Baier v pilné dissertaci: *De Livio Lucani in carmine de bello civili auctore 1874* na str. 3. a 27, že překvapující shodu Florových výrazů s Lukanovými dlužno vysvětliti z toho, že oba čerpali z téhož pramene, totiž z Livia. Proti Baierovi hájil Jahna HJMüller (*Fleckeisens Jahrb. für class. Phil. 1876 str. 559*) tvrdě s určitostí, že stopy Lukanovy básně jsou v díle Florově zcela patrný.

Uvážíme-li, že Florus sepisuje přehled dějin chtěl čtenáře oslniti skvělým, řečnickým slohem, méně dbaje věcné důkladnosti a správnosti, není již a priori pravdě nepodobno, že zejména při skládání oddílu „*Bellum civile Caesaris et Pompei*“ zření měl k básni Lukanově, v níž tato část válek občanských vyličena jest celkem na základě knih Liviových formou rhetorickou, ve které právě Florus velikou měl zálibu. Mimo to houžil se Florus rád peřim cizím; důkazem toho vypůjčení z Vergil. ekl. I, 66 „*toto orbe divisi Britanni*“, z Plinia (*Hist. nat. III, 9, [Sill.]*) vzatý popis Kampanie a mnohé reminiscence ze Silia Italika v oddíle „*Bellum*

ponicum secundum.“ A že Lukanus náležel mezi básníky, z nichž učili se řečníci mluvě ozdobné, toho svědkem Tacitus (dial. de orat. 20): Exigitur enim iam ab oratore etiam poeticus decor, non Accii aut Pacuvii veterno inquinatus, sed ex Horatii et Vergilii et Lucani sacrario prolatus.

Avšak můžeme ukázati k místům, jež dokazují zcela určitě, že Florus Lukana skutečně napodobil, jakkoli Meinert ve stránce té jednak příliš daleko zabíhal, tak že z příkladů od něho uvedených leckteré sluší vymýtiti, jednak opominul uvésti některá místa právě nejdůležitější.

Zajímavý doklad napodobení Florova čteme I, 17, 4:*) Sed hic (Camillus) melior Veis in capta urbe consenuit. Jest známo, že Kamillus žil dle souhlasných zpráv ve vyhnanství v Ardei, jak vypravuje Livius V, 43, 6: Ardeam, ubi Camillus exulabat, duxit; qui maestior ibi fortuna publica quam sua, cum diis hominibusque accusandis senesceret. . . . Ze slova „senesceret“ zdá se vycházeti na jevo, že Florus měl místo Liviovo na mysli, ale jak vysvětliti „Veis“? Někteří jako Baier na str. 4. vykládají, že Florus dopustil se chyby té z nedbalosti, ježto jest známo, že poklesků takých jest u něho nemálo; ale čteme-li Phars. V, 28:

Tarpeia sede perusta
Gallorum facibus Veiosque habitante Camillo,
Illic Roma fuit,

zdá se spíše pravdě podobno, že Florus následoval Lukana, čímž poskytnuta mu možnost, aby slovy „capta urbe“ náležitě vytknul, kterak vítězný Kamillus v městě dobytém dny života svého trávil. Florus neporozuměl zajisté místu Lukanovu a tudy dopustil se chyby. Lentulus, mluvě před senatem z Itálie do Epiru uprchlým, klade na to váhu, že působnost senatu nikterak se nezmensila, ač jest v zemi cizí; neboť jen tam prý jest sídlo zákonné vlády, kde zasedá senat, tak jako Kamillus do Vej z usnesení senatu za vrchního vůdce byv povolán tam nejvyšší velitelství přenesl. Proto vykládá Lentulus dále: Non unquam perdidit ordo mutato sua iura solo. Z toho zřejmo, že Kamilla srovnává s Pompejem, jenž nyní jest zákonně ustanoveným vůdcem naproti Caesarovi; a vlastně tento vztah k Pompejovi jest ve slovech „Veiosque habitante Camillo“ věci hlavní, ježto senat římský, jak známo z Livia, byl na Kapitoliu, a tam také zůstalo sídlo vlády; srov. Liv. V, 39, 10; V, 46, 7: consensu omnium placuit ab Ardea Camillum acciri, sed antea consulto senatu, qui Romae esset: adeo regebat omnia pudor. . . . Proto poznamenává případně Weber ve svém vydání: Vereor ne poeta hoc exemplo incommode usus sit.

Co do výrazu: Illic Roma fuit, srovnávám Luk. VIII, 131 a násl.:

*) Flora cituji dle vydání Halmova; Lukana dle vyd. Weiseova.

Tenuit nostros hac obside Lesbos
affectus: hic sacra domus carique penates
hic mihi Roma fuit;

a co do smyslu Cic. orat. Philipp. II § 113: Habet populus Romanus ad quos gubernacula rei publicae deferat: qui ubicunque terrarum sunt, ibi omne est rei publicae praesidium vel potius ipsa res publica. Jiné příklady uvádí Weber v poznamenání k verši tomu. Lukanus nepraví tedy, že Kamillus žil ve Vejech ve vyhnanství, jak Florus místu tomu rozuměl, a jak chybně vykládá je scholiasta (M. Annaei Lucani Pharsalia etc. C. F. Weber 1821—1831; 3. díl obsahuje scholiasty): Illic (Veis) enim Camillus exulavit, qui signa Romana a Gallis reduxit.

U Flora čteme II, 13, 43: Sic praecipitantibus fatis proelio sumpta Thessalia est, et Philippicis campis urbis, imperii, generis humani fata commissa sunt. Florus klade bitvu mezi Caesarem a Pompejem na roviny u Filipp v Makedonii, ač před tím mluví o Thessalii; i můžeme mítí téměř za jisté, že tu Lukana následoval, který volností básnickou mluví o bitvě, jakoby svedena byla u Filipp, klada místo to v bezprostřední blízkost Farsalu v Thessalii a zaměňuje Thessalii s Makedonií; srov. I, 680; I, 694; VII, 591; 853 a jinde. Předchůdcem byl již Vergilius Georg. I, 490: Romanas acies iterum videre Philippi, a po něm Ovidius Metamorph. XV, 824: Emathiaque iterum maderent caede Philippi. Na místě svrchu uvedeném Florus Livia zajisté následoval, ježto čteme u tohoto (Periocha CXI): translato in Thessaliam bello apud Pharsaliam acie victus est.

Jak nedbale někdy Florus z Lukana čerpal, poznáme z příkladu následujícího. Lukanus vypravuje IV, 402 a násl., kterak vůdce Caesarův Antonius, byv obležen na jakémsi ostrůvku při břehu illyrském, pokusil se uprchnouti na třech zvláštním způsobem sestrojených lodích na pevninu illyrskou, kde byl Dolabella s vojskem Caesarovým. Dvě lodi unikly šťastně, ale třetí byla zachycena, načež mužstvo její raději na vzájem se porubalo, než by se bylo vzdalo. Avšak Florus zmátl vypravování Lukanovo tak, že líčení jeho jest nesrozumitelné. Slova Florova sem náležející jsou tato II, 13, 31: quippe cum fauces Adriani maris iussi occupare Dolabella et Antonius, ille Illyrico, hic Curitico litore castra posuissent, iam maria late tenente Pompeio, repente legatus eius Octavius Libo ingentibus copiis classicorum utrumque circumvenit. Deditioem fames extorsit Antonio. Missae quoque a Basilo in auxilium eius rates, quales inopia navium fecerant, nova Pompeianorum arte Cilicum actis sub mari funibus captae quasi per indaginem.

a) Florus mluví tak, jakoby Oktavius a Libo bylo jméno jedné a též osoby; ale víme z Caesara, že Skribonius Libo

a M. Oktavius byli vůdci Pompejovými (b. c. III, 5); i Lukanus IV, 433 dí správně: *Noluit Illyricae custos Octavius undae.*

b) O Antoniovi dovidáme se z Livia (Periocha CX): *C. Antonius male contra Pompeianos in Illyrico rebus gestis captus est.* Že hladem byl svírán, vypravuje Lukanus v. 410. Florus smísl dle způsobu svého různé věci.

c) Není pravda, že lodi byly vyslány od Basila; byly Antoniovy a jen zvláštním způsobem upraveny; srov. Luk. IV, 416 a násl.: *Nova furta per aequor exquisita fugae;* o Basilovi zmiňuje se Luk. IV, 415: *Ut primum adversae socios in litore terrae et Basilum videre ducem.* Ze všeho patrně jen tolik, že byl vůdcem Caesarovým.

d) Slova týkající se zachycení lodi připomínají živě líčení Lukanovo IV, 448:

*At Pompeianus fraudes innectere ponto
Antiqua parat arte Cilix passusque vacare
Summa freti medio suspendit vincula ponto,
Et laxas fluitare sinit religatque catenas
Rupis ab Illyricae scopulis.*

Florus připojil ještě „*quasi per indaginem*“, kteráž slova, vztahující se k přirovnání Lukanovu v. 437 a násl., na místě tom jsou nevhodná.

Vedle příkladů již zpomenutých můžeme uvést ještě některé, o nichž nelze pochybovat, že jsou reminiscence z Lukana. O porážce u Allie užil Lukanus výrazu VII, 409: *Et damnata diu Romanis Allia fastis* a Florus I, 7, 7: *Itaque hunc diem fastis Roma damnavit;* shoda ta jest tím důležitější, ježto zřejmo z ní, že Florus nenapodobil Lukana jenom v oddíle o válce občanské, nýbrž i jinde, jak již z příkladu prvního vychází na jevo.

Na začátku bitvy u Farsalu zpomíná Lukanus dalekosáhlých následků, jež bude mít v zápětí. Dí pak mezi jiným VII, 391:

*Tunc omne Latinum
Fabula nomen erit: Gabios Veiosque Coramque
Pulvere vix tectae poterunt monstrare ruinae.*

Weise v poznámenání k v. 391: *Tunc . . .* vykládá nesprávně: *Nemo tum credet Romanos tantum potuisse perficere bello.* Básník chce naznačiti hyperbolicky, že krveprolití bude tak velké, že města spustnou zbavena jsouce svých obyvatelů, a latinský kmen zdáti se bude již pouhou bájí, jakoby ho ani nebylo bývalo; srov. 389 a násl.; 399 a násl.; I, 24 a násl. Tak vykládá již scholiasta: *quia exstinguetur omnis posteritas, et si quis audierit Latinos fuisse, fictum credet ut fabulam.* S Lukanovým místem srovnal bych Flora I, 6, 11: *hoc tunc Vei fuere. Nunc fuisse quis meminit? quae reliquiae? quod vestigium? laborat anna-*

lium fides, ut Veios fuisse credamus, a I, 11, 8: ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur.

Taktéž výraz Florův II, 13, 65: sparsae magis quam oppressae vires erant ukazuje k Luk. VIII, 273: sparsit potius Pharsalia nostras quam subvertit opes, a u téhož básníka hledati třeba zřídlo těchto výrazů Florových, jakkoli Baier na str. 17. a 18. domnívá se, že společný obou pramen byl Livius.

Původ války občanské vykládá Luk. I, 160 a násl.: Namque ut opes mundo nimias fortuna subacto intulit et rebus mores cessere secundis a Florus I, 47, 7: Quae enim res alia civiles furores peperit quam nimiae felicitates? II, 13, 8: Causa tantae calamitatis eadem quae omnium, nimia felicitas. Luk. I, 111: Non cepit fortuna duos a Flor. II, 13, 14: tamquam duos tanti imperii fortuna non caperet; Lukanus charakterisuje oba soky I, 125:

Nec quemquam iam ferre potest Caesarve priorem
Pompeiusve parem

a Florus II, 13, 14: Nec ille ferebat parem nec hic superiorem.

Při takové slovní podobnosti netřeba, tuším, pochybovati, že Florus Lukanu na mnohých místech jednak úmyslně, jednak bezděčně napodobil. Výraz Lukanův I, 1: Bella plus quam civilia rozvádí Florus II, 13, 4: ut non recte tantum civile dicatur . . . et plus quam bellum; taktéž užívá stejného přechodu II, 13, 30: Aliquid tamen adversus absentem duces ausa Fortuna est jako Luk. IV, 403: In partes aliquid sed Caesaris ausa est (scil. Fortuna).

Co vypravuje Florus o návratu Mariově z Afriky II, 9, 11: Itaue ad nomen tanti viri late concurritur, servitia — pro nefas — et ergastula armantur, jest dle mínění Baierova na str. 22. vzato z Livia, ale podobně vyjádřil se při téže příležitosti Luk. II, 94:

servilia solvit
Agmina; conflato saevas ergastula ferro
Exseruere manus . . .

Kritické a exegetické příspěvky k Propertiovi.

Napsal K. Cumpfe.

V časopise „Berliner Philologische Wochenschrift“ 1884 č. 9—13 a 16 uveřejnil A. Otto řadu kritických a exegetických příspěvků k Propertiovi ve článku: Propertiana. Mnohé z výkladů

a konjektur jeho zasluhují vskutku vážného povšimnutí; jiné domněnky však zdají se býti pochybeny, takže nebude od místa přičiněti k nim některá poznamenání.*)

I, 1, 19 hájí Otto důkladnou interpretaci rukopisné čtení fallacia, neuznáváje potřeby zaměnění je konjekturami fiducia, audacia, sollertia, a to, jak domnívám se, plným právem. Vedlé II, 4, 25 mohl ukázati ještě k II, 4, 17:

Non hic herba valet, non hic nocturna Cytaeis,
Non Perimedeeae gramina cocta manus.

Za to však nevhodná zdá se býti konjektura jeho torum, za níž chce zaměnění čtení rukopisné locum I, 1, 36, kde již Markland navrhol novum. Důvod jeho „die Wendung mutare locum ist höchst prosaisch, fast nichtssagend“ není podstatný. Výraz ten jest zde na místě, zpomeneme-li v. 29 a 30; neboť básník, nemoha Cynthii obměkčiti k lásce, chtěl odebrati se do krajín vzdálených „qua non ulla meum femina norit iter“; ti však, kteří jsou v lásce šťastni, mají zůstati v Římě, v. 31: Vos remanete . . . , je má poutati láska jejich (v. 35), a proto nemají měniti místo svého pobytu (neque assureto mutet amore locum). Proto také Propertius, dosáhnuv lásky Cynthie své, nechce již Řím opustiti I, 6, 5:

Sed me complexae remorantur verba puellae; srov. I, 17, 1; I, 17, 15.

Bylo-li by vůbec změny třeba, byla by na snadě spíše domněnka, že dlužno čísti focum.

I, 4, 15: Quo magis et nostros contendis solvere amores,
Hoc magis accepta fallit uterque fide.

Accepta zdálo se nemístným již Heinsiovi, jenž navrhol asserta, a Marklandovi, který chtěl čísti adducta; v době nejnovější změnil Weidgen čtení rukopisné v ecce pia.

Též Otto pokládá accepta za porušené a navrhuje et nebo at certa. Než konjektury ty jsou dle mého soudu zbytečny; čekali bychom ovšem plný výraz data acceptaque, však básník užil brachylogicky pouze jednoho accepta fide, kteréž předpokládá na místě tom data. Oba klamou (fallit uterque) věrným slibem (fide), který jeden od druhého obdržel a též na vzájem učinil. Na závazek ten naráží básník později, když milenka stala se mu nevěrnou; srov. I, 15, 25 a 35.

I, 5, 7: Non est illa vagis similis, conlata, puellis:
Molliter irasci non solet illa tibi.

Otto, vykládaje správně smysl veršů těchto, zamítá právem konjekturu Bährensovu sibi a jiné ve verších následujících. Solet

*) Propertia cituji dle vydání Bährensova.

Listy filologické a paedagogické 1884.

zaměněno již od starého opisovače ve „sciet“, kteréž čtení také většina vydavatelů přijala. Palmer navrhol non volet. Že verš v té podobě, jak rukopisy jej zachovaly, jest porušen, o tom pochybovati nelze; kdežto však dříve shledávána korrupce ve slově solet, domnívá se Otto, že tibi zaměněno jest za mihi, ukazuje k tomu, že záměna zájmen u Propertia častěji se nalézá; i navrhuje čtení:

Molliter irasci non solet illa mihi.

Změna Ottonova zamlouvá se svou jednoduchostí, ale není v souhlase s verši následujícími:

Quod si forte tuis non est contraria votis,
At tibi curarum milia quanta dabit.

Slova tato předpokládají, že irasci ve v. 8. vztahuje se k tibi. Propertius varuje totiž Galla před dvojí nehodou; předně před hněvem Cynthie (v. 8), jenž jest daleko větší než u děvčat rázu obyčejného (srov. I, 4, 17), a před mukami, jež by mu vzešly z lásky k ní, kdyby se jeho přání naklonila (v. 10).

I, 8, 33: Illa vel angusto mecum requiescere lecto
Et quocunque modo maluit esse mea,
Quam sibi dotatae regnum vetus Hippodamiae.

Otto, tuším, první soudí, že participium dotatae je porušeno, a navrhuje čtení dotari; důvodem jest mu jednak dativ sibi bez určitého vztahu, jednak prý může stěží znamenati dotata Hippodamia „die Hippodamie mit reicher Mitgift.“ Co prvé námitky se týče, dlužno poznamenati, že z předcházejícího verše snadno lze doplniti esse neb příslušnou formu slovesa velle, ježto nutno u Propertia mnohdy daleko smělejším způsobem některý výraz z předcházejících nebo následujících veršů doplniti; srov. příklady uvedené u Hertzberga: Quaest. Propert. str. 123 § 11. Ještě méně podstatná jest námitka druhá, již lze vyvrátiti hojnými příklady; srov. Horat. carm. III, 24, 19; Plaut. Mil. glor. v. 680 a jiné.

I, 11, 21: An mihi non maior carae custodia matris
Aut sine te vitae cura sit ulla meae.

Rukopisné an zaměňují vydavatelé buď s Keilem v nam, nebo s Lachmannem v at, nebo s Lachmannem v ah. Otto podržuje an, ale mění non v nunc: An mihi nunc maior carae custodia matris? Za důvod uvádí: „Denn wenn nicht wirklich die Frageform des Satzes die ursprüngliche wäre, würde es doch wohl im Pentameter heissen müssen: nec sine te . . . Ist dem so, dann steckt der Fehler nicht in den Anfangsworten des Hexameters, sondern in der Negation.“ Avšak jest známo, že aut po nega-

tivních výrazech mívá význam nec; srov. Propert. II, 17, 15; II, 34, 83; totéž platí o vel; srov. Propert. I, 14, 24, kde rukopisy interpolované opravily nec.

I, 15, 29: Multa prius vasto labentur flumina ponto,
Annus et inversas duxerit ante vices.

Rukopisné multa zaměnil Passeratius v nulla, což také většinou vydavatelé přijato. Jest podivno, že Ottonovi nezdá se myšlénka tím povstala býti pravé *ἀδύνατον*; taktéž nesouhlasí s výkladem těch, kteří podrževše rukopisné multa vysvětlují vasto ponto za ablativ na otázku odkud, ježto prý vazba ta jest nejasná. Než čtenářům vazba ta nezdála se tak neobyčejnou, ježto byl znám obyčej básníků naznačovati nemožnost způsobem tím; srov. Propert. III, 19, 6; II, 15, 33; Ovid. Trist. I, 7, 1; Heroid. V, 30. Otto vykládá labi = entgleiten, verfiessen. „Eher werden viele Ströme ins weite Meer verfiessen u. natürlich vertrocknen und schwinden, als die Sorge um dich in meiner Brust schwindet.“ Než výklad ten zdá se býti příliš hledaným; zcela jinak vyjádřil Propertius touž myšlénku II, 32, 49:

Tu prius et fluctus poteris siccare marinos,
i jest s podivením, že Otto místo to nevedl.

I, 17, 3: Nec mihi Cassiope solito visura carinam.

Že solito jest korrupce, o tom nikdo nepochybuje; než návrhy ve příčině nápravy posud učiněné málo uspokojují. Pravou zajisté cestu, jak i Otto soudí, nastoupil Polster navrhuje stolido; básník totiž činí si sám výčitky, že Cynthii opustil. Ottonovi zdá se však výraz ten příliš silný, a proto chce psáti stulto. Co do myšlénky srovnávám Tibulla I, 2, 65:

Ferreas ille fuit, qui te cum posset habere,
Maluerit praedas stultus et arma sequi.

II, 1, 47: Laus in amore mori: laus altera, si datur uno
posse frui: fruar o solus amore meo.

Rukopisné uno změnil Bährens zcela přiměřeně v uni, následuje v tom Hoefffta a Bosschy, ježto básníkovi jde o to, aby sám mohl těšiti se lásce své; proto zbytečná jest změna, již navrhuje Otto, ač podává týž smysl: Laus in amore mori: laus altera, si datur, unum posse frui.

II, 5, 27: Scribam igitur, quod non unquam tua delet aetas.

Bährens (Misc. crit. p. 85) shledává výraz ten neobyčejným a navrhuje i píše ve svém vydání acta, čímž verš ten stává se

nejasným. Otto mění tua v tibi vykládaje „was dir keine Zeit, und möge sie noch so fern sein, tilgen wird.“ Než smysl rukopisného čtení jest zcela jasný. Básník doufá, že verš 28: Cynthia forma potens, Cynthia verba levis nebude moci vyhladití po celý život svůj, byť sebe více namáhala se nápravy hledajíc; že pak pověst z toho vzešlá bude ji trápiti, patrnó z v. 30: Hic tibi pallori, Cynthia, versus erit. I výraz sám tua aetas = tu, dum vivis jest nezávadný; srov. I, 2, 31: His tu semper eris nostrae gratissima vitae totíž: nobis, dum vivimus; I, 6, 21: Nam tua non aetas unquam cessavit amori; naopak mors = mortuus, corpus mortuum II, 13, 22.

II, 20, 35: Hoc mihi perpetuo ius est, quod solus amator
nec cito desisto nec temere incipio.

Bährens poznamenává: „ius est“ depravatam videtur: num laudes (= laudabis)? Že místo to jest porušeno, zdá se býti jisto; avšak konjektura Bährensova jest asi pochybená, jak soudí Otto, chtěje čísti fas est; myslím, že vhodným by bylo laus est; srov. I, 7, 9:

Hic mihi conteritur vitae modus, haec mea fama est,
Hinc cupio nomen carminis ire mei.
Me laudent doctae solum placuisse puellae.

II, 32, 50: Altaque mortali deligere astra manu;

tak čte se v rukopisech; Burmann opravil deripere, což od vydavatelů obecně přijatò. Otto chce psáti delicere; než uváděti konjekturou v text slovo tak neobyčejné, jest zajisté na pováženou.

III, 7, 45: Viveret ante suos dulcis conviva Penates,
Pauper, at in terra nil nisi (ubi) flere potest.

Že slova poslední, jak nalézají se v rukopisech, neposkytují náležitěho smyslu, všeobecně se uznává. Změny, které kritikové podnikli, vypočteny jsou ve vydání Bährensově. Dle mého soudu jest konjektura Jakobova flare pravou emendací, již i Hertzberg i L. Müller ve svá vydání přijali. Neboť jest jednak nepatrnou obměnou čtení rukopisného, jednak vyhovuje smyslu výborně. Paetus, kdyby nebyl se odebral na moře za příčinou zisku, byl by žil klidně ve svém domově chudý sice, ale žil by bezpečně na pevné zemi, kde vítr by ho nezahubil jako na moři. Kontrastem ku slovům „nil ubi flare potest“ jest v. 13: infelix Aquilo . . . a konec básně v. 71:

At tu, saeve Aquilo, nunquam mea vela videbis:
Ante fores dominae condar oportet iners.

Bährens přijal v text svou konjekturu:

Pauper, at in terra nil nisi flet et opes.

Otto přisvědčuje Bährensovi, ale čte ubi místo nisi a vyládá: „Auf dem Lande, wo er keinen Verlust an Schätzen beklagen würde, eben weil er keine erworben hätte.“ Než smysl ten byl by tenkrát na místě, kdyby nebyl Paetus ve vlnách mořských zahynul a se bez pokladů domů navrátil.

III, 13, 41: Dique deaeque omnes, quibus est tutela per agros,
Praebebant vestrīs verba benigna focus.

Přes obranu Lachmannovu i Hertzbergovu nelze asi ruko-
pisného vestrīs podržeti, a tu konjektura Heinsiova festis jest
dle mínění mého nejpravděpodobnější. Propertius líčí dobu starých,
prostých mravů a zbožnosti, kdy bohové v přátelství žili s lidmi,
kteří jim obětovali a je ctíli, kdežto za času jeho v. 47 a násl.:

At nunc desertis cessant sacraria lucis:

Aurum omnes victa iam pietate colunt.

Proto konjektura Ottonova nostris (ve smyslu humanis) není
pravděpodobná jako Bährensova iustis.

O některých zajímavých stránkách vlast- ních jmen osobních u Homera.

Podává František Grešl.

V bohaté pásmo děje, jaké vine se básněmi Homerovými, zapředeno jest vedle nepřehledné takořka řady proslulých bohatýrů velké ještě množství osob jiných, dílem na bojišti trojském velmi záslužně si vedoucích, dílem i mimo krutou seč v klidném zátiší působících a obou básní děj mile oživujících. Mocní vládkové, rekovní bojovníci, důmyslní rádcové, bohem nadšené věstcové, při veselých hodech rozkoš plodící pěvcové, rozpustilí záletníci vnadyplné Penelopy, věrní a spolehliví sluhové, konečně rozmilé zjevy žen od básníka krásou přiroděných okouzlujících: všem těmto osobám delší neb kratší jest vyměřen úkol, jímž platně účinkují při velikolepých dramatech krvavé války trojské a dobrodružného návratu Odysseova. Že při tak pestré směsici básníkových figur nikterak není lze, aby jména jejich vměstnána byla v rámec jakékoli v theorie, nikdo tuším nebude bráti v pochybnost. Nicméně i po této stránce studium Iliady a Odyssee není nezajímavé a mnohdy jako za odměnu práce zdánlivě zbytečné

a hledání již již unavujícího leccos předce se vyskytne, oč rozdělití se možno s tím, komu se nechce v té příčině pátrati.

Známo jest, že básník ve druhém zpěvu Iliady, hodlaje naznačiti jména bohatýrských vůdců vojska achajského, Musy vzývá, aby mu při této práci nesnadné a síly jeho nemálo přepínající byly podporou. Pravit ve verších 480 a násl.:

πληθὺν δ' οὐκ ἄν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὀνομήνω,
οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἴεν,
φωνή δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δὲ μοι ἦτορ ἐνείη,
εἰ μὴ Ὀλυμπιάδες μούσαι, Διὸς αἰγιόχοιο
θυγατέρες, μνησαίαθ' ὅσοι ὑπὸ Ἴλιον ἦλθον.

Není-liž tu možno se domnívati, že Musa, jejíž vnuknutím básník píše, miláčkoví svému nedala dlouho býti na pochybách, a že taková mu napověděla jména, jakáž mužům bojovným dobře se hodí a pěkně sluší, statečnost, vytrvalou obranu, sílu a rychlost jejich názorůjice. A skutečně velké shledáváme množství vlastních jmen osobních, kteráž významem svým jednak poukazují k vůdcovství a vladaření, jednak ku vlastnostem, jaké zdobiti mají muže bojovníka. Ku jménům kategorie první často druží se význam jakéhosi nad jiné vynikání a pověsti slavné, jakož i důmyslu a obezřelého rádcovství. Sem počítati dlužno vlastní jména: *Ἀμφιμέδων, Εὐρυμέδων, Λαομέδων, Ἀγέλαος, Δημοκόων, Δημοῦχος, Εὐαίμων, Στρατίος, Ἡετίων* (Velectný), *Κοίρανος, ἑνσá jména Ἰπιάνασσα, Ἰπιμέδεια, dále Ἀγακλῆς, Κάστωρ, Καίνεύς, Εὐρύκλεια, Κασσάνδρη, Καστιάνειρα*. Zdalíž i vlastní jméno *Νέστωρ* sem by se mělo počítati a spojovati se slovesem *νέ-ο-μαι, νίσ-σομαι* — *νόστος*, čímž by znamenalo vůdce při návratě aneb vůbec vůdce lidu, rozhodnuto není. Sem patří ještě *Ἀγαμήδης, Ἐχέφρων, Μῆστωρ, Μέδων, Μέντωρ, Νοήμων, Φρόνιος* atd. Jméno proslulého Agamemnona, hlavního vůdce vojska řeckého, rozvádějí etymologové u větu *ὅς ἄγαν μέμονε*. Dle toho byl by Agamemnon muž, jehož vůle a mysl vysoko se povznáší. Goebel vysvětluje řečené jméno větou: „qui stupendum vel mirum in modum nitatur, conetur, ad altiora aspirat.“

K válečnému zaměstnání a myslí rekovné nesou se četná vlastní jména osobní jako *Ἀγαπήνωρ, Ἀγήνωρ, Ἀδμητος, Ἀδρηστος, Αἰγαίωv, Ἀλκιμος, Ἀκάμας, Ἀντήνωρ, Ἀντίμαχος, Ἀντίφονος, Ἀλιθέρσης, Ἀρχέστρατος* (Vladivoj), *Δηίφοβος, Δόρυκλος* Ratislav, *Πάρις* (kořen *παρ* = bojovati), *Πρόμαχος, Πυφαίχμης, Πορθεύς, Πτολεμαῖος, Ρηξήνωρ* (Bořivoj), *Τηλέμαχος* (Dalibor), *Τληπόλεμος, Τυδεύς* (koř. *τυδ* = tlouci), *Ψήνωρ, Τπερήνωρ, Χερσιδάμας*. Hektorova choť nazývala se *Ἀνδρομάχη* (Lidmibora).

Význam síly tělesné, rychlosti, obratnosti a válečné vytrvalosti stopovati lze u jmen: *Ἀγασθένης, Αἰολος, Ἀλλάθους, Ἀρηίδοος* (Spitibor), *Βίας, Βιήνωρ, Βριάρεως, Ἴφεύς, Ἴφι-*

δάμας, Μενεσθεύς (Stanimír), *Πειρίθοος, Ποδάρκης, Πρόθοος, Σθένηςλος*. Rychlost označují také jména Nereoven *Θοή, Ἀμφιθίη* a *Κυμοθόη*.

V některých vlastních jménech uzavřen jest pojem obrany a ochrany. Sem nesou se jména: *Ἀλέξανδρος, Ἀλκιμέδων*, které by rovnalo se slovanskému Branimysl. Možno však toto jméno též překládati: silou vládnoucí, a tomuto výkladu před výkladem Seilerovým „der Abwehr gedenkend“ přednost dáti sluší, poněvadž nasvědčuje tomu analogie jmen *Ἀμφιμέδων, Εὐρυνμέδων, Λαοιμέδων* atd. Dále patří sem *Ἀμύντωρ, Ἀρκεσίλαος, Ἐκτωρ, Ἐρύλαος, Λαίρτης*. Podotknouti sluší, že Bergk (Rheinisches Museum 1864) sem počítá i vlastní jména *Εὐρύλοχος, Εὐρύμαχος, Εὐρύδημος, Εὐρύστρατος* a *Εὐρυνπόλεμος*, jejichžto první část od slovesa *ἔρύω* odvozuje.

Jsou však ještě jiné příčiny, odkud četná vlastní jména svůj vzala původ. V požehnaném zátíší ostrova Scherie klidně žil národ Faiaktí, kteří válce nepřejíce výhradně hleděli si námořnictví a když pokdy mívali, rádi si zazpívali a zakřepčili při veselých kvasech. Není divu, že básník jména jejich tvoře, hlavně přihlížel ku plavbě na moři a odtud skoro všecka jména odvozoval. Jak pěkně sluší Alkinoově sličné dceři jméno *Ναυσικία*, navibus celebra Návoslava! Všecka ostatní jména k námořnictví se táhnou, jako *Ἀκρόνεως, Ἀκίναλος* (jinak epitheton lodí „plachtoletý“), *Ἐλατρεύς* (Veslař), *Ναυτεύς* (Lodník), *Πρυμνεύς* (Kormidelník), *Ἀγγίλαος* (adj. „pomořský“), *Πρωρεύς, Θόων* (epitheton lodí), *Ἀναβησίνεως* (kdo na loď vstupuje), *Ἀμφιάλος* (mořem obklíčený), *Πολύνηος* (kdo mnoho lodí má), *Τεκτονίδης* (Syn Tektona, stavitele lodí), *Εὐρύαλος, Ἄλιος, Κλυτόνηος, Ναυβολίδης*. Výjimku činí vlastní jména *Δύμας, Ἀλκίνοος, Ἀρήτη, Λαοδάμας, Πόλυβος* a *Ῥηξήνωρ*.

Rovněž v zaměstnání rolnickém, v chovu dobytka a koní dlužno hledati původ některých vlastních jmen: *Πόλυβος, Εὐμηλος, Πολύμηλος, Εὐπιππος, Κτήσιππος, Βούκολος, Ἴπποδαμος, Ἴπποκόων, Ἴππόνοος, Ἴππόθοος* a j. K nim druží se jména značící majetek a blahobyt: *Πολύκτωρ, Φιλοκτήτης, Πάμμων* od dors. *πᾶμα* (*πάμμα* lesb.) Boháč, *Ταλθύβιος* (Vaníček v etymol. slov. překládá „Blütheleben“). Sem patří i *Πολίτης, Νάστις, Ορέστις* a *Ορέσβιος* (Horák).

Konečně i jiná rozličná zaměstnání, postava těla lidského, barva, vlastnosti duševné původ daly četným vlastním jménům: *Δρύαξ, Δρύοψ*. Curtius mylně soudí, že toto jméno povstalo od slova *δρῦς* a z kořene *οπ-*. Však řečené *οπ* není žádným kořenem významu samostatného, nýbrž pouhou příponou slovotvornou či přitvorkem, jak praví Niederle ve článku o některých epithetech homerských (Listy filol. a paed. ročn. II.), uváděje mezi jinými i jméno vlastní *Δρύοψ*. Dále patří sem *Πυλάρτης* (Vrátný), *Ἀγάθων* (Dobrý), *Ἄγριος* (Divoký), *Ἀινείας* (koř. *ἄν* lesknouti

se), *Αἰθων* (Lesklý). *Ἀρσίνοος* (Vysokomyslný), *Γανυμήδης* (Veselý), *Γλαῦκος*, *Γουνεύς* (od *γουνός* vrch — chlumeč — Chlumecký), *Εὐήνος* (dle Vaníčka muž krásného vzezření, Schöngesicht), *Εὐπειθής* (Poslušný), *Ἑλπήνωρ* (v němčině Hoffmann), *Ἐτεοκλής* (Istislav), *Θερσίτης* (Smělý), *Ἰκετάων*, (Prosebník), *Κάλχας* (Myslitel), *Καλήτωρ* (Provolavač), *Κόρωνος* (Křivý), *Λεύκος* (Bílý), *Μημιστεύς* (Dlouhý), *Μέλας* (Černý), *Νηλεύς* (Neslitovný), *Ξάνθος* (Žlutý), *Οὐκαλέγων* (Bezstarostný), *Πολυδέυκης* (Starostlivý), *Πολυνείκης* (Libosvár), *Σίσυφος* (Mudroch), *Φοῖνιξ* (Červený), *Φαίδιμος*, *Χάροψ* (Jiskrný) atd. Že i zvířata zde zastoupena jsou, dokazují vlastní jména *Ἀθήδων*, *Ἀλεκτρύων*, *Ἀυτόλυκος*, *Λεοντεύς* a j.

Prostým taktó vlastních jmen osobních vypočtením není ovšem úkol, jakýž s hora jsme si ustanovili, rozřešen a bude nám i k jiným přihlédnouti příčinám, proč úvaha o vlastních jménech Homerských nemálo se zamlouvá.

Homer libuje si v tom, že pojmenováním otcovým neb synovým zvláštní mezi oběma naznačuje vzájemnost jednak zaměstnání a osudu, jednak duševních vlastností se týkající. V Iliadě V. 59 dočítáme se o Ferekleovi, že do všelikých znal se krásných prací ručních. Proto praví o něm básník, že byl *Τέκτωνος Ἀρμονίδεω*, narážaje na to ve v. 62: „ὄς καὶ Ἀλεξάνδρω τεκτρίνοιο νῆας ἔϊσας.“ Že práce řečeného umělce zvláštním vypikaly ladem, dosvědčuje patronymikum *Ἀρμονίδης*. Proč pěvec Femios v Odyss. X. 330 zove se Terpiovcem (*Τερπιάδης*), není vymyšleno leda bylo; vždyt pěvec, jakým byl Femios (*πολύφημος αἰδός* Odyss. V. 337) srdci naslouchajícího nemálo lahodě, zcela vhodně slouti může synem Rozkoše. — Zajímavou vzájemnost mezi otcem a synem zvláště pozorovati jest při jménech *Πολύιδος* a *Εὐχίνωρ*. Známo jest, že u starých Řeků vykladačům snů veliké se dostávalo úcty a že s věstci do stejné kategorie byli řaděni. Dokladem toho jest Iliady I. 62: „ἀλλ' ἄγε δὴ τινα μάντιν ἐρείομεν ἢ ἱερεῖα — ἢ καὶ ὀνειροπέλον — καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διὸς ἔστιν.“ Takovým vykladačem snů byl Eurydamas, jehožto syn proto asi nazván jest Polyidem. Poněvadž však týž sám také věstcem byl, v Korinthě se zdržuje (Il. XIII. 663), syna svého Euchenorem pojmenoval, k modlitbě poukazuje, již každý věstec bohy vyzývá na pomoc, kdykoliv někomu vzácným svým posloužití má uměním.

Povšimnutí zasluhuje jméno *Ἀλκύννη*, jehož dostalo se Kleopatře, dceři Idové a Marpessině. Marpessu, dceř krále Euena, unesl Idas, syn Afareův. Ale Apollo, rovněž hoře láskou k ní, pronásledoval jej a uchvátil mu ji. Po vůli Diově Marpessa Idovi jest navrácena, s nímž pak žila ve šťastném manželství. Aby neblahý někdejší osud její v rodině zůstal jaksi památkou, dáno Kleopatře, dceři její, jméno *Ἀλκύννη*, jímž pojmenován jest i pták lednáček. O tomto se vypravuje, že, když osírí, žalostno zpívá, jakoby nařikal. Má tudíž Kleopatra jménem *Ἀλκύννη* býti

upomínkou, která podobně kdysi bědovala máti Marpessa, od milence svého násilím jsouc odtržena. — Podobně Menelaos synu svému, kteréhož zplodil s otrokyní, když Helena mu byla unesena, dal jméno *Μεγαπένθης*, aby velký svůj označil žal nad ztrátou choti své. — Kterak ve jméně *Εἰδοθέη* charakterisován jest otec její Proteus, jenž v rozmanité prý se mēnil postavy (*εἶδος*), aby nikomu nemusil dobrovolně předpovídati, zdá se, že Pott dobře pověděl. — Že Perifas, trojský hlasatel, nazván jest *Ἠπυτίδης*, t. j. synem Epytovým, odůvodňuje význam slovesa *ἠπύω* hlasitě svolávati. Skutečně sbledáváme v Iliadě VII. 348 spojení *ἠπίτα κῆρυξ* hlasno volající hlasatel. — Velmi případně jest Noemon synem Froniovým, Dolon synem Eumedovým, lalmenos synem Areovým; Strofios otcem Skamandriovým. Některým osobám u Homera dvou dostalo se jmen. Hektor synu svému říkal Skamandrios, lidé však Astyanax. Jméno toto vysvětluje básník v Iliadě VI. 402: „οἷος γὰρ ἐρύετο Ἴλιον Ἐκτωρ.“ — Ino, dcera Kadmova, byvsí přijata mezi mořské bohyně, pojmenována jest *Λευκοθέη* (Bílá paní), kterýmžto jménem vzpomínáme si Homerova *λευκή γαλήνη* (Odys. κ 94) značícího jasnou moře hladinu. — Známý rozdíl mezi řečí božskou a lidskou vysvětluje dvoji pojmenování storukého velikána, jemuž bozi říkali Briareos a lidé Aigaion. (Kvíčala o řeči božské a lidské v Listech filol. a paed. roč. IV.) — Na žebráka Arnaia, jenž po Ithace se potuloval a častěji poslán býval poselstvem, lid pokřikoval jménem Iros (dle Ameisa „Pan Iris“), patrně se posmívaje jeho poslétkování. Žertovna jest i hra slovná v Odys. XVIII. 75 *Ἴρος Ἄϊρος*, již nebohému Irovi brzká se prorokuje smrt.

Jsou některá vlastní jména osobní, při kterých prstonárodní užívající etymologie, pozorujeme, že jednak s mythem v nich vyprávěným souhlasí, jednak dobře k ději se hodí. Není s podivem, že o výklad hlavního reka v Iliadě, Achillea, tolik etymologů se pokoušelo a že právě snaha, aby jméno s mythem uvedli v souhlas, svedla je k mīněnīm tak rozmanitým. Odvozovali řečené jméno brzy od *ἄχος* a *Ἴλιον*, brzy od *ἄχος* a *λαός*. Proti výkladu tomuto, jehož ujímali se Pott a Benseler, jakož i proti Prellerovi a Hartungovi, kteří soudili, že by *Ἀχιλλεύς* tolik značilo, kolik *Ἀχελῷος*, jehožto první část s lat. aqua by souvisela, polemisuje Curtius řka, že jménu *Ἀχιλλεύς* rovná se jméno *Ἐχέλαος*, kterýžto význam ovšem jaksí by se shodoval s postavením Achilleovým v Iliadě. Pravdě se podobá, že i přes výklad Curtiův etymologie uvedeného jména ještě na dále spornou zůstane otázkou.

Za to však při jméně dobrodružného Odyssea, jenž trpce zakoušeti musil hněvu božského, zvláště pak hněvu Poseidona, Homer sám populární užil etymologie, vykládaje jméno Odysseus z *ὀδύσσασθαι* rozhněvati se (Hněvsa). Viz Odys. τ 406 a násl.:

γαμβρὸς ἐμὸς θύγατέρ τε, τίθεισθ' ὄνομα, ὅτι κεν εἶπω.
πολλοῖσιν γὰρ ἐγὼ γε ὀδυσάμενος τόδ' ἰκάνω,
ἀνδράσιν ἠδὲ γυναιξίν ἀνά χθόνα πουλυβοτείραν·
τῷ δ' Ὀδυσεὺς ὄνομ' ἔστω ἐπάνυμον.

Narážka na tento původ etymologický shledává se také
v Odyss. τ 273:

ἀτὰρ ἐρίηρας ἐταίρους
ἄλεσε καὶ νῆα γλαφυρήν ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ
Θρινακίης ἀπο νήσου ἰών· ὀδύσαντο γὰρ αὐτῷ
Ζεὺς τε καὶ Ἥλιος· τοῦ γὰρ βόας ἔκταν ἐταίροι.

A Odyss. α 60:

οὐ νύ τ' Ὀδυσεὺς
Ἄργείων παρὰ νηυσὶ χαρίζετο ἱερὰ δέξων
Τροίῃ ἐν εὐρείῃ· τί νύ οἱ τόσον ἀδύσαιο, Ζεῦ;

Narážka na hněv Poseidonův jest v Odyss. ε 339:

κάμμορε, τίπτε τοι ἄδε Ποσειδάων ἐνοσίχθων
ἀδύσαι' ἐκπάγλως, ὅτι τοι κακὰ πολλὰ φυτεύει;

A Odyss. ε 423:

οἶδα γὰρ ὡς μοι ὀδώδυσται κλυτὸς ἐννοσίγαιος.

Podobnou shodu mezi jménem a mythem najdeme v básních
Homerových dosti často a uvedeme zde jen nejdůležitější.

Zatím, co Odysseus domů se vracuje, všeliká podstupoval
dobrodružství, obletovali na Ithace Penelopu, sličnou jeho choť,
neodbytní záletníci. Penelope věrnost chovajíc ke vzdálenému
manželu, chytře odmítala dotěrné ženichy, předstírajíc, že dříve se
neprovdá, dokud by nedotkala Laertovi roucho pohřební. Mythos
tento již ve slově Πηνελόπεια jest uzavřen. Neboť πῆνος, které
zde rozšířeno jest v πηνελ jako νέφος v νεφέλη, značí útek
člunkem do osnovy vetkávaný, a možno-li svádné celkem etymo-
logii Curtiové v té příčině dáti za pravdu, že druhá část řečeného
jména (οπεια) jest utvořena z kořene οπ dle analogie δυς-αριστο-
τόκεια, znamenal by celý tvar ženu v tkanině pracující, vůbec
roucho nějaké zhotovující. Podobně u jména Καλυψώ mimo-
děk vzpomeneme si slovesa καλύπτειν a snadno názor si utvoříme,
že krásná nymfa tato po sedm let v jeskyni u sebe ukrývala
Odyssea, nesmrtelnost mu slibujíc a mladost nikdy nevodnoucí.

Všimněme si Kirky čarodějky! Známo jest, že Odysseovi
zvláštní ustrojila nápoj, jemuž říkali κυκεών a že do něho kouzla
přičinila, aby jej očarovala. Jako již okolnost, že Kirke byla dcerou
Heliovou, souvisí s kouzelnou její mocí, tak i jméno, samo nesouc
se ke slovesu κεράσαι, κινάσαι (Doederlein), jaksi nám dává
na srozuměnou, že bohyně tato výborně znala se v kouzelnictví,
zvláštní připravujíc míchaninu, již, koho chtěla, očarovala. Za-
jímavá jest nahodilost, že týmž jménem pojmenován jest pták
luňák, jenž v letu kruhy tvoře pokládán byl za ptáka zázrač-

ného a v Odys. XV. 526 poslem Apollonovým nazván jest. Významnými jmény pojmenování jsou od básníka božský lékař *Παιήων* (od koř. *πα* = *παύω*, kdo něco utišíje), lovec *Μελέαγρος* (*ᾧ μέλει ἄγρα*), ošklivý *Θερσίτης*, jehož jazyk utřačný ani nejuvznešenějších mužů neušetřil, lstivý vyzvědač *Δόλων*, jenž do tábora řeckého vedrati se chtěl, ale Diomedem a Odysseem jat a usmrčen byl, a konečně pravzor vši lidské lstivosti a zchytralosti *Σίσυφος* (redupl. *σοφός* s aiolským *υ* místo *ο*). Jméno výtečného zápasníka *Λυκαῖος* vykládá básník sám v Iliadě XXIII. v. 711: „*ἀγκᾶς δ' ἀλλήλων λαβέτην*“. Umělcí patrně Ankajos soupeře pevně sevřítí v náručí. — Proč Athena radou chtějíc přispěti Odysseovi, postavou i hlasem připodobní se Mentorovi, odůvodňuje význam jména *Μέντωρ*, kteréž rovná se latinskému monitor. (Curtius, Grundz.) Podobně, kde rozvahy a moudrého jednání jest potřeba, užil básník jmen *Νοήμων* (Cato), *Φρόνιος*, jako v Odys. β 386: *ἢ δ' αὖτε Φρονίω Νοήμονα φαίδιμον υἷον ἦτες νῆα θοήν*, kde hlavně rozvaha naproti se staví nerozvážným záletníkům, a v Iliadě XXIII. 612 *ἦ ῥα, καὶ Ἀντιλόχοιο Νοήμονι δῶκεν ἑταίρω ἵππον ἄρειν*. Průzračná po stránce etymologické jsou jména Nereoven (Iliad. XVIII. 39—49) dílem k jejich vlastnostem, dílem k bydlišti poukazující. Vhodná jména básník dal věstcům *Τειρεσίης*, *Θεοκλύμενος*, *Μέροψ*, věrným a spolehlivým sluhům Agamemnonovým *Ἀσφαλλών* a *Ἐτεωνεύς*, sluhovi Laertovu *Δολίος* a otroku Eumaiovu *Μεσαύλιος*. — Zajímavé jest spojení v Odys. XXIV. 265 *Εὐπειθεὶ πεῖθοντο* a v Iliadě XII. 186 *δάμασσε δέ μιν μεμαῶτα*, totiž *Δάμασον*, pěkný to doklad, že již tenkrát platilo přísloví „nomen omen.“

Popřítí se nedá, že mnohá vlastní jména osobní jsou rázu allegorického. Zvláště Odysseus, aby nemusil pověděti, kdo jest, všelijak se vytáčeje, rád si dává jména vymyšlená. Polyfemovi praví, že jmenuje se *Οὔτις*, jinde opět, nebyv ještě poznán od Penelopy, říká si *Αἴθων* (Lesklý), chtěje ukázati ke své mladistvé čerstvé postavě, a Laertovi odpovídá, že pochází z *Αλυβαντῆ*, že jest synem Afeidantovým a sám že nazván jest *Επερίτεμ*. Jméno *Ἀλύβας* upomíná na sloveso *ἀλάσμαι*; Odysseus chtěl jím asi naznačiti, jak dlouho bylo mu širým se potloukati světem. Mnohá pak utrpení, která při tom podstupoval, znázorněna jsou jménem otce Afeidanta Polypemonovce. Odkud však odvozovati by se mělo *Ἐπήριτος*, nepadno rozhodnouti. Düntzer soudí, že jest to rozšířený tvar od *ἐπήρης*, *ἐπαίρω*, a že značí člověka se vynášejícího. Naproti tomu praví Ameis, že Odysseus jménem tím říci chtěl, kterak všude docházel nepřátelského osočování. — V bájí o Melampodovi, jenž z Fylaky odehnati chtěje posvátná stáda Ífikleova, od pastuchů Ífikleových polapen a v příbytku Fylakově vězněn byl, beze vši pochybnosti má se vlastními jmény *Φυλακός* a *Φυλακῆ* přísná zdůraznití vazba, ve které držán byl Melampus.

Dlužno ještě učiniti zmínku o některých allegorických mythech u Homera. Jasně svítící světlo sluneční a denně se objevující znázorňuje básník pěkným mythem, že Neaira Heliovi porodila dvě dcery, víly Faethusa a Lampetii, kteréž na ostrově Thrinakrii stáda jeho pasou. Stád těchto bylo sedm a každé skládalo se z padesáti kusů, čímž asi padesát neděl starého roku po sedmi dnech a nocích naznačeno jest.

Zvláště názorny jsou mythy o Aloeovcích a o Aktorovcích. Vyskytují se v mythologii příklady, že smrtelní lidé s bohy neb s bohyněmi zle naložili a na pokraj záhuby takřka je uvedli. Ares, bůh války, spoután byl Otem a Efiatem a vazba jeho potrvála třinácte měsícův. Otec obou nazýval se Aloeus. Přirozeno jest, že největším války nepřítelem jest rolník a že po celý rok se napracuje, aby domů odvezl si úrodu. A proto oba statní rekové, Otos a Efiates, rolnické znázorňují pokolení, kteréž role vzdělávajíc polní práci síly své nemálo utužilo a jich až ku smělym zneužilo činům. Že silou a postavou valně zmohutněli, dosvědčuje básník v Odys. XI. 309: „*οὗς δὴ μηκίστους θρέψε ξείδαρος ἄρουρα καὶ πολὺ καλλίστους μετὰ γε κλυτὸν Ὠρίωνα.*“ A jakého smělého činu se odvážili, praví dále ve verši 315: „*Ὅσσαν ἐπ' Οὐλύμπω μέμασαν θέμεν, αὐτὰρ ἐπ' Ὀσση Πήλιον εἰνοσίγυλλον, Ἴν' οὐρανόσ ἀμβατόσ εἶη.*“ Jakož celý mythos jest allegorický, rovněž jména Ἄλωεύς, Ὠτος a Ἐφιάτης poukazují ku práci rolnické, ku mlácení obilí. Ἄλωεύς (ἀλώη) značí mlátce, Ὠτος (ὠθω — ὠθέω) člověka, jenž něco tlačí, tiskne, Ἐφιάτης (ἐάλλω) člověka, který po něčem ruce vztahuje, ruce napřábá. Že z významův obou reků posledně jmenovaných prozírá i způsoblost, aby na samého boha války se odvážili a jej spoutali (Iliad. V. 385—391), možno připustiti.

Jiná báje týká se Euryta a Kteata, bližencův Aktora a Moliony, kteří po matce zovou se *Μολίονε* a po rodičích vůbec *Ἀκτορίωνε Μολίονε*. Byli to stateční hrdinové, kteří i Heraklea přemohli, později však jím přepadení a usmrcení byli. Mythos o jejich nepřemožitelnosti způsobila tuším jména jejich rodičů. *Μολίων* pochodí od kořene *μολ* = mlíti. Zdloužením tvaru *μύλη* (mlýn) povstalo *Μολιόνη*. Jméno *Ἀκτωρ* odvozovati třeba od slov *ἄγνυμι* drobiti, drtiti. Dokladem jest Odys. β 355 *μυλήφατος ἀκτῆ* zemleté obilí. Mohla tudíž o nich snadno vzniknouti báchorka, že jsou syny mlýna (*Μολιόνη*) a muže obilníka (*Ἀκτωρ*). Welcker odkazuje zde ku staré báchorce o dvou mlýnských kamenech, ježto vůbec tehdáž mlýn skládal se ze dvou kulatých na sobě položených kamenů, z nichž svrchní strojem byl otáčen.

U Homera se dočítáme, že jím otáčely děvy služebné. Názor ten jest příčinou, proč Hesiodos a pozdější představovali si Aktorovce jakožto srostlé s dvěma hlavama, čtyřmi rukami a jedním toliko tělem.

Rozbor verše a mluvy v Iliádě a Odyssei.*)

Napsal Jos. Zahradník.

Kdo chce prozkoumati povahu verše a mluvy v herojských básních Iliádě a Odyssei, tomu jest především přihlížeti ke složení a rozčlenění hexametru, jakož i k základu tohoto rozčlenění. Ačkoliv možno pokládati hexametr za periodu rhytmickou, složenou ze dvou tripodii daktylských, předce není mezi stopou třetí a čtvrtou ani rhytmického ani logického rozhraní: ano jest zjevno, že toho s bedlivostí šetřili tvůrcové zpěvů herojských, aby mezi stopou třetí a čtvrtou nebylo vůbec hranice. Zvoliliť sobě v hexametu jiná místa za hranici členů rhytmických a jak ukážeme v dalším pojednání, logických zároveň. Tato místa jsou: a) po prvé slabice stopy třetí (*τομή πενθημιμερής*) neb po druhé slabice téže stopy (*τομή κατά τρίτον τροχαίου*); b) po prvé slabice stopy čtvrté (*τομή έφθημιμερής*); c) po prvé slabice stopy druhé (*τομή τριθημιμερής*), často již i mezi stopou prvou a druhou; d) mezi stopou čtvrtou a pátou (*διαίρεσις βουκολική*).

Kdo poněkud bedlivěji prozkoumá místa v hexametu svrchu dotčená, sezná, že jsou z pravidla rozhraním vět aneb aspoň důležitějších částí věty. Jest tu zajisté týž zákon, který platí v poesii jiných národů i prstonárodní i umělé, že myšlenka nejen na konci veršů nýbrž i na konci členů veršových dochází svého ukončení. Z toho patrnó, že místa v hexametu svrchu naznačená jsou přestávky čili pausy logické i rhytmické zároveň. Není tedy mezi caesurami ve stopě druhé, třetí i čtvrté shora vytčenými a diaresí bukolskou podstatného rozdílu. Proto se také nejčastěji setkáváme s interpunkcí nejen na konci verše nýbrž i na konci členů veršových. Toho sobě všimli někteří učenci, již hexametr v básních Homerových pilněji zkoumali. Na doklad toho uznáváme za vhodné jejich výroky v té příčině tuto položití.

G. Hermann vykládaje caesuru ve spise „Elementa doctrinae metricae“ lib. I, c. VIII. 3. praví: Quoniam autem in pronunciando non modo singula vocabula, sed etiam integrae verborum complexiones distinguuntur, harum quoque finis caesurae faciendae inservit. Quumque potior sit totius orationis, quam unius alicujus vocabuli finis, iis in versibus, in quibus utrovis modo incidí potest, non ex vocabuli, sed ex orationis fine aestimatur caesura. Rozeznáváje dále (lib. I, c VIII, 6) caesuru nutnou a nenutnou (necessaria aut non necessaria) praví o caesure nutné: Necessaria est ea, quae maiorem pausam requirit.

*) Podáváme zde část obšírné práce, která nám v rukopise zaslána, jakožto ukázkou.
Pozn. red.

O interpunkci v caesurách hlavních jedná obšírněji C. A. J. Hoffmann ve spise: *Quaestiones Homericae*, volum. I. § 26—35.

W. Hartel ve spise *Homerische Studien* (Berlin 1873) takto se vyslovuje o logické a rhytmické shodě veršů a členů veršových na str. 93—94: „Es ist gewiss nicht ohne Bedeutung, dass sich die Interpunction so gerne mit den beiden Haupt- und den wichtigsten Nebencaesuren zusammenfindet. Der Dichter ist bestrebt, die mit dem Satzabschluss nothwendige, vom Sinne geforderte Pause mit dem rhytmischen Gange nicht in fühlbare Collision zu bringen, Sinn und Rhythmus vielmehr auszugleichen und durch einander zu kräftigen. So schliesst aufs natürlichste und bequemste die Mehrzahl der Sätze mit dem Vers, entsprechend dem einfachen Satzbau, der nicht ein umfangreiches und künstliches Gefüge benöthigt, das Einfache einfach zu sagen. Geht das nicht an und greift die Periode über den Umfang eines Verses hinaus, dann strebt sie mit ihrem Ende bei den natürlichen Ruhepunkten des Verses, den Caesuren anzulangen.“

La Roche v úvodě k *Iliádě* (Homers *Ilias*, Berlin 1870) § 21 pokládá taktéž hlavní caesury a bukolskou diairesi za pausy, kterýmiž členy hexametru naznačovány jsou.

Bernh. Giseke praví ve spise *Homerische Forschungen* (Leipzig, Teubner 1864) § 183 o interpunkci, že naznačuje přednášejícímu přirozenou přestávku a že se vyskytuje nejčastěji v hlavní caesuře.

Také H. Düntzer v úvodě k *Odyseji*, již pro školy vydal, shledává to býti významným, že tam, kde bukolská diairese, bývá tak často interpunkce.

Že si Řekové v hexametru za hranici logickou a rhytmickou nevyvolili pouze jednu caesuru a to mezi stopou třetí a čtvrtou, nýbrž několik caesur a na různých místech verše, k tomu, jak se zdá, měly je hlavně dvě příčiny: za prvé poskytovaly jim caesury svrchu uvedené velikou volnost ve skládání hexametru, ježto nebyli nuceni přiváděti myšlenku vždy k téže hranici; za druhé vyhýbali se takto jednotvárnosti v rhytmickém chodu verše, což uznává i R. Westphal ve spise *Griechische Metrik* §. 13. str. 135. a §. 30. str. 334.

Aby zjednali hexametru lahodnou rozmanitost chodu neb toku rhytmického, šetřili také pilně častých caesur vedlejších v středostopí.

Rozčlenění hexametru svrchu naznačené, kteréž nepochybně poněmáhlu s rozkvětem epiky se vytvořilo a ustálilo, rozhodně působilo v rozvoj epické mluvy. Že nejen celým větám, jich začátkům a koncům, nýbrž i částem vět vykázána byla poněmáhlu určitá místa v hexametru, že četné vazby grammatické a doplňky vět kladeny bývaly na určitých místech, to z nemalé části způsobilo rozčlenění tohoto verše. Ano skladatelé hrdinských zpěvů *Iliady*

a Odyssee osvojili si prodlením doby, ve které se epické básnictví pěstovalo, takovou zručnost ve skládání hexametrů, že měli ihned po hotové slova toho rozměru, jehož vyžadovala ta neb ona část hexametru.

Tak ku př. volili s oblibou pro začátek hexametru až do caesury po arsi stopy druhé sáhající slova rozměru choriambického; od caesury v stopě třetí do caesury po arsi stopy čtvrté slova rozměru iambického neb anapaestického. Zvláště pilně všmali si místa od caesury ve stopě třetí do diairese bukolské, kamž kladli slova rozměru: $\cup \text{—} \infty$ nebo $\infty \text{—} \infty$. Pro stopu pátou ponechávali si slova čtyř- a pětislabičná rozměru: $\text{—} \infty \text{—} \cup$.

Tak bychom mohli uvést ještě mnoho příkladů básnické jaké techniky. Četné a rozmanité výhody této techniky básnické nejsou nikterak plodem jednoho básníka; ty poněáhu vznikly, rozmnožily a ustálily se ve školách pěveckých, v nichž tvořila a tradicionálně udržovala se pravidla básnické tvorby.

Z té příčiny měly také všechny zpěvy epické celkem stejný ráz. Individualná tvořivost básnická ve školách těchto pěveckých se ještě neprobudila. Toť zjevno i z toho, že pěvci skládající zpěvy nové nerozpakovali se přijímati ze zpěvů starších nejen jednotlivé verše, nýbrž i celé stati veršů, ba často verše ze starších zpěvů s malými proměnami ve svá skládání přijímali aneb jiné zcela podobné veršům ve zpěvech již hotových tvořili. Jak pilně přihlíženo bylo i ke slovosledu, k souměrnosti složitějších vět a souvětí a k četným fonetickým okrasám mluvy epické, to dole šíře bude rozebráno. Tak utvořil genius národa řeckého prodlením času, ve kterém vzniklo, se rozvilo a kvetlo epické básnictví, v Iliadě a Odyssei básnická díla krásy nehynoucí. A tato velkolepá díla, jež se stala všem národům v epice vzory nedostížitými, nevyšla z duchovní dílny jednoho básníka, nýbrž celého národa řeckého.

I. Caesura ve stopě třetí.

Obrátíme nejprve pozornost svou k caesuře ve stopě třetí (*τομή πενθήμερης* n. *τομή κατά τρίτον τροχαῖον*); jestli caesura tato nejdůležitější, poněvadž hexametr skoro ve dvě stejné polovice dělic nejvíce hovoří souměrnosti členů. Proto se také nejčastěji vyskytuje v hexametru a právem za hlavní caesuru pokládána býti může.

Pravili jsme o všech caesurách důležitějších shora vytčených, že jsou rozhraním logickým netoliko vět celých, nýbrž i podstatnějších částí vět. Ukážeme to nejprve při caesuře ve stopě třetí.

A. Caesura ve stopě třetí hranicí vět.

Všimneme si nejprve vět, kteréž po caesuře ve stopě třetí počínajíce vyplňují druhou část hexametru aneb zabíhají až do

hexametu následujícího; potom uvedeme různé části vět v prvném i druhém poloverší způsobeném touto caesurou.

Na předním místě stájež některé druhy vět hlavních, jež počátek berou po caesure ve stopě třetí. A ježto nejčastěji spojky bývají uvozovány, dle spojky je seřadíme.

1. Věty hlavní.

Zřídka se vyskytují hlavní věty, jež beze spojky přiřaděny jsou k větě předcházející; předce však se v některých verších s nimi setkáváme. Vizme některé příklady:

B 330 *κείνος τῶς ἀγόρευε* | *τὰ δὴ νῦν πάντα τελεῖται.*

Γ 164 *οὐ τί μοι αἰτὴ ἐσσί* | *θεοὶ νύ μοι αἰτιοὶ εἰσιν,*

Δ 182 *ὥς ποτὲ τις ἐρέει* | *τότε μοι χάνοι εὐφραία χθῶν.*

Δ 204 *ὄρω Ἀσκληπιάδην* | *καλεῖ κρείων Ἀγαμέμνων.*

Jiné příklady: *A* 29. *B* 221. 296. *Δ* 168. *E* 191. 254. 256. 341. 516. 685. *H* 282. 352. 362. 393. *Θ* 150. 166. 257. *K* 41. *N* 115. 773. *Ξ* 48. *Χ* 285. 303. 335. 393.

Sem možno vřaditi také věty tázací; na př.

I 77 *καίονσι πυρὰ πολλά* | *τίς ἂν τάδε γηθήσειεν*;

K 159 *ἔγρω, Τυδέος υἱέ* | *τί πάννυχον ὕπνον ἀωτείς*;

A 838 *πῶς κεν εἰο τάδε ἔργα* | *τί ῥέξομεν, Εὐρύπυλ' ἦρωσ*;

N 275 *οἶδ' ἀρετὴν οἴος ἐσσι* | *τί σε χορὴ ταῦτα λέγασθαι*;

Viz dále: *A* 414. *Z* 145. *Φ* 360. *X* 431. *Ψ* 409. *Ω* 197.

α 62. 170. 172. *β* 28. *γ* 71. *ε* 299. 465. *ι* 252. *κ* 64. 431. *μ* 450. *ν* 233. *ξ* 364. *π* 58. 187. 461. *ω* 407.

Ze spojky slučovacích nejčastěji připojuje větu k větě spojka *καί*; na př.:

A 15 *χρυσέω ἀνὰ σκήπτρω*, | *καὶ λίσσεται πάντας Ἀχαιοῖς,*

A 95 *οὐδ' ἀπέλυσε θυγάτρα* | *καὶ οὐκ ἀπεδέξατ' ἀποινα,*

H 224 *Ἀτρεΐδην προσέειπε*, | *καὶ οὐ πω λῆγε χόλοιο.*

A 233 *ἀλλ' ἔκ τοι ἐρέω*, | *καὶ ἐπὶ μέγαν ὄρκον ὀμοῦμαι.*

A 267 *κῆρτιστοι μὲν ἔσαν* | *καὶ καρτίστοις ἐμάχοντο,*

A 268 *φηρσὶ ὄρεσκάοισι*, | *καὶ ἐκπάγλως ἀπόλεσαν.*

Jiné příklady: *A* 261. 314. 427. 459. 513. *B* 59. 81. 200.

Γ 41. 207. 352. 360. *Δ* 11. 226. 380. 496. *E* 118. 309. 342.

365. 382. 497. 529. *Z* 206. 207. 431. *H* 151. 364. 371. *Θ* 191.

A 258. 273. 348. 359. 360. 379. 392. 399. 429. *M* 274.

Ξ 86. *Σ* 299. *X* 375. *α* 121. 206. 271. 277. 305. 308.

Jest nám hned tuto poněkud uchýliti se od naznačeného pořádku a vytknouti některé věty vedlejší souřadné, pomocí spojky *καί* sloučené.

A 458 *αὐτὰρ ἐπεὶ ῥ' εὗξαντο* | *καὶ οὐλοχύτας προβάλοντο,*

B 132 *οἷ με μέγα πλάξουσι* | *καὶ οὐκ εἰῶσ' ἐθέλοντα*

B 282 *(ὥς) μῦθον ἀκούσειαν* | *καὶ ἐπιφρασσαίετο βουλήν.*

B 364 *εἰ δέ κεν ὥς ἔρηξ* | *καὶ τοι πέιθονται Ἀχαιοί,*

Γ 235 *οὔς κεν ἐν γνοίην* | *καὶ τ' οὔνομα μυθησαίμην.*

T 446 *ὥς σεο νῦν ἔραμαι* | *καὶ με γλυκὺς ἡμερος αἰρεῖ.*

Jiné příklady: *Δ* 133. 335. 353. *E* 175. 212. 236. *Z* 272.
 ● 371. *Α* 84. *Ξ* 337 *Σ* 442. 488. *Ψ* 548. *α* 89. 117. 201.

Zřídka přiřazuje zde větu k větě spojka *τέ* nebo *τὲ* — *τέ* na př.: *Α* 38. 57. 192. 480. *B* 85. 223. *Γ* 34. 35. *Δ* 161. 279. 416. *E* 170. *N* 230.

Těž spojky *τὲ* — *καί* slučují věty dvě; *καί* nastupuje po caesure ve stopě třetí; na př.:

Α 367 *τὴν δὲ διεκράθουμέν τε | καὶ ἤγομεν ἐνθάδε πάντα.*

B 191 *ἀλλ' αὐτός τε κάθησο | καὶ ἄλλους ἴδουε λαούς.*

B 410 *βοῦν δὲ περιστήσάν τε | καὶ οὐλοχύτας ἀνέλοντο.*

Viz dále: *Α* 465. *Γ* 373. *Δ* 55. *M* 162. *O* 475. *α* 41.

Mnohem častěji slučují spojky svrchu dotčené jednotlivá slova na př. substantiva, což níže obsírněji vyložíme.

Několikrát vyskytují se také spojky slučovací *ἤδέ*, *ἰδέ*, *οὔτε*, *οὐδέ*, *μηδέ* spojující věty nebo členy vět ku př.:

Α 210 *ἀλλ' ἄγε λῆγ' ἔριδος, | μηδὲ ξίφος ἔλκεο χειρὶ.*

Γ 434 *παύεσθαι κέλομαι, | μηδὲ ξανθῶ Μενελάω*

K 47 *οὐ γὰρ πω ἰδόμην, | οὐδ' ἔκλυον ἀδῆσαντος,*

Α 15 *Ἄτρείδης δ' ἐβόησεν | ἰδὲ ζώννυσθαι ἄνωγεν*

N 28 *πάντοθεν ἐκ κευθμῶν, | οὐδ' ἠγνόησεν ἄνακτα.*

Jiné příklady: *B* 504, 634, 635, 832. *Γ* 194, 218. *Δ* 382.
E 3. 333. 830. *Z* 4. 58. 383. 451. 469. *K* 363. 492. *N* 48.
Ξ 199. 228. *O* 159 666. *Π* 736. *T* 22. *Φ* 57. 85. 366. *Ψ* 208.
 527. 735. *Ω* 26. *β* 231. *ε* 127. *ι* 143. *κ* 177. *λ* 143. *ξ* 98.
π 459.

Těž spojka rozlučovací *ἢ* několikrát přiřazuje větu k větě; častěji však váže infinitiv s infinitivem, participium s participiem, substantivum se substantivem, o čemž také níže promluvíme.

Pro věty stájež tyto příklady:

Z 164 *τεθναίης, ὦ Προῖτ', | ἢ κάκτανε Βελλεροφόντην,*

K 505 *ῥυμοῦ ἐξερούι | ἢ ἐκφέροι ὑψός' αἰείρας,*

T 378 *μή πῶς σ' ἠὲ βάλη | ἠὲ σχεδὸν ἄορι τύψη.*

Ψ 382 *καὶ νύ κεν ἢ παρέλασσ' | ἢ ἀμφήριστον ἔθηκεν.*

Viz dále *α* 175. *ι* 273. 339. *ο* 306.

Nejčtenější jsou věty přiřadované spojkou *δέ*, kterážto, ač není příklonna, předce z pravidla staví se za jiné slovo a zaujímá druhé místo ve větě a to za slovesem neb jiným slovem závažným; ku př.:

Α 5 *οἰωνοῖσί τε πᾶσι — | Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή —*

Α 25 *ἀλλὰ κακῶς ἀφίει, | κρατερὸν δ' ἐπὶ μῦθον ἐτελλεν.*

Α 134 *ἦσθαι δευόμενον, | κέλειαι δέ με τήνδ' ἀποδοῦναι;*

Α 200 *Παλλάδ' Ἀθηναίην. | δεινὸν δέ οἱ ὄσσε φάανθεν.*

Α 390 *ἐς Χρῦσην πέμπουσιν, | ἄγουσι δὲ δῶρα ἄνακτι.*

Jiné příklady: *Α* 424. 433. 443. 454. 495. 533. 565. 592.
B 2. 15. 26. 41. 42. 57. 71. 86. 99. 122. 150. 153. 193. 194.
 219. 378. *Γ* 62. 66. 104. 115. 126. 247. 301. 318. 342. 388.
 406. 412.

Zvláštního povšimnutí zasluhují věty spojkou *δέ* přiřazené, v nichž první místo drží *ό, ή, τό* ve svém původním významu pronominalném. Vět. uvozovaných slůvky *ό δέ, ή δέ, τό δέ* jest počet veliký, a ačkoliv se *ό, ή, τό* vyskytuje ve všech pádech, předce nejčastěji v nom. sing. rodu mužského.

Bylo by snadno uvéstí počet dokladů nekonečný; než přestaneme pouze na těchto:

- A* 43 *ὡς ἔφατ' εὐχόμενος, | τοῦ δ' ἔκλυε Φοῖβος Ἀπόλλων,*
A 47 *αὐτοῦ κινήθέντος | ὁ δ' ἦιε νυκτὶ ἰοικώς.*
A 204 *ἀλλ' ἔκ τοι ἐρέω, | τὸ δὲ καὶ τελέεσθαι οἶω.*
A 221 *μύθῳ Ἀθηναίης. | ἡ δ' Οὐλυμπόνδε βεβήκει*
A 228 *τέτληκας θυμῷ | τὸ δέ τοι κήρ εἶδεται εἶναι.*
A 239 *πρὸς Διὸς εἰρύεται. | ἵ δέ τοι μέγας ἔσσειται ὄρκος.*
A 338 *καὶ σφῶν δὸς ἄγειν. | τῷ δ' αὐτῷ μάρτυροι ἔστων*
A 383 *θνήσκον ἐπασσύτεροι, | τὰ δ' ἐπώχeto κῆλα θεοῖο*
A 474 *μέλποντες ἐκάεργον | ὁ δὲ φρένα τέρπετ' ἀκούων.*
A 563 *μᾶλλον ἔμοι ἔσειαι. | τὸ δέ τοι καὶ ὄλιγον ἔσται.*

Jiné příklady: *B* 52. 151. 257. 396. *Γ* 78. 125. 260. 349. 380. *Δ* 3. 108. 498. 522. 524. 535. *E* 13. 17. 106. 121. 153. 302. 304. 366. 390. 581. 617. 626. 655. 859.

Zhusta stojí v čele vět uvozovaných spojkou *δέ* také zájmeno druhé osoby *σύ*, nejčastěji v nominativu; na př.:

- A* 76 *τοὶ γὰρ ἔγων ἐρέω | σύ δὲ σύνθεο, καὶ μοι ὁμοσον*
A 83 *ἐν στήθεσσι ξοῖσι. | σύ δὲ φράσαι, εἴ με σαώσεις.*
A 180 *Μυρμιδόνεσσι ἀνασσε. | σέθεν δ' ἐγὼ οὐκ ἀλεγίζω,*
A 214 *ὑβριος εἴνεκα τῆσδε. | σύ δ' ἴσχει, κείθεο δ' ἡμῖν.*
A 243 *θνήσκοντες κίπτωσι. | σύ δ' ἐνδοθι θυμὸν ἀμίξεις*
A 297 *ἄλλο δέ τοι ἐρέω, | σύ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο σῆσιν.*

Jiné příklady: *B* 201. 256. *Γ* 417. *Δ* 316. 355. *E* 261. *Z* 46. 256. 329. 334. 430. 462. *Θ* 204. 477. *I* 102. 109. 255. 259. 301. 617. 636. 639. *K* 167. *A* 131. 790. *M* 246. *N* 273. *Ξ* 192. 253. *O* 20. 180. 374. *Π* 29. 540.

Jinde opět druží se spojka *δέ* ku předložkám, jež původní význam adverbialný držíce odnášejí se ke slovesu ovšem oddělenému. Nezřídka bývá mezi oběma toliko spojka *δέ*. Jsou pak po caesure ve stopě třetí nejčastěji předložky dvojslabičné ku př. : *ἀπό, διά, ἐπί, κατά, μετά, περί, ὑπό*; ku př.:

- A* 436 *ἐκ δ' εὐνάς ἔβαλον, | κατὰ δὲ προμνήσι' ἔδησαν.*
B 19 *εὐδοντ' ἐν κλισίῃ, | περὶ δ' ἀμβροσιος κέχυθ' ὕπνος.*
B 95 *τετρήχει δ' ἀγορή, | ὑπὸ δὲ στεναχίζετο γαῖα*
Γ 461 *ὡς ἔφατ' Ἀτρεΐδης, | ἐπὶ δ' ἦνεον ἄλλοι Ἀχαιοί.*
Δ 63 *σοὶ μὲν ἐγὼ, σὺ δ' ἔμοι' | ἐπὶ δ' ἔφονται θεοὶ ἄλλοι*
E 81 *φασγάνῳ αἰῆας, | ἀπὸ δ' ἔξεσε χεῖρα βαρεῖαν.*

Viz dále: *A* 199. 611. *B* 100. 154. 279. 446. 477. *Γ* 311. *Δ* 157. 497. *E* 505. *Z* 416. 419. *H* 223. *I* 131. 187. 273. *A* 37. 53. 233. 639. 640. 691. 778. 811. *N* 35. *Ξ* 466. *Π* 324. 325. *Σ* 66. 310. 347. 390. 402.

Zřídka se tu vyskytují předložky jednoslabičné ku př. *B* 451. *A* 447. *E* 307. *I* 350.

Spojka *δέ* bývá na některých místech sdružena se slůvkou *τέ*, *ἄρα*, na př.:

B 268 *σκήπτρου ὑπο χρυσεύου*. | *ζ' δ' ἄρ' ἔξετο τάφρησέν τε*,

B 456 *οὔρεος ἐν κορυφῆς*, | *ἐκαθεν δέ τε φαίνεται αὐγῆ*,

Γ 11 *ποιμέσιν οὐ τι φίλην*, | *κλέπτη δέ τε νυκτὸς ἀμείνω*.

E 836 *χειρὶ πάλιν ἐρύσασ'*. | *ὁ δ' ἄρ' ἔμμαπέως ἀπίρουσεν*.

Jiné příklady: *Γ* 381. *A* 278. 460. *Z* 154. *H* 64. 188. *Θ* 319. *K* 354. 362. 374. *A* 394. *M* 149. 192. 383. 385. 462. *N* 192. *T* 367. *Υ* 239. 255. *Φ* 189. 246. 264.

Kromě spojky *δέ* uvozují věty po caesure ve stopě třetí také odporovací spojky *ἀτάρ* a *ἀλλά*; ku př.:

A 166 *χειρες ἐμαὶ διέπουσ'*. | *ἀτάρ ἦν ποτε δασμὸς ἔκηται*,

Γ 268 *ἂν δ' Ὀδυσσεὺς πολύμητις*. | *ἀτάρ κήρυκες ἀγανοί*

Z 17 *πρόσθεν ὑπαντιάσας*, | *ἀλλ' ἄμφω θυμὸν ἀπήφρα*,

Θ 536 *μείνῃ ἐπερχόμενον*. | *ἀλλ' ἐν πρώτοιισιν, ὦλα*.

Jiné příklady: *A* 491. 535. *A* 448. 29. 287. 483. 485. 833. *Θ* 62. *I* 56. 58. 217. 413. *K* 276. 488. *A* 30. 153. 614. 732. *M* 402. *N* 110. 121. 268. *Ξ* 387. *O* 477. *Σ* 332. *Υ* 14. 422. *Ψ* 511. 546. *α* 43. *η* 210. *ι* 191. *κ* 192. 228. 268. *π* 144. *ρ* 227. *σ* 39. *υ* 246. *χ* 73. *ψ* 40.

Příčinná spojka *γάρ* uvozuje často věty po této caesure. Drží jako spojka *δέ* druhé místo ve větě a sdružena bývá s týmiž slovy, kteráž nalézáme tak často při spojce *δέ*, na př. *ὁ, ἦ, τί, ἀπό, περί, παρά* a j.

Kromě těch bývá před ní i příslovce *μάλα*; na př.:

A 9 *Ἀητοῦς καὶ Διὸς υἱός*. | *ὁ γάρ βασιλῆι χολωθεῖς*

B 118 *ἦδ' ἔτι καὶ λύσει*. | *τοῦ γὰρ κράτος ἐστὶ μέγιστον*.

Γ 294 *θυμοῦ δευομένουσ'*. | *ἀπὸ γὰρ μένος εἴλετο χαλκός*.

Γ 440 *κείνον δ' αὐτίς ἐγώ*. | *παρὰ γὰρ θεοὶ εἰσι καὶ ἡμῖν*.

A 49 *λοιβῆς τε κνίσσης τε*. | *τό γὰρ λάχομεν γέρας ἡμεῖς*.

E 875 *σοὶ πάντες μαχόμεσθα*. | *σὺ γὰρ τέκες ἄφρονα κούρην*,

Θ 29 *μῦθον ἀγασσάμενοι*. | *μάλα γὰρ κρατερῶς ἀγόρευσεν*.

Jiné příklady: *A* 236. 581. *B* 555. *A* 323. 361. *E* 51. 587. *H* 34. 144. *I* 227. 419. 431. 694. 706. *A* 520. 557. 700. *M* 52. 125. 152. 344. *N* 122. 214. 247. 511. *Ξ* 31. 424. 460. *O* 400. 488. 599. *Σ* 322. *T* 243. 262. *Ψ* 63.

2. Některé věty podřadné.

Z vět podřadných dlužno vytknouti především věty vztažné; vyskytují se po caesure ve stopě třetí zhusta.

Nejčtetnější jsou věty, jež uvozovány jsou prostým zájmenem vztažným *ὅς, ἦ, ὃ* (často též *δ, ἦ, τί*), méně četny věty, v jichž

čele jsou vztažná zájmena *ὅστε*, *ὅσπερ*, *ὅστις* neb náměstková adjektiva *οἷος* a *ὅσος* na př.:

- A* 36 Ἀπόλλωνι ἄνακτι, | τὸν ἠέκομος τέκε Λητώ.
A 37 κλυθί μεν, ἀργυρότοξ', | ὅς Χρῦσην ἀμφιβέβηκας
A 72 ἦν δια μαντοσύνην, | τήν οἱ πόρε Φοῖβος Ἀπόλλων,
A 94 ἀλλ' ἔνεκ' ἀρητήρος, | ὃν ἠτίμησ' Ἀγαμέμνων
A 230 δῶρ' ἀποαιρεῖσθαι, | ὅστις σέθεν ἀντίον εἶπη·
A 279 σκηπτούχως βασιλεύς, | ᾧ τε Ζεὺς κῦδος ἔδωκεν.
A 289 πᾶσι δὲ σημαίνειν, | ἅ τιν' οὐ κείσεσθαι οἴω.
B 143 πᾶσι μετὰ πληθύν, | ὅσοι οὐ βουλῆς ἐπάκουσαν.
B 492 θυγατέρες μνησαίαθ', | ὅσοι ὑπὸ Τλιον ἤλθον.
A 264 ἀλλ' ὄρσεν πόλεμόνδ', | οἷος πάρος εὐχαι εἶναι.

Jiné příklady: *A* 388. 392. 451. 505. *B* 36. 38. 138. 192. 325. 436. 762. *Γ* 87. 190. 238. 279. 338. 351. 354. 429. *Δ* 187. 432. 520. *E* 525. 783. 877. *H* 112. *I* 5. 117. 385. 396. *K* 195. 414. *A* 554. *Ξ* 28. 36. *O* 167. 183. *Π* 752. *P* 203. *Ψ* 712. *Ω* 721. *ε* 4. *θ* 162. *ι* 268. *κ* 493. *ξ* 223. *σ* 273. 373. *τ* 161.

Nesmíme též mlčením pominouti vět vztažných, uvozených relativními adverbii *ὅθι*, *ὅθεν*, *ὅπη*, *ἵνα* (kde) na př.:

- B* 307 καλῆ ὑπὸ πλατανίστῳ, | ὅθεν ῥέεν ἀγλαὸν ὕδωρ·
B 722 λήμνω ἐν ἠγαθέη, | ὅθι μιν λίπον νῆες Ἀχαιῶν
Δ 132 αὐτῆ δ' αὐτ' ἴδυνεν, | ὅθι ζωστήρος ὄχης
E 360 ὄφρ' ἐς Ὀλυμπον ἵκωμαι, | ἵν' ἀθανάτων ἔδος ἐστίν.
A 807 ἴξε θεῶν Πάτροκλος, | ἵνα σφ' ἀγορή τε θέμις τε
Γ 25 ἀμφοτέροισι δ' ἀρήγεθ', | ὅπη νόος ἐστίν ἐκάστον.
X 321 εἰσορώων χροῖα καλόν, | ὅπη εἴξειε μάλιστα.

Jiné příklady: *Γ* 145. *Δ* 210. 516. *E* 446. 780. 857. *Z* 516. *H* 143. *K* 326. 504. 520. 526. 568. *A* 358. 723. *M* 66. *N* 229. *Ξ* 507. *P* 54. *T* 478. *α* 50.

Také se vyskytuje spojka *ὡς* v čele věty srovnávací, ku př. *Γ* 415. *I* 103. *M* 215. *N* 735. *P* 747, častěji v přirovnávacích větách stažené na př.: *I* 14. *A* 239. *N* 564. *Π* 3. *P* 109. *Σ* 318. *Ψ* 366. *ι* 289. *K* 295. 322.

Spojka *ὅτι* (někdy pouze *ὅ*) uvozuje věty i vyjadřovací i příčinné; ale neděje se to celkem často; na př.:

- A* 56 κήδετο γὰρ Δαναῶν, | ὅτι ῥα θνήσκοντας ὄρατο.
A 120 λεύσσετε γὰρ τό γε πάντες, | ὅ μοι γέρας ἔρχεται ἄλλη·
A 537 ἠγνοίησεν ἰδοῦσ', | ὅτι οἱ συμφράσσασατο βουλᾶς.

Viz dále: *B* 255. *Δ* 32. *E* 326. *I* 76. *Π* 35. *ε* 340.

Spojka *ὅτε* v čele věty časové; ku př.:

- A* 80 κρείσσων γὰρ βασιλεύς, | ὅτε χῶσεται ἀνδρὶ χέρηι·
A 610 ἐνθα πάρος κοιμᾶθ', | ὅτε μιν γλυκὺς ὕπνος ἰκάνου
B 397 παντοίων ἀνέμων, | ὅτ' ἂν ἐνθ' ἦ ἐνθα γένωνται.
A 300 Ἐκτῶρ Πριαμίδης, | ὅτε οἱ Ζεὺς κῦδος ἔδωκεν;

Jiné příklady: *B* 303. 471. *Γ* 55. *Δ* 131. *E* 91. 210. 500. 803. *Z* 225. 461. *I* 101. *K* 83. 201. 290. 386. *A* 543. 672. *M* 279. 286. *Ξ* 397. 401. 522. *T* 57. 132. 204.

Řídké jsou věty, jež mají v čele *όποτε* a *εϋτε* (*εϋτε' αυ*) ku př.: *B* 228. *Γ* 233. *I* 191., kdežto na jiných místech se s nimi setkáváme častěji.

Pozoruhodny jsou věty uvozané spojkou *επει* i časové i příčinné. Počet jejich jest tak hojný, že z toho zřejmo, kterak se stalo zvykem skladatelům hrdinských zpěvů klásti je po caesure ve stopě třetí; na př.:

A 112 *ουκ εθελον δεξασθαι, | επει πολυ βουλομαι αυτην*
A 114 *κουριδιης αλοχου, | επει ου εθεν εστι χειριων,*
A 153 *δευρο μαχησομενος, | επει ου τι μοι αιτιοι εισιν*
A 168 *ερχομ' εχων επι νηας, | επει κε καμω πολεμιζων.*
A 169 *νυν δ' ειμι Φθιγηνδ', | επει η πολυ φερετρον εστι*
B 16 *ως φάτο, βη δ' αρ' ονειρος, | επει τον μυθον*
ακουσεν.

B 115 *δυσκλεα Αργος ικεσθαι, | επει πολυν αλεσα λαον.*
Δ 239 *αξομεν εν νηεσσιν, | επην πτολιεθρον ελωμεν.*

Viz dále: *A* 156. 231. 274. 281. 299. 381. 576. *B* 475. *Γ* 99. *Δ* 56. 269. 307. *E* 441. 686. *Z* 158. 222. 412. 444. *H* 196. 198. 218. *I* 22. 59. 195. 304. 305. 316. 321. 358. 418. 425. 436. 486. 685. *A* 87. 100. 278. 318. 323. 402. 562. 595. 641. 721. 745. 764.

Věty a vazby infinitivné uvozané spojkami *πριν* a *παρος* nejsou četny po caesure ve stopě třetí na př.:

Z 81 *παντη εποιχομενοι, | πριν αυτ' εν χειρι γυναικων*
(πεσειεν)
Z 348 *ενθα με κυμ' αποερσε, | παρος ταδε εργα γενεσθαι.*
Φ 580 *ουκ εθελεν φευγειν, | πριν πειρησαιτ' Αχιλλης,*
Ω 781 *μη πριν πημανειν, | πριν δωδεκατη μόλη ηως.*

Vizme dále: *I* 403. *M* 221. *N* 172. *Σ* 245. 334. *X* 17. 156. *Ω* 338. *α* 21. *δ* 668. 747. *ε* 207. 301. *κ* 175. *ο* 30.

Věty účelné uvozané spojkou *ινα*, *ινα μη* aneb pouze zápornkou *μη*; na př.:

A 302 *ει δ' αγε μην, πειρησαι, | ινα γνωσωι και οιδε*
B 232 *ηε γυναικα νεην, | ινα μισγει εν φιλοτητι,*
E 202 *ιππων φειδόμενος, | μη μοι δενοιατο φοβης*
E 250 *θυνε δια προμαχων, | μη πως φιλον ητορ ολεσσης.*
T 348 *σταξον ενι στήθεσσ', | ινα μη μιν λιμος ικηται.*

Jiné příklady: *Γ* 130. 252. *Δ* 37. *E* 316. 345. 845. *H* 195. *I* 99. 452. 512. *K* 348. *N* 649. 670. *O* 31. *T* 39. *α* 157. *γ* 2. 315. *δ* 591. *ε* 91. 490. 492.

Spojka *οφρα* ve smyslu časovém a účelném a spojka *οπως*, jež uvozuje větu účelnou, neb snahovou neb časovou, vyskytují se také několikráte na př.:

- A* 136 ἄρσαντες κατὰ θυμόν, | ὅπως ἀντάξιον ἔσται·
A 444 ῥέξει ὑπὲρ Δαναῶν, | ὄφρα ἰλασόμεσθα ἄνακτα,
A 14 ἡμεῖς δὲ φραζώμεθα, | ὅπως ἔσται τάδε ἔργα,
M 208 Τρῶες δ' ἐρρίγησαν, | ὅπως ἴδον αἰόλον ὄφιν
Ξ 87 ἀργαλέους πολέμους, | ὄφρα φθιόμεσθα ἕκαστος.
Ψ 47 ἕξει ἄχος καρδίην, | ὄφρα ζωοῖσι μετεῖω.

Jiné příklady: *K* 491. *N* 37. *Ξ* 3. *T* 116. *Φ* 137. *Ω* 285. 680. *γ* 129. 373. *θ* 12. *ι* 420. 554. *λ* 229. *ν* 319. *ο* 47. 149. *ψ* 117.

Vazba infinitivu s významem účelným po caesure ve stopě třetí; ku př.:

- I* 442 τοῦνεκά με προέηκε, | διδασκόμεναι τάδε πάντα,
Π 75 μαίνεται ἐγγεῖη, | Δαναῶν ἀπὸ λοιγὸν ἀμῦναι·
P 131 Τρωσὶ φέρειν προτὶ ἄστυ, | μέγα κλέος ἔμμεναι αὐτῶ.

Jiné příklady: *A* 142. *E* 26. 154. 854. *Z* 463. *M* 260. *O* 255. *Π* 144. *P* 151. 193. *T* 197. 391. *γ* 204. *δ* 829.

Věty podmínečné a připouštěcí uvozenané spojkou *εἰ* (*εἰ καί, καὶ εἰ, οὐδὲ εἰ, μηδὲ εἰ*) řidčeji se tu vyskytují; ku př.:

- A* 60 ἄψ ἀπονοστήσειν, | εἴ κεν θάνατόν γε φύγοιμεν,
A 90 συμπάντων Δαναῶν, | οὐδ' ἦν Ἀγαμέμνονα εἶπης,
E 410 τῶ νῦν Τυδείδης, | εἰ καὶ μάλα καρτερός ἐστιν,
I 318 ἴση μοῖρα μένοντι, | καὶ εἰ μάλα τις πολεμίζοι·
K 239 ἐς γενεὴν ὀρόων, | μηδ' εἰ βασιλευτέρος ἐστιν.
N 464 γαμβροῦ ἀμνόμεναι, | εἴ πέρ τί σε κῆδος ἰκάνει.

Jiné příklady: *A* 347. *E* 258. 351. 645. *Θ* 22. *I* 231. 380. *A* 391. *N* 316. *O* 51. *Π* 72. 748. *T* 371. *η* 52.

3. Jest nám připomenouti ještě některé verše, jichž obě polovice způsobené caesurou ve stopě třetí zabráný jsou větami paralelními neb korrelativními neb vůbec souvětím složeným z věty hlavní a vedlejší; na př.:

- A* 280 εἰ δὲ σὺ καρτερός ἐσσι, | θεὰ δέ σε γείνατο μήτηρ,
A 281 ἀλλ' ὄδε φέρτερός ἐστιν, | ἐπεὶ πλεόνεσσιν ἀνάσσει.
A 427 καὶ μιν γονάσομαι, | καὶ μιν πείσεσθαι οἶω.
B 444 οἱ μὲν ἐκήρυσσον, | τοὶ δ' ἠγείροντο μάλ' ὤκα.
Γ 12 τίσσον τίς τ' ἐπὶ λεύσσει, | ὄσον τ' ἐπὶ λαῶν ἴησιν.
T 415 τῶς δέ σ' ἀπεχθήρω, | ὥς νῦν ἔκπαυλ' ἐφίλησα,
A 439 ἄρσε δὲ τοὺς μὲν Ἀρης, | τοὺς δὲ γλαυκῶπις Ἀθήνη,
A 741 ἢ τόσα φάρμακα ἦδη, | ὅσα τρέφει εὐρεία χθών.
Ω 781 μὴ πρὶν πημανέειν, | πρὶν δωδεκάτη μόλη ἦώς.

Jiné příklady: *A* 92. 178. 433. *B* 52. 348. *Γ* 41. 190. *A* 321. *E* 13. 273. 288. 341. 786. *H* 371. *Θ* 16. 559. *I* 210. 392. *A* 782. *M* 288. *ι* 308. 324. 473. *κ* 205.

(Dokončení příště).

Svědectví o stáří nosovek *ę, ą*.

Napsal J. Gebauer.

Za bývalé *-en-, -em-, -on-, -om-* má slovanština historická střídnice dvoje: dílem nosovky *ę, ą*, dílem samohlásky čisté *e, a, u* atd. Na př. infinitiv **pentī, *domti*, — stb. *peti, dąti*, — pol. *-piąć, dąć*, — stč. *pieti* (přehlasováno z *ǫđti*), *đūti*, — rus. *pjaty, duty*, — srb. *peti, duti* atd.

Výklad o vývoji těchto střidnic jest dvojit:

a) bývalé skupiny *en, on* atd. již v době praslovanské přešly v nosovky *ę, ą*, a hlásky tyto náležely slovanštině veškeré; později pak, když praslovánština rozštěpila se v nářečí, zděděné nosovky v některých nářečích zůstaly a udržely se do doby historické, v jiných přešly ve střidné samohlásky čisté;

b) bývalé skupiny *en, on* atd. změnilly se v nosovky jenom v té části slovanštiny, ve které jsou dosvědčeny i historicky; ve slovanštině ostatní pak přešlo se od bývalého *en, on* atd. hned ke střidným samohláskám čistým, bez prostřednictví nosovek.

Srov. Miklosich Lautl.³ 36 a 93; Leskien Archiv f. slav. Philol. 4. 146.

Mám za to, že v aoristech *pechs, dąchs* je svědectví pro výklad první:

Není pochybnosti, že aorist *vede duxisti duxit* pochází z doby praslovanské; vyskytál se ve všech jazycích slovanských, které vůbec zachovaly aorist do doby historické. A totéž platí o aoristu *děla fecisti fecit*. Rozdíl mezi obojima tvary jest ten, že aor. *ved-e* má kmen infinitivní souhláskou zavřený *ved-* a při něm sponu *-e* (po kteréž dále následovala přípona osobní potom ztracená), kdežto aor. *děla* má týž kmen otevřený (samohláskový) a sponu žádnou. Tyto dvoje známky setkávají a shodují se u všech sloves tím způsobem, jako bylo ukázáno na příkladech našich *vede* a *děla*, a můžeme podlé nich vysloviti pravidlo: kmeny inf. souhláskové končí se v aor. 2. a 3. sg. sponou *-e*, kmeny inf. samohláskové pak spony podobné nemají a končí se svou samohláskou.

Ke stb. *peti, dąti* jest aor. 2. 3. sg. *peę, dą* beze spony, tedy podlé způsobu kmenů samohláskových; podlé způsobu souhláskového zněly by tyto tvary *pene, dome*, ale není jich. V tom pak obém jest svědectví, že *ę, ą* byly ve stbulharštině samohláskami již v té době, kdy vznikl aor. *peę, dą*: aorist *peę, dą*, jest formálně stejný s aor. *děla*, v jeho koncovce jest tedy *ę, ą* tak samohláskou, jako *a* v *děla*. O tom ovšem nikdo nepochybuje a nám záleží na připomenutí té věci jen pro výklad další. Nevyskytá se totiž ani nikde jinde ve slovanštině aor. *pene, dome* atp., který by svědčil, že bývalé *en, om*, přešlé ve stbulharštině v *ę, ą*, drželo se někde jinde jako skupení samohlásky *e, o*

se souhláskou *n*, *m*, nýbrž všude vyskytují se tvary, které dají se vyvoditi z aoristu samohláskového *pę*, *dą*. A v tom jest trvám svědectví, že *pę*, *dą* jsou tvary nejen starobulharské, ale praslovanské, a že tedy nosovky *ę*, *ą* byly obecný v době praslovanské. —

Touž argumentací dá se dokázati, že samohláskové *r* jest ve stbulh. tak staré, jako aor. *mręchis* t. j. *mrchs*.

Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesům třídy II.

Podává J. Gebauer.

Připomenutí o pramenech. Texty české nejsou obecně dosti známy a proto měl by při každém článku, kde se citují, býti náležitý jich seznam. Učinil jsem tak někdy v těchto Listech, častěji však nechával jsem články bez výkladu takového. Pro články tyto a pro podobné články příští podávám v následujícím výkladě skratkúv spolu seznam textů jakož i seznam děl jiných, ze kterých jsou doklady vzaty nebo do kterých se citatem ukazuje. K tomu jsou tu připojena i některá vysvětlení jiná.

ABoh. = české přípisky v zápisníku Alberta Bohema († 1258); v rkp. knih. Mnichovské (snad z pol. XIII. stol.), na str. 35^b až 120^a; otištěny jsou od Jos. Truhláře v ČČMus. 1879 str. 581 až 582. Cituji stránky rukopisu.

Adam = Život Adamův, povídka; v rkp. ČMuseum sign. 3. F. 12 (z 1. pol. XV. stol., srov. *Mart.*) na str. 198^a až 206^b. Cituji stránky rukopisu.

Aelt. Denkm. = Die ältesten Denkmäler der böhm. Sprache, von P. J. Šafařík und Fr. Palacký. Prag 1840.

Alb. = Ráj dušě, české vzdělání učiněné podlé latinského spisu Alberta Velikého, v rkp. knih. veřejné v Praze sign. 17. A. 19; 108 listů 4° pap., se vrocením 1383 na listě 107^a. Cituji stránky rukopisu. V rkp. tomto jsou některé mezery. Pan J. Truhlář připravil text tento k tisku a opatřil jej náležitými doplňky a některými parallelami z rukopisů jiných; značná část dokladů mých vzata jest z jeho úpravy, a tu bývá rukopis právě jmenovaný pro rozdíl znamenán někdy *AlbA*; proti němu jest *AlbB* = rkp. knih. veřejné v Praze 17. F. 10, z XV. stol.; *AlbC* = rkp. téže knihovny 17. D. 32, ze sklonku XIV stol.; *AlbK* = rkp. Krumlovský, v. doleji Kruml.; *AlbM* = rkp. knihovny ČMuseum I. C. 8, z konce XIV stol.

Alx. = Alexandreida; a to *AlxB* = zlomek Budějovický, osm sloupců na dvou listech; *AlxBM* = zlomek Budějovický nyní Mu-

sejní, osm sloupců na dvou listech; *AlxH* = zlomek Jindřicho-
hradecký, v ČMus., 3 listy s 12 sloupci; *AlxM* = zlomek Mu-
sejní, 8 sloupců na 2 listech; *AlxŠ* = zlomek Šafaříkův, v ČMus.,
8 sloupcův na 2 listech; *AlxV* = zlomek svato-Vítský, v kod. knih.
kapitulní v Praze sign. N. 10 str. 153^b—165^b, obsahuje 2460
souvislých veršů. Podlé úsudku Wattenbachova, jemuž jsem
1880 skrze prof. Jagiče předložil otisky fotografické, jest písmo
v *AlxH*. nejstarší a snad až ze XIII stol., v *AlxV* jest nejmladší
a pravděpodobně až z XV stol.; ostatní pak zlomky *Alx*. jsou
ze stol. XIV. Tiskem uveřejněny byly texty původní *AlxB*. od
Koubka v ČČMus. 1841, 79—90, *AlxŠ*. od Šafaříka v ČČMus.
1847, I. 305 sl. a v Šafaříkových Sebraných spisech III. 337 sl.,
a zlomky všechny o sobě od Martina Hattaly a Adolfa Patery
1881. Mé doklady pocházejí dílem z doby starší dílem z novější,
dílem z originalů, dílem z kopií psaných, dílem z otisků. Z té
příčiny místo při dokladech udáno bývá nestejně, na př. při do-
kladech z *AlxV* jest udána někdy stránka rukopisu (153^b až
165^b), někdy verš (1 až 2460). Aby pak hledání bylo pokud
možná učiněno snadno, kladu sem následující srovnání údajů
starších a pozdějších: při *AlxB* kladu sloupec (1—8) a verš
(1—43); jindy stránky rukopisu 1^a až 2^b, kdež stránka 1^a = sl.
1 a 2, 2^a = sl. 3 a 4 atd.; někdy je citována stránka otisku
v ČČMus. 1841, 79—90; při *AlxBM* je citován sloupec (1—8)
a verš (1—43), nebo stránka rukopisu 1^a až 2^b, kdež 1^a = sl.
1 a 2 atd. jako při *AlxB*; při *AlxH* sloupec (1—12) a verš
(1—41), nebo stránka rkp. 1^a až 3^b, kdež 1^a = sl. 1 a 2 atd.
jako u předešlých; při *AlxM* sloupec (1—8) a verš (1—11
nebo 1—20), nebo stránka rkp. 1^a až 2^b, kdež 1^a = sl. 1 a 2
atd. jako u předešlých; při *AlxŠ* sloupec (1—8) a verš (1—15),
nebo stránka rkp. 1^a až 2^b, kdež 1^a = sl. 1 a 2 atd. jako
u předešlých; někdy je citována stránka otisku v Šafařík. Spis.
Sebr. III. 337—340; při *AlxV* bývá stránka rukopisu 153^b
až 165^b, nebo verš 1 až 2460, a jest tu 153^b = v. 1—26,
154^a = 27—126, 154^b = 127—223, 155^a = 224—322, 155^b =
323—424, 156^a = 425—532, 156^b = 533—632, 157^a = 633—
737, 157^b = 738—841, 158^a = 842—950, 158^b = 951—1015,
159^a = 1016—1145, 159^b = 1146—1244, 160^a = 1245—1342,
160^b = 1343—1446, 161^a = 1447—1552, 161^b = 1553—1657,
162^a = 1658—1756, 162^b = 1757—1858, 163^a = 1859—1958,
163^b = 1959—2060, 164^a = 2061—2163, 164^b = 2164—2266,
165^a = 2267—2364, 165^b = 2365—2460.

Alxp., *Alx.pov.* = povídka o Alexandru Velikém (prosa, ze
Pseudo-Kallisthena), tišt. v Plzni 1513; cituji kapitoly (1—160).

Ans. = zlomek rozmluvy sv. Anselma s p. Marí, otištěný
od A. Patery v ČČMus. 1880, 347—353; šest proužků = 12
stránek, z poč. stol. XIV; cituji stránky (1—12).

AnŠ viz *LMar.*

Ap. = legenda o apoštolích ze sklonku XIII nebo začátku XIV stol.; a to *ApD* = zlomek (čtyři sloupce na jednom listě, nesouvislé) vytištěný od Dobrovského v *Geschichte der böhm. Sprache und Lit.* 1818 str. 103—107, a poslední od F. Menčíka v *Listech filol.* 1879 str. 140—142; *ApŠ* = jiný zlomek, 154 verše, vytištěný od Šafaříka v *ČČMus.* 1847, I. 296 a odtud v jeho *Sebraných Spisech* III. 330—334; při citech z *ApD* čísla znamenají stránku otisku prvního (103—107), litery (a až d) sloupce; při citech z *ApŠ* čísla 1—159 znamenají verš, 330—334 stránku Šafaříkových *Sebraných Spisů* III.

Apoll. = Apollonius král Tyrský, v rukopise dříve Zebereově nyní Musejním (sign. 4. D. 4) na stranách 128^a až 152^b; psáno mezi léty 1459—1463 (Nová Rada, která v témž rkp. jde před Apoll., má v roce 1459, a jiný následující kus, Tandariáš, má v roce 1463); citují stránky rukopisu (128^a—152^b).

Arch. Č. = Archiv Český, vyd. Fr. Palacký.

As. = Aseneth, rkp. z roku 1470, vydal Vrtátko v *ČČMus.* 1862, 66—76.

B. = bible.

Barl. = Barlaam, v. Bm.

BKral. = bible Kralická 1579—1593.

Blah. = Jana Blahoslava *Grammatika česká*, dokonaná 1571 vyd. Jireček a Hradil 1857.

Blázn. = Chvála bláznovství, z Erasma Rotterdamského přel. Řehoř Hrubý z Jelení; v rkp. knih. veřejné v Praze sign. 17. D. 38 z r. 1513 na stranách 130^a—186^b; citují strany rukopisu.

Bm = Barlaam, tišt. v Praze 1593; citují číslicemi knihu a kapitolu.

Boh. = Bohemarius, opsán rukou Martini de Straznicz roku MCCC non^o (snad to má být 1390) a vytištěný v *Hankově Zbirce nejdávnejších slovníků* 1833 (str. 25—33 Bohemarius maior = významy lat.-české v hexametrech, a str. 337—355 = *Dialogi Bohemarii*, rozmluvy české a lat.); citují stránky otisku (25—33, 337—355).

Br. = bible Bratrské Nový Zákon 1593.

Bř. = Václ. Březana *Život Vil. z Rožmberka*, psáný 1609, vyd. 1847.

Cis. = *Cisiojanus*; a to *Cis. Mn.* = Cisiojan Mnichovský, v lat. rkp. královské knihovny v Mnichově, psán v 2. pol. XIII, otištěn od Hanky v *ČČMus.* 1853, 417 (s faksimilem); citují stránky rukopisu 89^b, 97^a, 98^a; — *Cis. Mus.* = Cisiojan Musejní, ze sklonku stol. XIV, otištěn od Hanky v *Rozboru* (1841) 187 až 189; — *Cis. 1444* = Cisiojan z r. 1444, otištěn od téhož v *Rozboru* (1841) 190—191; dále *Cis. 1520* a *1614*, otištěny od téhož v *ČČMus.* 1853 str. 423 a 428.

ČČMus. = Časopis Českého Musea.

ČE. nebo **ČEvang.** = Čtení (evangelií) zimního času, rkp. perg. XIV stol. v knih. rytíře Neuberka v Praze (sign. 34), výňatky vytištěny od Hanky v Rozboru (1843) 701—710; cituji dílem z Rozb., dílem stránky rukopisu.

Čtv. = Čtverohranáč, rkp. knih. veřejné v Pr. (sign. 17. E. 12) ze stol. XV; cituji knihu a kapitolu.

D viz SvD.

Dal. = kronika Dalimilova, a to **DalC** = opis rukopisu Cambridgeského (stol. XIV), učiněný prof. A. H. Wratislawem a chovaný v ČMuseum; **DalH** = zlomek Hanušův (XIV stol.), z otisku při vydání Jirečkovo 1878 str. 275 sl.; **DalHr** = zlomek Hradecký (XIV stol.), z otisku tamtéž; **DalJ** = vydání J. Jirečkovo v Pramenech 1878 (s důležitými variantami); **DalStrah.** = z rkp. Strahovského (XV stol., obsahuje kap. 1—14); cituji kapitoly.

dial. = tvar dialektický; při tom **doudl.** = doudlebský, podle popisu Kotsmíchova ve Sborníku vědeckém 1868; **kop.** = kopaničárský (z Moravy jihových.), podle popisu F. Bartošova v Osvětě 1884, 46 sl.; **krk. n. podkrk.** = podkrkonošský, podle popisu Koublova v ČCMus. 1864, 49—50 a 250—255; **mor.** = moravský; **mjt.** = východočeský, z okolí Vysoko-Mýtského, podle popisu J. Jirečkova v ČCMus. 1863, 323—345; **poduž.** = podužský (v Poduží t. j. Podluží, v Mor. jižní, slovácké) podle popisu Bartošova v Brněnském Obzoru 1884, 13 sl.; **slc.** = slovenský; **Šemb.** = podle dialektologie Šemberovy 1864; **zlín.** = zlínský, podle popisu Bartošova „Ze života lidu moravského.“

Dor. = Legenda o sv. Dorotě, XIV stol., v ČCMus. 1859. 22—27.

doudl. v. dial.

EJ = zlomek evang. sv. Jana z X stol., v knih. ČMuseum; mé vydání: Staročeský zlomek Evang. sv. Jana a filologická svědectví o jeho původu 1881.

Erb. = prostonár. písně a říkadla, vyd. Erben 1864; **Erb. čit.** = téhož Slovanská čítanka 1865.

Exod. = zlomek Exodu (2. kn. Mojž.) z 1. pol. XV (v. Listy filol. 1880, 129 sl.); cituji kap. a verš.

EZ = epické zlomky, v. *Jid.*, *Pil.* a *sv. D.*; srovn. Listy filol. 1878, 219.

Frimb. = zlomek stč. bible ze sklonku stol. XIV nalezený ve Frimberce a vytištěný v ČCMus. 1881, 496—498, obs. Luk. 22, 59 až 23, 41.

Greg. = glossy svato-Řehořské, z doby ok. r. 1100 v rkp. knih. kapitulní v Praze Liber dialogorum s. Gregorii; otisk od A. Paterý v ČCMus. 1878, 545—555 a dále 556—557; že jsou to glossy české, dokazují v článku Über die Nationalität der Prager Gregoriusglossen v Archivu für slav. Philologie 6, 279 sl, kdež i některé chybné čtení A. Paterovo se opravuje.

Griz. = Grizeldis (Walter a Grizelda), z rkp. ČMuseum (sign. 4. D. 4) str. 153^a, 160^a; psáno mezi l. 1459 a 1463; cituji stránku rkp.

Hád. = Hádání Pravdy a Lži, od Ctibora Tovačovského z Cimburka; cituji listy a stránky výtisku z r. 1539.

Har. = Kristofa Haranta z Polžic Putovanie aneb Cesta atd. (do svaté země); v Praze 1608, dva díly.

Hod. = rkp. z poč. XV. stol. v knih. veř. v Praze, sign. 17. A. 8, 88 listů 4° perg.; obsahuje na prvním místě Hodiny sv. Mařie 1^a sled., pak Hodiny jiné 21^b sl., atd., na posledním místě báseň Spor duše s tělem 81^a až 88^b. Obšrnější zprávu v. v Listech filol. 1884, 127 sl. Cituji stránky rkpisu.

Hom. Op. = staročeské glossy v Homiliáři Opatovickém, rkpise knihovny veřejné v Praze (sign. 3. F. 6), otiskované od A. Patery v ČČMus. 1880, 114—118; glossy kladou se do 2. pol. stol. XIII; cituji stránky rukopisu 75^a až 226^a.

Hořek. = Hořekování Spravedlnosti královny všech ctností, od Konáče z Hodíškova, v Praze 1547; cituji listy.

Hrad. = rukopis t. zv. Hradecký (v knih. Lobkovické v Praze, č. 334, perg.) z 1. pol. stol. XIV; vyd. v celku od A. Patery v Památk. staré lit. české (č. 8) 1882. Obsahuje 145 listů. Kromě toho vidí se mezi listem 1 a 2 mezera listu jednoho; mezeru tuto vyplnil Hanka (ve Star. Skládancích I. 1817, str. 3—4) přibásněním veršův 40—69 (v. tamt. pozn. na str. XLVIII; jazyk je chybný); táž interpolace přijata jest i do vydání 1882; p. Patera přidělal k ní tutěž i transkripci starým pravopisem spřežkovým, a počítaje tento list také, má všech 146. Moje doklady jsou většinou z doby starší (před vyd. 1882) a vzaty jsou dílem z kopie p. Patery, dílem z originalu. Cituji při nich stránky rkpisu 1^a až 145^b, listu interpolovaného nepočítaje; dlužno tedy při kontrole míti na paměti, že u mých dokladů list 2 jest ve vyd. p. Paterovu listem 3, atd. Také zde buď připomenuto, že rkp. Hrad., vzácný svým stářím, jest opis a předpokládá tedy předlohu ještě starší. Svědectvím tomu jsou omyly opisovačské, totiž slova vynechaná, nedopsaná a chybně napsaná; na př. na chudých k tomu na chudých 1^b m. na bohatých, biezieffe m. běžěchu 8^b, fkrrie m. s křížě 52^b, Giezius počě otcě 90^b (prositi, vynecháno), králem sě 86^b (čině, vynecháno), kaiphas a ieho annas 82^a (tesť, vynecháno), kradl sem prziwedl i prziebigal 110^b (prziwedl m. prieliš, jakož jiný rkp. svědčt), s cuzimi flowy m. slady 133^a, šcedřěj m. šcedřějše 97^a. Též rýmy svědčt o složení starším: rúcho: brzicho 83^a. Dále buď připomenuto, že jsou tu formy dialektické: zlého s' vmyfle 130^a, k aasoftolkem sboru 78^b (mor.); teho, gedneho, temu . . , pokud lze spolehlivě čísti e, neboť o a e v rkp. tomto často těžko je rozeznati.

Hug. = staročeský překlad Hugových knížek o přípravě svého srdce, rkp. v knih. ČMuseum (bez sign.), 276 listů malého

formatu; z nich 1—222 jsou perg. a text z poč. stol. XV, ostatní jsou pap. a doplněk novější. Obširnější zpráva viz v Listech filol. 1883, 301. Citují stránky rukopisu.

Hus. orth. = traktát Husův o české orthografii, otištěný od A. Šembery ve Slavische Bibliothek II. 175—183.

Jar. = cesta pana Albrechta Kostky z Postupic, poslaného od krále Jiří ke králi franc. Ludvíku XI, popsána Kostkovým panošem Jaroslavem asi r. 1464; z otisku v ČČMus. 1827. I. 40—67.

Jg. neb *Jungm.* = Slovník Jungmannův; při tom bývá udán i pramen Jungmannův.

Jid. = zlomek legendy o Jidáši (jeden list perg. 4° v ČČMuseu) z poč. stol. XIV (s narážkou na nedávné zavraždění Václava III r. 1306); otištěn v Listech filol. 1878 (v příložených Ukázkách textů rukopisných str. 19—22) s opravou tamt. 1879, 80; citují verše (1—172).

Jiř. = zlomky legendy o sv. Jiří, a to *Jiř. Kap.* = zlomek knih. kapitulní v Praze, z poč. XIV, 4 stránky, a *Jiř. Klem.* = zl. kn. veř. v Pr. ze skl. XIV, 28 veršů; oboje otišt. v ČČMus. 1881, 276 sl.; *Jiř. Vrat.* = zl. Vratislavský, nyní v ČČMuseu, z první pol. XIV, 4 stránky, otišt. v Ukázkách 34—35 při Listech filol. 1878 a v ČČMus. l. c.

Jiř. vid. = Jiříkovo vidění, v rkp. knih. veřejné v Praze (17. E. 2) str. 196^b až 210^a, ze sklonku stol. XV; citují stránky rkpisu.

Jungm. viz *Jg.*

Kabátník = Cesta M. Kabátníka z Čech do Jeruzalema a Egypta, z exempláře ČČMusea (sign. 67. K. 1.) tišt. r. 1542 (?).

Kar. = Spisové Karla IV, vyd. v Památkách č. 4 (1878) od J. Emlera, z rozl. rkpisů, většinou z XV stol.

Kat. = Život sv. Kateřiny, opis z doby ok. r. 1400 chovaný dříve ve Štokholmě, nyní v Brně; tiskem vydali 1860 Pečírka (text původní) a Erben (transkripce), srov. Listy filolog. 1882, 287 sl.; citují strany otisku (text původní).

kop. v. dial.

Koř. = Nový Zákon, napsaný r. 1425 od Mart. Kořečka; rkp. perg. 174 l. 4° v knih. veř. v Praze sign. 17. D. 30; srv. Listy filol. 1880, 126 sl.

Koz. = zápisy Kozelské (Kozlé ve Slezsku) z let 1480 až 1571, přepsané 1629 a otištěné od Palackého v Archivu Českém II. 393—406; citují strany otisku.

KR = Kniha Rožmberská, otištěná od Palackého v Archivu I. 451—484; odtud jsou některé doklady starší; novější vzaty jsou z rkp. a otisku textu původního a znamenají se skratkem *Rožmb.*, v. t.

Krist. = Život Kristův, rkp. perg. 4° ze XIV stol. ve veř. knih. v Pr. (sign. 17. A. 9); citují stránky rukopisu (1^a—113^b).

Obsah místy je stejný s ML. a Pass., proto doklady z těchto textů mnohdy stejné zní.

krk. viz *dial.*

Kruml. = rukopisný kodex, dříve Krumlovský, nyní v ČMuseumu chovaný, z 1. pol. XV, perg., 245 listů fol., o 2 sloupcích; popis od J. Truhláře v ČČMus. 1884, 22 sl. Cituji stránku a sloupec.

Kunh. = píseň „Vítaj kráľu všemohúci“ v perg. rkp. Kunhuty, dcery Otakara II. a abatyše u sv. Jiří; nyní v knih. veř. v Praze sign. 7. G. 17^d, na str. 146^b—151^b, z doby okolo roku 1300, otisk od A. Patery v ČČMus. 1882, 103 sl.; cituji stranu rkpisu.

L. = legenda; viz LAl, LMar.

Lab. = Komenského Labyrint světa, vyd. Kořinek 1871 (podlé vydání Amsterod. 1663 a j.); cituji kapitolu a odstavec.

LAl. = zlomek legendy o sv. Alexiovi, osm sloupců (*a—h*) nesouvislých na dvou listech perg. 4°, z 1. pol. XIV; otiskl V. Nebeský v ČČMus. 1851, 142—145, lépe J. Feifalik ve vid. Sitzungsberichte tř. filos.-hist. sv. 37 (1861), 420—424.

Litoměř. = bohemika v zakládací listině Litoměřické, porízené ve stol. XIII z předlohy starší; otisk s výkladem od Palackého v ČČMus. 1836, 323—346, a částečně v Aelt. Denkmäler §. 25.

LMar. = zlomek legendy o p. Marii z doby ok. r. 1300; otištěn od Šafařka v ČČMus. 1855, 529—532 a opět v jeho Spisech Sebraných III. 347—350 pod titulem „zlomek legendy o sv. Anně“ (podlé toho mám některé doklady starší se skratkem *AnŠ*), — úplněji od A. Patery v ČČMus. 1879 str. 118—120; cituji verše (1—78).

Lobk. = Jana z Lobkovic na Hasištejně Putování do svatých zemí, z rkp. knih. veř. v Praze (sign. 17. A. 13), datovaného z r. 1515; cituji strany rukopisu.

Lomn. Kup. = Lomnického Kupidova Střela 1590.

Mamm. = Mammotrekt. *Mamm. Vid.* nebo *MamV.* = Mammotrekt knihovny dvorní ve Vídni, z pol. XV, obsahující asi deset tisíc slov, z nichž výběr vytiskl F. Menčík v Archivu für slav. Philol. 5. 98 sl.; doklady z ukázky této; mnohé z nich souhlasí s *Pror.*, v. t.

Mand. = cesty Mandevillovy překlad český, rkp. ČMuseuma ze stol. XV. (sign. 3. F. 26, pap. 4°, obsahuje Mand., 99 listů, spolu s Mill., 126 l.); cituji stránky rkp.

Mart. = Martiniani neb Martimiani, Beneše z Hořovic překlad kroniky takto řečené, v rkp. ČMuseuma (3. F. 22) list 1—65; z 1. pol. stol. XV; cituji strany rkp.

Mast. = Mastičkář, zlomek divadelní hry velikonoční, v kn. ČMuseuma, šest listů, z 2. čtvrti nebo 2. třetiny stol. XIV; otisk textu starého v Listech filol. 1880, 91—105; cituji verše (1 až 431) nebo strany rukopisu (1^a až 6^b; obsahují pak str. 1^a verš

1—31; 1^b = 31—67; 2^a = 68—100; 2^b = 101—136; 3^a = 137—172; 3^b = 173—208; 4^a = 209—248; 4^b = 249—286; 5^a = 287—322; 5^b = 323—358; 6^a = 359—394; 6^b = 395 až 431).

Mat. = evang. sv. Matouše s homiliemi (z nich jedna, v rkp. na str. 226 sl., je překlad homilie latinské složené od Karla IV), perg. rkp. knih. veřejné v Pr. (sign. 17. A. 4) ze sklonku stol. XIV, 396 stran folio; citují strany rkp.

MC. = Maiestas Carolina z počátku XV stol., vyd. Palacký v Archivu III. 68—180.

Mill. = Million, český překlad cestopisu Marco Polova, rkp. ČMuseum z XV stol. (sign. 3. F. 26, týž co Mand.); citují strany rukopisu.

ML. = rkp. knih. veřejné v Praze (sign. 17. E. 8; 156 listů 4°, pap.) ze XIV stol., obsahující modlitby, legendy a j. (mezi tím jest List Galatanský 17^a až 20^b, Ježíšovo Mládí 41^b až 57^a, začátek Desatera 57^a a 57^b, Anselm 99^a až 108^a, zjevení sv. Brigidy 132^b až 136^a atd.); mnohé kusy jsou zde tytéž co v Krist. a Pass.; konec (od listu 124^b) je značně mladší; psářů bylo několik, pročež stránka jazyková v různých kusech tohoto rkpisu jest rozdílná; citují stránky rkpisu.

Modl. = staročeské Modlitby, rkp. ze XIV. stol. v knih. veř. v Praze sign. 17. F. 30, 180 listů pap. 4°. Citují stránky rukopisu.

mor. v. dial.

Müll. = staročeské (dial.) ukázky ze stol. XV., vytištěné Al. Müllerem v Archivu für slav. Philol. I. 334—335, 617 až 620, II. 715—719.

MVerb. = staročeské glossy v Mater Verborum, rkp. XIII stol. v knih. ČMuseum v Praze; otiskl A. Patera v ČMuseum. 1877, odděliv tu glossy pravé a padělané; rozřídění toto však není ve všem spolehlivé, srov. Helfert Čechoslaven str. 428 pozn.

nč. = novočeský.

NR, NRada = Nová Rada pana Smila Flašky z Pardubic, 2116 versů, složená 1394 nebo 1395, zachovaná v opisech A z r. 1459 (v knih. ČMuseum sign. 4. D. 4), B z XV stol. (tam. 3. F. 18), C též ze stol. XV (jen část, t. rada orlova, v archivu Třeboňském v rkp. A 18); při skratku NR bývá udána stránka mého vydání (1876), při skratku NRada udává se číslo verše.

Nud., Nudož. = Vavřinec Benedicti Nudožerský, Grammaticae bohemicae . . . libri duo. Pragae 1603.

OD = Ondřeje z Dubé Výklad na právo země České, z Palackého otisku v Archivu Č. II. str. 483—517.

ODub. = totéž, z rukopisu Archivu města Prahy z 1. pol. stol. XV (str. 1^a až 21^a); citují §§, jak je učisloval Palacký.

Ostr. = píseň Slovo do světa stvorenie, z 2. pol. XIII, v rkp. někdy Ostrovském, otištěná od A. Patery v ČMuseum. 1878, 293.

Otc. n. OtcA. = Životy sv. Otcův, rkp. (opis) knih. veř. v Pr. (sign. 17. C. 28) ze stol. XV, 494 listy pap. fol. — *OtcB.* = téhož textu rukopis jiný v téže knih. (sign. 17. D. 36) ze začátku XV. stol., 208 listů pap. 4°; v. Listy fil. 1884, 111 sl. — *OtcC.* = téhož textu rkp. opět jiný v téže knih. (sign. 17. C. 17). Cituji stránky rkp. Doklady mám většinou z excerpt p. M. Opatrného.

Pam. = Památky staré literatury české (číslo 1. Nová Rada 1876; 2. Dalimil 1877; 3. Divadelní hry ze stol. XVII, 1877; 4. Život Karla IV, 1878; 5. Dačický 1880; 6. Knižky o hře šachové 1880; 7. Žaltář Wittenberský 1880; 8. Rukopis Hradecký 1882).

Pass. = Passional. rkp. v knih. ČMuseum (sign. 3. F. 16, perg. 4°), nyní 646 stran; části jednotlivé jsou původu nestejného: a) strana 1. připsána v 1. pol. XV; b) str. 2 až 274 z 2. pol. XIV; c) str. 175—436 starší než b ze stol. XIV; d) str. 437—450 z pozdější doby stol. XIV; e) str. 451—490 jako c); f) 491—629 jako b); g) str. 630—646 ze sklonku XIV; části c) a e) jsou zbytky nějakého Passionalu starého, jehož ostatek nějak se ztratil a v době pozdější nahrazen byl. Z *Pass.* jsou hojně ukázky otištěny: rkp. str. 275—285 v Listech filol. 1881, 309—316; rkp. str. 285—311 v mé rozpravě Über die weichen e-Silben 1878, 55—76; rkp. str. 311—318 v Ukázkách stč. textů rukopisných 1—5 (přil. k Listům filol. 1878); rkp. str. 318—322 v Listech filol. 1881, 316—319; rkp. str. 327—333 v Listech filol. 1882, 129—132; rkp. str. 333—343 v Ukázkách jmenovaných 8—14; rkp. str. 343—370 v Listech filol. 1882, 132—147; rkp. str. 455—461 v Ukázkách jmenovaných 15—17. Cituji strany rkp.

Perw. Otčet = Perwolf, Otčetъ o naučnýchъ zanjatijach atd. 1883, obsahující mimo jiné věci též ukázky starších textů českých a dialektických (českopolských) ze stol. XIV až XVI.

Pf. v. *Perw. Otčet*.

Phil. = Václ. Philomates, Etymologia; druhá to část „Grammatiky České“ 1533 v Náměstí vydané.

Pil. = zlomek leg. o Pilatovi, patříci k témuž celku co Jid. a pocházející tedy též z poč. stol. XIV; jeden list perg.; ostřížený, se čtyřmi sloupci nesouvislými; cituji sloupce a—d.

Podk. = Podkoní a žák, ve Výboru 1. 943—956; cituji stránky Výboru, někdy verš. *Podk. Jir.* = téhož vydání Jirečkovo 1878.

podkrk. v. dial.

poduž. v. dial.

Pöh. n. Pöh. = Libri citationum et sententiarum seu Knihy pühonné a nálezové, ed. V. Brandl, tom. I. 1872 (obs. pühony z let 1374—1411), II. 1873 (1406—1420), III. 1878 (1417—1447); cituji díl a stranu.

Pref. = Oldřicha Prefata z Vlkanova Cesta z Prahy . . do Sváté Země I. P. 1546 (v Praze 1563). Citují kapitoly.

Příp. Svatojir. = přípisky v chorální knize kláštera Svatojirského, z konce XIII nebo zač. XIV, výtisk Jos. Truhlář v Listech filol. 1879, 244—245.

Pror. = překlad proroků Isaiáše, Jeremiáše a Daniele, rkp. ze sklonku stol. XIV v knih. veřejné v Praze (sign. 17. D. 33); jest to opis z předlohy starší, jakož svědčí mnohé chyby opisovačské (na př. noh snad místo kón equorum Isa. 5, 28; svého potczenye m. potřenie contritionis Isa. 15, 5; v zemfkych nemocch m. ženských in menstruis Jer. 2, 24; fye menyla m. siemě Nila semen Nili Isa. 23, 3; tyelo tvé m. čelo frons Isa. 48, 4; welyke potoky m. všeliké omnes rivos Isa. 8, 7; atd. O stáří předlohy je svědectví v chybě, jejíž místo jsem si nezaznamenal: v rytwech yudfkych m. ľudských, a snad také v noh m. kón Isa. 5, 28; podlé chyby první pocházela předloha z doby před přehláskou ju—i, v chybě pak druhé byl by archaistický plur. Gen. kón svědkem stáří vysokého); citují stránky rkp., nebo proroka, kapitolu a verš (toto podlé Vulgaty; jsou totiž i v rkp. kapitoly číslovány, ale číslování to někdy se neshoduje s Vulg.).

Páh. v. Páh.

Pulk. = kronika Pulkavova. *PulkR* = rkp. kláštera Rajhradského z doby ok. r. 1400; perg. 4°; 192 strany po dvou sloupcích; citují strany a sloupce. *PulkL* = rkp. Lobkovický z XV stol.; pap. (po různu několik listů perg.) 4°, 436 stran; citují stránky rkp. Kronika končí se na str. 425. Potom následuje několik kusů veršovaných, totiž: Řeč jinocha mladého 426, Řeč kmetě starého 426 sl., Pražská příhoda 428 sl., Pravda 430 sl., Smrt 434 sl. *PulkLit.* = rkp. Litoměřický, pap. 4°, obsahující 1^a—124^b kroniku Pulkavovu napsanou r. 1466, a dále některé kusy jiné.

Řád pz. = Řád práva zemského, z rkp. psaného „ve třetí desátce stol. XV“ (Emler) a chovaného v Archivu města Prahy; text český a vedlé latinský; citují §§ podlé rozdělení Palackého v Archivu Českém II. 78 sled.

Rosa = Czechořečnoft seu Grammatica linguae bohemicae od V. Rosy, 1672.

Rostl. = slovář rostlinářský v rkp. sign. 448 knihovny kapitulní v Olomúci, otištěn od Al. Müllera v ČCMus. 1877, 391—393; pravopis a jazyk ukazují na dobu ok. r. 1300; při excerpování výrazů botanických bral jsem radu s prof. Lad. Čelakovským.

Roud. v. Říd.

Rozb. n. Rozbor = Rozbor lit. staročeské, z pojednání král. Spol. nauk (str. 111—216 z Abhandl. V. 2. r. 1840 a 1841; str. 672—746 z Abhandl. V. 3. r. 1843 a 1844); citují stránky tisku.

Rožmb. = Kniha Rožmberská; §§. 1—6 z rkp. chovaného v Archivu města Prahy, z 1. pol. stol. XV; ostatek, §. 7 až 298, z rkp. chovaného při Deskách zemských v Praze a pocházejícího

z doby okolo r. 1360; oboje otisková v Listech filolog. 1880; citují §§.

Řpz = Řád práva zemského, otiskován od Palackého v Archivu II. 78—135; srov. *Řád pz.*

Rúd. = rkp. knih. Lobkovické v Roudnici z 2. pol. XIV stol., 179 listů pap. fol., v. ČČMus. 1883, 370 sl., kdež část otiskována. Citují listy a stránky rkpisu z tohoto otisku.

Růž. = Růžová zahrada (překlad něm. Rosengarten), zlomek ze sklonku stol. XIV (opis to z předlohy starší, jak svědčí chyby opisovačské), 8 stránek, otiskl A. Patera v ČČMus. 1881, 464, sl.; citují stránky zlomku.

Ryt. = leg. o 10000 rytířích, vyd. Hanka v ČČMus. 1840, 289—301.

Sequ. = Sequentionarius Magistri Conradi, psaný r. 1385 per manus Wenczeslay de Bzenecz dicti Barthosek (s moravismy, podle Šemb. lit. 92 z různorečtí slovenského); otisková v Hankově Zbírce nejdávň. slovníků 356—366.

slc. viz *dial.*

Smil. přisl. = Smila Flašky sbírka přísloví, ve Výboru 1. 841—848.

Solf. = Solfernes, z vydání tištěného v Praze 1600; citují kapitoly.

Spor = Spor duše s tělem; z otisků v ČČMus. 1855, 57—60 (týž text opět tamt. 1859, 480 sl.); v ČČMus. 1855, 304—307; ve Výboru 1. 357—380. Z rkp.: v. Hod. (81^a sl.).

Suš. = Sušil, národní písně moravské.

Sv. n. Svěd. = Seznání svědkův, z l. 1453—56; z desk otisková od Palackého v Archivu I. 159—188.

Svár = Svár vody s vínem, ve Výb. 1. 927—942.

svD. = zlomek (102 verše) legendy s obsahem o sv. Duchu, v knih. ČMuseum; patří k témuž celku co Jid. a Pil. a pochází též z poč. stol. XIV; citují verše.

Svěd. viz *Sv.*

Šaf. = Šafařík, Počátkové ml. stč.

Šach. = knížky o hře šachové (snad od Štítného); rkp. knih. dvor. ve Vídni z doby okolo r. 1400; otisk transkribovaný od F. Menčíka 1880 (v Památkách st. lit. české č. 6; srov. Listy filol. 1883); citují stránky otisku.

Šemb. = Šembera, Zákl. dialektologie českoslov. 1864.

Št. = Štítný.

Štít. = Štítný. *ŠtítErb.* Štítného Knížky šestery o obecných věcech křesťanských, vyd. K. J. Erben 1852; je to týž text, co Štít. uč. (v. doleji); ale v rkp. Štít. uč. jest několik mezer (písmo setřeno, listy vytrženy); Erben vyplnil tyto mezery z rkp. musejního, a připojil mimo to některé Přidavky. *ŠtítH* = Štítného Řeči besední, otisková z části v Hanušově Rozboru filosofie Tomáše ze Štítného 1852. *ŠtítJHrad.* = spisův Štítného sborník Jindřicho-

hradecký, jež r. 1492 napsal Vávra z Jivjan, písař v Hradci Jindř., a to z předlohy psané 1454 od Matěje Čapka, též písaře v Hradci Jindř.; rkp. v knih. veř. v Praze sign. 17. D. 31, 168 listů (o 2 sloupcích) pap. fol. *Štít. JHr. Jes.* neb *Štít. Jes.* = spisů Štítného sborník psaný r. 1463, majetek jezuitské kolleje v Hradci Jindř., nyní v knih. veř. v Praze sign. 17. C. 18; 392 listy pap. fol. (o 2 sloupcích). *Štít. list. 1373* = listina Štítného ze dne 8. října 1373, otištěná v ČCMus. 1861, 349. *Štít. Mus.* = spisův Štítného sborník psaný r. 1450, v knihovně ČMuseum sign. 1. C. 11; jest opsán z předlohy psané r. 1400, a vydán tiskem 1873, v. doleji ŠtítV. *Štít. nauč.* viz Štít. Mus. a ŠtítV. *Štít. Opat.* = spisův Štítného sborník Opatovický, psaný na zač. stol. XV, v knih. ČMuseum sign. 1. C. 12; pap., fol. (o 2 sloupcích), 423 strany (neukoučeno). Cituji stránky, někdy spolu sloupec. *Štít. Pař.* = Štítného Řečí besedních rukopis chovaný v knihovně Národní (dříve Císařské a Královské) v Paříži, sign. č. 8173, nyní 29 fonds slave; pap. 4°; ze stol. XV; doklady mé jsou z věrného opisu, jež v Paříži učinila paní prof. Jarníková a s orig. tamtéž srovnal prof. Jarník. *Štít. ř.* nebo *Štít. řeči* = Štítného řeči nedělní a sváteční, rkp. knih. veřejné v Praze (sign. 17. C. 15. pap., fol., písmo ve dvou sloupcích); rkp., obsahující nyní 253 listy číslované, jest necelý; listy jsou místem zmateně složený a podle toho jest i číslování místem nesprávné; rkp. psán jest r. 1392, jak svědčí výslovně narážka chronologická na listě 78^b (narážka tato otištěna v Ukázkách str. 39 při Listech filolog. 1878. V ČCMuseum 1861, 172 klade se tento rkp. do 1. pol. stol. XV, poněvadž v řeči na neděli průvodnou na list. 194—199 horlí se proti Husovi a proti Wiklefovu učení o přijímání podobojí; avšak tato řeč jest připsal pozdější: písmo jest mladší, pravopis jest jiný a jazyk též jiný). Rukopis tento důležit jest pro stč. kvantitu. Cituji listy rkp. *Štít. Sázav.* = spisův Štítného sborník Sázavský, psaný r. 1465, rkp. v knih. ČMuseum sign. 1. C. 13, pap., fol., 287 listů (o 2 sloupcích). Listy mají staré číslování, a podle toho cituji, ač jsou v něm některé omyly. *Štít. uč.* = Štítný, Knihy učení křesťanského, z rkp. knih. veřejné v Praze (sign. 17. A. 6), psaného r. 1376 (vročení to je v příkladě na kalendář na listě 3^b); rkp. perg., fol., s písmem ve dvou sloupcích; necelý (scházejí listy mezi 1 a 2, mezi 2 a 3, mezi 52 a 53 a jeden na konci); má nyní 159 listů číslovaných (v číslování jest omylem dvakrát 11, pročež napočítáno listů jen 158); cituji listy rkp. 1^a až 158^b. *Štít V.* = Štítného Knihy Naučení křesťanského, vyd. Vrtátka 1873; transkribovaný otisk z rkp. musejního, psaného 1450; cituji stránky otisku.

Tand. = Tandariáš, otiskl Hanka ve Star. Skl. 5. 1—77. *TandZ.* = téhož rukopis Zebererův z r. 1463, nyní v ČMuseum (sign. 4. D. 4., str. 160^b až 186^b); cituji stránky rkp.

Td. = Tand., v. t.

Tkadl. = Tkadleček; doklady jsou dílem z rkp. Strahovského (z pol. XV stol.), dílem z vyd. Hankova ve Star. Sklád. VI díl 1. a 2.; při prvých cituji list a stranu rkpisu (2^a atd.), při druhých stranu tisku.

Tm. = Trist. v. t.

Trist. = Tristram, stol. XV.; doklady z vyd. Hankova ve Star. Sklád. IV (některé z rkp. Strahovského); cituji strany tisku.

Troj. = Kronika Trojanská, z vyd. 1488 (240 listů); cituji listy a strany (knihy jsou příliš dlouhé, kapitoly jejich číslovány nesprávně).

Túl. = české marginalie v Túlci sv. Bonaventury (na listech 6^a až 92^b) v král. dvor. knih. v Mnichově; ze skl. XIII; vyd. J. Truhlář v ČČMus. 1879, 576—580.

Um., Umuč. = zlomek legendy o umučení Páně, XIV stol., otištěný v Dobrovského Geschichte (1818) 113—116.

UrbE. = Deset Urbářů českých z doby před válkami husitskými, vyd. J. Emler 1881.

VJp. = Václav (IV) a Jednota panská, listiny z let 1394—1401, otištěné od Palackého v Archivu I. 52—68.

Wisł. = Glossa super epistolas dominicales, text latinsko-polský z XV stol., vyd. Wislocki v Krak. 1876.

Zlín. viz *dial.*

ZM. = zápisy knížat Múnsterberských z let 1454—1489, otištěné od Palackého v Archivu I. 297—317.

ZS = zápisy o věcech selských z let 1389—1499, otištěné od Palackého v Arch. I. 339—357.

Ž = Žaltář. *ŽBrn.* = žaltář Brněnský, dva zlomky z 1. pol. stol. XIV, jeden v pozůstalosti Šafaříkové, druhý oznámený 1881 od Th. Vodičky a darovaný ČMuseum; oba otištěny v Listech filol. 1881, 302—309. *ŽGloss.* = žaltář glossovaný v knih. ČMuseum, ze sklonku XIII, otiskl A. Patera v ČČMus. 1879, 405 sl. *ŽKap.* = žaltář Kapitulní; original z 2. pol. XIV býval v knih. kapitoly u sv. Víta, nyní prý nepovědom; staropísmý opis v pozůstalosti Šafaříkové. *ŽKlem.* = žaltář Klementinský, rkp. z 1. pol. stol. XIV v knih. veřejné v Praze (sign. 17. A. 12; perg., 4°, 145 listů); začíná se žalmem 4, 2; od listu 132^a jde Tedeum, Magnificat, Nunc dimittas, Symbolum, litanie a modlitby. *ŽPas.* = žaltáře zlomek Pasovský, z 2. pol. XIV, jedno dvoulistí perg. 4° v knih. veř. v Praze, otiskl J. Truhlář v ČČMus. 1878, 380—389. *ŽPod.* = žaltář Poděbradský n. Olešnický z r. 1396; original náležel kdysi rodině Poděbradské, potom chován v knížectví brunšvické knihovně v Olešnici ve Slezsku; opis staropísmý v pozůstalosti Šafaříkové v ČMuseum. *ŽTom.* = žaltáře zlomek sv.-Tomášský, pět listů perg. 4° ze stol. XIV v knihovně ČMuseum, jeden z klášterní knihovny sv. Tomáše v Praze, ostatní čtyři v pozůstalosti Šafaříkové; otiskl A. Patera v ČČMus. 1881, 125 sl. *ŽTruh.* = zlomek žaltáře nalezený J. Truhlářem, čtyři listy perg. 4° z 1. pol. XIV;

otištěn v Listech filol. 1879, 142—147. *ŽW.* n. *ŽWittb.* = žaltář Wittenberský asi z 2. třetiny stol. XIV; mé vydání 1880. Excerpoval jsem dílem z originalův, dílem z věrných opisův. Cituji z pravidla žalm a verš; při zpěvích vložených stránku rukopisu; při *ŽKlem.* bývá i jinde udána stránka rkpisu, při *ŽWittb.* někdy jen žalm.

Slovo, o které jde, v dokladech vzatých z rkpisův a tisků starých psáno je z pravidla způsobem svým starým. Taktéž jest forma stará nechána v citatech všem těm slovům, při kterých transkripce obvyklá by ji zastřela, na př. *fmryt*, *tepyirw*, *zea* (sé) atp. — —

Vzor *zdvihnúti*, *zdvihnu*; *minúti*, *minu*.

Třída tato obsahuje slovesa, jejichžto kmeny infinitivní základní utvořeny jsou příponou kmenotvornou *-na*: *dvigna-ti* č. *zdvihnú-ti*. Kmen praesentní jest *dvigno-*, *dvigne-*.

Sloves tohoto druhu jest veliké množství.

V časování jejich ve tvarech praesentních není rozdílu; jest praes. *zdvihnu*, impt. *zdvihni*, impf. *zdvihněch*, pt. pr. *zdvihna* . . . a taktéž *minu*, *mini*(*ž*), *miněch*, *mina* atd.

Ze tvarův infinitivních rovněž tak shodují se veskrze infinitiv (a supinum): *zdvihnúti* jako *minúti*, atd. Avšak v ostatních tvarech infinitivních, totiž v aoristech a v participiích minulých i jejich odvozeninách jest rozdíl: slovesa se základním kmenem samohláskovým (t. j. ta, která před příponou *-nu* mají samohlásku, *mě-nú-ti*) podržují *-nu* také zde, kdežto slovesa s týmže kmenem souhláskovým (t. j. ta, která před příponou *-nu* mají souhlásku, *zdvih-nú-ti*) mají tyto tvary z pravidla bez *-nu* a podlé třídy I; tedy aor. *minuch* proti *zdvih* sustuli a *zdvížech*, part. minul, *minuv*, *minut*, subst. *minutie* proti *zdvihl*, *zdvih* fem. *zdvihši*, *zdvížen*, *zdvíženie*. Slovesa kmene souhláskového, která souhlásku před *-nu* odsouvají, jako na př. *tonú-ti* m. *top-nú-ti*, *usnú-ti* m. *usŕpnú-ti*, mívají *-nu* ve všech tvarech infinitivních, tedy aor. *tonuch* *usnuch*, part. *tonul* *usnul* atd. Viz o tom článek M. Opatrného v List. filol. 1884, 56—60. Odchyly od pravidla tohoto vyskytují se v jazyce starém velmi zřídka; v jazyce novém šíří se však při kmenech souhláskových vedlé tvarů starých také tvary analogií utvořené s *-nu*, *dvihnul* vedlé *dvihl* atd.

Za vzor bĕřeme sloveso *zdvihnúti* v souhlase s Mikl. III² 110 a 385; pro aor. a participia min. *zdvihnúti* a *minúti*.

Praesens *zdvihnu*; sing. 3. s osobní příponou *-t*: se (zrno) samo ořanet EJ, zplznet ze laberetur Greg.; du. 3. *zdvihneta*, oba v jámu vpadneta Štít. ř. 223^a; plur. 3. s osobní příponou *-t*: i ztanut (?) et resipiscant a diaboli laqueis Greg.; délka dosvědčena: nepřítelé zahynuv Pror. 9^b, nepravosti nepowřtanuv tamt. 11^a, všickni pohynuv tamt. 23^a a j., zahynuv

jich krásní mužie Štít. ř. 37^a, ti hlúbe a tieže padnvv tamt. 78^a a j.

Imperativ vynechává samohlásku, když vzniklé tím skupení souhláskové není nesnadné: *miň, miňte* proti *zdvihni, zdvihněte*. Du. 1. *odpoczynwa* Pass. 473, *vstaňva* ŠtítV. 43; vlivem plurálu s koncovkou *-ma* místo *-va*: *Saro, wstanma!* Štít. Opat. 352. Du. 2. *wstanta* a *sé nelekajta* Kat. 142.

Imperfektum *zdvihniech*: ten *wladnyese* všemi králi Kat. 2, když *zpomieniechom* Siona ŽWittb. 136, 1 *cum recordaremur*, kteříž *sé ho dotknyechu* Pass. 327. Odchytkou utvořilo se podlé inf. *-núti*, aor. *-nuch*, part. *-nul* atd. také imperfektum s *nú-, plynúše* atp.; viz o tom Listy filol. 1879, 230 sl.

Part. praes. *zdvihna, zdvihnúc-*; délka stará dosvědčena: *ponuknvvcz* Štít. ř. 132^b; dial. mor. *-ňa*: *pohledňa* na ň Šemb. 35. Ve stbulh. končí se toto part. *-ny, dvigny*, a podlé toho bylo pokládáno také stč. rukopisné *wftany, zalkny* za part. praes. = *vstany, zalkny*; neprávem. Tvary ty nalézají se v ĀEvang.: A *wftany dnee vyšed* (Ježíš) i *jdíeše u pusté miesto* str. 27, *facta autem die egressus ibat in desertum locum* Luc. 4, 42; A *wftany ot večerě*, když diabel již *bieše pustil v srdce*, aby proradil jej Šimon Škariotský, věda že *všéckna dal jemu otec v ruce* a že *ot boha vyšel a k bohu jde, vsta ot večerě i položi rúcha svá* atd. str. 41, *Et coena facta cum diabolus iam . . . surgit a coena et ponit vestimenta sua* Jo. 13, 2 až 13, 4; — A Ježíš, *jakž uzřé ji plačice, zalkny sé duchem i zamúti sé samoho i vecě* str. 34, *Jesus . . . infremuit spiritu et turbavit se ipsum* Jo. 11, 33. Rukopisným *wftany* na obou místech překládá se lat. *ablatus absolutus*; tato vazba činívala obtíže předkladatelům staročeským, a pomáhali si všelijak, i vazbami a výrazy neobyčejnými; zde zdá se mi, že překladaťel volil substantivum *verbale*, že *wftany dnee jest* = v stání dne, a podobně nějak *wftany ot večerě*. Rukopisné pak *zalkny jest* omylem za aor. *zalknu infremuit*, který *tutéž doleji se čte*: tehdy opět Ježíš *zalknu sé v sobě samém i přijide k hrobu* ĀEvang. 34, ovšem že za lat. part., *rursum fremens in semet ipso venit* Jo. 11, 38.

Aorist jednoduchý. Sing. 1. *zdvih* *sustuli*, doklad viz doleji při *táhnúti* a *tesknúti*. Sing. 2. 3. *zdviže* *jest* pravidlem; *hrdelnice* *kmene základního* *mění se před -e* ve své střídnice *podnébné*: *dvih* — *zdeše*, *dsch* — *zdeše*, *nič* — *niče*, *tsk* — *tešče* *tešče*: potom *búře* se *wštrže* Troj. 223^a, když *hrom ty pohany pobi i smrtí poftyze*, tak *sé králová moc wzdwyze* Kat. 164, (Anna) *wzedšfe* *mluvieci* LMar. 45, *jakž brzo Jezus dšfe*, *to dietě zdešfe* ML. 49^b, *kněz k bohu vzdeše*, *Němec užas sé zdeše* DalJ. 67, *on té řeči malé dotchze* *an ho inhed mečem protchze* Jid. 99, *on sé lecze* Hrad. 44^a, *tu sé štešfcze čeledi jeho* DalStrah. 2, *v tom sobě zatešfcze* Pass. 190, *Maxencovi sé zatešfcze* Kat. 136, *tu sé stešfe čeledi jeho* t. j. *stešfe* DalC. 2, (Menelaus) *sobě za-*

teŕtie t. j. zateŕte Troj. 69^b. Pro du. a pl. 1. 2. nemám dokladu. Plur. 3. *zdvihu*, velmi hojně se vyskytá.

Aorist chiatický *zdvižech*. Sg. 1. otdud ku přistavidlu przytiezech Troj. 222^b. Sg. 2. 3. *zdviže* je z aor. jedn. Du. *zdvižehova*, *zdvižesta*, tak že se leczeŕta Ulixes a Diomedes Troj. 197^b. Plur. *zdvižechom* atd.: když tam wnyczechom, velmi se leczechom Mand. 87^b, odtzezechu (ruku) i roztyzechu jeho tělo ML. 104^b, proroci sobě ŕteŕtchu t. j. ŕteŕtchu Pass. 172. *Minuch*, *minu* atd.: doklady viz doleji, při slovesích jednotlivých. Z pravidla také *tonuch*, *usnuch*, *hnuch*; vedlé toho i *hbe*, viz doleji při *hnúti*. Výjimkou *padnuch*, *potaknuch*, *ponuknuch*, *zalknuch*, *pronznuch*, *omrknuch*, *dotknuch*, *potknuch* (?) místo *padech* atd.; doklady viz v článku nahoře uvedeném List. filol. 1884, 59—60, a doleji při slovesích jednotlivých.

Pro supinum *zdvihnút*, *minút*, stb. *dvignats*, *minats*, nemám dokladu.

Part. -l: *minul*; *zdvihl*: fik všechl Štít. ř. 133^b, sv. Pavel se v jeskyni zamekl Pass. 88, (Alexandr) zamekl židy červené Alb. 40^b, 49^b atp.; též: matička se sehla Suš. 32, nevěŕta se nahla Suš. 82, vedlé obyčejného *hnul*. Dialekticky slyší se trhl i trhnul, tiskl i tisknul, zdvihl i *zdvihnul*, mýt. 341; zřídka ve stč.: drzнул MamV. Analogií (podlé part. pass. zdvižen) vznikl i tvar *zdvižel*: Lazar k bohu oči pozdvižel Suš. 21.

Part. -s: *minuv*, *-vši*, *-vše*; *zdvih*: Priamus zatefk sobě velice zaplaka Troj. 193^b, zamekše dřvi zapečetili Krist. 105^b; analogií bývá tu také *-v*, *zdvihu* (srov. wedw, czetw atd., Listy filol. 1883, 111, 119, 124, a podobné tvary spolské): dosti buď nyní dotkw se tak toho Štít. ř. 85^a, dotekl jeho ztahw svú ruku tamt. 87^a, dcery Sionské chodily wzdwyhwŕŕe hrdla tamt. 91^b, aj ŕkleŕw ruce řevu srdcem Štít. uč. 149^b, odtrhwŕŕe se světského nepokoje tamt. 76^a; *zdvihnuv* jest tvar novočeský.

Part. perf. pass. *minut*, *zdvižen*. Dial. slyší se *zdvižen* i *zdvihnut*, tržen i trhnut, tiŕtěn i tisknut, mýt. 344. V jazyce starém tvar *zdvihnut* velmi málo má příkladů: wenznuty sú národové ŽKlem. 9, 16, ŽKap. tamt., ŕtřely tvé wenznuty sú u mě infixae sunt ŽKlem. 37, 3. Naopak vyskytá se výjimkou i part. *tiskněn* a p.: nepřitiskněna ani přinnucena, než dobrovolně vyznala Koz. 394. Substantivum verbale srovnává se s tímto participiem a zní z pravidla *minutie*, *zdviženie*. Tvar *zdvihnutie* je ve stč. tak řídský jako part. *zdvihnut*; na př. podlé ŕwiknutie Koř. Skutk. ap. 26, 5, k oblehnuty Mediolana PulKR. 113^a. Za ně. *vdechnutí* je stč. *vdeŕenie* atd., ducha sv. wdeŕfenym Pass. 137. Dialekticky (slez.) slyší se vedlé part. *tiskněn* také příslušné substantivum *tiskněnie*: po zniknieni takoweho warunku Perw. Otč. 14.

Slovesa některá jednotlivá. Při dokladech jde mi hlavně o zvláŕtnosti nahoře vytkané; vedlé toho bylo však třeba opatřiti dokladem některým tu i tam i tvary obyčejné.

běhnúti. Aor. jednoduchý sing. 1. *běh* (bez dokl.); sg. 2. 3. *běže* (rozdílno od *běžě*, inf. *běžěti*): bratr vybieze Pass. 382, liška vbíze do jedněch pústek Hrad. 129^a; plur. 3. *běhú*, velmi často: již viděchu mne, ven wibiehu ote mne fugerunt ŽKlem. 20^a, Čechové na Prahu wzbyehu Polané ote všeho s hradu sbyehu DalC. 36, dřeve než na hrad przybyehu mužie na most po nich wzbyehu DalC. 15, se všech stran lidie pobiehu a kteříž ho nemocní dotkniechu atd. Pass. 327, sluby jeho domněvše se by ve ň diabel vsědl od něho se rozbyehu ML. 80^a. Aorist složený *běžech*.

blesknúti, aor. jedn. pl. 3. *bleská*: nepřítelě sobě steskú, když supově křídle bleská, pod nimaž ten rytieř drahý (král Jan) křičieše své heslo Pis. při DalJ. str. 238.

buchnúti, aor. sg. 3. *buše*: Simon na zemi buffe Pass. 298.

činúti, ot-po-činúti: otpoczynuti requiescere ŽWittb. 73, 8. Praes. *činu*, létati budu i otpoczynu ŽWittb. 54, 7, nechat sobě odpočine Suš. 20. Impt. du. 1. odpoczynwa tuto t. j. *otpočiŕwa* Pass. 473. Part. *činul*, *činuv*: země se třásla i odpoczynula ŽWittb. 75, 9, odpoczynuwffe Krist. 29^a. Sloveso toto v jazyce obecném běře pokázu matením se *čnu* (*čieti*): říká se *odpočnu* Us. m. odpočinu, *odpočal* m. odpočinul, když sobě odpočali Suš. 138.

dechnúti. Aor. sg. 3. *dše*: jakž brzo Jezus dfe, to dietě zdeffe ML. 49^b, (Anna) wzedffe LMar. 45, kněz k bohu vzdese Němec užas se zdeše DalJ. 67; part. *vzdech*: wzdechfy k svému hospodinu Kat. 68.

drznúti audere. Praes. *drznu*: tohó nikakž učiniti nedrznyemý Pass. Hanka Zbírka sl., jehožto jiní prositi nedrznu Krist 22^a. Impf. *drzniech*: Maximin přistúpiti nedrznyeffe Pass. 342. Part. -l: drznul jest ausus est. Mamm. Vid. Subst. verb. *drzenie*: pak-li se kte u podrzeny nás kterému protivil Kat. 122.

dvihnúti. Praes. *zdviĥnu*: wzdwyĥnu rucě ŽWittb. 62, 5, wzdwyĥnu rucě moji t. j. *zdviĥnu* Hod. 6^a. Imperativ *dvihni*, *dvihněte* nadwzdwyĥny jeho superexaltet ŽWittb. Puer. 83, nadzwihniete (sic) jeho tamt. 88, nadwyĥniete jeho tamt. 55. Aor. chiatiecký *zdvižech*, když wzdwyžzechu ML. 104; jednoduchý sg. 3. *zdviže*, pl. 3. *zdviĥú*: tak se králová přeč wzdwyze Kat. 164, když wzdwyĥu jeho Ans. 2, tehdy wzdwyĥu židové kamenie ČEvang. 37. Part. -l: *zdviĥl*: wzdwyĥl sem duši mú ŽWittb. 24, 1, wzdwyĥly hlavu tamt. 82, 3, zdwyĥl jsem oči t. j. *zdviĥl* Hod. 14^b, wzdwyĥly sú řeky hlas Hod. 5^b. Part. -s: wzdwyĥwffe hrdla Štít. ř. 91^b. Part. pass. *zdvižen*: pozduifenima ocima EJ. 17, 1, pozdwyzeny jsmý ŽWittb. 19, 9.

dychnúti: každý křestan... wzdychnuty měl by k bohu Štít. uč. 110^b; aor. sg. 3. *dyše*: mistr když tu řeč uslyšě, užas se sěde i wzdyffe ML. 53^b. Sloveso toto jest původem mladé, zakládajíc se na iterativu *dýchati*: z drch-ŕati utvořeno zdlouže-

ním iterativum *dychati*, č. *dýchati*, a z tohoto opět *dychnutí*. Tak i *svitnutí* vedlé *svetnutí* postupem *svst* (stč. *osvetnutí*) — *svitati* — *svitnutí* a j. (srov. Miklosich, Lange Vocale).

hlednutí, aor. o to se sluhy hledu Kat. 168.

hnúti m. *hbnúti* *gɔbnąti: nelzé by tam hnuty zrakem ApŠ. 33. Praes. *hnu*, nehnu se non movebor ŽWittb. 9, 6 (27). Impt. *hni*, hny se země tamt. 97, 7. Impf. *hniech*, anděl tů vodů hnieffe Krist. 64^a. Aor. jednoduchý sg. 3. *hbe*: an (ljud) by rád utekl, sotně se hbe nohy vleka AlxŠ. 1, 5. Aor. *hnuch*: král hnu se s vojmi AlxV. 1194, jedyžto se hnuchu vozi AlxH. 1, 30. Part. *hnul*: země hnula se jest ŽW. 67, 9, všicci se pohnuly tamt. 52, 4; analogií (podlé *zdvihnúti* — *zdvihla* atp.) utvořeno také part. *-hla*: maličko se sehla Suš. 32, nevěsta se s vozu nahla Suš. 82, tato láska pohla matku Koll. Sl. Dc. IV. 62. Part. *hnut*: nebudu hnut ŽWittb. 61, 3, základové pohnuty jsou tamt. 17, 8. Variantou slovesa tohoto zdá se mi býti *z-hebnúti*. Oboje vzniklo z původního *gɔbnąti*. Rozdíl jest tu jeduak hláskoslovný: ve *hnúti* zůstalo z *gɔb-* jen *h*, ješto samohláska *ɔ* jakož i souhláska *ɔ* se odsula; naproti tomu v *hebnúti* jenom *ɔ* ve svou střídnici *e* se změnilo. Vedlé rozdílu hláskoslovného jest pak i rozdíl u významu: význam původní byl tu (při *gɔb*) movere, z něho pak význam perire se vyvinul. Variantou opět jinou jest *hynúti*, v. t.

hřaznutí stb. *grɛznąti*. Samohláska *a* je tu střídnicí za *e*, a přehlasuje se v *ě*, když ve slabice následující je k tomu příčina (v. doleji táhnúti, sáhnúti a sr. miesti, přiesti a j. v Listech filol. 1883, 111). Praes. *hřaznu hřezneš*: dobré, v němž (člověk) vešken vhrzezne Štít. uč. 106^a; jichžto panost hrzyene (m. hřezne, rým: žiezne) Rúd. 41^b. Aor. pl. 3. *hřazú*: ľudé zahrzazu v onom piesce AlxV. 2184. Part. *hřazl hřězli*: uhrzazla noha tvá ve krvi ŽKlem. 67, 24; vyprost mě z bláta abych neuhrzazl ŽKlem. 68, 15; aby (kámen) potonul a zahrzezl m. zahrzazl Štít. ř. 181^a. Slovo toto vyšlo z užívání. Kvantita slabiky kořenné není jista; Jg. má uhřiznouti, bez dokladu.

hrrnúti, aor. *hrrnuch*: rytieršto se hrrnu AlxV. 1410, (sv. Prokop) shrrnu se při skále Hrad. 4^b.

hynúti zakládá se na iterativu *gybati* stb. movere, interire, tak jako nahoře při *dychnutí* — *dechnúti* bylo ukázáno. Aor. *hynuch*: země zhynu AlxV. 158, si zhynuchu AlxH. 7, 16.

chřadnutí. Samohláska *a* je tu střídnicí za *e* a přehlasuje se v *ě*, srov. hřaznutí. Praes. *chřadnu chřědneš*: srdce po tvéj milosti chrzyedne Rúd. 26^a, onen závistí chřědne ŠtítErb. 93, jímž by měl člověk vesel býti tiem chrzedne Štít. uč. 101^a, lidé chřadnu strachem Krist. 84^a, zchřadnu hory tabescent montes Pror. Isa. 34, 3; uchřadne dušě má m. uchřědne Pror. Jer. Lament. 3, 20. Part. *chřadl chřědli*: (děti) sú chřadzly Pror. Jerem. Threni 2. Lamed; (oni, t. hladem zbití) vchřzyedly sú Pror. Jer. Lament. 4, 9.

kleknúti. Impf. *kleknúch*: (tíe králi) když přijédiechu všichni za jedno kleknyechu Hrad. 120^b. Aor. sg. 3. *kleče*, pl. 3. *klekú*: (sv. Václav) kleče na prazě DalH. 30, anděl všed tam kleče Hrad. 61, (Kateřina) pokleče na svú kolenu Kat. 158, pokleku všichni Hrad. 68^b. Part. -l: poklekl Hod. 37^a, klekla Krist. 30^b. Part. -s: ten jim děkováše poklek Hrad. 22^a, na kolenu klekše ML. 33^b.

křiknúti. Aor. sg. 3. *křiče*: sv. Petr krzicze Pass. 297, Mazens krzycze AlxV. 1595; pl. 3. *křikú*: zeměné krzikv DalHr. 3, židové krzikv Hrad. 86^b, v tu dobu apostoli pokrzyku ML. 110^a a Krist. 95^b. Part. *křičen*; subst. verb. *křičenie* = nč. křiknutí: „raka“ to jest řečeno okrzyczenym slovo vztverné Krist. 38^b.

kynúti, aor. *kynuch*: král rukú kynu NRada 776; imperf. *kynúch*, odchylkou *kynúch*: (král) rukú pokynúše DalJ. 95 z Ješina.

leknúti. Aor. sg. 3. *leče*, pl. 3. *lekú*: on se svých nepřátel leče Hrad. 44^a, u městě se všickni leku AlxV. 461, u městě se nic neleku AlxV. 2029, jasno božie osvieti je i leku se velikým strachem ĀEvang. 6. Aor. slož. *lečech*: tak se leczesta Ulixes a Diomedes Troj. 197^b, velmi se leczechom Mand. 87^b, lecechu se všichni Koř. Luk. 9. 44.

-manúti -pomanúti, (zapomanúti, rozpomanúti atp.). Samohláska *a* je tu střídnicí za stb. *ę* a mění se v *ě*, když jest příležitost ku přehlásce zpátečné; odchylky ovšem se vyskytují, ale pravidelnost je přece veliká. V jazyce pozdějším usazuje se přehláska i ve tvarech nenáležitých, a jest nad to *-me-* místo *-mě-*. Praes. *pomanu* (původně *pómanu*) *poměneš* pl. 3. *pomanú*, nč. *pomenu pomeneš* atd.: ač zapomanu ŽKlem. 113^b, nezapomanu tamt. 102^a, nezpomanu non meminero ŽGloss. 136, 6, rozpomanu ŽWittb. Ezech. 15, ač toho zapomanu AlxV. 453, když se rozpomanu AlxV. 800, když zpomanu Alb. 13, newzpomanu na ň Pror. 68^b, věčněl já jich zapomanu NRada 773; když se rozpomyeneff Modl. 181^a, wzpomeneff Pass. 81, zapomyene böh ŽWittb. 76, 10, člověk mnoho zapomyene ale böh nezapomyene Alb. 53^b, na muky veliké zapomyene Alb. 61^a, že nikda nezapomyene Modl. 110^a, ktož se zapomene NRada 1914, rozpomanu se pl. 3. ŽKlem. 14^b, když jiní tebe zapomanu Modl. 110^a, (nepřítelé) zapomanu ŽWittb. 58, 12. Odchylky staré: když se rozpomyenu sg. 1. Modl. 4^a, když se rozpomaneff Modl. 107^b, (člověk) wzpomane (rým: ukane) Hrad. 139^a, člověk děti ni domu zpomane AlxV. 597 (rým: dostane), toho buoh zapomane NRada 735 (rým: dostane). Impt. *poměň*: rozpomyen se ŽWittb. 136, 7, wzpomýen na mě tamt. 24, 7, zapomyen ludu svého tamt. 44, 11, zapomyenyz sama sebe Alb. 105^a, rozpomyen se ŽKlem. 143^b, wzpomýen Hrad. 35^b, wzpomýen na mě Modl. 144^a, zpomyen Modl. 104^a, spomyen ML. 35^b, rozpomen se ŽKlem. 142^a. Imperf. *poměniech*: když zpomíenichom Siona ŽWittb. 136, 1. Aorist *pomanuch*: až zapomanuch

sám sebe AlxV. 885, ciesař rozpomanu sě Pass. 570, král své šlechticé upomanu AlxV. 1475, kněz sě rozpomanu DalJ. 76; odchylky: Kurvenal zapomenu Trist. 307, Oldřich vzpomenu DalJ. 40 L. Inf. *pomanúti*: nerod zapomanuti ŽWittb. 102, 2, jest jest wzpomanuty brozno Modl. 55^b, chci zpomanuty Alb. 77^a; odchýlné: připomenúti ŠtitV. 31, más sě rozpomenúti Trist. 26. Part. *pomana*: rozpomana na to Hrad. 48^b, zapomana svého trudu Modl. 54^b, aby nás napomana u viře potvrdil Pass. 238, každý na svůj rod spomana AlxV. 1494; odchylky starší: vzpomena ŠtitV. 147, na svú moc se rozpomena NRada 709 (tak oba rkp.; ale rým: pána, bylo tu tedy prve rozpomana). Part. *pomanul*: rozpomanul jest milosrdie svého ŽKlem. 78^a, rozpomanuli sú sě tamt. 61^a, zapomanuli jsú dobrého děnie ŽWittb. 77, 11, atd.; zapomenuli sūt ŽWittb. 77, 7, zapomyenuly lid Modl. 104^b, aby nezapomenul Štit. uč. 33^b, aby na böh wzpomenuuly Štit. ř. 200^b vzpomenuul ŠtitV. 6. Part. *pomanuv*: rozpomanuv DalJ. 40, ta sě rozpomanuwšii Pass. 216 atd.; rozpomenuv DalJ. 40 L, zapomenuvši Trist. 73. Part. *pomanut*: napomanut Pass. 400, 422, odejdiž hřešnice zapomanutaa Pror. 16^b, zapomanuto budeš Tyre město. Pror. 16^b. Subst. verb. *pomanutie*: zapomanutie ŽKlem. 69^b.

minúti. Praes. *minu*, myne najú zlá ztráta Mast. 107; impt. *miň*, myn tu řeč Kat. 72. Aor. *minuch*: mynuch transivi ŽWittb. 36, 36, když dvaceti let mynu LMar. 15, mladost (Alexandrova) mynu AlxV. 159; když dva měsiece biechu minušta Troj. 157^a (o zvláštním tomto spojení, *biech minuch*, srov. Listy filol. 1879, 231; když aorist a imperfektum vycházely z obyčeje a nahrazovaly se perifrasi slovesa *býti* s part. *-l*, a když dále samo part. *-l* bylo hlavním nositelem významu finitního, *neal* = tulit atd., tu s druhé strany aorist a imperfektum klesalo s významu svého finitního a kladeno též na místo participia elového; kromě dokladu uvedeného patří sem dále: když byl kněz Oldřich loviše DalJešin 11, biechu se k nám przitowarzišta dva bratřie Mand. 87^a; srov. též azž tu stojaše, bēchъ napisachъ Mikl. 4, 763, 789). Part. *mina*: bude dáno za mynuczye panstvie nemynuczye královánie Kat. 168; *minul*: aby ty nátisky mynuli ODub. 86; *minuv*: minuwšie moc svého panstva ApŠ. 103; *minut*: aby minuté věci nezpomínal Tkadl. 2. 24.

mrknúti. Aor. sg. 3. *mrče*: jakž brzo noci mrcze Kat. 170, (mnich) na cestě omrcze Otc. 169^a; *mrknuch*: (bratřie) večer omrknuchu Otc. 178^a. Part. *mrkl*: po všem světu mrklo sě jest Hod. 47^b, tehda po všem světu smrklo ML. 117^a.

niknúti. Aor. jednoduchý sg. 3. *niče*, pl. 3. *nikú*: (Katařina) wnycze opět v oblečení Kat. 54, náramný boj wznicze Troj. 117^b, (dievky) na mužé wnyku DalC. 10. Aor. *wničech*: když tam wnyzechme Mand. 87^b. Part. *nikl*, aby wnykl Kat. 190: *nik*, z mrtvých wnyk Hrad. 42^b, (mistři) wnykše Kat. 84.

nuknutí. Aor. jednoduchý sg. 3. *nuče*, pl. 3. *nukčí*: sv. Petr ponucze sv. Klimentovi Pass. 291, ponucze jim sv. Petr t. 292, ponuce tomu sv. Petr innuit Koř. Jan. 13, 24, ti všichni k tomu ponuku NRada 110. Aor. *nuknuch*: tehdy oni ponuknuchu Nikodemovi Čtenie Nikod. vyd. Hanka 1860, 238. Part. *nukl*: (diabel) bieše židóm ponukl Krist 99^a, Pass. 199.

-nznúti stb. -nznąti, venznúti infigere. Impt. **-nzni**: (s)enzny bázniu tělo mé confige ŽKlem. 118, 120. Aor. **-nznuch**: jejie (Kateřininy) prsi pznuchu ostrými kostny Kat. 3017 t. j. pronznuchu, srov. Listy filol. 1882, 321. Part. **nznut**: wenznuty sů národové infixae sunt gentes ŽKlem. 9, 16, ŽKap. tamt., střěly tvé wenznuty sů u mně ŽKlem. 37, 3.

padnutí. Praes. *padnu*, oba v jámu vpadneta Štít. ř. 223^a; impt. *padni*: třepet hněvu tvého popadny ji comprehendat ŽWittb. 68, 25, popadnyete kázň apprehendite ŽWittb. 2, 12. Aorist *pad*, *pade* v. třída I, 1, Listy filol. 1883, 116; *padnuch*: (židě) otjidá i padnuchu na zemi ČEvang. Rozbor 703. Participia *padl pad paden* jako v I. 1: třes popadl jě apprehendit ŽWittb. 47, 7, rukú jeho popaden jest hřiešník comprehensus ŽWittb. 9, 17.

plunúti. Part. *plunul*: jakž sem ji (krev) vyplynul Otc. 224^a; *plunuv*: (Ježíš) uplinuw dotče se jazyka Koř. Mar. 7, 33, (Ježíš) plynuw na zemi učinil bláto Krist. 70^a, plinuw v oči jeho Koř. Mar. 8, 23. Vedlé toho *plvati pluju* v. Listy filol. 1883, 451.

plynúti. Praes. *plynu*: list jeho neflyne non definet ŽWittb. 1, 3: (Nil) pline z ráje a plyne skrze egyptskú zemi Mand. 16^a; to moře nepline ani se hýbá Mand. 36^b; (cestovatelé) plynu do jednoho města Mand. 83^a. Imperf. *plyniech*; odchylkou *plyních*: (balsám) z osudie ústavně kapáše a do hlavy Hektorovy (t. mrtvoly) bez přestátie plynuffe Troj. 153^b (tak i v Troj. tišť. 1468 a v rkp. z r. 1437 a 1468; v. Listy filol. 1879, 230 sl.). Aor. *plynuch*: když odtad plynuch, przyplynuch na miesta plná nebezpečenstvie Troj. 224^b. Part. *plynul*: když deset dní bieše plynul Apoll. 134^a, zloději byli przyplynuli k městu Apoll. 145^a; vedlé toho novotvar *plyl*: její černé vlasy po Dunaji plyly Suš. 89, srov. vinúti — vinul — vil (I. tř.).

prchnúti. Praes. *prchnu*: flzye prchnw z oči Růž. 8. Aor. jednoduchý sg. 3. *prše*, pl. 3. *prchú*: rozprše se MamV., (Alexandr) rozťe kola až všě prechu AlxV. 159^b. Part. *prchl*: obraz poprchl prachem ŠtítErb. 302.

prnúti: aby se mohl oprnuti zlému myšlení resistere Otc. 168^a. Praes. *prnu*: jakž se vlk k stádu przygo prne AlxV. 1421, rozprenete zę dispergamini EJ. Aor. *prnuch*: (čert) vyprnu se jim z oči Podk. v. 225, rytieřstvo k nepřátelóm poprnu AlxV. 140 = útokem přihnalo, vrazilo.

sahnúti. Samohláska *á* je tu střídnicí za *ę* a přehlasuje se v *ie* (zouženě v *é*), když ve slabice následující je k tomu příčina; srov. zde táhnúti, hřaznúti a chřadnúti a v Listech filol. 1883,

111 miesti priesti triesti. Prehláska v době starší jest velmi pravidelná; později ruší se a jest veskrze *-d-*. Praes. *sáhnú* (pův. *sáhnú*) *siehněš* nč. *sáhneš* atd.: tak cti i sbožie dosiehněš NRada B. 1476, dosiehněš božie milosti NRada 1518, toho dobroděnie dosiehněš Troj. 19^a, tohoť on (diabel) mocně ofiehně NRada 1925, nebeského světla dofyehne Alb. 86^a, když (měsiec) hor dofyehne AlxV. 2403, dofyehne-li vítězstvie Alxp. 59, když dievka let dofyhne Troj. 15^a, sotně málo na loket fyehnem Alb. 83^b, užitkuov mnoho dofyehneme Troj. 31^b, dokadž nedofyehnete vítězstvie Troj. 171^a. Odchylkou stč. *sáhne-*: ať (chlap) k mému pítí viac nefahne Hrad. 95^b. Impt. *siehni* nč. *sáhni*: dofyehni života věčného Koř. 1. Tim. 6, 12, fehny pak opět dále NRada 569. Impf. (žena) co dosiehněše DalJ. 20 Ff. Part. praes. *sahnúc-*: nad hlavu jím (mečem) fahna Kat. 192, král kopie dofahna AlxV. 1473. Inf. co můžem dofahnuty Alb. 83^b; odchylkou: aby na mě siehnúti mohli ZS. 347. Ostatní tvary infinitivní jsou od *sieci sahu* tř. I. 4, v. Listy filol. 1883, 127 sl.

s(e)chnúti. Praes.: jako seno zfechnu arescnt ŽWittb. 36, 2. Impt.: zfechny ŽKlem. 89, 6, zefchny ŽWittb. tamt. Impt.: ciešařovna túhú schnyesse DalC. 39. Aor. pl. 3.: čtyřie (ořeši) uschu DalC. 5 t. j. uschú. Part. ftk vfechl Štít. ř. 133^b, jazyk žiezi vfechl Pror. Isa. 41, 17, zfechla jest moc má ŽWittb. 21, 16, inhed mu rucě vfehle ML. 25^a, kosti mé zfechli ŽWittb. 101, 4.

snúti. Praes. zlí zefnú a dobří se vzdriemí Štít. ř. 231^a. Aor. (Kateřina) vfnu Kat. 40, když všiekní zefnuchu Kat. 40. Part.: abych nefvnuł ŽWittb. 12, 4, (apoštolové) zefvnuly ML. 123^b, (panny) zefvnuli sú Koř. Mat. 25, 5. Subst. verb. vfnuty Alb. 104^b.

státi stanú. Tvary praesentní jsou ve třídě této. Praes. *stanu*: v kakém studu před tebuť stanu na súde Štít. uč. 151^b, milost ftane neb jest nebyla ustavičná Štít. uč. 25^b, až (řemeslník) stár bude nefstane za nic Štít. uč. 94^a, (zrno) samo ofstaneť EJ, obě straně proti sobě ftaneta Řpz. 83, když ftanete na modlitbě Alb. 62^b, i ztanut Greg., tēm ješto hřiechóv neoftanu Štít. ř. 236^b. Impt. *stan(i)*: diabel stan na pravici jeho ŽKlem. 91^a, Saro vstaňva ŠtítV. 43, Saro wftanma ŠtítOpat. 352, wftanta Kat. 142 Impf. *staniech*: komu se nedostanyesse DalC. 2, tak se ftanyeffe Pass. 293, což oftanyeffe Pass. 323, (Čechové) ve třech dnech na vojnu wstanyechu DalC. 79. Part. praes. *vstana*: wztana svD. 29, wftanvvcz z mrtvých Štít. ř. 171^a; o domnělém part. *vstany* viz nahore. Tvary infinitivní jsou ve třídě I, 7. Inf. *státi*: ze sna wftaaty Štít. ř. 66^a, nikdy by nebylo modlitvy przyeřtaty Alb. 63^a, svú rukú se musíš oběsiti.. neb na téjto skále staty a dolóv skočiti DalC. 21. Aor. *stach*: jako z mrtvých wftach Mast. 311, Athonius prziesta chodu Otc. 406^a, orel sta před králem NRada 9, sta tma až do času devátého Hrad. 92^a, tehda volové ftachu Pass. 355, tu svého diela przyestachu DalC. 1.

Part. *stal*: (sv. duch) zstal tělesně svD. 94, král toho skutka nepriezstal Apoll. 130^a, jižt jest má útěcha stala Hrad. 54^a, jižt jest stalo své jédenie tamt. 142^a, aby všichni před ním stali NRada 6. Part. *stav*: wstaw Kat. 84, wstawffe Pass. 240. Part. *stán*, subst. verb. *stánie*: pójdu tam bez stanie Hrad. 42^b, bez przieftanie NRada 1593.

stihnúti. Praes. *stihnu*: dostihnu jě ŽWittb. 17, 38. Impt. *stihni*: král poftyhny svědky svými Rožmb. 115. Aor. *stiže*: hrom ty pohany smrtí poftyze Kat. 164; sem patří snad též *stigiú*, nepoftygu EJ. Part. *stihl stih stižen*: (mudrcové) mnoho styhly svým rozumem vysokých věcí Štít. ř. 224^a.

strětnúti. Praes. *strětnu*: posel strzyetne posla obviám veniet Pror. Jer. 51, 31, (poslové) strzetnu se s jejie mateří Kat. 12. Aor. *strěte*: tu jej matička postrziete Hrad. 121^a, postrzete ji rytieř jeden Kat. 138. Part. *strětl*: milosrdie a pravda postrzietli se obviaverunt sibi ŽKap. 84, 11; *strět*: když diech o puolnoci, strzyet mě jeden vece Pís. XV stol. ČČMus. 1882, 45.

táhnúti. Samohláska *a* je tu střídnicí za *ę* a přehlasuje se v *ie* (zonž. *i*), když ve slabice následující je k tomu příčina; taktéž mění se ve slabice krátké *a*—*ě*; přehláska později se ruší, srov. sáhnúti. Na přechodu od staršího *tiehne*- k novějšímu *táhne*- bylo kolísání formy obojí, až *táhne*- stalo se pravidlem; jen ve slovese *tihnouti* s významem subjektivním = „kloniti se, směřovati kam“ zvítězila naopak forma *tiehne*- *tihne*-. V době před přehláskou bylo i *tá*- měkké: *táhnu*, *táhneš* atd. Vše to platí nejen o praesentu, nýbrž o tvarech všech. Praes. *táhnu tiehneš* nč. *táhneš* atd.: kudy potyebnefs NRada 1475, nemá tvář tam tyehne bezděky Alb. 75^b, gdo k svému protivenství tyehne tamt. 21^b, smutek člověka tyehne od jěsitných věcí tamt. 12^a, sladkost jěsto duši tyehne tamt. 86^b, (sledník) tyehne se po stopě AlxH. 9, 28, tohoť on do pekla wtiehne NRada 1926, kto roztyehne nebesa Pror. 30^a; přirozená libost tyehne nás k tomu Štít. uč. 43^a, duše prztyehne tělo k božímu království tamt. 32^a, (kněze) potyehne žádost k smilstvu a velmět jej brzo prztyehne tamt. 126^b, přitíhne velká moc Řekuov na pomoc Troj. 115^b, ženská žádost vždy se od jednoho muže k druhému tíhne Troj. 15^b, kakkolivěk pieř styehnemy Alb. 83^b, kakž najviece srdce k bohu ztyehnemy tamt., wytyehnemy jeho k nám Pror. 5^b, běda jěsto tyehnete nepravost tamt. 4^a, ve světě potáhnú člověka k tomu ŠtítV. 166. Odchyly z doby starší: až mu provaz hrdlo stahne (rým: sáhne) Hrad. 95^b, ež se žádost naše tahne k hřiechu Štít. ř. 148^b, potahnem se k životu duchovnímu tamt. 178^a, světská péče táhne mysl dolów ŠtítV. 10, náděje táhne člověka k dobrému tamt. 190, jižt (žádost) se tahne od boha Štít. uč. 35^a, všickni potiehnú DalJ. 108 L. Zvláště hojně jsou odchyly v negaci *netáhne-až* (srov. Listy filol. 1883, 274), na př. *netáhneš* ot něho (t. od kováře, s koněm nově okovaným) jěti, ažt mrcha počne klécěti

Hrad. 132^a; výrazy tyto byly ustrnulé z doby staré, neznamenali se v nich dosti význam „táhnúti“, a proto přehláska, která toto slovo jinak stáhala, málo v nich pronikla. Impt. *tiahni* nč. *táhni*: lci jich stiehny constringe ŽWittb. 31, 9, ztiehny svú ruku Mat. 199, ztyehni ruku Koř. Mat. 12, 13, ztiehny ruku svú Krist. 54^a, tyehnyewye oba za jednako Mast. 109, protož vsí žádostí k tomu tyehnyeme sě Štít. ř. 173^b, zberouce se tēhnēme k ráji a vybíme jej Solf. 40. Odchyly starší: každý tahny aby činil šlechtné skutky Štít. ř. 234^b, tahnyemez i my k tomu povýšení tamt. 234^a, táhnēm jakž mohúc k svrchování ŠtítV. 219, tahnyete se k královstvu nebeskému Štít. ř. 223^b, táhnēte se ku plnému dobrému ŠtítV. 242; ztáhni ruku i ztáhni ruku zná Blahoslav, Blah. 275. Impf. *tiehnieceh*: když veliká vojska tyehnieffe Pass. 90, hvězda k Betlemu tiehnyesse Hrad. 68^a, Ježíš krátké dřevo tyehnyesse ML. 52^b. Odchyly: když cesař s svými lidmi táhnieše Pass. 247 (v části mladší), sv. Juliana diabla svázaného táhnieše tamt. 151, na vozích věžě tahnyechu AlxV. 2275, měsíc na západ tahnieffe Troj. 64^b. Aor. jednoduchý sg. 1. *táh*: ústa otvořich i przytah duch attraxi ŽWittb. 118, 131; sg. 2. 3. *těže*: Judáš potyese na sě ostidla Jid. 146, rovný k rovnému sě tyese Jid. 50, Katerina do komnaty jide své v níž sě vtieze Kat. 16, Ježíš przytyeze krátké (dřevo) ML. 52^b, sv. Petr wytyeze meč i utě ucho ML. 100^a, Dětrich tieze až do Romanie Mart. 35^a, Paris s lidem przitieze Troj. 120^a, Trojanským na pomoc przytieze král Odemon Troj. 145^b, (Alexandr) hlúbe tam před se potyeze AlxV. 710, tu na ň wytyeze jinoch mladý AlxV. 1647, i ztyeze ruku Koř. Mat. 12, 13. Odchytkou *taže*: (Ježíš) wzataze ruku Koř. Mar. 1, 41; častěji ve rčení netaze-až: (liška) to řeci netaze, až ji čbán k sobě przitaze Hrad. 131^a, netaseygm (t. j. netaze j'mu, Pilat Jidášovi) féci býrse, až sě Judáš přes zeď výrse Jid. 81, netaze většich zjímati, menší musichu mu se poddati Tand. 23. Plur. 3. *tahú*: když wytahu vojě AlxB. 2^b, když (Řekové) koráby dotahu AlxV. 545; odchytkou *těhni*: Ostrvéne ze vsí vytěhu (pro rým: ostrěhú) DalJ. 108, i ottiehu (ruku) Ans. 1. Aorist chiatický *tězech*: odtud ku přistavadlu przytiezech Troj. 222^b, odtyezzechu ji (ruku) ML. 104^b, roztyezzechu jeho tělo tamt., tyezechu jeho ruku Hod. 47^a, Řekové ten kón uvázavše tiezechu k bráně městské; *tazech*: tazechu nohy dolóv Hod. 47^a, Řekové przytazechu do boje Troj. 130^b, tazechu k městu tamt. 167^b, Trojanští ten kón do města wtazechu tamt. 202^b. Part. *táhnúc-*: svůj meč wytahna i stě jejie hlavu Kat. 192, k tomu vždy tahuucz (omylem m. táhnúc) aby všichni vešli v jeden sbor Štít. ř. 141^b. Part. *táhl tiehli* nč. *táhli*: netahl toho dořeci až ta paní vecě Pass. 340, natahl sě jie dotknúti až jeho světlost nebeská ohromila Pass. 105, hriešnici natiehli lučiče intenderunt ŽWttb. 10, 3, když za provazy tyehly Kat. 156, (rytieři) odénie na sě vztiehli (rpk. roztiehly) Kat. 136; odchytkou i stč. *tiehl*

(v rýmech) a *táhli* (v neg. rčení netáhli-až): nepriateľ prytyehli (rým: stréhl) AlxV. 944, pohani prytyahly (rým: náhlý) AlxV. 1385, (dva zrádci) toho stréhla, kak by té zrady dotyehla AlxBM. 2, 17, (vy dvě pěstounky) netahle šta se přituliti, až sv. Jan se poklonil Pass. 278. Part. *táh tiehši* nč. *táhši*: ztaah ruku na své učedlniky vecě ČEvang. 18, dotekl jeho ztahw svú ruku Štit. ř. 87^a, jeho rucě i nohy roztyehffe ML. 116^b a Krist. 100^b, jeho rucě roztyehffe Pass. 202; odchylky starší: ftaahy Kat. 132 a 192. Part. *těžen* nč. *tažen*: an roztyezen (na kříži) Modl. 144^b a ML. 12^b, ruka jeho ztyezena extenta Pror. Isa. 14, 26; a tamt. 14, 27; tělo rozpato a roztyezeno Alb. 44^b a 40^b; ramenem svým ztyezenym Pror. Jer. 27, 5, rameni jenž sta roztyezzeny Rúd. 32^b, miesta vytiezenych vlasów železem přižzi Ras. Jg.; odchylka stará: v loktu zatazenem (sic) ŽWittb. 135, 12 braccio excelso.

tesknúti. Impt. *teskní*, netefkny sobě Kat. 90. Aor. jednoduchý sg. 1. *tesk*: pro než sobě tak velmi ftefk až zapomanuch sám sebe AlxV. 884; sg. 2. 3. *tešče*, *tešte*: Maxencovi se zatefcze Kat. 136, v tom sobě zatefcze Pass. 190, v tom myšlení sobě tak velmi zatefcze Krist. 94^b, tu se ftefcze čeledi jeho DalStrah. 2, ne jeden sobě ftefteye AlxV. 1813, Menelaus sobě zatefcstie Troj. 69^b; plur. 3. *teskú*: všichni viděchu i steskú sobě ČEvang. Rozbor 708, nepriatelé sobě steskú Pís. o bitvě u Křečaku DalJ. str. 238. Aor. chiatický *tešcech*: když proroci sobě fteftechu Pass. 172. Sem možná položiti také *tyšcech*: tu biech při jednom sváře (t. duše s tělem), tu stýštech sobě pohříechu Spor. v ČCMus. 1855, 304 (z XV stol.); k *tesk-* bylo iterativum *týskati*, *stýskati*, k tomuto pak opět přiděláno sloveso třídy II. *stýsknúti* n. *stýsknúti*; mají se k sobě tesknúti (třsk): stýskati: stýsknúti jako dechnúti (dřch): dýchati: dychnúti. Part. *tesknúe-*: nic sobě netefknucz Kat. 192.

tisknúti. Aor. jednoduchý sg. 3. *tišče*, pl. 3. *tiskú*: paní dosiehši klíčová (u) vosk vtišče Trist. 372, jehož ho snadno odtyzku AlxBM. 4, 37. Aor. chiat. *tišcech*: jej (Tandariáse) všichni oskočichu, tuž jej przitiffiechu k skále TandZ. 167^b. Part. *tiskl*: aby (kacíře) przitifkl k tomu Mart. 35^b; *tisk*: jeho k sobě prytyfkši Krist. 30^b; *tiščen*: nebyl tiščen Hug. 79, údi tvoji v lisiciech křtže tyšfczeny ML. 7^b, mohl by k tomu (offěrování) prytyštyen býti Štit. uč. 139^a; dial. *tiskněn*: nepřitisknena ani přinucena Koz. 394.

tknúti. Praes. *tknu*, často se potknem Štit. uč. 108^a. Impt. *tkní*, dotkni hory i vzkúrie se ŽWittb. 143, 5. Impf. *tkniech*: kteřž se ho dotknyechu Pass. 327. Aor. sg. 3. *těe*: on té řeči dotchze, an ho (Jidáš Rubena) inhed mečem protchze Jid. 99 sl. Odchylkou i aorist *tknuch*: (žena) přijide i dotknu se rúcha tetigit. Koř. Mar. 5, 27; a on potknu se dále jíti Koř. Luk. 24, 28 omylem m. pořknu, finxit se longius ire. Part. *tekl tkla*: nedotekl se jich oheň Pror. Dan. 3, 50, ruka božie dotkla mne

ŽKlem. 144^b, abyste huol wtekly v hrob Otc. 179^b; *tek*: dotkw se toho Štít. ř. 85^a; *tčen*: (meč) wetezen v nožnice MamV., subst. verb. *tčenie*: dotczenie Hug. 77.

trhnúti. Praes. *trhnu* atd. V ŽGloss. 34, 3 čte se vitrzel, v ŽWittb. na témž místě wytrzeff meč svůj effunde frameam, a to vykládá se v ŮCMus. 1879, 524 za *vytržes*. Pokládám ten výklad za nesprávný a mám za to, že se tu má čísti *vytržes*. Říkalo se ovšem „meč wytrhnúti“ atp.; ale staročestí překladatelé textů biblických drželi se více slova nežli smyslu a při ohledávání věci pochybných v překladech jejich dlužno vždy nahlédati nejprve do textu latinského, z něhož překládali. V žaltáři latinském čte se na témž místě „effunde“ a podlé toho smíme se domnívati, že i český překladatel položil sem imperativ slovesa, které mohlo znamenati též effundere. Maje na mysli znění latinské effunde i napsání stč. vitrzel, myslím, že překladatel za effundere vzal vytřiesti, impt. *vytržes*. ŽWittb. i ŽGloss. jsou opisy a text jejich pochází z pramene společného. V onom pramenu společném bylo *vytržes* napsáno třeba bez jotace -trzeff, neboť pravidelná jotace teprve později, od sklonku XIII stol., vlády dosahuje. Opisovatelé ŽGloss. a zvláště ŽWittb. byli by za to měli napsati -tržes; ale napsali -trzeff, -trzeff, buď zanedbáním jotace (v ŽGloss. jsou odchylky toho způsobu vůbec dosti hojné, v ŽWittb. jest ve slově trzeff tremor 47, 7 odchylka stejná), nebo jak se mi zdá spíše tím, že nedbajíce významu latinského psané ve své předloze -trzeff četli -tržes. Imperf. *trhniech*: tu jě (vlasy) wytrhnyechu Kat. 134. Aor. jednoduchý sg. 3. *trže*, pl. 3. *trhú*: wtrze se wietr AlxV. 532, (matka) stryze s sebe své zawitie LAl. d, čbán ji (lišku) na dno wtrze Hrad. 131^a, Oldřich koně svého potrrze Hrad. 6^a, ona wytrrze kostky jemu Hrad. 126^a, bůře se wtrže Troj. 223^a, obrátivše se swá meče wytrhu, hnachu proti sobě Trist. 382. Aor. chiatický *trzech*: rúchu s něho strzyechu Hod. 45^b. Part. *trhl*, *trh*, *tržen*: przietirhl moře ŽWittb. 77, 13, meč wytrrhly hřiešní ewaginaverunt ŽKap. 36, 14; odtrhwšse se světského nepokoje Štít. uč. 76^a.

trnúti jest místo *trp-núti*; substantivum verbale *utrpenie*, utirpenie mé ŽWittb. 70, 5; 61, 6; ŽKlem. 15, 5 atd. patří sem; ve tř. III. jest *trpěnie*.

tuchnúti. Praes. srdce potuchne tabescet Pror. Isa. 13, 7. Aor. pl. 3. *tuchú*: když večeri dachu a všichni ohňové potuchu Kat. 40. Part. *tuchl*: již jest tvá moc potuchla Krist 106^a, kak jest potuchlo zlato Štít. uč. 73^a, oči moji potuchle tamt. 150^b, potuchli sú corrupti sunt ŽKap. 52, 2.

wadnúti stb. wědñati m. wědñati marcescere: *a* jest ve třídě za nosovku *ę*, bývá přehlasováno v *ě*, přehláska se ruší; srov. *sáhnúti* a j. Praes. *wadnu* (pův. *ěadnu*) *wědneš* ně *wadneš*: (člověk) hoří, fwyedne a páli se v hrdosti Štít. ř. 96^a, srdce v těžkých túhách wyedne Rúd. 26^a; odchylky staré: ten wřwadne Alb. 74^a, jenžto jako seno wřwadne Pror. 39^a, všeliké siemě

vřwadne Pror. Isa. 19, 7, bude vyvržen jakžto ratolest a vřwadne Krist. 91^b, jako sěno zwiednu arešcent ŽKap. 36, 2. Impt. *vědnj*: přisřwiedny jazyk mój k dášhóm mým adhaereat ŽKlem. 136, 6. Impf. *wiedniech*: wiedzniech ŽGloss. 118, 158, wiedzniech přistupjujucie i wiedznyech tabescebam ŽWittb. tamt., wiedzniech ŽBrn. tamt. Aor. sg. 3. *wěde*: když k němu (bohatici) kněz přijide a podlé něho sěde, div že hořem neufwiede Hrad. 144^b; *vade*: jinoch bezmál hořem neufwade i jide inhed přeč (řým: upade) Hrad. 102^a, když to ona uzřě, tak v těžkú žalost upade, jakž všěckerna tůhú zřwade (řým) Hrad. 72^b, hněv jeho těžký popade na všem těle jako zwade Trist. 201. Aor. chiat. *wědech*, *vadech*: když slunce vzešlo (sěmena) vřwadechu Koř. Mat. 13, 6; pro *wědech* nemám dokladu. Part. *vadl*: jáz jako sěno uwadl sem ŽKlem. 101, 12, po němžto sem wadla Kat. 62, zwadlo srdce mé ŽKlem. 101, 5, by to dřěwo vřwadlo Krist. 77^b, kosti mé zwadli sů ŽKlem. 101, 4, (děti) sů vřwadly hladem Pror. Jer. Lament. 2, 19; pro žádané *wědli* nemám dokladu. Part. pass. dial.: (wěneč) nezvědněný Suš. 376.

wěnúti, *wanúti*. Pokládám *wěnúti* za formu starší a vlastní; kořen její jest *wě-*, týž co ve *wieti* = *wě-ja-ti*. Změna slabiky *wě-* ve *wa-* nastala, když ve *wieti*, *wál* *wieli*, *wán* *wieni* atd. přehláska se zrušila a proti *wěnúti* *wěnutie* atd. stály pak tvary *wáti*, *wáni* atd. Bylo tedy praes. starší *wěnu* *wěneš*, pozd. *wanu* *waneš*: at na mě wětrík powyene Modl. 169^a, jakž náhle wietr powyene Štít. uč. 25^a, kwítek libou wůni wane Ros. Jg.; inf. starší *wěnúti*, pozd. *wanouti*: který nás wicher muož powienuti convellere Otc. 29^b, zlěmu wětru wanouti nedal Kom. Lab. Jg.; subst. verb. *wěnutie*, když přijde wětrné powienutije Alxp. 65, uč. *wanutí*.

wáznúti. Samohláska *á* jest ve střídě za *ę*, přehlasuje se v *ie* (zouž. *i*), přehláska později se rušř, jako při táhnúti v. t. Praes. *wáznu* (pův. *wáznu*) *wiezneš* nč. *wázneš* a *wiznu* *wizneš*: v němžto (hřiechu) sám waznu Rúd. 9^b, kto těchto osidl ujde a neuwiezne Pass. 96, uwyezne-li trn v noze Štít. uč. 66^b, (krokodil) na ten hák zawjzne Har. 2. 236, ti waznu jako ptáci na otržni; odchylka z doby starší: u blátě uwieznu pl. 3. Mill. 125^b. Aor. pl. 3. *wazú*: mnoho sto konř uwazu v onom piesce AlxV. 2183. Part. *wázl* *wiezli*: veliká moc ryb v sieti zwazla Krist. 110^b.

winúti, vedlé *wíti* I. 7 v. Listy filol. 1883, 454 a 1882, 101—104. Praes. *winu*: cizozemec przywyne se k tobě Pror. Isa. 54, 15, člověk se wywine (z rány předwěděné) NRada 1193. Impt. *wiň*: tělo prostěradly obinte Adam 205^b. Aor. *winuch*: (Josef) obynu je (tělo) v čistě plátno Koř. Mat. 27, 59, (lev orla) se ctř k sobě przywynu NRada 27, ljud seř o j'ho rowě zzwynu ApŠ. 37, (Oldřich) řwynu plášč Hrad. 6^b. Inf. *winúti*: žáduje se obynuty smřti Štít. uč. 149^b, v dóm przywynuty hosti neznámého Štít. uč. 138^a. Part. *winul*: kam seř (Tandariáš) zawinul TandZ. 173^a, král obyнул seř jest pytlem Pror. Isa. 37, 1,

mnozí prziwynuli se k vojsku Alexandrovu Alxp. 51; *winuw*: tělo v prostěradlo obynuwše Krist. 103^b; *winut*: pokolenie mé jest fwynuto ŽWittb. Ezech 12.

vyknúti. Praes. *vyknu*: (děti) což obyknú z mládi NRada 1847. Aor. pl. 3. *vykú*: když se dievky fwiku na koních jězditi obiku, jěchu se země pleniti DalHr. 10. Part. *vykna*: przywyknucz tomu Štít. uč. 54^a; *vykl* adj. *vyklý*: jakž jest obykl Štít. uč. 83^a, tomu sme obycky rékati lenost, tamt. 133^b, snadno by fwykly úředníci tamt. 82^a, ti psi jsú zučení a zwykly táhnúti sáné Mill. 125^b, obyklú hodinú Pil. d, (tělo) obykle rozkoši Alb. 74^a; *vyk*: ješto obykle hřešiti nekáli se Štít. uč. 113^a; *vyčen*: przywyczene utrpenie solitum rigorem Otc. 55^b, obyczene consuetum Otc. 4^a, dobytek k sušeným rybám (místo píce jiné) jest zwyzeny a zučený Mill. 124^a. Subst. verb. *vyčenie*, odchylkou *vyknutie*: podlé fwiknutie Koř. Skutk. Apošt. 26, 5.

žasnúti. Samohláska *a* je zde z pův. *ē*, kteréž po souhláskách palatalních mění se v *a*, v jiných v *ē*: *gēs žēs* — *žas, tēk* — *tēk*. Tímto způsobem vzniklé *a* mění se zpátečnou přehláskou v *ě* (nebo *á* v *ie*), když ve slabice následující je tomu příčina, a tak děje se i ve slovese tomto. Přehláska pak ruší se atd. Praes. *žasnú žēsneš* nč. *žasneš*: vzieffnet se nebožátko Hrad. 135^a, lvíče ne-uzyefne se non pavebit Pror. Isa. 31, 4, zžasnúv se kniežata t. j. zžasnú Pror. Isa. 31, 9, vžasnúv se i smútie se Pror. 83^a (v rkp. zdá se tu býti zřejmé vžaluv; to však nebylo by užasú, nýbrž omyl místo užasnú). Imperf. *žasníech*: ktožkoli jemu v tvář vezříše, inhd vžafnyesse ML. 91^a; pro žádané *žēsniech* nemám dokladu. Aor. sg. 2, 3. *žěse*, bez přehlásky *žase*: Nero onu žábu vida velmi se usiezze t. j. užěse ApD. c, (Radislav) užřěv to užěse se kněže českého DalJ. 28, (Bracislav) nic se jich neužese rány DalJ. 44 P, král velmi se toho vziefe Trist. 141, Pilat vrzeše se Hod. 45^a (t. j. uřese, změnou *ž* v *ř*; srov. některé doklady další z Hod., pak dial. mor. uršnul se Kulda 1, 64, pol. przerzasnać się, przerzasły); to Pilat uslyšav vžafe se Krist. 100^a, to uslyšav Nero užafe se Pass. 300; pl. 3. *žasú*: ciesař kriče, až se všickerni vžafu Kat. 174, všedše užřechu jinocha i užafu se ĆEvang. 46, všichni se hrozně užafu sv. Prokopa hlasu Hrad. 25^b, tu prokní jich užafu Hrad. 145^a, v tu dobu země se potřese všickni lidie se vžafu Pass. 322. Později nerozumí se aoristu *žasú* a klade se za praesens m. *žasnú* na př. opice chodí téměř jako nahá . . ., hanebná, beze cti i také bez ocasy, že se jí přemnoží užasú, však proto jí sobě velmi vážíš (vytýká beránek člověku) RZvíř. Aor. chiatický *žěsech, žasech*: mnozí se vžefechu Apoll. 130^b, Trojanští vžafechu se náramně Troj. 200^b. Part. *žasna*: (člověk) vžafna se Pass 357, *žasl žěsli*, někdy dlouze *žasl žiesli*: Malchus vžafn se hřiechów mnoha Hrad. 138^a, vžasna se Pass. 365. paní se vžafna bieše Hrad. 141^b, peklo se vžaflo ML. 27^b, ti zloději velmi se vžiefly

Pass. 34, biechu strachem zzyefli se t. j. zžesli Koř. Mar. 9, 5, užesli se otec i máte Pass. 156, kak jsú se vrzefly Hod. 53^a, ti strážni velmi se vrzefly Hod. 53^a; užasl se Vel. Jg.; odchylkou *zasli* již v době starší: zamútili se apostoli i vzaflí Krist. 109^b; *žasnul*: Jura se toho urisnul Kulda 1, 64; *žas*: ufaf fa tremefactus Greg., vzaf se padl na svú tvář Pror. 119^b, Němec sta uzas se DalC. 67, mistr vzafl se sěde i vzdyše ML. 53^b; pro žádané *žěšši*, *žěšše* nemám dokladu; odchylkou *žēs* a *žasši žasše*: (Tristram) užes se i vece Trist. 155, matka božie uzasflí Krist. 27^b, oně (panně) vzafl se vecěsta Pass. 362, toho se uzasfl Pass. 262, 105, se vzasfl Krist. 60^b, 106^a, 106^b. Subst. verb. *žěsenie*, *žasenie*: mládenec tiem vzessenim umře Mand. 9^a, uzafene pavor HomOp. 154^a.

Výklady o rodokmenu jazykův indoevropských.

Napsal Em. Kovář.

Když Bopp dokázal příbuznost jazykův indoevropských, bylo ihned patrné, že jedny jsou si bližší než ostatní, a od časů Boppových až po dnes nikdo nepochyboval o veliké příbuznosti slovanštiny a litevštiny, pak sanskrty a eranštiny. Tím byli badatelé uvedeni na myšlenku pátrati vůbec po bližší či vzdálenější příbuznosti jazyků indoevropských mezi sebou.

Počátek učinil sám Fr. Bopp prohlásiv Slavolitvany za nej-příbuznější Germanům (Vergl. Gramm. 1. vyd. str. 760), ke kterémuž mínění přidali se i Kas. Zeuss (die Deutschen und die Nachbarstämme 1837) a Jak. Grimm (Geschichte der deutschen Sprache 1848 str. 1030).

R. 1853 jednali o této věci tři mužové a každý projevil jiné mínění. Bopp (die Sprache der alten Preussen str. 4) zavrhl staré své mínění o zvláštní příbuznosti germanštiny a slovanštiny i mnil, že jazyky slovanské jsou bližší indoeranským než ostatním, což odůvodnil shodou tvarů dualových kmenů na *i*, *u*, *ā* (sansk. *avi*, lit. *avi*, stbulh. *kosti*; sanskr. *sūnū*, lit. *sunu*, stbulh. *syny*; sansk. *ačvė*, lit. *ranki*, stbulh. *račė*), jež v ostatních jazycích se nenalezají, a shodou v sykavkách indoer. *ç*, lit. *š* a slov. *s* ve slovech etymologicky shodných (na př. sansk. *çatam*, lit. *šimtas*, stbulh. *szo*). Slované a Litvané prý se později z asijského kmene vyvinuli než ostatní národové evropští.

Aug. Schleicher vystoupil s úplným rodokmenem jazyků a národů indoevropských (Kieler Allg. Monatschrift für Wissenschaft u. Lit.: die ersten Spaltungen des indogerm. Urvolks, 786 až

787). Přidrzuje se Darwinových teorií prohlásil snahu po differencování za prvou příčinu tvoření dialektů, jež jsouc provázány i geografickým odtržením způsobilo rozvětvení, které z týchž příčin stále se opakovalo, a tak povstale rodokmen národů a jazyků indoevropských, jež jako haluze vycházely ze společného kmene prajazyka. Theorie jeho sluje větvnou (Stammbaumtheorie). Prajazyk rozdělil se dle něho na větev keltickou, slavogermanskou a ariopelasgickou, slavogermanská na slovanskou a germanskou, ariopelasgická na indoeranskou a řeckoitalskou atd. Zásadou mu bylo, že čím dále k západu národ sídlí, tím dříve se odtrhl od původního kmene. Dle toho stěhovali se nejprve Keltové, pak Slavogermané, pak Graecoitalové a konečně Indoeranci ze své pravlasti. Důležito jest, že neuznal shody slovanštiny s indoeranštinou, ale měl onu za zvláště příbuznou s germanštinou, čehož důvodem mu byla, jako již jeho předchůdcům Zeussovi a Grimmovi, změna *bh* v *m* v suffixech (got. vulfa-m, lit. vilka-mus, stbulh. vlzko-mz proti sansk. -bhya, lat. -bus atd.).

Konečně projevil téhož roku své mínění i Max Müller (ve Veda and Zendavesta Ess. I. str. 60), dle něhož roztěpil se pranárod na Evropany a Indoerance. Onino byli prý zajisté ducha mužnějšího a čilejšího a jim dostalo se úkolu hráti později hlavní roli v dějinách lidstva, i představují prý Indoevropana v jeho dějinném charakteru; druzí zůstali v pravlasti a teprve později nastoupili cestu k jihu, jež nikdy nemohla jich svěsti s bratry prvními, což zvláštní povahy je důkazem. Tato domněnka o vědomém rozptěnění pranároda došla odsouzení hlavně od W. D. Whitneye (Oriental and Linguistic studies 1873 str. 95).

Důležito jest, že tím Max Müller poprvé vyslovil předhistorickou jednotu evropských Indoevropanů; k dalšímu rozřídění se neodhodlal, naopak pozoroval je skepticky a mínění to zachoval i opakoval často, naposled r. 1872 v přednášce „Ueber die Resultate der Sprachwissenschaft“ str. 18.

V letech padesátých nastalo pěstování jazykozpytu v míře daleko hojnější než před tím a otázka o genealogii jazyků indoevropských nabyla obliby i tím, že tehdy nastala snaha tříditi jazyky vůbec hlavně příčiněním Schleicherovým a Steinthalovým. Nejvíce zajímala ovšem samého Schleichera, jemuž bylo stále zápasiti s námitkami. Mínění své stále upravoval a líčil, jak a proč se jazyky rozdělovaly. Dodatky ty nalezneme v jeho spisech: Die Darwinsche Theorie und Sprachwissenschaft, die deutsche Sprache, Compendium. Doplnil dřívější domněnku, že čím západněji sídlí národ, tím více odchýlil se jazyk jeho od prajazyka, čím východněji, tím starobylejší jest jeho jazyk. Poprvé podaný rodokmen též odpovídal těmto zásadám, ale brzy poznal Schleicher sám, že skutečná data se s nimi neshodují, neboť seznal, že keltština je velmi příbuzná italštině, o čemž pojednal 1858 (Beiträge zur vergl. Sprachforschung I. 437), a později podaný rodokmen liší

se od prvého tím, že místo dvou větví, keltické a ariopelasgické, má jedinou ario-pelasgo-keltickou, jež se rozdělila na asijskou a jihoevropskou, tato na řeckou a italokeltickou. Domněnku o příbuznosti slovanštiny a germanštiny opakoval v Beitrage I. (ve článku „Kurzer Abriss der Geschichte der slav. Sprachen“), kde má za druhou periodu vývoje slovanštiny dobu, kdy tvořila jediný jazyk s germanštinou, jež vyznačuje ztrátou augmentu, starého konjunktivu, ablativu, instrumentalem na *bhi*, změnou *bh* v *m*, uniformovaným akcentem, rozlišováním určitých a neurčitých adjektiv a vývojem sloves perfektivních a imperfektivních.

Roku 1858, kdy jednal Schleicher o příbuznosti keltštiny s italštinou, vyšel též C. Lottnerův článek „Ueber die Stellung der Italer innerhalb des indoeurop. Stammes“ (Kuhn's Zeitschrift VII. 18—49, 160—193), kde uznává se příbuznost italštiny s keltštinou, jejímiž důvody jsou stavba slovesa, tvoření časů a způsobů, zvláště mediopassiva na *r* (původně *s*), perfekta a futura pomocí složení se slovesy *as* a *bu*. Tento článek stal se důležitým, že jednak Lottner v něm s důrazem opakoval M. Müllerovo mínění o předhistorické národnosti a jazykové jednotě evropských Indoevropanů, jednak že neuznal zvláštní příbuznosti italštiny s řečtinou a poprvé starou domněnku zavrhl. Toto odtržení řečtiny od italštiny způsobilo poplach. Byla to stará tradice, že tyto jazyky jsou příbuzny, jež žila již před založením srovnávacího jazykozpytu. Nikdo o ní nepochyboval. R. 1828 podal K. O. Müller důkladnější o ní pojednání (v Etrusker I. str. 16), kde dovozuje, že s Řeky příbuzný, pastýřský národ (Sikulové) byl poroben od cizího, válečného (Aboriginů), čímž nastalo smíšení, jaké později pozorujeme v Anglii, kde starosaské názvy zůstaly v mluvě venkovanů, ale v mluvě normanské šlechty zakořenily se ponejvíce francouzské. Ukazuje, že názvy domácích zvířat jsou s řeckými příbuzny, jako *bos*, *taurus*, *ovis*, *sus*, *porcus*, *equus*, dále též názvy *ager*, *arare*, *lac*, *mel*, *sal*, *figus*, *glans* atd., nikoli však názvy zbraní: *hasta*, *arma*, *tela*, *pilum*, *ensis*, *gladius* atd. O téže příbuznosti jednal Th. Mommsen v Römische Geschichte (poprvé r. 1854 str. 12—21). Ten vidí v Graecoitallech národ, jenž zanechal nomadského způsobu žití pastýřského a zabýval se raději rolnictvím a vinařstvím. Důkazem je mu shoda slov, jako *arare*, *aratrum* — *ἀρόω*, *ἄροτρον*, *hordeum* — *κριθή*, *vinum* — *οἶνος* a podobných, dále shoda ve tvaru pluhu a v nejstarším výběru zrní. Později uvádí též (na př. 6. vyd. 18—29) počátek omezování půdy, čehož důkazem je mu shoda v plošné míře, již vidí v oskoumbrickém *vorsus* a řeckém *plethron*, jazykově v lat. *templum* a řec. *τέμενος*, dále shodu homerských a latinských domů, společný název pro božstvo domácího krba (*Vesta* — *ἑστία*), nástroje při ohni (*terebra* — *τρούπανος*), shodu v názvech právních (*crimen* — *κρίνειν*, *poena* — *ποινή*, *talio* — *ταλάω*, *τληῖναι*) a v umění (*triumpus* — *θρίαμβος*, *satura* — *σάτυροι*).

K Lottnerovi však přidali se mnozí. Již tento naznačil poněkud jazykovou blízkost Řeků s Indoeranci (Kuhn's Zeitschrift VII. 193), ačkoli uznával jednotu Evropanův. Této domněnky ujali se Kern (Kuhn's Zeitsch. VII. 273), Grassmann (Kuhn's Zeitsch. XII. 119), Pauli (Ueber die Benennung der Körperteile bei den Indogermanen 1867 str. 1), Sonne (Kuhn's Zeitschrift XII. 273, XIV. 5, v programu v článku Zur ethnolog. Stellung der Griechen 1869), Spiegel (Eran. Alterthumskunde I. 443), uvádějí tyto shody jako důvod: a privativum, augment v indik. vedlejších časů, má prohibitivum, komparativy na tara a aspiraty, o nichž zvláště Grassmann důkladně pojednal; mimo to našlo se i hojně slov, jež Řekové mají společně jen s Indoeranci. Odpůrců bylo též hojně, jako Curtius, Leo Meyer, Ascoli, Ebel a jiní, Curtius zvláště v Kuhn's Zeitsch. VII. 294 a IX. 321; proti němu hájil se Lottner v Beiträge II. 309. Důvodů pro přibuznost řečtiny a latiny našlo se též dosti, jako hojnost společných slov, stejné uniformování přívuku u Italů a Řeků, z těchto hlavně u Aiolů, a pak, na co zvláště Ebel (Beiträge II. 137—194) kladl váhu, feminina od kmenů na krátké *a*; dále vývoj futura exacta a rozdělení původního *a* na *a*, *e*, *o*, o němž pojednal Curtius (Berichte der kön. sächs. Gesellschaft der Wissenschaften 1864). Leo Meyer podal srovnací mluvnici řečtiny a latiny. Dle Diefenbacha se Graecoitalové záhy rozdělili (Origines Europaeae 53), dle Schleichera (Beitr. I. 440) se Řekové nejdříve odtrhli od Pelasgo-keltů, dle Ebela (Beiträge II. 137) tvoří Italové střed mezi Řeky a Kelty. Ebel tamtéž (v článku Die Stellung des Celtischen) uvádí, že jako latina je středem a přechodem od řečtiny ku keltštině, tak tato od latiny ku germanštině; s touto shoduje se ve slovech, s onou v mluvnici.

Leč domněnka o původní jednotě evropských Indoevropanů se zalíbila. Lottnerovi byl důkazem slovník kulturních slov, ztrácení se augmentu, konjunktivu, media; desátá třída sloves (na -aja-) je tu základem nového tvoření; Curtius učinil ji pravděpodobnou pojednáním o rozštěpení původního *a* v *a*, *e*, *o* v evropských nářečích, hlavně ji zastával A. Fick (Vergl. Wörterbuch d. indog. Sprachen 1053) a hájil ji i později proti domněnkám jiným.

R. 1872 nastal všem dosavadním domněnkám zásadní boj; nejednalo se tu o některou hypotézi, jednalo se o theorii.

J. Schmidt zavrhl mínění, dle něhož povstalo z prajazyka nynější množství jazyků rozštěpováním, a ve spisku svém „Die Verwandtschaftsverhältnisse der indog. Sprachen“ 1872 postavil theorii novou. Především sestavili vždy několik jazyků, jež v něčem se shodovaly, v jednu haluzi, shody s jinými jazyky za nahodilé pokládající anebo vůbec k nim nehledíce. Schmidt vzal v úvahu veškeré shody najednou a poznal, že každý jazyk je mostem a přechodem od jednoho sousedního ke druhému. Množství jejich

nepovstalo rozštěpováním, ale přechodem jednoho ve druhý, což nám zobrazuje vlna (Wellentheorie). Dle nové theorie již v prajazyce počaly se jevití dialekty differencováním a tehdy obraz vlny byl úplný. Později rozdílnými vlivy jeden dialekt vzmohl se nad jiné, potlačil jej a místo čáry nastal schod. Dle Schmidta je slovanština mostem od indoeranštiny ku germanštině, tato od oné ku keltštině, ta od germanštiny k latině, tato od keltštiny k řečtině a ta konečně od italštiny zase k indoeranštině. Počná slovanštinou i kritizuje důvody, dle nichž je nejpříbuznější s germanštinou. Nedostatek augmentu není důvodem, ježto i v italštině ho není a často schází i v nejstarších památkách řeckých a sanskrtských. Nedostatek ablativu je mylný, ježto se zachoval ve tvarech gen. sg. kmenů na *a*: stbulh. *vľaka*, lit. *pono a* v germ. adverbích na *ō*: got. *galeikō*, *sniumundō*. Konjunktiv je dle Westphala (Phil. hist. Gr. 226) v *afslaham*, dále v *ōgs* (2. os. konj. pf. podobna řec. *εἶδετε*, srov. Schmidt v Kuhn's Zeitsch. XIX. 291). Za klamný důvod má též přechod aspirat med. v *inaspiraty*, ježto v germ. *dh* a *d* mají rozdílné střídnice (*dh* má *dj*, *d* má *t*); adjektiva určitá jen vnitřně spolu souvisí (srov. Steintal, Charakteristik hauptsächlicher Typen des Sprachbaues 303—311), rozdíl sloves perfektivních a imperfektivních je též v keltštině (srov. Ebel, Beiträge II. 190) a i v cizích jazycích (srov. Schleicher, Beiträge I. 500). Důležitou shodou je mu změna *bh* v *m*, nom. sg. fem. na *i* v gotštině a litevštině a označování inchoativ a intransitiv nosovkou. Proto míní, dokládaje se i hojností společných slov, že v Evropě jsou Slované Germanům nejbližší. Avšak na druhé straně jsou blízcí jazykem i Indoerancům, majíce společný s nimi vývoj sykavky z hrdelnice (indoer. *ç*, lit. *š*, slov. *s*), společnou ztrátu *r* v nom. sg. kmenů na *r* (sansk. *mātā*, stbulh. *mati*, lit. *motė*, ale řec. *μήτηρ*, lat. *mater* atd.), stejný nom. du. u kmenů na *i*, *u*, *ā*. Při jednání o vývoji sykavky odvolává se na Ascoliho (Corsi di glottologia 51), dle něhož bylo původně dvojí *k*, tvrdé a měkké; z prvního vzniklo *k*, z druhého (*k'*) jednak opět *k*, jednak sykavka a sice tato ve slovanštině, litevštině a indoeranštině. Jako další shody uvádí užívání suffixů *bhi*, *bhis* v instrumentale, stejného suffixu v lok. pl., jedno Duchý a složený aorist, futurum na *syāmi*, participia na *vans*, supinum na *tum*, jichž germanština nezná buď vůbec, buď jen výjimkou (na př. participium na *vans* v part. pf. *berusjōs*, srov. Schmidt, Kuhn's Zeitsch. XIX. 291).

Při slovanských určitých adjektivech užívá se zájmena *ja* a téhož původu je perské *kesra* descriptionis ku opsání přívlastku vůbec. I ze sanskrty dají se doklady tohoto užívání *ja* uvésti. Gen. sg. osobních zájmen má shodné tvary v sanskrte (*manā*), zendštině (*manō*), litevštině (*manō*) a slovanštině *mene*; dvandva jen v indoeranštině a slovanštině se nalézají v duale se skloňující; slovanské zájmeno *ovъ* skloňuje se, což též již u *eran. ava*

nalézáme a v sansk. du. *avōs*; jinde jen jako částice se objevuje. V číslovkách shoduje se právě slovanština a indoeranština; konečně i slov hojnost je společných pouze těmito dvěma haluzím. (Srov. Novotného článek *Rozhledy v oboru jazykozpytu*, *Listy filol.* I. 117—122, 263—280). Při ostatních jazycích přidržel se nejvíce důvodů již dříve od jiných pronesených, až na malé jednotlivosti často dosti nejisté.

Spisek Schmidtův způsobil pohnutí, ačkoli podobné myšlenky i jinde, i u samého Schleichera, M. Müllera, zvláště Ebela, Pic-teta, se nalézaly o nářečích již v prajazyce, jež diferencováním vznikala. Zvláště vystoupil proti němu A. Fick ve spise „*Die ehemalige Spracheinheit der Indogermanen Europas*“ 1873.

Spis Fickův měl dvojitý účel; měl vyvrátiti učení Schmidtovo a shrnouti veškeré důvody pro původní jednotu evropských Indo-evropanů. Počiná též s pozorováním příbuznosti slovanštiny k sousedním jazykům; uznává, že je zvláště příbuzna germanštině, popírá však příbuznost zvláště s indoeranštinou. Hlavně se tu obrací proti Ascolio učení o hrdelnících i dovozuje, že bylo původně dvojí *k*, že však stopy tohoto dualismu se zachovaly ve všech jazycích indoevropských, a sice z prvního je indoer. *k*, *č*, slavolit. *k*, *c*, *č*, kelt. *c*, *p*, lat. *qu*, *c*, řec. *κ*, *κκ*, *π*, *ππ*, *τ*, *ττ*, got. *h*, *hv*, z druhého indoer. *g*, slov. *s*, lit. *š*, kelt. *c*, lat. *c*, řec. *κ*, got. *h*. Ascoli učí, že podobná dvojitost je u *g* jako u *k*, čehož se i Schmidt doložil, jak zvláště ze shody eranštiny se slovanštinou vysvítá (zend. *g* je slavolit. *g*, zend z je stbulh. z, lit. *ž*), ačkoli příkladů je pořádku. Proti tomu namítá Fick, že pravidlo má málo dokladů a ještě výjimky. Proti Schmidtovi, že jen v indoeranštině a slovanštině jsou číslovky původní nomina abstracta, uvádí doklady podobné i z germanštiny i stnord. *fimt*, *sett*, got. *taihund* ve složení jako *sibun* — *taihund*, *niun* — *taihund*. O zájmeně *ja* ukázal, že i v gotštině objevuje se jako druhá část složeného slova v zájmenech osobních *ik-ei*, *thu-ei*, *sa-ei*. I dvandva doložil z germanštiny: *sunufatarungō*, *gisunfader* (v *Hildebrandslied*).

Nesnadno bylo Fickovi dokázati, že řečtina není zvláště příbuzna s indoeranštinou. Některé důvody Schmidtovy oslabil tím, že ukázal, že mnoho shod není společno jen řečtině a indoeranštině, ale i jiným jazykům evropským, na př. inf. sansk. *anē*, *-manē*, řec. *vai*, *-evai*, *μevai* objevuje se i v germ. jako *n* (= *vai*, *evai*) a v kelt. jako *m* (= *μevai*). Ukazuje, že mnoho zjevně má pouze keltština s řečtinou společných, a přece nelze z toho souditi o zvláštní blízké příbuznosti obou, na př. suf. *ma-ta* v hom. *ἑβδό-ματος* a kelt. *secht-mad*, *ocht-mad*, atd. U mnohých shod popírá předhistorickou souvislost, na př. proti evropskému *in*, *un* je v řečtině a indoer. dvojí prae-*fix* řec. *α*, *av*, sansk. *sa*, *sam*: to vysvětluje jako zvláštnost hláskoslovnou jednotlivých nářečí. Mnoho shod však přece uznati musil a tu dokládá, že každý

jazyk evropský má se sanskrtou některý zjev společný, z čehož nelze nic odvozovati. Pak dokazuje jazykovou jednotu Evropanů a shrnuje veškerý její důvody: v evropských jazycích se společně vyvinulo *e*, v řečtině a latině pak i společně *o* z původního *a*, společně se vyvinulo *l* z původního *r*, jež indoeranština zachovala a až později se v sanskrtě samostatně počalo *l* vyvíjeti; mnoho slov má též hláskový útvar, rozdílný od útvaru ve střídných slovech v indoeranštině; jazyky evropské tvoří praes. kmen pomoci *-t* (na př. κλέπ-τω, plec-to, fleh-tu, ple-ta), mají odvozeniny od part. pf. na *ta* (na př. λαμπεταω, gustare, chostōn, letěti), což v indoeranštině nenajdeme; za to postrádají vrddhi; dále předložky bývají téhož významu, v indoer. však mají buď význam jiný, buď méně určitý (na př. sansk. abhi značí asi tolik jako lat. ad, řec. ἀμφί, lat. amb-, stněm. ambi, kelt. imm asi jako circa); zákon Grimmův lze provést u řeckých, nikoli u indoer. souhlásek; a konečně mají Evropané společnou předhistorickou vzdělanost.

Veškerý úvahy jednající o tomto sporu, z nichž dvě nejlepší napsal Jul. Jolly (v Zeitschr. für Völkerpsychologie VIII.), přidaly se k Fickovi.

Pro spor ten jsou důležité výsledky bádání novějšího.

Heymann ve spise „das *l* der indoger. Sprachen gehört der Ursprache 1873“ ukazuje, že v mnoha případech má sanskrtá i jazyky evropské změnu *r* v *l* společně se společnou změnou významu, na př. ruk lesknouti se, luk viděti, ri pohybovati se, li býti upevněnu. Eranské jazyky nejsou dle něho na odpor domněnce, že *l* se vyvinulo již v prajazyce. Zendština mohla prý *l* ztratiti, ježto *r* bylo hojnější: v staroperštině nevyskytuje se tvar *s r*, jež by odpovídal původnímu *l*. Kdyby prý se bylo sanskr. *l* vyvinulo samostatně, našel by se zajisté příklad, kde samo *l* je střídnicí za evropské *r*, ale nenalézá se. Počátek proměny *r* v *l* počal se tedy již v prajazyce, ale v Evropě pokračovalo se v ní dále čileji než v indoeranštině. Sám Fr. Spiegel (Beiträge VIII. 121—128) přidal se k tomu mínění dokládaje, že v zendštině snad jen graficky rozdíl mezi *r* a *l* není vyznačen. J. Schmidtovi byla práce vhod a přidává se k těmž mínění, ačkoli spis Heymannův ostře posuzuje (Jenaer Literaturz. 1874, 204—5). Míni dle Lepsia a Opperta (Revue de linguistique III. 459, IV. 207), že *l* se nalézá dvakráte v klínových nápisech; chtěl též úplný důkaz, že v staroeran. památkách není slov, jichž střídnice v sanskrtě mají *l*. Proti spisu Heymannovu rozhodně vystoupil Bezenberger (Kuhn's Zeitschr. XXII. 366—61), ačkoli důvodů jeho nevyvrátil.

Důležité jest též pojednání Hübschmannovo Über die Stellung des armenischen im Kreise der indog. Sprachen (Kuhn's Zeitsch. XXIII. 5—49), jímž ukázal, že armenština je mostem od eranských jazyků k evropským.

Nade vše však vynikají výsledky bádání Brugmannova (v *Cur-tioviých Studien IX. 367*, *Kuhn's Zeitsch. XXIV. 2*), *Saussureova* (*Mémoire sur le système primitif des voyelles 1879*) a *Osthoffova* (*Morpholog. Untersuchungen IV.*), *Paulova*, *Klugeova* a jiných. Ukazují, že jako severní jazyky shodují se s řečtinou ve vývoji *l*, tak indoeranské ve vývoji *o* (indoer. *a*, *ā*), a dovozují, že hlásky *ty a, e, o* byly již u prajazyku a že je řečtina nejlépe zachovala. Tím padl jeden z nejpádnějších důvodů Fickových, víra ve společný vývoj evropský *r* v *l* spisem Heymannovým též je oslabena, pojednáním Hübschmannovým *theorie Schmidtova* dosvědčena.

K tomu přistupuje i ta okolnost, že *theorie Schmidtova* odporučuje se sama sebou jako přirozená. K tomu přiblížeje hleděl *A. Leskien* spojití obě *theorie*, vlnivou i větvenou v jedno (*Deklination des Germ. und Lituslav. str. X*). Důvody *Schmidtovy* nabýly opět ceny; *Leskien* uznává jejich platnost a tvrdí, že ovšem *dialekty* se již od počátku tvořily, že však vedlé toho i rozštěpení nastoupilo, tím vlna byla přetržena, čímž na druhé straně vzniká často poměrně větší jazyková příbuznost k jednomu sousedu, než ke druhému.

Dříve se v *dialektech* mnoho nebádalo. Nyní, kdy hojněji se pracuje v *dialektologii*, přichází se k poznání, že v menší oblasti, kde pravidelný výraz má málo překážek, vskutku každé nářečí je mostem od souseda jednoho ke druhému. Nejlépe to ukázal *Otto Schrader* na nářečích jihoněmeckých (*Sprachvergleichung und Urgeschichte*), patrně jest to i na nářečích italských (srov. *Ascoli, Italia dialettale* v *Archivio glottologico italiano 1882*). Z toho jde, že při pravidelném vývoji nářečí pro poměr jejich mezi sebou platí *theorie vlnivá*. Ježto tato není všude patrnou, jest nám zkoumati právě příčiny, proč v jednotlivých případech neplatí, z nichž u národů indoevropských rozštěpení bylo by i častou i hlavní. V tomto směru není však dosud bádání a tedy ani výsledkův.

Klasobraní pø rukopisích.

XVIII. *) O staročeském „Životě Krista Pána“ a nově poznaném jeho zlomku.

Rozbíraje literárně historicky tak zvaný posud „*Albertův Ráj duše*“ **) musil jsem prohlednouti též rukopis *bibliothéky Klementinské XVII. D. 32.*, v němž na druhém místě staročeská památka tato se nalézá. Ji předchází v kodexu jakés české se-

*) Srov. *Listy filol. 1884, 111 sl.*

**) Viz „*Staročeský sborník traktátů mravoučných a mystických předstítenských*“ v *Cas. Mus. 1884 sv. 2.*

psání na 19 listech nemající začátku ani konce, které Jungmann v historii literatury II, 132 tako označuje: Výklad některých čtení sv. evangelium ze XIV století, Hanuš pak v Dodavcích I. str. 22 správně na konec téhož věku klade. Než pravou povahou svou náleží zlomek tento u Jungmanna pod číslo II, 140 obsahuje tak zvaný Život Krista Pána, kteréhož vedle známého pergamenového rukopisu Klementinského XVII. A. 9. a papírového Roudnického dochovány nám tuto zbytky exempláře třetího. Všechny tři rukopisy tyto pocházejí ze XIV. století, nejstarší jest ovšem pergamenový z počátku druhé polovice téhož věku, ale všechny jsou pouhé přepisy předloh starších. Než se se zlomkem naším blíže seznámíme, pohledněmež poněkud na spis sám.

Na základě nejstaršího rukopisu rozebral P. J. Šafařík Život Krista Pána r. 1842 (Rozbor staroč. lit. II. 58), i domníval se, že neznámý spisovatel „dílo své buďto docela původně buď aspoň velmi svobodně ·podle starších latinských vzorův česky spisoval, vybraje odevšad to, co za lepší pokládal, a předkládaje je, v duchu dobře zažitě a ztrávené, svým českým čtenářům způsobem docela novým, od oněch cizích vzorů zcela neodvislým.“ Domněnku tuto slušno poněkud opravit. Původního jest totiž v českém sepsání tomto kromě předmluvy velmi málo, i ačkoli spisovatel čerpal z několika pramenů vedlejších, o nichž ntže připomeneme, jeví se práce jeho celkem jakožto volný překlad spisu sv. Bonaventury († 1274) nazvaného „Meditationes vitae Christi“ (srov. Bonaventurae opera, Venetiis 1755 sv. XII). O spisovateli českém nevíme nic, než že to byl nějaký dominikán. Nazýváť se v předmluvě „já predikatorového zákona nedostojný duchovní“ (Šafařík chybně četl „predikator nového zákona“), a napovídá, že dílo toto koná na zakázku nějaké osoby stavu rytířského. Uvedené dílo sv. Bonaventury jest naproti českému zpracování téměř dvakrát delší, poněvadž spisovatel český o rozjímání scholastická a mystická, jež jsou v originále věci hlavní, málo dbal, ano úmyslně je vynechával drže se nejvíce vypravování biblického, které kdekoli Bonaventura zkrátil, on podle evangelií doplňuje.

Než nejen z tohoto vedlejšího pramene nacházejí se ve spise našeho dominikána předělky, nýbrž čerpáno ještě z tak zvaných apokryf — ovšem velmi střídme — potom také hojnější měrou z českého passionálu. Z tohoto zejména vybrán počátek (srovnej fol. 1^b Zywoť swateho Joachym a swate Anni se „zlatou legendou“), na fol. 6^a stojící kapitola „o zwiefertowany swate kralowny matki bozie“ má úplně týž text, který p. Patera jakožto zlomek passionálu kapitulní v Mus. 1882 na str. 519 dal otisknouti. A ještě takto nevyčetli jsme všech zdrojů spisu našeho. Některá totiž místa patrně vzata jsou z nějakého skládání veršovaného, na př. fol. 80^a:

kakz kolywyek prawy boh y prawy czlowyek byesse,
wflak welyky hlad Jezyff trpyesse;

- fol. 80^b: bohu otczy chwalu wzdachu,
w fukromye fye spolu brachu;
fol. 85^b: Kdyz Yezyff do Bethanye v weczer przygyde,
jeho matka prety nyemu wynyde;*)

konečně na fol. 111^b počátek kapitoly „o swietye trogicy a o swatem duře“ :

Dawnich mudrczow gest powiedienye,
ez nycz bludnyeyffieho neny
nez tu drzoft w frdcy gmiety,
ktoz chce wfleho rozumem giety.

To jsou as ony prameny, z nichž náš dominikán čerpal látku i text svého sepsání, které celkem, jak svrchu dotčeno, opírá se o uvedený spis sv. Bonaventury. Tímto eklektickým vybíráním látky z rozličných pramenů povstali někteří zmatkové ve spise našem; srov. na př. kapitoly fol. 35^b „od obracenye wodi v wyno“ a fol. 37^b „gesto Jezyff na swatbu byl pozwan“, kde táž událost dvakrát se vypravuje. Tolikéž o popsání lidu v říši římské vypravuje dvakrát a sice v kap. „o wraceny Josephowu k Marigy“ (fol. 15^a) a v následující kap. „o narozeny Gezyffowu“ (fol. 18^a). Divný osud postihl kap. XIX spisu sv. Bonaventury „de vocatione discipulorum“, která rozervána na dvou místech sepsání českého se nachází, na fol. 33^b v kap., která má nápis: „cztenye prwu nedieli v puofyte“, potom opět na fol. 35^b v kap. „od obracenye wodi v wyno.“ Vůdce svého Bonaventury drží se náš spisovatel svým způsobem, buď totiž roztahuje jednu jeho kapitolu na dvě své, nebo spojuje dvě i více v jednu kapitolu vlastní, která potom ovšem mívá nedostatečný nápis, nebo konečně vypouští některou docela. Teprv od fol. 80 spouští se tohoto svého vůdce úplně, jelikož tento v samé téměř meditace zabředá, i přidržuje se znění evangelií a passionálů. Taková jest povaha staročeského „Života Krista Pána“ zachovaného nám v převzácném pergamenovém rukopise Klementinském a důkladně rozebraného od Šafaříka, k jehož domněnkám tuž některé opravy jsme přičinili.

Předeslavše několik těchto poznámek o staročeském Životě Krista Pána vůbec přikročme ke zlomku této památky, který, jak tuto poprvé konstatujeme, zachoval se nám na prvních 19 listech rukopisu Klementinského XVII. D. 32. Popis rukopisu podali jsme na jiném místě**), zde pouze podotýkáme, že písař, od něhož první část následujícího v kodexu sborníku pochází, vyhotovil také přepis naší památky v kodexu tomto pohříchu jen zlomkovitě nám zachované. Jak z písma a jazyka i pravopisu vysvítá, náleží přepis tento na konec XIV věku, jak již Hanuš dobře usoudil. Než ani

*) Tyto tři citáty vzaty jsou z našeho zlomku XVII. D. 32.

**) Čas. Mus. 1884 sv. 2.

těchto 19 zbylých nám listů není souvislým celkem, nýbrž jsou to čtyři větší neb menší částky bývalého celku, i shodují se s ním, pokud rukopis XVII. A. 9. máme na zřeteli, více neb méně takto. První kus na listech 1—6 shoduje se skoro zcela s textem pergamenového rukopisu na listech 8—11. Nyní následuje velká mezera. Druhý kus na listech 7—9 shoduje se málo s tím, co ve starším rukopise obsaženo na listech 76—86, nebo písař mladší celé kusy vynechával a někdy přehazoval. Nyní následuje jen malá mezera as 2 listů. Třetí kus na listech 10—12 přiléhá opět poněkud těsněji k tomu, co v pergamenovém rukopise nalézáme na listech 88 a 89, kromě zakončení této části, v němž oba písaři se rozcházejí starší drže se znění biblického, mladší passionálu. V posledním kuse konečně obsaženém na listech 13—19 rozcházejí se texty obou rukopisů úplně, jen na listě 15 (de resurrectione) pozorovati mezi oběma jakous shodu, která, jak se zdá, jen nedbalostí písaře mladšího nestala se úplnější. Že písař tento nepřepisoval z rukopisu pergamenového, již z tohoto různění vychází na jevo; ale jak se má zlomek náš k rukopisu Roudnickému a tento k pergamenovému Klementinskému, tohoto času neumíme pověděti. Kterak si počínal český dominikán naproti Bonaventurovi ani jména jeho v předmluvě neuvedá, ačkoli z něho pilně vypisoval, tak počínal si opět neznámý písař zlomku našeho naproti dominikánovi přijímaje z díla jeho co se mu líbilo, i zaměňuje celé kapitoly textem odjinud vzatým nebo vynecháváje a zkracuje znění své předlohy. Neznalíť písaři středověcí piety leda k písmu svatému nebo k tomu, čemu nerozuměli dokonce.

Níže podáváme ukázkou zlomku našeho, a sice, aby srovnání s rukopisem nejstarším bylo snazší, otiskujeme prvních 6 listů rukopisu XVII. D. 32. přidávajíc v poznámkách odchylná čtení rukopisu XVII. A. 9. Mělo by se ovšem díti na ruby, ale poněvadž nadějeme se, že vzácný rukopis pergamenový co nejdříve vydán bude o sobě a celý, čehož jest si ve prospěch studií jazykozpytných přátel co nejvíce, otištěním tohoto mladšího kusu chceme vykonati, co možno a slušno v tomto čase, kdy litera starších grammatikářův přestává zabíjeti, ale duch studií pramenitých oživovati jazykozpyt náš domácí.

[1^a] (po)czye¹) pokornye mluwyty a rzkuczy: wyzy to hospodyne myly, genz²) fye prwe rady fwe fprawednofty³) gyz dluho drziff, pro nyzto⁴) fye na fwe ftworzenye welmy hnyewaff. A gyzt gef⁵) czaff, aby fye rozpomanul⁶) na fwa mylofrdenstwy⁷); neb ty gly ten, genzto w fwem boftwy mylofrdenstwy⁷) nefeff nade wfye fwa wczynyeny. A kdyz mylofrdenstwy⁷) w tobye bydly, kak to moz byty, by fye nykda⁸) nefmyloval? Ktera tobye chwala

¹) v ruk. XVII. A. 9. fol. 8^a. ²) gez. ³) prawednofty. ⁴) nyzto. ⁵) ge. ⁶) rozpomenul. ⁷) welika milofrdye. ⁸) nyekda.

ottud⁹⁾ przychazy, ez¹⁰⁾ gfa przyewffemohuczy hofpodyn nad hubenym fye ftworzenym mftyff? Wolyw sobye myle fluby, gychztoz frcdze duchem swatym ofwyeczowal, gymztof fwa tagentfwe o¹¹⁾ buducznych czaffyech zgyewowal, wfieczky w zalarzy temnem drzyff¹²⁾: Moyzyeffye, f nymztoff nyekda¹³⁾ myloftywye mluwyl, gemuztoff fwe bozftwye nad przyrozenye czlowyeczye w wydnyeny¹⁴⁾ brzkofty oka mzenye vkazal. Taklyz chczeff na wyeky w fwem hnyewye zadrzyety fwa mylofrdenftwye¹⁵⁾? Ne tak, myly hofpodyne, alle gyztye¹⁶⁾ czaff, aby fye nad hrzyeffnymy fmylowal.

Tehda boh¹⁷⁾ otecz fye na fprawednoft ozrzyel¹⁸⁾ k gyegy¹⁹⁾ dawnemu promluwenty propowyedyel a rzka: [1^b] y zdaly zapomene boh fweho fmylowanye?²⁰⁾ Awffak gefť to o mnye pfano, ez ma mylofrdenftwye²¹⁾ gfu powyffena nade wflye ma wczynyeny. K tomu fprawednoft²²⁾ odpowyedy: kdz gefť to tak twemu bozftwy lybo: tozt²³⁾ czaff przyewdyeczny przyffel nad hrzyeffnymy fye fmylowaty; neb twe mylofrdenftwye²⁴⁾ wzdy bylo, gefť y bude na wyeky. Ay tot wzkwytel²⁵⁾ kwyt przyewonny,²⁶⁾ dyewka przyeczyfta, wflye ffechetnofty plna, gyzto gmye gefť Maria, ot nyezto tyelefenftwye, kdz racyff, przygyety mozell.

Tehda hofpodyn, genzto nechcze fmrtly hrzyeffneho, odpowyedyel fkrzye Moyzyeffye a rzka: wydew wydyl fem welyku ftraft y nuzy lydu meho, y ftupyl fem. Jako by rzekl: myloftywye fem fye ozrzyel, abych gye²⁷⁾ wykupyl. Tu prawy fwyaty Bernhart: mohla gefť o tom w rozumye pomluwa²⁸⁾ byty, ktera by oloba fwate trogyczye gmyela czlowyeczftwye na flye²⁹⁾ przygyety, oteczly synly czyly duch fwaty. Nayprwe fye wydyeffe rozum,³⁰⁾ ez boh otecz, a to proto, ez w tey fwatey trojnofty bohu oteczy mocz wlaftye³¹⁾ przylezy, a protoz ez fye dyabel byeffe mocznye w fwyet vwazal,³²⁾ ez by boh otecz [2^a] tyelefenftwye³³⁾ wezma wyffly mocz³⁴⁾ dyably³⁵⁾ przyemohl. Druhe fye wydyeffe, aby duch fwaty tyelefenftwye³³⁾ przyyal a to proto, ez, jako gefť gyz³⁶⁾ rzeczeno, duchu fwatemu przylezy myloft, a ta fwyetu gefťce nebyla vkazana, pronyezto by bylo podobne by duch fwaty tyelefenftwye przyyal, a tak fwyetu fwu myloft vkazal. Trzyetye fye wydyeffe, by³⁷⁾ fyn bozy tyelefenftwye przyyal a to proto, ez gemuz fye wlaftye³⁸⁾ krzywda ftala, chcely to v myr a w dobrowolenftwye przyuefty, gma ne gyneho³⁹⁾ myeffo febe flaty ale fam k tomu przygyty. A tak gefť, ez fu lyde wlaftye⁴⁰⁾ fynu bozymu krzywdu wzyznyly chtyecz dyedynftwo⁴¹⁾ geho fwate mudrofty

⁹⁾ otdad. ¹⁰⁾ genz. ¹¹⁾ v ¹²⁾ zde nyni následuje: tu Yfajiaffe Dauida Jeremyaffe y gynychs prorokow zapomnyel, tu take etc. ¹³⁾ nyekdy. ¹⁴⁾ dywney. ¹⁵⁾ mylofrdye. ¹⁶⁾ gyzť gefť. ¹⁷⁾ zde wždy: buoh. ¹⁸⁾ ozrziew. ¹⁹⁾ gegie. ²⁰⁾ fol. 8^b. ²¹⁾ mylofrdye. ²²⁾ prawednoft. ²³⁾ tot. ²⁴⁾ milofrdie. ²⁵⁾ wzquetl qwiet. ²⁶⁾ vynechano. ²⁷⁾ gey. ²⁸⁾ mluwa. ²⁹⁾ na fye. ³⁰⁾ rozumu. ³¹⁾ wlaffcie. ³²⁾ nyni následuje: widyeffe fie to podobno. ³³⁾ czlowieczftwie. ³⁴⁾ mocy. ³⁵⁾ dyabla. ³⁶⁾ yuz. ³⁷⁾ aby. ³⁸⁾ wlaffcie. ³⁹⁾ ne gyne. ⁴⁰⁾ wlaffcze. ⁴¹⁾ dyediczftwo.

fobye nepravye ofobyecze⁴²⁾ obludom⁴³⁾ powolugycze⁴⁴⁾ kdyz gym byesse rzekl: budete yako bohowe, toczyz takuz mudroft wyestby⁴⁵⁾ gmagycze⁴⁶⁾, zle y dobre wyeduczye.⁴⁷⁾ W tey pomluwye tak oftalo, aby lyn bozy na swyety stupyl w zywoft dyewky przyefwate, aby tu tyelefenftwye przygma gednofwornu mocy⁴⁸⁾ w fwey fwatey troynofty zwucznye fwyetu kazal.⁴⁹⁾ W tu tak przyezfczatnu⁵⁰⁾ hodynu wflemu fwyetu wtyeffenu,⁵¹⁾ yakzto [2^b] fwaty Lucaff we czteny pyffe, poflan gefft angel⁵²⁾ Gabryel ot boha do myeffta wlafty Galyleykey⁵³⁾, gemuzto myefftu gmye Nazareth, k dyewcze oddane⁵⁴⁾ muzy, gemuzto gmye Yozeph z domu Dawydowa, toczyff z naroda Dawydowa, gyeyzto⁵⁵⁾ dyewczye gmye Maria. Tu trzeba otazanye: procz gefft angel poflan a ne czlowyek? To fye gye⁵⁶⁾ proto ftalo, yakz prawy fwaty Bernhart v wykładany cztenye zwyestowanye, genz⁵⁷⁾ yakez fkrzye zleho angela prwa matye nafye Ewa gefft przyelftyena⁵⁸⁾, pro nyztoff⁵⁹⁾ gfmy ot bozye⁶⁰⁾ mylofty odpady,⁶¹⁾ takez fkrzye dobreho angyla bohem poflaneho matka bozye zwyestowana, fkrzye nyzto gfmy bozy myloft nalezeny.⁶²⁾ Druhe proto angel poflan, aby fye mezy angelem a czlowykiem myr a przyezen ftala; nebo przyed tyem angel czlowyeka nenawydyeffe a czlowyek angela. Gemu⁶³⁾ angel wynnu dawaffe w tom a rzka: naffych bydl prazdnofty wamy fye myela naplnty, a to fte wy fkrzye przyeftupenye ruffly. Czlowyek angela nenawydyeffe a rzka: gfem zlym angelem [3^a] przyeluzen⁶⁴⁾, a tak gfem byl boha ofuzen. Protoz angel bozy poflan gefft na znamenye, genz⁶⁵⁾ fkrzye to fwate zwyestowanye (myr a pokoy) mezy bohem a mezy hrzyeffnymy (mezy angelem a czlowykiem) myeffyl fye nebefky ftaw.⁶⁶⁾ Protoz angel poflan ne wfelyky,⁶⁷⁾ yakzto prawy fwaty Bernart, ale archangel Gabryel, genz fye bozye fyla znamenawa. Gehoz fyly welykoft znamenaty mozem ze trzy welykych wrzadow, geztu mu boh poyczyl⁶⁸⁾ w fwem nebefkem dworzye. Nawprwe⁶⁹⁾ (pofel gefft)⁷⁰⁾ zgyewenye bozych fwatych tagenftwy, yakzto gefft w Danyelowu prorocztwy pfano.⁷¹⁾ Tu gefft rzeczeno gemu: Gabryely⁷²⁾ day to tomu⁷³⁾ toczyff Danyelowy rozumu⁷⁴⁾ tohoto wydyenye znaty. Druhe wrzad dan Gabryelowy wytyezftwo v bogych, yakzto prawy fwaty Ambroz v wykładany prorocztwy⁷⁵⁾ Danyele proroka. Trzyety wrzad gma wždy przyed bohem ftaty, yakzto fam prawy Jhezus⁷⁶⁾ we czteny fwateho Lucaffye: ja fem angel Gabryel, genzto ftogy

42) ofobity. 43) obludnebu (sic) flibnyku. 44) powoligice. 45) v wiefczbye. 46) fol. 9^a. 47) wiedeuce. 48) mocz. 49) vkażal. 50) przyezfczatnu. 51) radoftnu. 52) zde vždy: andyel. 53) galileyke. 54) ot-daney. 55) geyz. 56) gefft. 57) gez. 58) przyelftyena. 59) pro nyzto gmy. 60) vždy: buozie. 61) wpađly. 62) nalezli. 63) Před tím: Andyel czlowieka proto nenawidieffe, gez gemu. 64) przyelftyen. 65) gez. 66) myel fie ftaty. 67) Tato věta vynechána. 68) poruczil. 69) fol. 9^b. 70) jinou rukou vedle psáno. 71) Stará rukopis nemá. 72) pfána. 73) Gabriel. 74) to-muto. 75) prorocztwi. 76) nemá.

wzdy przyed hospodynem. A tak ze gest archangel moczyne fylny, protoz gest ot fwate troycze ⁷⁷⁾ f nebelkym [3^b] pofelstwym k Marygy k czystey dyewcze ⁷⁸⁾ pollan, gemuzto boh otecw wnytrznzey ⁷⁹⁾ schraneye fweho tagenstwy pofelstwy rozkazal. Yakzto prawy fwaty Augufty w gednom kazany o zwyestowany: pozwal k sobye boh otecw Gabryelee archangela a rzka k nyemu: Gabriely, ⁸⁰⁾ bud pofel k ⁸¹⁾ przyepowyslene fwatofty, tobye lamemu zgyewuwy to tagenstwy. Wyzy, gez ten, gehozto sem k mey twarzy podobna wczynyl, zaftaral fye w hrzyeffyech; ⁸²⁾ gehozto sem k fwyteltofty stworzyl, toho ⁸³⁾ gest gyz ⁸⁴⁾ zamraczyla dawna temnoft. A ⁸⁵⁾ tot pro gych welyky blud nechtye, aby zahynuly, mufy z fweho mocznego stolu dolow spuftyty ⁸⁶⁾ a nad nymy fye smylowaty ⁸⁷⁾ fkrzye meho myleho fyna na fwyt fellanye. Gdyz k dyewczye ⁸⁸⁾ f brzkofty, gyezto ⁸⁹⁾ gmye gest Maria, gdyz k meho stola duoftoynemu przyebytku, gdyz k druhemu na zemy neby, gdyz ku ochraneye me wflye fwatofty, gdyz k przyezwolenemu ⁹⁰⁾ przyebytku narozeneye meho, prowolay fwytetu prwy hlaff me radofty.

To rozkazanye angel ot boha wflyemohuczeye vflyflaw poczye w sobye [4^a] myflyty a rzka: toto pofelstwy przyedywne gest nykda ⁹¹⁾ nellychane a wynyka nade wflye smyfly y nade wflye rozумы faha, ze ⁹²⁾ ten, gestto w cherubynowe ⁹³⁾ opatrnofity przyehrozen gest, w feraphynowem horuczeyem mylowany zrzyednofty ⁹⁴⁾ a we wflyech angelkych moczy przyrozeuy ⁹⁵⁾ ygednym rozumem neobklyczen gest, ten v przyepokorney dyewczye ⁹⁶⁾ zywotku przyebytek sobye gyedna ⁹⁷⁾ y pofoby. Kak to moz byty, by tak neobklyczena moz ⁹⁸⁾, gyezto ⁹⁹⁾ welf fwyt smyfly obklyczyty nemoze, ¹⁰⁰⁾ by fye ta mohla tak v maley schraneye gyegye fwateho zywota schranaty. W nyz dobu angel tak myfleffe, promlwy k nyemu hospodyn a rzka: czo myfle zamuczgeff fye ¹⁰¹⁾? Zdalyl nezdal prweho ¹⁰²⁾ ote mne pofelstwy v ¹⁰³⁾ Zacharzye? Czemu fye dywyfl, o Gabryely, zdaly neyfy prwe pollan k Sacharzowy, aby gemu narozeneye geho fyna Yana zwyestowal, gehoztoff, ez tobye nevwyrzyl brzo, mluwenye ¹⁰⁴⁾ moczy zbawyl, zda fye to nedokonalo, czo bylo w twem pofelstwy gemu flybeno? Wflakf to dobrze wyedyel, ez ten ftarecz ¹⁰⁵⁾ a bezdyetkynye geho Alzbyeta [4^b] wlaftnym ¹⁰⁶⁾ darem ote mne w fwe ¹⁰⁷⁾ ftarofity nad welfken byeh przyrozeony flowutny plod fyna ¹⁰⁸⁾ przygely? Y czylyt my geflcze ¹⁰⁹⁾ nefnadno wczynity, a ya wffe stworzyl slowem: procz sobye to tak nefnadnye ¹¹⁰⁾ myflyfl? Slyflmy, czo gye ¹¹¹⁾ k tomu

⁷⁷⁾ troגיע. ⁷⁸⁾ dyewicy. ⁷⁹⁾ v wnytrznzey. ⁸⁰⁾ Gabriel. ⁸¹⁾ o przyepowysleney. ⁸²⁾ hrzieffe. ⁸³⁾ to. ⁸⁴⁾ yuz. ⁸⁵⁾ ay. ⁸⁶⁾ sftupity. ⁸⁷⁾ smylowane (sic). ⁸⁸⁾ dyewicy. ⁸⁹⁾ gyezto. ⁹⁰⁾ ku przyezwolenemu (sic). ⁹¹⁾ nykdy. ⁹²⁾ gez. ⁹³⁾ cherubynowe. ⁹⁴⁾ fol. 10^a. ⁹⁵⁾ przyrozeony. ⁹⁶⁾ dyewicy. ⁹⁷⁾ nemá. ⁹⁸⁾ neobfiezywa moc. ⁹⁹⁾ gyezto. ¹⁰⁰⁾ nemoz neobklyczyty. ¹⁰¹⁾ mlyly zamucygeff. ¹⁰²⁾ prwe. ¹⁰³⁾ nemá. ¹⁰⁴⁾ mluweny. ¹⁰⁵⁾ ftarecz. ¹⁰⁶⁾ wlaftnym. ¹⁰⁷⁾ fwey. ¹⁰⁸⁾ gfu. ¹⁰⁹⁾ gest czo. ¹¹⁰⁾ nefnadno. ¹¹¹⁾ gest.

angel odpowedye: to wyedy, hofpodyne, genz ¹¹²⁾ vzdrawyty nedoftatky przyrozene mozell y nemoczne vtrpenye ¹¹³⁾ a mdleho zywoła vdy w swe nawratyty fyly, ¹¹⁴⁾ bezdyetyfnwa staroft ku przyrozenemu plodu nawratyty. To gest tweho swateho bozftwyecy mocy fhadno vczynyty, yakozto fwyedczye ony trzy bezdyetkynye Sara Anna a Rebecca, gestto fu byly bezdyetkynye, potom gfu twu fwatu mylofty k plodu nawraczeny. Ale dyewczye porodty bez muzkeho ¹¹⁵⁾ dopuftyeny ¹¹⁶⁾ wynyka nade wflye prawa przyrozenego byehu. Kakoz tehdy doftoyney dyewczye ¹¹⁷⁾ zwyefowaty budu twe w gyegyem ¹¹⁸⁾ fwatem zywołu ¹¹⁹⁾ poczetye, ano tebe wfleho fwyeta fchranu obklyczyty nemohu, kakz tye pak fchranu zywoł dyewczy? Y czyly ona fnefty mocy bude o foby ¹²⁰⁾ ohen horuczy tweho przyeflawneho ¹²¹⁾ bozftwyecy? K tomu odpowedye hofpodyn ¹²²⁾: Gabriely ¹²³⁾, yakez fy wydyel Moyzyeflow kerz na pufty ¹²⁴⁾, genz ohnyem [5^a] horzye nefhorzal, takez ta ma zwolena dyewczye mym w gyegy fwaty zywoł wfupenym zyadnym czynem nebude w zywoły ¹²⁵⁾ vrazena. Gdyz tehda, Gabryely, a tye dyewczye ¹²⁶⁾ nebefku ¹²⁷⁾ przyedywnu nowynu nebefkey ¹²⁸⁾ rady donef. Nalezneff gy, anat v malem domku bydly, awflak gyz ¹²⁹⁾ w nebefkych fyenyech kraluge ¹³⁰⁾ y wewody. Tehd ¹³¹⁾ dawagy gy ¹³²⁾ meho myleho gedyného fyne, aby byla tomu matku, ¹³³⁾ gemuzto gfem ya otecz. Dyewku gy ¹³⁴⁾ wyzy, matku gy ¹³⁵⁾ czyny, gmeno gyey dawagy porodnyce; awflak proto oftane w czyftoty ¹³⁶⁾ gyegyey czyfte dyewoyftwo. ¹³⁷⁾ A tak ¹³⁸⁾ bude bez muzkeho ¹³⁹⁾ poznanye matku tomu, gemuzto gfem ya bozfkym czynem otecz, wflemu fwyetu k pomoczy. ¹⁴⁰⁾ Yuz nebude nazwana Ewa matku wflyech na fwyetye przyebywagycznych, ale yuz teyto dyewczye ¹⁴¹⁾ chwala bude dawana z toho, czo fye dobreho bude na neby y na zemy dyety.

Tehda angel to pofelftwe ot fwate trogycze przygem k nebefkey dyewczye ¹⁴²⁾ modlytebnemu pokogyku ¹⁴³⁾ fye przyblyzyw k nyey przyftupyw a przyed ny f welyku czyty ¹⁴⁴⁾ vkazanye nebefke gyey ¹⁴⁵⁾ prorzekl a rzka: zdrawa mylofty plna. Tu prawy swaty [5^b] Ambroz, ez angel k nyey ¹⁴⁶⁾ wfupyw nenalezl ¹⁴⁷⁾ gyey w ulyczyech, nenalezl ¹⁴⁸⁾ gyey na fwyetfkey ¹⁴⁹⁾ wyeczy hledagycze, ne na trzyficy f lydmy o gyeflytnych wyeczech mluwyecze, jakzto nynyeyfyehe fwyeta mnohe panny czyny, ale w fkrzem pokogyku nalezl gy, ¹⁵⁰⁾ ana fye bohu modly, profyecz,

¹¹²⁾ gez. ¹¹³⁾ ruffity nemoczna vtrpenye. ¹¹⁴⁾ k fwey fyly. ¹¹⁵⁾ muzfkeho. ¹¹⁶⁾ doftupenye. ¹¹⁷⁾ dyewicy. ¹¹⁸⁾ gegie. ¹¹⁹⁾ zywołku. ¹²⁰⁾ w foby. ¹²¹⁾ weleflawneho. ¹²²⁾ fol. 10b. ¹²³⁾ Gabriel. ¹²⁴⁾ puffczy. ¹²⁵⁾ w czyftoty. ¹²⁶⁾ dyewicy. ¹²⁷⁾ nemá. ¹²⁸⁾ nebefke. ¹²⁹⁾ yuz. ¹³⁰⁾ kraluge. ¹³¹⁾ teyt. ¹³²⁾ nad řádkou připsáno. Druhý nemá. ¹³³⁾ matka. ¹³⁴⁾ gy. ¹³⁵⁾ nemá. ¹³⁶⁾ w celofty. ¹³⁷⁾ dyewoyftwie. ¹³⁸⁾ tat. ¹³⁹⁾ muzfkeho. ¹⁴⁰⁾ neb tak chcy tym czynem fpomocy. ¹⁴¹⁾ diewicy. ¹⁴²⁾ k nebefke dyewicie. ¹⁴³⁾ pokogy. ¹⁴⁴⁾ k ny. ¹⁴⁵⁾ poczefty poklek. ¹⁴⁶⁾ gy. ¹⁴⁷⁾ gye. ¹⁴⁸⁾ ne na okoncich (sic). ¹⁴⁹⁾ fwietke. ¹⁵⁰⁾ yu.

aby boh seffal na swyety fyna sweho gedyného dawno flybeneho. A yakz to swaty Yerouym w gyednyech starych knihach nalezl, a¹⁵¹⁾ w tu hodynu Maria cztyeffe¹⁵²⁾ swateho Yzayaffe prorocztwye tu, gestto sye pyeffe: ay tot dyewka¹⁵³⁾ poczne y porody fyna, gemuz gmye bude Emanuel, toczyz boh f namy. To przyeczety¹⁵⁴⁾ y pocze myflyty a w swem firdczy zadagyczy¹⁵⁵⁾ wzdychagyczy¹⁵⁶⁾ a tak w sobye mluweczy: e bych ya wyedyela, ktera to bude tak swata y doftoyna dyewka, z nyzeto sye ma narodyty wflewu swyetu flybeny spalytel, kak bych ya gycy¹⁵⁷⁾ rada fluzyla, abych sye gyegyey¹⁵⁸⁾ zffczaftey¹⁵⁹⁾ twarzy nahledala. A kdyz ona tak myeffe, w tu hodynu angel k nyey¹⁶⁰⁾ wftupyl, a nalezl gy ana flzyecz¹⁶¹⁾ kleczyeczy k zemy nyczyeffe bohu sye modleczy: tu gycy¹⁶²⁾ rzekl: zdrawa mylofty plna, boh f tebu, pozehnana ty /6^a/ mezy zenamy. Tu prawy swaty Bernart: nykda¹⁶³⁾ ta¹⁶⁴⁾ flowa tak wefele rady, tak hlubokeho tagentwye tomuto swyetu any drzewe any potom gfu zgewena,¹⁶⁵⁾ yakzto teyto zwyefftowano¹⁶⁶⁾ dyewczye¹⁶⁷⁾ swatey. Neb w tomto pofelftwy¹⁶⁸⁾ zpfobeno¹⁶⁹⁾ gest o przygyety tyelefenftwye fyna bozyeho, o pekelnem poboyowany, o swatych duffczyech¹⁷⁰⁾ z przyedpekle wywedeny, o angelfkych prazdnych bydl naplhyeny. Tot gest ten dneffny den, w nyemzto zgyewena nebeska rada, ktery m by czynem wyeczna smrt byla zahlazena a czlowyek z dyablowe¹⁷¹⁾ mocy byl wyfwozen a k drzewnyemu¹⁷²⁾ duoftogenftwy¹⁷³⁾ byl¹⁷⁴⁾ nawraczen. By tomu swyety rozumyel,¹⁷⁵⁾ czto gemu dobreho¹⁷⁶⁾ a duoftoyného y¹⁷⁷⁾ wflye chwaly mnozftwye¹⁷⁷⁾ ten den przynefe, cztyl by y flawyl by gycy nade wfieczky gyne hody. Tot gycy¹⁷⁸⁾ ten den, w nyemzto flowo bozye¹⁷⁹⁾ na wyeky fkryste fkonawane¹⁸⁰⁾ tyelefenftwye przyyalo. Neb by sye bylo to neftalo, nykda¹⁸¹⁾ by sye byl nenarodyl,¹⁸²⁾ nykda by byl z mrtwych newftal, a nykda¹⁸¹⁾ by byl pekla nepoboyowal, nykda¹⁸¹⁾ by byl na nebeffa newftupyl, nykda¹⁸¹⁾ by ducha swateho apoftolom [ne]seffal,¹⁸³⁾ w nyemzto a fkrzye nyehozto¹⁸⁴⁾ przychazye nam /6^b/ hrzyechom¹⁸⁵⁾ otpufftyenye.¹⁸⁶⁾ Tot ge¹⁸⁷⁾ ten den flowutny, nade wfieczky gyne hody fwrchowany, wflyech flawnych hodow poczatek, o nyemzto swaty Rzechorz w swey¹⁸⁸⁾ swatey czyerkwy¹⁸⁹⁾ zpyewaty wftawyl a rzka: ¹⁹⁰⁾ dneff gest

¹⁵¹⁾ nemá. ¹⁵²⁾ čtyeffe. ¹⁵³⁾ ay tot halma tocziff dyewka. ¹⁵⁴⁾ fol. 11^a. ¹⁵⁵⁾ zadagicz. ¹⁵⁶⁾ wzdichaty. ¹⁵⁷⁾ gy. ¹⁵⁸⁾ gegie. ¹⁵⁹⁾ nemá. ¹⁶⁰⁾ k ny. ¹⁶¹⁾ za toto slovo mezera. ¹⁶²⁾ gy. ¹⁶³⁾ nykdy. ¹⁶⁴⁾ taka. ¹⁶⁵⁾ zwieftowana. ¹⁶⁶⁾ nemá. ¹⁶⁷⁾ diewicy ¹⁶⁸⁾ pofelftwie. ¹⁶⁹⁾ zpfobeno. ¹⁷⁰⁾ duff. ¹⁷¹⁾ dyablowy. ¹⁷²⁾ přidáno: dawnemu. ¹⁷³⁾ doftogenftwi. ¹⁷⁴⁾ nemá. ¹⁷⁵⁾ frozumyel. ¹⁷⁶⁾ přidáno: radoftneho. ¹⁷⁷⁾ nemá. ¹⁷⁸⁾ gest. ¹⁷⁹⁾ u bozie. ¹⁸⁰⁾ fkrtye (sic) fchowane. ¹⁸¹⁾ nykdy. ¹⁸²⁾ přidává: nykda by byl pro hrzieffne swe swate krwe neprolil. ¹⁸³⁾ „ne“ později připsáno. Starší rukopis: nefeflan (sic). ¹⁸⁴⁾ nezto. ¹⁸⁵⁾ hrziechow. ¹⁸⁶⁾ otpuffczyenye. ¹⁸⁷⁾ gest. ¹⁸⁸⁾ wflyey. ¹⁸⁹⁾ fol. 11^b. ¹⁹⁰⁾ w tato flowa: tot gest ten den, genzto gest sam hofpodyn vczynyl, dnes etc.

hofpodyn wezrzyel na sŕweho lydu ŕtraft a wykupenye poflal;¹⁹¹⁾ dneŕŕ ŕmrt, genzto¹⁹²⁾ byeŕŕe Ewa wŕŕemu ŕwyetu wneŕla, Maria zahnaŕa; dneŕŕ boh czlomyeczŕtwywe przyyal, to gymzto byl toho nepromyenyŕ, gymzto¹⁹³⁾ nebyl to znowa wzal. A protoz tak ŕpaŕytelny¹⁹⁴⁾ poczatek naŕŕeho wykupenye nabozyne a wefele pamatugycze wŕlyczkny rczyemy: chwala tobye hoŕpodyne. Jak gye angel rzekl:¹⁹⁵⁾ zdrawa myloŕty plna. Tu prawy ŕwaty Yeronym: a tak¹⁹⁶⁾ gye¹⁹⁷⁾ dobrzye rzekl angel: myloŕty plna, neb plnoŕty twey ŕwatey¹⁹⁸⁾ myloŕty ŕczyedru roŕu ducha ŕwateho ŕkropen geŕt wŕŕeho ŕwyeta narod; neb kakz kolywyek w ŕwatyeh otczyeh y pro-roczyeh myloŕt bohem dana byla a bydyla,¹⁹⁹⁾ wŕŕak ne tak ŕwrchowane yako w tobye, dyewko myloŕty plna. Neb gym myloŕt dana geŕt w rozlycznych rozdyelenych,²⁰⁰⁾ ale w tye wŕlita geŕt plnye ŕpolu wŕŕeczka nebeŕŕka myloŕt. Tu take prawy myŕtr we-lyky Albert²⁰¹⁾

(Následuje mezera. Viz předmluvu).

Jos. Truhlář.

XIX. Básně připsané při PulkL. (t. j. při kronice Pulkavově, v rkp. Lobkovickém z 1. pol. XV, str. 426 sl.).

Rzecz Gynocha mladeho.

Ay mladoŕty!
w mych przyhodach
ŕnaznoŕt wzydy wkazugy;
lecz z dobroty,
lecz ze zloŕty,
zywota nelitugy
. . . . .¹⁾

Mam k radoŕty
kwyetye cztnoŕty,
letnye czafy myluge;
Pyeŕfnye zpyewam,
ŕmutku nedbam,
W ŕrdczy ŕie neŕtaragye.
Pyekne ŕmyenyne
y wzezrzyenye
ŕlicznoŕt mu wkazugie,

¹⁹¹⁾ poŕlan. ¹⁹²⁾ gyzto. ¹⁹³⁾ gymztoy. ¹⁹⁴⁾ ŕpaŕitedlly. ¹⁹⁵⁾ takez gye andyel y rzekl. ¹⁹⁶⁾ kak. ¹⁹⁷⁾ geŕt. ¹⁹⁸⁾ twe ŕwate. ¹⁹⁹⁾ dana bydyla geŕt. ²⁰⁰⁾ rozdyelech. ²⁰¹⁾ Albrecht.

¹⁾ Dopěv, obsahující ve strofách následujících po 6 verších, zde schází. Viz Feifalik Altč. Leiche; Lieder etc. 674.

W oblicziegi yakoz w roly,
kdyz mne gedno nycz neboly
frdczie fie wzdý radugie.

Rucha, strziebra,
y wŕŕye cztnoŕty¹⁾
ŕnaznye ŕobie dobudu,
Wŕŕak z teŕknoŕty
mych wŕŕiech cztnoŕty
od ŕmrty zbawen nebudu.

Moy wyek newye,
ktoz my powye,
kdy me bude ŕkonanye?
Dayz my bozie ŕtworzitely,
bich myel k tomu vmyŕl czely,
chwale tye do ŕkonceznye. Amen.

Rzyecz kmetye ŕtarcho.

Ay ŕtaroŕty!
w me teŕknoŕty
gyz w ŕobie krwe neczygy,
Dawne ŕmyeny
a gher dyeny
y radoŕt opuŕŕtiagy.

Ale nynye kozzye ŕtara
v mne ŕmahy w ŕobie nema,
ŕklonyw fie ledwa ŕedym,
zpomynage na ŕwe dieny
a na mnohe prowynnyeny
ŕhrbyw fie w zemy hledym.

Zywot zhrzyewam,
kunŕtów netbam,
ŕlycznoŕt wŕŕy potupagy;
Den my ne wdiek,
[427] pokoy my wdyek,
w ŕtyenyech wzdý fie rad krygy.

Wraŕk przibywa, zyly lkagy,
ŕkokow ŕe lzzy pozywagy,
Wŕŕeczko fie opyetugie;
Pro mu ŕnaznoŕt a me zbitye
gyz mam welmy tyezke gitye,
kolena fie ŕklefugy.

---

¹⁾ Tak v rkp.; ve vyd. Feifalikovu omylem „zlosti.“

Prfy tluka
 a wzdy placzie
 smutku zbyty nemohu,
 Srdcziem lkagie
 sobye lagie,
 ze gfem hrziešly proty bohu.
 Protoz pane myloštywy,
 Boha otczye synu zywy!
 ne pro me prowynnyeny,
 na skonczeny day fkruffeny,
 at ma wynna przy mnye neny
 moczy tweho swatcho fmylowanye. Amen.

Pražská příhoda.

[428] Z dobreho gmena czechowe,
 wfšudy slowutnij Rekowe!
 zeleyte prazfke przyhody,
 gegie nenabyte šfkody.

Nebt iako našye matie gefť¹⁾,
 mieli gfme gie wfšudy czest;
 ale gyz kniezštwo wfšytecne
 dalo gi w flowo obyždne.

Myštr Jacubek, kniez rokyczan,
 lupacz, Ozeh, kniez Jaroflaw,
 ten den v weliky czwtrotek
 špachachut šferadny škutek.

Slichut o cztne kniezye pikel,
 dobrymt gefť lidem toho zzyel,
 gefštot to f gich wuolij nenie²⁾,
 nez frdczet gie proto bolij.

Gyz gfme toho doczekali,
 czoz gfu nam kniezye zgednali,
 mnohe lidi zachowale
 šferadnie zradu zmazali.

Takt gfu ten rzad y dolili,
 fe wfšym nas swietem šwadili.
 kdyz gfme gyz polfko ztratili,
 odkudz gfme drzew pomocz mieli.

Onit na to nicz netbagij,
 w prazyet fye dobrzye šchowagij;
 natot fye czašto neptagij,
 kterak fye fedlaczy magij.

¹⁾ t. Praha.

²⁾ tak v rkp; pro řým dlužno přesmyknouti poslední dvě slova.

Tuzt na nerzady wolagij,
 kdyz obecz na ruczye magij,
 a na smrt fye wydawagij;
 ale z prahy nechwatagij.

Kdyzt by kniez z prahy giti miel
 a haufuow s febu newidiel,
 ynhedt die, ze by neprospiel,
 aczt by pak pro buoh smrt trpiel.

Naleznet omluw bez czyfla,
 rzka: ma hodina neprzyfla,
 iakot tak radi rzyekagij,
 kdyz przed strachem utiekagij.

Na rathauzyecht by radili,
 a samit by fye wadili,
 [429] iakozto wiecz gefl oczyta,
 ze fye dwa tiezczye fmluwita.

Nez by fwe wuole nemieli,
 radieyffet by to widieli,
 byt fye lide zrazowali
 a na porzad mordowali.

Gyz take z fwieczfkeho fboru.
 nayprw menuyme Rozworu,
 on czelo wedl a fwogi fnye (sic)
 miefto nebozczu gidalfye.

Sediecz w strzyedu za obiedem
 fe cztnym kniezetem Zygmundem,
 tu fye f nim pilnie radili,
 by mafla k hodom dobyli.

On gim k gich wierzye poruczyl,
 iakoz gim nad gine wierzyl:
 czoz wy uczynita koli,
 to gefl wfleczo po me wuoli.

S weczera z miefta wygieducz
 gehu wfle tagemftwie wiedzucz
 wratije fye zalfye „do Prahy“ rano,
 weducz s febu gehu wrahy.

Kazy k fturmu uderzyci
 a gmu fye lidij burzyci.
 kniezye tynftij nemeffkagij,
 f bohem na rynek wyffkoczyci.

Wolagicz: dobra druzyno!
 o nafł gefl to ulozeno!
 tu gfu na lidi wolali,
 ze zradne lifty przyeyali.

Wyffek polak, ftrol, Jeronym
 welmi pomoczen byl gim

wolagicz na lotrowinu :

o waft bijezy, o chudinu !

Toho swietij neczynili,
by lzzy a zrady strogili ;
kdyz sye na czem prawi czyli,
pokorniet na smrt chodili.

Nynieyfly nowij proroczy,
o tiech giftie mohu rzeczy,
budelit kto gie trefktati,
kazyt giej z miefta wyhnati.

Jakoz gfu to vczynili,
kdyz gim zleho nechwalili
fwatomichalftij kniezye cztnij,
a ti, kto gfu k nim przychylnij.

Wodichut gie do wiezenye,
wolagicze na ztopenie,
wzdyt pak dobrzye vczynichu,
ze gie z miefta wypudichu.

Ktoz kniezym nepochlebugie,
tent nadarmo ufylngie ;
bud wdowa [430] nebo syrotek,
i na rathauzyecht ma zmattek.

Ffrantiftek flylink vdatny,
tent gest w tom kufsu opatrnj,
ze kamz wietr tam plaftiek obratij,
tent rokyczany neztratij.

Hedwika, kracyz mifternj,
byl niekdy czlowiek pokornj ;
gyzt gedne palczatem kywa,
lzzyy faleff pewnie podflywa.

Matiey fmolarz fprawedliwy
zprawugiet syrotky wdowy,
zakon bozzyy wyprawugie,
w domyt sye gim vwazugie.

Czrt nam nahodil Engliflye,
tent chodij po prazye tijflye
wydawugie z Englantu prawa,
gesttot czechom negfu zdrawa.

Hodijt sye k nim miftr wawrzenez,
byt gim opravil konecz,
umiet pifmo przelozyti,
z prawdy krziwdu vczyniti.

Straboch tent by rad pokogij,
nebt sye za fwoj fiatek bogij ;
fedijt iako pod oftrzyeffem,
y f Zdenkem fwym towaryffem.

Obecz wfleccka potom horzzy,
wiklet fye iako na morzzy;
zadnat gim rada nefstogij,
fufied fye fufieda bogij.

Magit lide dofti nuzye;
budeli toho na dluzye,
nelzye dobrzye dokonati,
budulit kniezye yednati.

Przyzryz k tomu, pane boze!
att by lid frozomiel w fkuorzzye,
byt gim tu vzdu otyali,
byt tolik nellafowali. Amen.

Pravda.

Dywnym fmyflem czafto bluzy,
czynye frdci tyezku nuzy,
kdyz tak neuftawicznoft fuzy.
wflemu wyeku
to czlowieku
kazdemu powiedagy.

Slyfs to mlady fyn stareho,
[431] a ty kmety wieka cztneho!
prawit neuftawiczneho
fwieta czyny;
ty nowyny
mnozyt wiedz¹⁾ y netbagij.

Gyz fobie fwiet dyedy zlofti,
mlady fie nedrzye cztnofty,
starzy bydle w nemylofti,
neb bez ftudu
k tomu bludu
obecz fie gefť przichilila.²⁾

Prawdat nema fweho wyena,
wezde gegie lechka czena,
kdyz nam ta lefťna promyena
krzywdu plody
y wewody
a wiera fie zmylila.

Auwech nebozatka chudij!
waffiet prawda wezde bludy,
kdyz was krzywda fwietle fudij.

¹⁾ Tak v rkp., trvám že místo *vědic*; Hanka a Výbor kladou *vědie*.
Za slovem tím následuje v rkp. omylem napsané a proto podtržené
ynewiedye.

²⁾ Verš tento má o slabiku více; gefť možná vynechati.

ktoz wdawa,
ten oftawa;
wynen, ktoz nema daty.

Protozt fie prawdie zle orzye
dele delez a wzdi horzye.
gyzty wftupugy (sic) zuorzie;
ze mlhy mrazczo,
geft rozpaczno
nam gyalna doczekaty.

Nyekdayffi netbaly na to,
by to zbozye, strzyebro, zlato
wzdi mrzalo yako blato;
hrzieffny wie ¹⁾,
procz gie diedye,
trudnye geho dobywagicz.

Tehda ty bez fmyfla byechu,
gefto czeft, zbozie myegiechu,
ze tak nemudrze zemrzeiechu,
w fproftne wazie,
chudie, nazye,
nas po fobie czekagicz.

Sliff to, zbozie chowатели!
pomnyetit fie razy, wely.
mafs podle chudich postely,
k nyezto fpyeffifs;
zboh fie tyeffyfs,
czele smrt przed febu mafs.
Swietskat rozkoff tebu klama;
geftit w zemy mrzka yama,
tat bude na wieky dana;
tu fudneho
prziehrozneho
dne w chudobie doczekafs.

Byt fie tych hodow doftalo
wfleho zbozie platna malo
tot bi fie przyeliffno zdalo. ²⁾
na tom dyele
y przietele
druh druhu zawidy. ³⁾

¹⁾ Tak v rkp., místo *vědie*.

²⁾ Smysl v těchto verších porušen.

³⁾ místo *závidie* (podlé rýmu *povědie*) na konci strofy. V rkp. následují zde ještě slova omylem napsaná a proto podtržená: a twe duffy hrziech vwady (sic); přejata jsou sem omylem ze strofy následující.

Zbozie tve przately fwady
 a tyelo czrwy nawnady
 a tve duffy hrziech vwady;
 neb tve czyny
 wfleczki wynny
 na dulliczy powiedie.

Zboznehot ta hroza dyefy,
 neb gfu przyffly bludny czaffy,¹⁾
 zet fie²⁾ krzywda w prawdu myefy
 wfliemy czyny,
 yakzto gyny
 fwiet fie gyz vkazugie.

Zahy[434]³⁾nula w ftudu bazien.
 kde gfu cznofty, a kde kazen,
 gymyz byeffie fwiet ofazen?
 kez fie ftidye,
 ktoz to wydye,
 ze zloft prawdu zmyngie?

Od papezie az do krale,
 nyzie toho, blyzye, dale,
 wezdet gefť prawdy na male.
 y u knyzezye
 bez penyezzye
 neczekay fmylowanye.

Ten fie penyez neoftudyl,
 newyeru, zloft, krzywdu zbudyl,
 tyelo y duffy ochudyl;
 ktoz gey ztraty,
 wzdit gey platy,
 nykdyez gemu myefta nenye (sic).

Gedynat fmrt rownye myerzij,
 bez penyez kazdemu wierzy,
 tak flarlatu, yako flerzy;
 czozť proczeny,
 nepromyeny,
 dat na prawe lezenye.

Tut fie nehodye flantroczy
 any przatelfke pomoczi;

¹⁾ czaffy změnou opisovatelovou místo *česi*, jakož svědčí rýmy *děsi* a *miesi*; subst. *čas* mívalo ve střeštině zpátečnou přehlásku: sg. *Vok. čese*, pl. *Nom. česi* (srov. biechu u vojště líti czyefy t. j. *česi* *AlxV.* 1565), pl. *Lok. česiech*, v. *Listy filol.* 1882, 112.

²⁾ V rkp. následuje zde omylem napsané a proto podtržené pravda.

³⁾ Stránky 432 a 433 jsou v rkp. vyplněny textem jiným; text básně naší pokračuje až na str. 434.

tak gfu polozeny roczi
 bohatemu
 y chudemu
 gity na poftawenye.

Auwech ze fie nelekame,
 ze tu tak giftu fmrt gmame,
 genz druh od druha wydame.
 kdyzt fmrt przigde,
 ftonyet poygde
 kazdi s kozzy na hrzadu.

Wtyt fie czally ftrzyebro, zlato
 oftuzugie yako blato.
 nebozatka! pomnyem na to,
 ze vmrziety,
 hrziechy gmyeti,
 duffy wiecznu zawadu.

Smrt.

Czoz fmrt radofti podawa,
 podle radoftneho prawa,
 tut mne radoft wfie oftawa
 pro zaloftne wzdychanye.
 Kdyz my frdcie myfl probuzye,
 ze wzpomaniu ty wfie nuzye,
 w nyez mye fwietczlka wuole wluzye,
 zywot mi zaden nenyne.

S prawem my nenyne do fmyecha,
 fmrt ke mnye wezdi popiecha;
 zaftane-ly meho hrziecha,
 duffye kazny nemyne.
 Swyety rozliczne czyny hody,
 a ty czyny zywot wodij
 gymyz nam dufficzi wfkody,
 zet y f tielem zahyne.

Swyete! ktoz fie k tobye wyne:
 chudehot twe zczestyne myne,
 bohaty pro tye zahyne,
 neb gfy prawa obluda.
 Swyeta we mdlobye dobudem
 a w zlofty na nyem przebu/435/dem,
 w zalofy gehu wezdi zbudem,
 fmrt gefit nalfie ofuda.

Auwech swyete, kak sie myly
 kazdy, ktoz sie k tobie chyly!
 ty genz do nas í tebu byli,
 kde ty mozem nalezty?
 Mocna knyezata y krali,
 koho gfu sie ty vbali,
 ze gfu sie chudym wrownali
 a dali sie pohrziesti?

Samy tuz nadziegy mame,
 awflak toho malo tbame;
 auwech ze nezpomyname
 zaloftneho fkonczenie!
 Tu kdez priziel nespomozie,
 anyz tye zbozie wymozie,
 tut neplaty, gedno kozye,
 by myel wfieczko vmyeny!

Czo sie tyelo wrafty, muczy,
 wfak zemy wzdy poruczi;¹⁾
 tu sie druh druha neruczy,
 yakz gey koly myluge.
 Tepruw przygdem w swe diedyny,
 byeda hrzielny m te hodyny,
 dufficzka ponefy swe wyny
 a na tyelo wzalugye.

Rzkucz: „proklete hrzielne tyelo!
 czos dle zawynnyty fmyelo?
 pro tve tak nefliczne dyelo
 gfem milofiti ftradagicz!“
 Negednat gy zaloft bude,
 nebefket radofti zbude,
 horzie wieczneho dobude,
 fmrtý na sie zadagicz.

Sylnat sie tu zaloft zdiegie,
 dufficzkat sie nezafmyegie,
 gednot sie w zalofti wchwiegie,
 widucz fwu wiecznu zratu.
 Tut sie nas hrzielny nefkrigij,
 yako na swe wrahi zwigy,
 horzye wieczne na nas wzrygij,
 daducz hrzielnu odplatu.

---

¹⁾ Třeba doplniti verš i smysl slovem *žd*.

Auwech byeda te zaloſty!
 kto nam duſſiczky wiproſty,
 nebude-li twe miłoſty
 matko bozieho ſyna!
 Tys v myłoſti poznana,
 a nade wſſe gfy pozehnana,
 bohem tobie ta moc dana,
 mozeſ ſpomoczi gedyna!

Racz ſudity naſie wynny
 tak myloſrdnymy czyny,
 bichom zbily hrzieſſne ſpyny
 pro nyz¹⁾ duſſie zaloſt ma.
 Vliſſ naſſie hlaſty k fobie,
 neday moczi ſwietczke mdlobye,
 bichom ſie doſtaly bohu y tobie
 pyegicz zdrawa marya! Amen.

J. Gebauer.

**XX. Básně připsané při Pulk. Lit. (t. j. při kronice
 Pulkavové v rkp. Litoměřickém, napsaném 1466).**

Nota od pana Wylhema Zagiecze.

Zeley czeſſke pokolenye
 ſfkody, genz ſye ſtala nynye!
 ſfel cztny pan Wylem z Waldeka,
 Prziatel czeſſkeho yazyka.

Tak zaloſtiwie porziechu,²⁾
 Gehož (čest)³⁾ wſſe czechy myechu.
 A wſſe pro ſwu prawu wieru,
 Czyzozemſku zlu newieru.

Prziepadl ſye mecz zemye czeſſke,
 Genz tupyl hlawi nyemeczſke,
 Na wſſe ſtrany czechow branye,
 ſfkoda czechom geft w tom panye!

By czechy prawie wiediely,
 Czot gfu geho ſfkodu wzyely,
 Tepruw by prawie pykaly,
 Bohu toho zalowaly.

¹⁾ V rkp. následují zde omylem napsaná a proto při opravě podtržená slova tak myloſrdnymy czyny (z verše 2. této strofy).

²⁾ m. po hřiechu.

³⁾ z Dall., podle otisku při DalJ. str. 280; v PulkLit. není.

Ty, gefto gfu rady tomu,
 Snad przygde pohrzechu k tomu,
 Ze by gehu na pomocz z nowu
 Rady wyhrabaly z rowu ¹⁾!

Zla przyhoda, czo gfy zdiela, ²⁾
 Czo lys z toho zytku myela,
 Czo s flechetnych panow strziela, ³⁾
 W nowie w hrobie (jisi) ⁴⁾ zawrziela?

Zlebskeho Czenka mladeho,
 A Watynberga ⁵⁾ hrdynskeho,
 Hynka huffku sprawedneho
 A Wylema opravneho.

Prawie bozy przepustienie,
 Nad czefkymy pany nyne
 Genz fye geft pohrzechu stalo.
 (Daj bóh, by to již přestalo). ⁶⁾

Gyž wfe czechy otworzeny,
 Genž byly twrdie zawrzeny, ⁷⁾
 Donydz Zagiecz krziepek byesse,
 Na wfe strany strzieziesse. ⁸⁾

Proto gfu fye Nyemczy frzekly, ⁹⁾
 fwa teneta polekly, ¹⁰⁾
 W nych Zageczfka zatratily,
 Aby w czechach moczny byly.

Czechowe! racztefs rozumieti,
 To za prawu prawdu myeti:
 Lftiwie wam teneta wazij, ¹¹⁾
 Chowayte fye gich! to wam razy.

Tot ten cztny pan Wylem Zagiecz
 Wzdy branyl czechow naywiecz,

¹⁾ z Dall.; v PulkLit. z hrobu.

²⁾ z Dall.; v PulkLit. zdielala.

³⁾ zetfieti = zahubiti.

⁴⁾ z Dall.; v PulkLit. není.

⁵⁾ Wartmberka Dall.

⁶⁾ z Dall.; v PulkLit. není.

⁷⁾ rkp. zawrzenye.

⁸⁾ jich stržieše Dall.

⁹⁾ rkp. frzekly Nyemczy.

¹⁰⁾ sú polékli Dall.

¹¹⁾ v původním složení bylo tu trvám *vazú*, rým: *ražu*.

(Po vše časy¹⁾), kudy moha.
 Prosimy²⁾ zan [125e] wliczkny boha!

Kdyz dorostu Zagieczency,
 Budu f nymy w horzy nyemczy,
 A naywiecze Baworzyczy,
 Ty newierny wrzedlniczny!

Od nych pan Wylem snyde,
 A w zemy pohrzechu wnyde.
 Ynhned weprzowy hlawy pohrzechu
 Kly fye welmy podetrziechu.

Myfltez na to, Zagieczkowe!
 Srdcze myete³⁾ jako lwowe,
 O to fye dobrze pokufte,
 Zuby hlawy ty⁴⁾ nabruftu.

Powieftez⁵⁾ fweho Waldeka,
 Gehoz ty fye kazdy leka,
 Aby to mlechetne heflo
 Az v Baworku zemy weflo.

Proffmyefs fwateho Waczlawa,
 Aby ta weprzowa hlawa,
 By fye gefltie obranyla
 A fwe zuby naostrzyla.

Pomoz nam fwaty Woytiechu,
 A dada nam tu wtiechu,
 By ten prziezaduczy flit
 S tebu rozffyrzil Swaty Wyt.

Zagieczkowe! tot gef⁶⁾ rada,
 Aby nyemczom rostla brada.
 Pakly nebude w tom dofti,
 Yakozt lybo, toho⁷⁾ tak pomfti!

Zagieczkowe! tento fmutek
 Gyz obratte w dobry fkutek,

¹⁾ z DalL.; PulkLit.: Pro fwe czechy.

²⁾ rkp. Profmye.

³⁾ méjte.

⁴⁾ hlavě té v DalZ., podlé otisku při DalJ. 231.

⁵⁾ povyštež DalZ.

⁶⁾ jest má DalZ.

⁷⁾ to DalZ.

A wždy fye krziepczie magicze.
A na nyemczie netbagicze!

Mftietez Wylema Zagieczka,
Genž yhafe jako fwyeczka.
Proto gfu fye w czechach fwaby
Rozduły ¹⁾ jako zaby.

Proftez boha, krzieftane,
A naywiecze wierny zemane!
By fye Panye Wylhemow pramen
Plodil, rczytež wflickny Amen.

Od Bozicho Těla. ²⁾

Leta od Narozenye fyna bozicho
Po tyfyczy po trzech ftech po trziedczetech ofmeho,
Dwyne nediely po boziem wkrzyfšeny,
Stal fye dyw, to ya fwiedzczym w tom nynye.

Zyde fwate bozycie tielo w tieltwie (sic)
Muczly, nofyecze gie po czestie.
Proto fye gym ftalo nezceftie.

Byly gym prodaly kaczierzij.
Proklaty czlowiek, genz tak zle wierzij!
To fwate tielo w zydowfky fbyerzy
Bylo deset leth, tak czelo myerzij.

Když na gedne fwatbye tanczowaly,
Zyde tiem fwatym oplatkem hraly.
Geden zyd ftrziely k nyemu ne wzdaly,
Tut gey przed febu dyetatkem znaly.

Toho newiem, zacz bylo prodano,
Ale z rzieczy do Pulkawy dano.
To od zydow byto y proklano.
Zyewilo fye v pondiely rano.

Slyftefs wyernye, krzieftiane zaduczij!
Kdyz ten fwaty chleb muczly zydowftij kluczij,
Tehdy oplatek ftkwuczij
Pufti krew jako buoh wfemohuczij.

Tehdy zyde vzału fye proto,
Gechu fye plnye myflyti na to,
Rzkucz: Awech hrzieftna nafie floto,
[125^b] Bude nafs wflech Zatraczenye toto!

Tu gey wlozichu w gednu temnyczij
Magicz peczi y myfšeny, —

¹⁾ rozdýmali DalZ.

²⁾ Text v Pulk. Lit. je z předlohy starší opis místy chybný a temný.

Praw kazdy ten dyw druh k družczy, —
Zet škoczy škrze fyeu na vliczy.

Zyde vzrzewšfe bychu w tom štrachu,
Podle dwerze (sic) dol wykopachu,
Tu gey zafuchu mrwu w tom prachu,
Na tom (sic) kamenim priemetachu.

Kaczka, gedna chroma dyewka,
przyšla przed dom toho zyda
Myšlec a rzkuč: zda mye kto wyda
Chleba weymye toho ze przyda (sic).

Neweducz dotče fye te prftij šmyele,
Gešto lezišfe tu na boziem tiele.
Ynhned wšta a tak došpiele
Gyde precz, to prawda czele.

Potom dwa miešftiany odtud z myešta
Gducz, yakz tudy k koštelu cziešta,
Vzrziešta a zyde krygy toho myešta.
Inhned gym ta myšl by zwiešta,

Promlwišta a rzkuče:
Czo fye to diege? tam gducze
Y chtišta to wzwiediati.
Zyde poczechu fye gich štydiati,
Neb gym nechtiel buoh dele trpiati.

Ty krziešftiane plne to v myšl wziechu,
Tam gydešta, kdez zyde štaly byechu,
Nalezly ano mrwa lezy; tu otgiechu,
Krew šwatu Na oplatcie vzrziechu.

To wydienye gy obu rozkwiely,
A žyde fye gyz biechu zawrziely.
Rzczešta k šobie: bychom wiediely,
Abychom to knyzezy powiediely.

Dobrzye fye gym k tomu šmyšla došta
Geden gyde a druhy tu ošta.
W gednom domu yeštie zydwka¹⁾
Y zlošft šwe newiery ne ošta.

Marchad z fyeny kroczy jako z štienye,
To wydiešfe krziešftian, placze, wšłtienye.
Zyd šchyly šwatošft chtie wziati,
Pak k zemi letie pocze nemyeti (sic).

Zyde gey w dom za mrtwa wšchopychu.
Za tiem mladeho knyzeze dobychu.
Przyšfed ohleda tu šwatošft weliku,
Vzrzie ano krew czrwena krašna
Na oplatcie jako roša krašna.

¹⁾ sic, m. žid . . . .

W tom letie byl ten knyzez nowu mly fluzyl,
 Proto sobie strachem wiecze byl ztuzyl;
 Byzew k staršyemv toho tuzyl.

Byl sed strazy¹⁾ oštawil pro wzdoru,
 Powiediel wfsemu myestkemu zboru.
 Sfily f krzyzy²⁾ f weliku pokoru,
 Wzely gye k kostelu wzhoru.

Tu gfu ohledaly cziffie
 Tielefnu krew w swate Eukariffie
 Y rzeczechu: prawyt gest buoh w tom wierzymy giftie,
 Takz yakz gest w neby swatymy giftie.

A tu mnoho dywow pokazuge,
 Slepy, chromy³⁾ przyelys vzdrawuge
 Z [126^e] Hemburka Fararz byl wzal te prftij,
 Tu kdez lezala w drftij (sic),
 A rzka: Prawie swaty my tak gest wkaryfty.
 Inhned fye gemu obrati krwi w hrfti.

Mnoho fet krziefstawnftwa to wydialo.
 Kdez tudyez polozyl, yhned za cielo
 To znamenye w zamy fie odielo.
 Chwalmy krew swatu y bozie tielo!

Mnoho gynych dywow rzeczy smyegi.
 Gestto fye y dnes tu diege,⁴⁾
 Gychz ya wam wflicch newypyegy.
 Y gesttie fye na kazdy den diegy.
 Mnozy z nemoczy okrzygy,
 Ktoz w tu swatost wfati smyegi.

Proto w ragy budu pany tyto,
 Gymzto gest w gich wierna frdcze wlyto.
 Zydowftwo spaleno, k tomu zbyto
 S prawym prawem, a to gest oczyto.

O kaczierzij! gdiete, ohledayte
 Tyto dywj a tiem nemeffkayte,
 Krew na otplatczie swatu poznaite,
 Ostanucz zleho hrziechow fye kayte!

Swate bozycie tielo! wzeczy na ny,
 Pro twu hanbu y twe swaty rany,
 Gesttot gfu od newierynych dano,⁵⁾
 Smylug fye nade wfemy krziefstiany!

Jezu kryfte, genz w tom otplatczie,
 Jakz gly zwieftowan by⁶⁾ swe matczie,

¹⁾ rkp. w strazy.

²⁾ rkp. przy fkrzyzy.

³⁾ pl. Akk.

⁴⁾ m. déjít.

⁵⁾ m. dáný.

⁶⁾ tak v rkp.

Odpuť hrziechy, vzdraw na poczatzcie
A day wiecznu radość na ostateczcie!

O maria, swietla panno czyŝta,
Wierzy, ze gły mylofrdnost gyfta,
Prof za ny Oplatka Jezu Kryŝta,
At ny raczy zbawiti oczyŝta!

By obmykczil naffich hrziechow kamen,
Bychom wzuely za gehu pramen,
Bychom zpyewaly z ŝwatymy Amen!

Klasobraní po poli školství gymnasijsního hledíc po přednosti ke starým jazykům.

Podává Fr. Krsek.

(Pokračování.)

Stanovisko*), jakéž ujali jsme a ujmáme nyní my, klassickými studii se obírajíce, valně liší se od stanoviska, na němž

*) Nahore (str. 147) dotekl jsem se choulostivé otázky o pochybeném cíli, a příslušná k tomu místu poznámka z příčin typografických přeložena jest sem. Nechci, by mi bylo snad nerozuměno nebo špatně rozuměno a slovům mým podkládán jiný smysl, nežli jsem v ně vložil po vlastním svém zdání a svědomí. Jest mým přesvědčením, že posuzující zralost žactva, zvláště ve přechodných stadiích (při přijímání zkoušce, při přechodu z nižšího gymnasia ve vyšší a při odchodu z gymnasia na universitu) na mnoze nejsme na cestě pravé. Nedostatky a vady, jichž dopuštěno se při přijímání zkoušce, mají v zápětí velmi často neprospech mnohých žáků v nižších třídách. Neostrážitost a nemístné mnohdy obou očí přimhufování při přechodu na vyšší gymnasium má se pak zde, čímž arci prospěch zase vážne zprvu jen u některých, potom však tím trpí i jiní. A konečně o maturitě což říci mám? Zdá se mi, že pomalu přestává býti maturitou, t. j. zkouškou zralosti; toho arci nepocítí se již na střední škole tou měrou, jako na universitě a ve skutečném životě. Nemyslím, že by zkouška maturitní měla býti děsivou, nepřekonatelnou snad překážkou, až by žáky hrůza obcházela při pouhém na ni pomyslení, jakouž zkoušku kdosi před nějakou dobou nazval „paedagogickém hříčkou“, v čemž rokem 1878 zejména o hodný kus cesty ku předu postoupeno. Dokud není jiného opatření, jak se o zralosti abiturientové přesvědčiti, dotud má zkouška zralosti v plné váze a v plném významu býti zachovávána v rozumu organizační osnovy §§ 81—84. A téhož šetřiti třeba při posudcích a zkouškách jiných, o nichž mluví osnova v §§ 73. a 60.

Pravidel těch tím více dbáno býti má, čím větší rok od roku množství žáků na střední ústavy přichází. Jakkoli znamením to potěšitelným, že počet intelligence od let padesátých působením středních škol vřbec značně se vzmožil, tož předce hodno jest také k tomu přihlížeti, by se ve věci té najednou neobjevila nám stránka její temná; máť vše na světe lic i rub.

byl středověk, různě jest též od stanoviska nesmrtelného Jana Amosa Komenského, a konečně dále se též dosti značně od stanoviska, na němž trvalo se před lety padesátými.

Tato stále rostoucí čísllice návštěvy gymnasií a výsledky u takového množství žáků čím dále příznivější, divně snášejí se s těmi věcnými nářky o „přetěžování žáků“, kteréž slovo v posledních dobách s hlucnou fanfaro do světa byvši puštěno, posud u mnohých nejméně k posudkům takového způsobu povolanych ani v ústech ani na papíře strašiti nepřestalo. Že by nikde v ničem vůbec přetěžování nebylo, toho netvrdím, ale na tom stojím, že se hledá obyčejně tam, kde ho není; kde pak skutečně se přetěžuje, o tom mlčí se, jakoby vše bylo v pořádku nejlepší. Naopak proti dřívějším dobám míra požadavků na gymnasiích tak jest uskrovněna, že po svém soudu pravdivými shledávám býti slova Lorenzova: „Man darf vielmehr behaupten, dass der Percentsatz der in den cisleitanischen Ländern als reif erklärten Schüler die ausserste Grenze des Erlaubten, Möglichen und Erwünschten fast übersteigt und dass weitere Ermässigung der Forderungen an die studierende Jugend mit den Aufgaben einer wirklichen, wahren und gründlichen Bildung unvereinbar wäre.“ Vzrůstání počtu žáků na gymnasiích pouze a výsledky maturit od roku 1851. vizme v přehledu tomto:

Počet žactva.

Roku 1851	v zemích cislajt.	21.175
1878	„	41.456
1881-2	„	53.142
1851	v Čechách, na Mor. a ve Slezsku	8.420
1878	„	19.195
1881-2	„	24.239
1851	v Čechách	5.669
1871	„	7.628
1876	„	9.827
1877	„	10.943
1878	„	12.408
1881-2	„	16.584

Výsledek zkoušek maturitních.

Roku 1851	v zemích cislajt.	945
1878	„	2.062
1851	v Čechách, na Mor. a ve Slezsku	385
1878	„	800
1851	v Čechách	282
1871	„	497
1879	„	512

Rozdíl číselný v přehledu tomto je zjevný. Připouštíme ovšem, že se od let padesátých zvětšil počet obyvatelstva, že vzrostl také počet gymnasií, ale ani toto, ani ono nestalo se v míře tak rozsáhlé, aby se jen tím omluviti a vysvětliti dalo ono zdvojnásobnění počtu žactva vůbec a žactva zkoušku maturitní s prospěchem podstoupivšího. Pravda tolikéž, že se nyní jistě mnohým předmětům lépe, přiměřeněji učí, nežli dříve, že tudíž i výsledek práce je větší číselně. Ale nezapomínejme také, že přehled onen netýče se všech středních škol mládeží četně navštěvovaných, nýbrž pouze gymnasií. A tu předce z čísllic těch pozná každý, leda by slep i hluch i všeho soudu prázděn byl, že o přetěžování a zne-
snahňování studií v těchto dobách oproti dřívějším řeči býti nemůže. Komu pak toho bylo by málo, tomu na posouzenou připojuji ještě dvě tabulky týkající se zvláště dvou ústavů, aby čistě patrné bylo, kterak zkoušky maturitní na týchž ústavech dříve dopadaly a kterak nyní, když se tak přetěžuje.

Nemluvic o středověku ještě za dob Komenského byla latina jazykem světovým, mezinárodním, jazykem diplomatův i učenců;

Rok	Počet žáků VIII. tř.	Od-stoup.	Zkoušení	Zralými uzn.		Reprobováno		Repa-ratury
					%		%	
1850	—	—	39	31	79·5	8	20·5	—
1852	19	4	15	11	73·3	4	26·7	—
1854	22	9	13	9	69·2	4	30·8	—
1858	25	9	16	13	81·25	3	18·75	—
1860	22	1	21 + 2	18	78·3	5	21·7	—
1862	29	4	25	22	88	3	12	—
1864	32	6	26	26	100	—	—	—
1868	25	—	25	17	68	8	32	—
1870	25	4	21	19	90·5	1	4·8	1
1872	20	4	16	16	100	—	—	(3)
1874	16	—	16	16	100	—	—	—
1878	12	—	12	12	100	—	—	—
1879	16	—	16	16	100	—	—	—
1880	14	—	14	14	100	—	—	—
1881	14	—	14	14	100	—	—	(3)

Rok	Počet žáků VIII. tř.	Od-stoup.	Zkou-šení	Zralými uzn.		Reprobováno		Reparatury	
					%		%		%
1866	29	—	29	29	100	—	—	—	—
1867	39	—	39	26	66·7	3	7·7	10	25·6
1868	44	10	34	22	64·7	6	17·7	6	17·7
1869	42	6	36	24	66·7	8	22·2	4	11·1
1870	42	1	41	28	68·3	—	—	13	31·7
1871	46	2	44	39	88·6	5	11·4	—	—
1872	34	—	34	33	97·1	1	2·9	—	—
1873	44	5	39	33	84·6	4	10·3	2	5·4
1874	30	2	28	25	89·3	—	—	3	10·7
1875	29	—	29	25	86·2	2	6·9	2 + 2	17·2
1876	26	—	26	22	84·6	3	11·5	1	3·8
1877	41	—	41	37	90·3	1	2·4	3	7·3
1878	22	—	22	22	100	—	—	—	—
1879	27	—	27	27	100	—	—	—	—
1880	36	—	36	36	100	—	—	—	—
1881	42	—	42	42	100	—	—	—	—
1882	23	—	23	23	100	—	—	—	—

Nikdo, kdokoli rozumný a nepředpojatý, nemůže shledávat v udáních těchto, že by nyní mládeži tíže a s horším výsledkem se studovalo nežli dříve; naopak daly těmito jasný proveden důkaz, že se v zákonitých požadavcích úleva veliká, snad až příliš veliká stala. A to ne snad na jednom ústavu nebo na ústavech jedné národnosti náležejících; s tím úkazem setkáváme se v posledních letech (1878—1881) až na velmi skrovné výminky skoro všude, v Chomutově a České Lípě zrovna tak jako jinde. Chopí-li se pak enketní komissí maturitní zkoušky tam, kde enketa z r. 1878. přestala, a bude-li též ona z požadavků „slevovati“ dále, jako

bez ní nemohl obejít se nikdo, kdokoli vzdělcem slouiti chtěl.*) Což divu tedy, že bez výminky žádáno, by každý ve slovu i písmu vyznal se do podrobná v jazyku onoho starého, vymřelého národa, jemž panství ve třech dílech světa dosíci osudem bylo určeno? Ba byli mnozí, kdož cenu latiny tehdy až směšné přemršovali, jak ku př. jesuita Mich. Inchofer, jenž ve své „Historia sacrae latininitatis“ domníval se, nebo dokonce tvrdil, že „i blahoslavení v nebi latinsky mluvíti budou“ („beatos in coelo latine aliquando locuturos“). Tenkráté tedy latinsky správně psáti i mluvíti bylo nezbytno, k čemuž již první snahy při vyučování mládeže vedly, „aby naprosto všickni toliko latině mluvíti zvykali.“ To jasně též vysloveno v zákonech lešenských: „Studiosi linguarum non nisi latina cum praeceptoribus et inter se utuntur.“ Odtud snadno vysvětliti si i pochopiti zamilovanou myšlénku Komenského o to usilujícího, jak by škola mohl „v obec latinskou proměnití čili jak Latium obnoviti, v němž by samým mluvením latinsky mluvíti naučili se všickni,“ (čehož důvodem na jiném místě udává) „protože nyní za nejpřednější nástroj učenosti a za pásku národů pokládána bývá“. Účelem toho „obživlého Latia“ mělo býti: „aby bylo, kde by učeno býti mohlo jazyku latinskému zároveň se všemi potřebami života samým toliko užíváním, hovořením totiž stálým a lahodným mnohých příjemně spolubydlících a vzájemně horlivě a mile povzbuzujících se a cvičících.“

S těmi náhledy o nezbytné potřebě latiny ovšem také souvisel všecken způsob vyučování. Cvičení slohová v jazyce latinském konána každého dne (srvn. Komenský, Škola pansof. str. 30. odst. 78.); latinská cvičení řečnická a básnická opakovala se vždy ve čtrnácti dnech; scenické hry, modlitby, zpěvy atd., vše dítí se musilo v jazyce latinském. Avšak to vše zdálo se býti Komenskému nedostatečno, protože způsob vyučování jazykům, jaký v tehdejších školách pěstován, velmi zvolna k cíli vedl; bylať ta cesta „per praecepta longum et difficile iter.“ Komenský však hledal „iter breve et efficax,“ což přivedlo jej ku myšlénce obnoviti Latium. Na nevhodný a neprospěšný způsob vyučování touží v praefaci k „Janua linguarum reserata“ těmito slovy: „Cognitum scholis non satis fuisse verum et genuinum linguas tradendi modum hactenus, res ipsa loquitur. Consenescebant plerique, qui se dediderant literis, circa vocabula: soli latinae linguae decem et plures anni tribuebantur; imo tota aetas, tardissimo eoque exili et operae

slevila ona, pak budeme mítí „na papíře“ ještě přísunější statistická data a pak snad budeme plně spokojeni, že jsme dosáhli účelu s prospěchem, „číselné“ tak dokonale.

*) O důležitosti jazyka latinského v těch dobách srvn. ještě: Komenský, Meth. jazyk. VI. XIX.; Škola pansof. str. 30. odst. 79.; a „Uvažování o Latia od Tiberu k Řodrogu přenešení“; Zoubek „Život Jana Am. Komenského“ str. 104—106.; téhož spisovatele článek v Čas. česk. mus. 1873. str. 288—291.; Schmid Encyklop. „Lateinischer Unterricht“ str. 192., Seyffarth Johann Amos Comenius str. 83. a n.

pretium non refundente profectu. — Distinebatur nimirum, imo distendebatur juvenus praeceptionibus grammaticis infinite prolixis, perplexis, obscuris, maiorem partem inutilibus, annis aliquot; haec prima crux. Tum per eosdem annos effarciebatur vocabulis rerum sine rebus . . . atd. A podobně již r. 1621. zemřelý Dr. theol. Eilhard Lubin nařikal, „že způsob vyučovací po školách rozšířený naprosto jest takový, jako by jej někdo vymyslel naschvál a úmyslně proto, aby učitelé i žáci jenom nesmírným namáháním, hroznou ošklivostí a nekonečným klopocením teprve po dlouhém čase k poznání jazyka latinského buď byli přivedeni nebo od něho odvedeni.*) Jaký div tedy, že mnozí dali se na hledání všelikých prostředků, jimiž by učení se latině urychlili a usnadnili. Z těch arci někteří lečehos kloudného a prospěšného se domyslili, za to však jiní svými „klíči“, „nálevkami“ a „ořechy“ druh druhu předstihující směšnými se stali. Proto v tehdejší době vydáno mnoho spisků pod názvy „clavis“, „infundibulum“, „nux“, slibujících naučiti jazyku tomu neb onomu za určitý počet měsíců ba i hodin. (O tom srvn. poučný článek Zoubkův v Čas. česk. mus. 1873. str. 283—287.).

Abý žáci ve školách co možno nejvíce latinsky mluvíti se snažili, vymáháno všelikými prostředky mnohdy nejen podivnými, anobř nemístnými, protože obyčejně dalo se to na úkor mateřskému jazyku.**) Tak Matouš Collinus z Chotěřiny zavedl r. 1550. na své soukromé dvojtřídní škole v Praze jakožto trest „signum locutionis“, dav rozkaz: Čechům jazyk český, Němcům německý ovšem hned zapovídáme. Dopouští se však pro naučení jiných aneb sebe samého promluvíti něco Němci německy s Čechem, Čechu pak česky s Němcem. Při stole Čechové latině, Němci česky toliko ať mluví, jestliže by co chtěli. Každému, kdo by svého přirozeného jazyka užíval, ať se dá osel, od kteréhož menší metlou, větší pak penízem se vyplátí.“ Podobně také Codicillův „Řád škol městských“ z r. 1586. nařizuje trestem osla těm, kdož mateřským jazykem mluví.

Z toho jasně vidíme, jaká důležitost a váha latině v tom čase byla přikládána, i nebude nám s podivením, že v 16. století jazyk ten tou měrou byl rozšířen, až i občané a řemeslníci

*) Jak neutěšený byl stav tehdejších škol vůbec, nejen ve pětštině vyučování jazykům, o tom srv. „Johann Amos Comenius“ von L. W. Seyffarth, Leipzig 1871 str. 59—60. a n. 85 a j. „Život Jana Amosa Komenského“ od Fr. J. Zoubka, Praha 1871 str. 17—19. a j., zvláště pak Komenského Didakt. kap. XI. „že pravých škol posavad nebylo.“ (vyd. Beránkovo str. 58—61). —

**) Zoubek (v životě Komenského str. 17) mluví o gymnasiu lešenakém a jeho učitelích, dí: „V tom tedy gymnasiu a od těch učitelů: Poláka, Němců a Čecha učili se mládenci polští, němečtí i čeští. Ale tehdaž nic divného: na latině všecko záleželo, a když nešlo o jazyk mateřský, latinou dovedl mládež trápití národovec jakýkoli.“

městští latinsky plyně hovořiti dovedli; ba čteme, že v domě pařížského knihtiskaře J. Stephana také hospodyně a služebníci latinsky mluvili.

Přesnosti latiny dbáno vším úsilím a všemožnými prostředky. Komenský sám proti pokleskům v jazyce tom nařizoval zvláštní trest „Bič Priscianův“ čili „signum emendationis“ zvaný, „aby žáci opatrnější se stali a neopakovali týchž poklesků, zvláště aby vyvázli z idiotismů (hungarismů, slavonismů, germanismů), jimiž, jak povědomo, latina nejvíce se kazí.“ Tomu však netřeba podivovati se; nebo jinak to s těžší bylo možno, měl-li latinsky mluvit Uher, Slovan, Němec, jenž předce tak z lehka z národnosti a mluvy své mateřské vyzouti se nemohl. Tím arci nechtěl Komenský ubližovati jazyku mateřskému, jakož do svého Latia nemínil bráti leč žáky v počátcích vzdělanosti ve škole obecné na základě jazyka mateřského vycvičené. Jeho „signum emendationis“, různé od Collinova „signum locutionis“, mělo důležitý význam paedagogicko-didaktický; ve zabraňování a odvykání pokleskům proti správnosti jazyka kteréhokoli dalo by se jím a to cestou snadnou učiniti velmi mnoho.

Tak mocně vládla latina skoro až do posledních desetiletí osmnáctého věku; až do těch časů všichni všude přesvědčeni byli o nesmírné praktické ceně latiny. Tou mělo se i psáti i mluvit jako každým jiným živým jazykem, ba ještě spíše nežli jiným; té ustoupiti musilo vše jiné: materština, matematika, přírodopis atd. Ještě v německém řádu školním z konce minulého století obecně bylo nařizováno, aby velmi důrazně dbalo se toho, že nejen čísti, psáti, rozuměti autorům, nýbrž i mluvit latinsky třeba; toho dosud v Sasku a Prusku značně se šetří.

Avšak konec předešlého století a začátek našeho věku té neobmezené nadvláde latiny konec učinil; přestala býti jazykem světovým, mezinárodním, protože jazyky národní práva svého se domohly a čím dále tím více se rozmáhaly. Jakožto předmět učebný ve školách touto změnou stanoviska latina neutrpěla, naopak právě okolnost ta vedla ke hlubším studiím a ku probádání života, dějin i řeči národa římského a řeckého. Místo pozbyté praktičnosti latiny odůvodněno studium jazyka toho tím, že zvláště schopen a přiměřen jest, aby se studiem jeho budilo vzdělání formální a všestranně souměrně rozvíjely všechny síly duševní.

S tohoto stanoviska počalo se též hleděti na řečtinu, kteráž až dosud skoro úplně byla zanedbávána, čehož koncem bylo, že řečtina stejně s latinou získala si místo i právo ve vyučování školním, jež až dosud zaujímá a, jakož doufám, dosti dlouho ještě zaujímati bude. Nebo má-li stanovisko nynější ve platnosti své potrvati, nedá se vůbec ani myslit, že by řečtina a četba řeckých auktorů ze škol byla vymýtěna; vždyť na té právě záleženo býti může mnohem více nežli na latině ze příčin historii dostatečně objasněných. Ačkoli není řečtina, jakž Komenský se domýšlel,

matkou latiny (Škola pansof. strana 4.), tož předce jest sestrou z téhož kmene indoevropského pochodící, a to sestrou prvo-rozenou, kteráž mladší latině vzdělání zdrojem i vzorem byla nedostižitelným a nedostiženým.

Pokud tedy soud o působení klassických studií v povahu a vzdělání lidské ve všem všudy podvrácen a neplatným učiněn nebude, potom bude literatura řecká vždy přednější těch studií činitelkou. Správně tedy soudí německý filosof E. v. Hartmann („Zur Reform des höheren Schulwesens“ Berlín 1875. str. 50. a 64): „Es ist heute dem Bewusstsein keines Gebildeten mehr verborgen, dass die griechische Sprache nicht nur einen weit höheren formalen Bildungswerth als classische Sprache besitzt, sondern dass auch der Glanz ihrer classischen Literatur so einzig am Himmel steht, wie der Glanz der Sonne, während der Mond der römischen Classicität nur ein mattes, von der Sonne geborgtes Licht zurückstrahlt, gerade hell genug, um die lange Geistesnacht des Mittelalters einigermassen zu erleuchten. — Um es mit einem Wort zu sagen: Der Nimbus der Classicität, der solange den römischen Schriftstellern angehaftet, hat sich vor dem unbefangenen literarhistorischen Urtheil als eine imitirte, unechte Waare, als eine Afterclassicität entpuppt, deren eigentlicher Werth in dem Hinweis auf das nachgeahmte Original und seine allein echte und wahre Classicität besteht.“ A nebudiž si tento příkrý soud o literatuře římské ve všem odůvodněn a pravdiv, neboť v oborech mnohých Římané dosti samostatně si vedli a tvůrčí sly hojnou zásobu osvědčili, tož předce upříti se nedá, že celková myšlénka jeho jest nade vši pochybnost jista. (Srvn. o téže věci ve Schmidově encyklopedii článek „Griechische Sprache.“)

Naše organizační osnova (Zu den Instruktionen II. str. 101 až 103) zběžně promlouvajíc o významu jazyka latinského v dobách dřívějších, rovněž i o ztenčování se důležitosti latiny jakožto obecného jazyka vědy a osvěty, zaujímá stanovisko nové, správné, dotvrzující, že latině jako dokonalému prostředku k nabytí vyššího vzdělání významu a účinnosti odepříti nelze. Tento svůj soud třemi vzpírá důvody, z nichž zvláště druhý a třetí váhu mají; tento však druhého daleko důležitějším se mi býti zdá. Druhý důvod totiž založen jest na vzdělavačnosti jazyka latinského a vhodnosti jeho ku probouzení vědomí řeči, třetí však vytýká právě hlavní účel studií klassických, při čemž znalost jazyků starých jeví se býti pouhým prostředkem sloužícím k dosažení účelu hlavního.

Třetí ten důvod zní: „Endlich drittens ist die Lectüre der besten Klassiker der lateinischen Sprache fähig, den Jüngling in das Leben eines Volkes und eines Staates zu versetzen, der durch einfachere Verhältnisse ihm verständlicher, durch seine Grossartigkeit erhebend ist, und sie kann hiedurch, bei der innigen Vereinigung des Gedankeninhaltes mit der Kunstform, einen tieferen,

selbst sittlich bildenden Einfluss gewinnen, den in solchem Masse die blosse Erzählung oder Übersetzung zu erreichen nicht vermag.“ Že pak tomuto důvodu mnohem více příkládati jest důležitosti, zřejmě dosvědčuje táž osnova ve Vorbemerk. str. 5. pravíc: „Als Hauptzweck der Erlernung der alten Sprachen ist, obwohl die durch grammatische Studien zu erwerbende formelle Bildung nicht ausser Berechnung bleibt, doch die Lesung der klassischen Schriftsteller angenommen, der unerschöpften Quelle wahrhaft humaner Bildung; das Gymnasium soll diese Lesung nicht blos möglich machen, sondern in reichem Masse und guter Auswahl wirklich vornehmen.“ A v té věci zajisté snášejí se nyní všichni přátelé klassických studií, že pěstění ducha klassického, jenž ze spisův auktorů starých nás ovívá, jest nám cílem, k němuž snahy veškery nésti se mají, nikoli pak jediné a výlučné pěstování formy, jakož se dříve dávalo, že Komenského slova „consenescebant plerique, qui se de-diderant literis, circa vocabula“ leckde do nedávna platnost měla.

Vzdělanost řecká a římská jsou vedlé křesťanství a národnosti hlavními a jedinými podklady vzdělanosti novověké, s nimiž seznámiti se jakýmkolivěk způsobem připadá na každého vzdělance. Spojení vzdělanosti hellenské s moderní jest tuhé, nerozlučné; tato jde a úzce souvisí s onou, a zajisté nikoli nevhodně vyslovil se slavný J. Grimm, že bychom hodnou část masa vlastního seděli sobě s těla, chtěli-li bychom se sebe sníti účinky vzdělání hellenského. *)

Že pak proniknouti a čerpati vědomosti o tom zaslém světě kulturním z prvních, čistých pramenů neskonale jest zdárnější a účinnější nežli přestávati na pramenech druhé třídy, toho popřati tuším nehodlá nikdo. Byla by to zajisté dráha bludná, omylům přístupná, a svedení bychom jí byli jako touže příčinou zabředlo a pobloudilo křesťanství ve středověku, čehož přirozeným následkem i lékem byla reformace.

*) Nechtěje zde o významu klassicismu šířiti se slovy, nkazuji jenom k výrokům některých slavných mužů, žádných to filologů ex professo. Thiers praví: „Nejsou to pouhá slova, jež mládeži podáváme, učice je latině a řečtině; jsou to náležitě a vznešené věci. Jsou to dějiny lidstva v obrazech jednoduchých, velikých, nezničitelných. Ve století, jakým naše jest, mládež vzdalovatí pramene antického krásna, jednoduchého krásna, nebylo by ničím jiným, nežli mravní naše snížení uspíšiti. Nechejme mládež ve starověku, jako v bouři prostém, klidném a zdravém přístavu, jenž k tomu jest určen, aby jí svěží a čistou zachoval.“ — Jean Paul: „Die jetzige Menschheit versänke unergründlich tief, wenn nicht die Jugend vorher durch den stillen Tempel der grossen alten Zeiten und Menschen den Durchgang zum Jahrmarkte des späteren Lebens nähme.“ — Herbart: „Philologie ist wesentlich Anknüpfung der heutigen Bildung an die alte; Fürsorge, dass der Boden der Cultur festliege, also Abwehr neuer Verirrungen.“ Srovn. také: G. Freitag „Neue Bilder aus dem Leben des deutschen Volkes“ (Leipzig 1862) str. 425 a násl.

Jestli tedy pro vzdělávání se a rozvoj duševní ceny nemalé získali si známosti o prvních základech vzdělanosti lidské vůbec, jestli hodno i podobno projíti od začátku až ku konci oním prvním, třeba ne ve všem ideálně dokonalým, chrámem osvěty a kultury, sledovati pak další účiny a působnost její a k podkladům těm přičinovati známost průběhu vzdělanosti moderní na základě mateřštiny vždy dále rostoucí; jestli to váhy nemalé: pak nechtějmež odhazovati nejlepší té věci prostředek, totiž jazyky starých těch národů. Buďme přesvědčeni, jestli vůbec jaká obtíž a nesnáze při osvojování si prostředku toho, že nevězí ve prostředku samém, nýbrž ve způsobu, jakým se ho zmocňujeme; a tomu bohdá předce pomozeno bude. Avšak dokládám opět: nechtějmež jazyky ty pokládati za nic jiného nežli za klíč, jímž otevřítí si chceme bránu k antické vzdělanosti, za člunek, na němž se do starověkého Říma a především do slavných Athen ku vzdělávání se přeplaviti chceme; nepokládejme je za účel, nýbrž za pouhý prostředek.

Vytýkám to úmyslně, protože zdá se mi, ač hodně ku předu jsme postoupili, že předce ještě v některé přčině, jazykům těm učíte, z prostředku účel činíme a tím i nesnázi i nepřijemnosti zbytečných původci jsme tam, kde by jich býti nemělo. Této nesprávnosti dopouští se v našich dobách, buď si to kde buď, každý, kdož jiného, jenž učen a vzdělán jest na základě mateřského jazyka, nutí, by latinsky nebo řecky myslil, psal, mluvil. Jestli to věc přímo proti přirozenosti směřující, a že z ní jdoucí užitek ne-li prázdný, tož aspoň velmi nepatrný jest, pozná nikoli s obtíží každý, kdo poznati chce. Vždyť — abych pokračoval v obraze dříve počatém — mohu s klíčem velmi dobře zacházeti a vedlé potřeb svých ho pohodlně užívati, zámečnickem však a klíčů hotovitelem při tom býti nepotřebuje; mohu člunek obratně a uměle řídití rychlostí a směrem, jakým libo, toho však, kterak a z čeho člun takový se hotoví, znalosti nemaje žádné.

Uložil-li bych někomu, chtěje se o vědeckém jeho vzdělání přesvědčiti, aby na důkaz toho o nějakém předmětu z oboru určité vědy vzatém buď napsal pojednání nebo ústně pojednal v jazyce latinském, nepodá mi zajisté o své vědecké kvalifikaci a o schopnosti myšlenky své správně projadřovati svědectví tak důkladného, jako užíval-li by jazyka svého národního. Rovněž tak pošetilým zdálo by se mi býti, nutil-li by kdo koho, ústa jeho hustou stří přistra, by jasně, zřetelně a zvučně vypověděl všechno, co na myslí má; to nemožno bude, leda tu a tam slůvko některé zřetelnější stří ven se prodere a zahlaholí, ale jinak všechna řeč nesrozumitelná a nepřirozená, nucena a jaksi přidušena bude. Takové pojednání latinsky psané nebývá pak zhusta ani měřítkem věcného vzdělání, poněvadž pisatel nemohl pronéstí vše, jak by byl chtěl, ani dokonalým stilistickým cvičením, poněvadž z každého desátého řádku viděti, že to psal Čech, Němec

atd. Nemohu pochopiti, proč by od požadavku, lépe řečeno od zvyku toho, upuštěno býti nemohlo a nesmělo, což ještě podnes se tvrdívá, jakoby se vzdělávání opravdu klassické bez tohoto dokladu ani mysliti nedalo.

Nechťjmež zapomenouti důležité zásady Komenského: „semper cura potior rerum quam verborum“, kterouž se onen náš arcipaedagog zpravoval venkoncem, i v latině, jíž psáti a nade vše jiné klásti teprve později se jal. Z počátku bylo pevným jeho úmyslem psáti jenom česky, jakož sám vyznává slovy: „Primum autem protestor, mihi latine aliquid scribendi, nedum edendi, nunquam fuisse consilium. Genti solummodo meae ut concinnatis vernaculo sermone libris quibusdam prodesse quaererem, more iuvenem inceserat libido, nec deseruit per istos quinquaginta annos: ad alia nonnisi occasionibus delatus fui.“ Tak psal Komenský Petrovi Montanovi v Amsterdamě roku 1661. Nepříznivými tedy okolnostmi a modou toho času panující veden jsa přiklonil se Komenský k jazyku latinskému, žádaje po tom ovšem na každém, aby latině dokonale rozuměl, poněvadž jí příkládána důležitost vědeckého jazyka mezinárodního. Aby však všechnu váhu kladl v ryzost a uhlazenost slohovou a ve grammatické vzdělání, toho sám spisy a zásadami svými nedokazuje, ačkoli latiny a všech klassiků výtečně byl znalým. Odtud pošlo, že velmi mnoho barbarismů působením mateřského jazyka v jeho latinský sloh, ač jinak velmi obratný, se vloudilo, pročez v 17. století latina Komenského haněna byla od některých přemrštěných puristů latinských, a snad by ani nyní na některé německé universitě co do správnosti a čistoty slohu latinského při zkoušce neobstála. Komenskému však všude k jádru a vnitru věci prohlédajícím „color urbanitatis“ nebyl cílem a účelem učení se latině, jak sám výslovně tvrdí (Opp. didd. II. 205.), volaje při tom: „Odtud až potud, a vždy budiž větší péče o věci než o slova.“

Slovné pouze a čistě grammatické vzdělání mládeže v latinském jazyku také nebylo po jeho zásadách, nebo pak by byl za jisté neopominul nikterak k témuž účelu užiti také řečtiny, jakož předce vychází z jeho vlastních slov (Škola pansof. str. 4.), kde mluví o tom, v čem jazyk jest cvičiti, dokládá: „A to v latině, protože nyní za nejpřednější nástroj učnosti a za pásku národů pokládána bývá; v řečtině, protože jsouc matkou latiny, aby jí bez ní dokonale rozuměno bylo, nedopouští, zvláště pak proto, že tajemství nového zákona strážkyní jest a vykladatelkou.“ Předce však určil, aby žáci v řečtině jenom „vedlé potřeby“ (ad necessitate) učeni byli, latině však aby „dokonale“ (perfecte) rozuměli. Ale od dokonalého rozumění latině a od zevrubné znalosti literatury latinské ku správnému latinskému psaní slohem ciceroniánským jest předce ještě hodně daleko, čehož dovodil Komenský sám na sobě nejlépe, pročez také sloh jeho s několika stran

ostře zhaněn. I uznal vhodným nebožtík otec Palacký ujeti se kaceřovaného svého krajana r. 1829 a jeho způsob psaní omluviti takto: „Latinský sloh jeho, ačkoli jest plynň, zřetelný a úsečný, avšak není čistý a přesný římský; mělť zajisté málo smyslu, a ještě méně lásky k oné klassické ozdobnosti, která vyhýbá se všem novým pojímům, aby nestala se neřímskou; raději pojmenoval každou věc nejpráhodnějším její jménem, nic toho nedbaje, nepochází-li jméno třeba z doby železné.“

Úvahy a zprávy.

Slavonic Literature. By W. R. Morfill, M. A. London 1883., ve sbírce *The Dawn of European Literature* (VIII a 264 str. 8°).

Potěšitelným úkazem při této knize jest již uznání, vyslovené v předmluvě, že v anglické literatuře byla jí skutečná potřeba, t. j. že konečně i ve kruzích, které dosud buď pro přílišnou odlehlost zeměpisnou, buď z příčin jiných na kulturní snahy národů slovanských pohlížely naprosto chladně, ne-li dokonce s útrpným úsměvem, začínají cestu sobě raziti názory vlídnější. Právem také poukázáno k tomu, že jediné toho druhu dílo, jazykem anglickým původně sepsané, které vydala T. A. Robinsonová (Talvj) r. 1850. v Novém Yorku — tedy nikoli v Anglii, nýbrž v Americe — jest už zastaralé, a co horšího, že zůstalo zcela nepovšimnuto a nyní nejen většině anglického obecnstva, nýbrž i literátům z povolání jest docela neznámo.

O ukázkách pak z poesíí slovanských, které ještě dříve (r. 1821—32) v anglických překladech krajanům svým podal zasloužilý jinak Sir John Bowring, stejně správně pověděno (na str. 213.), že obsahují velmi mnoho poklesků, pošlých z nedokonalé znalosti jazyka — že tudý s nepatrnými výminkami slovanské literatury v Anglii dosud buď naprosto byly neznámy, nebo že z nich ukázky podávány jsou v podobě takořka travestované a znešvařené tak, že většině Angličanů vštípěna jest myšlénka, jakoby literatury slovanské vůbec ani nebylo na světě. Než Angličané všecky vědomosti své o Slovanství do nedávna čerpali z pramenů nad míru pochybných, upravujíce pro svou potřebu jen díla německá nebo francouzská, která pohříchu málokdy povznášejí se na výši nepředpojatosti, a nelze tedy ani se diviti, že i ve příčině literatury zase jen sahali k pomůckám podobným. (Dílo Wratislawovo „*The Native Literature of Bohemia in the Fourteenth Century*“ zakládá se na vlastním studii pramenů původních; ale jest to jen omezená monografie).

Aby této zásadní vadě se vyhnul, pan Morfill látku díla svého — a to jest druhým potěšitelným úkazem jeho práce —

vyčerpal po výtce z pramenů původních, slovanských, ovšem nezanedbáváje přes to spolehlivých pomůcek německých a francouzských, z těchto hlavně prací Legerových. Hlavním vodítkem byly mu Historie literatur slovanských od Pypina a Spasoviče a literárně historické stati v Časopise Č. Musea, Jagičově „Archivu für slavische Philologie“ a jiných dílech souborných: ale i spisy o předmětech jednotlivých jsou mu dobře povědomy, a tak čteme v dokladech jeho nejzvučnější jména zástupců vědy slovanské. Že aspoň přední plody literární, o kterých pojednává, také sám četl, všude ze zpráv jeho o nich na jevo vychází.

Že pak všecken duch knihy jest Slovanstvu příznivý a nepředpojaté uznává, čím Slované přispěli k obecnému vývoji lidské osvěty, již z věcí uvedených patrné a na každé téměř stránce díla doloženo.

Pan Morfill na př., — abychom aspoň některé doklady uvedli — na str. 232 a násl. se vřelou sympathií mluví o žalostném úpadku národa našeho po bitvě bělohorské, o pálení českých knih a násilné germanisaci, a na str. 203 o nenadálém jich znovuzrození. S podobným účastenstvím líčí Jiřího z Poděbrad a obtíže bojův i sporů jeho s papežem. Na str. 7 lituje útrap národa bulharského v otroctví tureckém a doufá, že obě Bulharska někdy asi budou spojena, jako dříve Multansko s Valašskem. Týmž duchem jsou vyličeny útrapy Rusi za vlády Tatarův a svizele, s nimiž bojují jest Polákům proti poněmčování s jedné a porušování s druhé strany. Nepředpojatost a svědomitost viděti také hlavně v tom, kterak vypsán je spor o pravost některých textů staročeských na str. 206, 208, 221.

Aby krajanům svým věc učinil zajímavou, p. Morfill na četných místech užil prostředku velmi dobrého srovnáváje plody literatur slovanských s domácími anglickými, a často skutečně překvapuje podobnostmi vhodně vytčenými. Tak Dalimil náš upomíná ho na kroniku Roberta Gloucestra i na Brucea Barbourova, allegorický Tkadleček na Skeltonovu báseň Gaslande of Laurell. Chelčického přirovnává k Bunyanovi a názory jeho ku quakerským; mistra Daniela Adama z Veleslavína k prvnímu tiskaři a spisovateli anglickému Caxtonovi. Že učeného biskupa Dubravia spis o rybách citoval Izák Walton, nezapomněl podotknouti, jako ukázal na živé styky mezi Anglií a Čechy za doby Husovy, kdy v Oxfordě studoval Jeroným a v Praze stále se usadil učený Payne. Také to podotčeno jest, že v době po husitských válkách u nás kromě politických a náboženských spisů polemických, málo bylo původní produkce literární, jako v Anglii v době sporů náboženských; ale za to že Tomášem Štítným prosa česká byla již rozvinuta v době, kdy anglická byla ještě v plénkách, kdežto poesie naše již dříve za dob Chaucerových a Gowerových také dosti svěže se rozvíjela. Že nescetné rozměry písní srbských Angličané mohou znáti z Longfellowova Hiawathy (ač Longfellow

napodobil vzory nikoli slovanské nýbrž finské), připomíná se na str. 153 — a tak ještě na různých jiných místech paralela zjevů slovanských s anglickými jest provedena.

K témuž konci jako tato přirovnání nesou se ukázky poesie slovanské, které ve knihu přes skrovný objem její jsou pojaty. Pan spisovatel vybral kusy co možná charakteristické, aby co nejlépe přesvědčily krajany jeho o tom, že poesie slovanská i ve starších dobách skutečně byla, a že směle může postaviti se po bok všem současným literaturám jiným. Tak podána ukázka z ruských národních písní bohatýrských, nábožných i milostných (str. 22 násl.), z kroniky Nestorovy (str. 72), z Pluku Igorova (str. 79), z písní kozáckých (str. 109); z bulharských zpěvů národních (str. 130); ze srbských (str. 155 a 159 násl.); z bosenských písní milostných (str. 165); z Rukopisu Královédvorského (Růže, Skřivánek, Opuštěná, Žežulice v překl. Wratislawové str. 210 násl.); z Dalimila úryvek pověsti o Libuši a Přemyslu (str. 216) a ze Tkadlečka řeč Neštěstí (str. 222). Konečně i z mudrosloví národního uvedena jsou příkladem některá ruská a polská přísloví (str. 254).

Při tomto celkovém rázu díla jen litovati jest, že p. spisovatel vázán jsa úzkými mezemi sbírky, jejímžto článkem práce jeho jest — totiž cyklu děl o počátcích evropské literatury — přestati musil na vylíčení pouze starší doby literatur slovanských. O českém písemnictví na př. zprávy jeho končí se rokem 1620., o polském již r. 1606.

Zároveň bylo mu také přestávati na rysech jen povšechných, aby dílo nevystoupilo ze skrovné míry a z rámce, které od samého počátku ustanoveny byly vydavatelem, jímž jest „spolek pro šíření křesťanských vědomostí“.

Přes to však sluší pravdě vydati svědectví, že p. spisovatel důležitějšího nic neopomenul — nezapomněl ani na poněmčené Polabany a Slovany Baltské — a co uvádí, posuzuje a líčí na základě dobrých pramenů vždy nestranně a správně. Bylo by tudíž si přát, aby týmž duchem brzy zase někde vylíčil krajanům svým i ostatní, obsahem daleko bohatší doby literatur slovanských.

Velikou obtíž pisateli anglickému činí pravopis jmen slovanských. Pan Morfíl jest sice na dobré cestě, uznávaje, že jména Slovanů, kteří užívají písma latinského, slušno i v anglické knize psáti pravopisem původním, a jména původně cyrillicí psaná opisovati dle jedné a téže soustavy. Ale byl by jistě dobře učinil, kdyby byl vyzval tiskaře své, kteří neměli písma diakriticky označeného, aby je sobě opatřili schválně, a kdyby pak i ruská a srbská jména diakritickými značkami byl opisoval.

V. E. Mourek.

Príspevky ke slovanskému jazykozpytu.

Sepsal Ant. Matzenauer.

Nok, kmen čes. penetrare, irruere, v. V-nočiti.

Nokata slov. Steinklee trifolium melilotus nebo lotus corniculatus? kmen nok, suff. -ata; možná, že to slovo jest stejno-kořenné se slov. nohet na místě staršího *nok-et, srb. no-kat, bulh. nok-ūt, stsl. **нок-ѣтъ** i **ног-ѣтъ**, rus. ног-отъ unguis, čes. neh-et id. atd. — lit. nágas na místě *nak-as, skr. nakhá (th.) m. et n., id. atd. — uváženo buď, že bylina „lotus corniculatus“ se čes. nazývá „kočičí pazourek“; také srb. nokatac herba quaedam od nokat unguis.

Норица rus. tumor pectoris, pol. norzyca morbus equorum „wrzod (ulcus) na karku lub na grzbiecie końskim“; ta slova jsou stejno-kořenná s lit. narys, m. tumor, tuber, ulcus, narycza, častěji ve pl. naryczos, také naryczes f. pl. nariczei, m. pl. eine verhärtete Geschwulst am Euter der Kühe und Stuten, pra-narus adj. virgatus, venosus (de ligno).

Норичникъ rus. bylina, scrophularia nodosa, jest, jak se podobá, stejno-kořenné s lit. náras articulus; annulus catenae.

Norogi pl. pol. „pluca czyli wnetrznosci sarny i jelenia“; kmen nor, suff. -ogi; srov. lit. náras articulus kloab těla, sunaras, san-narys, są-narys a) id. b) membrum corporis úd těla, s nimiž slovo pol. může býti stejno-kořenným.

Норыцъ m. stsl. 1. animal quoddam, fortasse mergus; 2. urinator **отрежетъ рыбоу хитрый норыцъ къ гложениюу клезъ** Bus. 918. slov. ronac přesmyknutím na místě norec der Papageitaucher, charv. ronac na místě norac urinator, srb. norac id. vedle ronac 1. id. 2. mergus (pták) potápka, 3. scarabaeus fimetarius, také gnjurac urinator; mergus na místě *nurac (charv. gnjuriti na místě nuriti immergere), rus.

nórka *mustela lutreola*, mrus. норця; pol. nor *ursus meles*, norek, nurek *colymbus*, nur *eudytes der Seetaucher*, čes. nořec, gen. -rce i mořec (dial.) *urinator*, norek 1. *mergus merganser*, 2. *mustela lutreola* — nořice *mus noricus* však pravděpodobno pochází z *norica* fen. lat. adj. *noricus* — hluž. nór c *mustela lutreola*, nórjak *urinator*, kmen нор *nor* pochází od kořene нр: нр-нрѣти, -нрѣ ingredi нрѣть Greg.-Naz. Srodná jsou lit. *naras urinator*, *colymbus*, *narúnas colymbus*, *neras urinator*, *ner-iù*, *ner-ian* (praet.), *ner-ti mergi*, *submergi*, kořen prvotně *nar*, lot. *nira*, *nir-ga mergus*, *colymbus*, *nir-t*, *nir-tě-s mergi*, *immergi*, *se immergere*; stprus. *naricie* „tufelskint“, Voc. Nesselmann má za to, že *tufelskint* = *Iltis tchoř*, což jest sotva pravé; 1. část složeného slova *tufels-kint* jest ve spojitosti se slovesem *sřněm*, to *ufen* = *mergere*, *immergere*, možná, že to slovo stprus. značí: *mustela lutreola*. Také něm. *Nörz mustela lutreola*, ze slovan., asi ze stejnoznačného hluž. *norc*.

1. °Норѣти vb. offerre: slov. *núđiti*, -dim vb. dur, *po-núđiti* vb. pf. offerre, *po-núđati* vb. dur. id. na místě -*nudjati*, (stsl. bylo by °*no-noúđati*), *po-nud-ba* propositio; charv. srb. *nuditi*, -dim komu što id. *nuditi se* srb. offerre (alius alio), sobě vzájemně nabízeti, *nudjenje* n. subst. vb. *oblatio po-nuditi* koga čím vb. pf. *po-nudjati*, -*djam* vb. dur. offerre, praesertim *cibum aegroto*, stsl. *no-noúđa* *donum*, e *conjecturā*, slov. *po-nuda*, *ponudek* *oblatio*, charv. *ponuda* 1. id. 2. *quod aegroto comedendum offertur*, srb. *po-nude* pl. = charv. 2. — Srov. lit. *nauda utilitas*, *lucrum*, *naudoti*, -*oju*, *naud-yti -yju uti*, *frui*, lot. *nauda pecunia*; got. *niutan* (praet. sg. *naut*, pl. *nutum*), koř. *nut*, *uti*, *frui*, *nutis utilis ve složen. *un-nutis inutilis*, skand. *niót-a*, *nýt-a frui*, *nyt utilitas*, švéd. *nytta utilitas*, *emolumentum*, *nyttja uti*, *frui*. dán. *nytte* 1. subst. *usus*, *utilitas*, *lucrum*, 2. vb. *uti*, *frui*, *utilem esse*, ags. *neot-an uti*, *frui*, *notu usus*, *nytt* 1. id. 2. *commodum*, holl. *nut* 1. adj. *utilis*, 2. subst. *utilitas*, *nutt-en uti*, stněm. *nuz*, sřněm. *nutz usus*, *utilitas*, stněm. *nuzz-ôn*, *nuzz-an uti*, *frui*. — Jiného původu jest čes. zastar. *po-nudka oblectamentum*, kt. v.
2. Норѣти, ноúđa vb. dur. stsl. *cogere*, -*ca ἐκβιάζεσθαι* *vytisknouti někoho*; *vychvátiti*, *vynutiti*, ноúđенинє n. subst. vb.

necessitas, **моуждати**, -даѣ iter. cogere, **моуждаше ю ходити** **косоу** Prol.-Mih. **нз-моуждати**, -даѣ extorquere, **по-моуждити** vb. pf. cogere, — **са сонари**, **по-моужденнѣ actio cogendi**, **по-моуждати**, -даѣ vb. dur. cogere, — **са impingi**, **при-моуждити** cogere, — **въ слоужбоу** Curg. 4. — colloqui, suadere, **при-моуждати** cogere, bulh. **po-nudi them. inf. cogere** (Lex. II.), slov. **núđiti**, -dim, vb. dur. **pri-núđiti** vb. pf. cogere, charv. **nuditi -dim koga na što incitare**, cogere, **pri-nuditi** vb. pf. cogere, srb. **pri-nuditi** vb. pf. **prinudjavati** vb. dur. id. rus. **нудить**, **нужу** vedle **нужду** (ze stslav.) cogere, -ся **сонари**; **когѣ**, **нуждѣть-ся** **нуждѣю-сь** vb. iter. indigere, **opus habere**, — **дѣньгами**, **по-нудить**, **при-нудить** vb. pf. — **нуждѣть** vb. dur. **impellere**, cogere, **по-нуждѣнѣ**, **при-нуждѣнѣ** **actio cogendi**, **impulsus** — vlastně stslav. forma na místě **-нуждѣнѣ** — pol. **nudzić**, **nudzić molestare**, **fatigare**, **taedium adferre**, **ennuyer**, **nudzić się taedio capi**, **otio tabescere**, **s'ennuyer**, čes. **nuditi**, -dím i. q. pol. **nudzić**, **nuditi se** = pol. **nudzić się**, uvedeno v nové době dle pol. — **nuziti egenum**, **miserum reddere**, **opprimere**, **tribulare**; cogere, **nuzeti**, **starší nuzieti egere** „hladem lidé tak neskrovně nuziechu“ Leg. 12. C. — pol. **nuda fadaise**, **ennui**, obyčejně ve pl. **nudy**; **zdali** rus. **zastar. нуда scabies sem náleží**, **jest pochybno**; rus. **mrus. нудота** (Mikl.-Gramm. II. 165.) **necessitas?** stslav. **моуждама** adv. **necessitate**, **vi**, **моуждани** adv. **necessario**, **vi**, Fris. **nudmi**, **моужданикъ** **qui vim infert**, Pat. **моужда** **necessitas**, **vis**, **tormenta**, **iniuria**, — **времѣнѣ**, Krmč.-Mih. — **зимна**, Sabb. 200. — **гладьма** (**fames**) Prol.-mart. bulh. **nužda** **necessitas**, **inopia**, slov. **nuja** **necessitas**, **miseria**, charv. **nuđa** **necessitas**, srb. **nužda** **angustia** (ze stslav.), rus. **нужда** (**dim. нуждица**) **necessitas**, **indigentia**, **molestia**, **miseria**, **inopia**, **vis**, **имѣть** **нужду** **въ чемъ** **indigere**, **egere**. **въ случаѣ** **нужды** **necessitate urgente**, **si opus fuerit**, **быть** **въ крайней** **нуждѣ** **versari in summā miseriā**, **по** **нуждѣ** **necessitate coactus**, **necessario**, **какая** **тебѣ** **до этого** **нужда?** **quid hoc tuā interest?** čes. **no uze**, **starší tvar nuže**, **nuzie** „**nufie angustia**“ Mamm. stčes. **nuža** **necessitas**, **egestas**, **inopia**, **penuria**; **molestia**, **vis**, „**Ti činie nádav**, **nátisk** **i núzi chudým.**“ Hus. Post. **bluž. nuza** 1. **necessitas** **bjež nuzy sine necessitate**, 2. **inopia**, **egestas**, **miseria**, **dluž. nuza** id. — stslav. **моужда** adv. **necessario**,

моуждьникъ violentus, моуждьникъ Io.-Clim. rus. ну́жникъ forica, čes. nuzník 1. miser, egenus. 2. obs. oppressor (Hus.) lépe nuzitel; моуждькъ adj. stslav. 1. necessarius, 2. violentus, моуждьно, -ьнѣ adv. violenter, slov. nujan anxius (Lex. II.), rus. ну́жный necessarius, ну́жно opus est, čes. nuzný 1. necessarius, nuzná potřeba necessitas, Wq. 831. — 2. miser egenus, inops, hluž. dluž. nuzny 1. necessarius, 2. i. q. bob. 2. — dluž. nuzkaš impellere, incitare, cogere, nuzliš lamentari; čes. nuzovati, -uji opprimere, miserum reddere, excruciare, — se fatigari, vexari; misere vivere, hluž. nuzować, -nju impellere, cogere, — se conari, se fatigare. Kořen моуд nud. Za srodná možno pokládati: lit. nauda yr necesse est, naud-ingas necessarius, ač nejsou-li ta slova z german. uvedena; možná, že také lot. nūdēt lamentari „kläglich rufen“; srov. dluž. nuzliš id. — 2. got. nauþs necessitas, gen. sg. nauðis, vis, nauðibandi f. necessitatis vinculum, nauðibaurfts adj. necessarius, skand. nauðh-r f. necessitas, nauðh, f. inopia, miseria, calamitas, nauðh-igr adj. coactus, invitus, švéd. nöð, m. necessitas, nöð-ga cogere, ags. neað, nēð, nýð necessitas, compulsio. neað-ian compellere, a-nyðan repellere, angl. need necessitas, inopia; holld. nood necessitas, miseria, nood-igen cogere; skr. nud (6. par. ātm.) nud-āmi 1. sg. praes. act. nudé mod. agere, impellere, incitare.

Моуждьти, -ьнѣ vb. dur. stslav. hortari, мо-моуждьти, -нѣ vb. pf. incitare, Glag. мо-моуждьти, -нѣ vb. dur. hortari-Sabb.-typ. 147. charv. nukati, -kam, po-nukati, -kam, po-nukovati, -kujem instigare, incitare, impellere — mínění, že nukati stojí na místě nudkati, nutkati (Jung-slov. Drobn.) nelze považovati za pravé — srb. nukati, po-nukati, -kam dle Vuka offerre, jest ale pravděpodobno, že pravé značení jest: hortari, incitare, impellere, tak se domnívati lze z následujícího místa: „Mного сам ih nuka' (místo nukao) i korio (koriti exprobrare), da sijeku po krajini Turke.“ Nar. Pjes. rus. ну́кать, -каю impellere, incitare, instigare, мо-ну́кать id. мо-ну́кальщикъ qui instigat, incitat, pol. nukać, -kam impellere, incitare, čes. po-nuknouti. -nu vb. pf. po-nukati, -kám vb. dur. hortari, impellere, incitare, instigare; — někomu inuere „sv. Petr ponúde svatému Klimentu“, Ms. Pass. 291. 2.

ponukl rukou innuit manu, p o-nuka, p o n u č e n i e (obs. Kat.) nutus, impulsus, instigatio, p o-nukatel, p o-nukač agitator, instigator, v-nuknouti, v-nukati innuere, — v mysl suggerere, inspirare, v-nuknutí monitus, inspiratio, nučec zastar. (Kat.) incitator, slk. nůkač hortari, — sa (něčím) urgere rem, se fatigare, dluž. nukaš impellere, cogere. Za příbuzné možno považovati lit. niú k-inti excitare, impellere, instigare, k němuž se zvukem více blíží stsl.в. мюкати, -кашь exhortari, čes. po-ňoukati to, co po-noukati.

Nuzla srb. morbus quidam „bolest, kad boli meso oko zubā“; z turc. nuzla, nūzle gravedo, rheuma.

Нъ, part. insepar. stsl.в. — obyčejně po jiných předponách — 1. вь-нъ-раднѣти, -ждѣ spectare, вь-нъ-раднѣхомь perspeximus I. Io. 1.-1. — Šiř. 250. вьнънънъ уоубъстеннѣ своемъ отнънънънъ, н вь-нъ-раднѣнъ, о уемъ сказанъ глаголетъ показаннѣ оучителъ. Ant.-hom. 215. — 2. вь-нъ-ратнѣти сѧ -штѣ сѧ bellum gerere, psáno вь-нратнѣти; vedle вь-ратнѣти сѧ id. vyskýtá se také nesložené ратнѣти сѧ id. (рать pugna, bellum); s podobným zjevem potkáváme se v čes. su-n-dati tollere deorsum, demere, vy-n-dati eximere, promere, u-n-dati demere. Srov. lit. praef. n u-braukýti destringere, abstergere, braukýti jest srodné se stsl.в. бръсати abstergere, nu-dúti dare, tribuere dátí, vzdátí, nu-lěti fundere, u-liti (na př. něco z kovu), nu-marinti necare (Bezz.) u-mořiti, stsl.в. мортнѣти occidere, nu-pláuti, -pláuju abluere, kořen plu, příbuzné jest stsl.в. плѣти, плѣжъ i плѣжъ fluere, navigare, kořen плѣ; jen zřídka se tato předpona v lit. nachází před adj. a subst.: nu-karus adj. misericors, nu-karumas misericordia, kořen kar, jemuž jsou příbuzná: strus. кар-нѣти lugere, skand. kar-a conqueri, řec. κάρ-ίνη praeŕica najatá ženřtina, oplakávající zemřelého, καρ-ικόν μέλος žalostná píseň, pohřební píseň, kořen καρ, skr. kar-unā misericordia atd. (v. Ciz. Slov. p. 41.); lit. n ū-sparis Dorfanger, stprus. sparyus id. Zdali taže částice нъ nachází se také ve slovech dosti četných, počínajících samohláskou, které jest n předsunuto, jest pochybno, ač by ъ řečené částice нъ bylo v takových slovech mohlo proto vymizeti, že na počátku slova, jemuž n předsunuto, stojí samo-

hláska. Taková slova jsou na př. **н-жгъ** stslov. — místo a vedle **жгъ** — angulus, srb. **n-ugao**, gen. -gla vedle **uga** id. hluž. **n-uhe**, **n-uhl** id. stslov. **н-жтрѣти** **са** jak se zdá, irritari, „слова ради моуѣрѣти са срьдце маме“ Ephr.-belg. 106. — to slovo jest, jak se domnívati lze, stejnokofenné s **об-жтрѣти са**, **объ-жтрѣти са** ardere, fig. commoveri, irritari; stslov. **н-жтръ** vedle **жтръ** intus, také **въ-н-жтръ** intus, intra, **н-жтръ-нь** vedle **жтрънь** interior i **въ-н-жтрънь** id. slov. **n-oter**, a skrácené **n-ot** intro, **n-otri** intus, **n-otrajn**, a, o adj. internus, interior i **v-n-otranj** id. charv. srb. **n-n-utar**, **u-n-utra** intro, intus, **n-utarnji** internus, rus. **н-уѣро**, **н-уѣрь**, skrácené **н-уѣ**, pars interior, **нугръ дома** vnitro domu, **в-н-уѣрь**, -**уѣръ** intus, intra, **в-н-уѣреннѣ** internus, interior, pol. **w-n-ątrz** intus, intra, **w-n-ętrze**, n. 1. interius, pars interior; 2. viscera, **w-n-ętrzy** adj. internus, interior, slk. **v-n-utri** intus, intra, vlastně loc. sg. stat. jména vnutř, stčes. **v-nj-utř** intra Ps. Ms. 152. 1. nčes. **v-n-itř** intro, intus; vnitř c. gen. rei intra, **v-n-itřek**, stčes. **v-nj-utřek**, interior pars, v nčes. zeslabeno **u** (stslov. **ж**, prvotně **an**) v **i**; vnitro interior pars není špatně utvořeno, srov. rus. **нугро** id. hluž. **n-utř** intro, **n-utři** intus **n-utřny** internus. Od téhož kořene, jako stslov. **жтръ**, **н-жтръ**, pocházejí také: srb. **n-utrak** equus non bene castratus, **n-utrast** adj. non bene castratus, rus. **н-уѣрецъ** i. q. serb. **nutrak**, pol. **w-n-ętr**, gen. -a id. (2. spado) nedobře vykleštěný hřeben, snad proto, že jemu uvnitř zůstalo jedno moudo. Další příklady takového předsuvného **н** před samohláskami jsou: a) ve stslov. **о-н-оушита** calceus, slov. **о нуѣа**, **v нуѣа**, rus. **о нуѣа**, pol. **о нуѣа**, čes. **о нуѣа** Fusslappen, kořen **оу** **u** tegere, induere, pannis circumvolvere, b) ve stslov. **въ-н-оушити** i **оу-н-оушити** auribus percipere, rus. **в-н-ушѣть** vb. pf. **в-н-ушѣть** vb. dur. suggerere, inspirare; slova ta jsou odvozena od **оухо**, r. **ухо** auris, c) stslov. **въ-н-жганти са** in carbonem redigi, **жгъ** carbo, dluž. **n-ugel**; d) stslov. **съ-н-оуѣзьнь** 1. bigis insidens, **н се самъ гредеть сьноуѣзьнь моуѣжь** - Esai 21. 9. - Vost. - 2. equo insidens, 3. **-конь** equus cum curru conjunctus s vozem spojený (o koni), což jest etymologické značení toho slova kmen **оуѣ** stažen z **воз** voz; s adj. **съ-н-оуѣзьнь** jsou ve spojitosti **съ-н-оуѣзьникъ**, **съ-н-оуѣзьницъ** eques, **съ-н-оуѣзьство** currus.

Нынѣ, **нынѣ** adv. stslav. nunc; **нынѣ** Supr. 228. **нынѣ** id. bulh. **нынѣ** nunc, rus. **нынѣ**, také **нынѣ** id. čes. **нынѣ**, stčes. **нынѣ** Dal. — dim. **нынѣ**čko, **нынѣ**čko, také **нынѣ**cky, pol. **нынѣ**, **нынѣ** nunc na místě ***нынѣ**, kašub. **нынѣ**, polab. **нынѣ**, **нынѣ** id. (**нынѣ** J.P.S. **нынѣ**, **нынѣ** i **нынѣ** Pf.); dle toho se podobá, že samohláska 1. slabiky zněla v. polab. uprostřed mezi **y** a širokým **e**. Srovná jsou: lit. **нынѣ**, **нынѣ** (prostější tvar), **нынѣ**, lot. **нынѣ** id. got. **нынѣ** nunc, ergo, igitur, **нынѣ** (dvojnásobné **нынѣ**, v zakazujících větách) ideo, propterea, ergo, igitur, itaque, skand. **нынѣ** nunc, ags. **нынѣ** 1. id. 2. **нынѣ**, stsas. **нынѣ**, **нынѣ**, stněm. **нынѣ**, **нынѣ**, stněm. **нынѣ**, **нынѣ**, **нынѣ**, **нынѣ**, řec. **нынѣ**, **нынѣ** (enklit. část.) nunc, deinde, ergo, igitur, **нынѣ** nunc **нынѣ**, právě **нынѣ**, také **нынѣ**-i právě **нынѣ**, lat. **нынѣ**-c na místě ***нынѣ**-ce; skr. **нынѣ**, **нынѣ** nunc; ergo, igitur, nempe etc.

Нынѣ adj. stslav. malus, **нынѣ** n. error, **нынѣ** (superbia, arrogantia) и **нынѣ** Ex. **нынѣ** malus, -**нынѣ** (**нынѣ**); **нынѣ** — Greg.-Naz. **нынѣ** — на **нынѣ**. 181. **нынѣ**, -**нынѣ** Men.-Mih. -**нынѣ** -Svjat. Sup. **нынѣ** n. malitia, **нынѣ**, -**нынѣ** improbum esse, machinari, **нынѣ** m. malum, **нынѣ** m. doli machinator, **нынѣ** malus, -**нынѣ** Sbor. **нынѣ** homo malus, **нынѣ** sophista, **нынѣ** — Greg.-Naz. **нынѣ** adv. astute, **нынѣ** nequitia, malitia, **нынѣ** (místo **нынѣ**) и -**нынѣ**, **нынѣ** fallacia, Men.-Mih. **нынѣ** -**нынѣ** (lžka malitia, nequitia dolus) **нынѣ** (svedení, podvod, klam, ošemetnost), Men.-Mih. — praetextus, kmen **нынѣ** vedle **нынѣ**; vyskytají se také stslav. **нынѣ** malus, — **нынѣ** (draco) Men.-Mih. **нынѣ** malitia, **нынѣ** malus, perniciosus, -**нынѣ** (daemon) Men.-Mih. — **нынѣ**, Prol.-Mih. **нынѣ** malitia, od kmeně **нынѣ**: rus. **нынѣ** m. f. homo astutus, versutus, **нынѣ** vb. pf. **нынѣ** vb. dur. machinari, dolos moliri, **нынѣ** astutus, versutus, dolosus, **нынѣ**, **нынѣ** astutia, dolus, fraudulentia. Prvotný tvar kmenův tu uvedených byl, jak se domnívati volno, **нынѣ**; srov. ags. **нынѣ** adj. angustus; crucians, stsas. **нынѣ** angustus, ags. **нынѣ**-bregd, -e, f. insidiae, **нынѣ**, -e f. angustiae, **нынѣ**, **нынѣ** dolus, flagitium, **нынѣ** a) arctari, b) arctare, **нынѣ**, **нынѣ** vexare, opprimere — na místě ***нынѣ**, ***нынѣ**, ***нынѣ**; ags. **нынѣ** = got. **нынѣ**.

Нырѣ, m. stslav. turris, **ныреке** pl. Man.-Vost. **нырѣ** **вѣдрѣжати** Chrys.-lab. **нырѣ** Ephr.-Vost. **тврѣдо-нырѣмъ** adj. firmis turribus munitus; slov. ags. *nyr v d h*, -e, f. (na místě *nyr-ud h*) angustia, carcer.

Ныти, **ныж** statov. s předlož. оу- vb. pf. ignavum esse, segnescere; zdá se, že také tabescere, **оуныло** **естъ** лице Op. 1. 27. **оуныниж** n. subst. vb. moeror, incuria, **оуныль** 1. segnis, **ныти** **оум** **оумыль**, Krmč.-Mih. 190. — 2. gravis, morosus; miser, **оуныль** adv. animo dejecto, **оунылити**, -льж affligere, -са affligi, **оуныльниж** afflictio, **оуныльнѣ** qui animo est dejecto, **оуныльниж** animo concidens, **оуныкати**, -важ vb. dur. animum despondere, tristem esse, **оунываниж** animi dejectio, **оуныкательнѣ** qui animo est dejecto, **оуныльнѣ** tristis? **оунынымы** **свомъ** **погроузише** се, Sabb.-typ. **прѣ-оунылити** morosum reddere; rus. **ныть**, **ною** na místě **нѣю** (srov. **выть**, **вою** na místě **выю** ululare, plorare, lamentari) einen dumpfen Schmerz fühlen, sich ängstigen, **ной** m. dampfer Schmerz **у-ныть** vb. pf. **у-нывать**, -ваю vb. dur. animum despondere, desperare, **у-ныниж** demissio animi, animus abjectus, strus. **оу-ныти** zahynouti perire, interire, evanescere „**Оуныша бо (но)** **градомъ** **заврады** (zábradla, ohrady) **а** **кеселѣ** **помнѣ**“ (zaniklo, přestalo). Igor VII. 1. **у-ныльнѣ** afflictus, animo demisso, animo carens **у-нылость** demissio animi, desperatio, **у-ныльнѣ** tristis, moestus, **за-у-ныльнѣ** id. **за-у-ныльнѣ** tristitia, moestitia, rus. dial. **о-нава** lassitudo (Lex. II.); čes. **nýti**, **nyji**, **starší tvar** **nyju**, tabescere, confici, vehementer desiderare, tristem esse „**nejedna hořem nyje**“ St. skl. II. 238. „**Vieć prvú bolestí nyla, že jej živého ztratila.**“ ibid 2. 2. „**Npravost závisti, jež nyje v ciziem prospěšenství a raduje se u protivenství.**“ Štít. **nylost** (zastar.) zelus „**Zhynúti mi kázala nylost má, tabescere me fecit zelus meus**“ Ps. ms. mus. 118. 139. **Kmen inf. jest ны.** kořen asi **нъ**. Srov. skand. **nú-a** conterere, **ný** contero, tundo, stněm. **niuw-an**, **nú-an** (part. praet. **gi-nuw-an**) také **nauw-an**, stněm. **niuw-en**, **núwen** (part. praet. **ge-nuw-en**, **ge-now-en**) tundere, contundere, conterere. Schad. altd. **Wb.-** uvedená slova german. mají se k **ны-ти** jako causat. — Miklosich sestavuje v Lantl. II. p. 159 **ныти** se skr. **nu werden**, (nenachází se v Bopp.-Gloss.), řec. **νεύω** sinke, lat. **nuo**. — Od kořene **нъ**, **nú** utvořeno sesilením hlásek **u-n** aviti **fatigare**,

stčes. perdere, interficere, necare, stsl. **мѣвъ** mortuus (kt. v.) a jiné.

Мѣшнѣти са, мѣшж са vb. stsl. s předponami: **вѣз-мѣшнѣти са** in altum efferri et aëre librari, **за-мѣшнѣти са** commoveri, **подѣ-мѣшнѣти**, **-мѣж** ulnis amplecti, Men.-Vuk. 20. dec. správně **подѣ-мѣшнѣти** kmen **мѣж**. — v. Ko, part. insepar. článek: Konejšiti. — List, fil. VIII, p. 188.

Мѣз z °мѣг, kořen stsl.: **мѣз-ж**, **мѣсти** penetrare **мѣзѣше** камень **подѣ** **мѣзѣмъ** къ лицу I. reg. 17. 49. - Vost. **из-мѣзж**, **-мѣсти** extrahere, **-мѣзе** **можъ** Matth. 26. 51. - Ev. saec. XII. **на-мѣзѣти** **-жж** infigere, **на-мѣзѣти**, **-мѣж** са incumbere in gladium, **на-мѣзе** са - Vost. **про-мѣзати** **-лж**, **-мѣзѣти**, **-жж** transfigere, **-мѣжѣ** Nomoc.-bulg. 79. jak se podobá, na místě **-моузи**, **про-мѣзѣти** id. rus. **про-изáть**, **-изáть** transfigere, transfodere, stsl. **съ-мѣзж** са, **-мѣсти** са demitti (de animo) **оу-мѣзати**, **-лж** defigi, **оу-мѣзѣти** id. **лѣкоу** **оу-мѣзе** **мало** **дрѣва** къ ногѣ Par. také **-са** id. rus. **у-изáть** intrare, penetrare, stsl. **къ-мѣзѣти**, **-жж** infigere, — **гкозди** къ ногѣ Men.-Leop. **къ-мѣзѣти** infigere, defigere, rus. **во-изáть** **во-изáть** infigere, intrudere, **во-изѣние** subst. vb. actio infigendi, čes. zastar. **ve-n-zn-úti**, **-nu** vb. pf. infigere, transfigere „Venzni bazniu (místo -zníú) tvú tělo mé. Ps. ms. 118. 120. Venznuli sú národové. ŽKar. (vrazili, vpadli?) Nebo stfely tve venznuty (správně jak se zdá: **venznuly**) sú v mie (infixae sunt) Ps. ms. 37. 3. stsl. **за-мѣзати**, **-злж** incidere, recte infigere (Lex. II.); **низати**, **-лж** transfigere, **на-низати** infigere, bulh. **ниžè** filum insero (e. g. margaritae), slov. **nizati**, **na-nizati** infilare, Habd. také **nizgati**, srb. **nizati**, **-žem**, **na-nizati** inserere filum margaritis, **niz**, m. **niza** f. eine Schnur Perlen, Dukaten, Korallen, **na-niz**, m. **linea** (margaritarum) rus. **низáть**, **нижý** Perlen, Korallen anreihen, **на-низáть** id. **низанье** eine Schnur Perlen, **на-низывание**, **на-низка** das Aufreihen von Perlen, Korallen, **глуž. nizać**, **длуž. nizaś** auf einen Faden oder Strick aufreihen, **nizańca** na místě ***nizanica** eine Reihe von Rüben; stsl. **про-низати**, **-злж** transfigere — **стрѣлами** **сърдце** Pam. 233. rus. **про-низáть** mit Perlen durchsticken, **про-низка**, **про-низь** f. eine durchbohrte Perle, ein durchbohrtes Steinchen (um damit zu sticken), slov. **raz-nizati** asi to, co srb. **raz-nizati** Perlen von der Schnur ziehen, rus. **раз-низáть** mit

Perlen sticken, verziern, stslav. раз-низанинѣ exornatio? съ крѣсталиными великими разънизанныи оустрои-Bor. 85. съ-низити, -жж deducere. srb. s-nizati, -žem, rus. с-низать demere margaritas de filo, stslav. оу-низати, -зжж figere — копнѣ Hom.-Mih. rus. у-низать mit Perlen oder Steinen besetzen, у-низка das Besetzen mit Perlen oder Steinen, stslav. въз-низовати, -зоуѣ infigere — главы на копнѣ Men.-Mih. въ-низати, -зжж evaginare, -зжж ножь- Vost. vlastně strus. rus. вѣнизать, -низывать mit Perlen besetzen od. sticken, вѣнизка, вы-низывание das Besetzen od. Stickten mit Perlen, rus. за-низать anfangen aufzureihen (Perlen, Korallen); stslav. мозити, -жж s předlož.: нз-мозити perfodere, на-мозити са se infigere, сами са мнозимъ на нѣ (recte нѣ i. e. оружье) Bus. 709. про-мозити transfigere, rus. про-ноза homo sagax, stslav. съ-мозити pungere, pol. zastar. s-noza das Seitenholz im Joche, das Querholz, s-nozy pl. eine Art hölzerner Zwinger bei der Strafbank, in die des Inculpaten Hände gesteckt werden, damit er sich nicht rühren könne; stslav. оу-мозити pungere, оу-мозити defigi, въ-мозити defigere, — въ омоуштѣ calceare, také въ-можити -жж; rus. запѣза assula, festuca infixā, за-нозѣть, -жу sich einen Splitter einstecken; stslav. моузити, -жж s předložkami: про-моузити transfigere, jacere, — комоу пазоуцъ Prol.-Mih. съ-моузити fodere, въ-моузити 1. infigere — копнѣ въ ребра Men.-Mih. 2. jacere, slov. nuzati inflare, nuza Halm, worauf man Erdbeeren fasst (Lex. II.). — Od kořene нѣз odvozeno také, jak se zdá, stslav. ножь gladius, culter, bulh. slov. charv. srb. nož culter, rus. ножь, mrus. нѣжъ (t. j. niž) gen. ножа, pol. nóż i noż, čes. nůž, gen. nože, hluž. nóż, gen. noža, polab. nůz (nis J. P. nūs Pf.) id. — lot. nazis culter. Slova uvedená jsou, jak se podobá, ve spojitosti: a) se skr. nah (4. par. atm. náhjami 1. sg. praes. act. náhjati 3. sg. náhjé 1. sg. praes. med.) ligare, nectere, thorace se induere, zend. naz, kořen, sblížiti, spoutati, spojití „rapprocher, enchaîner, joindre“ (Beitr. VII. pag. 311). prvotný tvar kořene: nagh; b) s lat. nec-t-o, -ěre vázati, spojovati, jehož c stojí, jak se domnívati lze, za příčinou následujícího t na místě g, tak že by pravý kořen byl neg; c) možná, že také se stněm. nāh-an, nāwan, nājan, sřněm. naeh-en, naej-en

naeg-en, nere, connectere, constringere, infibulare, nnēm. nāhen nere.

Нѣга stslav. voluptas, charv. nēga i nīga Zärtlichkeit, zärtliche Pflege, srb. njega, nega cura, rus. нѣга voluptas, otium, teneritas, mollitia, nēha čes. „nēha teneritas“ Mart. Verb. nenachází se v jiných pramenech stčes.; pochybno tedy, zdali to slovo stčes.; stslav. нѣговати, -гоуѣ vb. dur. desiderare; molliter tractare, скою пльть (corpus) — Io.-Clim. днесь нѣгоуѣмы, (part. praes. pass.) а оуѣра осоуѣдаемы, Vost. къз-нѣговати, -гоуѣ molliter educare; slov. njegovati -gujem blandiri, charv. nēgovati i nīgovati (Luč.) -gujem curare, fovere, molliter tractare, srb. njegovati, negovati -gujem i nīgovati (dial.) curare, po-njegovati fovere, strus. нѣговати blandiri, molliter tractare? „нѣгоуѣють мнѣ“ Igor. VII. 5. rus. нѣженка dim. homo mollis, effeminatus, нѣжить, -жу molliter tractare, nimis indulgere, -ся molliculum fieri, по-нѣжить -ся hověti sobě sich pflegen, sich gütlich thun; нѣжный adj. tener, mollis, mitis, amoenus, blandus, subtilis, elegans, -ный плодъ (fructus), -ное дитя (infans), -ное сѣрдце (cor), -ная рабѣта (opus elegans), -ная юность (juventus), -няя слова (suavia verba), -ный гѣлосъ (vox), slov. nježen žn-a, -o tener, čes. něžný tener, mollis, subtilis, blandus, hluž. něžny id. — uvedeno v novější době z rus. — rus. нѣжность teneritas lenitas, mollitia, subtilitas, elegantia, slov. nježnost, čes. něžnost, hluž. něžnosť teneritas, lenitas. Za srodná možno pokládati: lot. naig-s adj. firmus, gracilis, agilis, pulcher, naigls adj. mundus, elegans, gracilis, celer, naigāt, -aju desiderare (stslav. нѣговати id.), nachází se také lot. snaig-s adj. gracilis, snaig-ums gracilitas. Uvážití také sluší skr. nig (3. par. atm.) nutrire, purificare, lavare, ir. nighim lavo, eluo, řec. νίζω z *νιγζω lavo, abluo, purifico. Srov. také skr. snih (4. par.) ze *snigh amare, snig-dhá 1. amatus, amoenus, jucundus, suavis, 2. amans, benevolus, 3. pinguis snēha-s, m. 1. amor, 2. pingue.

Нюхать, -аю vb. dur. нюхнуть, -нү vb. pf. rus. olfacere, uti pulvere sternutatorio, нюхательный adj. was man riechen oder schnupfen kann, — табакъ Schnupftabak; slov. charv. njuh olfactus, slov. charv. srb. njušiti, -šim olfacere, odorari, sagire, čenichati, njuškati dem. srb. id. njuška srb. nasus

canis, pol. niuch eine Prise Tabak, niuchać niuchnąć ducere naribus, ňuch slk. olfactus, čes. ňuchati, ňuchnouti olfacere, sagire, ňuchna rostrum, hluž. nuchnyć vb. pf. nuchać, nuchować vb. dur. i. q. čuchać olfacere, sagire, nuchawa olfactus, nuchot das Schnuffeln, nuchotać schnuffeln, nušić, nušlować id. nušlak Schnüffler; kmen njuch, (njuh slov. charv. srb., nuch luž.), *ch, h*, jak se podobá, ze staršího *s*: srovn. skand. naus-na olfacere (Ettm. p. 246.); švéd. nosa 1. ňuchati „mit der Schnauze riechen“, 2. schnauben anhelare, nos rostrum Schnauze; srov. též švéd. snus, dán. snuus der Schnupftabak, švéd. snusa schnupfen, dán. snus-e olfacere, sagire čenichati.

Nękać, nękam vb. dur. pol. vexare, excruciare

Wszech rozkosz syty pędziłem wiek młody,

Smutne mię teraz nękają przygody.“

po-nękać, vb. pf. vincere, domare, opprimere, pessum dare, z-nękać vb. pf. domare, vincere, superare; excruciare, conficere; kořen nęk, stslav. by byl *нѣк. Slova pol. mohla by býti ve spojitosti s lit. nink-u (1. sg. praes.), nik-au (1. sg. praet.), nik-ti inf. impetum facere (in aliquem), s předlož. ap-, su- id. — pol. w-nęka bei Maurern die Vertiefung um eine Füllung herum mohlo by od téhož kořene pocházeti, tak že by prvotné značení toho slova bylo asi: locus depressus.

Nęt, kořen pol. allicere (stslav. bylo by *нѣт): nęcić, nęcę vb. dur. allicere, nęcisko area aucupatoria, nęta f. nęta dim. nęt, m. esca, nástraha, návnada, po-nęta, przy-nęta esca, illecebra, przy-nęcić vb. pf. -nęcać, -nęcam, vb. dur. allicere, allectare, w-nęcić, w-nęcać illicere, illectare, w-nęta, f. w-nęt, m. esca, illecebra. Srov. got. ana-nanthjan animosum, fortem esse, audere, koř. nanth, stsas. nánthjan audere, před *th* vypadlo *n*. Prvotné značení sloves pol. mohlo býti: facere animum dodávati smělosti. S pol. kořenem nęt by mohla také polab. slova: *nunta grex pecuarius, zachován toliko acc. sg. nůntung (J. P.), nuntár pastor, J. P., nungtar, S. id. býti ve spojitosti.

Ń, part. negat. předpona značení záporného, vyskytá se mezi jinými v následujících slovech:

Ń-уаѣтѣ, -ѣ vb. stslav. desperare, tahé *отъ-уаѣтѣ* id. kdež *отъ*

- jest též značení záporného, **ѸАМТИ** sperare, exspectare; srb. o-čajati, -jam desperare, čajati exspectare.
- О-godan**, -dn-a, -o adj. srb. vix sufficiens „ove je godine hrana (victus) ogodna t. j. slaba; nesloženého godan, které by značilo sufficiens, uber, se však nedostává.
- О-годомя** rus. imbecillitas Ohnmacht, kt. v.
- О-хѸати са**, -хѸа са vb. stslov. mittere, proprie abstinere, vitare, non curare, **охѸи се мене**, Misc.-serb. — srb. hajati, stsrb. хѸати curare.
- О-канѸти се**, -nim се česa vb. slov. o-kaniti se charv. srb. -koga, čega vitare, abstinere, kaniti se moliri, parare rem, in eo esse, ut.
- О-kara** pol. prov. „człek (člověk) lub zwierzę niezgrabne“ (neobratné, nejarpné) **Вольг.** p. 57., vlastně nekárný male moratus, srov. kašub. nie-kara vlk.
- О-magati**, -gam slov. deficere, confici, stslov. **мож** possum, valeo, čes. **могу**, slov. **мôрем** na místě **можем** id.
- О-насѸти** vb. stslov. mutari, de vultu; obmutescere etc., kt. v.
- О-слѸшати са**, -шащ са vb. stslov. non obedire, non credere, **о-слѸшание** n. inobedientia, slov. o-sluha id., stslov. **о-слѸшникъ** non parens; rus. **о-слѸшать-ся**, **о-слѸшивать-ся** non audire, non obedire, **о-слушание**, **о-слушство**, **о-слушательство** inobedientia, **о-слухъ**, **о-слѸшникъ** inobediens, **о-слѸшний** adj. id. **о-слѸшать-ся** non audire, non bene audire, pol. **о-szłyszeć się**, **-szę się** id. čes. **о-slyšeti** non exaudire, **о-slyšeti** žádost, prosbu.
- О-сою**, n. také **о-соню** stslov. ve vlastních jménech osad; **дѸдино осю** Ok. 25. **осойма**, Mon. serb. 186. — vlastně: místo, prostranství sluncem neosvícené, locus **opacus**, bulh. **о-сој**, Mil. 363. 369. srb. **о-соје** n. slov. charv. **о-сој**, m. **о-соје**, n. locus **opacus**, jmenovitě hustý les, do něhož slunce nesvítí, slov. **о-сојен**, charv. srb. **о-сојан** adj. **opacus**; oppos. stslov. **при-соню** n. locus **apricus**, slov. **при-сој**, m. charv. srb. **при-сој**, m. i **при-соје**, n. id. Kořen **си**, si: **снѸти** lucere, splendere.
- О-сонј**, a, e adj. slov. in opaco situs, **о-сонја** locus **opacus** od zaniklého subst. **о-слъмо**, sol, od něhož také slov. **sonce** i **solnce**, stslov. **слънце** čes. **slunce** atd.
- О-строѸити** vb. stslov. destruere, evertere, kt. v.

Ο-σμωτρ̄ sisl. error, vlastně nedopatření; **σμωτρ̄ωντι** vb. stsl. spectare, considerare, intueri, attendere.

Ο-σмаути, **-мак** vb. stsl. remove, amovere, **ο-σмаути са** i **ο-σмакати са**, **οσмакати са** abstinere, **ο-σмаути** abstinencia; nesložené **οσмаути** se však nevyskytá; možná, že slovesa uvedená srovná jsou s **ο-καути са**, kt. v.

Ο-теščати се, **ο-теščiti се** vb. slov. „in der Früh, wenn man noch nüchtern ist, etwas zu sich nehmen“, vlastně učiniti, aby někdo přestal býti lačným, **теšч** adj. slov. jejunnus (stsl. **тшчъ** vacuus, inanis) — srov. co do smyslu fr. *dé-jeûner* snidati, vlastně to, co slov. **ο-теščати се**: *jeun* adj. lačný, *jeûner* postiti se, trpěti hlad. — Jest však také možno, že **ο-теšчати се** jest nesprávně psáno na místě **ο-теšчати се**, kteréž se též vyskytá.

Ο-землѣти, **лж** vb. stsl. exilio punire, **ο-земьстенне**, **-ство** exilium, **земля** terra, regio.

Ο, co předponu značení záporného, srov. se skr. *a*, part. negat. quae vocabulis praefigitur, na př. *a-khaṇḍa* non partem continens, totus, plenus, *khaṇḍá* m. n. pars, portio, fragmentum, frustum, kořen *khaṇḍ* (1. par. átm.) findere, frangere, dividere; *a-balá* adj. debilis, *bala* vis; *a-lasa* adj. piger, ignavus, iners, kořen *las* laborare, artem exercere; *a-šrêjas*, n. infortunium, malum, calamitas, *šrêjas* ze **krêjas* felicitas; b) se řec. *α* zápornou předponou, na př.: *α-γαμος* neženatý, *γάμος* sňatek, svatba, *α-κοινος* nespolečný, *κοινός* společný, *α-κοσμος* bez pořádku, bez okras, *κόσμος* řád, pořádek; ozdoba, okrasa; svět; *α-κρατής* bez síly, *κράτος* síla, moc, mohutnost, *α-τοπος* adj. nemístný, také nepříhodný, neobyčejný, nejasný, *τόπος* místo, prostranství a j.

Οβадъ m. stsl. vedle **οβадъ** oestrus, e conjecturā, **οσαμн-и** **οβадъмн** **βοδομъ** Prol.-Mart. **οτ̄ъ** **множеством** **οβада** **и** **комара** Vit.-Theod. **οβадъ**, **οβοждъ** Alex. **οβοждъ** vespa Trigl. slov. *obad* 1. oestrus, tabanus, 2. Hornkäfer, Dain. charv. srb. *obad* i. q. slov. 1. — rus. **οβодъ**, aestrus, dial. **οβадъ**, pol. *owad*, m. coll. insecta, praesertim insecta volantia, také ve pl. *owady* insecta, i *howad* s předsunutým *h*: „*howad* nieczysty“ (Tatarowie); čes. *ovad* oestrus, tabanus, vulgo *hovad*, *hovado*, kdež *h* jest předraženo, „Pod jedním dřívem na lúcie posazen, aby jeho tam můchy, *ovadi* a komáři a ščmelové ščípali“ (psáno

zczypaly) Ms. Leg. 87. 2. slk. obad id. Kořen jest, jak se podobá, vad, **обадъ** tedy místo ob-vadů; jest však také možno, že **б** jest obměnou příbuzné souhlásky **v**; srov. skr. vadh vedle bād h (1. át.) vexare, perturbare i vad h ferire, tundere.

Obajgora, opajgora srb. femina impudens; patrně cizí; možná, že to slovo jest ve spojitosti s turc. baja vulgaris i kari femina, mulier, tak že by vlastně značilo sprostou ženštinu.

Obal, m. obala f. slov. ripa, littus, charv. srb. obala id. obalar charv. der Strander, slov. obaliti evertere, amplecti, charv. srb. obaliti prosternere, praecipitare, — cěnu deminuere pretium, pol. obalić prosternere, diruere, demoliri, — się collabi, obal, m. canis magnus, molossus veliký pes, který svalí nebo srazí všechno, co zachvátí, obaliny pl. f. ruinae; slova tato jsou složena z předložky ob i kmene val: stělov. **валити**, čes. valiti volvere, ve složených také evertere, prosternere; v po **б** vypadlo k vůli libozvučnosti, zůstalo však v rus. **обвалить**, **обваливать** obruere, accumulare, evertere, **обвалъ** eversio, lapsus, moles nivium devoluta. Stejněho původu jsou také: čes. obaliti, obáleti, obalovati involvere, circumvelare, obal m. 1. velamen, involucrum, obaly pl. (botan.) integumenta florum, 2. gleba, 3. fig. occultatio, color, praetextus bez obalu sincere, obálka involucrum, velamen: obal-na místě ob-val-.

Ob-čęgi pl. pol. kleště forceps „narzędzie służące do wyjmowania zwierząt ssących żywcem z nor (jam, donpat) i dołów“; vyskytá se také nesložené čęgi pl. kleště, dim. cążki, ob-cążki volsella, také ob-ciążki psáno, jako by to slovo bylo odvozeno od ciągać trahere; slova uvedená pocházejí od něm. Zange forceps; — čistě pol. kleszcze pl. forceps.

Обечайка rus. orbis circa cribrum obruč okolo sita, jak se podobá, na místě správného **об-ячайка**; prvotné značení bylo asi: junctura, ligatura, tak že by to slovo bylo stejnořenné s **шук** junctura, kt. v. starší tvar toho slova byl, jak se domnívati lze, **шук**, kořen **шк** jungere, ligare.

Obertas, m. pol. chorea kolo (tanec), Mrong. II. pod Reihentanz; zdá se, že na místě *ob-wert-as, tak že by ob byla předpona, wert (stělov. **врът**: **врътати** circumagere, — **са** se circumagere, se versare) byl kořen, -as suffix tak, jako na př.

v pol. *kijas fustis, lotras latro*, čes. *lotras homo nequam, chudšas homo miser*, *konopas, zaniklé, odtud dim. *konopásek fringilla cannabina*, *Pavlas* nom. pr. (odvozeno od *Pavel*) a mnohých jiných. Pochybnost však vzbuzuje to, že by dle toho vývodu slovo řečené mělo zníti *obiertas, neb sloveso pol. stejnokořenné se stsl. *врътати са* zní *wiercieć się toczyć se*.

Oběst i **objěst** f. charv. *petulantia, arrogantia, insolentia*, *objěstán, -stn-a, -o* adj. *arrogans, insolens* *objěstník* m. subst. id. srb. *obijest* f. *lascivia, violentia* ve průpovědi „od obijesti“ t. j. od síle, od bjesnoće (*bjesnoća furor, rabies*) *obijesan* adj. *lascivus, objěstnost* slov. *impudentia*; vyskýtá se také srb. *bijest* f. *insolentia, rabies*, dle něhož domnívati se volno, že o v uvedených slovech jest předpona; slova ta jsou, jak se zdá, stejnokořenná se srb. *bijes rabies, petulantia, insolentia, bijesan* adj. *rabiosus, insolens, arrogans*, slov. *o-běsnuti furiosum fieri*; stsl. *бѣсъ daemon*, ve pl. *бѣси мавіа, бѣсьмъ на жемьсьмъ полѣ* *insano feminarum amore captus, бѣснн са* 1. a *даемоне агитари, furere*, 2. *insano amore duci, нже се на коннхъ бѣсетъ* *qui equorum insano amore ducuntur* Op. 2. 1. 25. — *бѣсъ* jest ve spojitosti s lit. *baisūs* adj. *horribilis, terribilis, abominandus; periculosus; saevus* (kořen lit. *bi*, skr. *bhī timere*); lit. *bėsas diabolus* může pocházeti ze slovan. — Drobníci sice ve slovníku charv. uvádí *ob-jěst* i se, *-jědem* i *-jěm* se 1. *nimio cibo obrui přejísti se*, 2. také ve značení „*übermütig werden — von einer besseren Kost*“ — (Vuk zná jen 1. značení), tak že by se dle toho 2. značení slovesa charv. mohlo zdáti, že slova svrchu uvedená jsou stejnokořenná s *jěst* charv. *мсти* stsl. *edere* (kořen stsl. *мд*), avšak 2. značení charv. slovesa *objěst* i se mohlo vzniknouti následkem nepravé etymologie stat. jména *oběst, objěst* i ostatních slov s ním spojitých.

Obfity adj. pol. *abundans, uber, copiosus, fecundus, obfitość* copia, *ubertas, abundantia, obfitowac, -tuje* *abundare, oplývati něčím, na místě o-płwity* (stpol.), *o-płwitość, o-płwitowac; nacházejí se oplwyti* (Zof.) *abundans, oplwytosc* ib. 244, 633. *opwitoscz* ib. 131, b, 33. *abundantia* (Arch. IV. 257.), *thema пльк* od *пль* *ply*, vedlejšího tvaru kořene *пль*: stsl. *пль-ти, пльмъ* i *пльмъ* *fluere*; téhož původu *mrus. zastar. опловитый* *abundans*.

Obica f. charv. tormenti bellici genus houfnice; ze vlask. obizza id. vlask. také obice: fr. obus Haubitzgranate, obusier Haubitze, špan. obús, obúz id. — také turc. obuz topi id. asi ze fr. — něm. Haubitze, grobes Geschütz, das den Übergang von Kanonen zu Mörsern macht, starší tvar byl Haufnitz (Sanders Wb.) — slovo něm. pochází tedy z čes. houfnice 1. Steinschlender „ballista minor, quae saxa s. lapides torquebat.“ Rohn. 2. to, co něm. Haubitze; houfnice odvozeno od houf zástup caterva, kteréž jest původu něm.: srněm. houf, nněm. Haufe id. Slova román. pocházejí, jak se zdá, z něm. Haubitze.

Обида stsllov. injuria -ми ѡсть injuriā afficio, **обида** прии-ти Sup. 343. rus. обида offensio, injuria, laesio причинить кому обиду injuriā aliquem afficere, aegre facere, pol. obida taedium, fastidium, horror, L. (dle Jungm. slovn.) čes. zastar. obida 1. i. q. russ. „Byl-li který apoštol s ním, ještě tu obidu činili nad ním“ St. skl. III. 149. — 2. abominatio, opprobrium „Položili su mie v obidu sobie, posuerunt me abominationem sibi“ Ps. ms. 87. 9. — slk. obida, 1. injuria, indignatio, 2. obida m. auctor injuriae, offendens, — rum. obidè injuria ze stsllov. — lit. a byda injuria, vis, molestia, onus nimium z rus.; stsllov. **обида**ти, -жаді injuriā afficere, **обида**тихъ 1. sg. aor. Act. 17. 10. - bulg. **обида**нъ adj. injuriosus, **обида**тель, m. injustus, **обида**вати -доуѣ injuriā afficere, humiliare, obidovat slk. stomachum movere, stsllov. **обида**ль m. qui injuriā afficit, **обида**льнѣ adj. injustus; contemptor, rus. **обида**ливый, **обида**чивый pronus ad offendendum **обида**чикъ offendens, auctor injuriae, **обида**чица quae offendit, injuriā afficit, stsllov. **обида**ль adj. contemptibilis, **обида**льнѣ injustus, bulh. obiden qui offendit, injuriā afficit, rus. **обида**ный, slk. obidný id. stsllov. **обида**ти, -бижаді injuriā afficere, contemnere, calumniari, „лице ѡсмѣ уишь кого **обида**лъ“ Ostrom. vexare, **обида**йте **обида**нни, Svjat. srb. obiditi, obijediti — dim. vb. pf. accusare, injuriā afficere, rus. **обида**ть, -жу, **обида**ть, -аю (vb. iter.) offendere, laedere, aegre facere, injuriā afficere, **обида**нѣ offensio, stsllov. **обида**ти, -ашъ vb. iter. injuriā afficere. Počát. o jest předpona, kořen jest **бида** bid, od něhož také pochází **бида** necessitas, vis, periculum, injuria; flagellum, čes. bida miseria, běda! vae! atd. stsllov. **обида**ти affligere, bulh. bedè calumnior a jiná. Za srodná možno pokládati: got. and-beitan

objurgare, increpare, reprehendere, exprobrare, minari, anda-beit, n. vituperium, reprehensio; nesložené beit-an (praet. sg. bait, pl. bit-um) mordere, kořen bit, stsas. bit-an id. skand. bit-a (praet. sg. beit, pl. bit-um) 1. id. 2. laedere, vulnerare (de ense), dolorem efficere, vexare, švéd. bit-a mordere, dán. bid-e; ags. bit-an id. angl. bit-e mordere, pungere, secare; fig. aegre facere atd. skr. bhit (7 par. át., bhinád mi, bhindé) findere, perforare; trop. rumpere, violare, caus. 1. findere, 2. dissociare, discordes reddere; 3. vincere, bhida, f. ehéda-s m. i bhéda-m, n. fissio; vi-bhéda-s m. actio findendi, rumpendi, violandi; lat. findo, 1. sg. perf. fidi, kořen fid, štípati, rozštěpiti, rozdělití.

- Obih** čes. zastar. (*обнръ) abundantia „Otplatí hospodin obihem činivcím pychosť, retribuet abundanter“ Ps. 30. 24. „Kdežkoli tu na Sedle budou kopati, budou jeho (stříbra) obihem mievati.“ Háj. XIII. — obížen, obížný adj. uber, abundans „Tento nám všem moci bude obížná potřebu dáti.“ Živ. Jež. 14. s. — od toho adj. pocházejí slova obížník dives, obíženství u. abundantia „Buď pokoj v moci tvé a obíženství u viežech tvých, et abundantia in turribus“ Ps. Ms. 121. 7. obížnost abundantia, „obížnost vod abundantiam aquarum.“ Glag. 2. Par. 32. 4. — obížstvo abundantia — zpřímá od obih — „Pamět, obížstva sladkosti tvé“ Žal. kap. 144. 7. — Počátečné o jest předpona, kořen jest bih ze staršího big, jehož i by mohlo býti z a stenčeno, tak že by uvedená slova čes. byla ve spojitosti: se skr. bahú-s adj. na místě *bahú-s multus; armen. bazúm multum; řec. παχύς tlustý, otlý, masitý, silný, oí παχέες pl. mohovití, bohatí; řec. π stává častěji na místě původního b, χ pak zaujímá místo prvotného gh; lit. báz-mas copia, multitudo, lot. baža facultates, bona, kořen lit. i lot. bag. Srovn. také angl. big adj. crassus, big-ness magnitudo, amplitudo; pak pers. far-bih pinguis, far, fer praep. pro. Got. gabigs, gabeigs adj. dives, nemůže sem potahováno býti, kořen toho slova, odvozeného od gabei f. divitiae, jest gab; ovšem ale možno ta got. slova považovati za srodná se stsl. gob-nim fruges, ubertas, copia.
- Обнль** adj. stsl. uber мьзда -ля Мен.-Мih. -ло ддроваиние, Ном.-Мih. оуготоваюеть -ло ници Рат. из обнля abunde, ad satietatem, по обнлю abunde, Мем.-Мih. Бор. 85. 86. обнло

adv. abunde, vlastně jest neutr. adj. **обилъ**; srb. obil, a, o uber; slov. obilač, a, o, charv. srb. obilat, a, o adj. uber; stslov. **обиланіе** n. abundantia **въ обилани билнѣмѣ**, Sborn. **обилнѣ пшеница**, Svjat. (frumentum?) **по обилню** abundanter, **воды нмѣе по обилню** Purg. slov. charv. srb. obilje ubertas, abundantia, rus. **обіліе**, n. id. čes. obilí, starší tvar obilé, místo *obilie, frumentum, fruges, stslov. **обилковати**, -**лоуѣ** abundare, charv. srb. obilovati, -lujem, rus. **обіловать** id. stslov. **обилъ** f. abundantia, **изъ обили** large, stčes. obil, f. fruges „Kain ohněm zemským neb živelním svou obil zapálil.“ Solf. k. 58. stslov. **обилъ** abunde, **обилнѣ** adj. largus, abundans, 2. frugifer, -**но мыслиннѣ** (olivae), **до обилна** abunde, ad satietatem, **обилно** adv. large, liberaliter, slov. obilen uber, abundans, charv. srb. obilan, rus. **обільный** id. čes. obilný, -ní adj. frumentarius, stčes. obilný také uber, abundans „Naplněna jest duše naše rúhání obilných.“ Hod. sv. Mar. Čel.-Dod. slov. obilnica, čes. obilnice, obilna granarium, stslov. **обилность** abundantia, slov. charv. srb. obilnost, rus. **обільность** id. stslov. **обилнѣ** adv. large, **обилство** n. abundantia, rus. **обільство** id. stslov. **обилствоквати**, -**воуѣ** abundare. — **обил-** obil stojí, jak se domnívati lze, na místě ob-vil, ob jest předpona; za kořen buď považováno **ви** vi asi ve významu „crescere, augeri“ (náležité sloveso se nezachovalo) od něhož také pocházejí stslov. **из-вилнѣ** = **из-обилнѣ** abundantia, **из-внтнѣ** n. fructus, **въз-внтѣ**, f. lucrum, commodum, usura, **въз-внтнѣ** lucrum, usura, **въз-внтити**, -**внтити** i **въз-внтовати**, -**тоуѣ** lucrari, Greg.-Naz. — Lit. abelnas adj. generalis, universalis, abelnai adv. generatim, in universum, omnino, plane, prorsus, valde, jak se zdá, z rus. a sice z nějakého dialektického tvaru, jehož kmenová slabika jest bel na místě bil; vyskytá se skutečně rus. **обельма** multitudo, Mikl. Gramm. II. 234.

Обитати, -**таж** vb. dur. stslov. habitare, hospitari, **обитаннѣ** n. subst. vb. incolatus, rus. **обитать**, -**аю** (ze stslov.) habitare, **обитаніе** habitatio, domicilium, **обитаемый** habitabilis, **обитаемость** 1. obyvatelnost, 2. obyvatelstvo; slov. charv. obitavati, -vam habitare; stslov. **обитательнѣ** adj. incolae — od subst. °**обитатель** incola — **обитовати**, -**оуѣ** incolere, habitare, **обитыца** incola, **обителнште** domicilium, habitatio, deversorium,

обител- Ber. **обитал-** Chrys.-lab. slov. obitališče, charv. obitalište, rus. обитáлище domicilium; stslav. **обиталь** f. habitatio, deversorium, monasterium, -тель Bus. 378. -таль Pat. slov. charv. srb. obitelj, f. familia, rus. обителъ f. domicilium, deversorium, monasterium; stslav. **обитальникъ** incola, inquilinus, -тельникъ Pent.-Mih. -тальникъ ibid. et Kruš. rus. обитáльникъ peregrinus, stslav. **обитальница** deversorium, také **обитал-**, **обитальнъ** adj. mansionis, deversorii, habitabilis, -градъ Ben. **обитальнъ** accola, племя -лю act. 7. 6. - Vost. rus. обителный habitabilis, stslav. **обитальство** coll. incolae, **обитальца** tabernaculum, -лица Glag. **обитальца** habitans, accola, -тальца Kruš. — -об (объ) jest předpona, po њ vypadlo ъ, kořen slov tu uvedených jest **внт**, vit, jenž se také nachází ve stslav. **внтати**, -таль vb. dur. habitare, deversari, commorari, in domum ingredi, hospitari **внтанинъ** n. subst. vb. deversorium, rus. внтать, -аю deverti ad alqu. habitare, také seděti na větvi (o ptáku), stslav. **при-внтати** commorari, **прѣ-внтати** commigrare, čes. za-vítati někam, k někomu advenire, deverti ad alqu., domum ingredi, stslav. **внтальниште** a) hospitium, domus, b) decipula, rus. внтáлище sedes, habitatio; lustrum ferarum, stslav. **внтальникъ** incola, **внтальница** domus, deversorium, hospitium, rus. внтáльница deversorium. Od téhož kořene vit odvozena jsou také mrus. по-вѣтка tectum, receptaculum kolna, по-вѣтъ = уѣздъ regio, pol. po-wiat id. Srovná jsou: lit. wētà locus, spatium, wietowė t. j. wētowė „Ort, befestigter Ort, Stadt“ P. D. 413. (Geitl. p. 120.) pa-wēt-oti, -oju locum dare, locare, collocare, pa-wētis Anbau, Erker, Laube, lot. vēta locus, spatium, vētēt to, co lit. pa-wētoti; viz také **Мл-внтинъ** insidiae, Listy filol. XI. str. 181.

Oblapor, m. charv. epularum amans, homo edax, gulosus, ob jest předpona, -or suffix, kmen lap, jak se podobá na místě hlap: charv. hlapiti, hlapnuti vehementer desiderare, cupidum esse, captare. srb. hlapiti, hlapnuti captare: od oblapor odvozeno stejnoznačné srb. adj. ob-laporan.

Облашь v. **Оплашь**

Oblata, f. pol. das Einreichen zu den Akten; z lat. part. oblat-us, -a, -um, podaný, nabídnutý atd. — odtud také oblatowac, -tuję vb. zu den Akten einreichen, registrieren lassen.

Oblest f. slov. petulantia; vyskytá se také oblednost insolentia od adj. o-blěden (°o-блѣднѣ) insolens, z čehož souditi lze, že by stsl. tvar stat. jména oblest byl °o-блѣсть z °o-блѣд-ть; kořen блѣд: блѣдѣ, блѣсти errare, nugari, delirare, scortari; viz List. fil. VII. 10.

Об-морокъ rus. deliquium animi omdlent; fascinatio — tvar stsl. byl by °объ-моракъ, -моракъ přesmykem hlásek z -markŭ v. Listy fil. X. str. 339.

Oboj, m. oboja, f. pol. hudebný nástroj, tibia alta, rus. робѣй, čes. hobo, m. i hoboje, f. slov. huba id. (hubist Hoboist); špan. oboé, vlask. oboé; něm. Hoboe, holld. hobo, dán. hobo, švéd. oboe, m. angl. hautboy; všecko to ze fr. haut-bois.

Obramek slk. limbus, o jest předpona, to slovo pochází od něm. Bräme. Brame f. též Bram, n. margo, limbus, fimbria; švéd. bräm margo, limbus.

О-брътнѣти, -штѣ, -тнши stsl. capistrare, оудною -тн Sborn. обротнѣти Azbuk. jest forma rus. — обратнѣти Strum. — сѣ Sup. 284. о-брътнѣтица capistrum, e conjunct. — цоу ма оудстоуъ носецѣи Chrys.-lab. kořen брът, jehož prvotný význam byl asi: stringere, adstringere, constringere, samohláska stála již prvotně po r; rus. обротать -аю capistrare, о-бротъ f. ohlav capistrum, о-бротѣние n. subst. vb. (od *обротять). Podobá se, že kořen брът a slova od něho odvozená jsou ve spojitosti s ags. brett-an (praet. sg. brätt, pl. brutton) stringere*) brytt-an constringere, stněm. brëttan (praet. sg. brät, pl. brutumês), také prëttan, stringere, trahere, skand. brett-a retorquere.

Obrv, gen. -vi, f. čes. zastar. funiculus Ps. mus. 104. 11. „W obirwi mieriei (sic) in funiculo distributionis.“ Ps. mus. 77. 54. — Vyskytá se také obrev, a) provaz, kterým se tenata svrchu i ze spod natahují nebo svinují, der Strick am Jagdnetze, Spannstrick, Reš. b) provaz na ráhně korábovém Seil an der Schiffstange (antenna). Obrv na místě ob-vrv', o b jest předpona; nesložené vrv nachází se toliko v Mat. Verb. „Virvv reticula“; stsl. бръвѣ f. funis, funiculus -връвѣ

*) V 1. sešitu ročníku VII. Listův filolog. jsem ags. brettan nepřihodně srovnal se stsl. бръдѣти.

Ostrom. samohláska stála prvotně před *r*; rus. вервь f. (dim. вёрвица, вёрвинка, вёрвочка) a) funis, b) ambitus, circuitus okres, regio, také верёвка dim. funiculus; вервѣ Pechdraht, bulh. връв, slov. vrv, f. funis, vrpca místo vrv-ca vinculum, charv. srb. vrvca funiculus; lit. wirwas, m. wirwė f. funis, restis, lot. virve, f. id. Tvar obrev, v němž samohláska stojí po *r* odchyluje se tedy od pravidla.

Об-рѣж vb. stslov. stejnoznačné s **об-рѣзѣ** invenio, acquirō: **обрѣкоу** Ruth. 2. 2. - **Vost. Esth. 7. 3. - Vost.** — Kořen **рѣж**; srov. skr. riñkh (1. par.) i rañkh (1. par.) ire (Bopp.-gl.), lit. rank-u, rákti exire ex ovo, švéd. råka obviam fieri, occurrere, invenire.

Obses, m. pol. daemonicus — ze sřlat. obsessus, daemone correptus; s **obses** spojuje **Mrong**. také **obces**, na **obces** cursu citato, na **obces** biežeć; sotva právem; že **obces** jest cizí, o tom není pochybnosti, nebylo však možno vypátrati, odkud jest vzato.

Ob-strét, -strétina, -strétje slov. halo, v. Стрѣтъ

Об-оу-марити, -рѣж vb. dur. stslov. 1. in ecstasi esse, lunaticum esse, — въ прѣмена лоунымам, Matth. 4. 24. - **Mat. 34. Lavr.-Op. 20.** — vlastně: nebyti sobě povědom toho, co činíš; — 2. negligere, не обоуморѣи - **Vost.** na místě správného -марѣи, **об-оу-марѣние** n. subst. vb. ecstasis, **наведе на те обоумарѣние**, **Men.-Vuk.** od slovesa °**об-оу-марити**, **оу** jest tu, jak se dle značení těch slov domnívati lze, záporná částice, stojící na místě staršího **ж**, které se nachází v **ж-родѣ** stultus, **ж-родити** ca stultum esse atd. °**марити**, -**марити** jest stejnokořenné ze slov. mariti, marati, místo marjati, curare, mar cura, diligentia, charv. srb. mariti za koga, za što curare, mar cura, sollicitudo, ne-mar, ne-marnost negligentia: kořen **mar**, srodný se skr. smar (1. sg. praes. act. smarjami, smarė, med.) meminisse, memorem esse, recordari atd. — v. **Ciz. Slov. p. 59.** a **maromoriti** srb. — z **mar-moriti** — **carare**; v. **List. fil. X. p. 335.**

Об-оу-мирати, -рѣж vb. stslov. a) in ecstasi esse, b) lunaticum esse, c) epilepticum esse jest, jak z **об-оу-мрѣтѣ** и **об-оу-мрѣтѣ** ecstasis souditi lze, jiného původu než **обоумарити** i souvisí s **об-оу-мрѣтѣ** concidere. kořen **мр**, čes. ob-u-mřiti, ob-u-mirati.

- Обьярь**, f. rus. la moire tkanina hedbávná, slovo složené a cizí, 2. část *ярь* jest stejného původu jako *-ярь* v rus. *мухо-ярь* tkanina polohedbávná, kamelotu podobná i 2. část nřec. *μουχα-ιάριον* eine Art Haartuch a vlask. zastar. *μουσα-jardo*. Slova ta jsou původu orientálského.
- О-čéditi** slov. purgare, mundare, o-čédek purgatio, koř. čed z čed, v. *Ме-удьскъ* List. fil. XI. 183.
- Очѣлокъ, очѣлокъ** rus. os fornacis, o jest předpona; vyskytá se také nesložené *челó* id. — ta slova jsou, jak se podobá, stejnoakořenná s rus. *чѣлюсть* fauces, mrus. *челюсть* Ofenwölbung, charv. srb. *čeljusti* f. pl. fauces, charv. *čeljupine* f. pl. id. pol. *czelusć* id. et os fornacis, čes. *čelesten*, -stnu, *čelešen* -snu ostium fornacis, praefurnium; „czielesen clibanus“ (Hank. gloss.); také *čelesno*, *čelestno* díra v peci (chemické); *čelist*, stčes. *čelinst* fauces, 2. *čelist* peci praefurnium, slk. *čelustnik* id. kořen těch slov jest *čel* z *kel, jehož značení mohlo býti: *cavum esse*, náležitého slovesa se ale nedostává; srovn. stněm. stněm. hol adj. *cavus*, hol, n. subst. *cavum*, *caverna*, *antrum* Loch, stněm. holí f. id. skand. *hola*, angl. *hole* id. švéd. *håll*, n. *Loch*, stněm. *holön* excavare, perforare, aga. hol, n. *cavum*, *caverna*, *spiraculum*, hol adj. *cavus*, *hol-ian* excavare. Uváženo buď také lit. *j-kelas*, m. ein Bienenstock in einem hohlen Baume, vlastně doupatý strom, prvotně asi do upě vůbec, jehož kořen *kel* může býti též přibuzný. Jiného původu, nežli slovan. slova svrchu uvedená zdá se býti stsl. *челюсть* 1. *maxilla*, 2. *κρόταφοι* tempora (čes. *čelist* *maxilla*) atd.
- Очереть**, f. rus. rákosí arundo, tvar stsl. byl by *очурать* z o-čertí; mrus. *очереть*, m. = *тростникъ* id. *очеретянка* rus. emberiza schoenicius strnad rákosník der Rohrammer, Rohrsperling; o jest předpona; v. Črět, Listy fil. VII. 38.
- Одаја** bulh. srb. conclave, cubile, thalamus, dim. *odajica* srb. *odajica* bulh. conclave parvum; srb. *hazna-odaja* aerarium (turc. *chazna*, *chazine* poklad, z arab. stejnoznačného *chazine*), rum. *hodajè casa*; základem slov. uvedených jest turc. *oda* i. q. serb. *odaja*, srodné s *džagat*. *otag* conclave, *cubiculum*, *tabernaculum*, alt. *oda* *stabulum*, *habitatio* (Vámb. p. 43.). Slova bulh. i srb. pocházejí však, jak se zdá, upřímo z rum. *hodajè*, ne z turc. *oda*, neb pak by asi též *oda* zněla.

- O-dajačiti**, -čim i o-dalačiti (*l* z *j*) srb. percutere, verberare, odvozeno od turc. dajak baculus, verbera.
- О-до-вожквати** vb. stslov. vincere, v. Кох, kmen, valere, vincere.
- Odra**, častěji pl. odry f. pol. morbilli, ospice červené; čes. odra, pl. odry, jinak jáhlíny miliaria, febris miliaris, zdá se, že to slovo teprva v novější době do čes. z pol. uvedeno; za příbuzné možno pokládati lit. jedros f. pl. morbilli. Etymologie těch slov jest temná.
- Od-škrta** slov. segmentum, lacinia, od-škrc id. jak se zdá, na místě *od-škrtec, od-škrnuti laciniam abscedere (od oškrc); ta slova jsou, jak pravděpodobno, ve spojitosti se stněm. scart-an, skert-en — za starší tvar možno považovati *scart-jan — sřněm. schert-en abscedere; truncare, mutilare; ježto se na konci slov. kmene škrť nachází *t-* a ne *d-*, možno za to míti, že řečený kmen jest původu german.
- Odzamande** srb. ab omni tempore, třeba oddělití od zamande; 2. slovo jest původu turc.: z eman tempus, temporis spatium, ewwel z emande olim.
- Офитъ** rus. marbre ophite der Schlangenstein; ze řec. *ὄφιτης* (*λίθος*) id. — Kromě fr. ophite, m. vyskytají se také vlask. ofite, angl. ophite v tomže značení — od řec. *ὄφις* had.
- Ofina** pol. postranní lano u plachty lodní das Seitentau am Segel; cizího původu, z germ. — to slovo jest složeno, druhá část lina patří, jak se podobá, ke holl. lijn, f. funis, restis, rudens, švéd. lina, dán. line, nněm. Leine, první část of poukazuje ke holl. švéd. dán. af (praep. i praef.), nněm. a b; složeného *af-lijn nebo *af-lina jsem však ani v holl. ani ve švéd. slovníku nenašel.
- О-гавити**, -важ vb. stslov. vexare, molestiam inferre **ога-вляеъ бжъ** Pr. 14. 81. **о-гавати**, -важ, **о-галяти**, -важ vb. dur. vexare, čes. o-haviti, -vím vb. dur. z-o-haviti vb. pf. a) turpare, foedare „Ohavil posly Davidovy král amonitský“ Ben. na 1. Par. c. 19. „A ohaveni su, et abominabiles facti sunt“ Ps. 13. 1. — b) laedere, mutilare „Na těle něko ho ohaviťi, raniti, kosti polámati“ Pr. o-havnouti, -nu vb. pf. turpem, foedum fieri; stslov. **о-гавне** n. molestia, — **уговити** **комоу** vexare Psalt.-int. saec. XII. **огавне** **двати** **комоу** id.

Krmč. saec. XIII. čes. o-hava abominatio, „I ohava mi bila gest, et abominatus sum“ Ps. Mus. 118. 163. probrum, foeditas; ohava na těle = macula, Levit. 24. 20. laesio, mutilatio „jakouž by ohavu učinil (na těle) člověku, taková zase učiněna bude jemu“ — ohava těla deformitas; ohava také homo foedus; °о-ґаѣльмъ molestus, slov. ogaven acerbus, čes. ohaven, -vný foedus, turpis, horrendus, abominandus, nefarius, „Učiněn jest ohaven susedom“ factus est opprobrium vicinis“ — Ps. ms. 88. 42. ohavník homo foedus, abominandus, stsl. о-ґаѣльность molestia, slov. o-gavnost acorbitas, čes. ohavnost foeditas, turpido, probrum, scelus, v ohavnosti míti abominari, ohavenství id. et ignominia, „Učinien sem v ohavenství, factus opprobrium“ Ps. ms. 30. 12. stsl. о-ґаѣльствовати -ствоуѣмъ vexare, -ствоуѣти мн, Psalt. nor. — od subst. °оґаѣльство molestia; o jest předpona, kmen jest ґаѣ gaw, kořen роу gu. Stejnokořennými zdají se býti: a) stněm. ur-gaw-ida fastidium, ur-kaw-is óntém fastidientibus (Gr.-gramm. II. 244.) b) lit. ap-gau-ti, -gaunu i gawiu (1. sg. praes.) -gaw-au (1. sg. praet.) decipere, fraudare, ap-gáw-imas dolus, fraus, ap-gaw-iněti fraudare, at-gáw-imas ultio, pa-gáw-imas prehensio, ereptio, raptus, pri-gáw-imas dolus, fraus, seductio, su-gáw-imas comprehensio, captura. Geitler sestavuje v Lit. Stud. p. 62. stsl. оґаѣнне s lit. agus fad, schal; s tím však nemají оґаѣнне i ostatní s ním stejnořenná slovan. slova nic společného, neb ve slovech řečených jest o předpona a kořen jest gu, kdežto v lit. agus jest ag kořenem.

Ogier pol. admissarius — z turc. ajgyr id. (džagat. ajgir divoké, dravé zvíře „Unthier“ Vámb. p. 14.); odtud také srb. ajgir, adjir hřebec, ajgirača, ajgirusa, adjirusa mulier libidine furens.

Оґболтъ (Mar.) rus. la cheville à oeillet der Angbolzen; z holld zastar. oog-bolt id. (nyní -bout): podobně zní také angl. eye-bolt id.

Оґеґомя rus. imbecillitas „Ohnmacht“ (Mikl.-Gramm. II. 237). — tvar stsl. byl by оґаґма n. přesmyknutím hlásek z o-gal-man; o jest part. privat, kořen gal ve značení: posse, valere, srodný a) s lit.: gal-iù, -ěti posse, vallere, ne-gal-iù, -ěti infirmum, invalidum esse, aegrotare, ne-galé infirmitas

imbecillitas, impotentia, valetudo tenuis; b) s kymr. armor. gall.-af possum.

ОГОЊЪ m. rus. (Mar.) l'oeillet, la bouele das Auge am Ende des Stages oko na konci lana, kterým stežeň držěn; z holdl. oogēn, pl. stat. jména oog oko, nebo ze švéd. ögon pl. stat. jména öga téhož značení.

Ograšje n. srb. certamen, pugna boj; z turc. ograš id. — ograš-mak ins Handgemenge geraten.

O-gro-den -na, -no adj. slov. asper, scaber, o-grod-nost asperitas, o jest předpona, grod kmen, jak se zdá, z građ; možná, že ta slova jsou ve spojitosti s lit. grám-d-au grám-d-yti, také gránd-yti, -au scabere, radere škrabati, oškrabovati (na. př. těsto k nádobě přischlé), kořen gramd vedle grand.

O-гуда rus. prov. homo improbus, fraudulentus, deceptor, „путь, обманщик“, o-гудить circumvenire, decipere, fallere, гудить = манить allicere, Вольт. р. 37. kořen гуд, možná že z *гуд. Slova tato mohou býti stejnokořená s lit. gund-u (1. sg. praes.) gud-au (1. sg. praet.) gus-ti (inf. na místě gud-ti) callidum, versutum, astutum esse, gud-rūs callidus, versutus, astutus, lot. gud-rs id. Uváženo buď také lit. gùnd-au, gùnd-yti, lot. gund-īt ad malum instigare.

Ogumak, gen. -mka srb. fruticetum křoví, jak se podobá, na místě stsl. *огумъкъ; počát. o možno pokládati za před-suvku; to slovo by mohlo býti srodným se skr. gúlma-s m. frutex.

O-gužati srb. cunctari, v. Gužati se, v. List. fil. VII. 206. — Přidej: lot. gumža, gumžata einer, der nicht vorwärts kommt.

О-гумати, -амъ stsl. palpare, o-гумовати, -оумъ contrectare makati, omakati, kořen гум; slovesa ta by mohla býti kořenem srodna s got. gaum-jan animadvertere, attendere, observare, stněm. kauma, kouma, gouma cura, attentio, koum-jan goum-jan animadvertere, attendere, procurare, skand. gaum-r, ags. geam attentio, cura skand. geym-a curare, custodire, ags. gým-an a) id. b) regere. Starší značení slovesa stsl. mohlo býti „ohledati“; uváženo buď také, že v lat. mači „mente contrectare“ rozjímati, „oculis contrectare“ pozorovati. Lot. gaume attentio, animadversio ve průpovědech: „gaumé

njemt“ nebo „gaumē likt“ observare, animadvertere, gaumēt, -eju vb. id. mohou pocházeti z german.

0-hyzda čes. 1. deformitas, foeditas, turpitude „obnaž ohyzdu tvů, nuda turpitudine tuam.“ Rkp. Bel. 34. — 2. opprobrium „chválu v ohyzdu změnili“ Rkp. pr. pr. 190. Ohyzda, macula aut quid vitii, Mm. Deut. 17. — 3. res foeda, 4. fastidium, horror, abominatio, pro ohyzdu neprav nemocnému“. Rkp. lék. „Ohyzda exsecratio“ Mm. 13. Eccl. o-hyzen, -zdn-a, -o, o-hy z dn ý adj. foedus, deformis, turpis, horrendus. „Ten obrázek byl velmi ohyzen a škared.“ Tkad. II. 61. taedium creans, o-hy z d -ník homo foedus, turpis, o-hy z d ěti deformem, foedum fieri, o-hy z d i n a macula, naevus škaredé znamení na těle, o-hy z d i t i vb. pf. hyz d i t i vb. dur. foedare, deformem reddere, taedium creare; kmen hyz d, z před *d* jest vsunuto podobným způsobem jako ve stsl.ov. гызда lautitia, ornamentum, гыздость superbia, vedle гидость id. — slk. hydít foedare, hyd alites drůbež, hyd liv ý, hyd n ý, foedus, taedium creans; pol. hyd abominatio, monstrum, hydliwy, hydny foedus, abominandus ohyda (ochyda) abominatio, taedium, fastidium; opprobrium, o-hy z d i ć, -d z e vb. pf. o-hy z d a ć -d z a m vb. dur. taedium creare, foedare, obtrectare, invisum reddere, slova pol. z mrus. — mrus. гидкий, гидостный abominandus, contrarius, molestus, гидость, гидность foeditas, kmen hyd, stsl.ov. гызд; sem náleží, jak se podobá, stsl.ov. o-гыздати, -ам vb. dur. irritare; *ы* slabiky kmenové pochází ze staršího *a*, srov. v té příčině stsl.ov. смѣть adj. satur, čes, syt s lot. sāt-s satians, lit. sót-us ze staršího *sāt-us, sytý, sat-uns, vedle sots uns id. (Bezz.) got. saþ-s, stněm. sat id. pak s lat. satis dosti, satur sytý, satio sytím. — Pravý kořen jest tedy гад gad: stsl.ov. гадити abominari, vituperare v. Гадити (по-) profanare List. fil. VII. p. 174.

0-хабенъ rus. vestis genus, охабенъ suburbium — v. Хобогъ List. fil. VII. p. 222.

0холъ adj. stsl.ov. superbus, bulh. ohol liber, slov. ohol fastosus, elatus, charv. ohol superbus, srb. oholi oholit id. ohola superbia, oholica, m. homo fastosus et litigiosus, slov. charv. oholija superbia, charv. oholiti se superbire, srb. poholiti se superbum fieri — místo poholiti? slov. oholost, oholnost, charv. oholost i oholast, f. superbia

srb. o hološt id. stslav. **окоальство** arrogantia; kořen jest **кол**, o jest předpona. Srov. řec. **σαλ-άκων** homo elatus, superbus, gloriosus, jactator; **σαλακωνία** jactantia, **σαλακωνεύω**, **σαλακωνίζω** glorior, vanus sum, superbio; kořen **σαλ**; jest-li to sestavení pravé, vyvinulo se slovan. **χ** ze staršího **s**.

Ohtičav adj. bulh. hecticus rum. oftikè tabes, phthisis souchotiny, ujmy; ze řec. **ἐκτικός** (-κή f.) i. q. bulg.

Оймык stslav. miles, Greg.-Naz. a j. **εστα же и та оймык рблз христова** Men.-Mih. 125. také **оймык** — **оймы** pl. nom. Sup. 67. a j. **оймык** pl. g. Sup. 68. **оимьскъ** adj. militaris, **оимьство** exercitus, Sup. 63. (Lex. II.). Slova etymologicky temná; zda nejsou společného původu s lit. **aimė** (aj me) myrias, numerus infinitus „тъма, безчисленное множество“ (Izv. r. 1852. str. 110)?

O-jaričati se, -čam se vb. pf. srb. pustulis obduci dostati osutinu do úst; -jaričati odvozeno od turc. **jaryk** rima, fissura, kteréž jest ve spojitosti s turc. **jara** rána vulnus.

Ojdara f. srb. femina impudens, proterva nestydatá, drzá, prostopášná ženština; cizího původu; jak se zdá. na místě *lojdara — ze řec. **λοιδορα** fem. adj. **λοιδορος** (střec. i nřec.) objurgans, maledicus, maledicendi cupidus; tak že by slovo srb. vlastně značilo svárlivou, zlořečivou ženštinu.

Oje, gen. oja n.charv. srb. (°оѣ) temo, oje, gen. ojesa, n. slov. id. čes. oje, n. et f., méně správně oj, voj; ojka dem., ojko dem. slk. id. 2. oje gubernaculum hlavní veslo u lodě, hluž. wojo n. temo; srb. ojište n. kuka (uncus) privezana za oje; rom. oište temo, ze slovan. slov. ojnica temo furcillatus, čes. ojnice 1. temo, 2. i. q. slov. Jung-slovník uvádí také polab. vujneica temo, kteréž se ale ve Schleicherově sbírce slov polab. nenachází; hluž. wójnik catena temonis. Srov. řec. **οἷ-αξ**, gen. -**ακος** manubrium gubernaculi, gubernaculum, **οἷ-ήιον** ep. gubernaculum, **οἷ-ακίζω**, **οἷ-ηκίζω** gubernare, rego, verto. Srovnost uvedených slov slovan. i řec. není však jista.

Ojnak srb. die Nuss, mit der man im Spiele wirft; z turc. ojnamak ludere; ojun hra ludus.

Okagača srb. tignum transversum, tignum primarium hlavní břevno, krokevnic, převaz; cizího původu; možná, že v tom

slově vězí turc. agadž arbor, ak agadž fagus buk, vlastně: bílý strom.

- Окалина** rus. scoria, spuma metalli, o předpona, kal kořen; podobá se, že jest kořenem ve spojitosti s lit. kál-ti, -ù, lot. kal-t, -ju cudere; srov. čes. o-kuje scoria, kteréž odvozeno od kouti (koř. ku) cudere.
- О-карјати** slov. temere imitari „nachäffen“ vlastně podobným způsobem dělati, srb. o-karјati, -ram recreari, refici, kořen kar, jehož prvotné značení bylo asi: facere, tak že by ta slova byla stejnokořená: s bulh. do-káram, -káravam efficio, duco, adfero, iz-káram, -káravam perficio; se skr. kar (1. sg. praes. act. karōmi) facere, efficere, exercere atd. — v. Karam bulh. List. fil. VIII. 45.
- Оклагја** srb. lignum cylindratum turundarium válec na těsto, na lukše; z turc. oklagy id. „Nudolwalker“, 2. cylindrus; také akladži válec.
- О-клéвати**, -vam vb. dur. slov. o-kléвати, -vam charv. haesitare, cunctari, o-klíjevati, o-kléвати, o-klivati (dial.) srb. cunctari, o-klévalo, o-klíjeválo charv. srb. cunctator; kmen klév, kořen, jak se podobá, kliv; srov. skr. klív (1. atm.) impotentem esse, klíva 1. adj. debilis, impotens, piger, iners, 2. subst. m. eunuchus, kláivja-m, n. debilitas, demissio animi, mollitia.
- О-колотокъ** rus. regio circumjacens, vicinia okolí, sousedství; prvotně, jak se podobá, ohraničené prostranství; tvar stsl. byl by *оклатъкъ. Kmen klat z kalt; to slovo jest, jak se domnívati lze, ve spojitosti se stprus. calte = kalte, f. ein Margk (Grun.) pohraničný kůl nebo sloup, pohraničné znamení, pak s lit. kalté v at-kalté Brustlehne lorica, (Geitl.). Stejnokořeným jest také čes. klát, kt. v. List. fil. VIII. 169.
- О-косит** adj. charv. asper, vehemens, iracundus, o-kosno adv. aspere, vehementer, srb. o-kositi se vb. pf. o-kašati se vb. dur. — na koga inveni in aliquem obořiti se; koř. kos; srov. skr. šas (1 par.) z kas ferire.
- Окouněti se**, -ním se vb. dur. cunctari, tardare (intrans.), cessare, koř. kun; srov. skand. hiun f. torpor, tardatio, ags. heán tardus (ags. heá = got. háu), hýnan impedire.
- Okrop**, m. pl. strach terror, okropny adj. terribilis, horrendus, o jest předpona; srov. skand. hrapp-r violentus.

Okršlek čes. circulus, orbis, peripheria, ambitus, circuitus „okršlek jest otočení okolo centrum“. Com. cent. 18. „okršlek zvířecí“ zodiacus, Troj. 4. 2. okršlek toho stavení, Cyr. okršlek země neb zemský orbis terrarum, „Po všem okršku světa“ — Pref. okršlek země upevnil — Žal. 92. 1. okršlek čarodějnický (Zauberkreis), Br. — okršlek odvozeno od prostějšího stejnoznačného tvaru okršel (l měk.) V týchž mezích, okršlech (recte: okršlech) a hranicích. Dipl. 1486. Steinb. II. 167. „Hlava okršil (t. j. okršel °окръшля) jich, caput circuitus eorum“ - Ps. ms. 139. 10. „V tom okršli“. Leg. 33. „Okřil orbem“ Ps. ms. 88. 12. O jest předpona krš (°крьш) kořen, -el (-ля) suffix; také ob-kršlek, Ms. 1400. Vyskýtá se také sloveso okršliti, okršlovati circumscribere, definire. „Jakožto zboží a panství svrchu psané v svých mezích (sic) a hranicích rozdieleno; vymezeno a okršleno. Dipl. 1493 Steinb. II. 181. Buoh sám v sobie okršluje i ohrazuje všech dobrostí svrchovanie. Rkp. Bib. r. 1411. — Slova uvedená jsou, jak se podobá, kořenem krš ve spojitosti se skr. karš, krš (6. par. atm.) radere, delineare, pingere — tak, že by stat. jméno okršel, okršlek bylo prvotně značilo: místo, prostranství čarou označené. Jiného i pozdějšího původu jest subst. okres.

Окръсть stsl. circum 1. adv. **окръсть** **жнжжце** Ostrom. 2. praep. c. gen. jungenda, **окръсть** **его**, Bon. — vyskýtá se také **окръсть**, ohledem však na to, že ve slovech rus. sem náležitých stojí e po r, zdá se **окръсть** býti správnějším; rus. **окрестъ** circa, circum, praep. c. gen. jungd. — stsl. **окръстити**, -штж cingere -Pat. **окръстнѣ** n. regio circumjacens, Prol.-Mart. **окрестнѣ** Alex. **окръстьмѣ** adj. qui circum est, **въ окръстьмѣмъ** градъца-Ostrom. rus. **окрестный** id. okolní, sousední, **окрестность** regio circumjacens; počát. o jest předpona; **крьсть** asi ze **крьт-тъ** tak že by **крьт** byl kořen; srov. holl. krijt, stuēm. chreij, kreij, sřněm. kreij circulus, lit. skrit-as m. 1. orbis, circulus, 2. curvatura rotae, skrité i skritis f. i. q. skritis 1. — skritus, ap-skritus adj. orbicus, skrēs-ti, ze skrēt-ti im Kreise herumdrehen, skrēstu was circinus, lot. skrit-ulis rota, stprus. scrit-ayle, Voc. curvatura rotae: počát. s slov. lit. lot. stprus. by mohlo býti předsuvkou. — Lot. kärt circa, circum, lit. karta v api-karta Umgebung, P. Dowk. (Geitl.)

nehodí se k rus. skupení blásek; svědčí ale polabskému v&-k&rst 1. adv. circum, 2. subst. circulus (wakoarst, wak&rst, wak&rst J.) -k&rst asi ze k&rt-t. Kořeny slov ststov. i rus. s jedné a polab. s druhé strany jeví tedy rozličnou tvárnost.

Oksza pol. obs. ascia sekya; ze sřněm. akes, aches f. také ahs id. — nněm. Axt; téhož původu jest také lit. jeksziš, jeksztis id. Slova něm. asi z lat. ascia.

Okúnjat sa, -njám sa vb. dur. slk. pudet me, kořen kun; za srodné možno pokládati: lot. kaunēt, -eju pudore afficere, kaunetē-s pudere, kaun-igs pudens, verecundus, kaun-s pudor, dedecus, ignominia, probrum, kořen kun. Srov. také got. haun-s adj. humilis, demissus, haunjan humiliare, stněm. hōn-jan, hōn-an contumeliā afficere; v. srb. kunjati, (List. fil. IX., p. 38), s nímž sloveso slk. srodným býti se zdá.

Оладья. dim. оладейка rus. — také аладья psáno — libum, pastillus „Fladen, Pfannkuchen“; lit. (žem.) aladžios f. pl. kleine Klösse in Öl bereitet, lit. také alodė f. Fladen, Kuchen (Bezz.) — Možná, že oboje cizí; rum. aluat massa těsto sice podobně zní; ježto se ale významem různí, jest pochybno, zdali slova rus. i lit. jsou s ním v nějaké stýčnosti.

Ole, n. gen. -esa slov. vřed ulcus; srov. skr. árus, m. n. ulcus, vulnus; l bývá často obměnou původního r.

Ole adv. charv. parum, paululum jen málo; z nřec. ólýov id. odražením posledních dvou slabik i nahrazením jich samohláskou e?

Olftra pol. olter polab. ohlav capistrum; z něm. Halfter id. čistě pol. ogłówka (zastar.)

Oluk srb. colliciae žlab neb koryto vodovodné, vodoteč, rýha na poli nebo na střeše; upřímo z turc. oluk canalis, stillicidium.

Omej, m. čes. (bot.) ammi „omej panský neb černý kmín“; z něm. Ammei a to z lat. ammi.

Омпа ststov. pignus, ze řec. ὄμρον pignus; obses zástava, základ záloha; zástavník, jehož pl. -ρα.

О-мизина mrus. parasitatio, adulatio, о-мизница Buhldirne amasia, о-мизинвыи amatorius verbuhlt; o jest předpona, kořen mig; srov. lit. mēg-mi i mēg-stu (1. sg. praes.), mē-gau

(1. sg. praet.), mĕg-ti (inf.) voluptatem ex re capere, concupiscere rem, mĕg-ybĕ luxuria, libido, mĕg-us voluptati deditus, libidinosus. Za prvotný tvar kořene jak lit. tak i mrus. možno pokládati mag.

О-мѣгъ stsl. lupicida, canicida, jedovatá bylina, jak se podobá, aconitum lycoctonum Wolfswurz, slov. o mĕj Eisenhut, Sturmhut aconitum, rus. омеръ cicuta virosa, jak se zdá, na místě *о-мѣгъ, také омигъ na místě омигъ, pol. omieg i omieg (s neorgan. nosovkou) 1. doricum pardalianches; 2. arnica montana, aconitum, 3. čes. o mĕj, v o mĕj 1. aconitum, (ac. lycoctonum et ac. napellus), 2. doricum scorpioides, také o mi h (špatně omich) obs. aconitum lycoctonum s hrdel. souhláskou na místě pozdějšího j, kteréž dlužno pokládati za změkčené staršího g. Slova uvedená, jejichž počát. o jest předpona, pocházejí, jak se domnívati lze, od kořene мѣг oculos claudere, prvotně dormire, caus. sopire: stsl. мѣгнати, мѣгнати nictare, lusciosum esse, оу-мѣгнати nutare dormiendo, мѣгнати, -жъ vb. dur. oculos claudere, мизати, -закъ nutare, о-мѣгнати oculos claudere, rus. мигнуть, -нү vb. pf. мигать, -аю vb. dur. nictari, connivere, промигнуть promeškati, vlastně prospati — atd. lit. ming-ù, mig-a ú (1. sg. praet.) mig-ti (už-) obdormiscere, mĕg-ù, starší mĕg-mi (1. sg. praes.), mĕg-óti dormire, mĕgas somnus kořen mig, strus. is-mig-ê er schlieť ein, entschlief, Katech. maigun ibid., jak se podobá, na místě *maigan, acc. sg. k nom. sg. *maigas somnus, lot. mĕga u 1. sg. praes., mig-u 1. sg. praet. mig-t inf. obdormiscere, mĕgs somnus, koř. mig. Омѣгъ by dle toho vývodu etymologicky značilo uspávající, umrtvující bylinu. Podobným způsobem souvisí lit. jméno jiné jedovaté byliny, totiž mĕgalai pl. hyoscyamus niger blín, s lit. sloves. migti obdormiscere, miginti sopire.

Опакліа, opaklija charv. srb. pellis ovilla kožich z ovčí vlny; z turc. japaklū vluňný, z ovčí vlny — značení toho slova stanoveno z dohadu dle místa: „indže japaklū kumaš“, Merinostoff — indže tenký, jemný, kumaš tkanina, látka; japak lange feine Schafwolle; slovo turc. jest kořenem ve spojitosti se džagat. jap-maq tegere, velare, jap-uq integumentum, velamen.

Kritické příspěvky k Euripidovi.*)

Napsal Josef Král.

Kykl. v. 49 n.

φύττα, σὺ τὰδ' οὐ, κοὺ τὰδε νεμεῖ
* * κλιτὺν δροσεράν;

Druhá ruka rukopisu C vyplňuje mezeru slovy οὐτ' οὖν; Hermann a Hartung doplňují οὐδ' αὖ. Ale spíše postrádá se v této větě sloveso, jež by značilo „opouštěti.“ Stáda pasou se na nejzazším svahu Aitny (v. 27); sbor vyzývá nejprve berany (ve strofě), pak bahnice (v antistrofě), aby odlehlou tuto pastvinu opustily a pásly se blíže sluje Polyfemovy. Hledíme-li k verši 60 a n. εἰς αὐλάν ποτ' ἀμφιθαλεῖς ποιηροῖς λείπουσα νομοῦς Αἰτναίων εἴσει σκοπέλων, naskytuje se maně domněnka, že před slovem κλιτὺν vypadlo λείπων anebo spíše λιπών; doplněk druhé ruky rukopisu C jest jen špatnou konjekturou.

Kykl. v. 63.

οὐ τὰδε Βρόμιος, οὐ τὰδε χοροί.

Jest velmi podivno, že metrikové proti tomuto verši nečiní žádných námitek. V. 63—67 tvoří zajisté první periodu celé epody, jež, jak dobře prohlédl Kirchhoff, počíná se veršem výše vypsáným. Všecky verše prvé periody jsou logaoedické tetrapodie (pokládáme-li ovšem v. 64 a 66 za ἀκέφαλοι); jest tedy velmi k víře podobno, že také počáteční verš periody byl tetrapodií. Verš ten mohli bychom ovšem také měřiti tetrapodicky, arci jen tehdy, kdybychom připustili, že ve druhé stopě irrationalní spondeus rozveden jest v anapaest; verš měl by pak tuto podobu:

- | ∞ | ∞ - | ∞ | - ∞ ‖

Ale tento podivný a stěží přípustný útvar verše zmizí, čteme-li s lehkou změnou: οὐ τὰδε Βρόμιος οὐδὲ χοροί. Takto povstane pravidelný glykoneus s daktylem ve třetí stopě a s daktylskou basí, jež u Euripida několikráte se vyskytuje (Christ, Metrik² str. 518). Celá věta skládá se pak ze čtyř členů: οὐ τὰδε Βρόμιος — θυρσοφόροι, οὐ τυμπάνων ἀλαλαγοί, οὐκ οἶνον — ὑδροχύτοις, οὐδ' ἐν Νύσα atd. První člen rozpadá se opět ve dva: οὐ τὰδε Βρόμιος οὐδὲ χοροί Βάκχαι τε, oddělené rozlučovací částici οὐδέ. Smysl celého místa jest pak následující: „Tu není ani Bromia s tanci Bakchantek, ani cymbálů, ani vína, ani písní Nymf.“ Proti konjektuře Nauckově οὐ δινεύματα (ve v. 68 místo rukopisného οὐδ' ἐν Νύσα, jež

*) Srv. Listů fil. a paed. VI, 184—193; VII, 87—90 a 239—259; VIII, 76—87; IX, 99—101.

Kirchhoff právem hájí) svědčí *χοροί* ve v. 63 se vyskytující. Se spojením jednotlivých členů *οὐ* — *οὐδέ, οὐ, οὐ* srv. Eur. Hek. v. 1234 n.:

*οὔτ' εὐσεβῆ γὰρ οὔτε πιστὸν οἷς ἐχρῆν,
οὐχ ὄσιον, οὐ δίκαιον εὐ δράσεις ξένον.*

Kykl. v. 121.

*ΟΔ. σπείρουσι δ', ἢ τῶ ζῶσι, Δήμητρος στάχυν;
ΣΕΙ. γάλακτι καὶ τυροῖσι καὶ μηλῶν βορᾶ.*

Ve v. 121 činí vložená otázka *ἢ τῶ ζῶσι* pořádek slov tak strojeným a nepřirozeným, že stěží by se našla na odůvodnění takého pořádku slov vhodná analogie z děl básníků tragických. Zdá se mi, že slova *ἢ τῶ ζῶσι*, vypuštěna byvše v archetypu z textu, připsána byla později na kraji a dostala se v opisech na nepatřičné místo špatným výkladem znamení, jež naznačovala místo, kam vložiti se mají. Třeba zajisté čísti:

τῶ ζῶσιν; ἢ σπείρουσι Δήμητρος στάχυν;

Seilenos odpovídá jen na první díl otázky, čímž na druhý díl její mlčky odpovídá záporně. Ve stichomythii taký stručný způsob mluvení není podivným. Srv. v. 117 n.:

*ΟΔ. τίνες δ' ἔχουσι γαῖαν; ἢ θηρῶν γένος;
ΣΕΙ. Κύκλωπες ἄντρ' οἰκοῦντες, οὐ στέγας δῖμων.,*

kde druhý díl otázky zůstává také bez odpovědi. Ostatně svědčí pro toto přestavení slov ve verši uvedeném také tvar předchozích dvou otázek ve v. 117 *τίνες δ' ἔχουσι γαῖαν; ἢ θηρῶν γένος;* a ve v. 119 *τίνος κλύοντες; ἢ δεδήμενται κρατος;* Navrženou změnou nabývá i otázka třetí téhož tvaru, jaký mají obě předešlé.

Kykl. v. 282.

οὔτοι πόνου τὸν δεινὸν ἐξηντηλάτες.

Nelze pochopiti, proč tuto Odysseus o strastech, jež zakusili Řekové před Iliem, tak mluví, jakoby mohl předpokládati, že Kyklops o velikosti jich byl slyšel. Tuším, že čísti jest: *πόνου τοι δεινὸν ἐξηντηλάτες.*

Kykl. v. 356—374.

Tato píseň sborová může býti zhojena jenom silnými změnami čtení rukopisného. Rozčlenění její metrické může býti dvojit: buď byla píseň ta původně antistrofická a pak třeba s Kirchhoffem a Arnoldem (*Die chorische Technik des Euripides* str. 210) sestrojiti prvou periodu její z v. 356—362, druhou pak (neúplnou) počítí v. 368 a uznati refrain (v. 363—367), anebo jest astrofická, jako byly pozdější dithyramby, monodie, některé kommy

v dramatě řeckém a cantica v dramatě římském, a pak třeba ji rozdělit na tři periody (356—362, 363—368, 369—374). Takového rozdělení žádá nutně smysl; každá perioda písně té obsahuje pak samostatnou, ukončenou myšlénku a má také zvláštní útvar metrický; první perioda skládá se z trimetrů, druhá z dimetrů, třetí jest smíšená. Stanoviti více period metrických než tři (srv. J. H. Schmidt, Die Kunstformen der griech. Poesie III. str. 382) jest zbytečno a chybné, poněvadž rozčlenění na více period přičí se smyslu.

Metrické schema první periody jest toto:

```

356  L   L | -  u  -  u | -  u  -  ||
      u | -  u  -  u | -  u  -  u | -  u  -  ^ ||
      -  w  -  w | -  w  -  w | L   L  ||
      L   L | w  -  u | -  u  -  ^ ||
360  ^  w  -  w | -  w  -  w | L   L  ||
      L   L | -  w  -  ||
      u | -  u  -  u | -  u  -  u | -  u  -  ^ ||

```

V. 360. pokládám za *ἀκέφαλος*; odpovídá pak v. 358. Při také míře této písně obdržíme v první periodě samé trimetry; jenom v. 361 činí výminku. Ale verš tento jest, jakož není pochybnosti, porušen, a jak dokazuje metrický útvar první periody, zachován jest neúplně. Ježto konečný verš celé periody odpovídá v. 357, jest velmi pravdě podobno, že i v. 361 odpovídal v. 356 a že tedy počátečné i konečné verše periody metrickou úpravou svou se shodovaly.

Zhojení verše 361. nelze se tedy domáhati změnou jednotlivých slabik nebo slov, nýbrž vyplněním mezery. Místo *προσδίδου*, jak se čte ve většině vydání, mají rukopis *P* i *C* *προσδίδου*. Poněvadž však verš měl původně tvar tento:

```
L L | -  u  -  u | -  u  -  ||
```

třeba stanoviti v textu tuto mezeru:

μή μοι μή u u προσδίδου.

Προσδίδου, jež žádal již Madvig (Adv. crit. I. str. 267), kladeno tu v témže smyslu, jako ve v. 531: *οὐ χροῖ μ' ἀδελφοῖς τοῦδε προσδοῦναι ποτοῦ*, Hel. v. 700: *Μενέλαε, κάμοι πρόσδοτέ τι τῆς ἡδονῆς*. Plat. Nom. IV. p. 720 A *παρὰ μῦθιας δὲ καὶ παιδοῦς τοῖς νομοθετοῦμένοις μηδὲ ἐν προσδιδῶ*. Vyplnění mezery jest arci velmi nejisté; snad napsal Euripides:

μή μοι μή <β ο ρ ᾱ σ τ ι> προσδίδου.

V následující verši (*μόνος μόνῳ κόμιζε πορθμίδος σκάφος*) Wecklein navrhl velmi důmyslně *γέμιζε* za *κόμιζε* (srovn. v. 505); návrh ten schválil také Wilamowitz (Hermes XIV, str. 186). Srovnání nacpaného břicha s nákladní lodí zbožím přeplněnou bylo asi u básníků komických dosti oblíbeno. Shledáváme na př.

podobný obraz v Plantově Pseudolu v. 1306 R. a nemůžeme pochybovati, že obraz ten pochází již z řeckého originalu Plantova. Na uvedeném místě táže se Simo opilého Pseudola:

únde onustám celocem ágere te praedicem?

t. j. odkud pluješ s tímto korábem dobře naloženým, kde jsi si břich svůj nacpal? Břich Pseudolův přirovnává se žertovně k lodi nákladní dobře naložené, Pseudolus sám s pánem korábu jej řídícím. Toto místo Plantovo, na něž, pokud vím, dosud nikdo neupozornil, možno však i přes výbornost návrhu Weckleinova uváděti na obranu čtení rukopisného *κόμιζε*. *Κομιζειν πορθμίδος σκάφος* značí totéž, co latinské celocem agere (srovn. Thuk. 2. 85, 5; 4. 16, 1 a j. v.). Je-li výklad ten správný, značí pak slova Euripidova toto: „pluj sám se svým korábem nákladním, vláčeš se sám se svým nacpaným břichem.“ Arci postrádáme i při tomto výkladu bližšího určení ke slovu *σκάφος*. Snad jest zbytečné *μόνον* porušeno a čísti jest za ně: *μόνος γέμον κόμιζε πορθμίδος σκάφος*.

Také v. 358 (*ἐφθὰ καὶ ὄπτα καὶ ἀνθρακιᾶς ἄπο χραύειν*) jest značně znešvařen. Adj. *ὄπτα* nemůže obstáti vedlé slov *ἀνθρακιᾶς ἄπο*, ježto obojí značí totéž. Z návrhů dosud podaných třeba Wieselerovo *ὄπτ' ἀκᾶ* naprosto zavrhnouti; nejlepším dosavadním návrhem jest Kirchhoffovo *ὄπταλέ'*; ale stěží lze pochopiti, jak mohlo přejíti pravé *ὄπταλέ'* v *ὄπτα καὶ*. *ὄπτο* mohlo by se vedlé *ἀνθρακιᾶς ἄπο* hájiti jen tehdy, kdybychom souditi mohli, že slova *ἀνθρακιᾶς ἄπο* značí maso přímo na žhavém uhlí pečené proti masu pečenému na rožni (*ὄπτα*). Ale Euripides má na mysli zajisté způsob pečení masa obyčejný již za doby homerské. U Homera (srv. Il. 9. 210 n.) nabodne se maso k pečení určené na rožně a s těmi položí se na žhavé uhlí. Tak peče maso zajisté i Polyfemos; neboť ve v. 393 n. připomínají se zřejmě rožně. Bez rožňů bezprostředně na uhlí pekly se jen menší věci, jež nebylo lze nabodnouti na rožeň (na př. rybičky, *ἐπανθρακίδες*; srovn. Arist. Ach. v. 670, Vosy v. 1127). Taký způsob pečení slul *ἐπανθρακοῦν* (Poll. On. 6. 55). Nelze však nikterak pochopiti, proč by byl Kyklops některé kusy masa pekl na rožních, jiné bezprostředně na žhavém uhlí; nelze tedy stanoviti ani taký rozdíl mezi *ὄπτα* (maso pečené na rožni) a *ἀνθρακιᾶς ἄπο* (maso pečené na uhlí). Nikde také v celém dramatu nečiní se zmínky o mase takto pečeném; slovy *θερμ' ἀπ' ἀνθρακῶν κρέα* (v. 374) a *ἀπ' ἀνθρακος θερμὴν ἔδοντος δαΐτ'* (v. 244 n.) mluví básník zajisté maso pečené na rožních. *ὄπτα* nelze tedy vedlé slov *ἀνθρακιᾶς ἄπο* nikterak hájiti, nýbrž nutno jest pokládati je za porušené. Myslím, že *ὄπτα καὶ* třeba z textu vymýtit, ježto jest to asi výklad připsaný ke slově *ἀνθρακιᾶς ἄπο* na kraji aneb nad řádkou. Ale když *ὄπτα* dostalo se do textu a spojeno bylo se slovy následu-

jícími spojkou *καί*, vytisklo z textu slovo jiné, pravé; neboť po vymýtění jeho povstává ve verši tom mezera. Pravá jsou jen slova :

ἐφθὰ καὶ ἀνθρακιᾶς ἄπο χναύειν.

Scházející daktyl doplniti jest buďto na počátku verše anebo po slově *ἄπο*.

Mohli bychom souditi dle jednoho zlomku z Kratinových *Odysses* (143 Kock), jež na mnohých místech, jak se zdá, při skládání tohoto dramata Euripides měl na mysli (srv. frgm. 135 a *Kykl.* v. 412 a 616, frgm. 137 a *Kykl.* v. 407), že čísti jest na tomto místě :

φροντὰ καὶ ἐφθὰ καὶ ἀνθρακιᾶς ἄπο χναύειν.

Ve fragm. 143 Kratinově praví totiž *Kyklops* *Odyssseovi* a jeho druhům :

*ἀνθ' ὧν πάντας ἐλὼν ὑμᾶς ἐρήφας ἐταίρους
φρύξας ἐψήσας κἀπ' ἀνθρακιᾶς ὀπτήσας
κατατρώξομαι, ᾧ στρατιῶται.*

Ale tuto užívá *Kyklops* slova *φρύγειν* (pražiti) vedlé *ἐψήσας* a *κἀπ' ἀνθρακιᾶς ὀπτήσας* jen proto, aby Řeky, hromadě různé výrazy umění kuchařského, zastrašil; vskutku nebyl by právě tak, jako *Kyklops* *Homerův* a *Euripidův*, maso Řeků pražil. Pražit se jen *κριθαί*, *κάχρυες* (srovn. *Krat.* frgm. 274), *ἐρέβινθοι* (*Arist. Mír* v. 1136, *Ferekkrat.* fragm. 159) ve zvláštní nádobě (*φρύγειτρον*), nikdy však maso.

Nezbývá tedy nic jiného než stanoviti mezery po slovech *ἀνθρακιᾶς ἄπο*. Co asi vytištěno bylo z textu glossou *ὀπτὰ*, o tom poučují nás dvě shodná místa v *Euripidově* *Kyklopu* samém. Srovn. v. 243 n.

*ὡς σφαγέντες αὐτίκα
πλήσουσι νηδὺν τὴν ἐμὴν ἀπ' ἀνθρακος
θερμὴν ἔδοντος δαίτ' ἄτερ κρεανόμων*

a v. 373 n.

*ἐφθὰ τε δαινύμενος μύσαροῖσιν ὁδοῦσιν
ἀνθρώπων θερμ' ἀπ' ἀνθράκων κρέα.*

Navrhují tedy toto čtení :

ἐφθὰ καὶ ἀνθρακιᾶς ἄπο <θερμ' ἔτι> χναύειν.

Ἔτι přiřaděno by bylo přímo k adj. *θερμά* jako v *Sof. Ant.* v. 1236 n.: *ἐς δ' ὑγρόν ἀγκῶν ἔτ' ἔμφρων παρθένωφ προσπτύσσεται.*

Také verše 364 n.

*χαιρέτω δὲ θυμάτων
ἀποβάμιος ἂν ἔχει θυσίαν*

nejsou neporušeny. Podivné jest *θυσίαν*, jež stojí bezprostředně po *θυμάτων* a několik málo versů před *ἐκθύει* (v. 371). Takou

chudost výrazu stěží lze asi přičítati Euripidovi; také ve v. 370 a n. nelze strpěti *δαμάτων* vedlé *δόμων*, ani ve v. 366 a 370 *ξενικῶν* vedlé *ξενικούς*. I metrum svědčí proti *θυσίαν*, ježto při tomto čtení oba daktyly verše logaoedického odděleny jsou trochajem proti pravidlu; buď tedy třeba krátké toto kolon, podržíme-li čtení rukopisné, rozdělití ve dvě krátká kommata, anebo slovo *θυσίαν* odstraniti. Mním, že verš byl původně logaoedický s dvojdobou anakrusí a spondejským koncem a že třeba čísti:

ἀποβάμιος ἂν ἔχει θοίαν.

S výrazem *θοίνα* srv. v. 377 n. *μῶν τεθοίναται σέθεν φίλους ἑταίρους ἀνοσιώτατος Κύκλωψ*, v. 550: *πάντων σ' ἑταίρων ὕστατον θοινάσομαι* a Hek. v. 1071 n.

*πᾶ πόδ' ἐπάξας
σαρκῶν ὀστέων τ' ἐμπλησθῶ,
θοίαν ἀγρῶν τιθέμενος θηρῶν.*

Ostatně jsou slova tato ironickou narážkou na slova *Κυκλόπονα* ve v. 345 n.:

*ἀλλ' ἔρπει εἴσω, τῷ κατ' αὐλίον θεῶ
ἔν' ἀμφὶ βωμῶν στάντες εὐωχῆτέ με.*

Ve slovech těch srovnává *Κυκλόπος* žaludek svůj s bohem (srovn. v. 335 *καὶ τῇ μεγίστῃ γαστρὶ τῆδε δαιμόνων*), jemuž chce obětovati *Ἑκεί*; ale s obětí spojenán byl z pravidla hod (*θοίνη*); srovn. *Epicharmův* výrok u *Athenaia* p. 36 D *ἐκ μὲν θυσίας θοίνη, ἐκ δὲ θοίνης πόσις ἐγένετο*. Tento hod pokládá sbor za bezbožný a nazývá jej, narážaje patrně na slova *Κυκλόπονα ἔν' ἀμφὶ βωμῶν στάντες — ἀποβάμιος*. Adj. toto nelze spojití s *Κύκλωψ*, nýbrž jen s *θυσία* nebo *θοίνα*. Změny *ἀποβάμιον* anebo *θυσία* jsou zbytečny.

Také v. 373 n.

*ἔφθά τε δαινύμενος μύσαροῖσιν ὀδοῦσιν
ἀνθρώπων θέρμ' ἀπ' ἀνδράκων κρέα.*

jsou porušeny, jak soudí právem *Hermann*, *Rosbach*, *Westphal*, *Wieseler* a j. Neboť i tuto nerozlišuje se předně maso vařené (*ἔφθά*) od pečeného (*ἀπ' ἀνδράκων*), za druhé nelze říci za-
jisté *δαινύσθαι ὀδοῦσι*, jako ani v latině nelze užiti řízení 'epu-
lari dentibus.' Nepochybují, že třeba psáti s *Wieselerem* *μύσα-
ροῖσί τ' ὀδοῦσι* a že za slovo *ἀνθρώπων* čísti jest nějaké sloveso
značící „břýzti, kousati.“ *Wieselerovo ἄνων* jest nemožné. Mohlo
by se pomýšletí na *ἀρταμῶν* (srovn. *Alk.* 494 *ἀλλ' ἀνδρας
ἀρταμοῦσι λαιψηραῖς γνάθοις*), ale metrum žádá na začátku
tohoto verše spondea. Verše 373 n. odpovídají totiž až na slovo
ἀνθρώπων přesně v. 358 n. *Spondeus* byl by na prsto nutný,
kdyby pravdivé bylo mínění *Kirchhoffova* o strofickém rozčlenění
celé té písně. Mním, že za *ἀνθ-ρώπων* čísti jest *τρῶγων*

(srovn. verš Kratinův výše uvedený: *ύμᾶς . . . κατατρώξομαι, ᾧ στρατιῶται*).

Kykl. v. 388 n.

*κρατῆρα δ' ἐξέπλησεν ὡς δεκάμορον
μόσχους ἀμέλξας, λευκὸν εἰσχέας γάλα.*

Slova *μόσχους ἀμέλξας* shledává Wieseler právem podivnými; ale zdá se, že třeba vymýtiti verš celý. Proč dojí Kyklops teprve nyní krávy, ač hned při svém příchodu tázal se sboru, má-li uchystáno mléko ke snídani své potřebné? Srovn. v. 216 nn.

ΚΤ. ἦ καὶ γάλακτός εἰσι κρατῆρες πλέω;

ΧΟ. ὥστ' ἐκπιεῖν γέ σ', ἦν θέλης, ὄλον πίθον.

ΚΤ. μήλειον ἦ βόειον ἦ μεμιγμένον;

ΧΟ. ὃν ἂν θέλης σύ· μή μὲ καταπίης μόνον.

Vidno jest, že úkol ten náležel sboru anebo spíše Seilenovi, jenž se ve v. 30 n. nazývá *Κύκλωπι δειπνων ἀνοσίων διακονος*, a že mléko potřebné bylo již uchystáno. Buď tedy uznati jest, že Euripides dopustil se tu poklésku zapomenuv slov dřívějších*) anebo, a to zdá se mi býti pravdě podobnějším, nepochází v. 389 od Euripida, nýbrž od někoho, jemuž prosté *ἐξέπλησεν* nedostačovalo. Čím však Kyklops měsidlo své naplnil, o tom nemůže býti pochyby. Na celém ostrově nebylo vína (v. 123 n.) a o obvyklém nápoji Kykloponě, t. mléku, děje se v rozmluvě Seilenové a Odysseově několikráte zmínka (srovn. v. 122, 136, 216, 327).

Kykl. v. 392.

καὶ χάλκεον λέβητ' ἐπέξεσεν πυρί.

Tento verš postavil Hartung za v. 394. Myslím, že verš ten původně stál za v. 385. Toto jeho postavení doporučuje se přirozeným pořádkem, v jakém se Kyklops k upravení bodu svého připravuje. Po roznitění ohně následovalo zajisté postavení kotle na oheň. Přeložíme-li verš ten z nynějšího jeho místa tam, kam náleží, obdržíme také vhodné sloveso (*παρέθετο*) ke předmětu *ὄβελους* ve v. 393.

Kykl. v. 593 n.

θαλός δ' ἔσωθεν ἀλλῶν ὠθεῖ καπνόν.

παρηυτρέπιστα δ' οὐδὲν ἄλλο πλὴν πυροῦν

Κύκλωπος ὄψιν· ἄλλ' ὅπως ἀνήρ ἔσει.

*) I po vymytění v. 389 třeba stanoviti tuto malé nedopatření básníkovy. Ve v. 217 ujišťuje sbor, že *κρατῆρες* jsou plny mléka; nepotřeboval tedy Kyklops sám plniti mlékem měsidlo ve v. 388, nýbrž vzítí jen některé z měsidel připravených. Snad znamenají však *κρατῆρες* ve v. 216 krajáče, do nichž se dojilo.

Všickni skoro kritikové, kteří se místem tímto zabývali, domnívají se, že porušeno jest slovo *παρηυτρέπισται*. Jen Wecklein (Ars Soph. em. str. 195) poznamenává, že porušeno jest spíše *δ' οὐδὲν ἄλλο*. Ale *ἐνθεῖ*, jež za *ἄλλο* navrhuje, nezdá se mi býti prostým pochybností. Smysl místa neporušeného byl, jak soudím, tento: 'Kyklops jest již ve sluji a brzo usne (v. 591 n.); kdíl rozžhavený jest také již připraven a tak nic nepřekáží, abychom mu oko nevypálili.' Navrhují tedy za porušené *ἄλλο πλὴν* toto čtení:

*δαλός δ' ἔσωθεν ἀλλίαν ἀθῶν καπνὸν
παρηυτρέπισται, κούδὲν ἐμποδῶν πυροῦν
Κύκλωπος ὄψιν.*

Chyba povstala špatným čtením písma maiuskulního. Porušení slova *ἐμποδῶν* způsobilo, že odtrženo jest sloveso *παρηυτρέπισται* od svého podnětu *δαλός* a že pak změněno původní *ἀθῶν* v *ἀθεῖ* a *κούδὲν* v *δ' οὐδὲν*. Ten, jenž místo toto takto opravil, vykládal si, jak se zdá, sloveso *παρευτρειάζειν* dle analogie sloves *παρακούειν* (přeslechnouti), *παραγιγνώσκειν* a pod. ve smyslu: „špatně opatřiti, opominouti něčeho.“

Ἐμποδῶν εἶναι váže se ovšem obyčejně s inf. s *μη*, po případě s *μη* *οὐ*. Ale i u této frase jsou jako u sloves jiných podobného smyslu výminky. Srovn. Kühner, Ausf. Gramm. II.² str. 767 a tyto příklady: Plat. Euthyd. p. 305 C *ὥστε παρὰ πᾶσιν εὐδοκιμεῖν ἐμποδῶν σφίσιν εἶναι οὐδένας ἄλλους*. Xen. Kyr. 3. 1. 9 *τοῦ συγγνώμης τυγχάνειν ἐμποδῶν γίγνεται*. Sof. O. T. 128 n. *κακὸν δὲ ποῖον ἐμποδῶν τυραννίδος οὕτω πεισοῦσης εἶργε τοῦτ' ἐξειδέναί* a j. v.

Pochybné jest *ἀθεῖ*, ježto bezprostředně předchází *ἀθήσει*. Wecklein píše proto za *ἀθεῖ* — *τύφει*, Wieseler *ὄζει*. Ale není jisto, že Euripides totéž slovo dvakrát za sebou nepoložil; podobnou nedbalost ve volbě výrazu shledáváme právě u Euripida častěji.

Srvn. Hek. 790 n.:

*τιμωρὸς ἀνδρὸς ἀνοσιωτάτου ξένου,
ὃς οὔτε τοὺς γῆς νέρθεν οὔτε τοὺς ἄνω
δείσας δέδρακεν ἔργον ἀνοσιωτάτων.*

Alk. 492 XO. *οὐκ εὐμαρὲς χαλινὸν ἐμβαλεῖν γνάθοις.*
a v. 494 XO. *ἀλλ' ἀνδρας ἀρταμοῦσι λαίψηραῖς γνάθοις.*
ib. v. 705 a 706 (oba verše končí týmž slovem *κακά*); ib. v. 1129 nn. a j. v.

Ostatně jest pozoruhodno, že ve verších těch básník dopustil se porušení pravděpodobnosti, dávaje se ovládati příliš reminiscencemi na shodná smyslem místa Homerova. Odysseus předpovídá tu věc, kterou věděti nemohl. Že Kyklops po kvasu tak hojném usne, mohl tušiti; co dále praví (*τάχ' ἐξ ἀναιδοῦς φάρυγος ἀθήσει κρέα*), povstalo jen tím, že básníku na myslí

tanulo líčení Homerovo; v ústech Odysseových jest tento výrok psychologicky nepravdivý a neodůvodněný.

Alk. v. 332 n.

*οὐκ ἔστιν οὕτως οὔτε πατρός εὐγενοῦς
οὔτ' εἶδος ἄλλως εὐπρεπεστάτη γυνή.*

Při emendování těchto porušených veršů, zdá se, že všickni kritikové soudí špatně, hledajíce místo porušené ve v. 333, zvláště pak ve slově *εὐπρεπεστάτη*. I Weilova lehká změna *ἄλλως* <τ> (distinguée par la beauté et à tout autre égard) jest vedlé superl. *εὐπρεπεστάτη* povážlivá. Jest však velmi podivno, že Admetos zmiňuje se o urozeném původu a o kráse Alkestidině, míně, že ženy v těch příčinách jí podobné již nenajde, ale že šlechtnost její myslí a její oddanost, o níž by se měl zmíniti, nechválí ani jediným slovem. Míním, že po v. 332 vypadl verš, jenž obsahoval myšlenku podobnou a taktéž s *οὔτε* se začínal, a že smysl místa byl tento: „mezi dívkami thessalskými nenajdu žádné ženy, jež by rodem a šlechtností ducha rovnala se Alkestidě, třeba by, nehledíc k těmto přednostem (*ἄλλως*), převyšovala krásou všechny ženy.“ Admetos míní, že by ženu krásnější ovšem nalezl, šlechtnější však nikoliv. Místo *οὔτ'* třeba pak po stanovení této mezery psátí ve v. 333 *οὐδ'*.

Zpráva

o přednáškách proslovených ve schůzi odboru filologického při sjezdu profesorů středních škol ve východních Čechách konaného v Chrudimi dne 2. a 3. června 1884.

Odbor filologický čítal 58 účastníků; jakmile se ustavil, přikročeno k přednáškám, jež byly:

I.

Rodová pravidla jazyka latinského jakožto ukázka, zdali s prospěchem užití lze kmenosloví za základ pro grammatiku školskou.

O tematě tomto promluvil gymn. prof. Karel Neudörfl, jak následuje:

Školské grammatiky jazyka latinského, nynější doby u nás i v cizině ve školách užívané, sepsány jsou, pokud se tvarosloví týče, celkem dvěma směry, jedny na základě hláskosloví a kmenosloví, druhé po výtce na základě zřetelů praktických. Který z obou směrů jest pravý, o tom dosud mínění se rozcházejí. Přivrženci směru prvního, poukazujíce k tomu, jak vešlečastně zasáhl v učbu

řeckou Jiří Curtius, a vidouce, že na novou, rozhodně dobrou dráhu uvedl učení grammatice řecké tím, že sestrojil grammatiku školskou na základě hláskoslovném a kmenoslovném, požadují, aby též grammatika latinská na týchž základech byla sestrojena.

Druzí směru tomuto se vzpírají, tvrdíce, že není možná v jazyce latinském provésti to, co v jazyce řeckém, grammatika školská že musí se spravovati zřeteli paedagogickými a ne vědeckými, ve škole že nemá se pěstovati věda, nýbrž humanismus, jenž vychovává pomocí věd, škola že jest k tomu, aby žáku vpravila dostatek obratnosti i zručnosti myšlenkové, prováděním pak vědeckých zásad ve škole že učba jen poškozena bývá.

Tážeme-li se, na které straně jest pravda, bude asi, jak to obyčejně bývá, uprostřed; a tážeme-li se, na které straně jest chyba, nezbyvá než odpověděti, že na stranách obou.

Zástupcové jazykovědy příliš kvapně jali se uváděti výsledky historického a srovnávacího jazykozpytu do grammatiky školské, tak že jednak vedlé výsledků jistých i nejisté v ni s sebou pojali, jednak nepřihlíželi než k zásadám vědeckým nedbajíce s dostatek zřetele didaktického, jenž přece rovného se zřetelem vědeckým práva se dovolává, ba mnohdy výhradně rozhodujícím jest. A tak na vědeckém základě sestrojili nám knihy školské, jež pokud do škol zavedeny jsou, neosvědčily se býti škole právě ku prospěchu.

Toť ovšem byl velice závažný důvod pro přivržence směru čistě praktického, že se vyslovili proti uvádění výsledků jazykozpytu v grammatiku školské a přednost dávají grammatice dle různých praktických zřetelů sestrojené, vzpírajíce se pokroku žádoucťmu.

Třebas bychom připouštěli, že účely školské jsou jiné než účely vědecké a že zřetele paedagogické mají důležitost takovou, že nepopíratelnou chybou by bylo jich nedbatí; třeba bychom připouštěli, že škola pro tyto zřetele smí býti i nevědeckou, pokud se týče formy a míry látky učebné, jestliže jen se vystříhá, aby nepodávala nic chybného, nepravdivého a převráceného: přece na tom trvati třeba, že nezvratné výsledky jazykozpytu historického i srovnávacího v grammatiku školskou pojaty býti mají a že učba na jich základě a podlé nich má býti upravena. Žák má vnitřní zákonnitost jazykovou aspoň tušiti, má před ní státi jako před divem přírody, který tím více chápe, čím sám více rozumem dospívá; pak studium jazyků působí naň jaksi tajemně, vábí a poutá jako kouzlo nějaké mysl jeho a pozbýváje holé všednosti a prosaicnosti přiodívá se rouchem poesie. V materii jazykové počne jeviti se tu jinochu idea, jež ho za sebou směrem ideálním vede.

Abý toho se docílilo, není zapotřebí, aby učitel záhy a široce zasvěcoval jinochu v zákony jazykozpytu; postačí, když ve všech jazycích stejnoměrně za jedním a týmž cílem se běře a ve všem k cíli tomu směřuje, moudře ovšem pokračuje podlé slov evan-

gelia: „Ještět bych měl mnoho mluvití vám, ale nemůžete snéstí nyní“ (Jan 16. 12).

Jako však učba dbáti má výskumů jazykovědy, tak opět vy-
moženosti jazykovědy musejí upraviti se a přizpůsobiti požadavkům
učby školské a to tak, aby se učba tím nestížila, jako dosud
pravidelně se stávalo, tak že se na mnoze ani jinak na uvádění
výsledků jazykozpytných do škol nepohlíží než jen jako na zne-
snadnění věci; učba má se tím právě zjednodušiti a usnad-
niti. Pak zajisté odpůrců míti nebude, kterých se jí jinak právem
dostává. Ovšem tuto zlatou střední cestu najíti jest velice nesnadno,
a mnoho práce a pokusů bude to vždy státi, než výsledky jazyko-
zpytné měrou naznačenou pro školu upraviti se podaří.

Abych ukázal, jak si tuto střední cestu myslím, obral jsem
si k tomu jednu částčku z grammatiky latinské, rody jmen latin-
ských, zvláště pokud se týče tak zvané třetí deklinace.

Že část tato jest pro žáky z nejněsnadnějších, to učitelé
klassických jazyků vesměs uznávají a nejjasnějším důkazem toho
jsou pokusy, rozmanitými pomůčkami mnemotechnickými usnadniti
žákům učení části této.

Rozhlédneme-li se po těchto pomůčkách mnemotechni-
ckých, naskytá se nám tu nejprve nejobyčejnější z nich, veršo-
vání rodových pravidel, jež má dosud mnoho a vřelých přívrženců
a v němž zvláště němečtí kollegové naši byli velice pilní, pře-
dělávajíce pravidla veršovaná jeden po druhém. Avšak všecka
tato veršovaná pravidla trpí společnými vadami, pro které na
slovo vzati paedagogové je zavrhuji. Vytýká se jim vada formální,
totiž škaredé s aesthetického stanoviska rýmování; kromě toho
pak mají vady věcné do sebe, jako jsou, že vypadne-li žaku
slovo první nebo některé z prvních z paměti, není pro jediné
slovo již celého pravidla více mocen; ježto pak slovo „mužský“
se tak dobře do verše i rýmu hodí jako slovo „ženské“ a slovo
„masculinum“ tak dobře jako „femininum“, zmate si žák po čase
pojmy ty a na místě rozhodného slova jednoho položí slovo druhé,
místo: „Mužského jsou vždycky rodu“ žák po čase počne říkati:
„Ženského jsou vždycky rodu“ a chybí tím v rodě celé řady slov.
Konečně nucen jest učitel bráti při veršovaných pravidlech všecka
slova ve verši uvedená, třeba to byla slova méně známá a pro
žáky zbytečná, nechce-li verše rušiti; jest tedy učitel při nich
obmezen. Tyto výtky týkají se veršovaných pravidel vůbec. Při-
hlédneme-li k veršovaným pravidlům u nás užívaným, totiž pra-
vidlům Ferd. Schulze, má Schulz, ježto určuje rod téměř jen po
konecove nominativu, ve svých rodových pravidlech tolikero vý-
minek a z výminek opět výminek druhého stupně, že jen málo-
který žák je s to, aby se jim náležitě naučil, nerci-li aby trvaleji
se v nich vyznal.

Chtěje přispěti obvyklé u nás grammatice školské a jasnost
v tato pravidla rodová uvěsti, rozepsal jsem obsah veršů na

tabulku a označil každý rod jiným písmem i jinou barvou; ale žádané jasnosti a trvalého vědění jsem se tím nedodělal, poněvadž základní rozdělení pravidel těch podle koncovky nominativu jest příliš složité, ba řekl bych zpletené, které k jasnosti proniknouti nedopouští. Byla to cesta pouhého empirismu, která zřídka k cíli vede.

Jako podivnůstku připomínám, že jsou též Schulzova veršovaná rodová pravidla do hudby uvedena, s průvodem piana, čímž ovšem mládeži rovněž málo poslouženo.

Připojovati adjektiva k substantivům a učiti se substantivům jen ve spojitosti s adjektivy, jest metoda sice dobrá, ale obtížná.

Nejpřednější a nejvydatnější pomůckou mnemotechnickou jest zajisté vždy zjednatí žáku jasný přehled učiva, které mu předkládáme, a nepředkládati mu nic příliš obtížného a zbytečného. Zbytečno jest, aby žák učil se slovům, jež se mu zřídka naskytnou aneb vůbec nenaskytnou, ježto, než na taková slova přijde, již je zapomněl, a musí se tak jako tak znova o nich ze slovníka poučiti, a rovněž zbytečno jest, aby cvičebná kniha vymýšlela věty, jen aby se v nich taková slova naskytila. Zbytečno dále jest, aby žák učil se předem tomu, co později snadno odjinud pozná. Tak na př. učí se žák v rodových pravidlech dle významu, že „Mužského jsou vždycky rodu jména mužů, národů, měsíců, řek a větrů“; zde není potřebí uváděti měsíce a větry, ježto žák obé po koncovce bezpečně určíti může, zvláště když zví při třetí deklinaci, že jména měsíců jsou vlastně adjektiva k podstatnému „mensis.“ Rovněž tak má se to se slovy řeckými, s nimiž zbytečno žáka I. neb II. třídy obtěžovati, ježto ve třídě třetí zevrubně a snadno je sezná.

Co do poznatek, kterými rod substantiv určovati, již jsem připomenul, že koncovka nominativu k tomu není příhodná; zkoušel jsem tedy, nebylo-li by výhodnější určovati rody po kmenech či lépe po znaku kmenovém, jako to učinil jmenovitě Schreier v programě gymnasia Olomouckého z r. 1871 a před ním mnozí jiní.

Ale i nauka Schreierova i ostatních jest neméně obtížná než nauka určující rody po koncovce nominativu; jest tu výměnek a výměnek z výměnek rovněž veliké množství, a vezmeme-li k tomu, jak nejisto jest žáku u mnohých slov kmen určíti, zvláště žádá-li kdo jako Schreier, aby žák ve slovech mare, animal, calcar poznával *i*-kmeny, neb i u druhé deklinace na př. vzal za základ kmen *-o* (*servo-*), z něhož tvořil tvary, jako servi, serve, servis, tu uznáme, že právem mnozí proti nauce Schreierové se vyslovili, jako Herdegen v programě gymnasia Erlangenského z r. 1873, Holzweissig ve Philologische Rundschau z r. 1881 a j. Jako mysl dětská veškerá kloní se k realismu, tak třeba i předkládati nejmladším žákům co možná tvary realné; kmen však jest tvar mnohdy velmi abstraktní.

Ježto nehodí se tedy k určování rodu za základ ani nominativ, poněvadž se jím slova nahodile skupí, kteréžto skupiny teprve třeba jest opět oddělovati, ani pouhý kmen, poněvadž sám o sobě jest příliš abstraktní a jako při nominativech tak i při kmenech splývají slova různorodá, jež pak teprve opět rozřaditi třeba, tak že mnoho výmnek a výmnek z výmnek povstane: proto volil jsem poznatek poněkud jiný, hledě šetřiti co možná základu vědeckého rovněž tak jako stránky didaktické, dbaje pak i toho, aby se zbytečně staré tradice nerušily i přihlížeje co možná k realismu, t. j. aby se neužívalo abstraktních pravidel tam, kde toho prospěch s sebou nenese.

Vzal jsem tedy hledě k zásadám vysloveným za základ pro určení rodů tvary dva, a to takové, jež nehledíc ani k rodovým pravidlům žák znáti musí, totiž nominativ a genetiv zároveň. Jestliž zajisté genetiv třetí deklinaci onen tvar, v němž jest kmen i nejčistěji obsažen i nejzřetelněji patrný, takže kdo podlé genetivů slova rozděluje, ten dělí je vlastně podlé základu vědeckého, totiž podlé kmene. Mimo to přece i tvoření kmene jest pro rod charakteristické a rozhodné; pročež zajisté chybují ti, kdož přihlížejíce k pouhému kmenu, nominativu si téměř nevěšmají. Konečně pilně i toho dbáti jest, že nejen přípona nominativu o rodě rozhoduje, ale i přítvorky kmenoslovné rod určují, tak že dbáti jest netoliko přípony nominativné, má-li slovo v nominativě *-s* čili nic, ale i celé koncovky nominativné, v níž přítvorek patrným se stává, jako na př. koncovka *-or*, *-os* a p.

Shrneme-li tyto poznatky, které na každém jmeně na první pohled snadno jsou patrný, dohromady, určití můžeme rod pravidly stručnými, snadnými, od nichž není výmnek daleko tolik, jako při kterémkoli určování jiném. Při tom poznatků jmenovaných užívati budeme dle potřeby tu toho, onde onoho, tu jediného, onde dvou nebo všech. Mohla by se počínání takovému snad vytýkati nedůslednost; ale jednak spočívá celé rozdělení na vědeckém základě, jednak — a to je to hlavní — důslednost za každou cenu a v každém případě vyhledávaná není v didaktice ctností největší a často více uškodila než prospěla.

Dle zásad vytknutých sestrojil jsem pravidla jmen třetí deklinace, přihlížeje k slovům nejdůležitějším a na tabulku rozepsal ve tři sloupce tak, aby lokální paměť neklamnou byla žáku pomůckou; co je v první řadě, je masc., co v druhé, je fem., a co v třetí, je neutrum; zpomeneli si žák, ve které řadě slovo bylo, již nemůže v rodě chybiti. Hlavní pravidlo uvedeno vždy souvisle, pak jsou jednotlivé koncovky za sebou rozepsány a výminky k nim připojeny. I na této tabulce uvedeno pro úplnost mnohé jméno, jehož znalosti žáku třeba není a které se může směle vynechati.

I. Masculina.

Masculina	Femina	Membra	Kmeny
<p>1. <i>-or</i> -<i>oria</i>, -<i>on</i> -<i>oria</i>, -<i>er</i> -<i>oria</i>, -<i>eria</i>, -<i>ia</i> -<i>eria</i></p> <p>2. <i>-o</i> -<i>oria</i></p> <p><i>perforatio</i>: <i>perforatus</i>, <i>perforata</i>, <i>or</i>, <i>or</i> <i>salis</i>, <i>sa</i> <i>massa</i> <i>et</i> <i>spoliorum</i>.</p>	<p>-<i>or</i> -<i>oria</i>;</p>	<p>arbör -<i>oria</i></p>	<p>s</p>
<p>-<i>on</i> -<i>oria</i>; -<i>er</i> -<i>oria</i>; -<i>er</i> -<i>oria</i>; -<i>ia</i> -<i>oria</i>; -<i>o</i> -<i>oria</i>;</p>	<p>linter</p>	<p>ös <i>oria</i>, ös <i>ossis</i></p>	<p>r</p>
<p>(konkret): pugilo, scipio; septentrio, pupillo, scorpilo, vespertilio (jména zvítat)</p>	<p>caro <i>carnis</i> -<i>io</i> (od verb a adjektiv po větině abstracta) j.: <i>actio</i>, <i>regio</i>, <i>legio</i> a j.</p>	<p>vēr, <i>cadaver</i>, <i>über</i>, <i>verbera</i> (<i>plur.</i>), <i>iter</i>, jména <i>stromů</i> a <i>rostlin</i> j.: <i>acer</i>, <i>papaver</i>, <i>piper</i> a j.</p>	<p>n</p>
<p>ordo, <i>cardo</i>, <i>margo</i> (<i>turbo</i>) -<i>er</i>; -<i>i</i>;</p>	<p>-<i>do</i> -<i>go</i> -<i>inis</i></p>	<p>(<i>gluten</i>, <i>inguen</i>, <i>unguen</i>) <i>mel</i> <i>melis</i>, (<i>fel</i> <i>felis</i>)</p>	<p>i</p>

II. Feminina.

Masculina	Feminina	Neutra	Kmeny
<p>1. fons, mons, pons, dens, oriens, occidentens, torrens, rudens</p> <p>2. -<i>ex</i> -<i>icis</i> j.: codex -<i>icis</i> a j.</p> <p>3. po různu: calix, fornix, grex</p> <p>1. -<i>es</i> -<i>itis</i>: caespes, gurges, limes, poples, stipes, trames.</p> <p>2. po různu: aries, paries, pes, lapis, adamas, elephas</p> <p>1. -<i>nis</i>: amnis, crinis, finis, funis, panis,</p> <p>2. axis, cassis, collis, ensis, fascēs (plur.), follis, fustis, mensis, orbis, piscis, postis, sentis, torris, unguis, vectus, vermis.</p>	<p>1. -<i>s</i> s předch. souhl. a -<i>x</i> (= <i>gs</i> = <i>cs</i>)</p> <p>2. -<i>s</i> v genet. -<i>tis</i>, -<i>dis</i></p> <p>3. parisyllaba v -<i>es</i> a -<i>is</i>.</p> <p>Porůznu: grus, sus</p> <p>-<i>s</i> s předch. souhl. a -<i>x</i>:</p> <p>-<i>s</i> v genet. -<i>tis</i>, -<i>dis</i>:</p> <p>compedes</p> <p>parisyllaba v -<i>es</i> a -<i>is</i>:</p>		<p>p, b c, g t, d i u</p>

III. Neutra.

Masculina	Feminina	Neutra	Kmeny
Jména zvířat: turtur, vultur, lepus, mus	tellus	1. <i>-l, -al -ālis, ar</i>	<i>i</i>
		2. <i>-us -ēris -ōris, -ur -ūris -ōris</i> a jednoslab. v <i>-us -ūris</i>	<i>s, r</i>
		3. <i>-men, -ma</i> porůznu: aes, vas, fas, nefas caput, cor, lac	<i>n, t</i> <i>s</i> <i>t, d</i>

I. Masculina jsou: 1. *s-* a *r-*kmeny, 2. *n-*kmeny, 3. *l-*kmeny; nebo po koncovce jména na:

1. *-ōr -ōris, -ōs, -ōris, -ēr, -ris* a *-ēris, -is -ēris*;
2. *-ō -ōnis*;

3. po různu: *as assis* i složená, *sanguis -inis, pecten -inis, sōl sōlis, sāl sālīs*.

II. Feminina mají vesměs v nominativě příponu *-s*, znakem kmenevým pak:

1. hlásky němó: *b, g, d, p, c, t*;
2. samohlásky: *-i* a *-u*;
3. *-m*: *hiem-s: -v; nix*; po různu *supellex*.

Po koncovce jsou to jména v nominativě na:

1. *-s* s předchozí souhláskou (*i -x* = *cs* neb *gs*);
2. *-s* v genitivě na *-tis* a *-dis*;
3. parisyllaba v *-es* a *-is*.

Po různu: *grus -uis, sus -uis*.

III. Neutra jsou kmeny samohláskové se znakem *-i* a souhláskové se znakem *s* a *r, n, t*, nemající přípony *-s* v nominativě

Po koncovce jsou to jména na:

1. *-e, -al -ālis, ar*;
2. *-us -ēris -ōris, -ur -uris -ōris* a jednosyllabá v *-ūs -ūris*;
3. *-men, -ma*.

Po různu: *aes, vas, fas, nefas, caput, cor, lac*.

Neutra měla by vlastně jen přiřaditi se k masculinu a femininu v rubrice třetí; ale didaktický zřetel a oprávněný zvyk káže shrnouti je ve samostatné pravidlo.

Těmto pravidlům učí se žák takto: Naučiv se hlavním pravidlům, jako jest o jménech mužských v čele sloupce prvního, jmenuje pak jednotlivé koncovky po sobě a při každé hned výmňky, jako: „Jména v *-or* jsou *m.*; *f.* jsou *arbor* atd.“ Žák třídy prvé nepotřebuje ovšem učiti se než pravidlům hlavním.

Od pravidel dosud obvyklých rozeznávají se pravidla v těchto věcech:

Koncovku *-es* nestejnoslabičných vymýtil jsem z rodu mužského; bylo při ní třeba činiti mnoho výmínek jako: *merces*, *merges*, *seges*, *quies*, *requies*, *teges*, a z těch opět výmínky j. *aes*, většina pak slov těch určena jest rodem přirozeným, j. *miles*, *eques* a pod. Vznikly tím ovšem u feminin výmínky nové, ale slova ta sobě přímo pamatovati mnohem prospěšnější jest žáku než slova jmenovaná; jsou to; *aries*, *paries*, *pes* a slova na *-es -itis*, z nichž může si žák pamatovati jen pro příklad, na němž by ostatní měřiti mohl, *caespes*; ostatní poples a pod. nejsou důležitá pro začátečníka. Nově vřadil jsem *imparisyllaba* v *-is -eris*, jež jsou: *cinis*, *pulvis*, *vomis*, *cucumis*, z nichž však žáku toliko první dvě rovněž jen pro příklad pamatovati si třeba. Slovo *cor* mělo by se uvéstí až u kmenů němých, ale dle zřetele didaktického přiřaditi je můžeme již ku *aequor*, *marmor*.

Rod slova *harpagones*, jež singuláru nemá a mezi výmínkami se uvádívá, jest neznámý, a mládež učívá se mu zbytečně a chybně, učíc se neužívanému singuláru *harpago*.

Jména rodu ženského, mající v nominativě *-s* s předchozí souhláskou, a v genitivě *-tis* a *-dis*, nejsou než kmeny němé se znakem *b*, *g*, *d*, *p*, *c*, *t*, jež nemají-li v nom. *s*, jsou neutra, jako *lac*, *caput*, *cor*.

Pravidlem tím zahrnutý jsou tři koncovky pravidla nynějšího *-as*, *-is*, *-aus* a množství výmínek, jako: *cos*, *dos*, *lis*, *merces*, *merges*, *quies*, *requies*, *seges*, *teges*, a j. Koncovka starého pravidla *-is* jest příliš neurčita, tak že musí pak býti počet výmínek příliš veliký; lépe jest rozdělití ji dle genitivů a jest pak *-is -eris* a *-is -inis mascul.*, *-is -itis* a *-is -idis* jakož i rovnoslabičné *vis -is* femininum.

Koncovku *-aus* zbytečno jest jmenovati, ježto v ni zakončena jsou jen dvě substantiva *laus* a *fraus*, a tu lépe by bylo pro žáka místo abstraktní koncovky pamatovati si přímo tato substantiva,

Slova nesklonná *fas* a *nefas* nemajíce genitivu vylučují se z feminin *sama* s sebou, a patří jako nesklonné a *s*-kmeny mezi neutra.

Pravidlo o jménech na *-cis*, *-guis*, *-alis*, *-ollis*, *-mis* a *-nis* atd. jest nejnezdařilejší ze všech a má do sebe všechny vady, jež pravidlům Ferd. Schulze vůbec vytýkati lze; žádá se, aby často pro dvě substantiva žák pamatoval si zvláštní obecnou koncovku a to pro substantiva taková, jichž rod jest nejistý aneb která tak zřídka přicházejí, že jich žák pro svůj život nepotřebuje, a když by jich potřeboval, pak již zajisté koncovku, po které by je měl poznati, zapomenul a seznámiti se s nimi musí ze slovníka.

Pravidlo, že „na -x jest mužský konec -ex atd.“ jest příliš široké, tak že z něho musí býti mnoho výmínek a z výmínek opět výminky; ostatně ze slov na -ex -icis důležité jest jen codex a snad pumex; cortex a silex jsou communia, a defectivní obice jest spíše femin. než masc. Nejlépe tedy řci: „Slova na -ex -icis jsou po většině mužská.“

Koncovka -l patří vlastně masculinu, toliko -al m. -ali (= v nom. -ale) je neutralná.

Pravidlo: „Devět ženských s dlouhým -ūs: incus, virtus, servitus, senectus, subscus, salus, iuventus, tellus, pālus, pēcus“ odpadá jako výjimka, obsaženo jsouc v hlavním pravidle o femininech; zbývající jména zvířat turtur, vultur, lepus, mus vylučují se z neuter již rodem přirozeným.

Tím způsobem tedy na vědeckém základě upravil jsem rodová pravidla, která se v praxi dobře osvědčila a v nichž může každý snadno vynechat i doplniti, co za dobré uzná.

Třebas neodvážil jsem se uváděti substantiva přímo na kmeny, nechci tím přece vyloučiti požadavku, že má žák v hlubší věci poznání uváděn býti. Nevidí-li se učiteli, aby od žáka znalost kmenů požadoval, postačí snad, jestliže žákům věc mimochodem vyloží a sám ji vždy pravým jménem pojmenuje. Co jest kmen a znak kmenový, konečně učitel při třetí deklinaci vyložití musí; i může pak, čím dále, tím určitěji ku kmenům poukazovati.

Jako jsem již častěji poukázal k tomu, že znalost hláskosloví může se žáku tím způsobem vpravovati, že učitel vždy a ve všem užívá příslušných názvů pro každou věc, tak že žák bezděky zjedná si pojem, co jest stupňování, stahování, vysouvání atd. tak může i ve kmenosloví a tvarosloví a celé mluvnicki vůbec učitel příležitostně a takřka bezděky ke vědeckým základům učby odkazovati a tím vnaditi a drážditi chuť žáků, aby tohoto hlubšího poznání se též hleděli domoci. V grammatice školské pak budiž všudy patrné, že grammatika na těchto hlubších základech jest vzdělána, a že z vědění důkladného a pravého vyplynula; i má proto nadepsán býti kmen i vyložen vznik jednotlivých tvarův a poukazováno k hlubším jazyka zákonům: ale ovšem musí se při tom spoléhati na paedagogický takt učitelův, kterým by bedlivě rozhodoval, pokud k čemu jest poukázati a co docela mlčením pominouti.

Když však učiteli se podaří, prodchnouti žáka vědomím, že to, co jemu se podává, jsou jen počátkové, jemu že dáno stanouti sotva na prahu chrámovém vědy, tehda bude snad s úctou a snad i s obdivem pohlížeti do vnitř chrámu toho a zatouží a vynasazí se snad vniknouti až do vnitř svatyně.

Kromě cesty naznačené jsou ovšem ještě mnohé jiné rovněž k cíli vedoucí, ze všech těch však cesta přímá, kde a pokud to býti může, zdá mi se býti nejlepší a nejbezpečnější.

II.

Úryvky z theorie a nové příspěvky k prstonárodní etymologii české, podal gymn. prof. p. J. Černý z Hradce Králové jako pokračování článků svých, uveřejněných o látce té ve Světozoru 1882—3.

III.

Slovo o četbě latinské a pomůckách českých při četbě této propověděl gymn. prof. p. Jan Šafránek z Kolína. Rozprava měla čtyři části: 1. o rozsahu učiva a cvičiva latinského na gymnasiích nižších; 2. o knihách školních, jichž užívá se při vyučování jazyku latinskému mimo latinskou mluvnici; 3. o četbě a pořádku její na gymnasiích vyšších; 4. o uspořádání knih českých, jichž užívá se na gymnasiích vyšších. O této čtvrté části přednášející pojednal nejzevrubněji řka:

Rád uznávám velikou péli a nevšední dovednost těch pánův, kteří podjali se nesnadného úkolu napsati knihu pro potřeby školské. První řádný a dosti samostatný komentár Slavíkův k Caesarovým zápiskům o válce gallské od r. 1869 vykonal svůj záslužný úkol — o tom zmínky neučiním. Řed. Podstatného: P. Ovidia Nasona vybrané básně (Praha 1880; cena 1 zl. 50 kr.); téhož: P. Verg. Maro (Klatovy 1882; cena 1 zl. 20 kr.), prof. J. Černého Q. Horatia Flacca: Vybrané básně (Praha 1882; cena 1 zl. 80 kr.) jsou knihy velmi objemné a v nich mnoho je dobrého uloženo; jsouť dobrou celkem pomůckou při domácí přípravě. Zejména komentár prof. Černého, pokud odkazuje ku básnické paralelní četbě české, je pokusem výborným. Ale se stanoviska školského nutno je šetřiti v poznámkách pravé míry. Jinak se žáků znechutí ta spousta drobného tisku a nepodívá se do ní. Není zajisté úkolem vydání školního vyložiti všecko, co vůbec vyložiti se dá, ale ovšem vyložiti vše, co výkladu zaslужuje. Takto snahou po úplnosti mají tři knihy ty společnou vadu: jsou to komentáře poznámkami přeplněné, z nichž je dobrá třetina zbytečná, jsou to dále komentáře na hmotné poměry českých žáků drahé, poněvadž nadbytně objemné.

Sledoval jsem knihy ty velmi bedlivě a ze zkušenosti ve škole nabyté doporučuji, by pro potřeby **školské** pracovány byly komentáře dle následujících zásad:

1. V básních nebudíž užito počtu veršů tak libovolně, jak dosud se děje; čísla originalu buďte přesně zachována, vedle toho měj vydavatel druhý počet svůj běžný (tak na př. Zechmeister). Tím odstraníme babylonský zmatek v citování a v odkazech. Kdo potom bude práci takovou posuzovati, bude míti měřítko spolehlivé. Najde-li však žák čta Ovid. Amor. II. 6. 7: „quod scelus Ismarii quereris, Philomela, tyranni“ v poznámce: „o věci viz ex Pont. I. 3. 39; Ismarii viz Heroid. I. 46“; a svědomitě-li

hledá, pak ztrativ aspoň čtvrt hodiny času, sezná, že hledal marně. Citáty oba jsou špatné a býti má odkaz k *Metam.* VI. 424. což na str. 197. Anebo poznámka k *Ovid. Metam.* I. 183.: „viz o věci *Trist.* IV. 593“ opět marna, poněvadž není textu. Podobně pozn. k *Metam.* XIII. 107. str. 263. Četné odkazy k veršům *Homerovým* neplatny jsou, poněvadž čísla veršův u *Homera* dle vydání *Hoheggrova*, *Zechmeisterova* i *Steinmannova* jsou přerůzná.

2. Nebudiž udáván podrobný obsah v knize školní. Jen tam je dobrý, kde pro souvislost při výběru z celku stručně vyplňuje mezery mezi vybranými partiiemi. Jinak však obsah a jeho znalost je úkolem školy. Dle této zásady zjednoduší se valně objem všech komentářů. *Org. Osn. Dodatek II.* 3. pg. 113 dří, že učitel má „přesnými otázkami sám zkusiti a se snažiti, aby žáci postup myšlenek v jednotlivostech mohli důkladně sledovati.“ Tu je každá pomůcka nemístna a jen obsah ve škole společnou prací žákovstva pořízený má nějakou cenu a přispívá valně ku zbystření soudnosti žákův, jak *Org. Osn.* uznává tvrdíc, že „v této pozornosti jest podstatný prostředek vzdělavací.“

3. Ve výkladech šetřeno budiž pravé míry a budiž vykládán spisovatel sám sebou a nebudiž zanedbáván po stránce *aesthetické*. Vzorem nám mohou býti výklady *Lhomondovy*, *Reinhartovy*, z českých *Kotsmíchův*, *Králův* ze *Sofoklea* a pěkný výklad *Steinmannův*. Kdo však při *Ovidiu* na *Vergilia* a při tom na *Horatia* odkazuje, koná práci školám našim neužitečnou. Nač na př. poznámka k *Ovid. Heroid.* XIV. sedmírádková, citát to z *Hor. Carm.* III. 11. když báseň ta není ani v *Gryсарově* sbírce *Horatiových* básní ani v komentáři prof. Černého? Nač do komentáře *Vergiliova* vkládati celých 10 stran o úměře slov a *alliteraci* u *Vergilia*? Není pravé míry, ba není *paedagogické* zásady šetřeno, dán-li někde výklad dvojí jako *Aen.* I. 120; nebo *Hor. Carm.* II. 10. 9. atd. K čemu poznámky: „jak bys vázal“ a pod.? (*Aen.* I. 66.) Lépe odkaz ku § *grammatiky*. V komentáři prof. Černého mohl na str. 284, 285 úvod k *Hor. ad Pisones* o položení býti kratší a jadrnější. Při pravé míře poznámek odvarujeme se všech zbytečností. Tak není na př. třeba při *Serm.* I. 1. 108. činiti poznámku žákovi o *filologických* *cruces* atd. Co však výkladu hodno, budiž vyloženo vždycky. A tu dosti zhusta nacházíme místo nesnadné — a komentáře mlčí. Tak na př. *Ovid. Metam.* V. 347: „*vasta giganteis ingesta est insula membris — Trinacris, et magnis subiectum molibus urget — aetherias ausum sperare Typhoea sedes*“; tyto verše zasluhují výkladu neb aspoň pokynu pro neobyčejný slovosled; tu žák je v opravdové nesnázi a rádce jeho, komentář, ani zmínky nečiní. Podobně *Metam.* V. 409: „*est medium Cyanes et Pisacae Arethusae, quod coit angustis inclusum cornibus aequor*“; podobně *Met.* VIII. 715 (*cum deum di sint, et qui coluere colantur*) *Metam.* XIII. 204:

(primaque lux nostri tecum fuit illa pericli). Stejně slušelo vyložití Aen. I. 190. (vina bonus quae deinde cadis onerarat Acestes) dle Kvíčalových Vergilstudien str. 62. V Horat. Serm. I. 9. 69 dí se při „tricesima sabatta“, že nepovědomo co znamená, velmi dobrý výklad je u Fritzsche pag. 210. Při Hor. Carm. III. 29. „prudens futuri temporis exitum caliginosa nocte premit deus“ dlužno upozorniti na Erbenovo: „však lépe v mylné naději snítí, před sebou čirou temnotu...“ Srov. Epist. I. 2. 62: ira furor brevis est: „jeť krátko bludu, dlouho muk“ Jgm. Stránce aesthetické není dosti učiněno, je-li několik odkazů ku tropům a figurám.

4. V poznámkách a výkladech školních nebudiž nesprávnosti. Tak Aen. I. 95. „ingens“ není Aeneas „těla ohromného“, ale bohatýr, junák, je to epitheton significans. Aen. II. 49. odkázáno k Sofokl. Filokt. 665. a má býti Aias! (*ἔχθρων ἄδωρα δῶρα κοῦκ ὀνήσιμα*). Ta chyba přešla z poznámky Ladewigovy (II. 45) do pozn. Podstatného.

5. Tisk v poznámkách budiž větší a zřetelnější, v textu jak možno nejsprávnější. U latinských textů je to snadnější, a přece řecké texty máme o mnoho dokonalejší! Množství chyb tiskových nalezá se na př. ve vydání vybraných básní Ovidiových od Podstatného, jako Fast. I. 559. servata male porte (parta) boum; II. 229. contra tot milia fertes (fortes); Metam. II. 43. veros ait ceditit (edidit) ortus; II. 128. inhibere volentes (volantes); V. 314. cedamus (cedemus) campis; VII. 34. oculosque vivendo (videndo); VII. 58. artesque locorum (viorum); VII. 63. micinia (inimica); VII. 125. hastos (hastas); VII. 860. infelicem (infelix) animam . . .

6. Na konec mám ten požadavek, aby netoliko v bezúhonné formě, nýbrž i ve sličné a vkusné úpravě dány byly mládeži naší knihy jak úplně spolehlivé, tak i laciné. Sličnou na př. úpravu a pěkný papír i tisk zřetelný má Cornelius Nepos ed. Fr. Patočka 3. vyd.; pak Slavíkův text Caes. de Comm. bell. gall. u nakladatele Kobra; v obou knihách viděti velikou píli o řádnou korekturu. Patočkovo vydání Livia u Bellmanna je prací velice pečlivou, ale papír i tisk dosti chatrný, místy až prosakující. Podstatného Ovidius má drobný tisk a poměrně mnoho chyb; básně Vergiliovy tištěny svědomitěji; úprava vydání Horatiových básní u Otty je vsí chvály hodna. Jinak však má se to s cenou. Nebrojím proti ceně vydání nynějších, ale jsem přesvědčen, že možno uspořádati dokonalé vydání pro potřeby školské tak, aby nikdy cenu 1 zl. nepřesahovala cena exempláře. Nevěřícím důkaz toho podala jednota českých filologů vydáním Demosthenových řečí od dra Ed. Kastnera, které je lacinější než pouhý text Paulyho. A má-li u nás poněkud studiu humanitátnímu poslouženo býti, je třeba vzíti v úvahu reformu komentářů.

Ale nejcitelnější je potřeba laciného, pěkného slovníku latinského. Záslužná práce Vojáčkova (7 zl. 50 kr.) bude sice vždy základem, ale potřeby školské žádají si této nápravy:

a) Aby vypuštěna byla zúplna zbytečná část německá; b) aby při významech šetřeno bylo logického postupu a různěno bylo bedlivěji užívání slov samých, asi tím způsobem, jak učinil Fr. Patočka v slovníku k Liviovi; c) aby frase a citáty netoliko byly uváděny, nýbrž také přeloženy; tím právě vyniká výborný slovník Fr. Lepaře, který je při řečtině žáku vzácnou pomůckou; d) aby při výběru slov dbáno bylo větší opatrnosti a rozvahy. Tu pak bude záslužno míti zření k českým humanistům a z jich spisův hojně kořistiti. (Na př. Veleslavín: funditus ex re publica sustulit = z veřejné správy z kořenu vymýtiti; pobjovati, zvalčiti debellāre; animi et spiritus = odvaha a pých. V Žalt. Vittenberském: nares chřpí; pauperes chudina; decipere oblouditi; laqueus osidlo; frugifer plodistvý; ancilla roba; discere těž uvykati...) Hledá-li na př. quintán čta Ovidia slovo „inguen“, najde s. v. „dýmě, tříslo, rozkrok, hanba“ — a z toho nevezme si a vzíti nemůže pro překlad nic. Septimán překládaje Cicerona přeložil slovo „labes“: kaz, zmaz, spliha, záškraba, drast“; upozorněn byv, že labes ve významu přeneseném, měl vypsány významy: „hanebník, hubenec, smola, psina, psotník...“ Oktaván Horatiovy nugae dle Voj. přeložil: lašky, pak titěrky, frašky, balamutstvo, tlachy, vachly, plesky, žvamy, tlampy, čačky, kudrlinky, šut...“ Ty neblahé příklady snad dostačí, abychom žádali větší opatrnosti a rozvahy. Sice jinak nedivíme se, pohodí-li žák drabým a málo užitečným slovníkem a vezme-li útočiště ku překladu! Otázku speciálních slovníků rozhodnouti nemíním; máme již tři; k Nepotovi od Steinmanna a Patočky; k Caesarovi od Slavíka, k Liviovi od Patočky, práce to dobré a velice prospěšné; ty budou již spolehlivým základem k pořádnému slovníku latinskému; v hovorů o věci té vyslovil se kompetentní soudce, že speciální slovníčky mají při textu býti a nemajíce více rozsahu nade 2 archy mají obsahovati Ovidiana, Liviana, Sallustiana atd. na tom přestávající.

O dobrých stránkách učebnic se nezmiňuji, na těch měniti třeba není; ale tyto vady odstraniti je naší povinností, by nehynulo pak studium humanitní samo. Vděčnost naše a uznání těm, kdož roli klassickou vzdělávali a vzdělávají, ale dle zásady: amicus Plato, magis amica veritas.“

IV.

Kterak by možno bylo bez újmy předepsaného cíle vyučovacího při gymnasiích real. j. pouhých umenšiti počet úkolů domácích.

Rokování zahájil navrhovatel předmětu tohoto řed. gymn. p. V. Slavík z Nov. Bydžova, dotýkaje se stručně četných stesků na přílišnost psaní mládeže gymnasiijní se strany lékařů, rodičův i dozorců její, o něž opírají se zajisté valnou měrou

í známé výnosy ministerské proti přetěžování žactva při školách středních; upozornil, kterak i učitelům působí nesnáze při školách četných téměř až nepřekonatelné tolik oprav z jediného předmětu, nemají-li odbyty býti jen bez výsledku, při tom pak ovšem, jak nespolehliva a nerozhodna jest váha prací domácích a kterak náležitá — jak předepsáno — příprava domácí na každou hodinu téhož předmětu sama o sobě také jest písemnou prací domácí; opíraje pak se o zásadu nezvratnou: neukládejme, co bez přepínání sil nelze vykonati řádně, sice sami buď navádíme ku povrchnosti, nebo kazíme zdraví a odnímáme chuti pro předmět, který zastupujeme, předkládá k úvaze a po případě ku předložení na vys. místech rozhodných osvědčení toto:

Poněvadž písemné úkoly domácí 1. jakožto měřítko prospěchu žákovy nevalně jsou spolehlivy, zejména pak tam, kde přicházejí co týden z téhož předmětu (lat. v III. v 1. běhu a IV.), často konají se buď na ujmu přípravy pro předměty jiné, neb odbývají jen povrchně, nebo vedou konečně nejspíše k jakémusi přetěžování žactva, proti němuž namířen jest již výnos vys. c. k. ministerstva vyučování ze dne 17. února 1876 č. 2501, obzvláště pak odstavec 4. vys. vynesení minister. z 28. listopadu 1883 č. 20416; poněvadž oprava 6 úkolů za měsíc z jediného předmětu dle nařízení velesl. c. k. zem. rady šk. ze 30. pros. 1876 čís. 1556 zvláště ve školách četnějších buďto rovněž přepíná sly učitelovy, nebo vede ku povrchnosti, při učiteli škodlivější než-li při žáku, nadto pak ku řádnému jí provedení ve škole (zvláště případně-li v témdni svátek) ani času není, leda na úkor četby předepsané; poněvadž 3. domácí příprava, jak nařízena jest návodem vys. ministerstva pro každou hodinu četby, dobře odbývati může místo úkolu domácího; — proto shromáždění vyslovuje své přesvědčení, že bez ujmy předepsaného cíle vyučovacího mohlo by se přestati na skrovnějším počtu úkolů.

Osvědčení toto schváleno jednohlasně.

V.

Kterými prostředky možno působiti k šíření a povznesení klasicismu. O předměte tomto jednati pro pokročilost času nebylo lze, i určen jest za první předmět jednací sjezdu příštího.

Jazykozpyt a předhistorické užívání kovů.

Podlé O. Schradera napsal dr. Em. Kovář.

Z celého znamenitého spisu Schraderova „Sprachvergleichung und Urgeschichte“ (1883) jest obsahem nej-

bohatší a též svou důležitostí vynikající odstavec třetí, v němž jedná se o předhistorickém užívání kovů a jehož obsah tuto podáváme.

Doba, kdy lidstvo kovů a jejich cenu poznalo, jest důležitým bodem v dějinách vzdělanosti. Kovy způsobily veliký obrat v celém životě a jednání člověka, jejich vlivem nastalo nové období a v lidstvu se odchovala nová generace. Již staří uznávali tuto důležitost a dle náhledu původních filosofů musely se kovy z vnitřností země dostati způsobem neobyčejným; tak Lucretius zpívá *De rerum natura* V, 1250—55 o strašném plameni lesu na půdě kovů plné. Týmž způsobem dle Poseidonia u Straba c. 147 poznali ve Španělských ložiska zlata a stříbra. Podlé finské pověsti (Kalevala IX) bylo železo, jež se vyřinulo z plných náder tří od Ukka stvořených panen, od ohně, bratra Ukkova, ukradeno a skryto, ale od kovářského umělce Ilmarina nalezeno a do kovárny přineseno.

Lečť všechny kraje nejsou stejně obdařeny bohatstvím kovů a tu vyváží se kov z krajín, jež jím oplývají, do oněch, jež ho postrádají, čehož doklady se dají uvésti z nejstaršího starověku. Obchod, plavba, poznání země má tu svůj počátek i tepnu svou.

Kovy putují od národu k národu, z kraje do kraje a záhy se jim dostává úkolu veledůležitého. Dříve se vedl obchod na výměnu (srovn. lat. pecunia a pecus; got. faihu, ang. feoh); i Homér vedlé peněz kovových má výměnu s dobyt看em. Měřila-li se dříve u Římanů cena dle stád, měřila se později i dle kovů (aes-timare), nejprve beztvárného (aes rude), později určité míry (váhy) a formy, se znakem (aes signatum), jímž byl, což je charakteristické, původně vepř, nebo ovce, nebo skot.

Kovy tvořily záhy v povědomí lidském souvislý řetěz, což se i v jazyce jevílo. Nevědělo se sice hned, že jsou to druhy téhož rodu, neboť slova znamenající kov jako rod vyskytují se až ve fásích pozdějších; dříve ku označení kovu jako rodu užívá se slov významu užšího (pars pro toto), tak v sanskr. ayas, zend. ayañh, ayokšusta (tekutý kov), řec. χαλκός, horněm. erz, slavlit. ruda; řeckého μέταλλον, z něhož lat. metallum vzniklo, s významem kovu užívá se dosti pozdě. U Herodota, kde se poprvé vyskytuje, má ještě pouze význam dolů, bání; i lat. metallum má obojí význam: doly, kov.

Souvislost kovů jeví se však v jazycích tím, že v jednotlivých mívají z pravidla týž rod, v sanskrtě, zendštině, slovanské, italštině a germanštině neutrum, v řečtině a litevštině masculinum; odchylky množí se, jdeme-li směrem severovýchodním; v germ. stahal je masc. a neutr., smida fem., v lit. ruda, geležis, ve slov. ruda, měď, ocěľ fem., kositerь masc.

V nejstarších památkách vzdělaných národů jest při vypočítávání kovů týž určitý pořádek v řadě: zlato, stříbro, měď, železo. Tak nalézáme v nápisech staroegyptských, v bibli, v assyr-

ských klínových nápisech, ve vedách, u Hesioda, u něhož dle nich nazvány jsou čtyry věky lidské (stupně kulturní). Dříve než k úvaze o jednotlivých kovech přijdeme, všimněme si mistra, jehož uměním nabylы kovy své důležitosti pro člověčenstvo.

Pověsti o mistru kováři sahají do šedé dávnověkosti. V bibli (Mojž. I, 4, 22.) dávno před potopou vypravuje se o Thubalkainovi, v Rgvedě Tvaštā kuje hromové klíny Indrovi, Zendavesta má za genia kovů jednoho ze sedmi Amēša speñta kšathra vairya. Pro Olymp pracuje dilo kovářské Hefaiostos, římský Vulcanus, a již v Carmen saliare jmenuje se mistr kovářský Mamuvius, a v Eddě se mluví o práci kovářské.

Ale při tom všem nelze se právem domnívati, že by byli předkové našich indoevropských národů znali kovy a uměli jich užívati a že by umění kovářské bylo u nich kvetlo v době, než pranárod rozdělil se v pozdější množství národů indoevropských. Názvy kováře nejsou etymologicky spolu příbuzny, leda stbulh. vǝtr̥ a stprus. wutris, pak germ. smidar a stbul. mēdar̥, jež ostatně mohou býti samostatnými odvozeninami od smīda (kov) a mēd̥. Z pravidla mívají jednotlivé jazyky indoevropské pro kováře svůj zvláštní název, jenž je ve všech jejich nářečích týž, na př.: v germ. stněm. smid, anglsas. smith, stnord. smidr, got. smith; v ital. lat. fāber, pic. fāber. Vysoké stáří těchto názvů v jednotlivých jazycích vysvítá i z toho, že je v nejstarších vlastních jménech nalézáme, tak v Rigsmalu Smidr, v lat. Fabricius.

Názvy jednoho jazyka přejímají se od jiného indoevropského na př. lit. rudininkas z pol. rudnik, alb. kovač ze stbul. kovač̥; z jiného (ne indoevropského) zřídka, na př.: alb. alvan z tureckého; často však názvy jazyků indoevropských přešly k národům jiným, tak germanský k Lappům (smid, smirjo), slovanský k Maďarům (kovacs), litevský (kalvis) ku Livonům a Estoncům (kalev, kalevi), u nichž název národního hrdiny a otce hrdinů, jakož i kovářského umělce Ilmarina Kaleva s názvem kováře souvisí.

Názvy kováře v jednotlivých indoevropských jazycích trojího jsou původu:

1. jsou odvozeninami od názvů kovů, řec. χαλκός, σιδηρός — χαλκός, σίδηρος, stněm. smīdar — smīda, stbulh. mēdar̥ — mēd̥, kuzнь — kuzнь, pol. rudnik — ruda; tu srovnati sluší týž proces i v jiných jazycích na př.: lapp. ravdde, fin. rautio — fin. rauta (železo);

2. odvozeninami od sloves kouti znamenajících: lit. kalvis — kalti (lat. cellere), slov. kovač̥, kovář, kował — kovati (lat. cudere, stněm. houwan);

3. souvisí se všeobecným názvem pracovníka: sanskr. kār-māra — kar, lat. faber — facio. V germ. (na př.: got. smitha, stnor. smidr) byl původně význam týž jako lat. faber, odkud jsou složeniny stněm. ērsmid, chaltsmid, urtailsmid anglos. wigsmid,

vundersmid, stnord. ljôdasmidr, bölvasmidr. Totéž i ve finských jazycích pozorujeme, kdež vedlé seppä (kovář) nalézáme i fin. runoseppä (mistr v básnění runovém), purrenseppä (mistr v tesání lodí), estn. kingsepp (obuvník), rättsepp (krejčí) atd.

Podobně se to má s názvy nástrojů a pomůcek kovářských. Ani názvy řecké nejsou příbuzny s latinskými, ani sanskrtské s eranskými. Že původně nástroje ty z kamene byly, dokazuje shoda sanskr. açman — stbul. kamenš; též stnord. hamar, u něhož hamar je stbul. kamenš; got. auhns = stněm. ofan.

Ve finštině sluje kovářna paja, v eston. paja, pada, což pochází z germ. potta, pott, potte (hrnec), lit. pūdas; souvislost významu hrnec a kovářna upomíná na časy, kdy kováři táhli od místa k místu a měli všechno náradí a pomůcky s sebou. Opakem toho jsou společné kovářny ve středověku, v nichž každý, co chtěl, ukováti sobě mohl a kterým podobně snad znal Homér, u něhož Odys. XVIII, 328 *χαλκήιος δόμος* je srovnán s *λέσχη* (hebr. lišekāh).

Z dat jazykozpytných nemůžeme tudíž souditi, že by pranárod před svým rozdělením byl znal mistra kováře; zkoumejme a porovnejme však nejstarší pověsti jeho se týkající.

A. Kuhn (Kuhn's Zeitschr. IV, 95) ukázal příbuznost pověsti o Hefaištovi a Daidalovi v Řecku, o Völundrovi a Vielantovi u Germanů, jak se jeví ve Völundarkviða a Vilkinasage. Völundr, kovář severu, byl od krále Niðadra, aby ostal na Sáoarstadru, ve svazech propíchnut a tak ochromen; totéž jeví se u Hefaista, který má u Homéra příjímí *κλλοποδίων ἀμφιγυήεις*. Völundr učiní ve svém zajetí násilí královské dceři Bōðvildře a Hefaiistos Atheně, když dá u něho zhotoviti zbraně.

Jako Völundr násilně jest na Sávvarstadru zadržen od Niðudra, tak Daidalos od Mina; vléčí údolí, v němž prý pracuje, podobá se labyrinthu Daidalovu. I Völundr i Daidalos vymyslí a vyrobí si sám křídla, na nichž vzduchem přechne. U Germanů Völundrův bratr Egill a u Řeků Ikaros, syn Daidalův k zemi ze vzduchu spadne. Leč Daidalos nemá s Hefaiistem nic společného, podobně není nikterak ve spojení nikde v celé řecko-latinské mythologii s uměním kovářským. Těž jest heros v architektuře a spojení jeho s foenickou Kretou ukazuje, že jest původu orientalského. Význam slova Daidalos jest příliš všeobecný (*δαιδάλλω* — uměle zhotovuji), než aby z něho něco vykládati se mohlo bližšího.

Hefaiistos jest jako vedský Agni původně stla přírodní a lat. Volcanus (srovnej sanskr. varç lesknouti se, varças lesk) v původním významu s leskem ohně souvisí. Agni má atribut apād — beznohý, což vhodně řeckým atributům Hefaiistovým odpovídá, a tu zdá se, že původní představa indoevropského pranároda o kulhání ohně nebo nedostatku nohou, z nichž prvá z podobnosti jeho plápolání s kulháním vznikla, přenesla se na personifikace ohně, na osoby, na bohy ohně atd. Báje tato jest

tedy u jednotlivých národů indoevropských dědictvím z pravěku. Germané zajisté jako Řekové dlouho ctili síly přírodní a původní názor mohl se tím též dlouho udržeti.

Velmi rozšířený byl náhled, že kovářství bylo vynalezeno a provádí se od bytostí nadpozemských. V germanském severu jsou pověsti o obřích se železnými zbraněmi, v jejichž vlasti jest železný les. Jména některých Jarnsaxa, Jarnglusura souvisí s iarn železo. Vedle nich však i pídimužici jako kováři se objevují, jejichž název staroněmecký alp, anglos. älf, stnord. älf (vedle stněm. twer, anglos. dweorg, stnord. dvergr) A. Kuhn (Kuhn's Zeitschrift IV, 110) uvádí v souvislost s ind. ṛbh u a má je za duchy zemřelých. Vilkinasage vypravuje, že Vielant byl od otce Vada dán do učení nejprve k Mimirovi, ale když se mu od Siegfrieda a jiných tovaryšů zle vedlo, dal jej otec ku dvěma trpaslíkům v hoře Kalova. Ve Völundarkviðe se Völundr nazývá též älf a liodi — soudruh pídimužikův a vīsi älf — kníže pídimužikův.

Obrům severním odpovídají na jihu Kykloponé, kteří dle pověstí v sopkách Sicilských jako tovaryši Hefaistovi pracovali. Však i představa o trpasličích byla na jihu rozšířena. Hefaistos býval v trpasličí postavě zobrazován, tak jistě v chrámu memfidském (srovn. Herodot III. 37.), jinde jeho pomocníci přejali tuto postavu (na jednom basreliefu louvreském). Do kruhu těchto představ patří snad též Ἰθαῖοι Δάκτυλοι.

S obdivem umění kovářského souvisí starý náhled o tajuplných a čarodějných prostředcích mistra kováře i představa jeho samého jako čaroděje. Do kruhu těchto myšlenek patří jistě zmínění Ἰθαῖοι Δάκτυλοι od nejstarších památek γόητες (čaroději) zvaní. Náhled ten trval dlouho, tak u Irů volá sv. Patrick rozličné ctnosti proti kouzelným slovům žen, kovářův a druidů (Windisch, Ir. Texte, I, 7, 48.), u Rusů slovanští svatí Kozma a Damian, výteční lékaři, v pohádkách vystupují i jako nadpřirození kováři v stálém boji s hady. Rovněž u Germanů a Čudů jest umění kovářské s čarodějstvím spojeno.

Zajímavo jest, že se obyčejně o třech mythických znamenitých kovářích mluví. U Řeků jsou to Κέλυξ, Δαμμαμενεύς, Ἄκμων, u Germanů Mime, Hertrich, Wieland a též v starofrancouzském romans de Fierabras kovali devět slavných mečů tři bratři Galand, Magnificans a Airsiax, kterážto pověst francouzská jest ovšem původu germanského, čemuž nasvědčuje i jméno Galand = Wieland. Jako Ἰθαῖοι Δάκτυλοι vynášeli daktylický rytmus a nástroje hudební z Frygie do Řecka přinesli, tak i germanští trpasličí kovářští milují tanec a hudbu (srv. Grimm, Myth.³ 438) a kováři připisováno jest básnění (srv. stnord. ljóðasmiðr, stněm. leodslahs) a ještě ve středověku byli známi kováři básníci (srovn. Wackernagel, Kleinere Schriften, I, 49).

Kováře líčí pověst též jako lživého a zálebného člověka, tak i Hefaista i Völundra. V Kalevala (IX, 230.) pták Hiiisihv snáší mu hadí jed do ocele na ostření mečů.

Byl-li pohanskému lidu kovář lživým čarodějem, tu po zavedení křesťanství uveden ve spojení s ďáblem a pověsti o obou mají mnoho společného. Ďábel je černý mistr, kuje, staví, jest kulhavý, byl jako Hefaistos svržen s nebe atd.

Báje a pověsti nejen o kováři, ale o všem, co s jeho řemeslem souvisí, jsou hojné, obsahem bohaté a podivuhodně se shodující u všech národů, jež vyčistí a srovnati bylo by příliš obšírné. Přejdeme k jednotlivým kovům!

Ačkoli staří na př. Lucretius bájili o době, kdy leželo zlato pohozeno pro neužitečnost a železa lidé sobě více vážili, předce pokud jen do minulosti nahlédnouti stačíme, vždy kdekoli se setkáváme se zlatem, nalézáme všude, že cení se vysoko a hájí se v starověku v závoj protkaný samými krásnými bájemi a mythy. V Aegyptě, o němž máme nejstarší historické zprávy, nalézáme na obrazech a nápisech Aethiopy nesoucí poplatek v pytlích, kruzích, deskách zlatých a též Assyrové a jiní zobrazují se jako zlatem plátcetí poddaní.

V Aegyptě sluje zlato nub, kopticky noub, od čehož pochází nejspíše jméno Nubie. Zobrazení jeho jest svinutý šat se dvěma cípy, v němž zlatá zrna přetřásáním se čistí, starší docela pytel, z něhož voda srčí (srvn. hebr. sāgag a ř. σακκίον). V Thébách drží pytel takový dva lidé a nad obrazem je nápis „příprava zlata.“ V staeg. nápisech se rozeznává dvojí zlato: nub en set — zlato skalní a nub en mu — zlato říční. Zlato říční zajisté snáze a spíše pozornost poutá a poutalo ji dříve než zlato skalní, které hledati a čistiti jest práce velmi těžká. To dosvědčují i staré zprávy zmiňující se z pravidla o zlatonosných řekách. V starém Aegyptě se však od pradávna zlato též dolovalo a máme docela i popis staroegyptských dolů u Diodora Siculského (III, 12—14), kdež se mimo jiné i o utrpení dolujících odsouzencův drasticky líčený obraz nachází.

Národové semitští sousedíce s Aegyptany hojně s nimi se stýkali a tedy zajisté záhy poznali u nich vzácný kov. Že Semité zlato již v pravěku znali, dosvědčuje shoda názvu jeho hebr. zāhāb, arab. dsahab, chald. dehab, syr. dahbo; jiný název zlata assyr. hurāšu, hebr. chārūz jest jen u severních Semitů obvyklým. Oba pak názvy uvedené značí lesklý. Hebr. ketem nalézáme i v staroegyptštině.

Konečně znali zlato i Arejci, dříve než se rozdělili na Indy a Erance, neboť védský název hiraṇya nejen v kořenu, nýbrž i v suffixu shoduje se s avestským zaranya. Předoaasijská Anaitis slula u Peršanů Ζαφῆρις t. j. zlatá; v novoeranských dialektech jsou názvy téhož kořene. R̥gveda připomíná řeku nejzazšího severu Rasā a s ní shoduje se v tom Avesta nazývající tuže Ranhā,

což jsou asi společné upomínky na řeku tekoucí v původní společné vlasti inderanské, která dle domyslu badatelů jest asi Jaxartes. Tu však museli Indové znáti i zlatonosný Polytimeos (Zerafsān), který v sobě choval drahocenný kov. Po rozdělení kmene ve dva národy, měly tyto hojnost řek zlatonosných v nových vlastech a zvláště Indie jimi oplývala, takže u starých spisovatelů platila za zemi plnou zlata. A již Rgveda vyzývá na zlato bohatý Indus; její pěvci jeví již dychtivost po tomto drahém kovu a připomínají též čistění jeho čili rýžování (jako v Aegyptě) (adbhyō hiranyam punakti — vodou zlato čistí; srv. Zimmer, Altindisches Leben, 49). V pozdější sanskrtě je bohatá terminologie zlata, z níž o jednom jen názvu se zmíníme, který souvisí s rozšířenou pověstí.

Herodot (III, 102—105) a po něm jiní vypravuje o kmenu severoindickém po zlatě dychtivém. I jsou prý v jeho zemi obrovští mravenci, kteří kupky země stavíce nahazují na ně zlatý písek, jež třeba jen sebrati a naložiti na velbloudy. S velice rozšířenou touto pověstí souvisí i Hesychiova glossa *μεταλλεῖς μύρμηκες*.

A vskutku staří Indové znají na severu Indie kmen Darada po zlatě bažící, který zlato nazýval pípilika — mravenec (Mahābhār. 2, 1860), což dle Lassena souvisí s krtky v písečných krajích tibetských, již jsou mravencům podobní, hromádky pak od nich vyházené mohly obsahovati zlatý písek, odkud povstala chybná domněnka, že zvířátka ta mají jakýsi pud k hledání zlata. Jinak se vysvětluje pověst ta i tak, že tajemnými zvířaty těmi jsou vlastně lidé, jak dosud v Tibetě hojně kopají v zemi hledající zlato (srov. Ausland, 1873, čís. 39).

V Evropě nachází se zlato na mnohých místech a již staří vypravovali o velikém bohatství zlata Španěl, Gallie, Švýcar, Norska, Makedonie a jiných zemí. Bylo-li zlato již v předhistorické době známo, nevíme, a nepoučují nás o tom žádné archeologické památky.

Řecký název zlata *χρῦσός* souvisí nejspíše, jak poznali již Renan, Hahn, Benfey a j. s hebr. *chārūz*, assyr. *hurāšu*, kterýž název u Foeničanů znám byl; k tomu pak dodati sluší, že právě Foeničané první počali v Řecku kopati zlato na Thasu a v Pangaeoně. Assyrského původu jest i *μνᾶ* (lat. mina), jež se nejprve u Herodota vyskytuje a též do Indie již za dob vedických se totéž assyrské slovo — manah dostalo (sansk. manā). — Zlato mohlo se do Řecka dostati ještě jinou cestou. Herodot (IV, 23—31) vypravuje o zemi severovýchodně od Pontu, kde dlouhá zima vládne, kde bydlí lidé jednoocí, jež Skythové nazývají Arimaspy a mají za bohaté na zlato. Kraj ten ležel v Uralu a kmen ten náležel k uraloaltajským, jež záhy znaly zlato, neboť se ho dosti v těchto krajinách vyskytuje. Ve všech jazycích uraloaltajských, ačkoli geograficky velmi jsou vzdáleny od sebe, je název zlata týž: altun,

altyn, iltyn, jen v jakutštině altun značí měď a zlato sluje kysylů kómýs — červené stříbro, kterýž obrazný název lze porovnatí s jiným sanskr. názvem mahārajata — veliké stříbro. I archaeologie svědčí tomu, že Uraloaltajci záhy poznali zlato a u nich mohli kupci řečtí, kteří až do Uralu zajížděli, zlato poznati. S tím snad souvisí i pověst o plavbě Argonautů za zlatým rounem do Kolchidy, čehož se již Strabo c. 499 domýšlel. Pověst sama byla nejdříve u Uringů a jest původu foenického, avšak od Řeků byla přetvořena v duchu národním.

V Itálii sluje zlato aurum, sab. ausum, název původu jistě italského, jenž souvisí snad s kořenem us — hořeti a tedy dále s lat. aurora, umbr. ose, paelign. uus. Název latinský přenesl se k Celtům a Albancům; římsí kupci donesli zlato až i k národním pobaltickým, jak patrně vysvítá ze stprus. ausis, lit. aukšas; podobně Islandané mají eysir.

Germ. gulth souvisí etymologicky se slovem zlato, kteráž slova jsou však dosti těžká k vysvětlení. Ostatně znali nejstarší Slované i Germané zlato jen z pověstí a viděli je zřídka.

V nejstarších hieroglyfických nápisech nalezá se při vypočítávání kovů stříbro častěji před zlatem než za ním, což se i v assyrských nápisech často pozoruje; patrný to důkaz, že byla v pradávných dobách kulturní epocha, kdy stříbra si více vážili než zlata, čehož příčina leží v tom, že se toto velmi zřídka vyskytuje a že pozdě byl poznán drahocenný ten kov, jak dosvědčují i archeologické památky. Semité ovšem záhy rozeznávali zlato od stříbra (srvn. vedlé názvů zlata i semitské názvy stříbra assyr. sarpu, arab. zarfu, a assyr. kaspu s hebr. kesef), leč Indoevropané nikoli. V nejstarším staroindickém seznamu kovů (Vājasánōyisanhitā XVIII, 13) za hiranya — zlato jde hned ayas (kov, vlastně železo); pozdější název stříbra rajata přichází v Rgvedě jen jednou v adjektivním významu — bělostný (o koni) a jest to odvozenina od koř. arg světlým býti, právě jako yajata od yag, darçata od dark. Ve Taittiriyanahitā sluje stříbro rajatau hiranyám — bělostné zlato; podobně užívá se v staroegyptštině a koptičtině pro pojmenování stříbra názvu zlata, k němuž přidá se pak atribut značící jasný, bělostný — staeg. hat, kopt. chat, kterážto atributa později stala se názvy stříbra. I sumerský název stříbra ku-babbar znamená původně „bílý, lesklý.“ Sanskrtské rajata ve významu „stříbro“ objevuje se ponejprvé v Atharvavedě, později však má stříbro asi 17 názvů na mnoze obrazných, v nichž se hlavně podoba jeho s leskem měsíčním vyznačuje. Z názvů v jazycích eranských pouze erezata v Avestě souvisí se sansk. rajata.

O původu názvu a o tom, jak Arejci seznámili se se stříbrem, může býti tato domněnka.

Armenie je země na stříbro bohatá, dosud nalézáme tam horu zvanou Gumiš-dagh (hora stříbrná) a město Gumiš-khana (město stříbrné); snad i Erzörum (Arzen-Rüm) má svůj název od aršath — stříbro. Z Armenie mohlo se stříbro dostat i k Erancům a Iudům a armenský název shodoval se s adjektivem těchto jazyků, neboť jeho význam jest charakteristická vlastnost stříbra, i lze se tudíž domnívat, že obdrželo sanskr. rajatam a zend. erezatam význam stříbra vlivem armenštiny.

V jižní Evropě neoplývá ani Itálie ani Řecko stříbrem a proto poznali je obyvatelé tamnější dosti pozdě. Název *ἀργυρος* je svým suffixem mezi indoevropskými názvy stříbra osamoceno, kořenem ale s asijskými pojmenováními téhož kovu souvisí. Snad přijali Řekové první stříbro z Asie a s ním i jméno, které si však přetvořili, davše mu suffix dle analogie jiných slov (na př. *λαμυρός*). Stříbrné doly byly ovšem v Attice, ale dosáhly důležitosti teprve krátce před perskými válkami. Dle jedné pověsti připisovalo se vynalezení stříbra Erichtoniovi, dle jiné pověsti panovníku Skythů. Řekové věděli, že cizina a zvláště Armenie a vůbec kraj u Pontu je bohatší stříbrem než jejich vlast a již Homér připomíná město *Ἀλύβη* u Pontu, že *ἀργύρου ἐστὶ γέ-νεθλη*. Ve složených názvech míst se *ἀργυρο-* nevyskytuje, ale častěji složka s *χρυσο-*, což dobře k tomu ukazuje, že Řekové dříve znali zlato, nežli stříbro.

V Itálii sluje stříbro lat. *argentum*, osc. *aragetud*; latinský název přešel i k Celtům. Vysvětliti názvy ty je těžko, neboť posavadní kombinace italských názvů nevedly k cti.

V severní Evropě je pro stříbro společný název got. *silubr*, *stbul*, *srebro*, lit. *sidabras*, *stprus*, *sirablan*. Germanský název vnikl do lapponštiny — *silbba* a *baskičtiny* — *cilarra*, ačkoli na iberském poloostrově na stříbro bohatém zajisté znali stříbro před příchodem Germanů, neboť stopu toho nese snad iberské jméno *Orospéda* — stříbrná hora. Odkud by pak severoevropský název stříbra byl, dá se hádati, nikoli však dokázati. Názvy finského kmene *fin. hopea* atd. jsou podlé Sjögrena z pers. *sepid*, — bílý, čímž naznačena jest cesta, kudy se stříbro k Finům dostalo. Herodot (IV, 71) upírá ještě Skythům a Massagetům znalost stříbra.

Měď znal člověk zajisté velmi záhy, poněvadž ji přečasto čistou nalézal, při čemž poutala jeho pozornost na sebe svou barvou.

V starém Egyptě patří měď k nejstarším kovům, sluje tam khomt a byla nejobyčejnějším poplatkem asijských národů poddaných faraonům egyptským; její znaménko je původní tvar tavidla či nádoby na tavení. V sumerštině je název mědi *er*, jediný z názvu kovů, jenž nepíše se složenými idiogramy, což dle Hommela je důkazem poměrně nejvyššího stáří. Babyloňané přijali název sumerský a sluje u nich *mēd erū*; souvisí-li

toto, jak Lenormant tvrdí, s arab. *ijāru* — měď, dokazuje souvislost ta prastaré spojení nebo pradávné styky Sumeřanů se Semity. I Finové, než rozdělili se na více národů, znali již měď, soudíme-li dle souvislosti slov fin. *vaski, lapp, vešk, viesk* — měď (srovn. mag. *vas* — železo); v ugr. ostj. *woh* značí sice zlato, ale etymologicky s předešlými souvisí. Měď sluje tam *pataroh*, což dle Ahlquista značí černá měď. Dle názorů finských je měď nejstarším kovem. Z mědi je *Sampo*, jež *Ilmarin* kuje, a tento věčný kovář narodil se s měděným kladivem; podobných pověstí nalézáme u tohoto národa více. V jazycích indoevropských souvisí spolu lat. *aes*, got. *aiz*, sanskr. *ayas*, zend. *ayañh*; obtíž při hledání etymologie těchto slov je právě důkazem jejich vysokého stáří. Italské *aes* (srovn. umbr. *ahesues*, lat. *ahenus*) i měď i rudu značí, podobně germanské got. *aiz*, nord. *eir*, anglos. *ār*, stněm. *ēr*, angl. *ore*, které dosáhlo nejširšího významu, značí rudu každého druhu, právě jako něm. *erz*, stněm. *āruz*; sanskr. *ayas* a zend. *ayañh* značí železo a též novoeranských dialektky slovo s tímž významem zachovaly na př. pers. *āhan*.

Nejnovější bádání Zimmerovo ukazuje však patrné stopy toho, že *ayas* znamenalo původně rudu nikoli železo, jež ve vědeckých spisech sluje *čyāmam ayas, čyāma* — tmavomodrá ruda, pozdější *kalāyasa* — tmavomodré, *kršnāyas* — tmavé *ayas* jsou složeniny s *ayas*, a jest tu týž proces jako v staroegyptštině, kde název železa jest složenina z názvu mědi a determinativa. V básnické mluvě užívá se *ayas* metaforicky k označení rudě barvy, v *Avestě* *ayañh* má atributy, které sluší rudě, nikoli železu.

Tedy *ayas* a evropské *aes* nejen souvisí etymologicky, ale i původním svým významem se shodují, jen že *aes* význam ten lépe zachovalo, asijské pak *ayas* přijalo význam železa, čemuž podobné proměny nalézáme i jinde: sanskr. *lōha* původně měď, pak železo, mag. *vas* — železo, původně měď (srovn. fin. *vaski* měď) a podobných více.

V evropských jazycích značí *aes, aiz* atd. měď i rudu, i jest otázka, který význam je původní, zda znali původně jen surovou měděnou rudu či zda byla známa i bronz již v pravěku před rozdělením národů indoevropských. Pictet přidržel se této poslední domněnky a vyvodil z ní veliké důsledky o vzdělanosti předků našich národů. A přece jest domněnka ta chybná.

Ku bronzi je třeba míšení s cinem, jenž však praotcům našim byl neznámý; též neuměli prvotní národové mísiti kovy a proto jsou i hypotese i vývody z ní chybné. Spíše byla v pravěku doba, kdy se surová měď kamenným kladivem spracovávala na kruhy, klíny, sekery a dobu tu dosvědčují i památky archeologické.

Později když bronz vskutku se dělala a byla známa, dávaly se jí názvy mědi a zřídka obdržela název zvláštní, nový. V sumerštině je vedle názvu mědi *urudu*, název bronze *zabar* a v jednom

dvojjazyčném magickém hymnu na Gibil, boha ohně, se mluví o děláni bronze, totiž míšení mědi a cínu; jest to vůbec nejstarší zmínka o výrobě bronze (Transactions of the Society of Biblical Archaeology VI, 346). Akkadské zabar přijali záhy též Semité (arab. zifr, assyr. šiparru). V starém Egyptě sotva byla výroba bronze domácí, neboť mimo jiné není v staroaegyptštině názvu cínu. Podobně jest tomu na severu Evropy.

Jiné názvy mědi jsou v sanskr. později tāmra, tāmra — temný kov a jiné v eranských jazycích slova to cizího původu: asset. arkhiiy, arkhoy z finského, pers. bīriñj, arm. plindz z georg. špilendsi.

Starořecký název mědi a rudy je χαλκός, s kterým souvisí množství odvozenin, kdežto od σίδηρος — železo jich není podobně jako od tohoto slova nenalézáme odvozenin ve vlastních jménech, v nichž shledáváme se častěji s kmenem χαλκο. V germanských vlastních jménech objevuje se naopak kmen isen — železo, nikoli ēr — měď, ve slovanských objevuje se gvozdiže — železo a též i srebro, ačkoli názvu stříbra se nikde jinde ku tvoření vlastních jmen neužívá; za to však neobjevuje se název mědi. V celtštině souvisí jména osob Haiarn, Hoiarn, Hoiarnsevet, Cathoiarn, Haelhoiarn s haiarn — železo. Tato protiva mezi severními nářečími a řečtinou zakládá se na tom, že železo teprve způsobilo převrat v životě národů severoevropských, ale u Řeků již před tím mědi hojně se užívalo k účelům, jimž později sloužilo železo. I název kováře χαλκεύς souvisí s χαλκός nikoli se σίδηρος a tak jazyk potvrzuje Hesiodovo líčení třetího věku lidského: χαλκῷ δ' εἰργάζοντο μέλας δ' οὐκ ἔσκε σίδηρος.

Vysvětlení původu slova χαλκός jest nesnadné; ani souvislost se sanskr. hríku, hliku — cín (dle Curtia) ani se stbulh. želézo, lit. geležis, prus. gelso (dle Ficka a J. Smída) není pravděpodobna. Též město Chalkis málo nám vysvětlí. Název starořecký jest dosud v novořeckém χαλκός, χάλκωμα, kyp. charkoman a v cikánštině charkom.

Starí Řekové znali též ὀρείχαλκος. Dle užívání tohoto slova znamenalo kov drahocenný skoro jako zlato a nejspíše smíšeninu zlata a stříbra i bylo synonymem ku ἤλεκτος a Fuidas je glossuje jednou εἶδος ἤλεκτρον. Vlastní význam je skalní kov (srov. aeg. nub en set). Později označilo mosaz. Římské aurihalcum je též mosaz a zdá se býti týmž slovem změněným pod vlivem slova aurum; starým básníkům značilo aurihalcum kov bájkový bez určitého významu.

Slovauské měď souvisí s germ. smída. Snad je slovauský název vzat z germanštiny, jest feminini generis jako germanské smída, ačkoli názvy kovů nejstarších ve slovaštině jsou neutra. Slované z germanštiny vzali záhy názvy zbraní (got. hilms — stbul. šlēmъ, stněm. brunja = stbul. brъña, stněm. strala = stbul. strěla, got. mēki = stbul. mьčъ, stněm. barta = stbul. brady, stněm. deb-

sala = stbul. tesla, stněm. scart = stbul. skrada). Pro vše to byl společný význam smída, gesmide — věc ukovaná, ježž mohli Slované snadno vzít za název kovu, z něhož věci ty vyrobeny byly. Litevské varias, pruské vargian souvisí snad se zendským vairya — kovový (srov. kšathra vairya — genius kovů).

Názvy celtické umae, uim atd. jsou temné.

Pozdější název lat. cuprum souvisí s jménem ostrova „Kypros“, jenž oplýval bohatstvím kovů, a buď název sám buď jeho odvozeniny přešly do jiných jazyků (fr. cuivre, alb. kjiPRE, srb. kupor, stněm. čuphar později kopfer, angl. copper, dán. kobber, švéd. koppar, stnord. koparr, irs. copar, corn. cober, též fin. kupari, lapp. kuoppar, estn. kubar-wafk). Italské rame, val. arame — měď, alame — cín, špan. aramlre, alambre (z toho bask. alamerea vedlé domácího arraida), prov. aram, fr. airain je z lat. aeramen.

Názvy bronzje jsou původu temného, zda souvisí s nĕm. adj. bruno — temný, zda se středolat. ubryzum (obryzum aurum = χρυσίον ὀβρυζον — zkoumané zlato), zda s isl. bras, anglas. braes, ir. prás — bronz, nelze rozhodnouti. Podobně nejasný je název stněm. aruc, erezi a z něho i eston. ärts, maď. ercz. Rozličné názvy mosazu pocházejí snad od lat. massa.

Ještě sluší uvésti sanskr. lōha původně měď, pehl. rōd, pers. rōi — kov, arm. aroys — mosaz, jež shodují se se slov. ruda a s lat. raudus, stnord. raudi.

Železo nalezá se již v nejstarších nápisech egyptských a sluje tam men; na obrazích je patrnou svou modrou barvou a užívá se ho k robení zbraní a nástrojů. Leč priorita mědi jeví se v tom, že název železa znaménkem mědi se determinuje. Semité mají pro ně též název: hebr. barēzel, syr. parzel, assyr. parsillu (arab. firzil?), což dokazuje, že poznali záhy tento kov. Již v starém zákoně se připomíná, ale měď a bronz mnohem častěji (v prvých knihách Mojžíšových je poměr 4 : 83). Dle Hommela je semitský název ze sumerského barsa — železo a toto souvisí s Pers, jak sluje již v nejstarších nápisech hieroglyfických krajina na železo bohatá. Sumerské a semitské názvy železa souvisí tedy s názvem Persie stpers. Pārsā, assyr. hebr. Pāras, arab. fars a železo by tedy u nich slulo „kov perský“ (srov. cuprum — měď, vlastně „kov kyperský“).

Eranci majíce ve své vlasti hojnost železa záhy je znali a mají též společný název jeho: afg. ṡspanah, ṡspīnah, osset. afsseināg, snad i zend. haosafna.

Dle Herodota (VI, 61 a 84) byli Peršané železnými zbraněmi vyzbrojeni.

Armenský název erkath je z jazyků kavkazských (georg. rkina, laz. erkina). Ocel má společný název v mnoha jazycích: novopers. pīlād, syr. p-l-d, kurd. pila, pola, pulad, pehlvi pōlāwat, mong. bolot, būlat, buriāt; těžko jest však naléztí původ těchto slov. Ossetský název ocele andun je z ural. jazyků (votj. andan,

syřj. jendon). V sanskrtských spisech objevují se názvy železa dosti pozdě; castra — zbraň shoduje se s cikánským saster — ocel.

U Řeků poznali jsme *χαλκός* za prius, *σίδηρος* za posterius, ale přece záhy se činí zmínky o klínech, nožích, mečích a šípech ze železa vyrobených, *σίδηρος* samo někdy znamená meč, někdy klín. O původu železa byla pověst, že *Ἰθαῖοι Λάκτυλοι*, Kelmis, Damnamaneus a Akmon je u Pontu našli a spracovali. O původu slova *σίδηρος* nevíme, ve vlastních jménech se nenalézá jenom v Lykii *Σιδαρούς* — město a přístav, *Σιδαρύντιος* — obyvatel, *Σιδαρίος* jméno osoby na jednom nápisu. Název ocele jest snad nejstarší *ἀδάμας*, o němž jsou též mnohá mínění; *κύανος* značí modré barvivo. Častý název *ἀδάμας χάλυψ* ukazuje k Pontu, kde sídleli *σιδηροτέκτονες Χάλυβες* (Aisch. Prom. 715).

Římané dříve mědi než železa užívali. Bronzovým nožem musel si Flamen Dialis holiť vous, bronzovým pluhem dělala se brázda ku ohraničení plochy, na níž nové město mělo zbudováno býti. V kolových stavbách v rovině pádské nenašlo se železo. Ale později užívali Římané hojně železa, faber ferrarius byl důležitým činitelem jak v životě vojenském tak i v občanském. Nesnadno jest naléztí původ slova ferrum, snad povstalo z fersum a toto ze semitských jazyků (hebr. baržezel a j.).

O Celtech dokazují i archeologické památky, že znali záhy železa a užívali ho. Název jejich u nich ir. iarn, cymr. hoiarn, com. hoern, arem. haiarn atd. je staré ayas — ais s kmenotvorným suffixem — arn u Celtů oblíbeným. Názvy germanské got. eisarn, stsas. isarn. anglsas. isern, stnord. isern, stněm. isarn jsou celtického původu, suff. arn je Germanům cizím. Zvláštní druh železa v stnordštině sluje raudí, což souvisí se slov. ruda. Slovo to záhy se dostalo i do jazyků finských, o jehož oblíbenosti svědčí i jména vlastní Rautajärwi, Rautawesi, Rautakangas jako v stněm. Isarnho, Isanpach, Isanhus.

Ve východouralských jazycích jsou názvy železa ostj. karti, votj. kort atd. z eranštiny, na př. pers. kārđ značí železný nůž. Ve slovanštině objevuje se totéž slovo kord, lit. kardas, sotva však je slovem domácím.

Nejasného původu je slovanské železo, lit. geležis, lett. dzelse, prus. gelso; podobně albanské hekux, jediný albanský název kovu, jenž není patrně z ciziny přijatý.

Název ocele je u Germanů společný (stněm. stahal, pozdější stahel, stāl, stnord. stāl, angl. steel) a souvisí se stněm. stachilla — cuspis. Od Germanů dostal se k sousedním národům: lapp. stalle, strpus. panu-staclan, rus. stalb. Slované vůbec mají tu názvy jen cizí: srb. čelik (alb. čelik) = tur. čelik, pers. čaluk; rus. haralugъ, dzrgat. karaluk; pol. demeszek, srb. demiškinja = tur. dimiški, novoř. *διμισκί* od města Damašku. Nejrozšířenější název ocele v Evropě je lat. acies ferri: it. acciagio, šp. acero,

stport. aceiro, fr. acier, val. otžel, mag. atzel, slov. ocěl; již stněm. ecchil atd. — Nejasné jest litevské plienas, playnis.

Nejméně jistoty mají výsledky bádání o cínu a olovu a sice i v jazykozpytném i archeologickém oboru. Olovo nalezá se na konci řady, kterou se kovy vypočítávají. Cín u Hebreů (Mojž. IV, 31, 32) se nalezá též na konci, v nápisech assyrsko-akkadských však před železem. Zvláštní název pro každý kov je v bibli: 'operēt a bēdil, ve Vedě siča a trapu, v Avestě sru a aonya, u Homera *μόλυβος* a *κασσίτερος*, v lat. plumbum a stannum. V staré egyptštině jest však jen *ṯḥt*, *ṯḥṯi*, *ṯḥṯu*, jež dle koptičtiny znamená olovo. Jinde není úplné jistoty v rozlišení obou kovů; assyrsko-akkadské *anna* — *anaki* značí cín, ale hebr. *ānāk* — olovo, právě jako lit. *alvas* — cín proti našemu olovu. Jinde je pro oba kovy týž název: mordv. *kiwā* čerem. *vulna*, syrj. *ezjs*, ostj. *uzveš*; srvn. též lat. *plumbum nigrum* a *plumbum album*.

O původě názvů těchto nevíme mnoho jistého. Řecké *κασσίτερος* je snad původu semitského (assy. *kāsazatirra*, arab. *kazdar*). Řecký název sám přešel jinam: slov. *kositerъ* atd., val. *kositoriu* a za Alexandra Vel. i do Indie — sanskr. *kastira*.

Zda stněm. *pliu*, střněm. *blī*, stnord. *blī*, jež přešlo i do jazyků finských (fin. *plyijy*, lap. *blijo*) souvisí s lat. *plumbum*, těžko lze říci. Podobně nevíme o původu ani lat. *plumbum*, ani celt. *cerd*; že by lat. *plumbum* povstalo z řec. *μόλυβος*, nezdá se.

Neznámý je též původ lat. *stannum*, jakož i stnord. a angl. *tin*, stněm. *gin*, z kterého je i slov. *cin*, lit. *cinas*.

Skončili jsme úvahu o nejdůležitějších a nejdříve známých kovech a seznali jsme, že tyto známy byly a užívány ovšem již v době předhistorické, ale alespoň u národů indoevropských nikoli v pravěku, pokud tito národové tvořili národ jediný. Nejdříve užívalo se mědi, ostatních kovů později. Srovnáme-li názvy předmětů, jež z kovů vyrobeny byly, tedy hlavně zbraň, musíme přijíti k týmž výsledkům, neboť názvy oněch zbraní, které známy byly praotcům již v šedé dávnověkosti, nemají nic společného s názvy kovů a s uměním kovářským, nesou tudíž stopy doby předkovové.

Indoeranci mají tato jména zbraní společná: sanskr. *dhanvan*, zend. *thanvana* — luk; sanskr. a zend. *išu* (řec. *ίος*) — šíp; sanskr. *ḡyā*, zend. *ḡya tetiva*, podobně sanskr. *snāvan*, zend. *snāvare* řec. *νεύρον*; sanskr. *vadhar*, zend. *vadare* — zbraň; sanskr. *ačan*, zend. *asan* (řec. *ἄκων*) — prak; sanskr. *ṛšti*, zend. a stpers. *aršti* — oštěp; sanskr. *ṣūla*, zend. *sūra*, stpers. dle Hesychia *σύρα μαχαίρα* — kopí, sanskr. *asi*, stpers. *ahi* — meč; sanskr. *kṛti*, zend. *kareta* — nůž; sanskr. *tējas*, zend. *taēzha* — sekýra; sanskr. *vajra*, zend. *vazra* — palice; sanskr. *phara*, zend. *spāra* — štít.

Mimo tyto jest v týchž jazycích mnoho názvů zbraní, jež spolu nesouvisí na př.: eran. asti — šíp souvisí se řec. *οστέον*, lat. *os* — kost.

Ze zbraní, jež mají název společný, bývá v starých dobách z kovu meč, ale dle Herodota VII, 61 mají zástupy asijské jen *ἐγχειρίδια* — krátké nože, nikde se nečiní zmínka o *ξίφη*; prvé značilo tedy skoro totéž co křti — nůž, který ovšem v prvotné době nemusel z kovu vyroben býti.

Z později oblíbených zbraní vyniká sekyra, jež sluje ve vedě svadhiti, paraçu, u Eranů a Skythů dle Herodota VII, 64 *σάραρις*, kteréž slovo nalézáme i u Slovanů (sěkyra) a přešlo dále k Maďarům (szekerize) a Řekům (novor. *ξεκούριον*); podobně rozšířil se název eranský pers. tabar, atd. do slovanštiny (strus. toporъ) a maďarštiny (topor) a čeremištiny (tovar). Ku podivu není žádných společných řeckých a latinských názvů zbraní, za to však mají Řekové mnohé názvy i zbraní i jiných nástrojů společné s Indoeranci: luk — *βιός*, sanskr. jyā, zend. jya — tetiva; šíp — *ίς*, sanskr. a zend. išu; špice kopí *ἀθήρη*, sanskr. athari — házečí kopí, šíp, *κῆλον*, sanskr. cāni, *κέρταρος*, sanskr. cāstra; kopí *δόρυ*, zend. dāuru, kámen k házení *ἄκων*, sanskr. ačan, zend. asan, štít *σάκος*, sanskr. tvač (kůže), břitva *ξυρός*, sanskr. kšura, vřeteno *ἄτρακτος* sanskr. tarku, rádo *εὐλάκα*, sanskr. vřka; a též společný název boje sanskr. yudh, zend. yud, řec. *ὑσ-μίνη*. S Italy mají Indoeranci jen společný název meče sanskr. asi, stpers. ahis, lat. ensis. Ani tu není souvislostí s názvy kovů a mnohé mají patrné stopy doby předkovové (*βάκος*, *δόρυ*, dále pouze řec. *ιτέα*, pak *αίχμη*, jemuž se rovná litev. jěšmas — rožeň).

Germané mají hojnost vlastních názvů zbraní, mnoho též z jiných jazyků hlavně celtických přejatých. Se Slovy mají společné got. hilms, stněm., stsas., anglos. helm, stnord. hjálmr a stbul. slémъ; stněm. strála a stbul. stréla; stněm. phíl, anglos. píl, skand. pila je z lat. pilum, germanské hamar souvisí se stbul. kamens, což ukazuje na dobu předkovovou, podobně jako lat. martellus, jež je slov. mlatz; germanské názvy krátkého meče stnord. sax, stsas. saho, anglos. seax, stněm. sahs, souvisí s lat. saxum. Slov. nož je totéž jako prus. nagis, lit. titnagas — křesací kámen.*)

*) Ku předešlému svému článku připomínám, že nejnověji o výkladech těch pojednal Karel Brugmann v nově založeném vedačtém časopise Internationale Zeitschr. für die allg. Sprachwissenschaft I. 1. 226—256 článkem Zur Frage nach den Verwandtschaftsverhältnissen der indog. Sprachen. Rozebral kriticky dosavadní důvody a dospěl k výsledku negativnímu, že pro veškerá mínění dosavadní důvody nestačí. Hlavní jeho věta jest: má-li se zvláštní jazyková příbuznost uznati, musí se dokázati společný vývoj mnoha novot a sice v hláskosloví, kmenosloví, tvarosloví i skladbě, což dle dosavadního bádání lze prý provésti pouze mezi sanskrtou a eranštinou, slovanštinou a litevštinou, italštinou a keltičtinou.

Probíráme-li se názvy zbraní a jejich významy v jednotlivých jazycích indoevropských, tu nalezáme často patrné stopy přechodu z doby předkovové do doby, kdy se kovů počalo užívatí, v čemž zvláště jasně vystřehují latina a jazyky germánské.

Nejnovější publikace památek staroslověnského písemnictví.

Napsal J. Polívka.

Slovanský filolog nesmí si věru již dnes stěžovati na nedostatek materialu. V jak příznivějším jest dnes položení, než byli Dobrovský i Vostokov, ano ještě i Miklosich, když přistupovali ke spisování grammatiky jazyka Cyrillova i Methodova. Po velkých sbornících památek hlaholských i cyrillských redakcí pannonsko- i bulharsko-slověnské vydaných I. I. Sreznevským r. 1866 i 1868, kde více méně ovšem jen vyňatky z větších kodexů vytištěny jsou, poznávalo se, že ku poznání jazyka nutna jest znalost celé památky. Již r. 1863 vydáno v Záhřebě znamenité hlaholské evangelium Vatikánské čili Assemanovo dr. Račkim avšak hlaholským písmem, čím se velmi stěžovalo studium této památky; mimo to ukázalo se, že vydání není veskrze spolehlivé a proto vydáno roku 1878 v Římě znovu dr. Činčicem latinkou. Roku následujícího vydána prof. Jagičem v Berlíně důležitější ještě památka hlaholská: čtvero evangelia Zografské. V Rusku nad míru činný jest na tomto poli archimandrita Amfilochius; bohužel však nám nejsou zde přístupny jeho publikace. K těmto mužům přidružil se nejnověji prof. dr. Geitler. — Jelikož již z dřívějších cest podniknutých některými Rusy na východ bylo známo, že jmenovitě v klášteře na Sinaji se chovají některé vzácné památky církevně-slovánské, mimo nepatrné zprávy i nepatrné zlomky nic však nepřišlo na světlo, odhodlal se prof. Geitler před čtyřmi lety k obtížné cestě na Sinai. Úsilí jeho korunováno výsledkem nad míru škvělým: našel dva drahocenné velmi staré hlaholské kodexy, které nyní po krátké době v úplném vydání leží před námi.

1. *Euchologium. Glagolski spomenik manastira Sinai brda. Izdao dr. L. Geitler. Troškoma Jugoslavenske akademije znarnosti i umjetnosti. U Zagrebu 1882.* str. XVI. + 197.

2. *Psalterium* Další titul týž. 1883. str. XXIV + 303.

Již r. 1853 přivezeny byly ze Sinajského klášteře tři lístky vytržené z jakéhosi služebníka čili trěbníka a vydány r. 1866 I. I. Sreznevským ve sbírce „Древние глаголические памятники“ na str. 243 sl. Zlomek tento souvisí, jak prof. Geitler uznává

v úvodě ke svému vydání (str. VI) i ve svém spise „Die albanesichen und slavischen Schriften (str. 182), s Euchologiem Sinajským: srovnávají se úplně jak formátem tak i počtem stran až do jednotlivých tahů. Euchologia zachovala se nám jen část a podle všeho menší část, celkem 106 listů; spočátku schází podle výpočtu vydavatelova asi 152 l. a z těch zachovaly se nám jedině — podle mínění prof. Jagiče (Archiv VII, 127) — ony tři listy nalezené již před 30 lety; v samém kodexu jest rovněž mezera obnášející asi 16 l. a kolik se ztratilo na konci, nelze ovšem říci. Kodex jest podle úsudku vydavatelova skvostný, písmo drobné, stejnoměrné; okrášlen různými malovanými iniciálkami i ornamenty. Písmo hlaholské jest okrouhlé, psáno důsledně nad řádkem jako v řeckých minuskulních rukopisech do konce X. věku. Z toho a z čtverhraného ornamentu ve zlomech Srezněvským vydaných soudí p. vydavatel, že jest rukopis starší konce X. věku (pod. ve svém spise „Die alban. und slav. Schriften“ str. 149). Vedle drobného písma v textě jest v častých nadpisech vysoká majuskula podobná téměř písmu v Glagol. Clozově. Někteří litery mají již ráz více méně hranatý, zvláštní jest třikrát se naskytující inicialka T. Památka naše liší se ode všech ostatních hlaholských památek recensí pannonské i bulharské, že nezná litery pro hlásku dz, čím se srovnává s pražskými a kyjevskými zlomky hlaholskými. Nad samohláskami v násloví i středosloví kladou se zvláštní značky, všude tam, kde by mohl vzniknouti hiat, podle mínění vydavatelova nemusely však proto vždy znamenati jen j; ve vydání zachovávají se až do listu 25^b, v ostatní části jsou vynechány. Značky také nalézáme ve všech téměř památkách hlaholských i cyrillských. Vydavatelé jako Srezněvský i Jagič zachovávají je ve svých edicích, byť by se jim i nepřipisoval zvláštní význam. Srezněvský jest toho mínění, že zastupují j, píše na př., že v Savině knize stále skorem se píše **ѣ** i **ѣ** velmi zřídka **ѣ**, jestli neužito i, to místo jeho zastupuje tečka nad literou (Древние слав. памят. юсов. письма str. 15), podobně ve Sluckém žaltáři (ib. 21), i v pozdějších památkách cyrillských, jako v Manuil. knize apoštol. čtení (ib. 47), v Pogodinově žaltáři (ib. 54), v Norovském žaltáři (ib. 61) v služebné mineji Grigorovičově (ib. 63), v triodě Grigorovičově (ib. 118) i jinde.

Co se týče pravopisu Euchologia a následujících z toho vývodů pro jeho hláskoslovný ráz, znamenáme sledující.

Rozdíl mezi **ѣ** i **ѣ** nezachovává se přesně, na mnoze však přece, tak se na př. důsledně končí 3. sg. praes. na **ѣ**, koncovka instr. sg. na **ѣ**. Za **ѣ** jest často o, za **ѣ** e, na př. **цѣловникъ** 33^a vedle **цѣльѣ** 39^a, 47°, řidší než v jiných památkách jako v Zogr. ev. jsou tvary **присной** 5^b, **свѣтой** 17^a; **трѣстникъ** 50^a vedle **трѣсть** ib, **крѣстьянѣ** 66^b, **крѣстьянѣ** 67^a svědčily by proti mínění, že **ѣ** znělo jako samohláska, **крѣсть** ostatně čteme též v Glag. Clo-

zově 654, 708. Nápadné jest e za **ъ**: **рѣшѣтѣ** 91^b. — Nosovky kladou se celkem pravidelně, zřídka jest o m. ж: **отрокѣ** 83, a naopak ж m. о: **жрѣже** 29^a, jednou se čte i оу m. ж: **къ лоуцѣ** 54^a. Obdobné případy čtou se stejně více méně nepatrným počtem i v jiných staroslov. památkách. — Ъ znamená v hlah. rukopisech vůbec **ъ** i **м**, i nejstarší cyrilské památky ukazují, že cyrilské písmo z prvu nemělo **м**; **ъ** klade se někdy po palatálkách **ѣша** 47^a vedle **ша** ib., **горѣше** 69^b, **множшншѣ** 7^b, **надеждѣ** 79^b a j. Po palatálkách vůbec se píše v staroslov. památkách samohlásky jotované, tak i zde: **ѣшншю** 16^b, **ѣшоушншю** 22^b, **ѣраю** 24^b, **пшрѣ** 20^b, **страждѣшншѣ** 25^a a j. v. Prof. Jagić soudí, že **шт** i **жд** znělo nejspíše jako **šf**, **žď** (Úvod k Zogr. ev. str. XXVI), a nejspíše **ъ** po těchto hláskách mělo označiti **м**. V tomto významu píše se **ъ** dosti často i v cyrilských památkách, na př. v Sav. kn. **множшма**, **пшрѣ** (Srezn. Пам. юс. письма 17), v Sluckém žaltáři: **пооуѣтѣса** (ib. 23), v Manujl kn. apošt. čtení **сшомѣше** (ib. 47), v Pogod. žalt. **ѣжѣ** (ib. 56), v služ. min. Grigor.: **лоуѣшн** (ib. 64), v paremejniku Grigorovičově; **пѣрѣшн** (ib. 69), v triodě Grigor. **ѣшѣ** (ib. 118), v Dečanském žaltáři **пооуѣтѣса** (ib. 145) a j. Tato shoda mezi památkami hlaholskými i cyrilskými má patrně základ svůj ve skutečné výslovnosti. Po způsobě středobulharském střídají se **і** a **е**, **о** a **и**. **сѣсѣошю** 7^a, **тшрѣ** 81^b, **опѣшнше** 65^b a j.; pozorujeme to i v jiných památkách, jako u Zogr. ev. **тѣшмоу**, inf. **кѣшнше**, imperat. **оуѣше** (ed. Jagić, Úvod XX), v Assem. ev.: nekodimъ (ed. Črnčić, str. 6), **дрогъ** (ib. 8). **вѣкш** (ib. 9), **кшрѣ** (ib. 14), **помшлш** (ib. 50) i j. Pravidelně **ш** místo **шт** svědčilo by pro mladší věk naší památky. Sykavka před palatální sykavkou někdy se vysouvá, tak **сѣшстн** z **сѣшшстн** 1^a, **пѣшшема** m. **пѣшшшема** 63^a vedle pravidelného přechodu **ш** v **шт**: **сѣшшшшное** 53^b, 58^a; oba způsoby nalézáme vedle sebe i v jiných starých památkách. I před příponou obyčejně hlesá v **ъ**; dat. sg. **пшсшшшо** 67^b, loc. sg. **къ шшшшдрѣн** 87^a, **къ овшшшшн** 67^a, loc. pl. **пѣшшшшхѣ** 97^b, instr. pl. **дшврѣшшшшн** 88^a a j. v. Totéž pozorujeme v jiných památkách. V gen. pl. přechází **і** pravidelně v **е**: **пѣшшшшшн** 45^b a j. **оуѣш** má gen. sg. **оуѣш** 42^b, dat. pl. **оуѣшш** 42^a, instr. pl. **оуѣшн** 45^b. Souhláskové kmeny mají obyčejně gen. sg. podle **і**-kmenů: **тѣшсн** 30^b, 37^b, 55^{ab}, **пшсшн** 49^b, jak i v jiných čteme památkách, jak v Zogr. ev. Supr. cod. i j. Přídavné jméno skloňuje se nejvíce podle sklonění jmenného, složené tvary jsou řidší. Pokud to závisí na řeckém originále, nemůžeme určit, jelikož neznáme ho nemohli jsme srovnávati překlad s originálem. Ze srovnávání jiných textů stsl. s řeckými jich originály vychází na jevo, že stsl. text všude tam má složený tvar, kde v řeckém originále jest člen, a kde toho není, klade se pravidelně tvar jmenný. Pro studium sklonění přídavného jména v stsl. zbývají hlavně tedy ony případy, kde v řeckém

textě nalézáme za přídavné jméno v stsl. kosý pád podstatného jména; jako když na př. Math. 22, 11 jest *ἔνδυμα γάμου* přeloženo v ev. Assem. i Mar. i v naší památce — končí totiž úryvkem z ev. Math. 22, 1—14 — oděnie bračnnoe. v ev. Zogr. však bračno, neb Math. 22, 12 oděnja bračnaago v Assem. ev. i v Euch. Sin., v ev. Zogr. i Mar. však bračna (*ἔνδυμα γάμου*). Vedle sebe nacházíme oba tvary, na př. otъ vsego temъna i noštnaago strástotъrпěníja 38^a, loc. pl. vъ pěnísichъ i pėsnechъ duchovъnachъ 94^b a na obdobném místě 99^a jest tvar složený duchovъnychъ. — Loc. sg. vъ rabě tvoimъ 72^b, o sъpaseni tvoimъ 74^a: podobné příklady uvádí Miklosich Vgl. Gram. III², 51 z mladších památek, jak ze žalt. boloňského i j. Složené tvary naskytají se pravidelně jen stažené, gen. sg. na -aago, zřídka ago, dat. sg. -umu, loc. sg. -ěmъ; instr. sg. fem. vykazuje ještě svđj nejstarší tvar: čestъnaja maъoja svojeja 62^a. Koncovka 3. dual jest pravidelně -te. Ve větách podmíněčných užívá se tvaru bimъ. Aoristu užívá se prostého i sigmatického: 1. sg. vъzdvigъ 58^b, 74^b, ukradъ 68^b, obrěť 84^a, 85^b, 3. pl. otъvręgъ 2^a, otъbęgъ 48^a. 1. pl. sъnėsomъ se 87^b, 3. pl. otъvręse se 51^a vedle 1. sg. rěchъ 76^b, 1. pl. oblěchomъ se 1^b, 3. pl. potěse 5^b, sъvlěse 50^a i nejmladších tvarů tekoše 2^a, vedoše 48^a, sъnidoše 12^b. Slovesa IV. tř. tvoří pravidelně kratší part. praet. act. I. icělъ 20^b, sъvorъ 21^a, vъkušъ 50^a, zřídka delší: izvolivy 6^a. Sloveso iskatl tvoří part. praes. act. isky 84^a. — Vedle výrazů zvláštních památkám pannonskoslověnským nalézáme u větší menší míře novější zvláštní památkám nepannonským: tepenъ 88^a a bijeny pilatomъ 49^b, bratrъ i bratrъ, bali i vračъ: kto plačę se i pripadaję kъ vračevi semu, ne ubalujetъ se, sъdětelju vsěmъ, i bali nedážnymъ gospodi, daži do kota ne pogybnъ, sъpasi mę 84^a, očestiti 47^b, 75^a, i očistiti 56^a, 74^a, inočędyj (5krátě) a jedinočędyj (8krátě), nebeskyj zřídka vedle nebesnyj. Místo obyčejného kranievo město (*κρανίου τόπος*) jest lobъnoje město doložené v Miklosichově Lexicon linguae palaeoslov. velmi mladými památkami; *σταυρός* přeloženo slovem rasponъ nedoloženým posud nikdež, ostatní památky mají vedle staršího krъstъ: raspęlo, raspętije, propęlo, propętije; jen na jednom místě jest vedle toho krъstъ: vъzъpivъsaago na rasponě kъ bogu, zacęžděnaago iz gъby ocъtomъ, proboděnaago na krъstě kopijemъ 50^b. Pilatova žena nazývá se Pilaštaja 49^b. Vydavatel uvádí v úvodě (str. XI) celou řadu nových slov, z níž však škrtnouti se musí slovo razdožnykъ (51^a), neboť dlužno čísti x místo p, jak ukázal Jagić (Archiv VII, 128). — Zajímavá jest konstrukce: molja tę gospodi bože moj da ty mi račilъ životъ v milostъ podati 72^a. Aorist zaklinaše 48^a jest nejspíše chyba tisková (či písařova?) m. 3. sg. imperf. zaklinaše, čemuž nasvědčuje obdobné místo v ev. Mat. 26, 63: archijerej reče jemu: zaklinaja tę. Zvláštní je střídání se pádů, loc. pl. i gen. pl.: dostojna tvorę tę i učestъju svętychъ i postъ

ниcé чъ анѣтонију, ефѣтиму, савѣ, charitonu i iže съ nimi; nadъ мази се гъци a nadъ ženami se: přepodobnychъ postъnicachъ chrъstovachъ evъpraksii, fetronii, olomъpii, ieronii i prociimъ 92^b až 93^a nestojí-li loc. pl. postъnicéchъ m. dat. pl. postъnikomъ, postъnicachъ m. postъnicamъ, čemu by nasvědčoval dat. pl. prociimъ, kteréžto dativy by pak přímo na adj. dostojnъ závisely; mimo to sluší vytknouti, že postъnikъ odpovídá ř. *ἡστυευητής* nikoliv ale *δσιος*, jak řecký original vykazuje. A. Hezen dotýká se ve své cenné knize „Исторія слав. перевода символа вѣры“ (Petrohrad 1884) str. 56 takého to střídání pádů a uvádí ještě některé jiné příklady, na př. z Kyjevských zlomků: molitvy radi . . . vsáčchъ nebeskychъ silachъ, z XIII slov Řehoře Bohoslovce: отъ пръвychъ разумéchъ.

Jak viděti z tohoto běžného náčrtku má naše památka velikou cenu jazykovědeckou. Ne menší jest její cena literárně historická. Euchologium obsahuje dvě části, totiž služebník, t. j. církevní knihu, podle níž se služby boží jak ranní tak i nesporní vykonávají, i trěbník, t. j. knihu, podle níž se vykonávají církevní obřady na př. svátosti, pohřby, svěcení vody a pod. Prof. Geitler srovnal svůj text se řeckým euchologiem Goarovým, vytknul pokud i jak se srovnávají, našel však mnohé části nenacházející se v řečeném sborníku. Prof. Jagić opět srovnal euchologium Sinajské s ostatními recensemi církevně-slov. i přiznává, že nezná žádné cyrillské knihy liturgické, s kterou by se co do pořádku textu srovnávalo, všecko pak, co se v něm čte, nalézáme po různu roztroušeno po různých cyrillských služebnících i trěbnících XIII—XIV v., jen šesti modlitbám „nadъ třesomomъ třesavicejа (45^a—51^a)“, důležitým právě jejich pozdější popularitou, nenašel nic obdobného ani ve slov. trěbníku ani v řečtině (Archiv VII, 133). Důležité jest euchologium dále pro studium slov. žaltáře, obsahuje též žalmy 4, 12, 24 a 37. — Na mnoze má také cenu kulturně-historickou, tak vzpomenuté modlitby nad trápeným třesavkou, pak sbírka trestů církevních „nařizení sv. otců“ 102^a—105^b), z níž vyjímáme jen následující „ašte kъto vъ пръvyj денъ idetъ na kolędъ enuarja, jakože пръvéje pagani tvorjaacha, dvě létъ da pokajetъ se o chlébě i o vodě“ (103^b).

Prof. Geitler klade euchologium do konce X. v. Jazykem svým rovná se jiným nejstarším památkám hlaholským, jak ev. Zogr., Ass., Mar. a j.; podle toho bylo by tedy těm více méně současné. Prof. Jagić soudí o něm (na uvedeném místě) takto: „Máme před sebou bohaté obsahem liturgiarium z prvních století slovanské literatury církevní, kteréž nejspíše teprve v Bulharsku (Macedonii) v tomto rozsahu bylo sepsáno podle vzorů řeckých. Prvé (panonské) době literární činnosti v církvi slovanské netroufám si připisovati tak rozsáhlou knihu, obsahující tolik nepotřebného, ovšem ale následující bulharsko-macedonské (X. stol.). Mnohé písařské chyby sinajského kodexu svědčí, že jest to opis

(pořízený asi koncem XI. stol.).“ Jisté části však zajisté již za první doby byly pořízeny, jinak sotva by se bylo zachovalo tolik pannonismů v naší památce. — Co se týče vydání, nelze bezpečně souditi, kde máme před sebou chybu písařskou, kde jen tiskovou; Jagić soudí, že vydání jest pečlivé, nicméně jest značný počet chyb; proti chybám písařským svědčila by však chyba udělená p. vydavatelem samému písaři (v úvodě str. XI). Seznam chyb tiskových knize není dodán.

Ne menší ceny jest drnhá památka, kterouž Geitler obohatil slovanskou filologii. *Žaltář Sinajský* důležit jest tím, že poskytuje nám nejstarší hlaholský i staroslověnský přepis slov. žaltáře. Tím podána nám možnost, srovnávati jazyk různých recensí žaltářů hlaholských i cyrillských, jak se srovnávaly knihy N. Z., a dále jazyk žaltáře, evangelíí i apoštola vůbec. Učinil to prof. Jagić v části nejnovější své knihy *Четыре критико-палеографические статьи*“ (v Petrohradě 1884, str. 191). —

Nejstarší cyrillský žaltář jest Slucký, klade se do XI v., zachoval se z něho jen 118. žalm a to necelý; ostatní dva nejspíše žaltáře Pogodinův i Boloňský sahají do XII v. (poslední spíše do XIII. v., srv. Č. Č. M. 1875, 113). Oba tyto bulharsko-slověnské žaltáře jsou opatřeny výkladem, rovněž tři nejstarší žaltáře rusko-slověnské recense po jednom v Čudovském klášteře i v čís. věř. knihovně Petrohradské a jeden zlomek: Evgenievský žaltář. Neocenitelný jest tedy codex sinajský; obsahuje téměř všecky žalmy, jen 1. žalm kuse se zachoval, mimo to ztratily se na konci žalmy 138—150 a též uprostřed schází ž. 67, v. 20 až 36. Celý kus obsahuje 177 listů. Psali na něm, jak ukazuje různý rukopis, aspoň tři písařové, avšak za stejné doby, čemuž nasvědčuje stejný jazyk. Písmo těchto tří písařů není si stejné, jest tvaru jednak oblejšího, jednak hranatějšího, píše se brzy nad řádkem, brzy pod řádkem, brzy pod i nad řádkem a sice právě ruka píšící písmem hranatějším klade litery důsledně nad řádek. Okolnost tato jest podle mínění vydavatelova pro určení poměrů obou způsobů písma hlaholského velmi důležitá, ne méně pro stanovení věku žaltáře. Náleží do přechodní doby. Kolísání v kladení písma pod i nad řádek pozorujeme i v řeckých rukopisech z konce X. v. Z těchto důvodů klade vydavatel sepsání žaltáře do konce X neb aspoň do poč. XI. v. přiznáváje dále, že mladší jest rázem svého písma od Assem. i Zogr. ev. (srv. Die alban. u. slav. Schriften v. 149, 183). Rukopis není nic méně než pečlivě psán, částečně přímo nedbale, na iniciálkách nedali si písaři záležití, mnohdy celé slabiky, ba i slova a řádky vynechány, kteréž pak jiná ruka částečně nahradila. Z této příčiny jest i značný počet chyb, jichž některé vytknul p. vydavatel v úvodě; větší jich počet vytknul Jagić ve spise výše uvedeném str. 61—65. Universitní professor Oděsský Kondakov vykonal v květnu 1881 cestu na Sinai a přivezl si odtamtud rozsáhlou

sbírkou fotografií, mezi nimi i obou památek Geitlerem vydaných, a sice z euchologia 2 str., ze žaltáře 14 str., a nedávno ji vydal. Jagić srovnal fotografovanou část ze žaltáře s vydáním Geitlerovým a dokázal nemalý počet tiskových chyb, které ovšem většinou jsou jen chybně položené jery, chyb tedy méně důležitých, jelikož žaltář beztoho nezachovává rozdílů mezi ъ i ѣ; jediná důležitá jest, že ve vydání vynechán celý řádek, a sice v ž. 53. v. 3 „i ѣ silé tvojeя sádimi.“ Vydavatel bohužel i zde nepřičinil seznamu chyb tiskových.

Rozdíl mezi ъ i ѣ se nezachovává. Nad jiné památky vyniká žaltář, že klade místo polosamohlásek plné hlásky *o*, *e*; i záslovně ѣ přechází před následující samohláskou *i* v *o* — zdá se, že v mluvě našich písařů přiléhala slova velmi úzce k sobě, jak na př. podnes v maloruštině; na př. *избегто i м слысето i* 21, *9 пошто i* 77, 71 znělo zajisté tak jako *гнои земьнои* 82, 11, *создавои* 93, 9 a j. v., tedy izbavitoy a pod. v. Za *ѣ ѣж* čteme vedle *ѣжж* t. j. *ѣжнѣ* 73, 23 t. j. *ѣжнѣ* 69, 5, kde *оѣ* vzniklo tak jako v *создавоѣ*. *о* m. ѣ nacházíme jmenovitě tam, kde by byla mohla vzniknouti obtížná skupina souhlásek, na př. *ѣж земѣ екоупотьствѣ* 71, 51, *псаломы* 80, 3, *мѣдо ѣсьми* 112, 4; 134, 5, *ото слырѣти* 114, 8. ѣ vůbec znělo našemu písaři podobně jako *o*, stojí někdy m. *o*: *слѣса* 17, 30, *рѣжжж* 11, 5, a tak asi mechanicky položeno *о* m. ѣ v dat. pl. *мѣ* 103, 8. Důležit jest tvar *плотѣ* m. a vedle *плѣтъ*, kterýž se čte příliš často (celkem asi osmkráté), než aby se mohl považovati za chybu písařskou. *о* *о* *ѣ* platí též *о ѣ*; čteme na př. *владѣственѣ* 102, 22, *цѣсарственѣ* 102, 19, *песѣ* 77, 45, *ѣсокѣ моресѣ* 77, 27, gen. pl. *сноесѣ* 136, 3., ano i gen. sg. *копецѣ* 71, 8, i naopak *о ѣжж* 67, 7 vedle častějšího *о немѣ*. Zvláštní jest *цѣрквоѣ* 78, 1 známé ovšem i z jiných památek, jichž rannoslovský neb bulharsko-slověnský původ jest dosti pochybný; jsou to hláholské zlomky pražské i kyjevské a cyrillská památka XI. stol.: XIII slov Řehoře Nanzianského. Nezdívka jest ѣ m. ѣ, jmenovitě ve slově *оуслѣши*. — i klesá před následující samohláskou v ѣ *жрѣжѣ* 30, 16, loc. sg. *ѣж обѣлы* 29, 7, *ѣж пооуѣены* 38, 4, gen. pl. *скрѣжѣ* 24, 22 vedle *скрѣжѣ* 33, 5, 7; nom. du. *рѣжѣжж* 77, 61, 2. sg. imp. *прѣжж* 68, 25; 2. sing. praes. *нѣжжжѣши* 55, 8; m. ѣ píše se i ѣ: *оуѣтверждеѣ* 17, 3, loc. pl. *орѣжжжѣ* 19, 8, gen. pl. *крѣжжѣ* (*αἰμάτων*) 54, 24 vedle *крѣжжѣ* 58, 3. — Nosovky nezachovávají se více v takovou důslednost, jak jsme to viděli v euchol. sin i v jiných památkách. Jmenovitě často píše se *о* m. ж a sice nejen v zásloví než i v středosloví, i naopak ж m. *о*; řidší jsou příklady na smíšení liter *e* i *ѣ*, někdy i *оу* i *ж* se střídají. Vydavatel sestavil doklady v úvodě (str. XXI), uvádíme z nich některé: *порогѣши, потѣ, роками, на молитво; жрѣжѣ, жрѣжжѣ*. Máme-li taktó posuzovati instr. *правѣжж* 30, 2; 64, 6, *тобѣжж* 40, 12, *мѣжжж* 43, 16 čili jest tu možný jiný výklad, neumíme rozhod-

nouti. Další doklady: *нскрѣнѣмоу, на ню* acc. sg.; *отеротѣша, езѣчи, имѣни* (pod. příklady již v Zogr. ev. ed. Jagić str. XX.). Ano i mísení se nosovek vlastní památkám středobulharským lze v našem žaltáři doložit, na př. acc. pl. *стыжъ правѣна* 22, 3, *тысаштъ* 83, 11 vedle *тысаштъ* již ze Zogr. ev. jest známo (na př. Math. 14, 21; 15, 38 a j.) Part. praes. act. *жнѣж* 90, 1; 112, 5; *гмѣж* 117, 26 jinak asi třeba vyložit; Miklosich Vergl. Gram. III², 95 uvádí podobné tvary z jiných památek, z mladší části Zogr. ev., z Assem. ev. i j., i v Euchol. sin. čteme *сж* 40^a vedle *сы* 42^b, 43^b proti *см* Sav. kn. Math. 12, 30. Zajímavé jest, že se píše veskrze *ашельъ*: vydavatel soudí, že písaři se tu snažili udělati ligaturu za nosové *a* podle vzoru hlah. ligatury za *ж*. Jiné mínění projevil Jagić ve své uvedené knize (str. 146): litera tato *Є* znamenala původně *ж* i vznikla z hlaholské litery za *ж*, a tvoří tak druhou část hlahol. ligatury za nosovky, později pak teprve nabyla významu *ж*, *є*. — Velmi často píše se *ж* po *с*, *дз*, *ѣ*, *ѣ*, *ѣд*, *шт*: nom. sg. *дѣснѣжъ* 17, 36, *отъ анѣж* 50, 13; 66, 3; 104, 4; *во стѣзѣжъ* 16, 6; *жѣжы* 77, 48; *пожѣжы* 82, 15; *жѣша* 10, 6; 15, 5; 22, 5; 74, 9; *ншѣзѣжѣ* 36, 20, *кѣзѣштѣ* 68, 33; 104, 4 (bis), *кѣзѣждѣ* 133, 2 a j. v. Výklad toho podán již nahoře. Že *ж* znělo ve mluvě našich písařů jako *ʼa*, viděti ještě z jiných příkladů, jako: *нодрѣжати* 34, 16; 43, 13; 78, 4; 79, 7. *врѣжы* 80, 16; *но-гравѣжы* 78, 3; *пранратѣжы* 77, 47, 57; ve slově *соѣжѣ* 39, 5, má *ж* téměř významu *ʼj*, jakého nabylo v pozdější chrvatské hlaholici. Slovo *северъ* 88, 13 svědčí opět, že *ж* mimo to znělo podobně jako *e*. Sloveso *сжати* má aor. *мѣсжым* 106, 37, part. praet. *сѣжыше* 125, 5; podobné tvary čteme též v ev. Zogr. i Mar., jak níže ještě bude řeč. I zde střídají se *e* a *i*: 2. sg. imp. *мѣведе* 5, 9; 3 sg. aor. *оушѣжѣ* 21, 25. Zajímavý jest častý nom. pl. *сжыоки* (celkem 14kráté) vedle *сжыоке* (celkem 7kráté), *волоки* 49, 10; podle Geitlerova mínění (úvod str. XXII) vznikl analogií koncovky nom. pl. masc. *и*, podle Jagiće (l. c. 59) jeví se v nich střídání se *e* a *i*, neboť v bulh. podnes žije koncovka *-ove*, a v srb. ještě v XIII—XIV v. jest koncovka *-ovi* velmi řídká. Takoveto střídání se *e* a *i* sotva máme hledati v instr. sg. *олѣжы* 44, 8; 103, 15; *нодрѣжѣнѣжы* 34, 16, v loc. sg. m. n. *моимѣ*, *тѣоимѣ*, *сѣоимѣ* 9, 27, 34; 13, 1; 14, 1; 19, 6; 21, 6. Podobné příklady uvádí Miklosich ve Vgl. Gram. III² 51 z památek pozdějších, z bol. žalt., šišat. apošt., nikol. ev. a j. — *ажѣ*, *ажа* stahuje se v *a*: 3 sg. *обладатѣ* 21, 29, *мѣсѣжѣ* 28, 10; *кѣ лѣтелѣжѣ* 9, 29, kde bol. ž. má *кѣ лѣтелѣжѣ*. — Vsouvá se *ж*: vopъ мой прѣдъ нимѣ вѣnidetъ вѣ нѣшѣ jeho 17, 7, a naopak sloveso: *вѣшѣ боже молитѣ моја* 54, 2 vedle obyčejného *вѣнушитѣ*; *нѣ помженѣ же имѣ нѣжѣ* 15, 4. Před *ѣ* vsouvá se *ж*, jak i jinde: *иѣжѣ* 101, 4, *иѣрѣва* 109, 3 vedle *нштрѣжѣ* 21, 10, *вѣшѣдѣ* 34, 12, pod. v Zogr: *вѣшѣтѣ* Math. 13, 57.

Za *zc* jest *st*: istělenija 37, 4. 8, pod. v mladším Zogr. istěli Math. 21, 14. Způsobem středobulharským střídají se *č i c*, *š i s*: nom. sg. *улокъуи* 81, 7; gen. sg. *удропнишца* 44, 2. — Hláska *dz* pravidelně se označuje, jen výminkou jest místo ní pouhé *z*. Labiálního *l* často není, čím se srovnává náš žaltář s jinými stsl. texty staršími i mladšími. Za *g* před měkkou samohláskou klade se v hlah. textech zvláštní litera *М* (cyrill. *Ѡ*), tak i zde: *сѣльтъ* 104, 23, *сѣоуптъ* 104, 38, *сѣуптъ* 105, 7; *въ сѣсентѣ* 55, 1 a vedlé toho *египта* 113, 1. Tak zvané užica znamená hlásku *u*, jak i jinde: dat. sg. *улокъку* 103, 16, *уръмьнумоу* 105, 9. — Gen. pl. *знамнені* 104, 27, nom. pl. *връмаи* 103, 19, dat. pl. *демномъ* 105, 37, dat. sg. *имни* 67, 5 sotva tak se vyslovovaly, nejspíše nedbalostí litera mezi *m* i *n* vynechána, jak na př. i v *мзкы* 134, 10. Za náslovné *vъ* jest *u*: *оуселемаъ* 17, 16; 32, 8; 89, 2; 92, 1; 97, 7 místo a vedle *вселемаъ*. Vedle sebe přechází *sk* v *sc* i *st*: *кнмзѣи людсѣини* 46, 10, *людне етиопьси* 86, 4 a *цѣсарѣи аравьсти* 71, 10, *градѣиодѣисти* 68, 36. Instr. sg. pravdajů uvedli jsme již výše, čteme ještě jeden stejný tvar *мидѣ сиономъ горѣ* 2, 6. Od *u*-kmeně *medъ* čteme gen. sg. *meda* 18, 11; 80, 17; 118, 103, na posledním místě i v žaltáři sluckém a bol. (Srezn. Пам. юс. письма 161, 376), z čehož dalo by se souditi, že tento genitiv položil již první překladatel žaltáře. Gen. pl. *супъ* 11, 2; 20, 11; 44, 3; 65, 5 (neboť skratka *сѣъ* sotva znamenala *synovъ*) vedle *сѣмькъ* 16, 14; gen. sg. *врѣча*, syna uvádí Miklosich Vgl. Gram. III², 31 z velmi starých památek. Vedle toho jest gen. sg. *glasu* 73, 23. Souhláskové kmeny dávají přednost gen. na *-i*: *kameni*, *nebesi*, tak i *materi* 69, 9, kterýžto tvar Miklosich Vgl. Gram. III², 44 dokládá jen ze supr. cod. poznašenal za velmi řídký. Gen. sg. *blagosti* *тком* 64, 12; *мм* 136, 2 m. jeje, tvar tuším jinde nedoložený, Miklosich nic podobného neuvádí; snad jest to chyba písařská, či spíše tisková, neboť vydavatel se o něm v úvodě ani nezmiňuje, ač vytýká jiné příklady, kde jest *m* m. je i naopak. — *Mnogъ* skloňuje se pravidelně nominálně, jak i v jiných památkách: gen. sg. *kameni draga mnoga* 44, 13; *отъ водъ mnogъ* 17, 17; 75, 6; 92, 4; na *vodachъ mnogachъ* 28, 3; 76, 20; 106, 23; *vъ bezvodьné mъnodzě* 77, 15 i j.

Jmenné tvary přídavného jména nejsou řídké, v řečtině není na těchto místech členu, neb zastupuje přídavné jméno podstatné bez členu neb i s členem; *отъ прѣрѣканија лудьска* 17, 44 — *ἐξ ἀντιλογιῶν λαοῦ*, *отъ землѣ иорданъскы* i *орѣмунскы* *отъ гору малы* 41, 7 *ἐκ γῆς Ἰορδάνου καὶ Ἑρμωνιεύμ ἀπὸ ὄρους μικροῦ*, *меша junъca* 49, 13: *κρέα ταύρων*, *vъ ракъчъхъ вражь-жачъ* 30, 9: *εἰς χεῖρας ἐχθροῦ*, *pešť ognija* 20, 10: *κλίβανον πυρός*, na *krulu větrъnju* 17, 11: *ἐπὶ πτερίγων ἀνέμων*, *отъ ustъ lъновъ* i *отъ rogъ inorožъ* 21, 22: *ἐκ στόματος λέοντος καὶ*

ἀπό κεράτων μονοκεράτων, dat. sg. licju božju 41, 3 *τῶ προσόφω τοῦ θεοῦ* a j. v. Ostatně stojí nezřídka i složené určité tvary za řecké jméno přídavné neb podstatné bez členu: *οἱ στραχα νοστήναεγο* 90, 5: *ἀπό φοβοῦ νικτερινοῦ*, *οἱ στραχάμενο* dragaego 20, 4: *ἐκ λίθου τιμίου*, demona poluděnjageo 90, 6: *δαιμονίου μεσημβρινοῦ*, člověku tvorjěštjuemu 36, 7: *ἐν ἀνθρώπων ποιοῦντι*, vь svitěcě kьnižьněemь 39, 8: *ἐν κεφαλίδι βιβλίου*, vь mori čьmьněemь 105, 22: *ἐπὶ θαλάσσης ἐρυθρᾶς* a j. v. Příklady tyto dosvědčují, že již tehdejší v mluvě písarů našeho žaltáře, ne-li již prvního překladatele složené čili určité tvary přídavné zatlačovaly tvary jmenné čili neurčité. Jak z těchto příkladů patrně dále, naskytují se v naší památce ne právě zřídka nestážené tvary složené, častější však asi tvary stažené: dat. sg. -umu, ani jednou však -uumu, gen. sg.: -aago i -ago, v mn. č.: zlobivých 21, 17, otystajštiichь, ano jednou i gen. pl. ponošjěšteichь 68, 10 i silьnychь 17, 18, nenaviděštichь 68, 15 a j. v.; dat. pl. znaemyimь 30, 12, tuždiimь 48, 11, ano též svьgrěšajšteimь 24, 8; 74, 5 i zemnymь 78, 2, ništimь 71, 2 a j. v. Koncovka 3. du. jest veskrze *te*. Ve větách podmínečných užívá se tvaru bimь, bi. Aorist klade se prostý a sigmatický prostý: 1. sg. vьzdvigь 24, 1; 118, 48; vьzmozь 39, 13; obrětь 88, 21; vьzněšь 120, 1; 122, 1; 130, 2; otyvrěšь 38, 10; 118, 31; jašь 101, 10; kljěšь sь 88, 36; 94, 11; 118, 106; tčchь 118, 32. 1. pl. prijěsomь 47, 10; svьmьsomь sь 89, 7; 3. du. i vьvěste 42, 3; vьněste 130, 1; 3. pl. padь 19, 9; vьzmozь 20, 12; pridь 78, 1; svьmьšь 17, 8; 45, 4, 7; 47, 6; 63, 9; čišь 21, 18; svьmьšь 6, 3; 30, 11; naljěšjь 10, 2; 36, 14; 63, 4; rasěšь 73, 5; vьžěšь (t. j. vьžāšь od vьžēšti) 73, 7. Od iskatí jest 1. sg. praes. vьziskь 26, 8 (bis), 118, 33, tvar odjinud nedoložený, part. praes. act. i pass. podle V, 3 i v jiných památkách nezřídka se čte (Miklosich Vgl. Gram. III², 121). — V opsaném praet. vynecháno jednou verbum subst.: ježe ty osnovalь 8, 4. Zvláštní jest konstrukce věty žádací: neda ispravjěli sь pьtьe moi 118, 5: *ὄφελον κατευθυνθείσαν αἱ ὁδοί μου*, kterou čteme též v žalt. bol.; struský jeden žaltář XI. v. má zde: eša ispravili ša byšь pьtie moe (Srezn. Пам. юс. п. 155) a podobně chrvatsko-hlaholský časoslov pasmanský (Berčić, Ulomci sv. pisma II, str. 102). — Od iterativ tvoří se aorist: chodichь 25, 1, 11; 130, 1; chodichově 135, 15; chodišь 118, 3 (tamtéž v žalt. bol. i strus. XI. v.), prizyvašь 78, 6. — Žaltář sinajský vyniká jmenovitě několika pannonymy, t. j. zachovaly se v něm také zvláštnosti, které se připisují památkám, jichž prvotní sepsání klademe do první pannonské doby; zachovaly se v něm také zvláštnosti, jež v jiných památkách nenalézáme a kteréž se přičítají vlivu jednoho severoslovanského nářečí, jest to: 1. v žaltáři dosti často užívaná předložka *vy-* m. *iz-* ve slovesech *vy-*rinati a *vy-*gnati, která ovšem ani slovinštině není cizí, avšak

bulharštině, dále roz- m. raz- ve slově vrozumъšago 15, 7 a jmenovitě z m. žd ve slově nevězestva 24, 7, kde ostatní recense žaltáře i euch. sin. kladou slovo nevěděnie. Toto z m. žd nalézáme ještě ojediněle v glag. cloz., v mar. ev. a veskrze v druhé části kyjevských zlomků. Prof. Geitler vyslovil se ve svém spise „Die alban. u. slav. Schriften“ (str. 188) rozhodně proti tomu, že by toto z m. žd náleželo severnímu jednomu nářečí slovanskému „bezvadný starobulharský jazyk kyjevských zlomků, pravidelnost nosovek, zvláštní přesné rozeznávání jerů zapuzují každou myšlenku, která by je chtěla spojovati se severní vlastí a některým severoslov. nářečím skrze jejich c i z (za št i žd).“ Kyjevské jak i pražské zlomky hlaholské klade mezi památky macedonsko-bulharské. — Lexiku stslav. podává žaltář sin. několik nových slov. Nejzajímavějším z nich jest за оу҃҃҃҃҃҃ 48, 15, kteréž podle mínění vydavatelova úplně odpovídá lit. auszrà aurora, z něhož utro vzniklo vysutím s z ustro, jako мто z мсто, мтѣ z мстѣ (str. XVIII.) — Prof. Jagić ve své výše vzpomenuté knize vylíčil dějiny překladu slovanského žaltáře srovnávaje žaltář sin. s publikací slov. žaltáře od archim. Amfilochia a jazyk žaltáře s jazykem knih N. Z. Badání taká jsou pro dějiny staroslověnského písemnictví nesmírně důležitá, dovolujeme si proto o nich pronésti ještě několik slov.

Jazyk žaltáře ukazuje se býti úplně závislým na překladě evangelia, v obou nalézáme tytéž výrazy pro abstraktní pojmy řecké: χάρις přeloženo v žalt. i v evang. blagodat i blagoděť, χρηστός — blagъ, ἔλεος — milostъ, tedy ἐλεημοσύνη — milostyni. slova složená s εὐ- překládají se slovem blago na př. εὐδοκίαν blagovolití; χαίρω — radovati se, въз-, λυπεῖσθαι skrъběti, θλίψις — pečals, též skrъbь, πλεονεξία: lichoimъstvo, βδέλυγμα — mъzostъ, θυμός — jarostъ. αἰσχύνη — studъ, αἰνεῖν — chváliti, πονηρός — lakavъ, (slova neprijaznъ žaltář nezná, co jest důležité, neb slovo to prý nápodobeno něm. unholda) atd. Týž souhlas spatřujeme ve výrazech národohospodářských: ἄγρός — selo, αὐλή — dvorъ, σκηνή — krovъ i sěň, οἶκος, οἰκία — domъ, chrāmъ, chramina; τρίβος — stъza, πύλη — vrata, θύρα — dvъri, πόλις — gradъ, λαός ljudije, ἔθνος — językъ, ἀλλότριος — tužďъ, βασιλεύς — cěsarъ, ἄχρων — kъneзь, δεσποτία i ἡγεμονία — vladyka, οἰκουμένη: vselenaja a j. v. Jak v nejstarších evang. píše se i v sin. žalt.: trěva, pitěti, podrězati, zapověděti, tužďъ, lakati i vzlakati, jež Jagić považuje za starší než alъkati, neb prvéjší tvar ovládá na př. v Zogr. ev. (sotva však právem, neboť assem. zná vzlakati Math. 25, 35, 42; Mr. 2, 25; Luk. 6, 3; Jo. 35, rovněž výhradně Mar. ev. a též Nik. ev., kteréž si velmi konservativně vede v zachování starého překladu, má jen na jednom místě Luk. 6, 25 vzlacote). — Staré jsou tvary vladeši (ps. sin. 88—10) m. vladěši, iska, iskašti, podlé V, 3; místo věrovašę — věra jęšę. Prvotné domovinė

pannonsko-moravské přináležejí slova bratřija, inočędz, inorogъ, inomyslenie. Slovo *μαρτυρία* přeloženo svvědění i svvědětelsťvo, blagovestiti čte se ještě v strus. žaltáři čudovském, očęstiti místo a vedle očęstiti, svъnъmъ m. svъborъ zachovalo se ještě v strus. žaltáři simonovském XIII v., iskrъnij místo pozdějšího bližnij, místo bijenъ v nejstarších textech v sin. žalt. tak i v Pogodinové i v Tolstovském čteme tepenъ, jędro m. pozdějšího skoro, jako ještě v bol. pogod. tolst. i chrv.-hlah., natruti m. napitęti rovněž ještě v bol. pogod. tolst. i chrv.-hlah., balij m. a vedle vračъ ještě v pogod. i chrv.-hlah., otlękъ m, ostanъkъ ještě v pog., tolst. i chrv.-hlah., otokъ m. ostrovъ slovo západo-slov. původu zachovalo se ve všech starších recensích, ještě v čudovském žalt. v. 1472., myto ve významu *δῶρον* ještě v pog. i chrv.-hlah. Pozoruhodné jest slovo řęsnota m. a vedle řidšího istina; slovo toto dostalo se do slov. překladu v Pannonii, kořen tohoto slova žije posud u Slovinců; nezachovalo se sice v starých textech evang. všude byvší nahrazeno slovem istina, zachovalo se však zvláštním osudem v pozdním karpinském ev. Tato okolnost svědčí nejen, že slovo toto skutečně bylo v prvotním překladě sv. písma, než že záhy již začínalo se s opravováním prvotného překladu. Také slovo jest i setъ m. řeče, kteréž se čte jednou v žalt. sin. a známo bylo ještě písaři tolst. žalt. i pandektů Antiochových *ἀποδομιάζω* přeloženo nevrędu svъtvoriti, v simon. ž. 1280 r. již nebręošę. Místo bezuma čteme v starých překladech asuti (*δωρεάν*) i spyti, vsъuje (*μάτην*); m. vřzvěstiti neb svъkazati oblíbeno v starších překladech povędęti, męditi m. kasnęti, zakonopręstapъnъ m. bezakonъnъ, přęstapati zakonъ za *παρανομεῖν* ve všech starších recensích; ljuby svъtvoriti — za to v pozdějším simon. ž. svъblęditi; řecké *νῶτος* stále přeloženo chrvębъtъ, později plešta, m. napřęzati jest nalęcati, nalęšti, *δελύσσεισθαι* přeloženo slovem mręzęti, tak ještě v simon. žalt., vedle toho již v sin. ž. 106, 18 vřzgnęša sję, jak i v pozdější chrv.-hlah. recensí; sloveso *ἐπαίρεσθαι* v sin. ž. vřznęsę sę (46, 10), v simon. ž. vřzdvigęša sę, pod. za vřznęsę luk. 17, 13 má sav.-kn. vřzdvigę. Simonovský žaltář vydaný archim. Amfilochiem poskytuje namnoze novější příklad, kde sin. i ostatní žaltáře zachovaly starší, na př. vř sędališti m. vř laateličъ, puti m. stszę, vř glavizně m. vř svъvitęcę, razgnęva m. razdraži, nerazumъnyj m. nesmyslnъyj, sęmę za *σπέρμα* m. toho plemę. Takých rozdílů jest četný počet, řidší jsou případy, kde simon. žalt. zachoval prvotnější překlad a sin. ž. se odchýlil, tak asi simon. zavętz — sin. zakonъ, potřębъno — podobъno (31, 6), na kolešnicachъ (*ἐν ἄρμασιν*) — vř oražъichъ a j. Zde všade mají chrv.-hlah. texty znění simon. žalt. Starší recense liší se od novější i větším počtem řeckých slov nepřeložených v sin. ještě skanędělъ, jak v nejstarších evang., kde simon. svъblaznъ, v sin. ieręj, v simon. i v ostatních nejstarších žęrębъ, v čud. ž. svęštenikъ;

episkopstvo (ἐπισκοπή) — simon. nabděnije, čud. naměstaže, aerynychъ sin. въздушныхъ, krotafoma — simon. skranijama, onagri v sin. pog. tolst. i evgen. ž. — simon. ž. osli divii, olěj — simon. čud. maslo, *χριστός* nepřekládá se ještě v simon. i překládá se pomazanij, veskrze však již v čud. ž.; psaltyr — simon. pěsňnica. Řídké jsou případy, kde sin. ž. má překlad, ostatní pak řecké slovo nepřeložené: *ὀλοκαύτωμα* v sin. ž. veskrze přeloženo všesvžegajemo, co již v assem. ev. čteme, ale simon. ž. i chrv.-hlah. zachovaly řecké slovo. Vítr *λίβα* jmenuje se v simon. i ve všech starých takto, v sin. ale zapadenъ, v chrv.-hlah. na zapad, v čud. ž. naopak vьstočъnъ. Za *μύρον* mají sin. i ostatní nejstarší texty chrizma. — Patrně z toho všeho, že nejstarší překlad žaltáře se nám zachoval v sin. codexu i v ostatních blízkých mu cyrillských textech, v pogod., tolst., v zlomku evgenievském i j. Ve všech nalézáme též ráz jazyka v ohledě grammatickém i lexikálním, jaký známe v překladě evang. recense hlaholské. Cyrillských textů evangelii, které by byly zachovaly prvotný překlad, téměř není, naopak zachovalo se nám několik cyrillských žaltářů s prvotným více méně překladem.

Třetí rozsáhlý codex hlaholský, který nedávno byl vydán tiskem, jest čtvero evangelium Mariinské čili Grigorovičovo. Jest to vedle Zografského čtvero evangelia druhé hlaholské i staroslověnské vůbec. Jest mimo to úplnější než Zografské, nejsou v něm tak časté mezery jak v tomto, schází toliko začátek Math. I—V, 24, na konci Jo. XXI, 17—25 a kousek uprostřed z ev. Jo. I, 1—23, místo kterého všíť do codexu cyrillský list srbské redakce asi XIV v., a XVIII, 3—29. Čtvero evangelium toto bylo již dlouho známo: našel je V. Grigorovič na svých cestách na Athon i do Balkánských zemí r. 1844—45 a choval je od té doby u sebe až do své smrti r. 1876. Poklad svůj zasloužilý tento o slavistiku učenec uzavíral úzkostlivě, zprávy o něm i úryvky z něho sděloval nepatrně a k celému vydání nemohl se dlouho dostat, a když vydání konečně nad míru nákladné i skvostné začal připravovati vyrvala ho smrt. Miklosich vytiskl r. 1850 ve své „Slavische Bibliothek“ z něho jeden list Jo. XIX, 9—28, o dvě léta později Šafařík ve svých „Památkách hlaholského písemnictví“ mimo uvedenou část ještě Mc. IV, 3—9, Jo. XI, 1—45; všechny tyto části pak i nově Luk. kap. XV r. 1853 uveřejněny v „Извѣстияхъ“ akademie Petrohradské. R. 1866 vydal Sreznevský ve svých „Древнихъ глагол. памятникахъ“ mimo známé již části ještě z ev. Mat. XX, 1—34. Jiný ještě úryvek vytiskl Jagić podle fotografických snímků Mc. XV, 43—XVI, 20, Luc. I, 1—32 i VI, 9—47 při svém vydání Zogr. ev. Grigorovič sám obmyslel fotografické vydání celého kodexu, neměl však na to dosti prostředků, r. 1875 přistupoval k fotografickému vydání ev. sv. Lukáše, nedočkal se ho však více; věci chopilo se znamenitě „Общество Любителей древней письменности“

a svěřilo vydání Sreznevskému, leč toho zachvátila mezi tím smrt; konečně r. 1881 vydáno nákladem této společnosti ev. sv. Lukáše. Leč způsob, kterým vydána část čtveroevangelia, znesnadňuje velice jeho studium, jmenovitě studium jazykovědecké. Z těchto příčin přistoupil prof. Jagić k vydání celého kodexu a sice v transkripci cyrilské. Kniha vyšla pod titulem: *Quattuor evangeliorum versionis palaeoslovenicae codex Marianus glagoliticus. Characteribus cyrillicis transcriptum edidit V. Jagić. V Berlíně — Petrohradě 1883. Totéž s ruským titulem. str. XXX + 607.*

Vydavatel nespokojil se pouhým podáváním textu, než opatřil knihu svou rozsáhlým komentářem palaeografickým, grammatickým i lexikálním. Možno říci, že slovanská filologie od Ostromirova evangelia Vostokova neměla knihy, kteráž by se jen vyrovnati, neřku-li přestihnouti mohla edici Vostokova až po knihu Jagićovu. Ano tato přestihuje ji celým vědeckým apparátem svým podmíněným ovšem velkým pokrokem, kterýž slovanská filologie učinila za uplynulých právě 40 let od vydání Ostromira. Kniha rozdělena na několik částí: na str. VII—XX jest ruská předmluva, na str. XXI—XXX latinská, následuje text str. 1—403, nepatrný seznam tiskových chyb, a „přílohy“ různé přebohaté poznámky palaeografické i grammatické (str. 407—476) a konečně podrobný slovník (str. 477—607).

Části scházející v Mar. ev. doplnil vydavatel jednak z Dečanského čtveroevangelia (Math. I—V, 23) jednak ze Zogr. ev. — Pod textem podávají se různocetní z jiných evangelii a sice ze Zogr., Ass., Ostr., Sav. kn. i Nikol., čím srovnávací studium stslav. překladau evangelii velmi usnadněno. V originále jsou na krajích pod i nad textem četné přípisky hlaholské i cyrilské, kteréž uvádí vydavatel v „přílohách.“

Ráz hlaholského písma dobře možno poznati ze dvou příložených fotografických snímků. Písmo Mar. ev. liší se spolu s Assem. ev. od Glagolity Clozova, pražských i kyjevských zlomků hlaholských a j. okrouhlejším svým tvarem. Celá památka psána jednou rukou. Ornamentální část jest nepatrná, obmezuje se na začáteční litery každého ze 4 evangelii (počátek ev. Mat. jest ztracen) i některé ornamenty nad počátky a pod konci evangelii. Znáček nad literami jest po skrovnu, vydavatel však přece je zachoval ve svém vydání, ač jim nepřikládá nižádného významu; i nad hrdelnicemi v cizích řeckých slovech, kde se v jiných hlaholských i některých cyrilských památkách klade znáček, zde málo kde se nalézá. Jinak mohlo by se souditi, že pisatel Mar. ev. snažil se postihovati písmem běžnou mu mluvu. Hláska *dz* obyčejně se označuje, nezřídka však čteme místo *dz* pouhé *z*, tak mnozí (9krát) vedlé *mnodzi* (51krát), *zvězda* (2krát), *dzvězda* (jednou), *sztězati* (7krát) vedlé *sztědzati* (7krát), jen *polędza*, *dzelo* a j. Rozdíl mezi *ъ* i *ь* se nezachovává: *огнь* i *огньь*,

ношть, ношь і ноштъ, лъжь і ажь, корабь, корабъ і корабль, кълждо, кълждо і кълждо а j. v.

Velmi časté jsou místo ъ plně samohlásky *o*, *e*: **воскрѣсѣмъ** Mc. 12, 23; **дождъ** Math. 7, 25, 27; nom. sg. **золъ** Math. 7, 18; 12, 33; 16, 4 a j. tak i v zásloví **ко нь** Jo. 7, 31, 48, **ко мѣмосъ** Math. 6, 7, **можетось** Jo. 6, 52 pod v Assem. ev. **се лежтось** Luk. 2, 34; zřídka před *j*: **оумерон** Jo. 12, 1 **мнрцлемон** Jo. 21, 2. Ъ zdá se vyslovoval náš pisatel jako *o*, napsal místo něho ѡ: **дѣвѣлин** Luk. 3, 14 t. j. dovolni; někdy i ѡ vynechal asi omylem: **рѣптъ** Jo. 7, 12, **лктъ** Jo. 21, 8, **тѣмо** vedlé **тѣкъмо**, **тѣкъмо**, **токѣмо**, **токѣмо**, **тѣкъмо** і **тѣкъмо**. Patří-li sem: **скернѣмѣл** Math. 15, 20, **крѣъ** Math. 16, 17, **крстнтелъ** Mc. 8, 28? Na jiných místech nepsalo se rovněž ѡ; místo něho ale znamení skratky. Obyčejně píše se za ѡ před *j* **ы** (*y*): **кымстннъ** Math. 27, 54; Mc. 12, 24; 14, 70 a j, **кынкъ** **весь** Luk. 9, 56, **кынтмъ** Jo. 3, 16; 8, 12 (*ἀλλ' ἔχη*), **осждатнн** Math. 12, 42; Luk. 11, 32; **прѣдстнн** Mc. 3, 19; Luk. 22, 4. 1. pl. **слышлхомнн** Mc. 14, 58, **кндѣлннсн** Jo. 9, 37, **ноемн-н** Mc. 7, 33 *ἀπολαβόμενος αὐτόν*). **кндѣкн-н** Mc. 12, 34 (*ἰδὼν αὐτόν*) а j. v. ani jednou pojętoj, jak jsme četli v žalt. sin. Ostatně někdy jest ѡ m. **ы**: **тъ** Mc. 14, 36 (*σύ*), asi 6krátě ve slovesě **слѣшатн** а двакратě в **оуслѣшатн** jako v žaltáři sin. Za ѡ velmi často *e*: gen. pl. **дѣтескъ** Mc. 7, 28, **отеуъстене** Mc. 6, 1, Luk. 4, 24; **цѣсарестене** Mc. 4, 26, Luc. 9, 11; 11, 20; gen. pl. **уловѣтескъ** Mc. 7, 7; gen. pl. **горешъ** Luk. 11, 26, tak i jednou před *j*: 1. sg. **прѣдѣмн-н** Math. 26, 15 (*παραδώσω αὐτόν*). — Rozdíl mezi **ж** і **а** zachovává se (Mc. 14, 51: **мса н юноша** zde není **юноша** acc. pl. než nom. pl., jak ukazuje řecký text: *κρατούσιν αὐτόν οἱ νεανίσκοι*, acc. sg. **юношж** Zogr. і Nikol. ev. jest zajisté „oprava“ pisatelů těchto dvou kodexů neb jich předlohy). Za **ж** jest však poměrně dosti často **оу**, řídkěji **о**, і наopak se píše **ж** m. **оу** а častěji než **оу** за **ж**: 6. sg. **отѣпоушнѣо** Math. 27, 17; Mc. 15, 9; **дрогроуѣж** Luc. 17, 35, **кѣмоуѣ** Mc. 4, 24; Jo. 4, 53; 5, 28 а j. dat. sg. **мѣжж** **боуѣж** Math. 7, 26, **по обмыѣж** Luk. 2, 27, 42; **втрѣжнште** Jo. 20, 31, **мѣдѣ** Math. 15, 8 а j. v.; jmenovitě často **кѣдѣж** Math. 11, 1; Mc. 9, 30; 11, 30 а j. і **коуѣдѣж** Math. 13, 27; Luk. 13, 25; **тѣдѣж**, **тоуѣдѣж** і **тоуѣдоуѣж** а j. Případy kde **о** psáno m. **ж**: **водетъ** Math. 6, 10; Jo. 15, 4, **рѣжнхѣо** Math. 9, 24 а j. v., považuje vydavatel за chybu písařské; litera за **о** jest jak známo první část hlaholské litery за **а** а písař z roztroušenosti či nedbalosti zapomněl druhou polovici připsati. Místy **а** jest někdy **ъ**: **грѣдн** Mc. 2, 14; **сѣдѣте** Luc. 24, 49 а j. Místo **ъ** jest někdy **н**, kde však obyčejně nad literou **н** připsáno ѡ, než і **н** m. **ы** se naskytuje: **разбонннмъ** Luc. 10, 30, **истнннж** Luc. 21, 3. — ѡ píše se místy po palatálkách: **уѣскъ** Luc. 4, 5; **моуѣтѣжж** Luc. 8, 19; **покажѣте** Luc. 20, 24, **тѣуѣ** Jo. 2, 10, též m. **а**: **цѣскѣрѣ** Luc.

1, 5. Znění $\varkappa$ jako 'a či 'a nasvědčuje často se naskytující $\varkappa$ ve tvarech slovesa $\sigma\kappa\alpha\tau\iota$: $\sigma\kappa\alpha\sigma\epsilon$ Math. 13, 19 (bis); Mc. 4, 15, $\sigma\kappa\alpha\iota\tau\iota$ Mc. 2, 23, $\varkappa\sigma\tau\iota\sigma$ Mc. 4, 31, 32 vedlé $\sigma\kappa\alpha\sigma\epsilon$ Math. 13, 20, 22, 23; $\sigma\kappa\alpha\iota\iota\sigma$ Mc. 4, 18, 20, $\sigma\kappa\alpha\iota\tau\iota$ Luc. 6, 1, $\sigma\kappa\alpha\lambda$ Math. 13, 27, 25, 24; Luc. 22, 31; 3. sg. aor. $\varkappa\sigma\tau$ Math. 13, 25, 31, 1. sg. $\sigma\kappa\alpha\tau$ Luc. 19, 22, $\sigma\kappa\alpha\tau$ Luc. 19, 21, $\sigma\kappa\alpha\tau\iota\sigma\eta\upsilon$ Math. 13, 24 vedlé $\sigma\kappa\alpha\lambda$ Math. 25, 26, $\varkappa\sigma\tau\alpha\kappa\tau\iota$ Math. 13, 37, 39. — Po palatálkách píší se často samohlásky předjotované: $\upsilon\iota\sigma\tau\iota$ Math. 6, 3; Mc. 7, 24; 8, 17; Luc. 2, 43; 8, 46; 24, 18; $\upsilon\iota\sigma\tau\iota\sigma\iota$ sa Math. 8, 27; 21, 15; 24, 24; Luc. 12, 9; $\mu\kappa\iota\sigma\tau\iota$ Mc. 10, 10; Luc. 19, 7; $\varkappa\sigma\tau\iota\sigma\eta\upsilon$ Math. 14, 23; 20, 8; 26, 16 a j. $\mu\epsilon\delta\iota\sigma\tau\iota$ Math. 18, 15; Mc. 9, 50; Jo. 4, 31; 6, 52; $\sigma\upsilon\iota\sigma\tau\iota\sigma\eta\upsilon$ Math. 24, 39; $\sigma\alpha\mu\iota\sigma\tau\iota\sigma\eta\upsilon$ Luc. 8, 41 a j. v. Způsobem středobulharským střídají se o i u : $\rho\omicron\mu\iota\sigma\tau\iota\sigma$ Math. 20, 30 $\tau\rho\omicron\delta\eta\upsilon\sigma\eta$ Luc. 5, 5; $\sigma\upsilon\epsilon\mu\iota\kappa\tau\iota$ Jo. 6, 8 a j. i $\mu\alpha\rho\alpha\kappa$ $\rho\omicron\upsilon\sigma\upsilon\gamma\alpha\tau\iota$ Luk. 21, 14, $\tau\rho\omicron\upsilon\beta\omicron\upsilon$ Luc. 24, 12. I to připisuje vydavatel nedbalosti pisatelově. — Mnohem četněji nalézáme v naší památce tak zvanou $\alpha\phi\alpha\iota\rho\epsilon\sigma\iota\varsigma$: $\mu\eta\kappa\epsilon\sigma\iota$ Math. 6, 9; $\rho\epsilon\upsilon\epsilon\text{-}\mu\omicron\upsilon$ Luc. 22, 33; $\epsilon\delta\iota\mu\omicron\gamma\text{-}\tau\epsilon$ Math. 16, 14, $\tau\alpha\kappa\text{-}\delta\epsilon\epsilon\tau$ Math. 6, 30 a j. v. než v jiných památkách, ač i v těch dá se doložit: v Assem. ev. $\mu\omicron\lambda\epsilon\text{-}\iota\omicron\alpha\sigma\alpha$ Math. 11, 11; $\tau\alpha\kappa\text{-}\omicron\text{-}\delta\epsilon\epsilon\tau$ Math. 6, 30, v Zogr. ev. $\varkappa\iota\sigma\eta\upsilon\delta\iota\sigma\eta\upsilon\text{-}\mu\omicron\upsilon$ Mc. 9, 28. $\mu\lambda\eta\mu\epsilon\text{-}\varkappa\sigma\tau$ Math. 11, 6, $\epsilon\mu\omicron\upsilon\text{-}\sigma\tau$ Mc. 9, 42, v žalt. Sin: $\mu\eta\text{-}\sigma\mu\lambda$ p. 49, $\epsilon\mu\omicron\upsilon$ $\mu\eta\text{-}\sigma\tau$ $\delta\alpha\sigma\tau\alpha\kappa\lambda\epsilon\mu\epsilon\text{-}\mu\omicron\upsilon$ p. 224. Podobné příklady i v pozdějších srbských i chrvatských, cyrillských, hláholských i latinkou psaných památkách čteme. — Pozoruhodná jest přehláska $\mu\iota$ v i v $\mu\iota\delta\iota\sigma\tau\iota$ Luc. 2, 32 $\mu\lambda\iota\mu\iota\tau\iota$ (4kráté), $\mu\lambda\iota\mu\iota\sigma\eta\mu\epsilon$ Jo. 9, 6 ($\mu\lambda\iota\mu\iota\tau\iota$ se ani nečte), rovněž v Zogr. ev. Math. 27, 30; Mc. 7, 33; 8, 23; Jo. 9, 6; $\mu\lambda\epsilon\sigma$ Luc. 16, 13, tamtéž v Zogr., Assem. i Nik. ev. mají $\mu\lambda\epsilon\sigma$. — i klesá sice i v naší památce v $\varkappa$, nikoliv však tou měrou, jak to spatřujeme v jiných stsl. rukopisech; častěji se zachovává, před následujícími i se i vysouvá: $\mu\lambda$ $\rho\alpha\sigma\mu\iota\tau\iota\kappa\alpha$ Math. 6, 5; 12, 19; $\mu\lambda$ $\beta\rho\alpha\tau\epsilon\rho\iota$ Jo. 20, 17; $\mu\lambda$ $\mu\omicron\mu\omicron\rho\iota$ Math. 13, 2, $\mu\lambda$ $\varkappa\alpha\sigma\tau\epsilon\rho\sigma\mu\omicron\upsilon\epsilon\mu\iota$ Math. 26, 32 a j., aneb přechází v e : $\mu\lambda\epsilon\sigma$ vedlé řídišho $\mu\lambda\epsilon\sigma\iota$, $\sigma\upsilon\delta\alpha\rho\epsilon\mu$ Math. 26, 68, $\mu\lambda\epsilon\sigma\iota$, $\delta\alpha\mu\epsilon\mu$, dat. pl. $\varkappa\delta\eta\sigma\eta\mu\iota\kappa\alpha$ Jo. 6, 13 jak v žalt. sin., tak i loc. pl. $\mu\lambda$ $\mu\lambda\epsilon\sigma\eta\mu\iota\kappa\alpha$ Math. 13, 5, $\mu\lambda\epsilon\sigma\eta\mu\iota\kappa\alpha$ Jo. 20, 25 vedlé $\mu\lambda\epsilon\sigma\eta\mu\iota\kappa\alpha$ ib. a j. v. Ve $\varkappa\alpha\lambda\alpha\kappa\alpha$ Math. 13, 3; Jo. 6, 35; $\varkappa\alpha\lambda\alpha\kappa\alpha\sigma\iota$ sa Math. 13, 1 naznačena snad dvojím α délka této hlásky? — Za náslovné $\varkappa$ jest dva-kráté μ ; $\sigma\upsilon\sigma\epsilon\mu\iota\kappa\alpha$ Luc. 2, 1; $\sigma\upsilon\sigma\eta\mu\iota\kappa\alpha$ sa Luc. 11, 21. $\sigma\kappa$ před měkkými samohláskami přechází v $\sigma\epsilon$ i $\sigma\iota$, poslední asi ovládalo v předloze našeho pisatele, nasvědčují tomu: $\mu\lambda\epsilon\sigma\eta\mu\iota\kappa\alpha$ Luc. 1, 65; $\mu\lambda\epsilon\sigma\eta\mu\iota\kappa\alpha$ Luc. 19, 37, jinde opět jest nad $\sigma\tau$ nadepsáno μ . — Obvyčejně klade se μ , řídčeji vedlé toho $\mu\tau$, místy obě litery vedlé sebe: $\mu\lambda\epsilon\sigma\eta\mu\iota\kappa\alpha$ Luc. 12, 15, $\mu\lambda\epsilon\sigma\eta$ Jo. 16, 23 — i zde $\mu\tau$ zachovalo se ze starší předlohy, k obvyklému svému μ dodal písař po nahlédnutí do své předlohy ještě τ . Vedlé sebe vysouvá

se sykanka před sykankou i zachovává se: *и-црѣкве* Math. 24, 1 a j. ale pravidelně *ицрѣквѣ*, jen jednou *ицрѣкѣ* Luc. 17, 15; vysouvá se před palatálkou neb splývá s ní: *и-црѣка* Math. 19, 12; Luc. 1, 15, *бєѡѣсти* Mc. 6, 4 i *бєштѣѣѣма* Mc. 12, 4; mezi *z* i *r* vsouvá se jako vůbec v stsl. *d*, někdy však toho není: *разроуѣенне* Math. 7, 27, co divným způsobem ještě čteme v Nik. ev. Jako v sin. žalt. čteme i zde *ѣѣ ѡѡѣннѡ* Luc. 1, 44. Slova *ѣѣѣштѣннѡ*, *ѡѡѣштѣннѡ*, *ѣѣѣштѣннѡ* jsou Mar. ev. zvláštní, prvá dvě zná jen ještě Nik. ev., třetí jen Assem. ev. v ostatních textech čteme tato slova bez *ѣ*. — Tvary *ѡѡѣѣѣѣ-и* Mc. 7, 26 *ѣѣѣ-и* Mc. 7, 27 vykládá vydavatel vzpomenutou výše *ἀφαιρέσις* (str. 425), kterýžto výklad nezdá se nám býti nutným: čteme ještě *ѣѣѣѣѣѣѣ* Jo. 11, 1, neboť Miklosich Vergl. Gram. III², 51 uvádí několik příkladů též ze supr. cod. i jiných mladších památek na kratší gen. sg. -je i dat. sg. *ѣ*. Acc. sg. *ѣѣ ѣѣѣ* Mc. 11, 2 upomíná na uvedený akk. *ѣѣѣѣ* v žalt. sin. Složené tvary přídavného jména nestažené jsou po- měrně vzácné: gen. sg. malaego Mc. 15, 40; kadilьnaego Luc. 1, 11; dat. sg. oslablenuemu Math. 9, 2; lqkavuemu Math. 12, 45; bєѣѣnuemu Mc. 5, 16, edinuemu Mc. 16, 14, častější jest loc. sg. nebescєemѣ Math. 18, 1, 4, domovněemѣ Luc. 16, 2; věčněemѣ Jo. 6, 27; vedlé toho čtou se gen. sg. na -aago, -ago, dat. sg. -uumu, -umu: nečistuumu Luc. 8, 29; 9, 42; iscělněvšjuumu Jo. 5, 10 a j. a dvakráte: slěpouumu Jo. 11, 37, pгvnoumu Jo. 19, 32. Stran poměru složených i jmenných tvarů platí pověděné nahoře. Interessantní jest tu pozorovati, jak si vedou jednotlivé texty, nelze však stanoviti obecně platného pravidla, poměrně mladé rukopisy zachovaly značný počet archaismů. Řecké *εις την κάμινον του πυρός* na př. překládají Math. 13, 42 Mar. i Ass., Math. 13, 50, Mar. Zogr. i Sav.: *ѣѣ ѣѣѣ ognьnq*, složený tvar *ognьnaja* mají na prvním místě Zogr. Ostr. Nik., na druhém Ostr. Nik.; zcela obdobně *εις την γένναν του πυρός* Mar. Zogr. i Nik. přeložily Math. 18, 9 *ѣѣ geonq ognьnaja*. — *καλὸν σπέρμα* Math. 13, 24: Mar. dobro sєmє, Zogr. Ass. Ostr. Nik. dobroje; *διαλογισμοὶ πονηροὶ* Math. 15, 19, Mar.: pomyslenija *ѣѣ*, Zogr. Nik.: *ѣѣlaja, ѡ ѣѣѣ ἀπιστος καὶ δι-εστραμμένη*: Math. 17, 17 Ass. i Ostr. o rode nevěrenѣ i razvraštenѣ, Nik.: nevěrnьny i razvraštenѣ, Mar. i Sav.: nevěrnьny i razvrašteny, totěž přeložily Luc. 9, 41 jmennými tvary Mar. Zogr. Ass. Ostr. Nik.^a, složenými Sav. Nik.^b; *ἐπὶ την γῆν την καλήν*: Mc. 4, 20, Mar. Nik.^b na dobrě zemi, Zogr. Nik.^b: *dobrěj. παρά την θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας* Mc. 1, 16 Mar. při mori galilejscě, Zogr. Nik.: galilejscěmъ a tak Math. 15, 29 Mar. Zogr. i Nik. *εις τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν* Math 26, 30, Mar. Ass. Sav. Ostr. Nik.: *ѣѣ gora eleonъskaq*, Zogr.: *eleonъskaja. ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους* Math. 5, 45 Mar. jako *slěbnьce svoє sčєatъ* na *ѣѣ* i *blagy* i *ѣѣzditъ* na *pravedьny* i na *nepra-*

veděny, Zogr. má již jeden složený tvar: praveděnyje, Ass. i Ostr. veskrze složené tvary, rovněž Sav., kteráž však má acc. sg. : na zlagu i dobrogo. Příkladů takých dal by se ovšem uvésti mnohem větší počet, musíme však se zde uskrovniti. Nicméně bude patrné, že asi již v prvotném překladě byly složené tvary přídavného jména, kde bychom podlé obecně platného pravidla jich neočekávali.

Nad ostatní památky stsl. vyniká Mar. ev., že assimiluje -aje, jaje v 3 sg. i pl. sloves tř. V, ano i -ěje v 3 sg. i 2. pl. praes. sloves III. tř. v *aa*, *jaa*, *ěa*, ano i -uje v 3. sg. i 2. pl. praes. sloves tř. VI. v *uu*: Příklady toho jsou velmi četné: *byvaatъ* Math. 13, 32; 27, 24; Mc. 4, 19; 11, 23 a *j*, *avleatъ* sę Math. 24, 27; Mc. 14, 64; *pomyšleate* Mc. 2, 8; Luc. 5, 22; Jo. 11, 50; *pomyšlaate* Mc. 8, 17; *očištaate* Math. 23, 25; Luc. 11, 39 a *j*. v. — *razuměatъ* Mc. 13, 14; Luc. 12, 2; Jo. 7, 17, 51; *zapustěatъ* Luc. 11, 17, *uspěatъ* Math. 27, 24; tak *i* *proleatъ* sę Luc. 22, 20; *sěatъ* Mc. 4, 14 vedlé *sěetъ* Mc. 4, 15; *razuměate* Mc. 7, 18; Jo. 8, 28, 32, 43; 10, 38; 19, 4; *děata* Mc. 11, 35; *oskaděate* Luc. 16, 9. — Tvary tyto nejsou Zogr. ev. cizí, ač po řídku, avšak i stažené tamtéž *napaětъ* Luc. 13, 15, kde Mar. ev. má původnější *napaěatъ*. Úplně osamocen jest náš kodex svými tvary: *trěbutъ* Mc. 11, 3; Luc. 11, 8; 19, 31, 34; Jo. 13, 10; *svědětělstvutъ* Jo. 3, 32; 8, 18; 15, 26 i stažené: *svědětělstvutъ* Jo. 5, 32; *svědětělstvute* Luc. 11. 48; 16, 28; Jo. 2, 25; 3, 28; 15, 27 *věruute* Jo. 3, 12; 6, 29, 36; 10, 25, 26, 38; 16, 31 a *j*. v. Ve sklonění přídavného jména assimilace tato jest běžná, při slovese však posud se tou měrou nespozorovala. Nápadné, proč nenalézáme *aa*, *jaa*, *ěa*-, *uu* též v 2. sg. i 1. pl., proč ani jednou loc. sg. -ěamъ v jiných památkách ne právě vzácný! Jediný obdobný příklad jest *dobrěa* (m. *dobrěe*) Math. 18, 8, 9; 26, 24; Mc. 9, 43, 45 vedlé *dobrěa* (m. *dobrěe*) Mc. 9, 42 i *j*. Koncovka 2 du. jest stále -*ta*, 3. du. stále -*te*. Též v Mar. ev. čteme v 1. sg. *iską* Jo. 8, 50 a několikráte part. praes. act. *iskašte*. Pozoruhodný jest *impt.* 1. pl. *ubimъ* Math. 21, 38, vedlé častějšího *ubijamъ*; Miklosich III², 91 uvádí podobný tvar *biimъ* z jedné struské památky. Ve větách podmínečných klade se *biimъ*, 3. pl. *bą*. Aoristu prostého nesigmatického neužito v žádné jiné památce stsl. tou měrou jako v Mar. ev.; totéž platí o prostém sigmatickém aoristé. — Jerusalimъ jest rodu mužského: Jerusalimъ izbivy proroky i kameněmъ pobivaję Math. 23, 37; Luc. 13, 34, na posledním místě i v Nik^b, Nik^a má Math. 23, 37 vedlé sebe izbivi a pobivajušti, v Zogr. Ass. Ostr. i Nik^b jest ženského rodu; dvři jednou mužského jest rodu: *dvřremъ zatvorenomъ* Jo. 20, 19, jednou ženského: *dvřremъ zatvorenamъ* Jo. 20, 26, v Ass. na obou místech mužského, v Ostr. ženského rodu. — Acc. mužských jmen životných jest v Mar. ev. častěji staršího užito, než v jiných památkách stsl., vedlé

toho však nezřídka rovná se gen.: *priobrešteši bratrъ tvoj Math. 18, 15* — v *Zogr. Ass. Sav. Ostr. i Nik.* čteme bratra tvojego — *prizovi mažъ svoj Jo. 4, 16*, taktěž v *Ostr.*, v *Zogr. Ass. i Nik.*, však: *maža svojego*, — *posla synъ svoj Math. 21, 37*, taktěž v *Zogr. Ostr. i Nik.*, v *Ass. Sav.*: *syna svojego* — *poražá pastyrъ Math. 26, 31*, v *Zogr. Ass. Ostr. i Nik.* *pastyrja*, v *Sav. pastucha*, acc. rovný gen. má *Mar.* společně se *Zogr. i Nik. Mc. 14, 27.* — *poslžjá angělъ moj Mc. 1, 2*, taktěž v *Zogr. Ass. i Ostr.*, v *Sav. Nik.*: *angela mojego.* — *iznošaacha umerošъ synъ jedinočedъ Luc. 7, 12*, taktěž v *Zogr. i Ostr.*, *umerša syna jedinočeda* v *Ass. i Nik.* Oba způsoby vedlé sebe se čtou: *obrétete i vъ crъkvi sěděšъ posrědě učitelъ i poslyšajášta ichъ i vъprašajášta ję Luc. 2, 46*, taktěž v *Zogr. i Ostr.*, v *Sav.* ještě *sěděšta.* v *Ass.* však veskrze starší tvary. — *uzřite syna člověčskaago sěděšta o desnajá sily i grědášъ Math. 26, 64*, taktěž v *Ass.*, *Zogr. Ass. Nik.* ještě *grědášta*, *Ostr. idášta* — *privěsę kъ nemu glucha gagniva Mc. 7, 32*, taktěž v *Sav. Ass. Ostr. Nik.* *kladou něma m. gagniva*, v *Zogr.* ještě *gluchъ gagnivъ.* — *věrovašę vonъ Jo. 7, 31* společně, s *Zogr. Nik.*, *Jo. 7, 48* s *Zogr. Ass. Sav. Ostr. i Nik.*, ale *věrovacha* vъ nego *Jo. 7, 6*, taktěž v *Zogr. i Ostr.*, *Jo. 8, 30*, kdežto *vъnъ kladou Jo. 7, 6* *Ass. i Nik. Jo. 8, 30* *Zogr. Ass. Ostr. Nik.* — Naproti gen. řeckému jest nezřídka v překladě stsl. dat., a to zdá se, souvisí se skladbou slovanštině vlastní, že se totiž dává přednost possessivnímu dativu; tak bylo asi větsinou aspoň i v prvotném překladě: *gospodinъ chrama Math. 24, 43* *Mar. Zogr. Ass.*, *chramu Ostr. Nik.* může býti dat. i gen., dat. má *Sav.*: *chramině*; vъ vrěmę žetvy *Math. 13, 30* (*ęv kairō tōu θerismou*), v *Zogr. Ass. Ostr.* dat.: *žetvě, razdrěšiti remene črěviemę ego Mc. 1, 7* (*tōn ímánpa iōn ýpodhímátwn*), v *Zogr. Ass. Sav. Nik. gen. du. sapogu*, v *Ostr. gen. pl. da bādetъ vnsěmъ sluga Mc. 9, 35* (*ęstai pántwn diákonos*), v *Zogr.*: *vnsěchъ, Mc. 10, 44* veskrze: *da bādetъ vnsěmъ rabъ* (*ęstai pántwn doūlos*) *Mar. Zogr. Ass. Sav. Ostr. Nik. Nik.*; *obratiti srědъca otcemъ Luc. 1, 17* (*karđias patērwn*) *Mar. Zogr. Nik.^b, otcę Ass. Ostr. Nik.* — vъ prazdníkъ paschy *Luc. 2, 41* *Mar. Nic.*, dat. *pasce* v *Zogr. Ass. Sav. Ostr. i naopak přězde prazdnika pasce Jo. 13, 1* *Mar. Zogr. Nik.*, gen. *paschy Ostr.* Za očekávaný gen. partit. jest acc. věrně podlé řeckého originalu; i zde jeví se značné kolísání v textech našich: *išáštu dobrъ bisъ Math. 13, 45* *Mar. Ass., Zogr. Ostr. i Nik.* mají gen. — *nemožetъ drěvo dobro plodъ zolъ tvoriti ni drěvo zъlo plodъ dobrъ tvoriti Math. 7, 18* *Mar. Ostr., Zogr. Ass. Nik.* *kladou gen.* — *imatъ života věčъnaago Jo. 5, 24* *Mar. Zogr. Ostr., Jo. 5, 39* *Ostr. Jo. 6, 40* *Mar. 6, 47, 54* *Mar. Zogr. i acc. imatъ životъ věčъnyj Jo. 5, 24* *Ass. Nik., Jo. 5, 39* *Mar. Zogr. Ass. Nik., 6, 40* *Ass. Ostr. Nik., 6, 47* *Nik., 6, 54* *Ass. Ostr. Nik.* *dasť imъ života věčъnago Jo. 17, 2* *Mar. Zogr.* *životъ věčъnyj Ass. Ostr. Sav. Nik.* — *prikosnāti sę pojį se pravidelně s loc.,*

než i s genitivem prikosnā se rízy Math. 9, 21. — Podle řeckého asi jest navyknete prítěča Mc. 13, 28 Mar. Nik. (*μάθετε τὴν παραβολήν*), v Zogr. jest dat. prítěči. — blízv pojí se obyčejně s gen. blízv Jerusolima Luc. 19, 11 Mar. Zogr. Nik., blízv Salima Jo, 3, 23 Ass. Ostr. i Nik., v Mar. dat. Salimovi. — Z těchto běžných náčrtků patrnó, kolik látky neocenitelné poskytují naše texty evangelií, jichž srovnávací studium nyní jest valně umožněno publikací Jagičovou, historické skladbě staroslověnské. Ne méně důležitě jest Mariinské evang. lexikální svou povahou. Zachovalo se v něm velmi mnoho výrazů vlastních prvotnímu překladu. Velmi zajímavó srovnávatí různé recense evang. v tomto ohledu. Nutno však tu vycházeti z náhledu, že nedělní evangelia jsou jakožto prvotnější obzvláště důležitá, části nedostávající se v těchto k úplnému čtveroevangeliu zajisté teprve později přeloženy. Zde ovšem toho dále rozváděti nelze. Několik slov o poměru Mar. ev. k ostatním recensím nicméně bude možno pronésti. Výhradně užívá se slov bratrъ, bratřija, jiné památky vedlé toho více méně často bratrъ, bratřija, výhradně nebesъskъ, ostatní vedlé toho ještě nebesъnъ, Ostr. jen na dvou místech Math. 8, 20; 16, 62 má nebesъnъ, výhradně člověčeskъ, vedlé čehož kladou ostatní recense člověčъ; kokotъ, za které ostatní mají kur, Nik. pětelъ; balij Mc. 2, 17; 5, 26; Luc. 4, 23; 8, 43, vedlé vračъ Math. 9, 12; Luc. 5, 31, kteréž výhradně znají ostatní texty evang.; inočedъ, vedlé čehož v ostatních jest jedinočedъ; zaklenaťi (*κατακλείω*), za které má Nik. zaklopiti, Zogr. Ass. Sav, Ostr. zaključiti; jednou však jen tepe (*ἐμαστίνωσεν*) Jo. 19, 1 společně s Ass. ev., kde Zogr. Sav. Ostr. Nik. kladou bi, obyčejně bití, kde jiné recense zachovaly původní tepsti: bivъše Luc. 18, 23 společně s Nik., v Zogr. však teprъše, bьete Math. 23, 34, v Ass. Ostr. Nik.: tepete, Zogr.: utepete, bienie Math. 20, 19 a v Zogr. Nik.: tepenie, na jiných místech Mr. 13, 9; Luc. 12, 47, 48 má společně s Zogr. i Nik. sloveso bití, tak že se zdá, že již prvotní překladatel obou sloves použil; *πίναξ* přeloženo slovem misa, jež zná rovněž Nik. ev., jednou však i slovem bljudo (Mc. 6, 25), kteréž výhradně kladou Zogr. Ass. i Ostr. *γλωσσόκομον* přeloženo slovem skrinica, tak i v Sav. i Nik., Zogr. i Ass. slovem kovъčezъc, Ostr. račica *-κλίνη* přeloženo odrъ Math. 9, 2, ve v. 7 však lože. taktěž v Ass. i Nik., na obou místech slovem odrъ v Zogr. Sav. i Ostr.; slovem odrъ ještě Luc. 5, 18 v Mar. Zogr. Ass. Ostr. Nik.; tak i *κλινίδιον* Luc. 5, 19, 24 v Mar., Sav. i Nik.^b, kdežto Zogr., Ass. Ostr. položily lože, Nik. ve v. 19: lože, ve v. 24: odrъ *κλίνη* přeloženo lože i Luc. 17, 34 v Mar. Zogr. i Nik.^b. Důležitý jest překlad slova *μύρον*: většinou zachovávalo se řecké slovo, někdy však položilo se též lat. chrizma, tak Mc. 14, 3, 5 Mar. Zogr. Jo. 12, 3 Mar. Zogr. Jo. 12, 5 Zogr-, v Mar. jest myro, Math. 26, 7, 12 v Nik., ve v. 9 však myro, adj. chrizmъnaja Mc. 14,

4; Jo. 12, 3 Mar. Zogr., sloveso pochřizmiti Mc. 14, 8 Mar. Zogr. (*μυρίσαι*), jež Ostr. přeložil pomazati, i Nik. omazati. Nik. ev. až na uvedená místa přeložilo slovo *μύρον* masti. Pozoruhodno, že nedělní evang. Ass. Sav. i Ostr. neznají lat. chrizma. — Slova iskrъ, iskrъnij má společně se Zogr. Ass. Sav. i Nik., Ostr. místo toho a Sav. vedle toho: blizъ, bližnij, Zogr. Math. 5, 43; Mc. 12, 31 i Luc. 10, 27: podrugъ — *μέγας* překládá se velij a řídčeji velikъ, taktéž v Zogr. Ass. i Sav., v Ostr. čteme velij jen na 5 místech ještě: propastъ velija utvrđi se Luc. 16, 26 Mar. Zogr. Ass. Ostr. Nik., v Sav.: velika, da-đetъ znamenija velija Math. 24, 24 Mar. Zogr. Ass. Ostr. Sav. Nik.. ubojašę se strachomъ veliemъ Luc. 2, 9 Mar. Zogr. Ass. Ostr. Sav. Nik., na pod. místě Luc. 8, 37 má Ostr. velikъmъ, naopak prorokъ velikъ vъsta vъ našъ Luc. 7, 16 v Mar. Zogr. Nik., velij v Ass. Ostr. Nik.^b — *ἀφίημι, ἄφεσις* překládá se obyčejně otъpuštati, otъpuštenije, řídčeji ostavlјati, ostavlјenije: propovědati plěnnikomъ otъpuštenije Luc. 4, 18 Mar. Ass. Sav. Ostr. Nik., otъpuštenije grěchomъ Mc. 1, 4 Mar. Zogr. Sav. Ostr. Luc. 3, 3 Mar. Zogr. Sav. Ostr., Ass. i Nik. na obou těchto místech mají ostavlјenije; otъpuštenije grěchovъ Luc. 24, 47, Mar. Zogr. Ass., v Ostr. Nik. ostavlјenije, vedlé toho užívá Mar. společně se Sav. kn. i Nik. ev. otъdanije grěchom Math. 26, 28, kde Zogr. položil otъpuštenije, Ass. i Ostr. ostavlјenije, — Značné kolísání pozorujeme v překládě Otčenáše, který se čte dvakráte v Math. ev. kap. 6 i v Luk. kap. 11, jmenovitě slov *ἄρτος ἐπουσίος*: přeloženo Math. 6, 11 v Mar. i Sav.: chlěbъ našъ nastavъšaago dne, Ass. Ostr. i Nik. nasaštъnyj, taktéž Luc. 11, 3 Mar. Ostr. i Nik.^b (v Assem. veršů těch není), Zogr. nadъnevъny Luc. 11, 3 a Math. 6, 11 nastojest . . . (ostatní pozdější čtenář vyškřábnul i cyrilskými literami připsal -ъny), Sav. dnevъny Luc. 11, 3. — Pozoruhodno že Mar. ev. τῆς překládá častěji edinъ, jako v Sav. kn. čteme, zřídka eterъ, jehož výhradně užívají Zogr. i Ass. — Tím ovšem daleko ještě není lexikální povaha Mar. ev. dokonale probrána, tolik však snad již nyní vysvitne, v jakém se nalézá poměru k ostatním recensím.

Z hláskoslovné povahy jazyka Mar. ev. soudí prof. Jagić, že bylo přepsáno v XI v. kdesi v krajinách, kde žili Chřvaté i Srbové, podle vsí pravděpodobnosti kdesi v Bosně neb jižněji. Navědčuje tomu poměrně dosti časté ж m. u, někdy se naskytující i m. y i naopak, u m. vs a sega m. sego Mc. 6, 14., též slovo kokotъ m. куръ. Avšak tyto případy nesvědčí nezbytně proti bulharské domovině našeho kodexu; místy v dnešních podřechích bulharských, tak jmenovitě v kratovském říká se u za ж, i u za vs náslavné (Периодическо списание 1876, kn. XI až XII str. 171 a 1883, kn. V str. 122). Tvary koga, jega, svojega konečně čteme také v Supr. cod. i v Slěpčenské knize apošt. čtení (Srezn. Пам. юс. na str. 164). Naproti tomu roz-

hodně bulharské jest čtené *o* m. *ъ* a znění *ъ* jako *ʼa* neb *ʼa*, jak učený vydavatel sám doznává (str. 445), dále užívání praejotovaných samohlásek po palatalkách, řidší ovšem v naší památce přechod *ii* v *ei*. Vlivu mateřské mluvy chrvatského neb srbského pisatele připisuje p. vydavatel dále *sc* místo *st*: kdežto Miklosich (Vgl. Gramam. III,² 13) proti Kopitarovi, který v *sc* Glagolity Clozova viděl důkaz srbsko-chrvatského jeho původu, poznamenává, že rozdíl tento je buďto dialektický uprostřed staré slověštiny aneb chronologický, že původní i starší *sc* bylo zatačeno mladším *st*. O dvou prvních příznamech bulharských praví prof. Jagić, že vyslovování *ъ* jako *o*, *ь* jako *e* bylo tehdy obecně platné v knižní mluvě církevně-slovanské, které se zároveň s knihami z Pannonie dostalo k Srbům i Chrvatům (str. 427—8); druhý pak příznak *ъ* ukazuje, že předloha, z níž přepsáno Mar. ev., pošla z Bulharska, také tvary *trěbutъ* i pod. nalézaly se zajiště již v této makedonsko-bulharské předloze (str. 445—446). — O tvaru *розьство* byla již nahoře řeč, podobný jest 2. sg. imperat. *розьъ*, v čem vidí p. vydavatel ohlas moravsko-pannonského nářečí. —

V „přílohách“ roztroušeny jsou nad míru vzácné poznámky pro jazykozpyt i dějiny písemnictví stslav. Důležitá jest jmenovitě poznámka o vlasti Ostrom. ev.; prof. Jagić má za to, že předlohou Ostr. ev. byl kyrillský sborník evang. čtení sepsaný v severovýchodním Bulharsku v X. v., plod to literární epochy cáře Symeona. V ohledu grammatickém jest nejdůležitější rozbor imperfekta: koncovky impf. připomínají skrtský kondicional, předcházející samohláska *ъ* — a optativní *ya*, celá tedy koncovka *ъъ* — *аъъ* jest blízká skrt. koncovce *yāsam*, vlastní 1. sg. prekativu.

Na konci své knihy projevuje prof. Jagić své náhledy o stslav. písemnictví. Praví: Nelze nyní více pochybovati, že jak hlaholské tak i cyrilské texty nám zachované představují výsledek úsilné literární činnosti trvavší od konce IX až do XI století v území starého Bulharska, Makedonie, Srbska, Bosny, Chrvatska i Dalmácie. Tato druhá epocha ovšem rázně se označila na všech plodech své doby, jak těch, které poprvé tehdy byly napsány, jak těch, které toliko se opisovaly ze starých pramenů. Všude se zahlazovaly črty nejstarší epochy moravsko-pannonické, málo známé tvary i slova zaměňovaly se novými, známějšími, pozorované chyby i poklésky v překladech starých se opravovaly, mezery se doplňovaly . . . Tyto reformy novými podmínkami vyvolané týkaly se prvotně stejným způsobem starých ze severu v hlaholském písmě na jih přinesených literárních památek, i nových kyrillských v domácí řecko-slovanské půdě vzniklých, prvé však začaly zde mizeti, jakožto méně příhodné pro kraj přivyklý čísti řecké písmo. Blížkost Byzantie, závislost duševního života jižních, zvláště bulharských Slovanů na idealech kultury byzantské záhy

úplně se jevily: pannonská starobylost odstrčena do pozadí, požavky na zvětšení počtu i šíření hlah. památek přestávaly; na to dbali jen ještě jihoslovanští „starověrci“ Bohomilové a západní část balkánského poloostrova, kde vliv byzantský se lámal na přiboji vlivu římského. Bulharsko i jeho officialní repraesentanté s cárem Symeonem a jeho literárními spolupracovníky v čele vyslovili se — prohlašující svůj duševní svazek s Byzantií — ve prospěch česko-slovanského písma, nynější cyrillice . . .

Pomůckou k výkladům jazyka staroslověnského vydal prof. Jagić r. 1882 pečlivě sestavenou anthologii staro-slověnskou: *Образцы языка церковнославянскаго — Specimina linguae palaeoslovenicae. Санктпетербургъ 1882, str. 148.*

Nejdříve podávají se vyňatky z rukopisův hlaholských, a sice ze Zogr. ev., Mar. ev., Ass. ev., Glag. Clozova s paralelním čtením ze Supr. cod., ze zlomku Makedonského, Sinajského trébníka i Kyjevských zlomků. Následují kyrillské: Sav. kn., zlomek ev. čtení Undolského i Kiprijanova, Sluckého žaltáře. Sup. cod., zlomek. Chilendarský. V přílohách (str. 69—93) vytištěny ukázky stsl. památek recense ruské, a sice z Ostrom. ev., zlomků ev. Turovských, Evgenievského žaltáře, Izborníka Svjatoslava r. 1073, ze sborníka Moskevsko-Uspenského XII v. s paralelním textem z podobné knihy redakce srbské i ze Supr. cod. Na str. 94—111 jsou vyňatky ze srbsko-staroslov. památek a sice ze Symeonova evang. XII. v., Nomocanonu r. 1262, z Homilií Mihanoviće XIII v. s paralelním textem staroruským XII. v. Na str. 113—147 jest staroslověnsko-řecko-latinský slovníček, který činí knihu vítanou pomůckou k přípravnému studiu staroslověštiny též v západní Evropě. Při vyňatcích z evangelií dodána pod čarou různoctení z ostatních recensí stsl. Ukázky hlaholské vytištěny jsou též hlaholským písmem, co dlužno zajisté jen schvalovati.

Príspevky ke kritice a výkladu textů staro-českých (k rukopisu Hradeckému, vydal Ad. Patera).*)

Podává M. Opatrný.

Prok. v. 172.

Nechtě (t. sv. Prokop) přes tu řeku dále,

172 Shrrnu sje při jedné skále.

O frasi *shrnúti se* zajímava jest zpráva v Blahoslavově Grammatice (str. 280); v knize šesté totiž, která obsahuje „farras-

*) Ze starších vydání dokládám se jmenovitě vydání V. Hanky, jenž ve Star. sklád. po jednotlivu Hrad. ruk. dal vytiisknouti, zvl. stojí

ginem vocum et phraseon elegantissimarum“, mezi jinými „ušlechtilého mluvení způsob“ připomíná také rčení *shrnuti se* a vykládá je = přistěhovati se na místo skrovné cum sua supellectile, considerare, acquiescere.

Prok. 756.

Vecě (t. sv. Prokop): „Milý synu, mně jest s tohoto světa sníti,

756 nebuď léň do trzetie doby dne zde býti,“ —

Sv. Prokop nemaje co dáti nemocnému, pobídl ho, aby *do třetího dne* u něho zůstal, po pohřbu prý — nebo sv. Prokop „svú smrt před dvěma dnoma věděl“ (v. 765) — bude si moci vzíti jeho sukni, Prokopův poslední majetek. Určení lhůty, do které nemocnému jest čekati, má býti vyjádřeno veršem 756. Starší vydání (Hanka, St. skl. I. 35 a j.) mají zde správně, jak smysl žádá, „*do třetího dne* zde býti“. Toliko p. Patera vyčetl z rkpsu text nahoře položený a v transkripci jej zachovává: *do třetie doby dne* zde býti. Avšak sluší nejprve uvážiti, že text p. Paterův *do třetie doby dne* jest věcně nesprávný, ježto onen výraz nemůže značiti to, co znamenati by měl, totiž: do třetího dne. Musili bychom se tedy domýšleti, že pisatel Hrad. rukp. dopustil se zde hrubé chyby, kterou Hanka, řídě se správným smyslem, správně zaměnil. Z nejistoty vyvádí nás rukopis. Písař měl a také *chtěl* psáti: do třetího dne. I napsal vsutku (list 19^a ř. 17): do trzetie; ješto však dospěl tím na konec řádku (17), měl psáti na následujícím (18): ho dne . . . , než zmýlil se a počal opět psáti: do trz, t. j. do trzetieho. Poplesek svůj nicméně ihned spozorovav, slabě přeškrtl a smazal toto chybné dotrz a neohlédaje se, že na konci 17^{ho} řádku není slovo dopřáno (trzetie m. trzetieho), psal dále: dne zde byti. Písař byl zde tedy velmi nepozorný. Pan Patera pak toto chybné, *od písaře smazané* dotrz proti všemu právu četl za *doby*. Hanka správně zde četl a správně písařský omyl napravil.

MMagd. 46, 274.

45 i jakž k jeho nohám svatým
silně slzila, úmyslem tym
k jeho rovu přišla byla . . .

273 Ty s' pověděl ústy svými
a řka kako slovy tymy:

MMagd. v díle II. str. 1—47, Pláč sv. Marie v d. III., str. 61—81. — Během práce této uznal jsem za nevyhnutelné rukopis sám znovu pročíti; že ohledání moje nebylo zbytečné, dokáže mnohá z následujících poznámek. — Panu bibliotekáři prof. dr. Ant. Gindelymu za laskavé zapůjčení rukopisu vzdávám tuto nejsrdečnější díky.

Ve v. 46 přepisuje p. Patera *tím*, což by byl zúžený tvar z *tiem*, *sts. tēms*; a ve v. 274 rukopisné *tymy* mění v *těmi*. Avšak proti čtení *tím* přičít se chronologie úzení *ie* v *í*, proti opravě *těmi* rým: *svými*. Čtu *tým* a *tými* (jž Hanka přepisoval: úmyslem *tym*, slovy *tými*); jsou to tvary analogické dle složené deklinace (*dobrým*, *dobrými*), zde rýmem zaviněny. Ostatně tvary slož. deklinace u náměstky *ten* časem se rozmáhají, zvl. nám. *tjž* jest zajímavá; strany nynější obecné češtiny bohatou sbírku snesl V. J. Dušek (*Listy fil. a paed. X 415—421*). — Ve v. 274 slůvko: *kako* jest nevhodné, má býti *tako*. Rukopis má zde správné: *tako*, vydavatelé chybně četli.

MMagd. 69.

dvě tak prielišniej bolesti
div ež mohla v svém srdci sněsti,
69 jěž chtieše slzami kratiti,
ale to nemohlo býti.

Výraz: „*krátiti* bolest slzami“ jest v češtině neobyčejný, a nelze se domýšleti, že by latinské *mitigare* (orig. str. 439 *quos* (sc. *dolores*) *mitigare lacrimis* *volebat*) ku pojmu „*krátiti*“ bylo dalo příležitost. Vhodné však jest v tomto spojení sl. *krotiti* = *tišiti*, *mírniti*, *chlácholiti*; *krotiti* koho *prosbami*, *dobrymi* slovy atd. Rčení: „*bolest krotiti* (*ukrotiti*)“ jest u Jungmanna dobře doloženo, zvláště pak tento výraz oblíben byl skladateli MMagd.: v. 209 *bolest tvú všichnu krotieše* (*dolorem tuum mulcebat* 440 str.), v. 343 *svých slez také neukrotie t. j. neukrotě* (*part. ; continere lacrimas* 442 str.); v. 358 a *tvój pláč také (t. by) fkrotili* (*et consolentur plorationem tuam* 442 str.). — V rukopise psáno jest toto domnělé *α* nepravidelně. Podlé mého shledání bylo prvotně napsáno *kratiti*, písař však ihned opravil svou chybu, částečně radoval a tak zanechal obmýšlené *o* ve formě nedokonalé. Tedy i s této stránky navrhovaná změna se potvrzuje.

MMagd. 77, 50.

Co ta žena mohla sdieti
j(i)ného než-li pláč dieti,
77 Giz jmies' bolesti přémnoho atd.

Rukopisné *Giz*, od vydavatelů přepisované *Jíž* = *iam*, schon (se silnou interpunkcí po předcházejícím verši), jest chybně napsáno místo *jěž* (t. *žena*) = *quae*, právě jako ve v. 50 pro *duši*, *gyz* *bieš' umřěla*, *gyz m. jěž*. Srov. text lat. na str. 439 *Quid enim mulier ista poterat agere nisi plorare, que et intolerabilem habebat dolorem etc.*

MMagd. 116.

tu kdež jejie milý mistr byl,
116 ač nevěděla, kdey prziebyl.

Správně přepisuje Hanka: *kde j'* přebyl, *j' = je, jest*. Pan Patera: *kde i* přebyl, chybně.

MMagd. 121.

O, Maria, s která s' čákú,
nebo s která s' radú takú
121 v svém srdci ten umysl zdala,
by tu jedno sama stála . . .

Vydavatelé: ten úmysl *ždala*, inf. ždáti. Přepis ten jest chybný, jednak proto, že vazba sl. ždáti jest odchylná (srovn. v. 103 fmrti zdafe; v. 117 u hrobu zdafe; 190 w tey bolefti zdati), jednak a hlavně proto, že frase „úmysl ždáti“ nemůže značiti „úmysl míti, pojmoviti“ (orig. str. 439 quid consilii, aut quid cordis erat tibi . . .). Přepisují „úmysl *zdála*“ = učinila, pojala atd. O part. *z-dál* srov. Listy fil. XI. str. 107.

MMagd. 126.

Ty s' najdřiev před nimi sešla
126 k hrobu a s nimi otefla
a po nich s' ostala po tom, —

Hanka čte: „a s nimi otešla,“ což nemá smyslu zvl. vzhledem k násl. verši, věta má býti záporná (srov. lat. orig. 440 cum ipsis *non* redisti). Pan Patera v „opravách“ právem přičinil negaci *ne*: „a s nimi neotešla.“ Lépe však jest voliti elidované *n'*: „a s nimi *n'*otešla,“ ješto tím verš zůstane osmislabičným a snáze si vysvětlíme, proč negace vůbec vypadla (nepochopené opisovačem „notefla“).

MMagd. 134, 184 atd.

Povědě to ovšem směle
134 ež Maria jineho czele
nemyslila ani znala,
jedno aby milovala.

Ve v. 134 czele jest adverb. *cěle* = jistě, zajisté; „jiného nemyslila ani znala“ = nic jiného n. ani z. — Srov. v. 304 Maria jistě jiného nehledá než-li zvolenie (M. nichil aliud querit . . .); srv. ještě v. 605 nn. —

i nalezla s' živé za to.
184 yaz to myeny cziele na to,
že sú proto přišli byli,
by —

Také ve v. 184 *cziele* = *cěle* = jistě, zajisté. Dále spojují k sobě slova: *mieni* (1. os. sing.) na *to* = nč. *míniti* na něco; *jest to* vazba sice méně obvyklá, ale v rýmu nalézá omluvu, jako podobné příklady následující: V. 353 *Jáz přejistě věři za to*, — že sú oni přišli na *to* atd. V. 919 *Zaplať každý k bohu za to*, — *rozpomana právě na to*. — Co se dotýče náměstky *to* (v. 184): *Jáz to . . . , mám ji za bezvýznamnou*, jakou *jest na př. i ve v. 318*: (kromě ač tak rozuměti) *chcemy a to za to jmieti atd.*; proto by bylo lze i pohromadě obě slůvka psáti: *Jázto*. — Pan Patera přepisuje ve v. 134 *jíného cíele*, jakoby *ciele* byl gen. k nomin. *ciel* = něm. *Ziel*; v. 184 pak: *jaz to mieni, cíele na to*, že — asi nčes. *já to míním, cíle na to*, že — něm. *zielen*. Ale takové mínění *jest chybné*.

Cěle čte se ještě ve v. 610 mně *cziele* sdí sě, v. 704 *Duch jejie* byl *viec v tvém tuele*, — nežli v *jejie*, to *viem cziele*. Zde se rýmují slova: *těle* — *cěle*, jakož v *MMagd.* vůbec zvl. za *cělo* s *tělo* v rýmovou jednici bývají spojena: v. 43—44, 97—98, 251—252, 459—460, 591—592, 681—682, 713—714, 753—754. Z této okolnosti podává se nám cesta, která by bylo lze napravití porušené místo vv. 319—320:

točúš, ač *jest s očí wtlele*,
ale v *srđci vešdy wtlele*.

Nedopatřením písař přejal rýmové*) *wtlele* (v. 320) do verše předcházejícího (319), asi jako v *Prok.* 412—413: *Svatý Prokop dnem y noczy — všem spomáháše dnem y noczy*; nebo v *MMagd.* ve v. 133 *cziele* — *czyele*, kde ovšem ihned se opravil. Na místo nesprávného *wtlele* (v. 319) hodí se dosti dobře *cěle* (ač *jest s očí cěle, . . . v těle*); p. Patera opravuje *v(c)ele*, jakoby pouze *t* bylo chybně napsáno místo *c*.

MMagd. 139—140, 177—178.

A tak v téj milostnej strážni
zapomanula (t. Marie) *bies' bázni*
139 i *wěho czoz fkrilo nebe*
140 *zaponula bies febe*
bez toho, jehož *jediné*
milováše nad vša jiné.

Vydavatelé přepisující vv. 139, 140 drželi se pořádku zachovaného v rukop. podání; já jsem naopak toho mínění, že jsou přesmyknuty a že sluší čísti:

*) Že písař Hrad. rukopisu přepisoval *MMagd.* z předlohy takové, v níž řádka obsahovala verš, jde na jevo jednak z této okolnosti, jednak se tím přirozeně vysvětlují i přesmyčky veršů 139—140, 177—178, o nichž jedná poznámka následující.

- zapomanula bieš' bázni,
 139 zapo(ma)nula bieš' sebe
 140 i všeho, což skrylo nebe,
 bez toho, jehož jedině atd.

Textem tak uspořádaným hoví se nejlépe smyslu, jehož zvláště i latin. orig. žádá, a ve v. 141 dosahujeme i správné vazby. — Smysl jest: Marie v milostné strážni zapomenula se báti (oblita erat timere), zapomenula sebe i všeho, co skrylo nebe (oblita erat semet ipsam, oblita erat denique omnia), vyjímaje toho („bez toho“), jež nade vše milovala (t. Ježíše). Lat. orig. na str. 440. — Vazba dle posavadního přepisu: „zapomanula bieš' sebe bez toho, jehož jedině milováše“ . . . = „zapomenula sebe vyjímaje toho . . .“ jest nemožna, poněvadž ve rčení: „zapomenouti sebe vyjímaje někoho“ žádného rozumu není. Ovšem jest vazba i smysl zcela dobrý, dím-li: „zapomenula . . . všeho mimo Ježíše“, a tak žádá i orig.: oblita erat . . . omnia preter illum . . . Konečně i stupňování našim návrhem jest zachováno: zapomenula bázně („a radosti“ dle orig. lat.) — zapomenula sebe — zapomenula (vůbec) všeho mimo Ježíše. — Ve v. 140 i všeho, *co skrylo nebe*“ přídavek *co skrylo nebe* jest hlavně za příčinou rýmu s v. 139 přibásněn.

Také vv. 177 a 178 podlé mého mínění jsou přesmyknuty a jedině zdravé čtení jest toto:

- 176 — když ť se ta příhoda stala.
 177 Neb kdy s' hledala jednoho,
 178 nalezla s' viac jedniem toho;
 chodila s' člověka hlediec,
 nalezla s' anděly sediec;
 umrlého jsi hledala,
 proňž s' všechno veselé vzdala,
 i nalezla s' živé za to.

Rukopis má tento pořádek:

- když ť se ta příhoda stala.
 Nalezlas wicz gednyem toho
 Neb kdys hledala jedného
 chodila s' atd.

Spojkou *neb* (v. 177) uvozuje se několik vět na odůvodnění myšlenky ve v. 173—176 vyslovené: tobě se lépe zdařilo, než jsi doufala; *neboť* místo jednoho nalezla jsi dva (v. 177—178), místo člověka nalezla jsi anděly (179—180), místo mrtvého nalezla jsi živoucí (181—183). Odůvodňovací spojka nevztahuje se pouze k myšlénce v. 178, nýbrž i k následujícím, a tu jest potřeba, aby stála na prvním místě v osnově vět, právě tak jako v lat. orig. stojí: *Nam tu querebas etc.* (str. 440). — Ale

i kdyby náleželo „neb“ pouze k v. 177 (dle ruk. podání), spojení větné: „nalezla jsi dva, neb kdy s' hledala“ bylo by nanejvýš neobratné a přímo by uráželo, kdežto čteme-li: „Neb kdys hledala, nalezla jsi“, jest to přirozené a vhodné, odpovídající zvláště i pořádku myšlének v ostatních dvou členech: hledala s' — nalezla s' (177—178) jako: chodila s' hlediec — nalezla s' (179—180) a hledala s' umrlého — nalezla s' živé (181—183). — Ve v. 178 *jedniem* jest instrum. míry (rozdílu), srv. Bartoš, O instrum. str. 66. *Viec jedniem* = více jedním, víc o jednoho; „nalezla s' viac jedniem toho“ = nalezla jsi dva, „et duos invenisti“ (orig. 440).

Že pisatel Hrad. ruk. nepočínal si ani v zachování pravého sledu veršů zcela přesně, jest viděti ostatně i na jiných dvou místech, na nichž i starší vydavatelé náležitě opravy předsevzali, a sice v Pláči sv. Maříe v. 240 nn.:

240 Snoczy gefť f tobu weczerzal
a welmy f tobu weffel byl
na twych prrfech otpoczywal
z tez miffy giedl z tez czieflye pil.

Oprava jest zde na snadě. — Konečně v Prok. v. 209—210 vydavatelé přeměšťují; viz na př. ve vydání p. Paterově str. 17.

MMagd. 166, 169—170.

a když sě plačíc nakloni
166 a prozrziewfy v hrob sě vkloni,
uzřě dva anděly z nebe
u bielém rúšě bliz sebe
169 vniž k hlavě a k nohám, vicee
170 ne vzdál ot sebe sediece.

Význam, jenž složeně *prozřieti* proti *pozřieti* přísluší, ve v. 166 není dosti vhodný. Proto mám rukopisné *prozrziewfy* za chybu místo *pozřěvši*, opíraje své mínění zvláště o znění v. 965 nn., jež nám tutěž scenu vypisují*):

965 Protož žádost vši umořě
světskú, nakloň sě v pokořě
967 a pozrzy opěť v hrob boží,
jenž jest v (t)vém srdečném loži,
969 uzříš-li anděly právé
970 k nohám sediece a k hlavě — atd.

Podobně i vv. 168—169 vysvětlují se verši 969—970. Adv. *vicee* (v. 169) náleží k násl. verši (170); slovy „*vicee ne vzdál ot sebe sediece*“ záporně praví se totěž, co vyjadřují vv. 168—169 a 969—970.

*) Srov. poznámku k v. 951.

MMagd. 197 nn.

- 197 Ach, přehrozná věc bez jména,
auvech, protivná proměna!
Ten gest, gez otšěl ot tebe,
200 Ayuz newiem tbal czo tebe;
viem to, že tě dřiev miloval atd.

Ve v. 198 slovy „protivná proměna“ vykládá se lat. „mutata est res in contrarium“; tedy protivný = v protivu, naopak obrácený. — Rukopisné gez (v. 199) jest chyba tím vzniklá, že písař opominul udělati kráticí značku: gēz = jenž; srv. 137^b 16 yēz = jenž. — V. 200 přepisuje se: „a juž newiem, tbal co tebe.“ Přepis ten jest formálně i věcně nesprávný; sluší čísti: „a juž newiem, tbá-l' co tebe“ = a nevím, dbá-li (ještě) nyní o tebe. Spisovatel nechce říci, že neví, dbal-li Kristus dřív o Marii, vždyť ve v. 201 sám dí: „viem to, že tě dřiev miloval“ a že tedy na ni dbal; ale jest na pochybách, zda-li ještě nyní Marii miluje a o ni dbá. — *Juž* (v. 200) = nyní, lat. modo, význam to ve stč. častý.

MMagd. 232 a 235.

- Tu se předivná věc stala:
pro tak silné milování,
232 jež jmáš k němu bez rozpranye,
Lazařé, bratra vlastného,
čtvrtý den pohřebeného,
235 z mrtvých gey živa navráti
a pláč jiej v radost obráti.

Slovu *rozpránie* ve v. 232, jež se nalézá ještě ve stč. Catonovi a Tkadlečkovi, poprvé Hanka příkládal význam *zpirdní* (St. sklád. 2. díl, str. XXVIII; 3. díl, str. X); Hanky přidržel se i p. Patera, vykládaje *rozpránie* = zpirání, spor (str. 464). — Ale nehledíme-li ani k tomu, je-li význ. „beze sporu“ ve v. 232 vskutku tak případný, že by o dohadu Hankově nebylo příčiny pochybovati, aspoň pro ostatní místa, kde *rozpránie* se čte, tento význam za pravý uznati nemůžeme; a přece jedině ten význam slova jest pravý, jenž na všech místech bez závady smyslu hoví. Dále i sám tvar roz-pránie jest výkladu tomu na odpor, ježto sub. ke slov. přu, přieti nebo jeho iter. -pierati utvořené nemůže jinak zníti než *roz-přenie n. *roz-pieranie. Hanka dal se tedy vésti jakousi vnější podobností mezi „roz-pránie“ a sl. přieti a -pierati, a již Jungmann ve Slov. pod s. plným právem domyslu Hankovu nedůvěřoval.

Stč. rozpránie jest náležitou obdobou sts. raspranije a nsl. raspranje a náležel ke slov. roz-práti; *práti, praes. *pořu, *pořeš . . . ve sts. prati, porja, porješi atd., pol. próc, rus. poroť.

Durat. *práti* v češt. není, tuším, přímo doloženo, ale iter. *páratí* jest vůbec známo; nebo *práti* má se ku *páratí* jako *kláti* (praes. kofu; rus. kolots, pol. klóc) ku *kálati*, jako *pláti (praes. *polu, sts. plati, rus. polots, pol. plóc) ku *pálati* atd. Význam sl. práti jest = scindere, rozpráti = dividere, dissecare; sts. raspranije = dissectio, nsl. raspranje zemlje = chasma (srovn. Fr. Miklosich, Lexic. pod s. prati, ras-, raspranije). Totéž znamenalo původně i stě. rozpránie, a od významu *rozpdráti*, *rozštípiti*, *rozšířiti* jest nám vycházeti při výkladu všech míst.

1. *Catonovy mravopisy*, vydal V. Hanka v St. skl. III, 233; podávám znění dle rukopisu univ. knih. (sign. 8 B 11), l. 201^b, sloupec první:

Máš-li žádost tělesenstvie,
m(ě)j také to osobenstvie,
Neday lakotye rozpranye,
jenž činí diablu pokánie;
lakota jest nesmierného
škodný priet(el) b(ř)icha tvého.

Jest to výklad lat. orig.:

Cum te detineat Veneris dampnosa voluptas,
indulgere gulae noli, quae ventris amica est.

Rozpránie na tomto místě má význam k původnímu dosti blízký; vlastně = nedej lakotě se šířiti, rozšiřovati, zde již přenesené: dáti něčemu (někomu) rozpránie = povoliti, vůli dávatí, hověti, indulgere. Jest tedy smysl našeho místa: nedávej vůle neb nehověj lakotnému jedení, nemírné žádosti jídla (lakota = chtivost jídla, Gefrässigkeit, Fressbegierde). Pro paralelu uvádím ze slovn. Jungmannova (pod s. vůle) zajímavý doklad: Kdo chce bohatým býti a něco míti, *ten nemusí ve všem hrdlu vůle dávatí* a na sebe zbytečně nakládati. — Tamtéž: aby vstal z postele a *nedal vůle lenivému tělu*.

2. *Tkadleček*, list 25^b: Siroba ta mě již pravú mocí v kút vtiskne; siroba ta mě po neznámosti vodí; siroba ta mě od známosti odvozuje; siroba tat se již po domácku [giz] u mne shniezdila; siroba tat mí neda na niczě rozpránie; . . . siroba ta ze mne své posměchy činí; atd. *)

*) Ve vydání Hankově v II. d., str. 5. Ale jakož toto vydání vůbec sluší počítati k nejnešťastnějším, tak právě i slovo, o něž nám běží, chybně bylo čteno jako *vzpránie*, ačkoli ruk. má zcela zřejmě rozpránie, a sice na konci řád. 17 roz a na poč. 18 praníe. Dle Hankova vyd. Jungmann sl. vzpránie vykládal = opření, podpora, Stütze (ačkoliv od sl. vzepřieti musilo by sub. zníti *vzepřěnie), a konečně J. Jireček v Anthol. I⁴ se čtením Hankovým (str. 119) i výklad Jungmannův přijal (str. XLVI „nedá, abych se kde opřel“). — Za laaskavé obstarání výpisů z rukop. Tkadlečka jsem povinen díky p. V. Kofínkovi.

Význam jest týž, který jsme shledali v předešlém příkladě. Tkadleček naříká, že *siroba mu nedá na ničem* (= v ničem) *vše své užívati*, tak že (hořekuje dále) „všeho dobrého ostana, všeho nechaje musí firobie folkowati, gegim rozkazanym vždy pohostinu se tlúci.“ Jest to slovní variace myšlenky na témž l. 25^b těmito slovy vyjádřené: Tefknoft, praczie a zaloft tat mie fobie ma, yakz chce, fwobodenftwie zadneho nemam, duflno mí wfľady, odechnuti wolnie nefmíem, czaftokrat wzdychatu muffi atd. Kdežto prý „jsú jiní, jižto na všem po své vůli činiti chtějí (II 100).

3. *Tkadleček*, l. 31^b: To jest ta, gizto vešken svět se gi jako lýky zvázal; neb milost jest podobně (= slušně, právem) k lýku přirovnána. Lýko to jest zanowo (tak v ruk.) ohnuto a pevno: též (list 31^b) každá milost na počátku sobie rozpranie neda; než dás-li se lýku zastarati a milosti budeš netbati, potom lýko bude mdlo a nepevno, a milost netrátí bude, jest-li že ji z obyčeje vypustíš; atd. — Ve vyd. Hankově v díle II. str. 33. — Význam na tomto místě jest sice jiný než v předcházejícím, ale z původního významu snadno jej lze odvoditi. Nebo jakož *rozpráti* se značí prvotně: pukati (se), roz-, trhati se, rozstoupiti se a pod, tak přeneseno = slabnouti, chabnouti, mdléti, ustávatí atd.; srov. „přátelství roztrhnouti,“ „př. neroztržitelné = stálé, pevné, trvanlivé, a Jungmann připomíná z Veles. i frasi: přátelství rozpárati = zrušiti, auflösen. — Dle toho „milost na počátku sobě rozpranie nedá“ znamená = láska neslabne, nechabne, nemdlí, jest pevná, silná, mocná. Že jedině tento smysl na naše místo se hodí, vychází na jevo z paralely mezi lýkem a milostí: pevné lýko jest spisovateli obrazem silné a pevné lásky.*)

4. A právě tento význam slova *rozpranie* jest vhodný i ve v. 232 MMagd. Milování bez rozpranie = milost n. láska silná, mocná; ve v. 232 se nám celou větou praví totéž, co ve v. 231 přívlastkem: pro tak *silné* milování; příčina toho leží v snaze po rýmu, k čemuž i apostrofické *jmáš* ukazuje. Spisovatel vůbec klade důraz na to, že sv. Maří Ježíše „mnoho milovala (v. 20), že byla jeho „silná milovnicé (v. 240), a že byla „milost jejie přěsilná, netrpělivá a pilná“ (v. 881—882). S našim výkladem srovnává se i smysl originalu (str. 441): pro dilectione eius, quae *multum* dilexit te. —

Rukopisné gey (v. 235) možno čísti toliko za akk. sing. masc. *jej*, takže by se mohlo mysliti, že předmět *Lazařě* z v. 233 za příčinou jasnosti demonstrativem *jej* anakoluticky opět se zvláště vytýká; než přístavka po sl. *Lazařě* jest příliš nepatrná,

*) Pro tuto paralelu zajímavo jest srovnati i následující místo z Loparské písně (v překladě Fr. L. Čelakovského, Sebr. spisy [1871] str. 444):

Což silnějšího nad kroucené lýčí,
Nad železné řetězy mocné poutající?
Tak i láska zatáčí myslí naši atd.

že nemůžeme v ní spatřovati dostatečný důvod k ospravedlnění nepěkné vazby, opětováním předmětu vznikající. Tuto tedy okolnost máje na mysli a spolu přihlédáje k násl. verši (236): a pláč gey (t. j. jieJ, Marii) v radost obrátí,“ pokládám rukopisné gey za chybu místo *jiej*, t. Marii :

z mrtvých *jiej* živa navrátí
a pláč *jiej* v radost obrátí. — Srov. v. 286.

MMagd. 248.

jedno že velmi zaranie
248 inhed ot wierneho vstanie
sešla k tvému hrobu dolów —

Ve vydáních přepisuje se v. 248 věrně dle rukopisného podání: „inhed ot *věrného* vstanie.“ Ale přívlastek *věrný* do souvislosti se nehodí, očekáváme spíše přívlastek pojem časový vyjadřující (srv. také latin. předlohu na str. 441: ante omnes *valde mane* venit).

Světlo zde podává v. 219:

219 Inhed ot prrweho wftanye
obyčejem bez meškánie
k nohám padla tvým . . .

t. j. „Inhed ot *prvého* vstanie.“ Smysl přívlastku „*prvý*“ jest zde případný a hodí se znamenitě i do v. 248, kdežto *věrný* vplynulo zajisté z nedopatření písařova. Verše 219 a 248 jsou tedy identické.

MMagd. 349.

jmáš andělské utěšenie,
jmějž v tom dosti, když ho nenie;
349 Bydlis s nimi a tiezicz jich atd.

Smysl a zvl. paralelní imperativ ve v. 348 nutkají nás, abychom četli *bydliž* (imper.) místo rukopisného Bydlis. — Rukopisné „a tiezicz“ p. Patera mění v imperativ: a těžiž. Lat. original má zde imperativy; mane cum illis, interroga illos . . . Ale rukopisné znění je syntakticky správná vazba a má dobrý smysl; proto není potřeba bez příčiny rukop. podání měniti. Čtu tedy: bydli(ž) s nimi a tiežic (t. Maria) jich atd.

MMagd. 356, 355, 331, 443.

Jáz přejistě věři za to,
že sú oni přišli na to,
i poslal jě on obake,

356 prvé prošye, pro tě také,
by jeho vstanie zjěvili
a tvój pláč také skrotili.

Ve v. 356 rukop. prošye musí se transkribovati: *pro sě* = *pro sebe*, a nikoli *prošě* (part. praes. od sl. prositi). Myšlénka toho místa jest: Ježíš poslal anděly jednak *pro sě* t. j. pro sebe, za svou příčinou, jež se vykládá veršem 357 „by jeho vstanie zjěvili“; jednak je vyslal *pro tě* t. j. pro Marii, „aby tvój pláč také skrotili“ (v. 358). —

Slovce *obake* (obaky, obak, obač . . .) má ve stč. význam adversat. spojky = verumtamen (srv. Žalt. Witt. vyd. J. Gebauer na str. 235); týž význam přičítal se i ve v. 355, 331 a 443 slůvku „obake“, leč neprávem. V MMagd. má „obake“ ještě svůj původní význam: km. obo, přípona kmenotvorná -akъ (srovn. drugo-jako, dvojakъ = duplex); obojakъ = ἀμφοτεπίζων = obakъ, obakъ. (Miklosich, Vergl. Gr. II. 240 nn.). Adv. obako, obake atd. = řec. ἀμφοτέρων (srv. Hom. Γ 179, Δ 60, 145 atd.). Význam. advers. spojky jest podružný.

Dle toho jest smysl našich míst: a) v. 355 Kristus poslal apoštoly *ze dvou příčin*, po prvé „pro sě,“ po druhé „pro tě.“ — b) v. 331

Vzpomeň, coť jest řekl obake,
tobě, jiným ženám také

t. j. co řekl *dvěma (stranám)*, jednak totiž tobě, jednak jiným ženám. — c) v. 443

Ač bych dále zašla ottad
a když bych sě vrátila, snad
vzata bych našla obake,
anebo hrob zrušen také.

To jest: *dvouje věc* může se přihoditi, Ježíš může býti vzat a po druhé hrob může býti zbořen (lat. orig. *et ipsum sublatum inveniam aut destructum sepulchrum*).

MMagd. 376.

Těžci jsú utěšitelé
mně všichni, také přietelé,
více tiežie než-li těšie,
376 mé srdéčko v tůhách pšefye.

V. 376 a zvl. slovo pšefye rozličně byly vykládány. Hanka v textě píše pšefie (str. 18), ale ve slovn. (str. XXVI) vykládá: pšefie = nařikalo, úpělo. Pan Patera dle str. 462 měl pššie za 3. os. pl. slovesa pššiti = pšchovati, bušiti; bera tedy i ve v. 376 za podmět „utěšitelé,“ „přietelé,“ podkládal celému místu tento smysl: přátelé více mě tíží nežli těší a pšchují (buš) mé

srdce v touhách (v hoři, smutku). Ani s tímto výkladem nelze se snažeti.

V. 376 jest přidán od čes. vzdělavatele hlavně pro dosažení rýmu s v. 375, a obsahuje samostatnou myšlenku. Za podmět beru v té větě „mé srdéčko“ a piefye = pěšie vykládám za 3 os. sing. praes. od slovesa *pěšěti*. Smysl slovesa toho jest asi jako ve rčeních: nýti (hořem, bolestí), schnúti (touhou), vadnúti (v touhách), chřadnúti, mřieti, teskniti atd. V. 376 značí tedy: mé srdéčko v tühách hyne, chřadne, vadne atd. Pro paralelu srv. Pláče sv. Marie v. 145 „a mé srdce v tühách hoři.“

Sl. *pěšěti* jest denomin. tř. III. 1. (Miklosich, Vergl. Gramm. II. 432), založené na km. *pěh*, jenž dle Miklosiche (Vergl. Gr. I.² 58) vznikl z *peds. Základní význ. jest = *fatigari*. Sl. *pěšěti* známo jest ve sts. *opěšati* = *viribus deficere* (vedlé *opěšiti* = *fatigare*); dále v nsl. *pešati*, *opešati*, *spešati* = *ermatten* (von den Kräften), *müde werden*, *opešan* = *ermüdet*; v rus. dial. *opěšaty* = *verdutzt*, *bange werden* (srov. Miklosich Lex. „*pěš*“, „*opěšati*“: téh. Verg. Gr. II. 432; Deutsch-slow. Wört. ed. Wolf, 1860; Pavlovskij, rus.-něm. slovn.). Pro češtinu mohu slovo *pěšěti* doložiti pouze adj. *opěšalý* = *osifelý*, *opuštěný*, *verwaist*, *verlassen* (Us. na vých. Moravě, Musejn. 1848 II 313, Kott II. 383).

MMagd. 596.

a ty jie (t. Marie), proč pláče, tiežeš,
596 gymz gy wiecz bolesti wiezes.

Neprávem prepisuje se v. 596 ve vydáních: „jímž jí viec *bolesti* viežeš,“ a vykládá se dle toho prepisu chybně u Jungmanna pod sl. *vázám*: *vázati* komu *bolest* = *přidávati* komu *bolesti*. Zprávná vazba jest: „*vázati* někoho něčím“ (srov. *dušě obvyzeze se tělesnú věcí* Alb. 10^b; *kteřtž sami se svieží takovými sliby* ŠtV. 145 se *obligare*; *sám fye tye(m) najviec fwyzezes* AlxV. 290 atd.; *naopak „rozvázati někoho z čeho“: již sem tě z smutku rozvázal* HrobB. 107); ani dále gy nemůžeme bráti za *dativ*, jenž v Hrad. zní pouze *jiej*, psané *gyey* n. *gyey*. — Sluší tedy prepisovati: „jímž jí (akk. sing., t. Marii) viec *bolesti* (instr. sing.) viežeš.“ —

MMagd. 598.

Milý mistře, ty jenž vše vieš,
598 proč tve ženy (t. Marie) duch připrávieš
k takěj tuzé . . .

Vydavatelé drží se rukop. znění: „tvé ženy —;“ ale tve jest chybou písarskou m. *té* ženy, srv. orig. na str. 444: *Dulcis magister, ad quid . . . provocas spiritum huius mulieris . . .* atd.

MMagd. 610.

A snad proto nedomní se,
610 by ty byl, mně cěle sdy sye, —

Tvar sdy sye = sdí se nč. zdá se (J. Gebauer, Listy fil. XI 106). Nám zde běží o konstatování toho, máme-li čárku před: sdy bráti za *i*, jak vydavatelé činili. Proti počnání vydavatelů svědčí jednak počet slabik ve verši, ješto, běreme-li onu čárku za *i*, verš má 9 slabik, jednak že *i* do souvislosti významem se nehodí. Čtu pouze: mně cěle sdí se, a toto čtení bližším ohledáním místa v rukopise potvrzuje se. Ona čárka v rukopise jest písařskou chybou; písař totiž napsal omylem písmeno *n*, ale ihned se opravil, z druhé nožičky lit. *n* učinil hrubé *f*, kdežto prvou nožičku zapomenul vytřítí; a tato nevyřazená čárka brána chybně za *i*.

MMagd. 639.

ani viděti mozieše (t. Maria)
sluncě, jenž ráno vschodieše,
poprsky rozprostierajě,
v jejie okna blsket dávajč,
639 skrzě uši již swietlegie
vcházějě v dóm srdcě jejie.

Vydavatelé hledíce, tuším, k participiím ve v. 637, 638 a 640, i ve v. 639 rukopisné swietlegie přepisují *svět leje*, asi s významem — (nebo vydavatelé sami žádného výkladu nepodávají) — = slunce lejíc n. dávajíc světlo. Ale to jest nevhodné pojetí; swietlegie t. j. *světlejše* jest komp. adv., nč. světleji. Přídavek „světleje“ jest hlavně za příčinou rýmu; srovn. orig. (str. 445) qui per aures corporis sui iam intrabat domum cordis sui.

MMagd. 702.

Maria snáze by rozloučila duši s tělem,
než svůj duch ot těla tvého,
702 tě milugyczy mrtvého.

t. j. *milující* (t. duch), orig. (str. 446) quam spiritum suum te diligentem a defuncto corpore tuo (sc. separare). Vydavat.: milující (t. Maria).

MMagd. 712 a 974.

— neb toho v sobě nejmieše,
612 jímž tě widieti slušieše?

Ježíš vstav z mrtvých, zjevil se Marii v postavě zahradníkově, takže Maria vidouc Ježíše nemohla ho přece poznati (v. 621 n.);

v. 645—646 Ježůšě jistě vidieše, ale, by on byl, nemnieše; atd.) nebo stč. *věděti*. Táž myšlénka jest také obsažena ve v. 709—712, ale rukop. má chybně wídiety místo *věděti*: Maria Ježíše viděla, ale neznala ho (v. 710), *nevěděla* ho (v. 712). Tak i lat. orig. (str. 446): non habebat spiritum, quo *scire* debebat.

Naopak ve v. 974 jednak smysl, jednak lat. orig. (str. 449) nutí nás rukop. wídiety zaměnití náležitým *viděti* a čísti:

— že nebeské žádosti jmáš,
skrzě něž však ješče jmieti
nemóžeš ani *viděti*
Ježůšě milostivého, —

Orig.: per quae tamen adhuc non possis *videre* et habere Jhesum —.

MMagd. 734.

— poptaj
na milost své učennicě,
jenž již pro tě hořem nyczye: —

t. j. nicě; jest to nom. sing. fem. k adj. nic, *nicě*, nice. Ve slovníku k vydání p. Paterovu (str. 460) neprávem vzato za adverbium = sklopeně. Tolikéž v Desat. v. 364:

to ješ svodníci, svodnicě,
jěž črt vnese v peklo nyczye`

jest nyczye akk. plur. = nicě, závislý na slovese *vnese*. — Tamtéž ve v. 42 jest nom. plur. „ti chodie svú vierú nici“ (t. čarodějníci).

MMagd. 774.

Maria noci netbáše,
ni se na strach ohlédáše,
ale udatně řkúc slíbi:

774 „Jáz jej vezmu!“ — i zalíbi.

Ve v. 774 *zalíbi* (ruk. zalíbí) jest 3. os. sing. aoristu od sl. *salíbíti*, jež ve stč. značí = slíbíti; Doklady viz v Dodatcích Čelakovského, u Jungmanna, ze stč. bible dva připomíná J. Jireček v Mus. 1864, str. 151, 153, u Štítn. vydání Erbenova na str. 61, 291 atd., konečně uvádím ze živ. sv. Alžběty (ruk. čís. knih. 17 C 28) tyto: A tehdy ráda (t. sv. Alžběta) lecka(k)és flyby zalybowala 455^b; ješto bíechu s ní czyftotu zalybyli 479^b (orig. continentiae volum commiserant); a ta (t. dievka) v čistotě slúžiti bohu zalyby 488^b (orig. quae mox in castitate se vovit Domino servituras). — Jsou tedy *slíbi* (v. 773) a *zalíbi* (v. 774) synonyma, v rýmovou jednici spřežená. Takový zvyk, pocházející z nehrubě veliké obratnosti v rýmování, jest ve stč. básních

velmi častý, a zvlášť i původci naší památky vlastní, srv. v. 739 až 740, 683—684, 693—694, 697—698, 981—982 atd.

Vydavatelé však pojímali slova „i zalíbí“ ještě do slov od Marie pronesených a přepisují:

— řkúc, slíbi:

Jaz jej vezmu i zalíbí.

V tomto spojení bylo by *zalíbí* 1. os. sing. praes. a znamenalo by = zalíbím si jej, ob-, zamiluji si jej atd. Výklad ten jest nesprávný z příčin: 1. pouze slova „jáz jej (t. Ježíše mrtvého) vezmu“ [ego eum tollam, orig. str. 447] zdají se spisovateli býti zvláštním důkazem srdnaté mysli sv. Maří; proto déle o nich přemítá a častěji je opakuje, srv. v. 742, 792, popředně v. 764 a 782. Přídavek „zalíbím si jej“ jest zhola nemístný, poněvadž Maria již milovala Krista, a nebylo příčiny, aby spisovatel na to zvláštní důraz kladl; a jedině tím by se mohl vysvětlovati, že spisov. snahou po rýmu byl sveden k věcné nesprávnosti, kdyby 2. tvar *zalíbí* v rýmové jednici se *slíbi* domněnce té nebyl na odpor. Nebo jako hlavně rýmy ukazují: *zaduczy: mluguczy* 409—410; *rzkuczy: zadaguczy* 615—616; *gńuczy: placzuczy* 689 až 690; *tezuczy: rzkuczy* 737—738; *yfuczie: hledaguczye* 921 až 922; *zbudy: ldy* 949—950 — *MMagd.* složena byla v době, kdy přehl. *u* v *i* ještě nebylo. Sestrojíme-li si tedy na našem místě asi prvotné znění: *slíbi (3. sing. aor.) a *zalíbu, nedostaneme náležitého rýmu, takže již z tohoto jediného důvodu posavadní výklad mohl býti zamítnut.

MMagd. 776, 777, 779.

O, Maria, což dieš k tomu,

776 az snad schován jest v tom domu,

777 v němž se svatý (Petr) ohřieval,
tu kdež kokot nad ním zpíeval?

779 aby také otázala (t. dievka) atd.

Ve v. 776 za nevhodné rukopisné az již Hanka plným právem přijal *ač*. — Rovně správné jest doplnění verše 777: „Petr“, jež třeba čísti jednoslabičně, jako ve v. 85 „Petr a Jan ta jsta se bála.“ — Ve v. 779 rukopisné *aby* vydavatelé mají za spojku účelnou; ale dle toho pojetí celé místo nemá smyslu. Po v. 778 sluší zajisté silně interpungovati; dále rukopisné *aby* musíme odděleně čísti: „*A by* také . . .“, kdež *by* značí = *kdyby*, jestliže *by*, *ač*, *ač-li* . . ., věta pak jím uvedená jest podmínková a rovná se úplně větě ve v. 776; *ač* snad . . . Básník totiž táže se Marie, zda by zachovala udatnou mysl i tehdy, *kdyby* snad α) tělo Kristovo leželo v síni nejvyššího kněze (v. 776—778); nebo β) i *kdyby* děvečka otázala se jí podobně, jak učinila Petrovi se ohřívajícímu (v. 779—780).

MMagd. 809—849.

Uvedu nejprvé text, jak po mém soudě sluší transkribovati,
a potom podám výklad.

- 809 Ježíši plný milosti,
neroď děl jejie žádosti
provlačiti ani dlíti,
ni viec této ženy mdlíti;
neb již třetí den trpieci
tebe, nevie nakrmieci
- 815 čím (s)vé dušé hladovité,
ješto jiný živý nikte
neposlí ni nakrmí
z světa všech z rozličných krmí,
kromě ač ty, svú tvář sznámé,
- 820 dada sé jie znáti známé,
podáš chleba tvého těla,
na tom by přédosti jměla,
když by svých drochtóv plnějie
naplnil koš srdcé jejie.
- 825 Chceš-li tehdy, by nezstala
na cestě ani ustala,
posil a obvlaž snažnějie
třeva hladné dušé jejie,
ač ne jiným, ale poně
- 830 sladkostí své drahé vóně.
Ty s' chléb živý, jenž jmáš v sobě
všichnu rozkoš (v)všakěj době,
drahú vónju v-ne-u-mieř
žádajícím dáš u vieře.
- 835 Život jejie těla státi
nemóž dlúho ani tráti,
kromě jedno ač ty ráčě
zjevíš sé jie neotlúčě,
jenž si život jejie dušé,
- 840 jinakť (sé) vše zdravie rúšie.
Tehdy Ježúš hned té chvíle
vecě jie: „Maria!“ — mile.
Obrtái sé po svéj biedě:
„Raboni!“ — jmu odpovědě.
- 845 Ježúš pričini slov viece:
„Nedotýkaj sé mne!“ — v(e)c(ě).
O, proměnen(ie) prav(i)c(ě)
toho vrchnieho božicě!
Bolešť sé jejie obráti atd.

V. 811 *provlačiti* a *dlíti* jsou synonyma = ultra protrahere.
— V. 812 přidal český vzdělavatel pro rým s v. 811. — Verš

813 nn. vydavatelé nepravě rozdělovali, takže na př. p. Patera, nemoža se náležitěho smyslu dobrati, i rukopisné podání měnil; prepisuje takto :

813 neb již třetí den trpieci,
tebe nevie, n(i) krmieci
čím . . .

Ale *tebe* ve v. 814 jest předmětem ke slov. trpěti; trpěti někoho = sustinere aliquem. — Verše 814—815 znějí: nevie (t. Maria) čím nakrmieci své duše hladovité = nec habet, unde possit esurientem animam suam reficere (orig. str. 447). Vazba: „nevie čím nakrmieci“ = nč. neví čím nakrmíti n. čím by nakrmila, jest ve stč. zcela obyčejná. Srovn. v OtcA 403^a newiedieffe czo vczynyti ani kam sebu wrha (quid ageret et quo se conferret, nesciebat); tamtéž 421^b newiedieffe kterého prve pyczycz, t. j. pyčíc; atd. — Ve v. 815 místo (s)vé má rukopis tve, ale smysl žádá: své duše t. j. duše Marie, ne Ježíšova; již Hanka provedl zde náležitou opravu. — Místo našeho *neposílí* (v. 817) má Hanka *nepostíli*, podobně i pan Patera četl v rukopise: Nepoŕtyli, a prepisoval: nepostíli. Než v souvislosti je *nepostíli* hotový nesmysl. Místo záhadného „nepoŕtyli“ žádáme slovesa i tvarem i významem souhlasného s následujícími „nakrmí“ (3. os. sing. praes.), jako na př. „nenaplní,“ „nepozdraví“ a tomu pod. Proto prof. Gebauer, přihlížeje zvláště k v. 827 „*Poffyl* a obvlaž snažnějie,“ soukromě navrhoval čísti: *neposílí* ni nakrmí. Toto jediné možné a správné čtení potvrdilo se ohledáním rukopisu; nebo v rukopise nestojí: Nepoŕtyli, nýbrž zcela správné a jasné: Nepoŕtyli t. j. neposílí. — V. 819 *sznámě* vyložil p. Patera za adverbium = zřejmě; nodobry výklad. *Sznámě* jest part. praes. slovesa sznámíti = manifestare, právě tak jako ve v. 820 *dada*. Jest tedy smysl místa: Leč jest-li ty svou tvář jí oznámíš a dáš se jí znáti známé. Teprve toto *známě* jest adverbium. — Verše 819 a 820 jsou tautologické, v. 820 čes. vzdělavatel pro rým na v. 819 přidal. — V. 823 drochet = fragmentum, drobty. — Stč. vazba: naplniti co (koš) čeho (svých drochtův), nč. co čím. — Ve v. 825 rukopisné „by nezŕtala“ neprávem se prepisuje „by nestála“ místo „by nezstala“ = ustala (v. 826), ne deficiat; ustati, zstátí = zemdleti. Rovně ve v. 978 sluší správně prepisovati:

neroř v tom dosti jmievati
ni zstana upočívati —

zstana = unavě se. Srov. jak písař dobře rŕzní zŕtana (978 = unavě se) a Stana (v. 948) = stana, postavě se. Skupinu zŕ nalézáme ještě ve v. 58 ež bezmál hořem nezŕtyde t. j. nezŕstydě; v Desat. v. 199 jako by zŕfmyfla vystúpil t. j. z smysla. Ale ani o tomto příkladě nelze tvrditi, že by písař byl chtěl spřežkou zŕ označiti s. Vůbec není v Hrad. ruk. ani jednoho bezpečného

dokladu na to, že by spřežka *zf*^{*} znamenala *s*, nýbrž vždy značí *zs*; proto dlužno opravit, co v úvodě k vydání p. Paterovu (str. XXII) o *zf* bylo praveno. — V. 828 *trēva* = viscera, hladný = hladovitý (v. 815). — V. 832 *v vsakěj době* = v každé době, chvíli; jest to přídavek českého vzdělavatele pro dosažení rýmu, jinak dosti zbytečný. — Ve v. 833-4 rukopisné: *wneumierzie* — *uwierzie*, rozmanitě bylo vykládáno; Hanka (St. skl. II, 39): v neumierie — *dáš uwieře* (srov. Jungmannův soud o tom pod s. úměři), p. Patera: v neumierie — u wieře, a vykládal onono na str. 460 od sub. *neumiera* = *nemíra*. Správný výklad podal prof. Gebauer ze zvláštnosti stě. předložek a negace, čta: *v-ne-umierě* (Listy filol. X 248). — *Tatěž slova: miera* — *wiera* v rým spřežená nalézají se i ve v. 795—796, v *AlxV. 1086-87*, anobř i celý výraz leč kladný shledáváme v *Kat. 1506-7*:

— ež sem mūdřejšie řeči
nikdy neslychal vmyeru!

A k tomuť jmá jinú wyeru, atd.

Srov. Listy filol. IX, 306. — V. 834 žádajcí u wieře = kdo s vírou, nadějí žádá, vytrvale, nerozpačně. — V. 838 (ač ty) zjěvíš se jiej neotlúčě: *neotlúčě* se jest part. praes. k slov. *otlúčiti se*; *se* náleží i k zjěviti se i *otlúčiti se*. Smysl jest: ač se zjěvíš a nikdy se neodloučíš. — V. 840 jest poněkud porouchán. Doplňuji *se*, ješto jednak verš byl by kusý, jednak vymáhá ho sloveso *rúšie se*, inf. *rúšeti se*; o slov. *rúšeti* viz Listy XI. 74. *Sě* kladu po „jinakt“, poněvadž po něm nejsnáze při psaní mohlo vypadnouti, ano slovem *jinakt* jeden řádek v ruk. se končí a následující měl by se počínati slovem *se*: ale v takových případech staročeští písaři nejvíce chybovali, zvláště drobnější slůvka zapomínajíce napsati neb i dvakráte je píšice. — V. 842 spoj v jedno: *vecě mile* = *pravil lahodně*. — V. 843 *obrtnutí se* = *converti*, part. *obrtši se* = *conversa*; po svéj biedě jest výraz adverbialní, srv. po hříechu. — V. 845 Ježíš přičinil n. přidal slov více (totiž k slovu „*Maria!*“ v. 842): srv. 865—6: *Když Ježíš wiece mluwiti* — *chtieše a fłow przicz(1)nyti*. Aorist *vecě* spatřuji teprve ve v. 846, kde rukopis má *wiece*. Toto *wiece* místo *vecě* vzniklo sice s vědomím písařovým, ale z nedostatečného pochopení celé souvislosti; chyba ta souvisí s podobnou chybou ve v. 847—848. V lat. orig. (str. 447) čteme: *O! mutatio dextere excelsi!* — t. j. jak se proměnila pravice syna božního! — Prvotný vzdělavatel zajisté vykládal také:

847 O, proměnenie pravicě
toho vrchnieho božicě!

Již sám rým na božicě žádá, aby ve v. 847 rukopisné pravice změněno bylo v pravicě. Ale pozdější opisovatel neporozuměl onomu zvolání a zvláště interjekci *o!*, měl ji za předložku *o* = *de*, a dle toho změnil i vazbu všech následujících slov:

z *prawiczye udělal part. slovesa praviti: prawiece, a učinil si vazbu: praviti o něčem, „o proměněníu prawiece toho... = mluvíc o proměně atd. Ovšem o další souvislosti s okolním textem se nestaral. Při této proměně textu nespojoval v rýmovou jednici, jak sluší, verše 847 a 848, nýbrž 847 s veršem 846 a proto předělav si prvotné věci (*weczye) na „wiece,“ psal:

v. 846 — — — mne wiece

v. 847 — — — prawiece.

Náprava textu ve v. 847 učiněna byla již od p. Patery.

MMagd. 937—952.

- 937 Uč se Jeziušě milého
zřieti v rově srdce tvého!
Otvál kámen po prostranu
- 940 ot božieho hrobu v stranu,
otluč tieži všie tvrdosti,
Wzdvihny giefutnosti
ot tvého srdččka dverí
a pak mile ptaj a vezři,
- 945 jest-lič Jeziuš prostřed něho,
chovajž v milosrdí jeho!
Pak-lič Ježiš nebude v něm,
stana napřed, plačiz po něm!
w zalozeniu wierne zbudy,
- 950 hlédajě na jiné lidi
vcz fye na některém miestě
by jej mohl zvědětí zvěstě, —

Do úplného počtu slabik ve v. 942 nedostávají se dvě slabiky, i jest oprávněno mínění, že po slovese vzdvihni vypadlo písaři dvouslabičné substantivum, na němž by giefutnosti t. j. jěsutnosti jako genitiv záviselo zcela obdobně k verši 941: otluč tieži všie tvrdosti. Hanka, hledě tuším k v. 939 Otvál kámen po prostranu . . ., doplňuje sub. kámen:

vzdvihni (kámen) jěsutnosti
ot tvého srdččka dverí . . .

Návrh Hankův přijal i p. Patera. — Mně však se zdá tento dohad méně případy. Dle verše 941 volil bych i zde nějaké jméno abstraktní, a zvláště hledím-li ke smyslu následujících veršů: 965 nn.

Protož zadoft vši umorě
Swietfku, nakloň se v pokorě . . .

a 971 nn. točíš, ač v svém srdci poznáš,
že nebeŕke zadoftu jmáš atd.

pokládal bych za vypadlé slovo *žádost*: vzdvihni *žádost* jěsutnosti. — Tento návrh přiléhá mnohem blíže k originalu (str. 448)

tolle omnem concupiscentiam mundi a corde tuo, než čteme-li: *kámen* jěsutnosti. —

V. 949 p. Patera rozličně pojímá a přepisuje. V textu (str. 141) píše: v založení věrně zbudi; jest patrné, že *zbudi* pokládal za imper. slovesa zbuditi a *věrně* (lídi?) za akk. na něm závislý. Ale přesvědčiv se latinským originalem, že *zbudi* jest překladem za *permane*, tedy imper. od sl. zbýti, nemohl ani rukopis. *wierne* míti za akk., nýbrž předpokládá zde chybu písarskou: *wierne* prý m. *věrně*, četl ve slovníku (str. 469 pod sl. *založení*): „v založení věrně zbudi,“ — se smyslem prý; v *přirozené povaze věrně* setrvej. Ale význam „přirozená povaha“ v „založení“ ani původem neleží, ani není jistého dokladu, že by se byl časem vyvinul. Stč. *založení* značí = založení, základ, záloh (Štít.) a teprve přívlaskovými určeními nabývá významu obměněného. Srov. *dobrého* jsi zalozenye AlxV. 198 = máš základ v dobrém; svět jest *toho* zalozenie, v něm nic ustavičného nenie NR. 1605 atd. Pročež i v MMagd. 949 ptáme se, v *jakém* základu n. v založení *čeho* křestan má setrvatí? Tento nutný doplněk pohřešujeme pak v úpravě textu p. Paterové, a proto potřebí zde jiné nápravy. Rukopisný text není ovšem zcela správný, chybu pak tolikéž spatřuji ve sl. *wierne*, ale mám je za nedopsané místo *wiernem*, jež jest local a přívlastek k předcházejícímu slovu v *založeníu*. Nalézá se totiž *wierne* na konci řádku (49^a 10) a již tak vystupuje, že i *e* přesahuje z hraničné čáry, takže *m* nemohlo býti dokonce vepsáno; písář v takovýchto případech značívá kraticí značkou, že *m* a *n* sluší ještě čísti (srov. doklady ve vydání p. Paterové na str. XXV), avšak i tu zde písář zapomněl napsati. — Přívlastek *věrném* stojí zcela dle zákona stěeského místo gen. viery, závislého na sub. *založeníu*; základ viery, založení viery = vlastně stč. založení věrné. Tímto obratem vystihl stč. vzdělavatel latin. original: in *fide* *permane*. *Fides* jest zde přeloženo rozvodným způsobem jako ve v. 896: již *sprotenftwie* w zalozenyu svým srdcem tebe hledají = qui in *simplicitate* cordis querunt te (str. 448).

V. 951 počíná se: *ucz fye* . . . a vydavatelé tak i přepisují (kladouce po v. 950 tečku):

Uč sě, na některém miestě
by jej mohl zvěděti zvěstě, atd.

Ale takový text nemá smyslu. Slova „*ucz fye*“ pokládám za chybu písarskou, k níž písář asi tím byl sveden, že právě před tím několikrát (v. 923, 927, 937) verš těmi slůvky se počínal; má zde státi: „za *fye*“. Tato oprava podává se nám ze srovnání v. 950 nn. s verši 16 násl. Spisovatel totiž vypravuje v své části své básně skutky a strážné sv. Maří u hrobu Ježíšova, v druhé části (od verše 915) vyvozuje z nich rozličná naučení křestanům, majícím podobně jednati, jako činila sv. Maří. Z té

příčiny nalézají se tu časté paralely textové, druhdy až doslovné, a ty jsou pro kritiku textu velmi důležité; takým souběžným čtením jsou verše 950 a násl. s v. 16 nn.:

Stáše (t. Maria) a hledaše zaffye
na vše strany, také před sě,
zda by snad uzřela toho atd.

Verše 949—952 sluší tedy takto upravití:

V založeniu věrném zbudi,
hlédajě na jiné lidi
za sě, na některém miestě
by jej mohl zvědětí zvěstě, — atd.

Takto upravený text shoduje se pak úplně s lat. originalem:
et respice foris ad illos, si forte in aliquo loco videris eum.

MMagd. 981 nn.

981 A pak-liť sě kdy ukáže
a w tvěj sě žádosti skáže,
nerodť wlye úfati směle,
doňadž ho nepoznaz cěle, —

V. 982 jest překladem lat. textu: *et desiderio tuo se representaverit*; lépe snad by bylo předložku *w* vypustiti a „tvěj žádosti“ vzíti za dativ: skázati sě někomu = se alicui representare. — V. 983 chybně bývá transkribován: *nerodť vše úfati směle*, místo náležitého: *nerodť v sě* (= v sebe) úfati směle; úfati v sě = de se praesumere. — Ve v. 984 nepoznaz chybně napsáno m. nepoznáš.

MMagd. 993.

a pokorné frrdce jmajě,
993 przikladem frrdcem marthine
ižádné útěchy jiné
nebudeš-li v srdci jmieti —

V. 993 jest porušen: „przikladem frrdcem“ jest vazba nemožná, marthine t. j. Marthině jest věcně nesprávnno, (srv. orig.: *et si exemplo Marie . . .*). — Než ani návrh p. Paterův nemůže býti pokládán za pravou nápravu: „přikladem srdc(e) Mar(iina). Slovo „frrdcem“ jest po mém soudě chybou písařskou místo jiného substantiva; písaře svedlo nejspíše slovo frrdce z v. 992. Ale které by bylo ono vlastní substantivum, jest poněkud nesnadně stanoviti; dával bych na uváženou takto čísti:

přikladem (viery) Ma(ř)ině
ižádné útěchy jiné atd. —

Pláč sv. Maříe 75.

(Židé Ježíše) jako zloděje vážali,
mezi oči jemu plvali,

75 Koffye hanebně vážali, — atd.

Hanka přepisuje (St. skl. III. 65) verš 75: k *ose* hanebně vážali, Jungmann na základě takého textu stanoví zvláštní substantivum *osa* = sloup, kůl, p. Patera pak naklonil se k témuž čtení a výkladu (str. 461). Ale proti pravosti znění slova *osa* již tím zdvíhá se pochybnost, že jiného dokladu naše slovníky neuvozují. — Ve stčestíně užívalo se ve významu: kůl, sloup atd. slova *socha*. Na př.: Kochan když okolo *sochy* chodíeše a z sebe trěva točieše DalJ. 40. 9; by ty se *asa* bylo miesto ženy Lotovy v onu solnú sochu obrátilo Tkadl. II. 4, srv. tamt. II. 72, 84; Trpěl si (t. Ježíš) ukrutnú muku — pro mě ot židovskú rukú, — kdyžzato byl k *loffye* przywazan — a metlami bíti kázán Modl. 53^a, káza (t. Pilat) Ježíušě obnažiti, — přiviežíc k *loffye* metlami bíti Hrad. 88^b atd. Z tohoto srovnání vychází na jevo, že neznámé odjinud *osa* ve významu = kůl, sloup, neprávem ze psaného *koffye* bylo vyvozeno, ješto *Koffye* jest chybně napsáno místo: k *loffye* = k sošě, nom. *socha* = kůl, sloup.

Pláč sv. Maříe 245.

Došla nagy obú nůzě.

Pan Patera přepisuje: Došla na jí obú nůze; nesprávně. Správně Hanka: došla *nají* (t. Marie a Jana) obú nůze; *nají*, starší *nají* jest, jak známo, gen. dual. osobní náměstky prvé osoby.

Pláč sv. Maříe 425.

Takěž ho (t. Jana) porúčiem tobě (t. Marii),
425 howeytas v milosti sobě.

Hanka přepisuje: hovějtas' v milosti sobě; dle toho výkladu jsou ve větě dva tautologické dativy, skrácený (s' = si) a širší (sobě), což jest nepodobné. — Pan Patera čte: hovějtas v milosti sobě; než *hovějtas* nic není. Rukopisné: howeytas mám za chybu písarskou, a sluší čísti buď prostě *hovějta* nebo *hovějtaž*.

Rad. sv. Maříe 35.

druh o družě nevědieše
a druh (o)t druha tajieše;

35 každý jiu wštop v manželstvie,
poručiv bohu své děvstvie —

Pan Patera transkribuje v. 35: každý já *vstúp* u manželstvie; ale *vstúp* není žádný český tvar. Rukopisné *wštop* jest chybně

napsáno místo *vstúpi* (3. sin. aor.), jak i Hanka zcela řádně opravil, čta: každý jiu vstup(i) v manželstvie (St. skl. III 3).

Rad. sv. Maříe 186.

jenž (t. dietě), jakž vn(i)de božie máti,
186 (po)czie se ve mně radovati, —

Počátek slova, jímž se v. 186 začíná, jsa pokryt v rukopise skvrnou nevyniká sice zcela zřejmě, ale neznatelný není. Pan Patera čte: poczie. Ale nejen počet slabik do verše, i zachované stopy literní čtení p. Paterovu se přičít; čtu wczie t. j. včě, inf. včieti. Tomu svědčí také Hankův text, na prvý pohled poněkud podivný (St. skl. 3, 10): „*vrže* se ve mně radovati.“ Zdá se, že za doby Hankovy počáteční litera jasněji vystupovala, ale Hanka chybil čta wrzie = vrže, místo wczie = včě. Také prof. Gebauer četl wczie, srov. Listy filol. X, 133, kde jsou i jiné doklady na složeninu *včieti*.

Desat. 214.

ež jich frrdciem nemilují.

Psané frrdciem (instr. sing.) byla by v Hrad. ruk. odchylka m. pravidelného frrdcem n. frrdczem; ale frrdciem v rukp. není. Konec toho slova jest pokryt skvrnou. Prvotně tuším psáno bylo frrdczem, ale časem dolení nožička písmena z se setřela (srov. na l. 98^b 18 ve slově ze), a zbylý svršek neprávem čten za *i*.

Desat. 965.

u poštu, ve mnohý pátek.

Také Hanka (St. skl. I. 96) četl: u poštu. V rukopise konec slova byl novým inkoustem přetažen, a tou příležitostí vzniklo *u* místo prvotného *ze* (poštu), jehož stopy jsou jasné. Také rukopisy kapitolní a universitní mají: u poštye.

Drobnosti grammatické.

Napsal J. Gebauer.

XXIX. *) *podkonie*, *polúbratřie* atp.

Mezi neutry *-bje* jest několik substantiv, znamenajících osobu mužskou nebo ženskou. V češtině zejména substantiva *podkonie*,

*) V. Listy filol. 1883, 303 sl.

podrataje, podbiskupie, podpřěvořie, podjahně, podkomořie, podčěšie, podstolé (var. *postolé*), *podkancleršie, podstarostie, podrichtaršie, podpisařie, polúbratršie, polúsestršie*. Srov. stb. *otročije* neutr. servus, *podsmasterije* n. architectus, *podružije* n. coniugium m. f. coniux a j. Miklosich Lex. a II. 66; rus. *podmasterije* = pomošník m. mastera Wolter Razyskanija 20.

Substantiva tato byla i v češtině původně neutra. Svědectvím toho jsou dílem analogie stbulh. a rus., dílem vazby staročeské, kde přívlastek rodu středního dokazuje, že i jeho substantivum bylo neutrum: (Darius) posla swe podkonye čstného rytieře Menona AlxV. 1125, t. j. své podkonomie sing. Akk. neutr.; ostav při nich své podkonomie Alan. v. 981, též; v jiném příkladě, vy podkonomie hubenee Podk. Jir. 183 (text Plz.), svědčí přívlastek hubenee, že původce jeho nepojímal *podkonomie* za masculinum. Během času však tato jména přenášejí se z neuter do toho rodu grammatického, který souhlasí s jejich významem: z neuter *podkonomie, polúbratršie* atd. stala se masculina (pro přechod do rodu ženského nemá dosti dokladů), na př. jeden podkonomie Pass. 560, jeden podčěšie Pass. 299, atd.

Sklonění bylo náležitě, podle vzoru *znamenie*, a drželo se, i když rod se již byl změnil; svědectvím tomu jsou uvedené Nom. sg. jeden podkonomie, jeden podčěšie atp. Ale časem ujmají se v některých pádech koncovky analogické podle příhodných vzorů jiných, jak ukazují následující doklady.

Sing. Nom. Akk. Vok. *podkonomie, polúbratršie*, zoužením *-í*: (Darius) posla swe podkonye čstného rytieře Menona AlxV. 1125; v tu dobu král Macedonie, jeho voj, jeho podkonye v také hory sě táhnieše AlxV. 2455; rozum, jsa podkonomie, chtieše koně zapřáhati Alan. v. 438; ostav při nich své podkonomie tamt. 981; jeden podkonye Pass. 560; králóv podkonye kázal Pass. tamt.; podkonye vecě tamt. 561; jeden podcziešy Pass. 299, 300, svrchní podczyešy list. Wartb. 1380, podcešie pincerna MamV., podčěšie Bibl. glag. Jg., podčěši pincerna Vusín (1700) Jg., jeden podratage Pass. 387, Jindřich Lipský podkomorzye Pulk. 184*, Heřman z Milična podštole Pulk. 184*, poštole (sic) povědě lan-krabí dapifer Otc. 469*, podbiskupie suffraganeus Boh. 39, podyahnij Hořek. 13^b, já podftarostie Osvětimský Listina slez. z r. 1551 Perw. Otčet 66, při saudech starosta aneb podftarosti jeho býti má List. XVI stol. tamt. 13, starosta a jeho podftarostie tamt. 14, scrivanello muož slauti česky podpijarij Pref. 5, podrychtarzije nemá nikam choditi Pr. pr. 249, do též chvíle nemá podrychtarzije s rathúzu jiti tamt., izádný než podrychtarzije tamt., podrychtarzije čtyři (t. panoše má míti) tamt., Orestes (Hesionin) polubratrzij Troj. 222*; polausestrí fem. Stiefschwester Dobr. Jg.

Sing. Gen. (Akk.) *podkonomie, polúbratršie*: hodného pacholka ptaje, podkonomie sobě nemaje Podk. (Star. Sklád. 5. 186), polu-

bratrzie svého Troj. 234^b; odchylkou *-ieho*: podkanczlierzeho Perw. Otčet 12, podkomořiho Us.

Sing. Dat. *podkoniu, polúbratřiu, -i*; odchylkou *iemu*: k podkomořiemu Pr. pr. 242.

Sing. Lok. *podkoní, polúbratři*.

Sing. Instr. *podkoním, polúbratřím*: jiného podczieřym učinil Pass. 299, podczieworzym Pass. 404, sem podkoním sedmé léto Podk. Výb. 1. 368.

Plur. Nom. Akk. Vok. *podkonie, polúbratřie*: vy podkonie Podk. Jir. 63 (rým *klonie* 3. pl. svědčí, že tu nebylo *podkoní*), vy podkonie tamt. 73 (rým *nenie*), vy podkonie hubenee tamt. 183 (text Plz., srov. nahore); toho dřeva (t. stromu, rodokmenu) kmen jest otec neb máti . . .; prvnie větvie, na němž jsú pacholíkové a dievčičky, jsú sobě vlastní děti toho otce neb té mateře, ač t slová polubratrzye někdy neb polufeltrzye Štit. nč. 38^b.

Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesům třídy III.

Podává J. Gebauer.

Třída tato obsahuje slovesa, jejichžto kmeny infinitivní základní utvořeny jsou příponou kmenotvornou, která zněla původně *-ē*. Toto *-ē* ještě v době praslovanské změnilo se

a) dílem v *ě* (ѣ), na př. pův. um-*ē*-ti terp-*ē*-ti, praslov. uměti trypěti, stb. uměti trypěti, česk. uměti trpěti; změna tato stala se, když předcházela souhláska některá jiná než podnebné *č, ž, š, j*; —

b) dílem v *a*, na př. pův. sluch-*ē*-ti slych-*ē*-ti, z toho praslov. sluš-*ē*-ti slyš-*ē*-ti a dále též praslov. slušati slyšati, stbulh. *slušati, slyšati*; změna tato stala se, když předcházela souhláska podnebná *č, ž, š, j*. (Srov. Leskien, Arch. für slav. Philol. 4. 148).

Rozdílné *ě* a *a* jeví a drží se v těchto dvou družích sloves ve slovanštině celým časováním; na př. stb. praes. uměją slušają, impt. uměj slušaj, inf. uměti slušati, trypěti slyšati, part. uměję slušaje, umělъ uměli slušalъ slušali, trypělъ trypěli slyšalъ slyšali atd. Týž rozdílný byl zajisté také v češtině nejstarší: bylo praes. uměju slušaju, inf. uměti slušati, trpěti slyšati, part. uměl uměli slušal slušali, trpěl trpěli slyšal slyšali atp. Avšak pře-

*) Ve výkladech ke tř. V. v Listech těchto 1884 má býti na str. 63 ř. 17 „kmen inf. bьra“ m. bera-; a na str. 67 ř. 22 „kmen praesentní sázajo- přehlas. sázějo-, a sázaje- staženě sázá- přehlas. sázie-.“

hláskou nastala tu změna: ve tvarech jako *slušať slušali* druhý (s koncovkou měkkou) zavdával příčinu ku přehláске zpátečné a změnil se ve *slušěli*, kdežto prvý (s koncovkou tvrdou) zůstal neproměněn *slušal*; ve tvarech pak jako aor. *slušach sluša* pronikla přehláska postupná nejprve *trvám* ve *sluša*, změněném na konci slova ve *slušě*, a odtud dále šířila se a usazovala táže změna ve *slušach-slušěch* atp.

Když tyto změny byly vykonány, byly v jazyce staročeském tyto tvary pravidlem:

praes. *slušěju slušieš* pl. 3. *slušějú* proti staršímu *slušaju slušáš slušajú* a stb. *slušaja slušajesi slušajats*;

impf. *slušěj* stb. *slušaj*;

impf. *slušějich slušiech* stb. *slušaachz*;

part. praes. *slušěje* stb. *slušaje*;

aor. *slušěch slušě*, *slyšěch slyšě*, stb. *-sachz, -ša*;

sup. *slušat slyšat* vedlé *umět trpět*, stb. *-šats*;

inf. *slušěti slyšěti* stb. *slušati slyšati*;

part. -l: sg. m. *slušal slyšal* f. *slušala slyšala* n. *slušalo slyšalo*, du. m. *slušala slyšala* f. n. *slušěle slyšěle*, pl. m. *slušěli slyšěli* f. *slušaly slyšaly* n. *slušala slyšala*, vedlé *uměl trpěl* . . , *uměli trpěli* . . , a proti staršímu *-šat -šali* a stb. *-šals, -šali*;

part. -s: sg. m. n. *slušav slyšav*, f. *slušěvši slyšěvši*, du. pl. *slušěvše slyšěvše*, vedlé *uměv trpěv*, *-ěvši, -ěvše* a proti staršímu *-šav -šavši -šavše*, stb. *-šavs -šavši -šavše*;

part. -n: *slušán slyšěni* nebo *slyšieni* atd., vedlé *uměn trpěn* a proti staršímu *-šán -šáni*, stb. *-šans -šani*;

subst. verb. *slušěnie slyšěnie* proti staršímu *-šaně a stb. -šaněje*.

Pravidelnost tato se ruší, a to dvojako.

1) Jak nahoře vyloženo, přísluší a jenom slovesům druhu b), těm totiž, jejichžto koncovka kmenová má souhlásku podnebnou č, ž, š, j, tedy na př. slovesům *divoča-*, *mlča-*, *běža-*, *sluša-*, *slyša-*, *búja-* (nč. *divočeti* atd.); jen ve slovesích těchto bylo po právu vedlé přehlásky ě i nepřehlasované a, bylo *slušal slyšal* atd. vedlé *slušěli slyšěli* atd.; slovesům ostatním náleželo veskrze ě; na př. proti pravidelnému *slušal slyšal* bylo pravidelné *osiřěl, hořěl, vězěl, visěl, rozvodněl, letěl, viděl* atd., proti *slyšal slyšěli* bylo pravidelné *hořěl hořěli* atd. Avšak časem stává se *slyšal-slyšěli* atd. vzorem také pro mnohá slovesa druhu a), zejména pro slovesa, v jejichž koncovce kmenové je souhláska ř, l, z, s, ň, d, t (dialekticky i při souhláskách jiných), a místo i vedlé náležitého *osiřěl osiřěli*, *hořěl hořěli*, *žělel žěleli*, *vězěl vězěli*, *visěl visěli*, *vodněl vodněli*, *viděl viděli*, *letěl letěli* atp. jest potom také analogické *osiřal osiřěli*, *hořal hořěli*, *žělal žěleli*, *vězal vězěli*, *visal visěli*, *vodňal vodněli*, *viďal viděli*, *leťal letěli* atp. Odchyłka tato od starého pravidla má hojně doklady již v textech

staročeských, ale není rozšířena stejně, nýbrž jsou rozdíly podlé tvarův a podlé souhlásky. Co se tvarů týká, nejvíce odchylek jest v participiu *-l*: *hořal*, *visal* atd. Vzhledem pak ke kmenové souhlásce bývají tyto odchylky nejhojnější trvám při *z*, *s* (na př. pro žádané *mrzěl*, *vezěl*, *visěl* vzácný je doklad *starý*), nejřidší při *l* (*žlál*). Učinilo bezpochyby toto tvoření analogické záhy začátek při participiu *-l* (*visal* podlé *slyšal*), a odtud šfílo se víc a více, zvláště v nářečích, kdež mu ustupují i ostatní tvary slovesné, při nichž v jazyce starém odchylky neznáme, na př. inf. šedivjat Suš. 59, praes. zkameňate Suš. 41.

2) V době pozdější, od stol. XV., není již povědoma a necítí se v jazyce příčina důvodného rozdílu mezi tvarem přehlasovaným a nepřehlasovaným; oboje tedy mate se, a říká se slyšel a slyšel místo a vedlé slyšal a slyšal, slyšali a slyšali místo a vedlé slyšeli a slyšeli; říká se bez rozdílu slyšal a slyšel, slyšali a slyšeli atd., anebo se tomu rozdílu podkládají příčiny nepravé. Blahoslav myslí, že vyslyšavše je *magis theologicum*, vyslyšewše je *magis commune* a „šaty wisaly“ že zní hrubě po selsku. Blah. 274. V Br. N. Zák. čte se mlčal 147^a vedlé mlčel 70^b, slyšav 146^b vedlé slyšev 147^a a uslyšavše 150^a, ale převahu mají tvary *s -e-*. Časem pak z matení toho vyvinují se tvary uniformované, a sice dostaly vrch a staly se pravidlem v jazyce spisovném tvary mající veskrze *e* (za starší *ě*): slyšel slyšeli, slyšel slyšeli atd., kdežto v nářečích některých jest veskrze *a*: slyšal slyšali, slyšal slyšali atd.

Kmen praesentní tvoří slovesa této třídy dílem ze kmene infinitivního příponou kmenotvornou *-je* (*-jo*), dílem na způsob třídy IV, a podlé toho rozdělil Miklosich tato slovesa ve dvojce oddělení, jež označují se vzory:

1. kmen infinitivní *umě-*, kmen praesentní *umě-je-* (resp. *umě-jo-*);

2. kmen inf. *trspě-*, km. praes. *trspī-*.

Tvary infinitivní jsou v obou odděleních stejny; rozdíl jest ve tvarech praesentních.

Vzor 1. *uměti*, *uměju*.

Kmen infinitivní *umě-*; kmen praesentní *umějo-*, *uměje-* staž. *umie-*; při slovesích druhu *b*) kmen inf. *sluša-*, kmen praes. *slušajo-* přehlas. *slušějo-*, *slušaje-* staž. *sluša-* přehlas. *slušie-*.

Praes. sg. 1. *uměju* přehlas. *uměji*, pak novotvar *umiem* (přidělaný podlé os. 2 a j.: k *víš* atd. bylo *viem*, k *umíš* atd. utvořeno podlé toho *umiem*), zouž. *umím*; podobně *slušěju* atd.: nerozumeiu EJ, jáz neumyegi Hrad. 43^a, nevímjem tomu rozuměti Štt. ř. 68^b. Sing. 2. *umíš*, že ty k tomu nerozumieš NRada 1566. Sing. 3. *umis*: böh vmije dobré vybrati Štt. ř. 36^b, což sluffije tamt, 9^a, zapolee se měsiec Pror. 17^a, (milost) mdlee Štt. ř. 93^b. Du. *umiěva*, *-vě*, *umiěta*. Plur. 1. *umiěmy*, *-me*, *-m*:

ež frozumijeme Štít. ř. 71^b. Plur. 2. *umiete*, vy boha nevmyete znáti Kat. 102. Plur. 3. *umějú, umějí*: lidé, ješto nevmyegij ustanovenie Krist. 60^a; dial. ob. *uměj*, odchylkou analogickou *umí*, školáci umí doudl. 36.

Imperativ *uměj, slušěj* atd. Z -ěj- bývá *j* vynecháno: rozomyez tomu Hod. 82^b (slabika po odsutí bezpochyby byla dlouhá), gmyewa Pass. 536, gmyemy Alb. 100^a.

Imperfektum má tvary dvoje: *umějciech, slušějciech* (Oldřich) cesty nevmyegyesse DalC. 38, (ciesař) neumyegiefe řeci Kat. 78, (Katerina) nerozumyegiefe Kat. 32, (oba synové) česky málo umějista DalJ. 70 rkp. Z, nerozumějciechom ŠtítV. 174 atd.; — a *umiech, slušiech*, délkou rozdílno od aoristu: (jenž) dělati neumyefe Hrad. 22^b, (Oldřich) cěsty neumieše DalJ. 38 rkp. Ff, jich (kol) nikte nemožěše rozebrati ni vmyefye AlxV. 1153, i poslední rozumyefse ML. 57^b, ješto bugijechu na světě Štít. ř. 123^b.

Ve stb. jest imperfektum III. 1. a III. 2. stejno, *uměachš* jako *trpěachš*, ačkoli je možná, že *uměachš* je místo *umějachš* a tedy ze kmene praes. *uměje-*, v *trpěachš* pak že je koncovka jako v *nesěachš*. V češtině vsak jest rozdíl patrný: ve III. 2. pravidelně *trpiech*, ve III. 1. *umějciech* a *umiech*. Tvar *umiech* možno vykládati stažením z *umějciech*, anebo analogií podlé *trpiech*.

Aorist *uměch* (krátkostí rozdílen od impf. *umiech*): izcepenep diriguit Greg., když pomdle moc jich krále AlxV. 1796. Pro žádaný aor. *slušach* nemám dokladu.

Infinitiv *uměti, slušěti*.

Supinum *umět, slušat*; pro sup. nemám dokladu.

Part. praes. *umějě, slušějě, -úć-*: tomu tak rozumyegijcz Štít. ř. 47^a, k jednomu bohu przyfluffegijcz tamt. 74^a.

Part. -l: *uměl uměli, slušal slušěli*, na př. izcepenelo bi obrigesceret Greg., roztuczniel jest Hug. 348, roztucznyel i zluftiel impingatus et incrassatus ŽWittb. Deut. 15, rozluftiel jest tamt. zczrnyely t. j. zčrnělý Mědl. 17^a, aby (mast) nezwyettrzyela Mast. 161, vdova ješto jest ofyrzela Štít. uč. 52^a, toľ smy ofyrzieli Hrad. 21^b; proč bych buyal Štít. uč. 71, aby (tělo) nebuyalo Štít. ř. 57^b, jakž sluffalo Pass. 343, krále opieffaleho Troj. 33^b, ztenczalo břicho ML 135^b; odchylkou: nám osiřalým Pam. 3, 42, řeku rozwodnyaluv Pror. 49^a, by zialal ŽKap. 68, 21.

Part. -s: *uměv, slušav slušěvše*.

Part. -n: *uměň, slušán-*.

Subst. verb.: *uměnie, slušěnie*.

Příklady a doklady hojnější následují při některých slovesích jednotlivých.

boleti. Ve stb. jest bolěti boljā boliši ve tř. III, 2; v češtině přešlo dřem do tř. III. 1: pt. pr. *bolejě, -júc-*: přietelet jest i bolegycz chovati Štít. uč. 25^a, jáz i otec tvój bolegucz hledachom tebe Hrad. 72^a, já sem chudý a bolegiczy ŽKap. 68, 30, (duši) bolegyczy dolentem Hod. 56^a.

bújěti stb. bujati, bujają: kacieři bugyety nesměli Pass. 389, že vás böh nechá zde bugety Štít. uč. 75^b, menšie ť zlé bugeti v světě než v klášteře tamt. 77^a, kteržto tak velikú navykl bugeti múdrosti Troj. 141^b. Praes. *bújěju*. Impf. *bújějich* nedoloženo; *bújěch*: ješto bugijechu koblihy jedúc Štít. ř. 120^b, ješto bugijechu na světě tamt. 123^b, ješto zde u veliké cti bugijechu tamt. 70^a. Impt. *bújěj*. Part. praes. *bújějě*: v dobrém bydle rozbugege Štít. uč. 47^b, pobugiegycz Pass. 379. Part. *bújal bújěli*: proč bych buyal Štít. uč. 71^b, jej trápě aby nerozbuyal tamt. 31^a, krotě je (tělo) aby nebuyalo Štít. ř. 57^b, aby (tělo) v hříše nebuyalo tamt. 173^b.

cěleti, praes. *cěleju cělěš*: (bolest) snad zaczyelee Pror. Jer. 51, 8.

črněti, pt. *črněl*, teskností zczrnyely t. j. zčrnělý Modl. 17^a, *duřěti*, pt. *duřěl*; odchylkou: jste přielišnú pýchú nadurzali (i) Alxp. 103.

haněti: vinný jě sě Libušě hanyety DalC. 3. Praes. *haněju haniem haniěš*: tiem ji hanyem Kat. 46, ktož j'ho hanye Mast. 63, lid boha hanye Alb. 89^a, šestí hanyegy boha Alb. 90^a, chudí boha hanyegy ML. 57^b. Part. *hanějě*: hanyegice Hrad. 52^a, jej hanyegyce Hod. 41^b. Part. *haněl*: an jeho hanyel Alb. 14^a, já sem nehanyela Kat. 72, oni hanyely jej Štít. uč. 15^a. Part. *haněv*: hanyewšfe Krist. 81^b. Part. *haněn*: hanijenu býti Blázn. 131^b. Vedlé toho jest *haniti* ve tř. IV., pohanyty ŽWttb. 118, 31, sebe nehanyecze Kat. 80 a j. Že *haněti* není snad iterativum k *haniti*, tomu kromě kvantity svědčí part. *haněl*. Obě slovesa jsou denominativa od subst. *hana*.

hověti. Praes. *hověju hověji hoviem*, *hovieš*: tomu já howiem Kat. 46, pomsta howye a slituje sě Alb. 71^a, páni chudině zle howiegy Hrad. 109^a. Impt. *hověj*: howyey ž lépe svému pánu Mast. 105, howiey pilně hosti tomu NRada 1897, poshověj mi Br. 45^a, pohowyey mi Štít. uč. 35^a. Inf. juž ti nechcem howiety DalHr. 3. Part. *hověl*: jižt sem dosti howiela tobě Hrad. 130^b.

hrděti stb. *grďěti* superbire. Praes. *hrďěju*: jáz pohrdiegiu nepřátely mými despiciam ŽKlem. 117, 7, nehne sě doředž nepohrdie nepřátely ŽKlem. 111, 8. Impt. *hrďěj*: božie matko modlitbami nehrdyey Hod. 20^b, srdce skrúšené newzhridiey non despicias ŽWttb. 50, 19. Aor. *hrďěch*: tehdy pohrdye jím Herodes ML. 103^a. Part. *hrďěl*: přemoženými nepohrdiel ŽKlem. 68, 34 non despexit, že jest mnú pohrdiela Hrad. 103^a, wzhrdielo oko mé despexit Žklem. 53, 9, že ste pohrdyely synem božím ML. 19^b; odchylkou *hrďal*: nepohrdyal jest non despexit ŽTom. 68, 34.

hrzěti. Sloveso předcházející *hrďěti* utvořeno jest z pozitivu adjektiva *hrďý grďo* superbis a znamená tedy superbis fieri, superbire. Vedlé toho je sloveso *hrzěti*. Je vřadil jsem v Listech

filol. 1884, 69 mezi slovesa V. 1^b (sázěti atp.), jako by bylo iterativem k *hrditi graditi*. Výklad ten je nesprávný; *hrzěti* patří do třídy III. 1, pochází od komparativu *hrzí* (srov. stb. *mānjati* minui z kompt. *māñ atp.) a znamená tedy vlastně superbiorem fieri. Podlé tohoto výkladu pak tvar zdánlivě odchylný *hrzěl* (ne-wzhrziel jich prosbú ŽKlem. 101, 18, ani wzhrziel modlitby ŽKap. 21, 25, whriziel tamt. 77, 59, pakli by konšel purgmistrem pohrzel Pr. pr. 247) jest správný, kdežto *hrzal* (v Pulc.) jest novotvar analogií přidělaný jako osíral atp. Dokladův více v. v List. filol. 1884, 69—70.

jmieti, mieti, míti. Tvary infinitivní jsou ve III. 1, a taktéž z tvarů praesentních imperativ a imperfektum; naproti tomu praesens a part. praes. se odchylují. Praes. *jmám jmaš*: gmaam péci Pror. 89^a, neimafi t. j. nejmaši EJ, ty maaff Štít. ř. 158^b, prorok jenžto gmaa sen a ten jenžto maa řeč Pror. 72^a, va oba máva příčinu Gesta Rom. (Výb. 2, 922), (Jan a já) gmawie túhu ukrutnú Hrad. 56^a, má stříce oba velikú čest gmata Mast. 409, (manžely) máta schovati milost pravú Štít. V. 47, na to svědky gmami Kunh. 148^b, imate t. j. jmáte EJ, pohanstvo za to gmayu že ti ľudie nevmieragyu AlxH. 1^a, věci ješto přijiti magyy Pror. 33^a, ješto gmagyy přijiti Pror. 111^a. Pozoruhodný tvar jest sg. 3. *maje*: tento sě mieč na to magye AlxV. 995; srov. vzdvihaje, doptaje, počínaje 3. sg. tř. V., Listy filol. 1884, 64. Impt. *jměj*; z *-ěj-* vynecháno *j*: myewa tento mlyń spolu Pass. 536, proto všiem srdcem y zadosty gmyemy k němu Alb. 100^a. Imperfektum tvaru nejplnějšího jest *jmějích*; z toho vzniká (změnami *ie* v *é* a *í*) *jmějěch*, *jmějich*; vedlé toho je tvar *jmiech*, a z něho soužením vzniklý *jmích*; vedlé všech pak těchto tvarů s náslovným *jm-* jsou paralelní tvary s odsutým *j*, *mějích*, *mějěch*, *mějich*, *miech*, *mích*: neb jeho u veliké počestnosti gmyegiesse Pass. 280, (baba) gmiegiesse psa Hrad. 103^a, (Kaifáš a Annáš) sňem gmiegiešta Hrad. 82^a, ješto gmyegyechu jej za pána Kat. 146; (Alexandr) otčíka juž neymyegefye AlxV. 124; zbožie kteréž gmiegisse Otc. 1^b; dievka stydlivé nrawy gmiesse Dal H. 41, (orlicě) gmiesse zlatá křídla AlxH. 3, 11, tet angelie imyese lokti Příp. sv. Jiř., gmies bolesti přemnoho t. j. jmies' Hrad. 30^a; Kostis nemiegyese děti Kat. 6, viece miegiesse Iuda pěšieho AlxH. 3, 41; král velikú radost mějése Trist. 189 (rkp.?), koni mějěchu to za stravu tamt. 217; ani železa ani mēdi miegijchu Alxp. 95, když tak miegychu pomluvu mezi sebú Otc. 320^a; Maria radost myesse ML. 34^b, (Alexandr) myefye mistra svého AlxV. 154^a, král Filip myfye ženu AlxV. 71. Aor. *jměch*: (Jáchym) dvaceti let neygmie plodu LMar. 21, Jozef nemye zač kúpiti ML. 52^b, král mie pobitie s pohany Mand. 13^a, když mie Briseida ssěsti s koně Troj. 141^b. Inf. *jmieti*, každému jest gmieti za to Kunh. 148^b. Part. *jmajě*: imaiia t. j. jmaja, nepřehlas. EJ, mayucz péču AlxH. 1^b, tě v sobě gmiauce Kunh. 151^a, šlechtnosti v sobě magijcz Štít. ř. 4^a;

chybně: gmagijecze Štít. ř. 73^b (v pečlivě psaném rkp. tomto jest to zajisté jen chyba písařská; chyby tvarové způsobu tohoto jsou z doby novější, když vedle *trpíc* vidělo se staré *trpięc* a proto ke spílajíc utvořilo se chybou analogií spílajeci Kom. Lab. 19, 5 atp.). Part. *jměl*, ymiel sem ŽWittb. 118, 113; novotvar *mal* v hypokoristickém tu mal! tu mala! Neruda Pov. malostr. 123, a dial: len jednoho syna mala Suš. 157. Part. *jměv*, jměvše Břez. 11. Part. *jměn*, *jmien*: ten za pána gmien má býti Hug. 369, (dušě) nenie gmiena za čistú Hug. 148, by jměl řečen býti i gmien za blázna Troj. 19^b, jmín Us.; subst. verb. *jměnie*: pravého pokojě gmyenye Alb. 104^a. — Tak ohýbá se také *nejmięti*, *nejmęti*, kdež někdy s odsutím náslovného *j* vzniká délka a pak zoužení: *nejmęti* - *némęti* - *nýmęti*: nymafs offěrovati Hod. 68^b (2 krát), moci nymafs nade mnú tamt. 84^b, i žádný nyma živ býti tamt. 66^b. Složené *pojměti*, *přijměti* mají tvary veskrze podlé III. 1.: praes. -*jměju*, (já) ještě pogmiegi své vůle Štít. Opat. 27, tesknosti pojmeješ Pis. Br. Jg., než ty se k tomu přijmeješ Us. Jg., pogmyety práce Štít. uč. 67^a, toliko již tůh poymyewšly Hrad. 59^b.

mdlęti. Praes. *mdleju mdlęš*: že (já) po něm milostí mdlegy Hrad. 40^a, v hospodina úfajě neomdlegiu ŽK. žalm 25, že mdle ta rota AlxV. 1794, jelikož se jedna (milost) rozmóž mdlee druhá Štít. ř. 93^b, doňudž nezemdlegyu donec infirmentur ŽWittb. 57, 8, tu zemdlyegy všickni údi AlxV. 1794. Impt. *mdlej*: zemdlyęte deficiant ŽWittb. 70, 13. Impf. *mdlęch*: (Maria Magd.) myslci i živótkem mdleffe Hrad. 29^b, (MMagd.) v tom bludě mdleffe tamt. 44^a; pro *mdlejęch* nemám dokladu. Aor. *mdlech*: Priamus pade a omdle náramnú žalostí Troj. 152^b, když pomdle moc jich krále AlxV. 1796. Part. *mdlejęš*; *mdlel*: země mdlela Pror. Isa. 24, 4, zemdlo tělo mé ŽWittb. 72, 26, oči moji mdlele tamt. 118, 123 a j.

odolęti. Ve stbulh. jsou tvary troje: odolęti odolęją III 1, odolati odolają V. 1 (v češt. V. 1^a), a odoljati odoljają V. 1 (v češt. V. 1^b); v češtině je sloveso to z pravidla ve třídě V. 1^a: *odolati*, *odolaju odolám odoláš*, *odolal odolali* atd., na př. tiem odolafs mnohé vojně NRada 499, kto mně v smutců viec odola LAl. e, at pohanstvo odola bludnému kmenu Kat. 160, (oči) vidita Krista jehož moc všemu odola Kat. 184, lidé malí tomu odolagi NRada 1671, odoley vždy zlobě NRada 1097 přehlas. m. odolaj, jim (osám) kořist odolá aor. AlxV. 1848, svým nepřátelóm nemožli odolati Mart. 44^a, nižádný proti němu odolati nemožěše Tand. 67, aby odolagycz korunováni byli ML. 59^a, aby neodolal Alb. 9^a, aby (my) odolaly ML. 59^a.

poletęti, nechťelo si se (čelo) zapolety Pror. 52^a. Praes. *poletju polém polęš*: obličej hanbú se zapolee Pror. Isa. 29, 22, zapolee se měsieć erubescet tamt. 24, 23, člověk hněvívý zapolé se i hněvá se Tkadl. 1. 6, (nepřietelé) zapolegiu se ŽKlem. 3^b.

Impt. *polej*: zapoleíte se a styďte se ŽKlem. 24^b; proti tomu: zapol se Sidon erubescce Pror. Isa. 23, 4. Aor. *polech*: knieže se zapole DalC. 23. Jiné *poleti poľu* jest v oddělení III. 2.

rdieti stb. *rděti* má tvary z pravidla podle III. 2, některé odchylkou i ve III. 1: *rdiegie* (t. j. *rději*) se ruože Troj. 220^a, *rdějící* se vody Br. Jg.; stb. *razda* i *rděja*.

-*siřěti* *osiřěti*. Part. *osiřěl*: vdova jesto jest ofyrzela Štít. uč. 52^a, toť smy ofyrzieli Hrad. 21^b; odchylkou *osiřal*: nám osiřalým Pam. 3. 42. Part. *osiřěv*: (děti) ofyrzewffe Štít. uč. 51^a.

slušěti. u macechu fluffieti Hrad. 109^a. Praes. *slušěju slušiem*, *slušieš*: fluffije nám to znamenati Štít. ř. 5^a, tobě fluffie chvála ŽWittb. 64, 2, tať (mast) k milosti fluffie Mast. 162, toť byldo fluffie na krále NRada 570, to nefluffie tvému řádu tamt. 490, jesto prziifluffie k swatbě Štít. ř. 50^b, těto dvě věci prziifluffieta Alb. 76^a, věci jesto k ženám prziifluffegy Štít. uč. 50^a, tyto kusy na richtáře prziifluffegij Pr. pr. 248. Impt. *slušěj*. Impf. *slušiech*, nepřehlas. *slušách*: o chudých zluface jemu EJ; pro *slušějich* nemám dokladu. Part. *slušějě*: k jednomu bohu prziifluffegijcz Štít. ř. 74^a. Part. *slušal slušěli*: když mněl Eliáš, by sám jediný fluffal k bohu, tu sú také i těchto sedm tisícov mužov fluffely Štít. uč. 69^a, by taký k spasení neprziifluffal Štít. ř. 192^b, jakž fluffalo Pass. 343, panstvie orlovo k moci krále lva fluffalo NRada 15, kak by se fluffalo Štít. ř. 189^b a j.

spileti, *špileti* (ze střhněm. spiln žertovati): počechu jím fpileti Hrad. 88^b. Praes. *spileju spílém*, *spilés*: jázt fpilegy Hrad. 130^b, jenž bohem pospyle Hrad. 95^b, vždy lúdi a spyle Otc. 19^a, (kostečncí) swatými fpilegy Hrad. 115^b, třetí fpilegy ŠtítOpat. 398. Part. *spilejě*: jako spylegie vece ioculariter Otc. 184^a. Part. *spílel*: (kupec) by nspilel Štít. uč. 112^a, aby (ty) věda neffpylel tamt., potupil i pospylel Alb. 28^a. Part. *spílev*: spilewffe jím Hrad. 86^a. Part. *spílen*: aby bylo pospyleno Alb. 29^a.

tlěti. Praes. *tleju tlém*, *tlěš*: pomoc jich zetle veterascet ŽKlem. 48, 15, všickni zetlegiu tamt. 101, 27. Part. *tlěl*: by milost tlela Rúd. 25^b, zetleli sú jiezvy mé ŽKlem. 37, 6, všěcky tětivy zetleli biechu DalH. 39.

truchleti: proč jest truchlety Alb. 15^a, (člověk) by měl truchlety Štít. uč. 101^a; o nemúdrých! pro to velmi truchleti, jesto by nebylo, aneb ač bylo ale skrovně truchleti, a pro to netruchleti, pro než by těžce bylo truchleti ŠtítV. 283. Praes. *truchleju truchlém truchlím*, *truchlěš*: (já) bolestiu všě truchlegy Hrad. 40^a, mnozí truchlejí pro své přátely ŠtítV. 283, (mnozí) truchlejí pro světské věci a netruchlejí pro tu škodu kteréž . . . tamt. Impt. *truchlej*: netruchley sobě Modl. 167^a, každý truchlej pro svú vinu ŠtítV. 283, protož truchlejme tam. Part. *truchlejě*: jinoch jide přeč velmi truchlegie Hrad. 102^a, (Maria) jeho smrtiu truchlegyczy Hrad. 28^b. Part. *truchlel*: David truchlel pro své hřiechy . . ., truchlel také pro hřiechy jiných ŠtítV. 283.

uměti: budete-li mi umiety odpověděti Krist. 78^a. Praes. *uměju umiēm, umiēs*: vrozomyeyu intelligam ŽWittb. 100, 2, co sději živa řeci neumiegy Hrad. 37^a, což sobě sději kde l' ho nalésti vmiegy Hrad. 40^a, nevmyem k tomu nice řeci Štít. uč. 91^b, nevmiem tomu rozuměti Štít. ř. 68^b, že ty k tomu nerozumieš NRada 1566, bůh vmije dobré vybrati Štít. ř. 36^b, jenž rozumye ŽWittb. 32, 15, vy boha neumyete znáti Kat. 102, ať nerozumeiu ut non intellegant 2 J, jsú konvrši ješto nevmyegy latině Štít. uč. 71^a, lidé ješto nevmyegij ustanovenie Krist. 60^a, ještoť raditi vmiegy a k věčnosti rozumiegi NRada 1659. Impt. *uměj*: rozomyey volanie mé ŽWittb. 5, 2, rozomyeyte to tamt. 49, 22; rozomyez (sic) tomu Hod. 82^b. Impf. *umějích*: (Oldřich) cěsty nevmyegesse DalC. 18; *umiech*: (žebrák) dělati neumyeffe Hrad. 22^b, í posledni rozumyeffe ML. 57^b. Part. *uměl*: člověk nerozumyel ŽWittb. 48, 12, božie cěsty nevmyely sme Štít. uč. 15^b. Part. *uměv*: dachu j'mu řeč jakž umiewffe ApD. c.

úpěti, denominativum od *úp* clamor, patří sem: praes. *úpěju*, impt. *úpěj*, part. *úpějě, úpěl*; doklady v. v Listech filol. 1883, 453.

váletí bellare pokládám za denominativum, utvořené ze subst. *vale* (demin. válka, ze strhněm. wal masc. a wale fem. Wahlstatt). Praes. *váleju, válém, válés*: (kán) často wale Mand. 68^a, krajina, o niž této dvě království waleta Štít. uč. 29^b, proč my (psové) s vlky walíme Hád. 34^a, ten lid . . často walegi se žoldánem Mand. 24^b, křestané s nimi walegy Mand. 77^b. Impt. *válej*: ten waley s Čechy kdo nechce živ býti DalC. 78. Part. *válél*: on s nimi (žoldán s divochy) walel Mand. 25^a, ten ustavičně walel tamt. 84^b, aby s nimi (Alexander se Římany) newalel Alxp. 13.

žěleti. Praes. *žěleju žělém, žělés*: zyelegi toho Krist. 8^a, zloděj zzele že j' kradl Štít. uč. 128^b, když člověk zyele všeho nepokojě Alb. 16^b, toho selewye AlxBM. 1, 21, jsú ješto zzelegy Štít. uč. 128^b, (lidé) želejí toho ŠtítV. 138. Impt. *žělej*: ktož potratí náboženstwíe zeley Štít. ř. 82^b, ty nezeley ež máš umřieti, ale zeley ež s' se nepřipravil k smrti Štít. uč. 150^a, viz a zzeley mne ML. 104^b, zzeleyme své viny Štít. ř. 221^b, zieleyte se mnú mého syna Hrad. 50^b, na ložích svých zieleyte compungimini ŽWittb. 4, 5. Impf. *žělých*: Nero velmi ho zieleffe Pass. 298; pro *želejích* nemám dokladu. Inf. *žěleti*: každý ma zelety hřiechu a má líbo jemu býti ež zele, a pakli nezele, ale tobo nezelenye má zzelety Štít. uč. 100^b. Part. *želejě*: sv. Petr zaplaka zielegie jich rozlúčenie Pass. 289, potřěse se země zielegyczy Hrad. 92^a, zelege a milosti prose Štít. uč. 88^a. Part. *žělél*: die mudřec že často želel mluwenie Troj. 197^b, Nero velmi jeho zielel Pass. 299, aby toho zyelel Alb. 16^b, zielela Pass. 354, jehož smrti zielela Hrad. 28^b, abyste nezieleli Pass. 417, čeho smy zyelely Modl. 160^b a j.; odchylkou *žělál*: by spolu zielal qui contristaretur ŽKap. 68, 21.

Vzor 2. *trpěti, trpju.*

Kmen infinitivní *trpě-*; při slovesích druhu *b) slyša-*.

Kmen praesentní srovnává se úplně se kmenem praesentním třídy IV.

V 1. os. sing. *trppja stb. *trpļja* (ve IV. tř. *topļja*) je kmenem patrně *trppjo-* stb. *trpjo-*.

Ve 2. 3. sg., v celém du. a v 1. 2. pl., když odepnou se známé přípony osobní, zbývá *trpi-* stb. *trpi-* (ve třídě IV. *topi-*; o délce svědčí čeština a srbchorv.); toto *trpi-* dlužno pokládati za slovanský kmen tvarů dotčených. Jak zde kmenové *-i* vzniklo, o tom není jistoty. Domněnka jest, že vzniklo ze staršího *-i-e*. Ku podpoře domněnky této mohlo by se ukazovati na tvary staročeské s *-ie-* místo *-i-*; ale dělo by se tak neprávem, neboť tvary s *-ie-* vyskytují se většinou jen v památkách pozdních, kdežto z doby starší vedlé nesčíslných dokladův s *-i-* velmi málo je příkladův s *-ie-*. Všiml jsem si této věci, ale naskytlo se mi v textech starých a přísných příkladů z obou tříd (III. 2 a IV.) nad míru málo: v ŽGloss. 103, 32 psáno hledie respicit, a v ŽWittb. na témže místě: jenž hledie na zemi i káže, bylo tedy chybné hledie již ve společné obou těchto žaltářů předloze. I na sklonku XIV stol. jsou odchylky tyto ještě řídké, a množí se teprve v době potom následující: v Alb. 33* když člověk vši svú žádost obratye u böh; v Ev. Vid. vy wydyete Luk. 10, 24, vyslyšyete tamt., cokolivěk on (otec) vczynye Jan 5, 19, (já) mluwyem s tebú tamt. 4, 26 a v. j.; v Pror. 67* všeliký podywyem sě a potřese hlavú; v Hug. 353 ježek vždy chodie v oděni svém, ale tu jest chodie opraveno v chodi; hrzeffies ve Štít. Sázav. (z r. 1465) 143*; hrzeffie 3. sg. tamt.; toť tobě předobře stogie NRada (rkp. B) 780 (rkps. A má stogi); klášter lezzije Lobk. 69^b; dial. on pomnje Blah. 11 a držjeme Blah. 18 (podlé Roha uvedeno); známo czinieme, ten list lomieme a nepeven czinieme atp. v list. českopolských XV—XVI stol., Perw. Otčet 59, 60 a j. Odchylky tyto od pravidelného *-i-* vysvětlují se jinak a nelze z nich do býti svědectví, že by ve staré češtině bylo zde bývalo *-ie-*, které by zase dále svědčilo, že i obecně slovanské *-i* praesentních kmenů tř. III. 2 a IV bylo z bývalého *-i-e*. V textech ze sklonku XIV stol. a z doby následující jest tu *ie* psáno místo *í* podlé chybného pravidla pravopiseckého. Jest to v době úžení *ie-i*. Tenkrát psalo se ještě po staru na př. slyštec-, ale mluvilo se již slyšéc-; z toho brali si písaři někdy pravidlo, že za slyšené *í* může se psáti *ie*; toho pravidla pak se i drželi a nedopouštěli se chyby zjevné pozorovateli grammatickému, když tak činili v případech, kde slyšené *í* bylo vzniklo ze staršího *ie*, tedy na př. když za slyšené slyšéc- psali slyšieec-; avšak oni písaři drželi se svého pravidla také v případech jiných, kde *í* nebylo střídnici za starší *ie*, píší také slyšieš, slyšiete atp., a tu ovšem postihujeme je, že chybují. Ve stol. XIV vyskytují se odchylky jiné,

ale způsobené podobným pravidlem pravopiseckým chybně sňatým a provozovaným. Jest to v době přehlásky *iu-í*. V době té píše se ještě po způsobu starém sing. Instr. dušiu (t. j. literami, jež v rkpise příslušném znamenají *-iu*), ale mluví se již duší; písaři berou si z toho někdy vzor, píše *iu* za slyšené *í*, a to mnohdy opět ve případech, kde *í* nebylo vzniklo z *iu*, zejména též ve tvarech, o kterých zde jednáme; tím vysvětlíme si hrzessyuss DalC. 37 místo hřešiš, ten jest ještě mezi dveřmi ledy Pass. 324 vyslov sedá, to pamatovanie czynny nám v srdci zahanbenie Pass. 318 vyslov činí, toho buoh vtyessly Pass. 420 vysl. utěšš, newzwefelyu se nepřieliel non gaudebit ŽWittb. 40, 12 vysl. nevzveselí.

Ve 3. os. plur. je koncovka stb. *-ęts, trpęts* (ve IV tř. *topęts*) a kmen tedy zase jiný. V době praslovanské zněl tento tvar *trpents* (IV tř. *topents*). Mechanickým odepětím přípony osobní dobyli bychom kmene *trpe-* (*tope-*); ale kmen tento není pravdě podobný, nevidí se, jakým způsobem by souvisel s ukázanými kmeny ostatními. Tvary *trpęts* (*topęts*), *trpents (*topents), shodují se se tvary časování bezpříznakého *dadęts jadęts vědęts, *dadents *jadents *vędents*, a zdá se mi, že je třeba vykládati oboje stejně. Tím ovšem není věc vyložena dokonale.

O podobných dílem a dílem jiných výkladech těchto kmenův v Miklosich, Vergl. Gramm. III² 89 a 114; Ludwig, Pr. Sitzungsber. 1874, 175 a j.

Praesens sing. 1 *trpu* stb. *trpļja*, přehlasované *trpi* t. j. *trpi*. Kmen tvaru tohoto má koncovku *-jo*, *terpjo-*; souhláska kořenná spojuje se s *j* a náležitými změnami hláskoslovnými z *mj*, *bj*, *pj*, *vj* vzniká stč. *m, b, p, v*, na př. *hřmju, svrbju, trpu, plvu*; z *rj, lj, nj* vzniká stč. *r, l, n*, na př. *hořju* (později *hořju*), *velju, mňju*; ze *zj sj* vzniklo stč. *ž š*, na př. *věžju vižju*; z *dj tj* vzniká stč. *ž c*, na př. *vižju chcu*. Tvary tyto dílem doloženy, dílem podlé theorie bezpečně je můžeme předpokládati. Pro kvantitu jejich jsou pozoruhodny doklady: již wijzy Štit. ř. 17^b, wijzy nebesa otevřena tamt. 27^b, wijzy psáno tamt. 87^b, wijzy pokrytstvo tamt. 96^b, t. j. *vízi*; srov. ve IV. třídě podobné *právi*. Ukázaná změna souhlásková vyskytá se jen v 1: os. sg.; tvary ostatní mají souhlásku beze změny této, a jejich vlivem dostává se někdy souhláska nezměněná i do os. 1. sg.: bože k tobě bdyu t. j. bdju místo bzu ŽKlem. 62, 2 vigo, k tobě bdy t. j. bdi ŽWittb. tamt., toho se neftydy t. j. nestydi místo nestyzi Pass. 452. Analogií podlé trpíš, trpí atd. přiděláno časem také pro 1. os. *trpím*; novotvar tento vyskytá se již v době staré, neprzym Hrad. 33^b, šíří se rychle a jest od sklonku stol. XIV. pravidlem, srov. Listy filol. 1874, 159—160. Sing. 2. *trpiš*, s kvantitou označenou: na mě se domnyšl Jid. 169, pomnyšl Jid. 170, vzrzijl. Štit. ř. 9^a. Sing. 3. *trpí*, s příponou osobní *-t*: p(rěsě)dit praesidet Greg.; s kvantitou označenou: jehož se nedomnyš Jid. 117, nepomnyš Jid. 118, bolí ju

zzyrdcze Jid. 153, lefij Enos AlxB. 4, 24, jenž tu ftoгий AlxB., člověk vydij jej Štít. ř. 3^b, když vzrzij tamt., čiem sé priezeň drzzij tamt. 5^a, bogij sé tamt. 5^b a j. Du. 1. *trpíva, trpívě*: vě (my dva lotři) trrpiwie Hrad. 90^b. Du. 2. *trpíta*: mnyta Pass. 283. Du. 3. *trpíta*: oči uzrzyta Pror. 81^a, wydyta oči moji Kat. 184. Plur. 1. *trpímy, trpíme, trpím*: flyflymy Pass. 464, fto-gymy Modl. 15^a; wydijme Štít. ř. 8^a, 171^a a j.; pro *trpím* nemám dokladu, ale dokud se říkalo v 1. sg. *trpú, trpi*, dotud bylo v 1. plur. vedlé *trpímy, trpíme* i *trpím* rovněž tak možné, jako bylo na př. ve IV. tř. 1. plur. dostúpím, musím, pokusím, doftupym všie . . škody AlxV. 429, tobě věrni býti muzzim i s tobú všeho pokuffim AlxBM. 6, 21—22., a jako je dosud nesem vedlé neseme atp. Plur. 2. *trpíte*: trpijte Štít. ř. 20^b. Plur. 3. *trpie*, s délkou dosvědčenou: viedýe ľudie Jid. 28, uzrsýe Pil. c, všichni mnýe Štít. uč. 109^b, (kupci) drzýe tamt. 95^a, ješto flyflyje Štít. ř. 14^a, ti vzrzije tamt. 4^a, neradi wydije tamt. 14^a, (královstva) ftoגיע tamt. 9^b, jedni hoře v boží milosti ŠtítOpat. 317; před přehláskou -á: ueda oni, ať neuida t. j. vědá, nevidá EJ.; zoužením -í: nč. trpi. Odchylkou podlé III. 1. -ějí: kteříž mnějí Čtv. 3, 7, zloději mnějí tamt. 3, 17; táž odchylka jest v dial. obecném -ěj: trpěj, hořej atp. Us.; jiné tvary dialektické mají staré -(j)á: ludé vědá, po mně hledá Suš. 237, busy-li to sedá nebo snihy ležá Suš. 122, nohy bolá Suš. 515; nebo -íjá: sedíjá tam tře kohúti Suš. 259; -íja: kavky-li letfja či Turci běžja Suš. 125, ženichovy stěny velice pršija Suš. 487; nebo -ú, -íjú, -íjó, -íjou: nožičky mne bolu Suš. 515, svíce hořijó Suš. 48, ráže stojijó Suš. 283, zuby vypršijou Suš. 258.

Imperativ. Sing. 2. 3. *trpi*: pozrzy v hrob Hrad. 49^b, wezry ŽWittb. 24, 19, Němče v svéj zemi sedy DalC. 67; psané vzryzu videas ŽWittb. 127, 6 čti uzři; *trp*, wezrzy na ň Alb. 105^a. Du. 1. *trpíva trpívě*, nedoloženo. Du. 2. 3. *trpíta, trpta*: oba (soupeřové) dědiny drzyta Rožmb. 253, flyfta komorníky (Vok.) Rožmb. 248, oči drzta póst Štít. ř. 208^b. Plur. 1. *trpímy, -ime, -im* nedoloženo; *trpmy*: držmy sé NRada 1248, *trpme* Us. Plur. 2. 3. *trpíte, trpte*: zaftidte sé ŽW. 6, 11. Analogií podlé veděm, veděte, zdvihněm, zdvihněte atp. vyvinuly se také v této třídě imperativy s -ě- místo -i-, když by po zaniknutí samohlásky (-i) bývala obtížná skupenina souhlásek; na př. mněte, pomnyete Hrad. 96^a, 119^a, pomněme Us.; zřěte, zrzyete na vše strany AlxV. 695, wezrziete wezrziete Otc. 264^a a nč. Strany kvantity vytknouti sluší *stój* a *bój*: jdi a ftuoy v bráně Pror. 66^a, stůj nč., bůj se utopení Suš. 89, matky se nebůj Suš. 22.

Imperfektum *trpiech, slyšiech*, stb. *trspéachs slyšaachs*, odvozuje se od kmene infinitivního, kdežto imperfekta jiných tříd z pravidla na kmenu praesentním se zakládala. Sing. 2. *trpěše*: ač uzrzyeše zloděje, biezyeše s ním si videbas currebas ŽWittb. 49, 18; sing. 3. *trpieše*: zdrifeše continebat Greg., zdali srdce

nehorzijefše Štít. ř. 72^a, Mojžies mlczijefše tamt. 131^b, du. 3. *trpiesta*: ješto flyšijefša Štít. ř. 76^b; plur. *trpiechom*: mnijechom by život bláznovstvie byl Štít. ř. 70^a, sedijechom nad hrnci masa tamt. 239^a; pl. 3. *trpiechu*: trpiechu Kat. 132, co flyšijechu Štít. ř. 76^a. Pro tvary nepřehlasované *slyšáč* atp. není dokladu. V době pozdější vyskytují se tvary zúžené, s *-i-* m. *-ie-*: král sedijše na své sieni Alxp. 5, Alexandr udeři Lixia holí kterúžto v ruce držyše Alxp. 8. Odchytkou tvoří se impf. podlé III. 1: on mnygiejše Mill. 15^a t j. *mniejješ* m. *mnieše*.

Aorist *trpěch slyšáč* přehl. *slyšěch*. Sing. 1. welech Hrad. 126^b; sing. 2. prvú radost tehdy s' měla, když uslyšyše Hrad. 119^b; sing. 3. člunek przymczie se Hrad. 10^a; du. 1. zatiem vzrziechwa jednoho Krist. 106^b; pl. 1. zlifahom audivimus EJ, bieziechomy Hrad. 27^b; pl. 3. zlifahu EJ, slyšěchu atp.

Infinitiv *trpěti* stb. *trpěti*, tyrpieti Túl. 12^b, trpieti Hrad. 133^b; *slyšati* stb. *slyšati*, pobe(z)ati vitare t. j. snad poběžati Greg.; přehlas. *slyšěti*, chtěl bych řeči podrzyety Štít. ř. 189^b. Tvar nepřehlasovaný udržel se a dílem i rozšířil v nářečích východních: slc. držat (ale horet), když budú krávy bečati Suš. 679, budú sviné kvíčati tamt., budu ležat v sini Suš. 183, budu visat Suš. 99.

Supinum *trpět* stb. *trpěts*, přijide Maria wydiet hrobu ČEvang. Rozbor 709; *slyšat* stb. *slyšats*, jiti ležat Velesl. Jg.

Part. praes. act. *trpě*, *trpiec*. V masc. neutr. před přehlasováním *trpa*: bda vigil Greg. t. j. bda, zeda sedens EJ t. j. seđa; též bez přehlášky v dialektch: seđa při večeri Suš. 231, seđa leža klečá doudl. Kotsm. 26. V *trpiec*- délka naznačena: slovo božie flyšijecz Štít. ř. 4^a, flyšijecze tamt. 79^a, zrzijecz tamt. 13^b, zrzijecz tamt. 25^a, bogijecz se tamt. 45^b, nechtijecz tamt. 50^a, flogijecz tamt. 51^b, zle trpijecz tamt. 33^b a t. p.; skrácení ve femin. *trpěci*: kterážto seděci Br. Nový Zákon 131^a. Analogií podlé *pekúc-*, *pišúc-*, *pišiuuc-* atp. vyvinul se také tvar *trpúc-*, *trpiuuc-*: trpiuci ŽKlem. 74^b, voda bieziucie tamt. 42^b, flišiuci tamt. 109^b, v zvonciech wznyucieh tamt. 123^a, fediuci tamt. 128^b, letinci tamt. 128^b, bogiuci tamt. 101^b atd.; v ŽKlem. je tvar tento u většině, ale i v jiných památkách staročeských se vyskytá, na př. boyuczym ŽWittb. 24, 14 a ŽBrn. tamt., a též v nářečích: zdalo se Ranoši na loži ležucej Suš. 186, moja najmilejši v komůrce seduci Suš. 206. Srov. Über die weichen a-, o- und u Silben im Altböhmischen 1879 str. 32. Odchytkou podlé III. 2 *trpěje*: bdyegyczy Alb. 80^b, bdyegycze ML. 36^b, sedyegyczyeho Pror. Isa. 28, 6, fkrpiegiecze MamV., držejtčch MC, náležejtčch Pref. 11 atp. O *věda*, *věduc-*, *vida viduc-*, viz doleji mezi slovesy jednotlivými.

Part. praes. pass. *trpim*, a, o, stb. *trpims*, zachovalo se v komparativech *držimějše*, *držimějie*; doklady v. doleji při slovese *držěti*.

Part. -l: *trpěl, slyšal*. Kvantita odchyluje se: ani trpíjela které strasti Štít. ř. 22^a, ješto smrt trpíjely tamt. 32^b, by vydíjela tvé súzenie tamt. 124^b. Při slovesích druhu *b*) sing. m. *slyšal*, f. *slyšala*, n. *slyšalo*, du. m. *slyšala*, f. n. *slyšěle*, pl. m. *slyšěli*, f. *slyšaly*, n. *slyšala*.

Part. -s: *trpěv; slyšav, slyšěvši slyšěvše*.

Part. -n: *trpěň; slyšán, a, o, du. m. slyšána, f. n. slyšěně, pl. m. slyšěni slyšěni, krátké i dlouhé, f. slyšány n. slyšána*.

Subst. verb. *trpěníe, slyšěníe*; dial. valašsk. slyšení a slyšání, ležení, hučení, křičení atp.

Doklady a příklady hojnější podávají se v následujících některých slovesích jednotlivých.

báti z bývalého *bojati*, stb. *bojati*. Kmen infinitivní *boja-* stažen byl v době před přehlasováním v *bá-*. V této podobě samohláska kmenová neměla již před sebou souhlásky měkké, nebylo tedy příčiny ku přehlasování zpátečnému, kterému by tvary se kmenem nestaženým *boja-* zajisté byly podléhaly. Délka ve staženém *bá-* drží se ve všech tvarech. Praes. *boju*: sé bogu Túl. 30^b, boiv sé DalHr. 8, velmi sé boyu Pass. 359, nezbogiu sé jeho ŽKlem. 15^b; přehlas *boji*; novotvar *bojim*: newzbogym sé ŽWittb. 3, 7, protož se bogim Apoll. 139^a. Impt. *boj*, boy sé timeat ŽWittb. 21, 25; dial. *boj báj*: báj se Suš. 89, nebáj se Suš. 22. Imperfektum zakládá se dílem na kmenu nestaženém, *bojzech*: město sé bogyesse DalC. 47, každý sé bojieše DalJ. 67, Neklan sé bojieše Dal J. 17, kak sé králová bogyese Kat. 144, zahlazenie sé bogiešta Pass. 156, všickni sé ho bogiechu Pass. 329, lidé bogyechu sé Pror. 116^b; — dílem na staženém, *bách* 2. os. *báše* atd., kteréhožto tvaru pak nelze rozeznati od aoristu, není-li rozdílná koncovka: Neklan sé basse DalC. 17, velmi sé basse Pass. 367, (země) nepřátel sé nic nebaŷe AlxV. 85, Polené sé báchu DalJ 57. Aor. *bách* 2. os *bá* atd.: Pilat viece sé wzbáa ČEvang. Rozb. 704, (král) toho sé nejviece vba že sé po něm vojna hrubá bieše vzbudila AlxV. 2227, slyšěch i zbach sé timui ŽWittb. Hab. 2. Inf. *báti*, se stopou přehlásky baeti zę EJ. Part. *bojě bojiec-*, anal. *bojúc-*: bogie sé timens ŽWittb. 14, 4; bo-giuc hospodina ŽKlem. 8^a, bliz boyuczich jeho ŽWittb. 84, 10, bogiucym sé jeho ŽKlem. tamt. Part. *bál báli*: aby sé baal Štít. ř. 126 a Pror. 39^a, nebaal sé Pror. 52^a, Uriás vbaal sé jest tamt. 75^b, viděli a baaly sé tamt. 30^b, baaly (masc.) sú sé tamt. 21^a; Izrahelščí zbaly sú sé Exod. 14, 10. Part. *báv bávši*: ty sé lidí vbaw nevinně s' ho odsúdil Krist. 100^a. Srov. *státi staju*.

báieti. Praes. *bžu, bzju, bzi*: až sé hříešna pobzy Pass. 451 (cítím se hříšna, subj. fem.); analogií *đ* m. ž. *bđu. bđju, bđi*, bože k tobě bđyu ŽKlem. 62, 2, k tobě bđy ŽWittb. tamt.; a jinou analogií *bđim*; 2. os. *bđiš* atd.: když mne u sebe mnoho pobđys (uznamenáš, praví sbožie člověku) Hrad. 140^b, kdož se

pobdy že j' shřešil Štít. uč. 121^a, ktož pobdy v svědomí hříech smrtelný tamt. 130^a. Part. *bdě*, *bdíec-*; staré nepřehlasované *bda*, *bda* pervigil Greg.; odchylné podlé III. 1. *bděje*, *bdyegycze* u modlitbách ML. 36^b, *bdyegyczy* Alb. 86^b. Part. *bděl* *bděli*: *bdyel* sem ŽWittb. 101, 8.

běžěti. Praes. *běžu* atd., jáz byezu Mast. 1, jáf bijezzijm Štít. ř. 106^a. Aor. *běžěch* biezíech v žízi cucurri ŽWittb. 61, 5, (žena) biezíe Hrad. 136^b, biezíechomy Hrad. 27^b. Inf. *běžěti*, bijezzety po něm Štít. ř. 5^b; tvar starý snad nepřehlasovaný pobe(z)ati vitare Greg. (lityry v závorkách nejsou dosti zřetelný). Part. *běžě*, vzdálil sem se *biezíe* fugiens ŽWittb. 54, 8; *běžíec-*, za to *běžúc-*, *běžúic-*: voda biezíucie ŽKlem. 42^b. Part. *běžal* *běžěli*: otec do města biezal Pass. 356, biezal sem ŽKlem. 61, 5, zvěř pryč biezala Pass. 357, dva lvy byezala Pass. 89, aby biezíely (masc.) ut fugiant ŽWittb. 95, 6. Part. *běžav* *běžěvše*: tam byezaw potluče na dóm Pass. 419, Petr byezaw i schova se ML. 101^b, bieziewfly Pass. 348, bieziewfle Pass. 382 a j. Subst. verb. *běžěnie*: ku biezény ad currendam (viam) ŽWittb. 18, 6.

blščěti, ve třídě II *blsknúti*: stb. blščěti blščěti blščětiš nitere z pův. blskěti (druhý tvar, blščěti blščěti blščětiš, místo blščěti atd., vysvětliti lze utvořením mladším z blsk-ě-ti podlé trpěti, když ě bylo již přešlo v é). Stč. praes. *blšču*: smysl tvuoj všech jazykův poznáním se blščitij Alxp. 160; impf. *blščiech*: oči blščiechu se jakožto hvězdy Alxp. 5. Srov. *lščěti*.

blučěti, part. *blučal* *blučěli*: (sup) by byl více bluczal NRada 775.

boleti. Praes. *bolu* *bolíš*: viz že ě srdcem boly aegroto Kat. 140, boli ju zzyrdcze Jid. 155, často po něm boli Hrad. 134^b. Part. praes. *bolejě* viz nahoře ve III. 1.

břěčěti, praes. *břěču*, nechal jiný brzeczy NRada (B) 619; part. *břěčal* *břěčěli*.

čpieti v. *ščpieti*.

dřežěti, *držěti* tremere, stb. držžati, rus. drožati, pol. *drżec*. Part. *dřežal* *dřežěli*: všecko pohanstvo drzezalo nechtě státi při tom strachu Kat. 158, drzala země Mam. Jg.

držěti: chtěl bych řeči podrzyety Štít. ř. 188^b, nemoha drobóv zdyrsiety ApŠ. 50. Praes. *držu*: jenž dryzff klíč ML. 16^a, ktož drzy Hrad. 95^b, mateřino naučení děti drzye tvrdo Štít. uč. 58^a, toho kuoru podobenstvie drzye kupci tamt. 59^a. Impt. *drž(ě)*: oči drzta póst od všetečného hlédanie Štít. ř. 208^b, drzmy se jeho rady NRada 1248. Impf. *držiech*: zdrífefe continbat Greg., (muž) manželstvo drziefefe Hrad. 1^b, Alexandr (hůl) drziefefe Alxp. 8. Part. *držě*, odchylkou: držejtčch MC. 71. Part. *držím* zachovalo se v těchto komparativech: více ě ještě o pravém obrácení chci pojměti řeči, aby v paměti bylo drzzymyegie a v rozumu lepší poznání, co jest pravé k bohu obrácenie Štít. ř. 54^b; aby to v paměti bylo drzzymyegije, řku-ť, ež troji věc

u nás *držíme* Svit. ř. 219^a *držim* v přikládání, což bud s pa-
mětí *držíme* Svit. uč. 149^a a j. *držíme*, *držíme*, obče
konst. neut. k *držim*. Part. *drží držící*, aby všem držal
Pass. 275. *Křesťe to jiné držim* Kat. 2, aby sice slavy držal
ŽWittb. Ann. 8. Pátr držal vlnu okoline Ji. 37, věry se
přidržal Pass. 372, přidržal sem se věřesi ŽWittb. 118, 31,
ty aby má držela věsnie ML 57, držala je pšcha ŽKlem.
72, 6, jenž s má sra držela Pass. 349, neměnie držalo
má ŽWittb. 118, 33, jenž sta držela Pass. 505, aby posla-
šenstvo drželi Hrad. 4^a, abyste ho nedrželi Pass. 248, abyste
s pokoré se drželi tamt. 345, drželi tamt. 359, přidrželi
sá se má ŽKlem. 24, 21, obdrželi Pass. 412. Lidé věrná pro-
středníci obdrželi ML 27^a, hřiesníci obdrželi bohatstvie ŽWittb.
72, 12 Part. *držim držící*: nie neobdržav Krist. 34^a. Part.
držim držící: kak (pšst) držan má býti Svit. ř. 205^a,
patoký náiez má držan býti ODub. 64, jsá některá oblebčenie
obdržana od papežov Svit. uč. 73^a, ani kdy slavne královstvo tak
brzo obdržano ML. 118^a, aby bylo držano Hrad. 17^a, (Němci)
aby za hosti držijeni byli Pr. pr. 242. Subst. verb. *drženie*: má
obdrženie Kat. 100. Místo *-ř-* bývá psáno *-ř-*: tu reholi drěti
Mart. 48^a, co říského drěti tamt. 52^a a j.: dialekticky mšily se
blásky *ř-* v *-ř-*, jak toho jsou příklady i jinde (nřbr m. nřbrž,
zauřeny m. zavřeny Blah. 281). Taktěz *přidrěti*, *nadržeti*: ne-
nadrží se srdce ŽKlem. 100, 3, nenadržie se ústa tamt. 101, 6,
věrné se nadržimy služby PulKLit. 32^a; slovesa tato do III. 1
se přenášejí, jako *náležeti* a p., srov. *ležeti*.

děti, part. *dětal děteli*: dčezalo jest na mě maso pluit
ŽKlem. 77, 27, oblakóm příkazi aby nedřczyely Pror. Isa. 5, 6;
jiné jest *děti dětu děti* ve tř. IV.

hleděti, praes. *hlezu*: hlezy na jeho rány Modl. 170^a, když
hlezy na jeho lice Kat. 58; part. *hleděl*, odchylkou *hledal hle-
děl*: na ten boj sám jáz hledal DalJ. 104, by hledial Lobk. 7^b,
přemoci toho hledial Mart. 65^a, aby k samému kniežeti hledieli
Pr. pr. 242.

hořěti: (ohně) bude horzieti ŽWittb. Dent. 22. Praes. *hořu*:
srdce v tůhách horzi Hrad. 53^b. Part. *hořě*, *hořiec*; vedlé toho
adj. *hořící*: horuczy ohně Hod. 83^a a j. Part. *hořěl hořela*:
wzhorziel se ohně exarsit ŽWittb. 105, 18, horziela Hrad. 29^a;
(ohrada) deset let horzala (rým: diela) AlxV. 825 chybou opi-
savačovou místo hořela, jak žádá rým; hojně však již v době
staré vyskytuje se tvar analogický *hořal hořala*: vesken duom
horzal Pass. 336, ležal v ohni a horzal Alb. 7^b, bych nehorzal
Modl. 44^b, horzala mysl má Modl. 117^b, mysl všěcka horzala
Alb. 83^b, zdali srdce v nás nehorzalo Krist. 109^a, město horzalo
Pass. 311, vody by fhorzaly Pror. Isa. 64, 2, kosti fhorzale
řád pz. 87; plur. *hořěli*: abyste vínem horzely Alb. 29^b, wzho-
rziely se jako ohně ŽWittb. 117, 12.

hřbiati, hřeběti, ve třídě I. *hřěsti hřebu*. Praes. *-bu, -bíš*: tu ještě (tělo sv. Ludmily) hřbí Kar. 116, svatých těla tam hrziebie Otc. 298^a, kdež hrziebie kosti sv. Alžběty Otc. 492^a. Impf. *-biech*: pohřebechu ji, kdežto starosty hrziebiechu in monumento patrum Otc. 77^a. Part. *hřběl hřbělo*: (tělo) dlůho v hrobě hrzbyelo Mast. 352, jichžto těla mnoho let v tom kostele hrzbiela Krist. 25^a.

chtieti. Při slovese tomto mnohé jsou zvláštnosti, dílem hláskoslovné, dílem tvaroslovné. Co se prvých týče, tu především kořená samohláska *o*, *chot-*, v češtině většinou bývá vynechána, *chtieti chtěl* atd. stb. *chotěti* atd.; někdy však zachovala se, a to zvláště ve složeunách, když by ztrátou *o* bylo vznikle skupení souhlásek obtížné, na př. pochotenemu *concupitae* formae Greg., *wšchocy jiesti esuriero* ŽKap. 49, 12, jenž *wzchocze* volet ŽWitth. 111, 1, *newšchoce* Krist. 52^b, *wzchotyte* se jemu Jid. 78 atp. Dále dějí se rozličné změny se skupením *cht-*, *chc-*, kdež *ch* někdy v *h*, někdy v *k* se mění a někdy odpadává; někdy pak, zejména v památkách dialektických, za *chc-* bývá *cht-*; příklady toho následují. V praes. jest 1. os. sing. podle *trpu* pravidelně *chocu, chcu*: ač *wšchocy jiesti* si *esuriero* ŽKap. 49, 12; tu smrt *chczu* přijieti DalH. 30, *nechczu* živa býti tamt. 39, *nechczu* tebe za sůdca *jmieti* DalHr. 3, *jáz chczu* pravý sůd *vydati* Hrad. 117^a, *chcziu* tomu Ap. D. b, *nechczy* tobě Hrad. 102^a, *chczy* býti Růž. 5; *hci, hczy* Vid. Luk. 5, 21; *kci, kczy* pověděti AlxV. 394; *ci, czy* vem něčso řeči AlxV. 1063, *čchy č* pověděti Růž. 5 *trvám* = *ci*; *chti, já* *vineu* *nechti* býti List. slez. XV stol. Perw. Otčet 53, zde *č* místo *c* zajisté vlivem těch tvarů, kterým *ch-* náleží právem. Sing. 2. podle *trpiš chtiš*, a podobně sing. 3, du. a 1. 2. plur., ale zde se jazyk odchyli. Byl totiž ve slovanštině tvar imperativní (optativní) sg. 2. 3. **chotjь*, stb. *chošь* a *chošti* (tvar rovněž takový jako imp. věžď *dažď* *jažď*, du. *vědita*, pl. *vědite* atd.), a tvar tento bral se do funkce indikativu, říkalo se *velis* místo *náležitěho vis*; v Miklosich III² 91. V češtině byl za *chotjь* stb. *chošь* *náležitý* střídny tvar *choc*, zachovaný dialekticky ve slc. *choc* = *obgleich* Jg., a tvar tento stal se základem mnohých *novotvarův*, zejména také *novotvarův* pro praes. 2. 3. sg., du. a 1. 2. plur. V sing. 2. stačilo původně samo *choc*, jako ve stb. *chošь* *chošti* bylo za *vis*; avšak analogií jiných tvarů 2. os. sg., jež měly *koncovku -ši*, vyvinulo se v *stbulharštině* *chošěši* a *chošiši* (podlé *neseši* a *nosiši*), a touž analogií vysvětliti jest české *chocěš, chceš; choceš* *zdlouž. chůceš*: *zchůcešli* peníze Us. Bosk. Jg.; *chceš* je pravidlem: *jakémuž chešff muži* Kat. 28, *zda* *kterému roku wzecheff* Kat. 180; *obměnami hláskovými ceš*: *kam cheff* Růž. 2, *necheff* li tamt.; *sem* *kladu* také *thes, kohož thes* (jmenovati) Kunh. 151^b t. j. *ceš*, snad je tu v rkp. chybně psáno nebo chybně čteno, býváť v rukopisích *t* a *c* nesnadno rozeznati; pozoruhodny jsou

dále tvary rukopisné: *chczf* li jeho (s) sebu pojieti Růž. 2 a *chczely* králi! posla jmieti tamt. 4 (verše 8slabičné). Sing. 3. *choce*, *chce* s koncovkou *-e*, přidanou k *choc* podlé nese atd. touž analogií, jako *-eš* v 2. os., na př. (hospodin) cěstě jeho wzchocze volet ŽWittb. 36, 23, jenž wzchocze mnoho volet nimis tamt. 111, 1, newšchoce se jemu píti Krist. 52^b, když se jim wzchuce píti Mill. 44^a t. j. vzchůce; jenž wzchuce ŽKlem. 111, 1, wzchecze mu se jiesti Pror. Isa. 9, 20, ani píti jim se zechce Troj. 224^b, gdyž se chcze co sdieti Jid. 74 atd., chce je pravidlem; *ce*, kto cze býti pokojen AlxV. 846; dial. *chle*: chtie li kto vody míti Mill. 94^a, že chtie radějie umříti než živa ostati Mand. 55^b. Dual a plural k sing. *chotjъ stb. chošts zněl *chotivě chotita chotims chotite* (jako ke věžds bylo vědite atd.) a podobně asi bylo v češtině. Avšak mezi náhradami za indikativ žadaný (*chitita *chitíte atd.) nenalézáme *chti-*, nýbrž bývá tu dílem *chc-*, dílem *chce-* s příslušnou koncovkou osobní. Strany *chce-* není pochybnosti, že tvary tohoto druhu vznikly touž analogií, jako sing. 2. *chceš* 3. *chce*, totiž podlé neseš nese atd., tady du. 1. *chcevě* podlé nesevě, pl. 2. *chcete* podlé nesete atp. Strany pak tvarů se *chc-* (bez *e*), jako du. 1. *chcvě*, pl. 2. *chcte* atp., platí vzhledem k výkladu, kterým se vysvětluje č. vězte jezte proti stb. vědíte jadite: jako vlivem singularu *věz* vyvinulo se *věz-te* místo *vědi-te*, tak vyvinulo se také *ch(o)cte* atd. místo *chotí-te* vlivem singularu *choc*; podobně v osobách ostatních. Doklady. Du. 1. *chcvě*: když se chczwie na trh bráti Hrad. 124^b; *chceva*, *chcevě*: chczwie l jíti Hrad. tamt., chceva věřiti Pass 337. Du. 2. 3. *chcta*: (Tym a Komon) ju (Ludmilu) chczta zabíti DalC. 26, uši jie (pravdy) slyšeti nechczta Štít. uč. 25^a; pro *chceta* nemám dokladu. Plur. 1. *chcmj*, *chcme*, *chcm*: co chczmy sdieti Hrad. 74^a, nechczmy Hrad. 115^a; my též chczme učiniti Lobk. 5^a, kterak chczme učiniti Mart. 22^b, chczme vstáti Růž. 3, chcme nechcme Háj. Vel. Jg.; *chcm* uvodí Šaf. Poč. 24; *chcemy*, *chceme*, *chcem*: hcemi viděti EJ, na které chczemy lesy jěti, kde chczemy loviti počieti Hrad. 5^b, chceme chcem Us.; dial. *chtem*, *chtim*: že chtiem prakuov nadělati Mill. 91^a, my chtim List. slez. XVI stol. Perw. Otčet 10, 11 a j. Plur. 2. *chcte*: ač chczte by živi byli Ap. D. d, ač chczte sobě pomoci AlxB. 1, 2, chczte li to viděti Pass. 80, co mi chczte učiniti Trist. 111, co chczte to vám dám Trist. 116; *chcete*: kto chczte rádi slyšeti Mast. 133, čso chczte Hrad. 10^b, 115^a; *hcete*: hczete Vid. Jan. 5, 47. Plur. 3. *chtis* pravidelně podlé *trpie*: dietky chtie hladem zemřieti Hrad. 124^a, tém jizto utrpenie jmieti nechtye Krist. 66^a, že mu chtye hlavu stieti DalJ. 35, zvaní chtye-li vezmú orudí a dějí je kam chtyje Alxp. 54 atd.; novotvar podlé III. 1. *chťějí* Us.; analogií podlé tvarů předešlých dial. *chcú*, *chcó*: děti chcú chleba Suš. 51, chcó chodit k nám Suš. 245. Imperativ vlastní jest stb. *chošts*, stč. *choc (slc. *choc*), s koncovkou *-i* stb. *chošti*,

slc. *chci*; v češtině je za to novotvar podlé III. 1, *chtěj*: chtiey neb nechtiey Štít. Opat. 26, chtějme Ůs., chtějte neb nechtějte Br. Jg. Imperfektum *chtiech*: s ním choditi chtieffe Hrad. 10^a, sv. Prokop též chvále nechtieffe tamt., kněz rád chtieffe pomeškati Hrad. 145^a, (opat) chtieffe umřieti Otc. 359^b, (Filip) chtijffe raniti Alexandra Alxp. 8; odchylkou podlé III. 1 *chtějích*: jenž chtiegifie Otc. 4^b. Aorist *chotěch*, *chtěch*: wzzchoty se jemu ovocě Jid. 78 t. j. vschotě, potom se jemu wzzchoty jesti Mat. 46, sv. Prokop nechtie rád opatem býti Hrad. 8^a. Inf. *chtieti*: co by chtijety měla Štít. ř. 55^b. Part. *chtě*: král zamysli chtye játi lovit Pil. b, tet j'ho chtye mučiti vsadi v olej vrúci ApŠ. 4, šírost zempná chtyeczi se vydřieti z kofen Pil. c, vrábata z hniezda chtyecze L. Mar. 43, chtíce s tebou mluviti Br. 32^a; *ktě*: hna a ktye svým pomoci AlxV. 1683; v AlxV. čte se též *kchtyecze*, přijiesti se rádi *kchtyecze* 1417, kdež naznačenou opravou dáno na jevo, že tvar s k- místo ch- jest odchylný; dial. *chcě*: chcziecz jej osočiti Kat. 4, změnou *č* v *c*; sem nepočítám příklady: bóh nechce křivdě ty jsi ŽWittb. 5, 5, bóh nechce zlosti ty jsi ŽKlem. a ŽKap. tamt., kdež *chce* je chybný opis místo *chtě*, které se čte na témže místě v ŽPod.: ne bóh chtye nespravedlnosti ty jsi lat. non deus volens iniquitates tu es. Dial. *chcúc* slc., analogií podlé praes. *chcu* *chceš* *chcú*. Odchylkou podlé III 1 *chtějě*: nechtyegyyczyý slyšeti nolentes Pro. Isa. 30, 9. Part. *chotěn*, *chtěn*: pochotenemu concupitae formae Greg. Subst. verb. *chtěníe*: podlé svého chtienye Hrad. 80^a, spadlo na mě jedno chtyeny Kat. 140; dial. slc. *chcenie* Part. *chtěl*: komorník wzechtiel by hledati Rožmb. 28, nechtiel mně noluit ŽWittb. 17, 20, kam se chtyelo to slovo obrátiti ML. 44^a; *ktěl*: Ktyel li bych to vše klásti AlxV. 667; dial. slc. *chcel*. Part. *chtěv*: chtyewffe j' ho szěci ApŠ. 108. Podlé výkladů starších tvary slovesa *chtieti* vysvětlovaly se jinak: sloveso to prý přechází do třídy V. 2, *chceš* *chcete* atd. jako *repceš* *repcete*; a mimo to prý odsouvá samohlásku, *chceme* — *chcme* atd. Prvá část výkladu tohoto jest potně pravdiva, pokud se jí mní, že tvary dotčené formálně souhlasí se tvary třídy V. 2, a pokud nezapomíná se při tom, jaký vlastně byl původ a podnět tvarům těm; srov. Listy filol. 1884, 94. Naproti tomu druhá část výkladu téhož je naprosto chybná; kdyby ve *chcme* *chcete* atp. byla samohláska vynechána, tedy nebylo by lze pochopiti, proč se nevyskytá také jinde vynechání podobné, proč se nevyskytá na př. ind. *repcme* m. *repceme* atd.

jěčeti. Praes. *jěču*, srdce gyczy Modl. 57^a; part. *jěče*: jenž (potok se řekou) se stieče velmi giechzie Pil. a; part. *jěčal* *jěčeli*: v takém náboženství srdce gyczalo Pass. 415; subst. verb. *jěčěníe*: gieczienye spatých gemitus ŽKap. 78, 11.

klečeti Impf. *klečiech*, (sv. Václav) na prazě klechiefe DalH. 30; part. *kleče*: ana kleczeczy k zemi ničieše Krist. 11^a; part.

klecal klečeli: sv. František kleczal celý den Štit. uč. 28^a; subst. verb. *klečenie*: na koleně kleczyenye Alb. 102^a.

křičěti, praes. *křiču*: krzyczyu LAl. h; part. *křičě*: vrábata krsichziecze vzdvihuju sě LMar. 43; part. *křičal křičeli*: matka krzyczala Pass. 411; subst. verb. *křičenie*: žalostné krzyczenye Kat. 66.

letěti. Praes. *lecu* (nedoloženo), *letiš* atd. Aor. *letěch*: král divem letie na zemi Apoll. 130^a, letye Ruben Jid. 104, židové na zemi letiechu Hrad. 80^b. Part. *letě*, *letiec*- *letiu*c-: ot šipa leticzieho ŽWittb. 90, 6, ot střěly letiucie ŽKlem. tamt. Part. *letěl*: letiel na peňu ŽWittb. 17, 11, letyel jest volavit Pror. Isa. 6, 6, Philetus letyel Pass. 351, ten člověk letyel Pass. 222; odchylkou *letal*: obořil sě jest Babylon a Juda letyal Pror. Isa. 3, 8, letal sem corruí Pror. Isa. 21, 3, abych letal ut caderem ŽWittb. 117, 13, všel nad cherubin i letal jest, letal nad peruti větrův volavit ŽKlem. 17, 11; fem. *letěla*, odchylkou *letal*: knězie letala sacerdotes ceciderunt ŽWittb. 77, 64, aby (žena) lettiala Kar. 126; neutr. *letělo*, odchylkou *letal*: letyalo jest, letyalo jest Babylon cecidit Pror. Isa. 21, 9, by ptáce wletyalo Kat. 156; du. m. *letěla*, odchylkou *letal*: oba spolu sta letyala Pror. 46, 12; du. f. n. *letěle*, nedoloženo; plur. m. *letěli*: tu sů letiely všicci ŽWittb. 35, 13, oni letiely ceciderunt tamt. 19, 9; fem. *letěly*: nepřietelské zdi letiely Pass. 49, tak dušě letyeli hustě AlxB. 4, 16; neutr. *letěla*, nedoloženo. Part. *letěv* *letěvši*: jeden letěv leží Pass. 22; odchylkou *letav*: orel fletiaw ty drobty pochopi Troj. 200^a. Subst. verb. *letěnie*: přepustím na lid tento letyenyne ruinas Pror. Jer. 6, 21.

ležěti. Praes. *ležu* *ležis* pl. 3. *ležíe* nč. *leží*, a rovněž tak imperfektiva *náležu*, *přiležu*, *záležu*, která časem víc a více do třídy III. 1 se přenásejí. Sing. 3. *leží*; v nichž (slovích) zalezij plnost svrchování Štit. ř. 250^b (podlé III. 1 bylo by v tomto textě psáno zajisté -ije), v té čtveře věci zalezly pokání pravé Štit. uč. 121^a (podlé III. 1 bylo by tu psáno -ye), ustavenie té svátosti zalezly u přijímání tamt. 124^a, v tom zalezly nálepši rada tamt. 152^a, duchu svatému przilezy milost Krist. 8^b, bohu otci moc vláście przilezy tamt.; pl. 3. *ležíe*: mnoho zemí kteréžto sém przilezie Mand. 46^b, které pokuty konšelóm przilezije Práva pr. 246, dobrým odplaty náleží Hořck. 65^a. Part. *ležě* *ležíec*-: miniee by tu byl lesie ApŠ. 35, juž vizu strážju svého na nosidlěch leziecz LAl. c; *ležú*c-: zdalo se Ranoši na loži ležucej Suš. 186; odchylkou podlé III. 1 *ležeje*: věci k jídlu náležejících Pref. 11. Part. *ležal leželi*: gdyž lesal ApD. a, jako by lezal v ohni Alb. 7^b, na popele lezal Pass. 469, (žena) lesala Jid. 161, by to lezalo ve dskách Rozm., Jakež smy v jěskyni lezieli Pass. 370, ta svatá mučenniky spolu v hrobě lezala Pass. 403, jichžto těla mnoho časův v zemi sů lezala Pass. 270, svatá těla lezala Pass. 481. Part. *ležav ležěvše*: leziewffe Pass. 480, odchylkou lezawffe Pass.

293. Part. *ležán*: buď ležáno leč neležáno VJp. 62. Inf. *ležěti*, sup. *ležat*: jíti ležat Vel. Ig.

lšćieti, stb. lšćati sę lšćat lšćiši splendere, ve tř. II. *lšćniti*; praes. *lšću*: smysl tvooj všelikým uměním se lšćij Alxp. 160; srov. *blšćěti*.

mčieti, stb. mčćati mčćą mčćiši iactare, ve tř. II. *mčćniti*. Praes. *mčću*, *mčćiš*: já tě prziemczym transferam Otc. 143^a, jakžto prach jehož femczy wietir s oblicějě země pulvis quem proicit ventus ŽWittb. 1, 4, nefmeczyli jich malichný Pror. Jer. 49, 20, uzřechom dva ana sę po nas mczyta na velblúdech Otc. 398^a, diabli ješto sę przyemczie discurrunt Otc. 23^a. Impf. *mčćech*: kako jeho zlí duchové mczechu do muk ducebant Otc. 272^a, mcziechu Otc. tamt. Aor. *mčćěch*: tehdy sę zástup z města pomczie Hrad. 80^b, tuž j'mu (pekařovi) žena kvasnic przymczie Hrad. 136^b, člunek przymczie sę k němu tamt. 10^a. Part. *mčćal*, *mčćěli*: (tělo) sę na svět przymczalo Hod. 83^a, potom ten den celý skrze lesa púšť jsů sę mczěli Trist. rkp. Strah. (Star. Skl. 4, 215); odchylkou: daleko by zamčćela (člověka) taková libost ŠtitOpat. 51.

młasčćěti, mlask-; part. praes. *młasčćě*: (vepř) młasćtie i výše sebu pošinu tamo, kde Trist. 120, štenci poteků za ním (vlkem) młasćycze AlxV. 1416.

młćěti, mylčzyety neškodí Mast. 41. Praes. *młćću*: mylchziu o jiném Pil. d. Impt. *młć(i)*: nemilczy ne sileas ŽWittb. 27, 1, nemylczy ne sileas tamt. 38, 13, nemilcz tamt. 34, 22. Impf. *młćiech*: Mojžies mlczijeffe Štit ř. 131^b. Aor. *młćěch*: mylčziech tacui ŽWittb. 49, 21. Part. *młćě*: Giezius mlczie stojiese Hrad. 82^b. Part. *młćal młćěli*: Kristus mlczal jest toho jímž sę j' znal, abychom mlczyely také jeho zlého ješto j' pravda Štit. ř. 144^a, mlczal sedm dní Alb. 32^b, nezamlczal si ale kázal si Pass. 346, neb sú mylčzyely siluerant ŽWittb. 106, 30. Part. *młćaw młćěvše*: ciesař dlůho zamlczaw zdvize sę Kat. 172, pomlczaw NRada 602. Part. *-młććan młććeni młććěni*: což jest zamlczano Alb. 32^b, nemůž býti zamlczano tamt.

mniěti stb. mńěti mńą putare. Praes. *mńću* *mńiš*: což sę do jeho (Prokopova) vzróstu donnym Hrad. 23^a, na mě pak sę něco donnýř Jid. 169, an sę mny uteka Pror. 95^a, vy z toho hřiechu nemnyte Krad. 131^a, všichni mnye by šli po dobré cěstě Štit. uc. 109^b; 3. os. plur. *mńie* vkládána jako věta samostatně do jiných a z toho vyvinulo se příslovkové *mńie* (srov. *prj. trvám* a p.): jakž mnye proto život platil Kat. 136, (Porfyr) uměl všiej řeči utajiti což mnye kto pověděl Kat. 138 (správnoly v rkp.?). Odchylkou podlé III. 1 *mńěji*; kteříž mńěji Čtv. 3, 7, zloději mńěji tamt. 3, 17. Impt. *mńi mńite*: pomny na to ML. 23^b; odchylkou *pomńěte*: protož na tom sę pomnyete ML. 24^a, pomnyete svaté dni čstiti Hrad. 96^a, pomnyete tamt. 119^a, pomnyete divův jeho mementote ŽWittb. 104, 5, pomnyete sę na

dřevní věk recordamini Pror. Isa. 46, 9. Imperf. *mněch*: mnyech existimabam ŽWittb. 72, 16, mahiech rtepa vše knieziata DalH. 40, liška mnyefe oklamajic čbána Hrad. 130^a. Němci na tu řeč nic netbajiechu, někake přeludstvie mnyechu tamt. 26^a. Aorist *mněch*: mnyech reputavi ŽWittb. 118, 119. Part. *mně mněc-*: (sedlák) vezme sukno zlé a mnye dobré Hrad. 113^a, takí mnyecze by tu byl ležé ApŠ. 35; odchylkou podle III. 1. *mnějic*: ona mnyegyczy vecé Ev. Vid. Jan 20, 15. Part. *mněž mněži*: (Maria Magd.) toho (Krista) otněšena mnyela Hrad. 28^a, že se bládití nemnyela Hrad. 44^a, až sú mé utěšiec mnyeli Hrad. 39^b. Part. *mněn, mniem*: aby svú velikú a až nemnyema dobrota ukázal Štit. uč. 117^a.

mrzěti: Praes. *mržu* (nedoloženo), *mržiš*: co mě mržíš Mand. 41^b, zlý skutek mrzy mě Štit. uč. 142^b, duši méj mrzy život můj Alb. 37^b, skrze to bohu i všem svatým mrzymy odibiles sumus Otc. 196^b, kostečníci mrzrie všem lidem i bohu Hrad. 115^b, třetí (tertií) mrzrie všema lidu Hrad. 97^b. Part. *mržel* nedoloženo; odchylkou *mrzal*: omyrzala jest jej dědina abominatus est ŽWittb. 105, 40, omyrzala ŽGloss. tamt., mrzala jej jeho slepota Štit. ř. 119^b, by nás mrzala ŠtitOp. 2. všecko mě mrzalo Modl. 109^b, kohož by božie slovo nemrzalo Štit. uč. 6^b.

ničěti, stb. ničati ničā ničiši pronum esse. Praes. *ničū ničš*: nyczys pod nohú mladé dievky Pass. 321. Impf. *ničěch*: když klecé k zemi nycziesse Pass. 454, hospodin k zemi nycziesse Krist. 78^a, (syn Vladislavův) poklek svú hlavú dolův ničiesse DalJ. 21. VLFf. Part. *ničě ničěc-*: an nyczie bohu se modli Pass. 596. nyczyczy Pass. 321. Part. *ničal ničěli*: sv. Dominik na modlitbách nyczal Pass. 414. Part. *ničav ničěvše*: matka dlúho nycziewšy počě tázati Pass. 291.

nzieti tabescere, stb. nziěti (Mikl. Lex. nziiti): nzieti se kázala milost tvá ŽKap. 118, 139, nzieti se kázal s' tamt. 38, 12, na nepřátely nziech se tamt. 138, 21, nziech se tamt. 118, 158, na tvé nepřátely nzyech ŽWittb. 138, 21, dušě jich nziessé tamt. 106, 27 a ŽKap. tamt.

plvěti fluere pluere, ve tř. V. plúti plovu. Praes. *plvu*: vosk jenž pllwy fluit ŽKap. 57, 9, jako pllwy vuosk fluit tamt. 67, 3. Part. *plvě plvěc-*, odchylkou *plvúc-*: vysle slovo své a pilwucie učint jé liquefaciet ea ŽKlem. 147, 18. Part. *plvél*: pllwiel jim mannu pluit ŽKap. 77, 24, pllwiel na ně maso pluit tamt. 77, 27.

pnieti, ve tř. I. pieti pnu stb. pěti pňā: na kříži pnyeti Hrad. 59^a. Praes. *pňu pňiš*: vidíš jeho an na kříži pny Krist. 101^b a ML. 117^b. Impf. *pniech*: zloděj jenž na kříži pnyessé ML. 49^b. Part. *pňě pniec*: Ježíš na kříži pnye promluvi a řka ML. 3^b. Part. *pňěl*: dřevo na němžto syn boží pnyel ML. 16^b, bych s ním na kříži pnyela Hrad. 59^a, božie tělo na kříži pnyelo ML. 10^b.

poleti, stb. polěti poljā uri ardere. Praes. *polu poliš*: ot horkosti vše v niej (v zemi Egyptské) poly AlxV. 2159, vše těžení ohněm poly AlxV. 2298. Part. *polet poleti*: na nich (v ohni mučených) rúcho neopolelo Kat. 126.

přieti contendere, mateno bývá se přieti fulcire I. 6, stb. *přěti p̄rjā* a *prěti p̄rjā*; kořen obou je per-. Praes. *p̄ru přiš*: neprzym Hrad. 33^b, neprzym toho non denego Otc. 28^b, nezapřim tebe Br. NZák. 64^a, ba co przis Hrad. 84^b, že mne třikrát zapřis Hrad. 79^a, třikrát mě zapřyřf ML. 101^a, Krist. 96^b, Pass. 194, zapřis Br. NZák. 54^a, 155^b, p̄vod jmá ukázati oč sé przy Rožmb. 242, tvój syn žádné prosby nezapřy ML. 40^a, přide-li na súd a zapřf úmysla ŠtítV. 83, o něž sé přita Rožmb., przye i vzdy sú přeli tvého jmene Kat. 90, nebudú lid jeho ježto zapřf jeho ŠtítV. 176. Impf. *p̄riech*: když přieše svého mistra sg. 2. Neb. 170. Part. *p̄řel*: viery jest zapřfel Štít. ř. 89^a. Odchylkou za to tvary *p̄řieti* I. 6: praes. *zap̄ru zap̄řeš* Us.; sem patří bezpochyby také: acz slye neprzym déle o to (1. plur.) AlxV. 747, kdež acz podlé smyslu jest omylem místo ať, a neprzym = nepřem (sotva = nepřim); imp. *zap̄řete* Us.; part. *zap̄ra*, zap̄ra své vôle i sebe NRada 1971.

rdieti. stb. rděti r̄ždā i r̄ždēja. Praes. *r̄zu nedoloženo*, *rdiš* pl. 3. *rdie*, odchylkou *rdějí*: rdiegie (rdějí) se ruože Troj. 220^a. Part. *rdě* a *rděje*; rdičí se vno, rdějící se vody Br. Jg.

seděti. Praes. *sezu sediš*: v těch městiech k nimž przifezu t. j. přisezu Rožmb. 19, jenž fedyřf ŽWittb. 79, 2, p(rěsě)dit praesidet Greg., ani fedye Pass. 369. Imp. *sed(i)*: Němče v svéj zemi sedy DalC. 67. Impf. *sediech*: Kochan s pokojem sedyesse DalC. 35, fedyesse Pass. 418, v Egyptě ješto fedijechom nad hrnci masa Štít. ř. 239^a, fedijffe král na své sieni Alxp. 5. Part. *sedě*: fedye Pass. 387, u cesty fyedye Rúd. 3^b, bez přehlásky *seďa*: zeda sedens EJ; *sediec*:- uzřišli anděly k nohám fediece Hrad. 49^b, fediecz Pass. 381, fedyecy Pass. 419, fedyece Pass. 411; odchylkou *sediuč*:- fediuči v radě ŽKlem. 107^a, seduči Suš. 206; odchylkou podlé III. 1 *sedějic*:- fedyegyczyeho Pror. Isa. 28, 6. Part. *seděl*: mistr nad knihami fedyel Pass. 409, když tu fedyel tamt. 423, fedyel 299, nefedyel sem Pror. 64^b, aby fedyel s nimi Pror. 65^a, na púšči fediel Hrad. 4^a, by on mezi židy sediel tamt. 75^a, fediel si na stolici ŽWittb. 9, 5, ten zedyel na velblúdě AlxB. 2, 34, neodpieraó by tu se panu nefediel Rožmb. 25, fediel si na súdě ŽKlem. 4^b, by fediel Pravop. 261; odchylkou *seďal*: ješto s' při stole fedyal Hrad. 122^b (část později psaná), sám sem fedyal Pror. Jer. 15, 17, muž jenž by fedyal tamt. 29, 32, král fedyal tamt. Isa. 37, 1, Sedyal jest Jeremiáš tamt. Jer. Lament. úvod, jenžto by fedyal tamt. Jer. 22, 30, fedyal jest tamt. 37, 15; fem. *seděla*: by u vězení nefyedyela Kat. 148, odchylkou *seďala*: chudá žena u pusté pivnici seďala DalJ. 109 L; pl. *seděli*: tam sme fiedieli sedimus ŽKlem. 136, 1, (mužové) na

tom hradě sú sedyely DalC. 22, i fyedyely v bráně Pror. 89^b, (aby) fedieli Pr. pr. 242.

slyšěti. Praes. *slyšu slyšiš*: Mohan zlyffiu rsiechzie dějú Pil.^a, ufliffiu jej ŽKlem. 74^a, (jest) tu bliz Eufrates řeka jez, flyfly, z rájě vytiéká AlxV. 1189. Impt. *slyš(i)*: flyfly lude mój ŽWittb. 49, 7. Impf. *slyšiech*: jáz neflyffiech non audiebam ŽWittb. 37, 14. Aor. *slyšěch*: flyffiech i zbách sě audivi ŽWittb. Hab. 2; sg. 2. *slyšě*: prvú radost tehdy s' méla, když uflyffye Hrad. 119^b; sg. 3. *slyšě*: jakž zaslyffye tvého hlasu Hrad. 120^b; pl. 1. *slyšěchom*, nepřehlas. *slyšachom*: my zlifahom audivimus EJ; pl. 3. *slyšěchu*, nepřehlas. *slyšachu*: zlifachu audierunt EJ, cda zlifahu EJ. Inf. *slyšěti*: račte fliffiethi DalH. 71, o svém spaseňú fliffyeti Túl. 24^a. Part. *slyšě, slyšieci-*, odchylkou *slyšíc-, slyšiuč-*: člověk nefliffiući ŽKlem. 27^b, budta uši moji fliffiući ŽKlem. 129, 2. Part. *slyšal*: zlyffal sem ženu plačnuce ApD. b, nebo sem flyffal lánie ŽWittb. 30, 14, Herodes flyffal Pass. 391, jakžto bych zaslyffal hlas Pass. 463, na tom ho buoh uflyffal Pass. 361, hospodin vflyffal Pass. 397, kniežě ju uflyffal Pass. 337, ju mluviece uflyffal Pass. 342, aby kázanie uflyffal Pass. 299, vfliffal mě böh ŽWittb. 4, 2 a 6, 9, vflyffal hospodin tamt. 9, 17 (38); fem. *slyšala*; neutr. *slyšalo*: vflyffalo uschoi tvé ŽWittb. 9, 17 (38); du. m. *slyšala*: povězta co sta flyffala ML. 87^b, jděta a povězta co sta flyffala a viděla ČEvang. 3; du. f. n. *slyšěle*; plur. masc. *slyšěli*: jakož smy flyfflieli ŽWittb. 47, 9, což sme fliffieli ŽKlem. 77, 3, hluší flyffyli Pass. 332; f. *slyšaly*; n. *slyšala*. Part. *slyšav*: vévoda uflyffav Pass. 344, on jie zaslyffav tamt. 293, to uflyffav ciešař tamt. 345 a j.; fem. *slyšěvši*: matka uflyffyewffy Pass. 329, 326; plur. *slyšěvše*: lovci tu řeč uzlyffiewffe^c Pil. c, uflyffiewffe Pass. 364 a j.; odchylkou *slyšavše*: lidie uflyffawffe Pass. 593. Part. *slyšan*: hlas flyffan jest Pass. 304, 403, ten má vflyffan býti Štit. ř. 232^a, na tom uflyffan Pass. 469, člověk bude uflyffan Alb. 6^a, vflyffan učinil jsi súd auditum ŽWittb. 75, 9; fem. *slyšána*: ve všem s' uflyffana Hrad. 121^b, v tom s' uflyffana Pass. 322, vflyffana t jest prosba tvá Pass. 275; neutr. *slyšáno*: pakli to bude vflyffano ML. 121^b; plur. masc. *slyšěni, slyšieni*: flyffeny sú hlasové Pass. 314, ež jsme byli vflyffeny Štit. ř. 232^b; odchylkou *slyšáni*: hlasové uflyffany jsú Pass. 590, mnozí nebudú vflyffany Alb. 62^a, (nepřietelé) ni vflyffany jsú ŽWittb. 17, 42; odchylkou není uflyffany sú hlasy Pass. 402 t. j. uslyšány; fem. *slyšány*: kto vflyffany učiní všě chvály auditas ŽWittb. 105, 2; neutr. *slyšána*: slova tvá jsú uflyffana Alb. 6^a. Subst. verb. *slyšěnie*: ot flyffeny zlého ab auditione ŽWittb. 111, 7.

snábděti. Praes. *snábžu nedoloženo, snábdíš*: staří říkali snábdít, my říkáme drží stráž Blah. 175; ten ješto t snaabdij tvé duše Štit. ř. 186^b. Impt. *snábdí*: protož opatr a sna bdi, drieve nežli do našich krajin vejdeš, kteří by tě zármutkové mohli potkati Alxp. 80; odchylkou *snábděj*: snábděj toho jakú měl Kristus

k tobě lásku Kruml. 4^a v ČMUS. 1884, 27. Impf. *snábdiech*: snábdieffe toho Otc. 3^a. Inf. odchylně: znábditi slušie MamV. Part. *snábdě*: snábdie Otc. 340^a, *snábděl*: snábdyela t sem Štít. ř. 154^a *snábděv*: snábdiew lépe i snažněji intentius respiciens Otc. 282^b. Patří ke *bdieti*.

spáti má tvary infinitivní podle tř. V., tvary praesentní podle III. 2 (neboli IV); imperfektum je zde tvarem infinitivním. Praes. sg. 1. mělo by podle stb. *saplja* zníti stč. *spu*; ale skupenina *sp-* (proti stb. *ssp-*), nedělena samohláskou, změkčila se všecka a bylo tedy *spu* (sr. sláti praes. *slu* proti stb. *slyja*), přehlasováno ve *spi*: užřim, také li budu miati psáti o skrytějších věcech duchovních, ... neospim-li prvé než smrti sejdu neb starostí Štít. Opat 193 t. j. neospim-li, neumdlím-li; novotvar *spim* ŽKlem. 141^a, jáť jej wšpym Růž. 3; *spis* atd.: Lazař spij Krist. 95^a, my spyme ML. 121^b, Tristrama do smrti wšpyme Trist. 298, ač spite ŽWitth. 67, 14; pl. 3. *spie*: jižto spye dormiunt Pror. Isa. 65, 4. a'ni spie izádné péče nemajíce Troj. 203^a, ti jenžto spie NRada 942; a oni zase spí Br. NZák. 64^b; odchylkou *spěji*: poněvadž ho (život) přespějí Kom. Lab. 25, 1; Blahoslav zavrhuje *spěji* a chce, aby se mluvilo *spí* a psalo *spj*^o Blah. 251. Impt. *spí* pl. *spite*, odchylkou *spěte*: Spite a odpočívajte Krist. 95^a. Impf. *spách*: když Pelagia spaffe Pass. 544, v tom vidění sě jej zdáše ež na jednéj lúce spafie Kat. 40. Aor. *spach*: dosti spach Mast. 310. Inf. *spáti*: budete spaaty Štít. ř. 4^b, král šel zspaty Pil. d. Supinu *spat*: když jí kázachu spat jiti Otc. 455^a, král spat jide DalC. 98, jdi spat Us.; totěž substantivum, jehož akkusativ je v supinu zachován, zachovalo se také v genetivě ve výraze *sa spatu*: té noci ze spatu vstavše Pass. 349, dokud já ze spatu nevstanu Pass. 536, ze spatu vstav Pass. 32, ze spatu Pass. 137. Part. *spě spiec-*: každý mistr jako spye ležieše Kat. 126, že by neměl izádného vidění spē ŠtítV. 227, nemním by kto mohl shřešiti, poněvadž spē nemá vůle svobodné ŠtítV. 137, Ježíš apoštolý spiece nalezl Krist. 95^a; Hod. 36^b, 37^a; spiecez v roviach ŽWitth. 87, 6, nemluviece ani spiece Hrad. 79^b; odchylkou *spinc-*: (žena) byla nezzpiuczi Jid. 159. Part. *spal*: jáz sem spal i zefpal sem sě ŽWitth. 3, 6, atd.

státi z bývalého *stojati*, stb. *stojati*. Kmen infinitivní *stoj-* v době před přehlasováním byl stažen ve *stá-*, a v této podobě samohláska jeho nepodléhala změně, která by tvary se kmenem nestaženým *stoj-* byla zajisté stihala. Délka ve staženém *stá-* jest etymologická a drží se ve všech tvarech na kmeni tom založených. Srov. nahoře *báti* z *bojati*. Praes. *stoju stojíš*: jáť stoyu Pass. 276, 458, jáz stogyu Mast. 209; kdež mžeš jednaj ku pokogi toť tobě předobře stogi NRada 780 (v rkp. B chybně: jednaj pokoge, stogie), lidé stogye po věcech světských Štít. uč. 79^b. Impt. *stój*: jdi a stouy v bráně Pror. 66^a, stouyte a vizte Exod. 14, 13, nč. stůj. Impf. *stojiech*: Giezius mlčě stogieffe

Hrad. 82^b, (Ježíš) na kříži stogiesse Hrad. 91^a, (hrabie) v ciesa-
rově dvoře stogyesse DalC. 39, konvrš bez ruky stogiesse DalC.
42, kněz čist niti s málem stogyesse DalC. 50, bratry proti sobě
stogyesta DalC 53, Čechové prostřed hradu stogyechu DalC 36,
stogyechu při něm Pror. 118^a, mnozí s vysoka padaji ještě
v nižším stavu tvrdo stogiechu Štit. ř. 191^a, mnozí kteří při
králi stogiechu Troj. 93^b; vedlé toho *stách* ze kmene staženého:
Petr stafe EJ, jenže stafe EJ, sv. Prokop u dřvi stafe Hrad. 25^b,
dievka na potocě stasse DalC. 41, stafe DalH. tamt., ana tu stafe
Kat. 94, jejie dci stalie Kat. 14, zvěr staſſye jako člověk Pror.
118^a, řečká země u míře staſſye AlxV. 84, Stahu že chlapi sta-
bant EJ, všichni kdož tu staachu Štit. ř. 111^b. Aor. *stách*: anděl
Itaa podlé jich ČEvang. 3; kde koncovka nerozhoduje, nelze bez
kontextu rozeznati, je-li *stách* aor. či impf. Inf. *stíti*: po cti
staati Štit. ř. 2^b, jakž dostati mohla Kat. 16 t. j. dostáti, ne-
staaty po tělesných žádostech Štit. ř. 13^b. Part. *stojě*, nepřehlas.
stoj: stoia i zgrievaja zę EJ; *stojiec*:- nechavše Tristrama na
brehu stojiece Trist. 43; odchylkou *stojúc*:- stogiucie biechu nohy
ŽKlem. 106^b. Part. ztoal bi subsistit Greg., tvar starobylý, blízký
k nestaženému *stojal*; staž. *stál*: beránek staal Pass. 409 (2),
ješto před ním Ježíš staal tamt. 96, staal jest Pror. 25^b, 26^a,
až sem staal tamt. 67^b, (Jeremiás) staal v sieni domu božieho
tamt. 68^a, a bude-li staal na levici Štit. uč. 14^b, jako by staal
Štit. ř. 165^a, kto by ostaal proti kniežatom temnosti Štit. ř. 71^b,
at by (Maria) za naši potřebu zaštaala před svým synem Štit. ř.
85^a. Part. *stán*: aby stano bylo ut stetur Pror. Isa. 10, 32.

stvieti. Z kořene svät- máme ve II. třídě stč. *svet-ní-ti*,
stb. svbnati místo svät-nä-ti. K tomu bylo ve tř. III. stb. svtėti
a stč. *sviėti*, zuteti enitescere Greg. Avšak *svt-* je skupení sou-
hláskové pro mluvidla obtížné, proto ruší se. Zrušení takové stalo
se vynecháním souhlásky poslední a jest v inf. *sviėti*, fueti se
budú HomOp. 154^a, je-li tu dobře psáno a čteno. Jiné zrušení
stalo se přesmyknutím *svt-* ve *stv* a jest potom *stvieti* ze *sviėti*
(o stejné změně ve *kv-* *ktvu*, *zv-* *vznieti*, *dvr-* *dřvi*, *skvr-*
v. Listy filol. 1880, 300). Kromě toho je zde ještě ta změna
hlásková, že *stv-* přibírá do sebe *k* a jest pak *stkvieti* místo
stvieti, a snad také *sktvieti*, je-li správný doklad *stkwietij* doleji
položený; potom vynechává se *t* z *stkv-* a zůstává *skv-* (mnozí
podobné jsou v zaměstnati zaměstknati zaměsknati, octnouti
octknouti *ocknouti*, *uštñuti*-*nštñknouti*-*ušknouti* koř. ščp-). Praes.
stvu nedoloženo, *stvim stviš*: ty ještě se světle stwyff Pass. 461,
stwy se svatého křížě znamenie Pass. 488, stkví se víno Vel. Jg.
ano se jich tvári stwie Pass. 374, (Kristovy) rány se stkwie Krist.
111^b; odchylkou podlé III. 1. *stvěju* atd.: nad ním se hvězda
stkwie Krist. 21^a, (ctnost) krásně stkwye se Alb. 106^b. (oči) ještě
se tak stkwjeta Modl. 54^b, lauky se stvějí Eus. Jg. Impt. *stvi*.
odchylkou podlé III. 1 *stvěj*: stkwey se Hod. 9^a. Impf. *stviech*:

jeho se tvář jako andělska *ftwieffe* Pass. 326, (dietě) *ftkwieffe* se Trist 315, všecka sieň *ftkwiffe* Alxp. 66, (Xerxes) velikým štěstím se *stkwiffe* Alxp. 59, slunce měsíc při tom hvězdy *ftwiechu* Kat. 56; *stvějích*, III. 1: mnoho ovoce *ftkwiegiffe* se Troj. 91^b. Inf. *svieteti*: zuteti *onitescere* Greg.; *svietti* (?): (Tudie) *sueti* se budú *fulgebunt* HomOp. 154^a; *stvieti*, *stkwietti*: budú se *ftkwiety* pravidelní Krist. 49^b, učení budú se *ftkwyety* jako hvězdy Štit. uč. 77^b, jako blskem *ftkwyety* se budem tamt. 124^b; *sktwietti*: spravedliví budú se *sktwietij* Stč. průp. Feifalik Stud. 6. 243. Part. *stvě*: světu a *ftkwyczy* marnosti jeho Štit. uč. 139^a, ctnostmi *stkwíci* se život Br. Jg.; odchylkou *stvěje*: cnostmi se *stkwějice* Br. Jg. Vedlé toho jest adjektivum *stvěci*: *ftwuczye* světlosti Kat. 144, *ftkwuczym* bleskem Krist. 111^a atd.

styděti. Praes. *styzu*: jímž se *zzthyziu* LMar. 30, nepoftiziu se non *erubescam* ŽKlem. 24, 20, *nezastyzyu* se ŽWittb. 24, 2, *žebрати* se *ztyzy* Krist. 67^a; analogií podlé tvarů jiných, kde d není změněno v *z*, utvořilo se *styděti* místo *styziti*: toho se tuto neřídí (sg. 1.) Pass. 452; *styděš* atd.: ani se za svú hanbu *ftidie* NRada 924. Part. *styděl* *styděli*: kdož se Ježíšem *ftidie* NRada 2055, *poztideli* ze *zut pudore consternati* sunt Greg. Part. *styděv* *styděvše*: toho se *posel zastydiew* Pass. 170, *toť sem řekl vftydiew* se ŠtitOpat. 360.

ščěděti stb. *ščěděti* *parcere*, praes. sg. 1. *ščězi*: *proníž sám sebe nesczyezy* Rúd. 43^a.

špíeti, *špíeti* *špíti*, *špíti*, koř. *ščp-*, ve tř. II. *uštníti* m. *u-ščp-níti*, iterat. *ščpati*. Praes. *ščpu* nedoloženo; *ščpiš* atd.: (bóh) rozličné bolesti přepustil, ano jinak *sadá* (svrbí), jinak *fttýp*, jinak *bolí* *udeření* Štit. uč. 156^a; *křen špi* Ros., *lékařství* (lék) *špi* Sent. phil. Jg. Part. *ščpěl*: až nás v oči *špělo* Har. Jg.

tčieti, koř. *tk-*, ve II. třídě *do-tk-níti* atp. Praes. *tču tčiš*: ta krajina *dotczy* té *púště* Otc. 299^a, na *púšti* *ješto* *dotczy* *Saracenuov* *contigua est* Otc. 286^a, *duotczij* OtcB. tamt. Impf. *tčiech*: v *húni špi* *tczyechu* DalC. 34. Part. *tčal tčěli*: *dokud* *neuzři* v jeho *rukú* *jiezvy* . . , *ješto* *hřebové* *tczali* (m. *tčěli*) Krist. 110^a.

těžěti, koř. *tę-*, ve třídě II. *táh-níti*. Praes. *těžu* *těžíš*: *uvěř* u *vrcnieho* *boha*, *jehož* *moci* *vše* *vtyezy*, *pro* *nehož* *ta* *panna* *vězi* atd. Kat. 148; *ti*, *ktož* *kupečsky* *tyezye* *peněz*, *povinni* *jsú* *platiti* *mýto* Štit. uč. 83^b. Impf. *těž(i)*: *pilně* *ztiez* *rolí* *svú* Hug. 48. Impf. *těžzech*. Inf. *těžěti*: *aby* *jim* (*dětem*) *mohl* *ztravicé* *utiezieti* Hrad. 124^a, *chtě* *utiezieti* *ztravy* Hrad. 135^a, *dobýti* a *vtyezety* *zisku* Štit. uč. 151^a, *lépe* *jest* *zajisté* *těžěti* *jí* (*moudrosti*) *nežli* *těžěti* *střibrem* *melior est* *aqisitio* *eius* t. j. *aqirere* Br. Přísl. 3. 14 Jg.; dial. bez *přehlásky* *těžěti*: (kněžna a *kníže* *Opolský* *zapisují* *obci* *Kozelské* *plat* *roční* *13* *zl.* na *svém* *městě* *Ratiboři*; a, *prý*,) *kdyby* *kterého* *roku* *takového* *platu* *dáti* *obmeškali*, *tehda* *svrchupsaní* *věřitelé* *mají* a *budau* *moci* *nás* *rukojmě*

(t. Ratibořany) napomínati, a jestliže bychom se na to neobrátili, tehda dáváme věřiteliŕm našim plnú moc a právo, že nás budú moci vezde s statky našimi stavovati právem i bez práva i tiezati a s těmi budau moci učiniti, jako by na to všechna práva obdrželi Koz. (Archiv Český II. 398). Part. *těžal těželi*: (králi Darie) zda mníš, by (ty) tamo vtyezal, zda mníš, by (Alexandr) před tobú běžal AlxV. 1368; mne vaše obec tieže, kde jsem spal anebo ležal, co li novin jsem vtyezal, které sem měl utěšení Kat. 146; kto by jazyk svůj tiežal jako svú rolí (Akk.) Hug. 298; ktož by dal komu svú rolí aby gy tyezal, aneb miesto, aby na něm sobé duom vystavil Štít. uč. 85^a; (služebník) vzal pět hřiven, težal jimi a vyděla jiných pět hřiven operatus est Mat. 25, 16 rkp. Jg.; což po svú ruktú vtyezal ex opere manuum Otc. 261^b; jest dlužen za rozličné kupečstvie, což sta spolu utěžala rkp. Jg. Part. *těžán*, subst. verb. *těžěnie*: sežhú vsi i města, vše tyezenye ohněm polí AlxV. 2298, ten žid mnoho ovec jmějiese a jiného tyezenye nejmějiese ML. 41^a, dobré tiezenie země Mill. 90^a, dobré tiezenie rolé Mill. 97^a. Co se tkne významu, jest ve stb. težati opus facere, utežati operari, satežati acquirere, istežati colere arare vstěžanlje acquisitio atp.; podobně české *těžeti* = pracovati o něčem, s něčím, vzdělávati, pěstovati, dobývati; jiné jest *těžiti* stb. težiti trahere, stěžiti, přestěžiti transferre, vystěžiti atp.

tiščeti stb. tištati tišta premere, ve II. třídě *tisknutí*. Praes. *tišču* pl. 3. *tiščie*, *tiščie*: (bojovníci) ze všech stran se ke zdi tyfste AlxV. 2028. Impf. *tiščiech*, *tiščiech* zouž. *tiščich*: jenž na Hektora tiščie Troj. 119^a, (vévoda) k druhému tiščie Troj. 121^a, (Trojanští) tiščie směle na Řeky Troj. 65^a, Řekové na Trojanské tiščie Troj. 174^b. Aorist byl *tiščech*, rozdílný od aor. *tiščech* (tisknutí); o následujících dokladech, vzatých z rukopisů nepřisných stran *e* a *ě*, nelze rozeznati, patří-li k tiščeti či k tisknutí: král tiščie na Hektora Troj. 113^b, Ajas tiščie silně na Hektora tamt. 122^b, tuž jej prziščiechu k skále TandZ. 167^b, (Morolt) prziščie země králi svému k službě Trist. 11. Part. *tiščě*: když juž mní kto, by byl ziščě, všakž ho strach bude odtyščzie, jakž ten zisk otloží času čakajě AlxBM. 5, 27.

trpěti, ve II. třídě tr(p)-nú-ti. Praes. *trpú*: násilě trpiu ŽKlem. Ezech. 14, vě (my dva lotři) tuto muku trpiewie Hrad. 90^b. Part. *trpěn*: tyrpyeno Alb. 79^a. Subst. verbale *trpěnie*: utrpienye ŽKlem. 61, 6, veliké utrpienye Hrad. 5^a; 4^b, 3^b; utrpienye ŽKap. 9, 19; trpienye Hrad. 57^a; *trpenie* patří k tr(p)núti tř. II., ale béře se za trpěnie: utirpenye ŽWittb. 9, 19 a 61, 6.

trysčeti. Part. *trysčal*, *trysčeli*: vy jste (židé, Krista) bičevali, na ň křikali, trním j'ho korunovali, . . . to jste vše nad ním trysczieli Hrad. 52^a; milá matko (praví Kristus Marii), nemuť se tak; to, co se jest trisčzalo, všeckernot jest juž přestalo Hrad. 60^a. Part. *trysčav trysčěvše*: vše jiné zlé trisčiewie Hrad. 60^a.

Význam podle kontextu jest asi páchati; k formě trýščeti sluší ve II. tř. *trysk-nú-ti*:

tržěti, ve II. třídě *trh-nú-ti*. Praes. *tržu tržíš*: by chtěl tu žádost přetrpěti, jež ť ho trzy Štít. uč. 60^b; snažnost jež mysl trzij tamt. 122^a; oblaštie milosti hnutie k nim (nepřátelům) netrzy nás tamt. 26^a; kdy ho (člověka) trzy mysl po rozkošné chuti tamt. 100^b, toho trži v myslí veliká žádost ŠtítV. 222; těm, jichž mysl trzye rozličné žádosti dobré Štít. uč. 122^b; v žádostech, ješto trzie mysl ŠtítV. 146. Aor. *tržěch*: druhý s pospěchem po pannu trže (běžel) Trist. 116. Inf. *tržěti*: bázeň neb stud bude tržeti člověka v myslí ŠtítV. 169, když tržeti bude ta milost tamt. 276. Part. *tržal tržěli*: by k tomu svá libost vlastie netržala Štít. uč. 90^b, by žádost netržala ŠtítV. 276, by ta milost silnějie tržala tamt. 199; protož vši žádostí, aby nás trzalo to dobré, slušie se nám táhnúti k němu Štít. uč. 106^a.

tščieti stb. *trštati tršta*, ve II. tř. *tesk-nú-ti* angi; nic sobě netefknucz Kat. 192. Part. *tščal tščěli*: vies ž' sem se jinam netfchzala LMar. 72 (srov. stb. *trštati se appetere studere* atp., nč. *stýskati* si po něčem).

věděti. Praes. a impt. jsou v časování bezpříznakém. Impf. *vědiech*, jeho *niewiediech ignorabam* ŽWittb. 34, 11. Aor. *věděch*: kněz poniedhie DalH. 31, ot posla jenž j'mu powiedye Pil. d. Inf. *věděti*: mohla bych wiedziet Kat. 32. Part. *věda*: ueda sciens EJ, *niewiedu(ce)* svD. 4, wijeda co j' to Štít. ř. 129^b, spasiel wijeda že tamt. 114^a; podlé III. 2 *vědě*: pisař má opatren býti wyedye koho psáti a koho nechati ODub. 63 (není-li slovo to zde adverbium). Part. *vědom, povědom* Us. Part. *věděl*: wiedzied Hrad. 75^a, syn powiedzied Pass. 356, aby powiedzied Pass. 410, dřewe než powyedyel Alb. 32^b, powyedyel všeccka slova Pror. Jer. 36, 13, by byl zapowyedyel ML. 102^b, jakož bieše Ježíš powyedyel Hrad. 40^a; odchylkou *vědal*: tu ť tajemstvie své powydzied Hrad. 122^b (část tato rkp. Hrad. je pozdější); *věděla*: by wyedijela Štít. ř. 124^b. Part. *věděv věděvši*: to král wzwiedyew Pass. 354, wzwiedyewše Pil. c. Part. *věděn vědien*: Anthonor byl wypo-wiedzied Troj. 210^a, jež mi jsú powiedyena dicta ŽWittb. 121, 1, má zapowyedyena býti Štít. uč. 87^a, to móż býti propowyedyeno Alb. 32^b, druhé dvě powyedijeno Štít. ř. 34^b, gdež mnoho zvěře wiedyeno Pil. b, abychom se báli zlého zapowyedyeneho Modl. 141^b, z dřewa zapowiedieneho Adam. 203^a; odchylkou *zapovězen, vypovězen* Us.

veleti stb. *velěti* veljā *veliši*. Praes. *velu velíš*: dědina s niez se welys pohniti Rožmb. 44, hospodin wely ŽWittb. 28, 10, (mnichové) wele Hrad. 109^b. Aor. *velech*: welechť na trh u ponděli Hrad. 126^b. Part. *vele veléc-*: welecž Hrad. 109^a. Part. *velel velela*: milost jiej welela státi Hrad. 28^b.

věžěti stb. *vežěti* věžā *vežiši* prehendi, ve II. tř. *váz-nú-ti*. Praes. *věžu* nedoloženo; *věžíš*: jenž svázán pod prahem wiezyls

Otc. 427^b, ta panna wyezy (t. j. u vězení držána jest) Kat. 48, ten wiezy smrti čekaje Otc. 175^b. Impf. *věztech*: vražedník wiezieffe v okovách Hrad. 87^b, dóm v němž Josef wiezieffe Krist. 105^b, Part. *vězě*: kdež budeš na věky wiezye Hrad. 129^a. Part. *vězěl*: pro ně nemám dokladu starého; odchylkou *vězal*: kdežto sem já wiezal Pass. 393, v nichžto (okovách) wiezal svatý Petr Pass. 395, řetězi v nichžto wyezal Pass. 393, (Daniel) ve lvovéj oboře wyezal Kat. 150. Part. *vězěv*, bez dokladu starého; odchylkou *vězav*: svatý Petr v okovách wyezav Pass. 396. Subst. verb. *vězěníe*, rozdílno od vězeníe, kteréž patří ke slovesu wiezti wazu (v. Listy filol. 1883, 120).

viděti. Praes. *vizu vidíš*: jakž wyzu Boh. 353, nevizu Túl. 33^a, ž' newiziu mého družěte L.Mar. 29, wizy že ty méj swatby žádáš Kat. 18, wizi svého nepřitele Spor. Výb. 1. 362, již wijzy Štit. ř. 17^b, wijzy nebesa otevřena tamt. 27^b, takt wijzy psáno tamt. 87^b, ve všech tvých činech wijzy aneb nedokonanie aneb pokrytstvo tamt. 96^b, jakž widyfs NRada 1679, co se vám widi do něho Hrad. 83^a, wydyta oči moji Kat. 184, wydiyme ze čtenie Štit. ř. 171^a, uidite videtis EJ, ať neuida ut non uideant t. j. nevidá EJ; dial. *vizu vizeš* atd. han., Šemb. 48: ku prvé osob. *vizu* přidělaný jsou ostatni *-zeš*, *-ze* atd., podlé wezu wezeš atd. Impt. sing. 2. 3. *viž* podlé bezpříznakých: brzo wiz o sobě Hrad. 130^b, powiz o svých dietkách tamt. 124^a, protož wyzz každý Štit. ř. 54^b, viz pokoru mú ŽWittb. 9, 14, wyzz a želej mne ML. 104^b; du. 2. 3. *vizta*: manžely vizta ŠtitV. 47; pl. 1. *vizmy*: wyzmyz Hrad. 28^b, pl. 2. 3. *vizte*: wizte světa obludného. Hrad. 137^b. Tvary tyto jsou pravidlem. Výjimkou vedlé nich nalézají se imperativy: okuste a wydite jako sladký jest hospodin gustate et uidete ŽWittb. 33, 9, nenawidte zlého odite malum tamt. 96, 10, mluvme a wydme spolu uideamus Pror. Isa. 41, 23; t. j. *vid(s)me*, *uidite*, tvary náležitě podlé III. 2. Také ve stb. jest proti sing. věžď vížď du. vědita uidita pl. vědite uidite atd., v. Miklosich III² 91. Impf. *vidiech*: znamenávách i widiech uidebam ŽWittb. 141, 5. Aor. *uiděch*: jedga uide quando uidit EJ. Part. *uida*: také zabylstvo wijda Štit. ř. 122^b, wydúcz Štit. uč. 74^b, wyduucz tamt. 78^b, newydwcz Štit. ř. 78^a, uiduce Kunh. 151^a; *uidě*, *uidiec*: tu král v tváři vyzáblého widije Barl. 1, 2, Nachor widije otázku nehodnou odpovědi býti tamt. 2, 10, vždy jej widije Pref. 75. Ve Štit. Opat. 61 vedlé sebe stojí widuc a uidiec; uidiec- předpokládá se také tvarem odchylným *uiduc-*, *uidiuc-*: nenawidiucie mne ŽKlem. 11^b, z ruky nenawidiucich tamt. 86^b. Part. *uidom* podlé třídy I: proč jest slovo newydomo ML. 53^b, proti nepřátelóm wydomy m i newydomym Modl. 73^b, jenž učinil wydome všecky věci i newydomo Štit. uč. 10^b, někde se duch svatý ukazuje světu widomye Krist. 112^a. Part. *uiděl*: wydyel sem Alb. 86^b, newidiel sem ŽWittb. 36, 25; odchylkou *uidal*: jehož bieše wydyal AlxV. 918, aby wydal ut

videat ŽKap. 52. 3, widial zdi zbořené Hug. 97, pokud sem widial Lobk. 43^a, také sem widial tamt. 55^a a j., Ulixes widial veliký obraz Troj. 232^a; fem. *viděla*: wydyela Modl. 156^a, 169^b, by wydijela své sůzenie Štit. ř. 124^b, odchylkou *viďala*: matka wydala Ježíše v mukách Modl. 161^b; du. masc. *viděla*: co jsta slyšela a widiela ČEvang. 3, odchylkou *viďala*: co sta slyšala i wydala ML. 87^b; plur. m. *viděli*: aby Lazar uideli EJ, odchylkou *viďali*: widiali sme Lobk. 41^a. Part. *viděv viděvše*: (král) dievku widyew sliubil Pil. d, jáť (Maria Magd.) tuto již třidceti let človeka newidyewflyu bydli Pass. 342. Part. *viděn vidien*: proměně ne widyenu svD. 98. — Podobně *náviděti*, kdež však jest impt. vždy *návid*: nenawid nepřitel dušě mé persequatur ŽWittb. 7, 6, nenawidte zlého odite tamt. 96, 10; part. *návidě*: křivě hospod nawydiecze Kat. 4, nenawidiecie ŽGloss. 118, 150; vedlé *návidiec* také *návidiuc-*, *návidiuc-*: nenawiduczy mne persequentes ŽWittb. 118, 150, nenawiduczich tamt. 118, 84, z ruky nenawiduczich ŽKap. 105, 10, nenawidyncie ztratil si odientes perdidisti Žklem. 17, 41, nenawidycie obrácju Žklem. 88, 24; part. *náviděl*: nenawidil (sic) si všech ŽWittb. 5, 7, již tebe jsť nenawidely tamt. 20, 9; odchylkou *návidal*: abych hřiechu nenawidal Modl. 8^a.

visěti. Impf. *visiech*: když wylyesse syn jejie Modl. 161^a. Part. *visěl*: jenž s' wyfyel na křtíži Modl. 52^a, wyffel (sic) s lotrem tamt. 62^b; odchylkou *visal*: (Juda) wizzal v osidle ApŠ. 48, jenž na křtíži wylal Modl. 132^a, jenž jest wylal Modl. 161^a a j.

vřieti. Ve stb. jest vedlé vrěti vřa I. b. claudere také vrěti vlastně vrěti vřa III. 2 fervere, a obou stejný kořen slovanský jest ver-; týž poměr, na jaký ukázáno nahoře při stb. přeti prę I. 6 a přeti prę III. 2, koř. per-, stč. přieti pru přes a přieti přím přis. Podlé toho mohlo by býti také zde české *vřieti vřu vřis* III. 2 proti vrěti vru vřes I. 6. Při přieti pru přis vidí se, že tvary III. 2 v češtině byly, že však jazyk dal jim vyhynouti a nenahradil je tvary I. 6. Při *vřieti* jsou v češtině tvary stejné při významu claudere i při významu fervere, oboje totiž jsou podlé I. 6, a doklady svědčí, že tak bylo již v době staré. Výklad je tu možný dvojt: buď vyhynuly tvary III. 2 a nahradily se tvary I. 6 již v době předhistorické, anebo v češtině *vřieti* III. 2. nebývalo a *vřieti* I. 6 znamenalo i claudere i fervere; analogie svědčí pro výklad prvý, ale mluvnice musí potvrditi, že v době historické rozdíl tvarového mezi I. 6 a III. 2 není. Srov. Listy filol. 1883, 139.

vznieti, zvnieti, znieti. Kořen jest zven-; stb. zvněti zvnějā. V češtině ztrátou samohlásky kořeně vzniklo *zvnieti*: zwnyete impt. Sequ. 360; skupenina *zvn-* byla nesnadna, proto staly se tu změny hláskové a za *zvn-* jest pak *vzn-* a *zn-*. Srov. nahoře stvieti a Listy filol. 1880, 300. Praes. *vznu, vzníš*, pl. 3. *vznie*, odchylkou podlé III. 1 *vznějú*: žalostiví hlasi wznyegy Modl.

168^a. Impf. *vzni* pl. *vzníte*, odchylkou *-ěte*: vy křesťané zwnyete točís vzdávajte chválu Sequ. 360. Impf. *vzních*: hlas trubačový wzyneffe ML. 57^a. Part. *vzně vzniec-*: v zvonečkách wznieczich ŽWittb. 150, 5; odchylkou *vzniuc-*: v zvonciech wznyucich ŽKlem. 150, 5; odchylkou podlé III. 1 *vznějúc-*: wzyneyucz podlé jich chténie Kat. 66. Part. *vsněl*: řeč jež by tak dobře wznyela Kat. 90.

zřieti, stb. zřéti vlastně zrěti. Praes. *zřu zřiš*: uzrflu nebesa ŽKlem. 4^b, oči jeho zrzyta ŽWittb. 9, 9 (30), oči jeho zrzie tamt. 65, 7. Impf. *zři zřite*, odchylkou *zřěte*: zrzyete na všé strany AlxV. 695. Impf. *zřiech*: ač wzrzieffe zlodějé si wdebas ŽWittb. 49, 18. Aor. *zřěch*: (Anna) wzrsie hniezdo LMar. 40. Inf. *zřieti*: predřreti Greg., oblak lehko jest zrzijety Štít. ř. 170^a, ku pomoci boží zrzijety tamt. 17^a. Part. *zřě*: na jeho welebnost zrziecze NRada 152. Part. *zřěl*: aby wzrziel ŽWittb. 52, 3, nezrziel non respexit tamt. 39, 5, wzrziel i jiné prázdniece Krist. 80^b. Part. *zřěv*: uzrsiew diewku Pil. d. Part. *zřěn zřien*: przezrziena t jest v manželství tělesná milost Štít. uč. 56^a.

zvučěti. Part. *zvučal zvučěli*: pozwuczal hlas Pass. 278, wzewzuczal hospodin ŽKlem. 10^a, zwuczali sú vody tamt. 45, 4, nepřietelé zwuczili sú tamt. 82, 3.

Klasobraní po poli školství gymnasijsního hledíc po přednosti ke starým jazykům.

Podává Fr. Krsek.

Užívati latiny čisté, ryze klassické jakožto jazyka spisovného při otázkách vědeckých nebylo podlé toho již ani v dobách Komenského dobře možno, ačkoli ve školách stilistická cvičení jedno druhé stihala a mimo školu hovor na mnoze latinsky veden býval, natož pak aby možno to bylo nyní, kdy tomu předně vlastní jazyk mateřský zcela přirozeně veliké překážky klade (což i psychologicky odůvodněno i slohem Komenského dríve osvědčeno), a dále také nezměrné, s pokrokem časovým vždy rostoucí množství novějších věcí a pojmů mnohdy to prostě nemožným činí.

Konečně co se řečtiny týče, nesmíme mysliti, že by byl Komenský o vnitřní hodnotě jazyka toho a o literatuře řecké neměl pravého pojmu, učiniv ji jaksi podřízenou latině a vykázav jí místo učení příbytného školou čtvrtou počínajíc. Proč a v jaké míře řeckému jazyku učiti jest, jasně vidíme z vývodů jeho ve Skole pansof. str. 50—55. Mezi jiným praví též: „... mezi studia mimořádná ji pohoditi radno není, aby v lehkost brána nebyla,“ a o něco dále: „Příbytným učením této třídy bude

rovněž učení se jazyku řeckému. Ačkoli netajíme se tím, že sám sebou těžký jest a má hrozná zákoutí („vasti recessus“)*: že pak důkladnější učnost (k níž škola tato směřuje) známosti jeho žádným způsobem nemůže postrádati: třeba svinouti tu těžkost, jestli jaká. Doufáme však, že nebude tak hrozná . . .“ atd. Jazyk řecký znáti nezbytným pokládal Komenský ku srozumění výkladu písem svatých, nehodlaje přestávati na pouhých překladech neboť „veliká to věc, vodu spasení z pramenů samých vážiti spasitelné.“ Že na zevrubné obírání se s literaturou řeckou ve školách ani v životě tak nedoléhal, ač zajisté o původnosti, kráse a přednostech její plně byl přesvědčen, toho příčinou bylo stanovisko náboženské, jakož právem soudí Fr. J. Zoubek (Škola pansof. str. 53. pozn. 103).

Řekové byli pohané, a literatura jejich po domněnce Komenského mohla leckoho svěsti s pravé cesty křesťanského náboženství; „stává se tytýž, čeho dotkl Hemming, že ti, kteří v spisovatelích pohanských tráví celé své živobyčí, konečně sami pohany se stanou.“ Toto mínění své šíře rozvádí v didaktice kap. XXV., jež jest nadepsána: „že mají-li právě křesťanské školy býti, pohanské knihy odbyty býti musejí.“ (Didaktika, vyd. J. Beránek, 1871. kap. XXV. str. 164—177). Rovněž při studiu latiny nešlo Komenskému o četbu klasiků, jako spíše o formální vzdělání se v jazyce tom pro tehdejší učený a vzdělaný svět tak nevyhnutelném. Proto také nechtěl, aby mládeži do rukou dávala se úplná díla starých spisovatelů, nýbrž jenom částečné výtahy z nich, pokud toho ku vzdělávání formálnímu třeba bylo. K tomu pak ze spisovatelů latinských, jakož přirozeno, zvláště spisy Ciceronovy vhodny byly, z nichž pro cvičení slohová a rhetorická nejvíce mohlo býti čerpáno. Jinak však o Ciceronovi totéž, co o jiných latinských autorech, platí. „Procul hinc, procul este profani!“ volá Komenský, z čistě křesťanského srdce si přeje: „O byt

*) Tenkráte ovšem mohlo mluvíti se o „hrozných zákoutích“ jazyka řeckého, poněvadž na díle způsob vyučování ve školách naprosto nevhodný byl, jak se mnohých dokladů známo; na díle pak ústrojí jazyka toho, nejsouc dosud porovnávacím jazykozpytem prozkoumáno, zvláštnostmi svými činilo veliké obtíže, mnohé moříc a od studia odstrašujíc. Nyní však věci daleko jinak se mají; kde řečtina obtíž plnou a předmětem ducha mořícím býti se zdá, tam ne ve předměte samém, nýbrž ve způsobu, jímž se podává, vinu hledati sluší. O ceně a hodnotě jazyka řeckého zdá se mi býti správným úsudek, jehož dočetl jsem se ve Schmidově encyklopaedii s. v. „Griech. Sprache“: „Ist aber die griechische Sprache in ihrem fein und reich gegliederten Organismus, in ihrer zarten Durchsichtigkeit und Beweglichkeit, in ihrer Naivetät, wie in ihrem Reichthum die unmittelbarste und grösste Kunstschöpfung des griechischen Geistes, so stellt sich ihr nunmehr mit gleicher Vollbedeutung an die Seite die griechische Literatur. Mit Rücksicht auf sie nennt ein neuerer Philosoph das Griechische „die philosophischeste und die poetischeste Sprache der Welt zugleich“ (und setzen wir hinzu, auch die beredteste), „was so viel sagen wolle, dass es für seine Unersetzlichkeit als Bildungsmittel der Jugend durchschlagend sei.“

i mezi námi nebývalo těch, jimž Cicero, Plautus, Ovidius, Callus, Martialis nadpříliš voní a od písem po sobě táhnou!“ A na jiném místě podobně horlí: „Krhavé to oči, kterýmž Olympus, Parnassus, Helikon milejším jest než Sinai, Sion, Hermon, Tábor, Olivetská hora, divadlem. Zalehlé to uši, jimž Orfeovy, Homérovy, Virgiliovy húsle nad Davidovu harfu liběji znějí. Porušený to appetit, kterýž sobě nektar, ambrosiam et fontes castalios nad mannu nebeskou a studnice Israelské zachutnává. Porušené to srdce, které se více jmény Juppitera, bohů a bohyní, Musarum et Charitum, nežli jménem Hospodina zástupů angelů a archangelů, knížat a panstva, trůnů a mocí kojí. Slepá to naděje, která in campis elyseis raději než v ráji božím se prochází, a rozkoše spassenic prohlídá. Nebo tamto všudy fabule, básně, stín pravdy, tuto podstata, jistota, pravda neomylna!“

Přes to vše připouští i radí Komenský, by vše, co ve knihách pohanských krásného a vhodného jest, vzato a do křesťanských knih uvedeno bylo: „Jestliže pak nad to z pohanské řečtiny něco ozdobných průpovědí, vtipných povědění nebo celých knížek k nám obráceno býti moci bude: bude moci*. (Škola pansof. str. 53. odst. VIII.). — Srovnáme-li toto mínění Komenského o pohanské literatuře řecké a římské se stanoviskem svým, jež svrchu bylo vyneseno slovy osnovy organisační, seznáme snadno, že se nedíval Komenský na literární výtvary starých Hellenův a Římanův okem čistým, vše aestheticky krásné bedlivě pozorujícím a pronikajícím, nýbrž zrakem člověka křesťanstvím nadšeného, jenž úzkostlivě vyhýbá se všemu, co by vedle jeho domnění pravý cit křesťanský buď porušiti neb dosti málo omeziti mohlo. My arci nyní posuzujeme písemné památky řecké a římské, nikoli jednostranně nábožensky, nýbrž se stanoviska obecnějšího, rádi a vděčně uznávající, čímkoli kdy ku vzdělání lidskému a osvětě, ku tvoření se a zdokonalování charakterů přispěly a přispívají. Nebo že posud důležitým činitelem všeho toho jsou a býti mohou, třeba tu a tam nevážné a uštěpačně, ba vzdělaného člověka nedůstojně, o nich výpovědi byly činěny,*) dosvědčují a potvrzují jasně rakouská gymnasia,

*) Takovým tonem píše ku př. v Zeitschrift f. Realschulwesen VII. 1 (p. 34 a n.) jeden německý filosof: „Jetzt ist es Zeit, diese Schülerschaft abzuthun und die Zwischenpause einer einseitig sprachlichen Bildung abzuschliessen. Man möge das Lateinische und Griechische speciellen Antiquitätengelehrten überlassen, die sie als Hilfsmittel für die Geschichte noch ebenso cultivieren mögen, wie etwa ein Mexikoforscher das Idiom der dortigen Ureinwohner. . . Was bei der Lösung dieser Aufgabe inzwischen lebendig wirkte, ist jetzt nur ein störender Leichnam, dessen Mumie uns als altclassische Philologie nunmehr schon lästig wird und in irgend eine Ecke des weltgeschichtlichen Museums gehört. . . atd. Tomuto filosofovi dává dobrou a prospěšnou radu jiný německý, však opravdový filosof a paedagog Herbart: avš totíž každý, kdo působení klasicismu vědom si není a sám na základě jeho vzdělán není, soudou o něm si neosoboval a o něm vůbec nemluvil; tak prý učiní nejlépe.

kteřá studia klassická středem učebných předmětův učinivše, kolem nich ostatní ku všeobecnému vzdělání potřebné vědy skupila.

A ústavy ty za třicet let potrvavše, nesešly na cestu bludnou; sejdou-li pak přece na ni, nestane se tak jistě ani Homerem ani Ciceronem, nýbrž pravá poblouzení příčina bude jinde. Naopak základná a vodící myšlenka v systému ústavů těch jeví se býti naskrze dobrou; ta slaví vítězství a důmyslným tvůrcům a původcům svým slouží ku cti nemalé. I bylo by pošetilé, kde základy nejsou chybnými, těchto přece se dotýkati a veškeru budovu podrývati. Této hrobařské práce nechme, ale raději a lépe přihlédejme, co, kde a jak v jednotlivých částech budovy zlepšiti a obnoviti třeba; a nebude-li ni vůle ni píce se nedostávati, zaměstnání užitečného i důležitého na dlouhou dobu dosti bude.

Tak tedy s užítkem zajisté jest raditi se o tom, jak by se měla klassická studia na gymnasiích pěstovati účinněji a úsilněji, s větším než dosud prospěchem, s obecnější ještě zálibou a účastenstvím. Že pravou a bezvadnou cestou, ač tu proti dobám předešlým pokrok převeliký, posud nekrácíme, každému snad dobře jest známo, a není nutno zde na to zvláště ukazovati. Vždyť nepouštějce s oka a z myslí stanoviska svrchu vytčeného, že totiž jazyk latinský a řecký nám nejsou a nemají býti ničím leč jen pouhým prostředkem k dosažení účelu hlavního, a pozorujce způsob, jakým se jazykům těm dosud na mnoze učí, na lecco připadneme, co s oním stanoviskem buď ve přímém jest odporu, buď nevyhovuje mu měrou náležitou. O některých toho způsobu nedostatečích někdy přístě promluvíti mám v úmyslu, toho pouze dověsti a docíliti chtěje, by některé otázky ve proud porad a hovoru se dostávaly a tím spíše, muži zvláště k tomu schopnými a povolányi probrány byvše, konečného svého rozšíření docházely.

Úvahy a zprávy.

Přehled dějin literatury české. Napsal Jaroslav Vlček. Sešit I. Cena 50 kr. V Brně 1885. Winkler a Wehowski. Stran 76 8°.

Kniha tato bude vykládati rozvoj literatury české a podávati zevrubný obsah důležitých plodů literárních často i charakteristická místa citujíc. Tak aspoň lze očekávati podlé vyšlého právě sešitu prvního. Za obsahem jde vždy úsudek, jehož pramen čtenář nalézá v předchozím obsahu neb i rozboru té neb oné památky. Lépe by tedy svědčil knize název dějin literatury české nebo ještě lépe dějin národní literatury české, poněvadž p. spiso-

vatel všímá si — zajisté právem — po příkladě předních literárních historiků doby naší „spisů naukových jen potud, pokud platně zasahaly do všeobecného rozvoje.“ Kniha p. V. není suchým rejstříkem literárně historických dat — a jen takým spiskům sluší jméno „přehledu“ —, a zasluhuje jméno dějin*) tím dříve, čím bezpečněji je pravda, že u nás bude prvním, ovšem stručným, ale dosti úplným pr a g m a t i c k ý m výpisem hlavních osudů literatury naší. — Dosud vyšlý sešit I. (str. 1—76) obsahuje dějiny literatury české do hnutí husitského čili podlé rozvrhu p. spisovatelova prvou z obou částí doby staré.**)

Aby se vidělo, v jakém rozměru, zdali a s jakou souměrností pracováno, podáváme seznam dosavadních pěti kapitol, naznačující v kulatých závorkách počet stran věnovaných té neb oné kapitole, v hranatých pak udávající počet stran věnovaných jednotlivým předním památkám.

I. Začátky církevního básnictví a překlady bible. (5—7.)

II. Rukopisy Zelenohorský a Kralodvorský (7—15.)

III. Středověká romantika (14—51). Příčiny vzniku a její rozvoj na západě 14—16.

a) Legendy a duchovní romany (16—26). [Legenda o sv. Kateřině 18—24.]

b) Látky antické (26—37). [Alexandreida 29—35.]

c) Látky bretoňské (37—45). [Tristram 37—43.]

d) Látky německé (45—48). Sem připojuje osamělou skladbu Tkadlečka (48—50).

e) Lyrika (50—51).

IV. Počátky českého dramatu (51—53).

V. Doba Karlova a Václavova (53—76). Úvod (53—55).

a) Didaktika, satira, allegorie (34—67). [Nová Rada 55 až 59.]

b) Kronikáři (66—79). [Dalimil 67—69.]

c) Štítný (69—76).

Rozvrhu vytýkáme, že Dalimil položen do doby Karlovy (V, b), kam nesluší zejména ani podlé úvodních slov kapitoly V.: „Neblahá doba Dalimilova minula — v literatuře zavládl nový ruch.“ Jednotlivým kapitolám i plodům vyměřeno místa ve šťastném poměru. Jen o lyrice, zdá se nám, bylo pojednáno příliš krátce a ne tak úplně jak o jiných kapitolách. Co se týká posledního odstavce V. kapitoly, pojednáno tam o Štítném tak, jak při nečetných monografiích o tomto slavném muži a na základě jen některých dosud vydaných spisů jeho, vůbec možná bylo.

*) Tak aspoň se říká knihám docela analogickým všude jinde obecně.

**) Jak pan spisovatel dělí dějiny literatury české, vychází na jevo zároveň s důvody, proč tak činí, ze slov: „V době staré jest rozhraním hnutí husitské, jímž jednotný názor náboženský přechází v náboženské spory; v době nové revoluční léta 1848 a 1849, po nichž vlastenecký ráz literatury mění se v kosmopolitický“ (str. 4).

Při oceňování literárních plodů p. spisovatel všude dává čtenáři příležitost, by poznal obsah i rozbor spisu, sám si mohl vlastní úsudek učiniti. A úsudek čtenářův by zajisté se shodoval s úsudkem páne spisovatelovým, kdyby se spisovatelem i čtenář měřil plody věků minulých měřítkem našich dnův. V té příčině však mnohý čtenář se asi nebude snášeti s p. spisovatelem, a to právem, jak myslíme. Posuzují-li se totiž památky dobou odlehle se stanoviska moderního, potom vytýkají se spisovatelům nejen chyby jejich (kterých uvarovati se měli, poněvadž mohli), nýbrž i chyby celého věku, za které jednotliví spisovatelé odpovídati nemohou, poněvadž k nim, jsouce dětmi své doby, byli říkajíc odsouzeni. — Jednu dobrou vlastnost takové posuzování ovšem má, totiž tu, že je výborným cvikem a návodem pro posuzování znamenitých plodů doby nové, ukazujíc a contrario mnohem lépe vlastnosti klassických plodů než jak by se pozitivně díti mohlo. Aby této výhody nebylo potřebí se vzdávati, s druhé strany však se také zaradilo nedostatku výše vytýkanému, myslíme, že při novém vydání bylo by dobře, by všechny ty chyby, které ta neb ona doba sebou přináší, byly ovšem náležitě a přísně posouzeny, ale v úvodě každé doby v charakteristiku její shrnuty. Památky samy pak by se mohly posuzovati se stanovisek svých dob a čtenář z úvodů by věděl, jak se ta ke stanovisku dnešního mají. — Připomeneme-li ještě, že spis sem tam psán trochu nepokojně, někdy — ovšem zřídka — stilisticky nedosti urovnaně, myslíme, že jsme všechny námi shledané nedostatky již vypočetli.

Největší zásluha knihy této je v pragmatickém vylíčení rozvoje literatury. Vypisuje se zde vliv civilisace byzantinské a skorej i rychlý jeho zánik civilisací romanskou, která prostředím německým se k nám dostavši, zvítězila na dobro (str. 5, 15, 16, 47, 68 ř. 1—7 zd.). Osudy literatury naší doličují se za věrný odlesk všech těchto vlivův a bojů, kterých předmětem a zdrojem národ náš byl. Panu spisovateli podařilo se všechny skoro plody seskupiti jako v řetěz, kterého všechny články jsou v organickém a příčinném svazku s tím, co národ náš vytrpěl i vykonal.

Vyloživše obsah knihy a její pragmatism, chválíme na jejím vnějším zařízení, že u každé kapitoly udány prameny, ze kterých čerpáno. Kdo zevrubnější poučení hledá, doví se, kamse obrátiti.

Celkový úsudek náš je, že kniha p. Vlčkova je práce docela nová ze studií bedlivých i dějin srovnávací literatury i dějin literatury naší vzešlá, že je psána ne bez určitého plánu, nýbrž dle jednotné osnovy. Methoda pak, s jakou o celých oddílech i jednotlivých plodech se jedná, dokazuje, že p. Vlček vzdělal se studiem předních literárních historiků a že, i metody jejich se vzmocniv, výborně jí na prospěch dějin naší literatury užívá.

Kniha jeho bude velmi prospěšna i žactvu škol našich, podávajíc obsahy a rozborů předních plodův, i učitelstvu našemu, které najde v ní výborné vodítko při vyučování. Zejména rozborů jsou tak logicky bezvadné a při tom stručné, ale jadrně podány, že učitel může myšlenku za myšlenkou šife vykládati s prospěchem nejlepším.

Ferd. Jokl.

Archiv für slavische Philologie.*)

Dílu šestého svazek čtvrtý.

Die Sprache des polnischen Theils des Florianer Psalters: Lautlehre (495—548), od Leciejewského. Práce zevrubná a záslužná, ale s výklady některými těžko souhlasiti. Novopolské czeKač vykládáno za obměnu ze starého czaKač; mám za to, že čekati má se k čekati, jako mětati k metati iacere. V Dat. Instr. du. a Dat. pl. jest koncovka vlastní stb. -oma, -omъ, nikoliv -ъmъ, -ъma; svědčí tomu jednak doklady, jednak střídne tvary západoslovanské, zejména české a polské: z bývalého věkъm- vyvinulo se věkem-, nikoli věkom-. Za np. dziedzictwo je stp. dzedziczstwo, t. j. čs ještě nesmíšeno, podobně nesboszstwo, swadeczstwo, czesarstwo, niczs, czso atp.; stará polština a stará čeština potvrzují se tu navzájem. V češtině jsou doklady ještě zřetelnější: ptačtvo Štít. Opat. 57 a 382, bezpečtvo tamt. 293, člowiečtwie tamt. 381, vřtawiečtwa tamt. 328; zde zřetelně a určité jest udáno, že se vyslovovalo stč. -čs-, nikoli c. Leciejewski drží se téhož výkladu. Výklad, že psané czs atp. má se čísti c, jest chybný. Ve stpol. mají některé tvary ve střídě za samohlásku plnou, kde npol. samohlásky žádné nemá; na př. v ŽFlor. oczezca otyca, czymy tmy; s tím srv. stč. lestivý listivý, tema, rzika pt. pr., čístiti čstiti atp. Dloužení slabiky koncové je v npol. obyčejem, když následuje souhláska jasná; podlé dokladů ze žaltáře Flor. dalo se to ve stpol. i před souhláskou temnou: czaas, potook rivus, wroot portarum, staroost praefectorum, cznoot virtutum atd. Nosovka byla jedna co do kvality; kvantitou lišila se ve dlouhou a krátkou; z dlouhé jest npol. a, z krátké pak je np. ę. Střídnice za samohláskové l, r piší se v ŽFlor. il, ir, el, er, ar, ol atp.; podle výkladu J. Leciejewského znamená se tím prý veskrze jen samohláska l, r, a to prý dlouhé l, r; výklad nepodobný. Vedlé npol. kryc je stp. krzic, skrzyli ŽFlor. 141, 4; srov. stč. vedlé obyčejného kry- též kři-: fkrzyl si abscondisti Pror. Isa. 64, 7, byla fkrzita a utajena Mat. 14, mnoho móż se v jedné (skořepině) fkrzity Mand. 60^b. *Neue Beiträge zur Geschichte der Salomonsage* (548—590), od A. Veselovského. *Zur Textkritik des Codex Svjatoslai* (590—597), od Al. Sachmatova. Drahocenný Izbornik Svjatoslavův z r. 1073

*) V. Listy filol. 1853, 159 sl.

vydán jest fotolithograficky, a sice štědrým nákladem Morozova a redakcí Karpova. V textě vydaném, přes to že jest lithografován, přece jsou některé chyby, jež opravuje zde Šachmatov, pokud se týkají jazyka. Úvahy o Jagičových *Specimina linguæ palaeoslovenicae*, o Budilovičově díle *Pervobytnije Slavjane v ich jazykě, bytê i ponjatijach po dannym leksikalnym* (díl II. 1) a o některých publikacích týkajících se litevštiny (598—612), od Brücknera. Drobné zprávy (613—624). Mezi nimi zpráva o některých textech slovanských, jež se nalézají v British Museum; soudní pře z r. 1882, svědčící, že v Istrii dosud drží se víra ve vlkodlaky; Ed. Wolterův článek o některých jazykových zvláštěnostech jihoruského evangeliáře z r. 1266. Zprávy bibliografické (624—633); mezi nimi též zpráva o pamětném spise, jímž duchovenstvo diecese Splitské a Makarské žádá v Římě, aby v knihách liturgických (slovanských) místo hlaholice uvedena byla latinka! Dopisy Dobrovského a Kopitarovy (633—650). Gjuro Daničić, nekrolog (651 sl.). Rejstříky k dílu šestému.

Dílu sedmého svazek první (1883).

Einleitung in das Johann-Alexander-Evangelium (1—56, pokrač. 161—221), od R. Scholvin a. Tetraevangelium tuto miněné, skvostný a drahocenný kodex (287 listů perg., s malbami) pochází ze stol. XIV, napsáno jest r. 1356 mnichem Simonem pro bulharského cara Jana Alexandra (panov. 1331—65), známého příznivce písemnictví stbulharského, a r. 1837 anglický cestovatel lord Curzon dostal je darem od hegumena kláštera sv. Pavelského na Athosu a přivezl do Anglie, kdež na nějaký čas vyloženo bylo v britském museu k užívání veřejnému. R. Scholvin užil této příležitosti, opsal si z jara 1879 kodex všecek a podává zde zprávu o něm, spolu se třemi přílohami fotolithografickými. Zpráva týká se kodexu vůbec, zvláště však jest zevrubná a důkladná vzhledem k jeho jazyku (hláskosloví a tvarosloví), který od staroslovenštiny normalní liší se rázem svým bulharským. Uvádíme z ní následující věci jednotlivé. V pravopise rozeznávají se hlásky z a dz dosti správně. Litera *z* (obyčejně se dvěma tečkama, nebo jen s jednou) psána jest před samohláskami a kromě toho tenkrát, když písaři nedostávalo se v řádce místa pro dvojité *z*. Epenthetické *l* je pravidlem. Liter *o* užíváno bez rozdílu. Litery *z* a *ь* nekladou se podlé pravidla původního, ale přece vidí se v jich užívání pravidelnost nějaká, totiž pravidelnost svědčící, že v jistých případech příslušné hlásky v jazyce s veliké částí již byly vyhynuly. Za *y* bývá psáno *i* vždy ve slově posilati. V hypotetickém aor. bychъ bimъ bývá *y* i *i*: dobře by emu bylo ašte se ne bi rodilъ, da byšę slysali, da bišę imali. Za *ja* psáno *ъ* po souhláskách *l*, *n*, *r* a ve vsě-, a to vždy. Slabiky *lju*, *nju*, *rju*, *čju* mají vždy jotaci. Za *ja* psáno *a* po samohláskách: *toa*, *doobra*. Za *je* bývá vždy *e* po *l*, *r*, *n*, a často také jindy: *oslablena*, *more*, *nego*. Nosovky *ą* *ę* vyskytují se podlé pravidla

slovenského, když souhláska předcházející jest jiná než j, č, ž, š, žd, št, í, ř, ů; po í, ř, ů, č psáno vždy ě, také za stsl. ą; po ž, š, žd, št psáno vždy ą, také za stsl. ę; po j a na začátku slova psáno promiscue ą ě; pravidelnost nějaká jeví se po j podlé toho jaká předchází samohláska: srovn. sing. Instr. vodoą proti ténuž pádu dušeę; po c a dz v sg. Gen. pšenicaą, a tak z pravidla v tomto pádě. Místo ą psáno někdy ь, a naopak litera ą zastupuje někdy ь, e; taktéž zastupují se litery ę a e; v tom jest svědectví nějaké, jak písaři znělo psané ą, ę. Sing. Gen. ьсо Česo, Lok. ьсомь Česomь, nikdy čego, čемь. Ve sklonění složeném šíří se koncovky analogické ze sklonění zájmenného: sgD. prvomu rekšomu poslédnemu, sg. L. nepravednomь davsoj, pl. G. aaronověчъ, pl. L. moiseověчъ, du. G. L. šedšoju běsnoju. Koncovky osobní du. 2. 3. masc. -ta, fem. -tê: věrujeta vьpadeta boitê bađetê. Aorist jednoduchý nahrazen již skoro veskrze složeným. K *dati* jest vedlé dachъ také analogický novotvar vьdade sing. 2. Supinum nahrazeno veskrze infinitivem. *Beiträge zur russischen Grammatik* (57—77), od Šachmatova. A. Sobolevskij vydal 1881 *Izslédovanija v oblasti ruskoj grammatiki*; k tomu přičiňují se zde některé poznámky. Ve staré ruštině vyskytují se tvary sg. N. masc. -e, na př. Petre posadnike pisale novgorockoje. Sobolevskij pokládá je za vokativy vzaté do funkce nominativu. Šachmatov volí výklady jiné: při adjektivních jako novgorockoje připomíná, že i jiné pády kromě Nom. tuto koncovku m. -н mívají na př. Dat. mužskoje dčeri, a míní, že zde jest -je přechodem od bývalého -н (= ѣ) k pozdějšímu -н (-j); v Petre atp. spatřuje koncovku ustrojenou podlé analogie neuter, jako jsou týmž způsobem utvořena jména Fedoro Marьko Michajlo a p.; v appellativních jako posadnike jest vliv domnělého kmene, který v pádech jiných se ukazuje; atp. Koncovky osobní -mi -ši -ti vysvětluje Sobolevskij z indoevropských medialních -mai -sai -tai; Šachmatov ukazuje, že se zde vyvinulo -i z obyčejného -ь, když následovala samohláska *i*, atd. *Zur mittelalterlichen Erzählungsliteratur aus dem Bulgarischen* (78—98), od P. Syrku: pověsti o Troji a o Aesopovi. Úvahy (99—133) mezi nimi úvaha o Kačanovského sbírce národních písní západo-bulharských (1882), od Drinova; o Budilovičovu Načertanii církovnoslavjanskoj grammatiki, priměřitelno kъ obščeјj teorii ruskago i drugichъ rodstvennychъ jazykovъ (1883), od Brücknera; o Geitlerovu Euchologiu sinajském (1882), od Jagiče. *Bemerkungen über das gegenseitige Verhältniss einiger slavischer und nordischer Wörter* (vzhledem ku pracím Fred. Tamma 134—141) od Grota. Zprávy drobné (142 sl.) a bibliografické (149 sl.).

Dílu sedmého svazek druhý (1883).

Einleitung atd. (161—221), od Scholvina, viz nahore.
Über die Betonung der Substantiva im Kleinrussischen (222 až

255 a 325—385), od J. Hanusze: probírají se zevrubně třídy substantiv a ukazují se jaký kde je přízvuk; při tom stále hleděno ku přízvuku ruskému a jihoslovanskému. *Die slavischen Ortsnamen im nordöstlichen Theile Niederösterreichs* (256—281), od O. Kaemmlera. Po úvodě historickém, v němž vypisují se přeběhy politické, důležité pro vytčené území až do stol. XI, uvozují se slovanská jména místní téhož území, spolu s jistým nebo pravděpodobným výkladem etymologickým. *Scholomonar d. i. der Grabanciaš dijak nach der Volksüberlieferung der Rumänen* (281—290), od M. Gastera. V prostonárodní literatuře jihoslovanské (zvl. u Chorvatů) a maďarské jsou hojně pověsti o čarodějných grabanciaších (jméno těchto utvořeno z ital. gramanzia = negromanzia), kteří „ve třinácté škole“ „na vrzinu“ (Virgiliova t. středověkého čaroděje Virgila) kolu“ naučili se krotiti draky atd. K témuž druhu patří pověsti rumunské o Šolomonaru. Císař Šalomoun byl veliký čaroděj a uměl mimo jiné také zbuzovati bouře a krupobití; dědicové jeho umění jsou šolomanáři; učí se ve škole „šolomanci“, kdež sám ďábel jest jejich učitelem; chtějí zbuditi bouři a krupobití přicházejí k jezeru, ve kterém bydlí drak, sedají na draka a vystupují na něm do oblak, tu připravují krupobití a posílají je na pole a zahrady těch, kterým nepřejí; proto lid bojí se ublížiti tomu, o kom se domnívá, že je takovým čarodějem. *Wigilie za umarte ludzie c. 1520* (291 až 298), od Vl. Nehringa. Rukopisná památka tato chová se v knih. hrabat Krasińských ve Varsavě. Zprávu podal o ní K. Małkowski v *Bibl. Warsz.* 1846, zde je zpráva zevrubnější. Nehring otiskl žalmy, obsažené v tomto officium defunctorum, ve svém vydání *Žaltáře Florianského* (1883, 161 sl.); zde otiskuje ostatek textu, modlitby, antifony atd. Úvahy (299—319) o Pypinově a Spasovičově *Istorii slavjanskichъ literaturъ* II. 4 (1881, literatura polská) od Brücknera, o Kraussových *Sagen und Märchen der Südslaven* (1883), od A. Veselovského a od Gust. Meyera. Zprávy drobné (320 sl.), mezi nimi zpráva o české listině z r. 1488, kterouž kupuje si kdosi od Ladslawa z Bozkowicz za 600 uherských zlatých roční plat 30 kop grošův.

Dílu sedmého svazek třetí (1884).

Über die Betonung atd. (325—385), od Hanusze, viz nahore. *Der Dialekt von Cirkno* (386—404 a 575—590), od Baadounina de Courtenay. *Zur Autorschaft einiger Dichtungen der älteren kroat. Literatur* (405—418), od T. Maretiće. Mnohých básní starochorvatských není původce znám, nebo není jisto, že by ten byl původce pravý, komu se obyčejně připisují; takových několik případův spolu s výkladem novým zde se podává. *Kritische Bemerkungen zu altpolnischen Texten* (419 až 443), od A. Semenoviče. V textech stpolských nověji tiskem

vydaných mnoho jest nejasného nebo od vydavatelů chybně podaného; Semenovič podává toho několik příkladův spolu s opravami. S výkladem strany arzekocz (že prý zde *a*- je předraženo, nikoli spojkou) nelze souhlasiti; vazba staropolská byla podlé všeho jako ve stč.: promluvi *a* řka, dokonav to *i* šel. Ku poznámce Nehringově na str. 420, jemuž nepodobá se rčení „jedná dnia“ a jenž proto rukopisné „gędnę dnia“ vykládá jinak, jest připomenouti, že bylo také stč. jednú dne semel per diem: jednú dne jędl Pass. 385. Rukopisné *czusz*, to *czusz* videlicet scilicet, pokládá Malinowski za zájmeno *cóz*; Semenovič právem to vytýká a klade stp. *czusz* za stejné se stč. *čůš*, jehož novější než od Semenoviče udaný výklad jest v Listech filol. 1880, 295 sl. Úvaha (444—479) o Geitlerovu díle *Die albanesischen und slavischen Schriften* (1883), od Jagiče; Jagič ve všech věcech podstatných výkladům Geitlerovým rozhodně se opírá. Zprávy drobné (480—524).

Dílu sedmého svazek čtvrtý (1884).

Die Magdeburger Urtheile (525—574) od Brücknera; dokončení (srov. Listy filol. 1883, 159 sl.), hledící ke stránce jazykové. Nosovky *ą* a *ę*, které, pokud svědčí památky staré, t. j. již ve XIV stol. byly tytéž a na týchž místech, jako v polštině nové, píší se obě do pol. XV literou *o*, zde pak literou *ą*, někdy sprežkami *an*, *am*, *am*; *ę* psáno v reflexivu *syę*, *sę*; za *ą* někdy kráté jest *u*: *mayv*, *naydv* a *p*. Ve psaní slabik *s* *ę* a *ie* jest nestejnost; v té věci dlužno ještě více pátrati. *ie* drží se ve svých mezích proti npolskému *io* *ia*: sg. DL. *syestrze*, *odpowyedacz*. Pro výklad některých zjevů hláskových vkládá spisovatel exkurs o polských střidnicích za praslovanské tvary *tort tert tęrt tęrt*, *tolt* atd.; srv. Miklosich Über den Ursprung der Worte von der Form asl. *tręt* a Ůb. d. Ursprung d. W. v. d. Form asl. *tręt* und *trat* (v. Listy filol. 1878, 299 sl.). Podlé výkladu toho

1. pslov. *tort tolt* mění se v pol. *trot tlot*, bez výjimky; tvary odchýlné jsou původu cizího, na př. *Władysław* (z česk.) za stpol. *Włodzisław*, *Woloch* (z rus.) vedlé *Włoch*; —

2. pslov. *tert tęrt* mění se v pol. *trzet tlet*, bez výjimky;

3. za pslov. *tort tęrt* očekáváme výměnou *ę* za *e* pol. *tert tęrt*, za pslov. *tęrt tęrt* výměnou *ę* za *ie* pol. *cięrt cięrt*; ale zde pronikají změny další:

a) za pslov. *tęrt* (a za žádané *tert*) jest pol. *tęrt* (*e* mění se v *a*, vlivem následujícího *r*), na př. *smart gardło warkocz*;

b) za pslov. *tęrt* bylo pol. *tęrt*; toto *tęrt* na mnoze se zachovalo: *bełkotac* č. *blektati*, *Chełmno*, *zgiełk*, *kielbasa*, *okięlzac* *frenare*, *-pełk* (*Świętopełk*); dílem přešlo ve *tlęc* jako v češt. a dluž., a to zvláště po souhláskách zubných: *dlębać*, *dlęc*, *dlęgi*, *s(t)lęc*, inf. *tlęc*, *tlęsty*, *slęńce* *ŻFlor.*; dílem v *-uęc*, po retnicích ve příkladech *puęc*, *muęc obměnou *moęc* a *npol. mówić*;

c) za pslov. *tlęc* jest polské

α) *tełt* v případech mimo β: peľny lit. piľnas, weľna vellus lit. wilna, weľna unda lit. wilnis; po č, ž mění se e v o (jako žena - žona): *czółno*, *żółty*;

β) při koncovce měkké a když po r l následuje souhláska hrdelná nebo retná, očekáváme polské *tełt*, toto však veskrze přešlo v *tiłt*: *milczec* hluž. *mélčec*, *wilk* hluž. *velk* lit. *wiľkas*, *wilga*;

d) za pslov. *tart* jest, podobně jako při *tłt*, v polštině

α) *tert* a z toho změnou známou *tart*: *bardo*, *barłóg*, *cz(t)warty*, *darní*, *martwy*, *marznać*, *naparstek*, *sarna*, *twardy*, *part*. *marł* *parł* *tarł* *warł*; po č ž změněno e v a: *czarny* *czart* *żarna* *żręba*-, *żernow*;

β) *tełt* a z toho *tirzt*: stpol. *wirzba* psl. *wırba*, *pirzwy* psl. *pirwъ*, *wirzch* psl. *wırchъ* atp.; tyto pak staré tvary mění se časem, a to dvojako:

jednak mění se -*ir(z)*- v -*ier(z)*-; změna *i y* v *ie e* před souhláskou *r* vůbec důsledně provedla se a jí liší se polština nová od staré: stpol. *sirota* npol. *sierota*; iterat. stpol. -*irać*, *sbyracz* ŽFlor., *vmiragò*, ku *podpyrangu*, *odwyr* a j., npol. -*ierać*; stpol. -*mir* -*mirz* npol. -*mier* *mierz*; podobně změněno -*yr* v -*er*: *pòchirz* ŽFlor. npol. *pècherz*, *cztyry* npol. *cztery*, *pastryr* np. *pasterz*, *sekira* m. *sekyra* ŽFlor. npol. *siekiera*, *bohater* atp.; zejména pak pronikla změna *táž* také ve tvarech stpol. *tirt* a změnila je v npol. *ciertć*: z pslov. *wırba* bylo stpol. *wirzba* a z toho npol. *wierzba*, a podobně *wırchъ* *wirzch* *wierzch* atd.; jednak mění se -*irz* v -*ir*: psl. *pirwъ* stpol. *pirzwy* později *pirwy*.

Příklady tomu hojnější:

czyrzwo, *czirzwo* m ŽFlor.; *czyrwo* *czirw* tamt.; npol. *czerw*; *czyrzpacć*, *czyrzpacz* Bibl.; *czyrpać*, *czyrpacz* ŽFlor.; np. *czerpacć*;

dzirzżec nedoloženo; *dzirżec* často se vyskytá; npol. *dzierzec*;

pirzchnacć, *pirzchanie* furor Bibl.; npol. *piierzchnacć* *prehnúti*;

pirzwy, *pyrzwy* ŽFlor.; *pirwy* často se vyskytá; npol.

pierwy;

sirzp, *sirzpem* Šw.; *sirp*, *sirpem* Bibl.; npol. *sierp*.

cirznie trní, w *czyrznw* ŽFlor.; *cirnie*, bez *czyrny* Modl.

npol. *ciernie*;

cirzpieć trpěti, *cirzpal* jsem ŽFlor., *cirzpecz* tamt.; *cirpieć*, *cyrpal* iest tamt.; upol. *cierpieć*;

wirzba, na *wyrzbach* ŽFlor.; npol. *wierzba*;

wirzch, *swyrzchi*; *wirch* stp.; npol. *wierzch*.

Skupené sykavky jsou často ještě beze změny, kde jazyk novější má za ně *j* + *syk.*, na př. *oczcz* npol. *ojca* (k čemuž přidělán i Nom. *ojciec*). V *sypierz* zůstává *ie*, ač jest ve střídě za *ь*, *sampyerzowy* atp., sr. č. *súpeř* *súpeřě*; ale často bývá také vynecháno, Gen. *samprza*, Dat. *samprzowy* ap. Akkusativ tvaru

starého drží se ve rčení *za maž* a při subst. *końi*. Instr. sg. kmenův *-je* má vždy koncovku *-im*: s dopuszenym, kazanym; tvar ten, jakož i stč. *-im* a stb. *-iimь*, dlužno pokládati za vlastní, z pův. *ьимь*; slov. *ьимь* a *ьимь* kmenův *-je* a *-o*. Dual dosti hojně se vyskytá. Jmenné sklonění adjektiv skoro jen při possessivních *-ow*, *-in* má doklady, a tu zřídka bývají v jiném pádě kromě Nom. Ve sklonění složeném sing. fem. Gen. Dat. Lok. mají koncovku již stejnou *-ěj*, ač v době starší zajisté byl tu týž rozdíl jako v češtině: Gen. dobré, DL. dobréj. Brückner myslí, že tu pronikla analogie pluralu, kde Gen. a Lok. mají koncovku též stejnou. Spojení relativní: dom czo gy kopyl, jako v češtině staré a obecné: dóm ještě jej kúpil, dům co ho koupil. Zájmeno *wsz* psáno bývá *szw-* místo *wsz-*: swyczy ŽFlor., na svem svecze stpol. Káz., bez szwey zawady Ort. Magd. a j.; naopak psáno zase *ws-* místo *sw-* při zájmeně *swój*: wszey obronye in seyne were Ort., wszem dludze v svém dluze tamt., wszego m. swzego tamt. Jsou to zajisté odchylky, ale nikoli jen písarské, neboť vyskytují se též ve stč., kde ze skupení *vsv-* vynechává se druhé *v* a pak mate se *svój* a *sen*: wfem sladkém jménu m. v svém Rúd. 4^b, wfem domu m. v svém domu Rožmb. 231, 232, 233 (2y) a j., a fwu silú Štít. m. sú silú. Ve větách: nykht mv moze przeganycz, ya nycz szlubyła atp. spatruje spisovatel *negac i vyjádřenu* podlé vzoru prý německého; neprávem; věty udané mají *negaci* rovněž tak správnou a beze vzoru německého, jako stč. nikto móż, ja ničse jsem sliubil, slov. Listy filol. 1833, 251 sl. Ve větách „y odymarla go w nyebronye (var. nye w obronye) gey mazą (maža), ten ięzyk przyszedł mało w nie vpadek“ je prý *negace* nedopatřením položena na místě jiném; ale slov. Listy fil. l. c. 247 sl. *Der Dialekt vou Ćirkno* (575—590), od Baudouina de Courtenay, pokrač. *Slavische Völkernamen* (590—628), od J. Perwolfa; rozprava tuto začatá bude ukončena ve svazku příštím, obsah její podáme tedy ve zprávě o svazku tom. *Was ist ligo* (629—639), od E. Woltera. Slovo „ligo“ vyskytá se jako refrain v lotyšských nár. písních svatojanských a románitě bylo vykládáno; Wolter vysvětluje je ze slovesa *lingo ligo schweben schankeln*, slunce vycházejíc o sv. Janě podlé domnění prstonárodního prý sobě poskakuje a tančí. Zprávy drobné (640 sl.), mezi nimi od Nehringa zpráva o *pojském žaltáři ve XIII. stol.*: v životě sv. Kunhuty, složeném před r. 1319, praví se, že tato světice modlila se žalmy in vulgari. *Die Gottheit Zelu*, snesené zprávy o domnělém božství staročeském, od Jos. Teige. Literatura; vzájemné dopisy Dobrovského a Kopitarovy (ukončení; dopis poslední jest Kopitarův ze dne 2. srpna 1812; mám soukromou zprávu o dopise Kopitarovu pozdějším a prý důležitém).

J. Gebauer.